TÖREKÇÄ – TATARÇA
SÜZLEK

■

TÜRKÇE – TATARCA
SÖZLÜK

TÜRKÇE – TATARCA SÖZLÜK

20 bin civarında kelime ve ifade verilmiştir

Prof. Dr. Fuat Ganiyev'nin ve Asiye Rahimova yönetimi altında

Ahmet Veli Menger Vakfı yardımıyla basılmıştır

"İnsan" yayınevi
Kazan – Moskova
1998

TÖREKÇÄ – TATARÇA SÜZLEK

20 мең чамасы сүз һәм гыйбарәне үз эченә ала

Фәнни мөхәррирләре: Фуат Ганиев, Асия Рәхимова

**Әхмәтвәли Мәңгәр фонды
ярдәме белән бастырылды**

**"Инсан" нәшрияты
Казан – Мәскәү
1998**

ББК 81.2-4 Т 23
Т 23

Sözlüğü hazırlayanlar:

Koordinatör / Координатор: Prof. Dr. Fuat Ganiyev (Фуат Ганиев)
Redaksiyon / Фәнни мөхәррирләре: Prof. Dr. Fuat Ganiyev (Фуат Ганиев), Asiye Rahimova (Асия Рәхимова)
Yazarlar / Авторлары: Rifkat Ahmetyanov **(**Рифкать Әхмәтьянов), Rafayıl Muhammetdin (Рафаэль Мөхаммәтдинов), Fenüze Nuriyeva (Фәнүзә Нуриева), Fuat Ganiyev (Фуат Ганиев)

Т 23 Төрекчә-татарча сүзлек /турецко-татарский словарь/ **—** М.: ИНСАН, 1998. **—**560 *с.*
ISBN 5-85840-291-7

Сүзлек төрек һәм татар телләрен өйрәнергә теләгәннәр өчен төпле кулланма булып торачак, тәрҗемә эшендә дә файдалы белешмә булачак, аны сөйләшү процессында да кулланырга мөмкин. Сүзлектә 20 меңгә якын гыйбарә бар.

Sözlük Türk ve Tatar dillerini öğrenenler için esaslı öğretim aracı ve tercüme çalışmalarında da faydalı danışma kitabı olabilir, bu sözlük canlı konuşmalar süresinde de faydalanılabilir.

Словарь предназначается для желающих изучить турецкий и татарский языки, может быть использован в качестве учебного пособия и справочника, так же будет полезным при живом общении и переводе с одного языка на другой.

© Р. Әхмәтьянов.1998
© Р. Мөхәммәтдинов, 1998
© Ф. Нуриева,1998
© Ф. Ганиев. 1998

İçindekiler / Echtälek

Кереш сүз....6
Ön söz....9
Teşekkğrler / Räxmätlär....12
Сүзлекнең төзелеше....13
Кыскартылмалар исемлеге / kısaltmalar....16
Библиография....18
Төрек алфавиты....19
Татар алфавиты....20
A....21
B....51
C....83
Ç....89
D....109
E....127
F....138
G....148
H....160
I....173
İ....175
J....189
K....190
L....224
M....228
N....249
O....255
Ö....263
P....267
R....279
S....284
Ş....321
T....328
U....359
Ü....363
V....366
Y....371
Z....385

Кереш сүз

Төрекләр дип хәзерге татар телендә башлыча Төркиядә һәм аңа күрше өлкәләрдә яши торган төрки халыкны атыйлар. Электә бу төрекләрне «госманлы төрекләре» дип йөреткәннәр.

Төрек теле терки телләр семьялыгының угыз төркеменә керә. Бу төркемдәге телләрнең төп үзенчәлекләре — сүз башында кайбер авазларның, мәсәлән, гомумтөрки *к-, къ-* һәм *т*-ның еш кына *г-, гъ-* һәм *д* булып яңгыраулашуы (мәсәлән, *көн* урынына *гүн, таш* урынына *даш* дип әйтелү) һәм кайбер грамматик үзгәлекләр (мәсәлән, исем төрләнешендәге кушымчаларда — *н-* элементның булмавы; татарча *кызны* — төрекчә *кызы*). Угыз төркеменә, төрекләрдән тыш, азәрбайҗаннар, төрекмәннәр, гагаузлар һәм Иран төрекләре - кашкайлар, афшарлар һ. б. керә.

Бу халыкларның борынгы уртак бабалары V—VIII гасырларда *ун угыз, тугыз угыз* исемнәре астында хәзерге Монголиянең Көнчыгыш ягында борынгы "татарлар" белән күрше һәм бергәлектә яшәгән хәлдә искә алыналар. Ул угызларның чыгышы легендар Угыз ханга нисбәт ителә (бу турыда "Угызнамә" дигән героик дастанда сөйләнелә). X гасырда угызларның күпсанлы ишле төркемнәре Урта Азиядә, Көньяк Казакъстанда һәм Көнчыгыш Европада пәйда булалар: аларның сугышчан кавемнәре көнбатышка омтылалар. Угыз кабиләләренең Кара диңгез буйларына таба хәрәкәт иткән төркемнәре — баҗанаклар (бәҗәнәкләр, печенеглар), узлар һәм "торклар" төрле сугышларда тар-мар ителеп, ахыр чиктә кыпчак төркиләре составына керә (ул угызларның калдыкларыннан гагаузлар оешкан дип саныйлар). Угыз хәрәкәтенең көньяк юнәлеше генә уңышлы бара. Угызларның бер төркеме Сәбүктәгин җитәкчелегендә Әфганстанны яулап ала. Сәбүктәгиннең дәвамчысы Мәхмүт Газнәви — тарихта иң атаклы императорларның берсе була. Угызларның икенче зур төркеме -легендар Сәлҗук хан токымнары җитәкчелегендә Урта Азиянең Көнбатыш ягын һәм Ираннны яулап алалар. Иран буйлап таралган сәлҗукый угызларның бер төркеме тагын да Көнбатышка омтыларак, Византия чикләренә барып чыга һәм 1071-елда Византия гаскәрләрен тар-мар итеп, Көньяк Азәрбайҗанны яулап алалар (кайбер терки кабиләләр ул якларга V гасырда ук үтеп кергән була).

Күпгасырлык сәяси көрәш тәҗрибәләре булган Иран-фарсы феодаллары төркиләрне үз илләреннән кысрыклый башлыйлар. Угызларның бер өлеше Ираннан төньяк-көнчыгышка чигенеп, төрекмән халкының җәтдәләрен (бабаларын) хасыйл итә, ә көнбатышкарак киткән кабиләләр хәзерге азәрбайҗан һәм терек халыклары булып оешалар.

Хәрби оешмалары камил һәм җитәрлек дәрәҗәдә көчле булулары нәтиҗәсендә Анатолия угызлары (алар составына кайбер кыпчак кабиләләре дә кушыла) тиз арада бөтен шәрекъның диярлек хакимнәре булып әвереләләр. Бу вакытларда (XI гасырдан башлап) мөселманлыкка чыккан төрки халыкларга ислам дине яңа көч кертеп җибәрә.

Анатолия өлкәләренә бәреп кергән төрки кабиләләр башта таркау хәрәкәт итәләр. Алар еш кына үзара көрәшкә вакыт һәм көч әрәм итеп, гомуми процессны әкренәйтәләр. Ләкин XIII гасырда Анатолиядә берләштерүче көч - Госман би һәм аның варислары пәйда булып, XIV гасырда куәтле бердәм төрек дәүләте төзелә. Берничә гасыр дәвамында госманлылар Балкан ярымутравын, аннары барча гарәп илләрен диярлек яулап алалар. Нилның югары агымнарына барып чыгалар. Госманлы патшалар үзләрен барлык мөселманнарның башлыгы - хәлифә дип игълан итәләр.

Госманлы дәүләте тарихта күрелгән иң зур империяләрнең берсе була. Ләкин XVI гасырда ук госманлыларның тирән эчке зәгыйфьлекләре күренә

башлый: алар, сугышлар белән мавыгып, дәүләтнең эчке төзелешен камилләштерүгә, җитештерүчән хуҗалыкка тиешле игътибар бирмиләр һ. б. Ләкин төрекләрнең хәрби куәте әле XVIII гасыр башларында да Европа дәүләтләренең теләсә кайсыныкыннан көчлерәк була. Тик бу куәт ваклана, төрле юнәлештә хәрәкәт итә. XVIII гасыр урталарыннан башлап төрекләрнең барлык сугышлары җиңелү белән тәмамлана. Бу күңелсез "традиция" госманлы империясенең бетерелүе һәм Төркия җөмһүрияте төзелү белән генә туктала.

1920 елда атаклы "коткару сугышы" нәтиҗәсендә хәзерге чикләрендә яңа Төркия төзелә. Дәүләт башында торган Мостафа Кәмал (Ататөрек) һәм аның көрәштәшләре төрек халкына гасырлар буенча зыян китереп килгән эчке факторларны җую юлында катгый адымнар ясыйлар.

Төркиянең тәрәккыятын тоткарлап килгән факторларның берсе — язма телнең, әдәбиятның һәм укыту һәм идарә теленең халык массалары теленнән артык нык аерылуы була. Бу хәлнең тирән тарихый сәбәпләре бар.

Халыктан аерылган шушы тел госманлы теле дип аталган. Галимнәр госманлы теле үсешенең өч чорын билгелиләр. Иске госманлы теле чоры (XIII-XV гасырлар), урта госманлы теле чоры (XV-XIX гасырлар) һәм яңа госманлы теле чоры (XIX гасыр — гасырның башы).

"Иске госманлы теле" төрек дәүләтенең барлыкка килүе вакытында хасыйл була, ул угыз-сәлҗук кабиләләр телләренә барып тоташа. Бу чорда гарәп-фарсы сүзләре белән бик нык чуарланган, "югары стиль" дип аталган стиль барлыкка килә, Бу стиль тормышның барлык өлкәләрендә — дәүләт төзелешендә, фәндә, әдәбиятта, сәнгатьтә һ. б. кулланыла.

"Урта госманлы теле" Госманлы императорлыгының чәчәк атуы чорына туры килә.

"Яңа госманлы теле" XIX гасырның икенче яртысыннан алып XX гасырның башына кадәр дәвам итә. Бу чорда Төркиянең алдынгы эшлеклеләре, галимнәре халык теленнән ерак торган телгә реформа ясарга омтылыш ясыйлар, алар Европа телләренә, бигрәк тә француз теленә мөрәҗәгать итеп карыйлар. Әмма госманлы телен яңартырга тырышу уңай нәтиҗәләр бирми. Язу теле (әдәби тел) булган госманлы телен халык теленә якынайта алмыйлар. Бары Госманлы империясе җимерелгәч кенә, милли азатлык хәрәкәтенә бәйләнешле рәвештә тел өлкәсендә тирән үзгәрешләр ясарга мөмкинлек туа.

Шулай итеп, хәзерге төрек теле бик катлаулы тарихый һәм социаль лингвистик үсешнең нәтиҗәсе булып тора.

Хәзерге чорда төрек теле, үзенең табигый әсасында торгызылып, нык үсеш алган телләрнең берсен тәшкил итә, барлык функциональ стильләрдә киң кулланыла. Бүгенге көндә төрек телендә ун меңнән артык газет-журнал нәшер ителә, ел саен йөз мең исемдә китап дөнья күрә, мәсәлән, Истамбулда гына мең нәшрият эшли.

Хәзерге Төркия БДБ'нең барлык республикалары белән үзенең икътисадый, мәдәни бәйләнешләрен үстерүгә нык игътибар итә. Күпчелек республикаларда төрек лицейлары ачылды һәм ачыла, югары уку йортларында төрек бүлекләре эшли. Төркиядә чит ил төркиләреннән ун меңнәрчә яшьләр урта һәм югары уку йортларында укый.

"Шималь төрекләре" дип йөртелгән татарлар борыннан ук кардәш төрек халкы белән бәйләнештә булырга омтылганнар. Күп кенә татарлар Төркиягә китеп, икенче Ватаннарын тапканнар. XX йөз башында утыз-кырык мең татар Төркиягә күчеп китә. Яңа татар прозасына нигез салган Муса Акъегетзадә үткән гасыр азакларында Төркиягә китеп, төрек телендә икътисад һәм мәдәният тарихы буенча китаплар язган, газетлар чыгарган һәм җаваплы административ эшләрдә эшләгән. XX гасырда Төркиягә күчеп китәргә мәҗбүр булган Йосыф Акчура,

Садрый Максуди Арсал, Гаяз Исхакый, Зәки Вәлиди Тоган, Акдәс Нигъмәт Курат, Абдулла Баттал Таймас, Рәшит Рәхмәти Арат, Әхмәт Тимер һ. б. төрек зыялыларының башында торганнардан саналалар: аларны XX гасырда Төркиядә эшләгән иң бөек затлар исәбенә кертәләр.

Хәзерге көндә, икътисадый һәм мәдәни бәйләнешләр кечәйган чорда тәрҗемәле сүзлекләрнең әһәмияте бик зур. Шуны истә тотып, 1997-нче елда "Татарча-төрекчә сүзлек" бастырып чыгарылды. Хәзер тәкъдим ителгән бу "Төрекчә-татарча сүзлек"тә татар һәм терек телләрен өйрәнүчеләр өчен нигезле кулланма, тәрҗемәчеләр өчен файдалы белешмә булачак. Аны җанлы сөйләшү процессында да файдаланырга мөмкин. Шуларны искә алып, сүзлектә төрек теле лексикасының барлык тармакларыннан диярлек актуаль сүзләр китерелде, һәр сүзгә грамматик характеристика бирелде, фәнни терминнарның кайсы тармакка каравы аерылып тамгалар белән күрсәтелде.

Сүзлекне төзегәндә төрек һәм татар телләренең аңлатмалы сүзлекләре, төрекчә-русча, русча-төрекчә сүзлекләр файдаланылды.

Сүзлеккә инструкцияне Фуат Ганиев төзеде.Эш авторлар арасында түбәндәгечә бүленде:

Рифкать Әхмәтьянов — A, B, C, Ç, D, E, F, G, T хәрефләре;

Фәнүзә Нуриева — I, İ, J, H, K хәрефләре;

Рафаэль Мөхәммәтдинов - L, M, N, O, Ö, P, R, S, Ş хәрефләре;

Фуат Ганиев — U, Ü, , Y, Z хәрефләре.

Сүзлеккә материал туплауда Хәлил Ачыкгөз, Асия Рәхимова катнашты.

Кереш сүзне Рифкать Әхмәтьянов белән Фуат Ганиев яздылар.

Сүзлеккә карата булган искәрмәләрне һәм тәкъдимнәрне түбәндәге адрес белән җибәрергә мөмкин: 121019, Мәскәү шәһәре, Гоголь бульвары, 6-нчы йорт, "Инсан" нәшрияты.

Ön söz

Türkler veya Türk halkı diye şimdiki Tatar dilinde öncelikle Türkiye'de ve ona komşu olan ülkelerde yaşayan Türklere derler. Eski zamanlarda bu Türklere "Osmanlı Türkleri" demişlerdir Türk dili, Türk dilleri ailesinin Oğuz grubuna dahildir. Bu gruptaki dillerin temel özelliği söz başında bulunmaktadır, meselâ, genel Türkçedeki "k", kalın "k" ve T sert sessizlerinin sık sık "g", gırtlak "g" ve "d" seslerine dönüşüp yumuşaması (örneğin, "kön" yerine "gün", "taş" yerine "daş" demesi) ve buna bazı gramer özellikleri de (meselâ, isim çekimindeki eklerde "n" harfinin olmaması; Tatarcadaki "kızını" Türkçede "kızı" olarak denilmesi) ilave edilebilir. Oğuz grubuna Türklerden hariç, Azerîler, Türkmenler, Gagauzlar ve İran Türkleri: Kaşkaylar ve Avşarlar ve saire dahildir

Bu halkların kadim ortak dedeleri V - VIII yüzyıllarda "On Oğuz", "Dokuz Oğuz" adlarıyla şimdiki Moğolistan'ın Doğu kısmında eski "Tatarlar" ile komşu olarak ve onlarla birlikte yaşamışlar diye anılırlar. O Oğuzlar aslen efsanevî Oğuz han'dan oluyor (Bunun üzerine *"Oğuzname"* adlı kahraman dastanında denilmektedir). X yüzyılda Oğuzların sayısı çok olan, kalabalık grupları Batı Türkistan'da (Orta Asya'da), Güney Kazakistan'da ve Doğu Avrupa'da peyda oldular: onların savaşkan kavimleri Batı'ya gitmeye çalışmışlardı. Oğuz kabilelerinin Karadeniz boylarına hareket etmiş grupları: Bacanaklar, Uzlar ve "Torklar", türlü savaşlarda kırılıp, nihayet, Kıpçak Türkleri bünyesine katılmışlardır (O Oğuzların döküntülerinden Gagauz halkı oluşmuş diye zannedilir). Oğuzların yayılması yalnız Güney taraflarında başarılı olmuştur. Oğuzların bir grubu Sebüktegin yönetiminde Afganstan'ı fethedip, Sebüktegin işini devam ettiren Mahmud Gaznevî, tarihte en ünlü imparatorlardan birisi olmuştur. Oğuzların diğer büyük kısmı, efsanevî Selçuk han evladları yönetiminde, Batı Türkistan'ın Batı kısmını ve İran'ı fethetmişlerdir. Hep İran topraklarına yayılmış olan SeİçukÎ Oğuzların bir kısmı daha ilerideki Batıya giderek Bizans sınırları yanına çıkmıştı ve 1071 yılında Bizans ordusunu kırıp Güney Azerbaycan'ı fethetmişlerdir (ama bazı Türk kabileleri o taraflara artık V yüzyılda sokulmuşlardır).

Asırlardan beri devam eden siyasî mücadele tecrübesi olmuş İran-Farsı derebeyleri Türkleri kendi illerinden etmeye başlamışlardır. Oğuzların bir kısmı İran'dan Kuzey-Doğu'ya çekilip, Türkmen halkının babalarını oluşturmuşlardır, ve Batı tarafına gitmiş kabileler şimdiki Azerî ve Türk halkları olarak oluşmuşlardır.

Askerî kurumlan kamil ve kâfi seviyede olmaları neticesinde Anadolu Oğuzları (onların bünyesine bazı Kıpçak kabileleri de katılmıştır) kısa sürede bütün Doğunun hâkimleri olmuşlardı, denilebilir. Bu zamanlarda (XI asırdan itibaren) müslüman olmuş Türk halklarına İslam dini yeni bir kuvvet vermiştir.

Anadolu bölgelerine baskınla girmiş Türk kabileleri önce birbirinden ayrı şekilde hareket etmişlerdir. Bu kabileler kendileri arasındaki oldukça sık savaşlar için boşuna vakit ve güç sarfederek genel süreci yavaşlatmışlardır. Ama XIII yüzyılda Anadolu'da birleştirici bir güç - Osman bey ve onun varisleri - peyda olup, XIV yüzyılda kuvvetli ve tek Türk devleti kurulmuştur. Birkaç yüzyıl zarfında Osmanlılar Balkan yarımadasını, sonra da hep Arap ülkelerini fethetmişlerdir. Nil nehrinin yukarısına kadar varmışlardır. Osmanlı padişahları kendilerini tüm müslümanların başkanı - halife olarak - ilân etmişlerdir Osmanlı devleti tarihte olmuş en büyük imparatorlukların birisidir. Ama artık XVI yüzyılda Osmanlı'ların derin iç eksiklikleri görülmeye başlanmıştır: Anadolu Türkleri savaşlara aşırı gönül vererek, diğer taraftan devletin iç yapısının mükemmelleştirilmesine ve üretim ekonomisine gereken dikkati vermemeye başladılar ve saire. Ama Türklerin askerî kuvveti, daha XVIII yüzyıl başlarında da herhangi Avrupa devletininkinden daha güçlüydü. Ama bu kuvvet gittikçe küçüldü, çeşitli istikamette hareket etti, XVIII yüzyıl ortalarından itibaren Türklerin bütün savaşları yenilme ile tamamlanmaya başladı. Bu acıklı "geleneğe" ancak Osmanlı

İmparatorluğu'nun yok olması ve Türkiye Cumhuriyetinin kurulması son vermiştir.

1920 yılında meşhur Kurtuluş Savaşı neticesinde şimdiki sınırlar içinde yeni Türkiye kurulup, devlet başında duran Mustafa Kemal Atatürk ve onun savaş arkadaşları Türk halkına asırlar boyunca ziyan getirmiş olan iç faktörleri kaldırma yolunda kati adımlar atmışlardır.

Türkiye'nin ilerlemesini geciktiren etkenlerin birisi, yazı dilinin, edebiyatın, öğretim ve yönetim dilinin halk kütleleri dilinden pek fazla ayrılmasıydı. Böyle olayın derin tarihî nedenleri vardır.

Halktan ayırılmış olan bu dil Osmanlı dili olarak adlandırılmıştır. Bilim adamları Osmanlı dili gelişiminin üç devrini belirlemektedirler. Eski Osmanlı dili devri (XIII - XV asırlar), Orta Osmanlı dili devri (XV —XIX) ve Yeni Osmanlı dili devri (XIX — XX asrın başı).

"Eski Osmanlı dili" Türk devletinin meydana gelmesi zamanında oluşmuştur, bu dil Oğuz-Selçuk kabileler dillerine inmektedir. Bu devirde dilin Arap Farsı sözleriyle aşırı karıştırılmış "yüksek tarzı" denilen bir tarzı (stili) oluşmaktaydı. Bu tarz hayatın her alanında: devlet kuruluşunda, bilimde, edebiyatta, sanatta kullanılırdı.

"Orta Osmanlı dili" Osmanlı İmparatorluğu'nun inkişaf devrine rastlıyor.

"Yeni Osmanlı dili" XIX yüzyılın ikinci yarısından itibaren XX yüzyılın başına kadar devam etmiştir. Bu devirde Türkiye'nin ilerici şahısları, bilim adamları halk dilinden ayrılmış olan dile reform yapmaya çalışmışlardır, bu alimler Avrupa dillerine, ayrıca Fransız diline yönelmeye teşebbüs ediyorlar. Ama Osmanlı diline yenileme çabaları olumlu sonuçlar vermemiştir. Yazı dili (edebî dil) olan Osmanlı dilini halk diline yakınlaştırmaya çok çalışsalar da, yakınlaştıramamışlardır. Ancak Osmanlı İmparatorluğu yıkıldıktan sonra, Millî Azatlık Hareketi dolayısiyle dil sahasında temel değişiklikler yapmaya imkânlar peyda olmuştur.

Böylece, şimdiki Türk dili, çok karışık tarihî ve sosyal lengüistik gelişimin meyvesidir.

Şimdiki zamanda Türk dili, kendi doğal temelinde geliştirilip, çok gelişmiş dillerin arasında bulunmaktadır, bu dil hep görevsel tarzlarda da geniş şekilde kullanılmaktadır. Günümüzde Türk dilinde on binden fazla gazete ve dergiler yayınlanır, ancak İstanbul'da iki bin civarında yayın evi var, Türkiye'de her yıl yüz bin isimde kitap çıkar.

Bugünkü Türkiye, Bağımsız Devletler Topluluğu'nun (BDT) bütün devletleriyle kendi ekonomik, kültürel ilişkilerini sağlamlaştırma meselesine çok dikkat ediyor Cumhuriyetlerin çoğunda Türk liseleri açıldı ve açılıyor, üniversitelerde Türk şubeleri çalışıyor. Türkiye'de dış Türklerden on bin civarında gençler lise ve üniversitelerde tahsil alıyorlar.

"Kuzey Türkleri" olarak adlandırılan Tatarlar eski zamanlardan beri kardeş Türk halkı ile ilişkide olmaya çalışmıştırlar. Oldukça çok Tatarlar Türkiye'ye gidip, ikinci vatanını bulmuşlardı. XX yüzyıl başında otuz-kırk bin Tatar Türkiye'ye geçtiler. Yeni Tatar nesir edebiyatına temel atmış Musa Akyiğitzade geçmiş asrın sonunda Türkiye'ye gidip yerleştikten sonra, Türk dilinde ekonomi ve kültür üzerine kitaplar yazmış, gazeteler çıkarmış ve sorumlu yönetim işlerinde çalışmıştır. XX yüzyılda Türkiye'ye geçmeye mecbur olan Yusuf Akçura, Sadrî Maksudî, Ayaz İshaki, Akdes Nimet Kurat, Abdullah Taymas Battal, Reşit Rahmeti Arat, Ahmet Temir ve saire, Türk aydınlarının başında duranlardan sayılırlar: bu şahısları XX yüzyılda Türkiye'de çalışmış en büyük zatlar arasına sokarlar.

Bugünkü zamanda, yani ekonomik ve kültürel ilişkiler sağlamlaştığı devirde, tercümeli sözlüklerin önemi çok büyüktür. Bunu göz önünde bulundurarak, 1997 yılında "Tatarca-Türkçe sözlük" yayımlandı. Şimdi sunulan bu "Türkçe-Tatarca sözlük" te Tatar ve Türk dillerini öğrenenler için esaslı öğretim aracı, tercümanlar için faydalı danışma kitabı olacaktır. Bu sözlükten canlı konuşmalar süresinde de faydalanmak mümkündür.

Bunları göz önünde bulundurarak, sözlüğe, Türk dili kelime hazinesinin her alanından en aktüel (en gereken) sözler sokuldu, her söze gramer nitelemesi verildi, her bilimsel terimin hangi branşa ait olduğu ayrı işaretler ile gösterildi.

Sözlük hazırlanırken Türkçe ve Tatarca anlatmalı sözlüklerden ve Türkçe-Rusça, Rusça-Türkçe sözlüklerden faydalanıldı.

Sözlüğe talimatı Fuat Ganiyev yazdı.

Sözlüğü yazma işi dilciler arasında böyle bölündü:

"A, B, C, Ç, D, E, F, G, T" harflerini - Rifkat Ahmetyanov,

"I, İ, J, H, K" harflerini — Fenüze Nuriyeva,

"L, M, N, O, Ö, P, R, S, Ş" harflerini — Rafael Muhammetdin,

"U, Ü, V, Y, Z" harflerini — Fuat Ganiyev yazdılar.

Sözlüğe materyal toplama işine Halil Açıkgöz, Asiye Rahimova katıldı.

Önsözü Rifkat Ahmetyanov ile Fuat Ganiyev yazdılar.

Sözlük üzerine olacak düşünceler ve teklifler aşağıdaki adrese gönderilebilir: Rusya, 121019, Moskova şehri, Gogol' bulvarı, ev 6, "İnsan" yayınevi.

Teşekkğrler / Räxmätlär

Bu sözlüğü yayınlamaya yardım etmiş, baba-dedeleriyle Tataristan'a bağlanmış Ahmet Veli Menger Vakfı Başkanı Safiye İmre hanıma icracılar samimî kalpten şükranlarını bildiriyorlar.

Бу сүзлекне бастырып чыгарырга ярдәм иткән, тамырлары белән Татарстанга бәйләнешле, Әхмәтвәли Мәңгәр фонды рәисе Сафия Имре ханымга авторлар ихлас күңелдән үзләренең рәхмәтләрен юллыйлар.

Сүзлекнең төзелеше

1. Сүзлектә төрек телендә төрле тармакларда киң кулланылган сүзләр, атамалар һәм тотрыклы сүзтезмәләр китерелде.
2. Сүзлек мәкаләсе түбәндәге өлешләрдән гыйбарәт:

а) тәрҗемә ителә торган баш сүздән, ул үзенең башлангыч формасында бирелде:
arda *и.* маяк...

б) сүзнең грамматик тасвирламасыннан, аның кайсы сүз төркеменә каравы күрсәтелде:
dolay *и.* әйләнә-тирә, тирә-юнь, мохит;
düzensiz *с.* 1) тәртипсез, җыйнаксыз; 2) аһәңсез; кәйсез (*музыка*);
değiştirmek *ф.* 1) үзгәртү; 2) алмаштыру, алыштыру

в) баш сүзнең төп мәгънәләренең тәрҗемәсеннән: **kabaklık** *и.* 1) өлгермәгәнлек; пешмәгәнлек (*кавын, карбыз тур.*); 2) пеләшлек; 3) *күч.* билгесезлек
kahretmek *ф.* 1) җимерү, туздыру; 2) җәзалау, интектерү; 3) каргау; рәнҗү

г) кайбер ике төрле аңлашыла торган тәрҗемәләрдән соң җәя эчендә кыскача бирелгән аңлатмадан:
mala *и.* көрәкчек, кельма (*ташчы коралы*)
Nişanci *и. астр.* Укчы (*зодиак'тагы йолдызлык исеме*)

д) турыпочмак (□) билгесеннән соң китерелгән, компонентлары аерым язылган кушма сүзләрдән, атамалардан һәм аларның тәрҗемәсеннән:
ordu *и.* 1) армия, гаскәр; *ordu merkezi* армия штабы; *sömürge ordusı* колониаль гаскәрләр; 2) *күч.* кешеләр тупламы; чирү □ ordu evi офицерлар йорты

е) ромб (◊) билгесеннән соң бирелгән аерым фразеологик берәмлекләрдән һәм мәкальләрдән:
ray *и.* рельс; *ray başlığı* тупик ◊ rayına girmek эзенә төшү, җайлану

3. Баш сүзләр һәм мәкалә эчендәге кушма сүзләр, атамалар, фразеологик берәмлекләр, шулай ук җәясез гарәп саннары ярым калын хәрефләр белән китерелде:
sabretmek *ф.* сабыр итү, түзү ◊ sabreden derviş muradına ermiş сабыр иткән морадына җиткән
safra I *и.* 1) үт; 2) үт куыгы □ safra kesesi үт куыгы ◊ safra bulanmak (kabarmak) күңел болгану
4. Мәкаләдәге барлык шартлы билгеләр (тамгалар), мисаллар һәм җәя эчендәге аңлатмалар курсив белән бирелде:
un *и.* он; *buğday unu* бодай оны; *patates unu* крахмал, бәрәңге оны
uzaklaştırmak *ф.* 1) ераклаштыру; ерагайту; 2) алу, чыгару (*эшеннән*)
5. Тәрҗемәләр гадәти (якты) туры хәрефләр белән бирелде:
üç *сан.* 1) өч; *üç saat* өч сәгать; *saat üç* сәгать өч (вакыт); 2) өч, өчле (*билге*) □ üç dilli өч телле; üç köşeli өч почмаклы ◊ üç buçuk аннан-моннан, ярым-йорты
6. Сүзләрнең, шул исәптән кушма сүзләрнең, фразеологик берәмлекләрнең аерым мәгънәләренең тәрҗемәсе җәяле гарәп саннары белән аерылды:
ezilmek *ф.* 1) изелү, онталу, ваклану; 2) сытылу; 3) *күч.* изелү, изүгә дучар

булу

alevlenmek *ф.* 1) ялкынлану; 2) *күч.* кискенләшү

7. Төрек телендәге бер сүз татар телендә ике сүз төркеме мәгънәсенә туры килгәндә, андый сүз ике сүз төркеме сүзләре белән тәрҗемә ителде:

acı 1. *с.* ачы; *acı biber* ачы борыч; 2. *и. күч.* кайгы, хәсрәт... minicik 1. *с.* нәни, кечкенә. 2. *и.* сабый, нәни бала

8. Язылышы яки яңгырашы ягыннан бердәй, әмма мәгънәләре белән төрле булган сүзләр (омонимнар), нечкә рим саннары белән билгеләнеп, аерым-аерым бирелделәр:

nefis I *и.* нәфес ◊ nefsine düşkün үз нәфесен кайгыртучы, эгоист

nefis II *с.* гүзәл, матур, нәфис

9. Исемнәр баш килеш формасында *и.* тамгасы белән бирелделәр, һәм шул ук формада тәрҗемә ителделәр:

kapan *и.* капкын, ау, тозак kedi *и.* песи, мәче

10. Сүзлектә төрек теленең фигыльләре нигез формасында китерелеп, аңардан соң сызыкча куелды һәм *ф.* тамгасы белән аның фигыль икәне күрсәтелде:

kenetlemek *ф.* ныгыту, беркетү; тоташтыру

11. Төрек фигыльләре татар теленә исем фигыль формасы белән тәрҗемә ителделәр:

ilgilenmek *ф.* кызыксыну

iliklemek *ф.* эләктерү

12. Башка сүз төркемнәренә кергән сүзләр дә сүзлектә тиешле тамгалар белән үз урыннарын алдылар. Сүз төркемнәрен күрсәткән тамгаларның аңлатмасы кыскартылмалар исемлегендә бирелде.

13. Төрек телендә еш кулланылган атамалар шулай ук сүзлектә бирелделәр. Аларның кайсы өлкәгә каравы тиешле билгеләр белән күрсәтелде:

acıçiğdem *и. бот.* эт үләне

ankebut *и. зоол.* үрмәкүч

özdek *и.* 1) *фәлс.* материя; матдә; 2) агач кәүсәсе; үсемлек сабагы

paralel *и.* 1) *геогр.* параллель; 2) параллель сызык; 3) *мат.* параллель

alarga *ы. диңг* (*сигнал сүзе*) әйләнеп үт! якынлашма!

dragon I *тар.* драгун (*атлы гаскәр*)

14. Стилистик төсмерләре булган сүзләрнең аерым тамгалар белән стилистик үзенчәлекләре күрсәтелде:

garip *с.* 1) читтә йөрүче; зимагур; 2) *сөйл.* серле, аңлашылмас

geçmek *ф.* 1) *төрле мәгъ.* кичү; 2) күчү, күченү; ... 10) *кит.* теркәлү; ... 14) *эвф.* үлү, кичү *кит.*

götürüm *и. сөйл.* сабырлык

15. Сүзләрнең күчмә мәгънәсе *күч.* тамгасы белән тәрҗемә ителде:

dümen *и.* 1) (*су һәм һава транспортларында*)руль; 2) *күч.* хәйлә, астан идарә итү

16. Кайбер төрек сүзләрен тәрҗемә иткәндә, татар теленең диалекталь сүзләре дә файдаланылды, андый сүз *диал.* тамгасы белән күрсәтелде:

anneanne *и.* дәү әни, нәнәй *диал.*

evirmek *ф.* 1) әверү, әверелдерү; 2) әйләндерү □ evirmek çevirmek бер урыннан икенче урынга күчерү; әверү-чәверү *диал.*

17. Төрек телендәге күпмәгънәле баш сүзгә татар телендә дә бер генә сүз туры килгәндә, барлык мәгънәләргә шул бер сүз генә эквивалент итеп бирелде:

yağ *и.* май...

18. Теге яки бу мәгънәгә аерым очракларда тәрҗемә җиңел аңлашылсын өчен мисал да китерелде:

varmak *ф.* 1) килү, килеп җитү, барып җитү; *tren Ankara'ya yedide varır*

Анкарага поезд җидедә килә; 2) җитү; *yaşı elliye vardı* яше иллегә җитте

19. Этнографиягә караган сүзләргә, экзотик атамаларга тасвирый аңлатмалар китерелде:

pabuç *и.* 1) аяк киеме; 2) урындык (өстәл) аякларына кидерелгән металл яки пластик аслык ◊ pabuç eskitmek (*бер эш артыннан*) чабата туздырып йөрү

kaçamak *и.* кукуруз оныннан пешерелгән майлы ашамлык

20. Бер мәгънә эчендә тәрҗемәдә китерелгән синонимнар өтер аша бирелделәр. Мәгънәләре белән ераграк яки ерак булган тәрҗемәләр нокталы өтер аша аерылдылар.

Кыскартылмалар исемлеге / kısaltmalar

а. - алмашлык
ав. - авиация
авыл хуҗ. - авыл хуҗалыгы
анат. - анатомия
арго. - арго, жаргон
архит. - архитектура
астр. - астрономия
биол. - биология
бот. - ботаника
бәйл. - бәйлек
геогр. - география
геол. - геология
гр. - грамматика
диал. - диалекталь сүз
дини. - дини сүз
дипл. -дипломатия
диңг. - диңгезчелек
зоол. - зоология
и. - исем
иск. - искергән (сүз)
иярт. - ияртем
к.: - кара
кер. суз. - кереш сүз
кис. - кисәкчә
кит. - китапча, китап стилендә
кулин. - кулинария
күч. - күчмә мәгънәдә
линг. - лингвистика
лог. - логика
мат. - математика
махс. - махсус термин (антропология, аучылык, бакчачылык, бактериология, биохимия, бухгалтерия, ветеринария, геодезия, гидрология, гидромеханика, кинематография, коммерция, кортчылык, метеорология, механика, минералогия, оптика, радиотехника, тимер юл, типография, топография, тукучылык эше, фармакология һ. б. өлкәләргә караган терминнар)
мин. - минералогия
мед. - медицина
мод. сүз - модаль сүз
муз. - музыка
мәгъ. - мәгънәдә
мәс. - мәсәлән
неол. - неологизм
полигр. - полиграфия
психол. - психология
рәв. - рәвеш
с. - сыйфат
сан. - сан
сир. - сирәк кулланышта
спорт. - физкультура һәм спорт
сәяси. - сәяси термин

сөйл. - сөйләү телендә
сәүдә. - сәүдә
тар. - тарихый
терк. - теркәгеч
тех. - техника термины
тур. - турында
төрле мәгъ. - төрле мәгънәдә
ф. - фигыль
физ. - физика
физиол. - физиология
фәлс. - фәлсәфә
хим. - химия
хәб. сүз. - хәбәрлек сүз
хәрби. - хәрби сүз
ы. - ымлык
шахм. - шахмат
этн. - этнология
этногр. - этнография
эвф. - эвфемизм
юр. - юридик термин
әд. - әдәбият термины
һ. б. - һәм башкалар
һ. б. ш. - һәм башка шундыйлар

Библиография

Төрек теле сүзлекләре

1. Türk Dil kurumu. Türkçe sözlük. 1. cilt, A-K, Genişletilmiş 7. baskı, Ankara, 1983, 779 sayfa.
2. Türk Dil kurumu. Türkçe sözlük. 2. cilt, L-Z, Genişletilmiş 7. baskı, Ankara, 1983, 593 sayfa.
3. İmlâ kılavuzu. Ankara, 1993, 347 sayfa.
4. Türkçe-rusça sözlük. Москва, Издательство "Русский язык", 1977, 968 бит.
5. Rusça-türkçe sözlük. Издательство "Советская энциклопедия", Москва, 1972, 1028 бит.
6. Türk Dil kurumu. Okul sözlüği. Ankara, 1994, 864 sayfa.
7. Tatarca-türkçe sözlük, Kazan-Moskova, "İnsan" yayınevi, 1997, 496 sayfa.

Татар теле сүзлекләре

8. Татар теленең аңлатмалы сүзлеге, I том, Казан, Татарстан китап нәшрияты, 1977, 476 бит.
9. Татар теленең аңлатмалы сүзлеге, II том, Казан, Татарстан китап нәшрияты, 1977, 725 бит.
10. Татар теленең аңлатмалы сүзлеге, III том, Казан, Татарстан китап нәшрияты, 1981, 852 бит.
11. Русча-татарча сүзлек. Казан, Татарстан китап нәшрияты, икенче басма, 1995, 464 бит.
12. Русча-татарча сүзлек. Москва, Издательство "Русский язык", 1991, 735 бит.
13. Татар теленең орфография сүзлеге. Казан, Татарстан китап нәшрияты, 1983, 280 бит.
14. Русча-татарча сүзлек. Татарстан китап нәшрияты, Казан, 1996, 214 бит.
15. Татарча-русча сүзлек. Мәскәү, "Советская энциклопедия" нәшрияты, 1966, 864 бит.

Төрек алфавиты

Aa	**ğ**	**Nn**	**Uu**
Bb	**Hh**	**Oo**	**Üü**
Cc	**Iı**	**Öö**	**Vv**
Çç	**İi**	**Pp**	**Yy**
Dd	**Jj**	**Rr**	**Zz**
Ee	**Kk**	**Ss**	
Ff	**Ll**	**Şş**	
Gg	**Mm**	**Tt**	

Татар алфавиты

Аа	**Зз**	**Пп**	**Чч**
Әә	**Ии**	**Рр**	**Шш**
Бб	**Йй**	**Сс**	**Щщ**
Вв	**Кк**	**Тт**	**ъ**
Гг	**Лл**	**Уу**	**Ыы**
Дд	**Мм**	**Үү**	**ь**
Ее	**Нн**	**Фф**	**Ээ**
Ёё	**ң**	**Хх**	**Юю**
Жж	**Оо**	**һh**	**Яя**
Җж	**Өө**	**Цц**	

A

aba *и.* 1) тупас калын тукыма, чикмән туласы; 2) шул тукымадан тегелгән ябынча, чикмән; 3) дәрвишләр җиләне, йон җилән; □ **aba güreşi** йон җилән киеп көрәшү; **aba terlik** бүлмә аяк киеме (*киездән*); ◊ **aba altından değnek göstermek** теле татлы, тел төбе каты; **aba gibi** тупас (*тукыма тур.*); **abayı sermek** әдәпсез [тупас, дорфа, тартынусыз] урнашу (*берәр урында*); **abayı yakmak** бик ныкгашыйк булу

abacı *и.* чикмәнче; ◊ **abacı kebeci, ara yerde sen neci?** синең биредә [монда] ни катнашы бар?;

abadî *и.* абади, ефәктән эшләнгән кәгазь төре

abajur *и.* абажур

abaküs *и.* Төркиядә кулланыла торган чут, абакус; = abak

abanmak *ф.* 1) сөялү, сөйкәлү, терәлү, таяну; 2) авышу, чүгү; 3) *арго* кеше исәбенә яшәү [тору]

abandırmak *ф.* чүктерү, яткыру ◊ **deveyi sahibi abandırır** дөяне иясе чүктерер (*әйтем*)

abanî *и.* абани (*сары чигеш белән бизәлгән ак ефәк тукыма*)

abanoz *и.* эбен (*агачы*); □ **abanoz yürekli** рәхимсез, шәфкатьсез, каты күңелле, миһербансыз, аяусыз, кансыз (*кеше*); ◊ **abanoz gibi** 1) кап-кара, чем-кара; *abanoz gibi sacı var* аның чәче чем-кара; 2) бик каты, кап-каты

abartmak (*-i*) *ф.* күпертү, арттырып күрсәтү, купайту

abaşo *с.* 1) аскы, астагы; 2) көймәне ярга бәйләү

Abaza *и.* абхаз (кешесе)

abazan *с. туп.* 1) карыны ач; 2) җенси яктан ач

abdal *и.* 1) *мар.* (гизүче) дәрвиш; 2) Афганистан'да торучы бер төрки кавемнең исеме; 3) Анадолу'да яши торган күчмә бер кавем

abdest *и.* тәһарәт, абдәст; □ aptes almak ; aptes bozulmak ; aptes tazelemek ;

abdesthâne *и.* тәһарәтханә

abdülleziz *и.* арахис, җир чикләвеге

abe *ы.* һәй, әй; *abe kardeş* әй кардәш!

abece *и.* әлифба

aberasyon *и.* аберрация

abes *с.* 1) акылга сыймас; 2) рәтсез, юньсез, кирәксез

abıhayat *и.* әбелхәят, мәңгелек суы

abıru *и.* абруй

abi *и.* абый, агай, ага

abide *и.* ядкарь, ядкарьлек; һәйкәл, мавзолей, музей һ. б.

abideleşmak *и.* ядкарьлеккә әверелү

abidevî *с.* 1) һәйкәлсыман; 2) *күч.* исәпсез күп

abis *и.* диңгезнең бик тирән җире

abla *и.* апа

ablak *с.* 1) кыяфәтсез, ямьсез; 2) зур, тупас

ablatya *и.* диңгездә балык тоту өчен зур ятьмә, трал

abli *и.* фал (*кораб арканы*)

abluka *и.* блокада

abone *и.* абунә (әбүнә)

abonman *и.* абонемент

aborda *и.* абордаж

abramak *ф.* кораб йөртү

abraş *с.* 1) алмачуар, чуар; 2) чутыр, карачутыр, шадра

abstre *с.* абстракт

abuhava *и.* һава хәле; икълим
abuk sabuk *с.* ни җитте, сантый (*сүз һ. б.*)
abuli *и.* неврастения
abullabut *с.* 1) байгыш (*кеше*); 2) өтек, зәвыксыз киенгән (*кеше*)
abur cubur *и.* 1) коры-сары (*ашамлык*); 2) әбер-чебер
abus *с.* төксе, томса; чырайсыз
acaip, **acayip** *с.* гаҗәп, гаҗәеп, сәер
acaipleş-, **acayipleşmek** *ф.* сәерләшү
acaiplik, **acayiplik** *и.* гаҗәплелек, гаҗәеплек
acar *с.* гайяр, гайрәтле; ажар, ярсулы
acele 1. *с. рәв.* ашыгыч, тиз, тәҗәл, кабаланып; 2. *и.* ашыгычлык □ **acele etmek** тәҗәлләү, сабырсызлану
aceleci *и.* кабаланучы, ашыктыручы
Acem *и. тар.* фарсы (иранлы)
acemi *с.* ирани; фарси, фарсыларга бәйләнешле
acente *и.* 1) (*эш урыны буларак*) агентлык; 2) агент
acentelik *и.* агентлык, агент булу
acep *с.* гаҗәп
acı 1. *с.* ачы; *acı biber ачы* борыч; 2. *и. күч.* кайгы, хәсрәт ◊ **acı görmüş** авырлык күргән; **acısını çıkarmak** үч алу
acımak *ф.* 1) сызлану; 2) кызгану, жәлләү
acıbadem *и.* ачы бадәм
acıbal *и.* әче бал, эчемлек бал
acıbalık *и.* кәрәкәсыман балык, ачы кәрәкә
acıçiğdem *и. бот.* эт үләне
acıkmak *ф.* ачыгу
acıklanmak *ф.* хәсрәтләнү
acıklı *с.* хәсрәтле
acılanmak *ф.* 1) ачы, ачы тәм керү; 2) борчылу
acılı *с.* 1) ачы кергән; 2) кайгылы, ачынулы
acımasız *с.* кызганусыз, аяусыз
acımasızlık *и.* аяусызлык
acımsı *с.* ачкылт, ачкылтым
acımtırak *с.* ачкылт, ачырак, ачымтырак
acınmak *ф.* ачыну
acındırmak *ф.* ачындыру
acırga *и.* керән, ачы торма
acısız *с.* авыртусыз, сызлаусыз, ачынусыз
acıtmak *ф.* ачыту
acibe *с.* гаҗәп, гаҗәп *иск.*
acil *с.* 1) кичектергесез, ашыгыч; 2) җитез, өлгер
acilen *рәв.* кичектергесез рәвештә, ашыгыч, тиз арада
aciz *и.* гаҗизлек, мескенлек; аптыраганлык
âciz *с.* гаҗиз, аптыраган, аптыраштагы; □ **âciz kalmak** гаҗиз калу
acuk *и. бот.* кыргый алмагач
acul *с.* темпераментлы; зирәк
acur *и. бот.* эре кыяр төре
acuz *и.* холыксыз (усал) карт
acuze *и.* холыксыз (усал) карчык
aç 1. *с.* ач, ачыккан. 2. *и.* ач, ярлы; юксыл, хәерче ◊ **aç ne yemez**, **tok ne demez** ач ни ашамас, тук ни сөйләмәс
açmak *ф.* 1) ачу; 2) ачыклык киңлеген арттыру; 3) мәгълүм итү, ачыклау, бәян итү;

4) ачык (җете) итү
açalya *и. бот.* азалия
açar *и.* 1) ачкыч; 2) аппетит ача торган нәрсә, аперитив
açgözlü *с.* ач күз, туймас тамак, гуҗ
açgözlülük *и.* ач күзлелек
açı *и.* 1) *мат.* почмак; 2) *күч.* караш, караш ноктасы
açıcı *и. төрле мәгъ.* ачучы ◊ **iç açıcı sözler** юатучы сүзләр
açık I *с.* 1) ачык; 2) тоткарсыз, ачык; *yol açık* юл ачык!; 3) киң, ачык; *açık ova* ачык дала; 4) киемсез, ябусыз; *başı açık* яланбаш; 5) ачык, аңлаешлы; 6) ачык, яшерен-батырын түгел □ **açık artırma** аукцион; **açık çek** *сәүд.* акча микъдары күрсәтелмәгән чек
açık *и.* 1) ачыклык, өзек; 2) ерак җир, ераклык, ара; 3) диңгез ягасы, диңгез буйлары; 4) вакант урын; 5) сальдо
açıkça *рәв.* 1) ачык рәвештә, яшермәстән; 2) *самими рәвеш*тә; *açıkça misafir etmek* ачык йөз белән кунак итү
açıkçı *и.* биржа маклеры
açıkgöz *с.* зирәк; елгыр, мут, хәйләкәр
açıkgözlük, **açıkgöziülük** *и.* зирәклек; елгырлык, мутлык
açıklamak *ф.* 1) ачыклау, аңлату; 2) белдерү; 3) төшендерү, шәрехләү
açıklayıcı 1. *с.* ачыклаучы, аңлатучы, белдерүче. 2. *и. гр.* аныклагыч
açıklık *и.* 1) ачыклык, ачык булу; ачылып калганлык; 2) мәйдан, алан; 3) өзеклек, зур аралык; ераклык; бушлык; 4) ачыклык, җетелек; *rengin açıklığı* төснең җетелеге
açıksözlü *с.* ачык сүзле
açıktan *рәв.* 1) юктан, буштан, тик торганнан; 2) ерактан, ерак арадан; 3) ачыктан-ачык (*сөйләү, әйтү*)
açtktohumlular *и. бот.* ачык орлыклылар
açılmak *ф.* 1) ачылу; 2) ачылу, эшли башлау (*мәс., университет, кибет*); 3) мәгълүм булу; 4) ераклашу
açılış *и.* 1) ачылыш, ачылу; 2) эшкә башлау
açım *и. дини.* ачык хакыйкать; үгет
açımlamak *ф.* 1) бәяләү; 2) бәян итү, *аңлату*
açış *и.* 1) ачыш, ачыпыш; кәшфият; 2) кереш; 3) башлангыч
açkı *и.* 1) ялтыраткыч; 2) утлы тишкеч (*тимерне һ. б. ш. нәрсәләрне яндырып тишү коралы*), 3) махсус ачкыч
açkılamak *ф.* чистартып ялтырату
açlık *и.* ачлык, кытлык
açma *и.* 1) ачу, ачыш; 2) ачылган җир, күтәрелгән чирәм
açmalık *и.* керкитәргеч, тапбетергеч
açmaz *и.* 1) тоткынлык, тупик; 2) кыенчылык, кыен хәл, аптыраш; 3) хәйләкәрлек, кинайә ◊ **açmaza düşmek** аптырашта, кыен хәлдә калу
açmazlık *и.* 1) аптыраш, читен хәл; 2) сер ачмау, сер саклау; 3) дәшмәкилек, тешләклек
ad *и.* 1) исем; *benim adım* минем исемем; 2) атаклылык, дан, шөһрәт; 3) *гр.* исем □ **ad çekimi** исемнең зат белән төрләнүе; **ad koymak** атау ◊ **adı batası** аты коргыры; **adını ağzına almamak** исемен дә телгә алмау (*үпкәләүдән*)
ada *и.* 1) атау, утрау; 2) юллар белән әйләндереп алынган һәм йорт, бина һ. б. төзелгән коры җир кишәрлеге □ **ada balığı** кара балык; **ada yavrusu** зур булмаган балыкчы каегы
adamak *ф.* 1) атау, тәгаенләү; 2) сәдака (*корбан һ. б.*) бирү
adak *и.* вәгъдә
adale *и.* 1) мускул; 2) сеңер, җең

adalet *и.* 1) гадәләт, гаделлек; 2) гадлия, юстиция
adaletli *с.* гадәләтле, гадел (*хөкем һ. б. ш.*)
adaletsiz *с.* гадәләтсез, гаделлексез, гаделсез
adalı *с. и.* атау (утрау) кешесе, атаулы (утраулы)
adam *и.* 1) адәм, кеше; 2) юньле кеше, ярдәм итәрдәй кеше; 3) караучы, хезмәтче; 4) хатынның ире ◊ **adam sırasına geçmek** кеше рәтенә керү; **adamına düşmek** нәкъ кешесенә тап булу
adamakıllı *с.* юньле, адәм рәтле, шактый; *adamakıllı yorulmuş* яхшы ук арыган
adamca *рәв.* 1) адәмчә, юньләп, рәтләп; 2) кеше саны җәһәтеннән, ишлелек ягыннан
adamcıl *с.* 1) илгәзәк, аралашучан; 2) кешелекле
adamcılık *и.* 1) кешелеклелек; 2) кешечәлек
adamotu *и.* женьшень (*дару үләне һәм шуның тамыры*)
adamsız *с.* 1) ярдәмчесез; 2) ирсез, тол
adanmak *ф.* аталу
adap *и.* 1) әдәп, әдәплелек, юсын; 2) кагыйдә, юрык
adaptasyon *и.* 1) яңа шартларга күнегү, адаптация; 2) текстны укучыга җиңел аңлаешлы итү
adaş *и.* адаш, исемдәш
aday *и.* 1) вәкил, делегат; 2) кандидат
adaylık *и.* 1) вәкиллек, делегатлык; 2) кандидатлык
addetmek *ф.* (*дип*) хисаплау, (*дип*) чутлау
addolunmak *ф.* хисапка керү, саналу
adem *и.* бушлык, юклык
âdem *и.* 1) Адәм галәйһи-әссәлам; 2) адәм, кеше, инсан
Âdem *дини* Адәм
Âdem alması, -nı бугаз төене
âdemoğlu *и.* адәм баласы, адәм углы
adet *и.* сан, ничәлек
âdet *и.* 1) гадәт; 2) кагыйдә, ысул, закон ◊ **âdet görmek** күрем, һәез
âdeta *рәв.* гадәттә, гадәттәгечә
adıl *и. гр.* алмашлык
adım *и.* адым ◊ **adım adım** акрын-акрын; **adım atmamak** (*бер җиргә*) аяк басмау
adımlamak *ф.* адымлау
adî *с.* 1) гади, катлаусыз; 2) *күч.* тупас, дорфа
âdil *с.* 1) гадел; 2) хаклы
âdilâne *рәв.* гадел рәвештә, гаделлек белән
adîleşmek *ф.* 1) гадиләшү; 2) *күч.* түбәнгә тәгәрәү, тупаслану
adîlik *и.* дорфалык, тупаслык
adlandırmak *ф.* исем бирү
adlı *с.* 1) исемле, атлы; *sen ne adlı* син ни атлы? исемең ничек? 2) атаклы, мәшһүр
adlî *с.* юридик; юстициягә баглы
adliye *и.* гадлия, юстиция
adliyeci *и.* гадлияче, юрист
adres *и.* адрес
adsız *с.* 1) исемсез, атсыз; 2) танылмаган, шөһрәтсез
adsızparmak *и.* атсыз бармак
aerosol *и.* аэрозоль
afacan *с.* зирәк, фәһемле, акыллы; терчә
afacanlık *и.* зирәклек, фәһемлелек; терчәлек
afakî *с.* 1) әһәмиятсез, теге-бу; 2) объектив
afallamak, **afallaşmak** *ф.* хәйран калу, аптырау

aferin *ы.* афәрин, бик шәп
aferist *и.* аферист
afet *и.* 1) афәт, авария, бәла-каза; 2) *күч.* бик гүзәл хатын-кыз (*матурлыгы илә гауга чыгарырлык*)
af(f) *и.* 1) гафу; 2) эштән бушату □ **af dilemek** гафу үтенү
affedilmek *ф.* гафу ителү
affetmek *ф.* гафу итү
affeylemek *ф.* гафу әйләү
afif *с.* 1) гафиф, гыйффәтле (егет); 2) намуслы (*ир-егет*)
afife *с.* 1) гафифә, гыйффәтле (*кыз*); 2) намуслы (*хатын-кыз*)
afiş *и.* 1) афиша; плакат, язма лозунг; 2) рәсемле игълан
afişe *и.* 1) барсын да ачып салу; 2) фаш итү
afiyet *и.* сәламәтлек, исәнлек-саулык ◊ **afiyet olsun** ашыгыз тәмле булсын; аш булсын (*ашый башлаган яисә ашап туйган кешегә әйтелә торган нәзакәт сүзе*)
aforizm *и.* афоризм
aforoz *и.* бәйләнешне (араны) өзү
afrikalı *с. и.* африкалы, африкан
afsun *и.* әфсен, сихер, тылсым
afyon *и.* әфьюн
afyonkeş *и.* әфьюн тартучы, наркоман
afyonlu *и.* 1) әфьюнлы; 2) әфьюн тартып исергән
agâh *с.* алдан хәбәрдар, алдан белеп торучы
ağ *и.* 1) ау, җылым; 2) ятьмә, челтәр; 3) тозак
ağmak *ф.* 1) һавага күтәрелү; 2) салыну, кыегаю, авышу, басып төшү
ağa *и.* 1) ага, агай; 2) абый; 3) хөрмәтле ир кеше
ağababa *и.* дәү әти; бабай, бабакай
ağabey *и.* абый
ağaç *и.* агач; *ağaç dikmek* агач утырту; **ağaç mantarı** агач гөмбәсе
ağaççık *и.* куак үсемлек
ağaçkakan *и. зоол.* тукран
ağaçlamak *ф.* 1) агачлау, агач утырту; 2) тукмау, тукмаклау
ağaçlı *с.* агачлы
ağaçlık *и.* 1) агачлык, урманлык; 2) агач (кебек) булу
ağaçsı *с.* 1) агачсыман, агачсыл; 2) агачтан эшләнгән
ağalanmak *ф.* үз-үзеңне зур тоту, шәпләнү, минсенү
ağalık *и.* 1) агалык, ага булу; 2) юмартлык, киң күңеллелек; 3) салмаклылык, сабырлык, олпатлык
ağarmak *ф.* 1) агару; 2) таң ату, яктыра башлау
ağarık *с.* агарган, төсе уңган
ağda *и.* куе ширбәт (*лимон яисә йөзем суыннан*)
ağdalaşmak *ф.* куеру, куерыклану
ağdalı *с.* 1) куерык массалы; 2) *күч.* катлаулы (*мәс., стиль*)
ağı *и.* агу, зәһәр
ağıl *и.* 1) кәртә, кутан (*киртәләнеп алынган туплавык, утар*); 2) ай яисә кайбер яктырак йолдызлар тирәли пәйдә була торган якты алка
ağılmak, **ağınmak** *ф.* күтәрелү
ağılamak *ф.* агулау
ağılı *с.* агулы, зәһәрле
ağıllanmak *ф.* кәртәләнү, каймалану
ağım *и.* күтәрелеш (*дәрәҗәсе*)
ağımlı *с.* (*биек*) күтәрелешле

ağınmak *ф.* аунау (*хайваннар тур.*)
ağır *с.* 1) авыр; 2) *күч,* кыйммәтле, бәяле
ağırayak *с.* авыраяк (*йөкле хатын*)
ağırbaşlı *с.* 1) салмак хәрәкәтле; 2) олпат; вәкарьле
ağırlamak *ф.* хөрмәтләү, хөрмәт итү
ağırlanmak *ф.* хөрмәт ителү
ağırlaşmak *ф.* 1) авырлашу; 2) холыксызлану; 3) тудыруга якынлашу
ağırlık *и.* 1) авырлык, саллылык, салмаклык; 2) авырлык, йөк, җаваплылык; 3) кыенлык
ağış *и.* югары күтәрелеш
ağıt *и.* 1) елау-сыктау, елаш; 2) мәрсия, элегия
ağız I *и.* авыз; 2) тишек, өн; 3) юлның h. б. башланган төше;4) чат, юлсабыш; 5) сөйләшү, сөйләү рәвеше; 6) балта, пычак йөзе; 7) *лингв.* сөйләш ◊ **ağzından çıkanı kulağı işitmez** авызыннан чыкканны колагы ишетми; **ağzına bakmak** авызына гына карап тору, һәр әйткәненә игътибар итү, һәр кушканын үтәү; **ağzı kulaklarına varmak** бик сөенү; **ağzından girip burnundan çıkmak** бөтен эч серләрен алу; **ağzından bal akmak** матур (татлы) сүзләр сөйләп тору; **ağzı gevşek** сер тотмас, сер сакламаучан
ağız II *и.* угыз сөте
ağızbirliği *и.* бер сүздә булу
ağızlık *и.* 1) имезлек; 2) тынлы музыка әсбапларының (тәмәке трубкасының) авызга кабыла торган өлеше; 3) телефон трубкасының авызга якын ягы; микрофон; 4) авызлык (*йөгәндә һ. б.ш.*)
ağızsız *с.* юаш, карусыз; тел кайтармый торган
ağızünlüsü *и. гр.* ирен сузыгы
ağlamak *ф.* 1) елау, аглау *иск.*; 2) шикаять итү, жалу итү, үзен кызгандыру
ağlamaklı *с.* еламсыраулы, еламсыраган, еларга җитешкән □ **ağlamaklı olmak** елардай булу
ağlamsamak *ф.* еламсырау
ağlamsık *с.* 1) елаган булып күренүче; 2) елавык
ağlaşmak *ф.* елашу, зарлану, сыкрану
ağlatmak *ф.* елату
ağrı *и.* авыру, авырту, чир, хасталык
ağrımak *ф.* авыру, хасталану, чирләү, сырхаулау
ağrık *и.* конкрет хасталык, чир
ağrıklı *с.* сырхау, сызлаулы, авыртулы, авырткан
ağrılı *с.* авыру, хаста, чирле
ağrıtmak *ф.* 1) авырттыру; 2) авыруга сабыштыру
ağsı *с.* аусыман, тозаксыман
ağustos *и.* август
ah *ы.* ah, ах □ **ah çekmek ah** итү, авыр сулау
aha *а.* әнә, әнә теге
ahali *и.* халык (*билгеле бер урында, өлкәдә яшәүчеләр*)
ahbap *и.* 1) сердәш, дус, ахир; 2) таныш-белеш, дус-иш, әхбаб *иск.*
ahbapça *рәв.* дусларча дустанә; тәкәллефсез
ahbaplık *и.* дуслык, дустанәлек, тәкәллефсезлек
ahçı *и.* ашчы, пешекче
ahçıbaşı *и.* баш пешекче, баш ашчы
ahd *и.* 1) килешү; шартнамә; 2) рәсми вәгъдә; 3) ант, әхет *иск.*
Ahdiatik *и. дини* (Иске) Тәүрат
Ahdicedit, -di *и. дини* Гайса пәйгамбәр китабы, Инжил (*русчасы - Новый завет*)
ahenk *и.* 1) ярашу, ярашканлык, гармония; 2) аһәң, аккорд

ahenkleştirmek *ф.* үзара яраштыру, гармониягә китерү
ahenkli *с.* 1) бер-беренә ярашкан, җайлашкан; 2) аһәңле
ahenksiz *с.* 1) бер-беренә җайлашмаган; 2) аһәңсез
aheste *с.* 1) әкрен, акрын; 2) ипләп, тыныч кына, кабаланмыйча; 3) юаш кына, карулашмастан; 4) түбән, кычкырышсыз, әкрен (*аваз, тавыш һ. б. ш.*)
ahi *и.* 1) ир кардәш, ир туган; брадәр; агай-эне; 2) *тар.* һөнәрчеләр берлегенең әгъзасы
ahir 1. *с.* ахыргы, азаккы. 2. *рәв.* ахырда, соң, соңыннан
ahiren *рәв.* соңгы вакытта, соңгы көннәрдә
ahitname *и.* шартнамә, вәгъдәләшү документы
ahkâm *и.* хөкемнәр, законнар
ahlâk *и.* 1) әхлак, мораль; 2) холык, кыланыш □ **ahlâk bilimi** әхлак белеме, этика
ahlâkçı *и.* әхлакчы, моралист
ahlâkdışı *с.* әхлактан тыш, әдәп-хая киртәсенә кермәгән
ahlâkî *с.* әхлакый, әхлакка караган
ahlâklı *с.* әхлакны
ahlâklılık *и.* әхлаклылык
ahlâksız *с.* әхлаксыз
ahlâksızlık *и.* әхлаксызлык
atılamak *ф.* аһылдау
ahlat *и.* 1) кыргый үскән җимеш агачы; 2) *арго.* бик тупас, мәдәниятсез кеше
ahmak *и.* ахмак, акылсыз; юньсез, рәтсез
ahmakça *рәв.* ахмакларча
ahret *и.* ахирәт ◊ **ahret yolculuğu** үлем
ahşap *и.* 1) һәртөрле агач; 2) агач өй, агач корылма
ahu *и.* 1) җәйран, коралай (*мөгезле бер кечерәк киек*); 2) матур күзле хатын-кыз
ahu dudu *и.* кура җиләге
ahur *и.* ат абзары
ahval *и.* әхвәл, хәлләр
ahzetmak *ф.* үзенә кабул итү, үзенә алу
aidat *и.* 1) керем, табыш; аслам; 2) кертем, кушар, взнос
aile *и.* 1) гаилә; 2) өер, җәвер; зат, ыру; 3) семьялык (*биол. һәм лингв.*)
ait *бәйл.* бәйле, баглы, караган; гаид *иск.*
ajan *и.* 1) агент; 2) агентура; шпион, шымчы; 2) вәкил
ajans *и.* 1) агентура; 2) эше махсус бинага һәм бер урында эшләүгә багланмаган орган (оешма); 3) агентлык, хәбәр җыючы һәм хәбәр таратучы орган; 4) яңалыклар
ajur 1. *с.* челтәрле, ажур. 2. *и.* челтәр, ажур бизәк
ak 1. *с.* 1) ак; 2) саф, пакь. 2. *и.* ак; ак тап ◊ **ak koyunun kara kuzusu da olur** аттан ала да туа, кола да туа
akm**a**k *ф.* агу; *sular akıyor* сулар ага; *kova akıyor* чиләк ага (*тишелгән*) ◊ **akan sular durmak** дөрес сүзгә җавап юк
akabe *и.* 1) кыя, биек текәлек; 2) биек текә тау; 3) *күч.* алда торган кыенлык
akabinde *бәйл. рәв.* соңыннан, соңында; шуннан соң, шуннан ары
akademi *и.* 1) академия (*югары гыйльми тәшкиләт, югары хәрби уку йорты*); 2) ялангач кеше сурәте
akademici *и.* 1) академияче; 2) ялангач кеше рәсемен ясаучы
akademik *и.* академик
akait *и.* гакаит (*диннең рәсми кагыйдәләрен өйрәтү*)
akak *и.* сыеклык вә газ агызгыч (*торба һ. б.*)
akala *и.* 1) Төркиядә яңа модаларның бер төре; 2) мамык сорты
akamet *и.* 1) кысырлык; 2) файдасызлык, файдасыз эш

akanyıldız *и.* сәйяр йолдыз
akar 1. *с.* 1) агар, агып торган; 2) сыек, 2. *и. күч.* мал-мөлкәт (*арендага бирелеп, табыш китерә ала торган*)
akarca *и.* 1) йогышлы чир; 2) чуан
akarsu *и.* агар су, агымсу
akaryakıt *и.* сыек ягулык
akasma *и.* үрмә гөл
akasya *и.* акация (*агачы*)
akbaba *и. зоол.* 1) бөркетсыман кош; тазкара; 2) *күч.* бик картайган кеше
akbabagiller *и. зоол.* тазкарасыманнар
akbaş *и. зоол.* диңгез казы **akbaşak** *и. бот.* көзге бодай **akbez** *и.* акбәз, буялмаган мамык тукыма **akciğer** *и. анат.* үпкә **akciğerliler** *и. зоол.* үпкәле хайваннар
akça *с.* аксыл
akçaağaç *и.* каен
akçe *и.* 1) металл акча; 2) көмеш тәңкә
akçıl *с.* төсе уңган, төссезләнгән
akçıllarımak *ф.* төссезләнү
akıbet *и.* азак, ахыр; нәтиҗә; гакыйбәт *иск.*
akıcı *с.* 1) агучан, ага торган, сыек; 2) тыелгысыз агучы; 3) агымдагы
akıl *и.* 1) акыл; 2) хәтер, аң; *adı aklımda kalmadı* исеме хәтеремдә калмады; 3) үгет □ **akıl danışmak** киңәшү ◊ **akılı evvel** акыл белән эш итүче; **akılımda**! исемдә! (*ядәч уенында*)
akılcı *и.* рационалист
akıldışı *с.* акылга сыймаслык
akıldışı *и.* акыл теше
akıllanmak *ф.* 1) акыл белән эшләү; 2) акылга утырту
akıllı *с.* акыллы
akılsız *с.* акылсыз
akım *и.* агым
akın *и.* 1) көчле агым, массалы хәрәкәт; 2) кысрыклау; фронталь һөҗүм
akıncı *и.* кысрыклаучы, басым ясаучы
akıntı *и.* 1) агынты, агым; 2) аккан әрен; кан-сүл; 3) агым; 4) агыш
akış *и.* 1) агыш, агу рәвеше; 2) барыш, хәрәкәт; агым
akıtmak *ф.* агызу
akıtma *и.* 1) кашка (*атта һ. б. хайванда*); 2) татлы камыр ризыгы; 3) киң беләзек
akıtmalı *с.* кашкасы булган
âkibet *и.* ахыр, нәтиҗә, гакыйбәт *иск.*
akide I *и.* 1) ышану, ышаныч; инану, инаныч; 2) принцип
akide II *и.* тиз эреми торган (суыра торган) конфет; леденец
akik *с.* ахак, гакыйк *иск.*
akim *с.* 1) кысыр; 2) нәтиҗәсез, мәгънәсез
akis *и.* 1) рефлекс; 2) чагылыш; 3) яңгыравык, кайтаваз
akit *и.* 1) килешү, контракт; 2) никяхлашу
akkuyruk *и.* гади чәйгә кушыла торган ак төсле тәмләткеч үсемлек; ак чәй
akmantar *и.* ак гөмбә
akordeyon *и.* аккордеон
akort *и.* аккорд
akraba *и.* кардәш-ыру, нәселыру, туган-тумача
akrabalık *и.* кардәш-ырулык, туган-тумачалык
akrep *и.* 1) *зоол.* чаян; 2) сәгать нәйзәсе (угы)
aksamak *ф.* 1) аксау; 2) *күч.* кимчелекләр булу, артта калу; 3) *күч.* начар эшләү (*механизм тур.*)

aksakal *с.* аксакал, хөрмәтле вә белдекле олпат карт
aksaklık *и.* аксаклык
aksatmak *ф.* аксату
aksedir *и.* ак кедр, тис агачы
aksesuar *и.* 1) запас детальләр җыемы; 2) кино һәм театр эчендә вак-төяк кирәк-ярак, аксессуар; 3) хатын-кызның бизәнү әйбере
aksetmek *ф.* 1) яңгырап кайту; 2) чагылу, чагылдыру; чагылып күренү; 3) таралу (*мәс., хәбәр*), барып җитү; 4) кире кайтып кабатлану
aksettirmek *ф.* 1) чагылдыру; 2) кире кайтару, яңгырату; 3) җәелдерү, таралдыру, киңәйтү (*мәс., хәрәкәтне*)
aksırmak *ф.* төчкерү
aksırık *и.* төчкерек
aksi *с.* 1) каршы, карулы; *aksi cevap* карулы җавап; 2) кире, тискәре, холыксыз; *aksi insan* кире (холыксыз) кеше
aksilerimek *ф.* киреләү, киреләнү
aksilik *и.* 1) кирегә китү, регресс; 2) кирелек, тискәрелек
aksine *рәв.* кире юнәлештә, кирегә, киресенә
aksiseda *и.* яңгыравык, кайтаваз
aksu *и.* күзгә ак төшү чире
akşam *и.* 1) кич, кичке вакыт; 2) ахшам, кояш баегач бер сәгать дәвамындагы вакыт; **akşam yemeği** кичке аш ◊ **akşamdan sonra merhaba** өч көн үткәч, исәнме, кодагый
akşamki *с.* кичке
akşamlamak *ф.* 1) кичкә, калу; 2) кичегү, соңару; 3) соң туу (*ай тур.*)
akşamleyin *ф.* кичкырын, кичләтеп; кичкә калып
akşamlı sabahlı *рәв,* иртәле-кичле
akşamyıldızı, akşam yıldızı *и.* Зөһрә йолдызы
akşın *и.* 1) аксыл, якты (*төс*); 2) ак пышлак, ак тәнле, ак йонлы, чәче, төге ак (*кеше һәм хайваннар тур.*)
aktar *и.* вак-төяк сатучы (*кеше яисә кибет*)
aktarmak *ф.* 1) аудару, бушату; 2) күпләп ташу, күчерү; 3) күздән кичерү; 4) *күч,* чит телдән сүз алу; 5) *күч.* алмаштыру; 6) тәрҗемә итү
aktarmalı *с.* күчеп утырулы; *aktarmalı tren bileti* бераздан икенче поездга күчеп утырып юлны дәвам иттерә торган билет
aktarmasız *с.* күчеп утырырга кирәк булмаган; *aktarmasız uçak* турыдан-туры очучы самолет
aktif *с.* актив, тырыш
aktör *и.* актер
ak töre *и.* яхшы сыйфат, һәйбәт гадәт
aktris *и.* актриса
aktüalite *и.* 1) көндәлек вакыйгалар, хәл-әхвәл; 2) актуальлек; 3) көнүзәк мәсьәләләрне яктырткан кечкенә агитацион фильм
aktüel *с.* 1) актуаль, көнүзәк; 2) гамәлгә ярашлы
akustik *и.* акустика
akü *и.* машина аккумуляторы
akömülator *и.* аккумулятор
akyel *и.* акҗил, коры җил (*җилнең көньяк-көнбатыштан, гарәп сахраларыннан исә торган төре*)
al I 1. *с.* ал, алсу; ачык кызыл. 2. *и.* иннек (*биткә ягыла торган буяу*)
al II 1. *и.* хәйлә-мәкер; алдау юлы. 2. *с.* хәйләле
almak *ф.* алу
ala I *с.* ала, ала-кола, чуар

ala II *и.* ала балык
âlâ *с.* яхшы, бик яхшы; *âlâ bir yemek* бик яхшы ризык
alabalık *и.* форель, ала балык
alabora *и.* 1) дрейф, диңгез агымы белән агып китү; 2) *күч.* әйбәт барган эшнең таркалуы
alaca 1. *с.* 1) ала-кола, алача; 2) чуар, таплы. 2. *и.* 1) *күч.* холык; 2) чуар тап (*җимешләрдә*); **alaca karanlık** эңгер-меңгер; **alaca karga** саескан
alacak *и.* алачак, аласы (*акча һ. б. ш.*)
alacaklı *с.* алачаклы, каян да булса алачагы булган (*кеше*)
alacalamak *ф.* ала-кола итеп буяу
alacalanmak *ф.* 1) ала-кола төскә керү; 2) чырай сытылу
alacalık *и.* 1) алалык, ала-кола булу; чуарлык; 2) эңгер, эңгер-меңгер; 3) күңел тотрыксызлыгы, икейөзлелек
alaçık *и.* 1) алачык; 2) тирмә
alafranga *с.* аля-франка, французларча, европача
alâgarson *с.* ирләрчә кыркылган (*хатын-кыз чәче тур.*)
alagün *и.* болытлы көн, күк йөзе ала-кола көн
alâka *и.* 1) баглылык, бәйлелек; мөнәсәбәт, галәка *иск.*; 2) рухи мәхәббәт, симпатия
alâkadar *с.* баглы, бәйле; (*кемгә-нәрсәгә*) мөнәсәбәтле
alâkalanmak *ф.* 1) мөнәсәбәткә керү, кызыксыну; 2) симпатия тою, мавыгу
alâkalı *с.* бәйле
alakarga *и. зоол.* 1) күкшә; 2) саескан
alâkasız *с.* 1) мөнәсәбәте булмаган; 2) кызыксынуы булмаган
alalamak *ф.* алалау
alamana *и.* зур балыкчы каегы
alâmet *и.* 1) галәмәт (*хәйран калырлык әйбер*); 2) ишарә, ишарәт; ым, галәмәт; билге
alâminüt *рәв.* шундук, минутында; момент *сөйл.*
alan *и.* 1) алан, аклан, урман эчендә ачык урын; 2) мәйдан; 3) *күч.* эшчәнлек өлкәсе; баб; 4) күләм, микъдар
alarga 1. *ы. диңг.* (*сигнал сүзе*) әйләнеп үт, якынлашма! 2. *и.* 1) ачык диңгез; 2) *арго.* чит, кырый; *alargada durmak* читтә тору
alârm *и.* 1) сөрән, тревога; 2) зур хәвеф, афәт, һәлакәт хәле; 3) аврал
alaturka *с.* төрекчә; шәрыкъчә
alaturkacı *и.* терек традицион гадәтләрен куучы
alavereci *и.* алып-сатар
alay I *и.* 1) зур төркем; 2) барча, һәммә; 3) полк, берничә табур (*батальон*) берләшмәсе; *düğün alayı* туй итүчеләр төркеме; *alayımız* һәммәбез □ **alay alay** төркем-төркем
alay II *и.* көлке; мәкерле шаярту □ **alay etmek** көлкегә калдыру
alaycı *и.* көлкегә калдыручы
alâyiş *и.* ясалмалылык, күз буяучылык
alaylı I *с.* усал шаяртулы; көлкеле
alaylı *с.* үзлегеннән укыган (*кеше*)
alaz *и.* ут ялкыны
alazlamak *ф.* 1) ялкынлату; 2) ялкынсыну
albastı *и.* тудыру бизгәге
albay *и.* полковник
albüm *и.* 1) альбом; 2) үсемлек, кош-корт, бөҗәк һ. б. турында рәсемле китап
alçacık *с.* түбән, тәбәнәк
alçak *с.* 1) түбән, тәбәнәк; 2) түбән, әхлаксыз; ямьсез; 3) астагы, аскы; 4) түбәнчелекле, алчак □ **alçak gönüllü** алчак күңелле; түбәнчелекле һәм

илгәзәк
alçaklamak *ф.* түбәнсетү
alçaklık *и.* 1) түбәнлек, тәбәнәклек; 2) түбәнлек, әхлаксызлык; юньсезлек; 3) түбәнчелекле булу, алчаклылык
alçalmak *ф.* 1) түбәнәю, тәбәнәкләнү; 2) *күч.* түбән тәгәрәү
alçı *и.* гипс; *alçıya almak* гипс салу
alçılamak *ф.* гипс сылап яңарту
alçılanmak *ф.* гипслану
alçılı *с.* гипслы, гипсланган
alçıtaşı *и.* гипс ташы
aldanmak *ф.* 1) алдану, үзен алдарга мөмкинлек бирү; 2) үз-үзеңне алдау (*мәс., хыялга батып*), 3) вакытыннан элек яфрак яру
aldangıç *и.* алдавыч чокыр
aldatmak *ф.* 1) хәйләләп алдау; 2) алдап файда күрү; 3) алдау, ялганлау; 4) сүздә тормау
aldatıcı *с.* 1) алдаучы; 2) алдавыч
aldatmaca *и.* хәйлә, алдау алымы
aldırmak *ф.* 1) алдыру, алырга кушу; 2) алдыру, янына китертү; 3) диккать итү, күңел бирү, игътибар итү; 4) урнаштырып кую
aldırış *и.* 1) алдыру, алырга кушу; алырга мөмкинлек бирү; 2) күңел бирү, игътибар итү; □ **aldırış etmemek** әһәмият бирмәү
aldırmaz *с.* исәпкә алмый торган; игътибарсыз; битараф
aldırmazlık *и.* игътибарсызлык; битарафлык
alelâcayip *с.* гаять гаҗәеп, галәл-гаҗәеп *иск.*
alelâcele *с.* гаять ашыгыч, чиктән тыш ашыгыч
alelâde *с.* бик гадәти, галәл-гадә *иск.*
alem *и.* 1) әләм, байрак, флаг; 2) кечкенә флаг (*бүрек семәгенә, гөмбәз түбәсенә һ. б. беркетелә*)
âlem *и.* 1) дөнья, галәм; 2) таныш-белеш, күрше-тирә; 3) тирәлек шартлары, эшчәнлек өлкәсе; *hayvanlar **â**lemi* хайваннар дөньясы
âlemşümul *с.* бар дөньяны биләгән
alenen *рәв.* ачыктан-ачык, һәркемгә билгеле рәвештә
alenî *с.* ачык, күз алдында
alerji *и.* аллергия
alesta *с.* хәзер (*эшкә, хәрәкәткә*), *alesta durmak* хәзер тору
âlet *и.* 1) эш коралы; 2) аппарат, аләт, прибор; 3) деталь, кисәк ◊ **âlet işler**, **el övünür** корал эшләр, ир мактаныр
alev *и. ялкын*
Alevî *с.* 1) Хәзрәт *Гали* токымы; 2) Хәзрәт Галигә табынучы мәзһәп әһеле, галәви
alevlenmek *ф.* 1) ялкынлану; 2) *күч.* кискенләшү
alevli *с.* ялкынлы
aleyh *и.* каршылык, киресе, кару □ **aleyhte olmak** каршылык күрсәтү; карулашу
aleyhtar *с.* каршы булган, каручы; көндәш
alfabe *и.* әлифба, алфавит
algı I *и.* 1) алачак; 2) ришвәт; 3) салым, налог
algı *и.* мәк сөтен җыюда кулланыла торган кашык
algı *и.* тою, сизү
algılamak *ф.* тою, сизү
algoritma *и.* алгоритм
alıcı *и.* 1) сатып алучы; 2) (*радио һ. б.*) алгыч
alık I *с.* ахмак, акылсыз □ **alık alık** ахмакларча
alık *и.* 1) ат ябуы; 2) иске-москы

alıklaşmak *ф.* ахмаклану
alıklık *и.* ахмаклык
alım *и.* 1) алу; кабул итү; 2) сатып алу; 3) *күч.* күңелне җәлеп итү
alımlı *с.* сөйкемле; **alımlı çalımlı** мөлаем, чибәр
alımlılık *и.* мөлаемлык; сөйкемлелек
alım satım *и.* алу-сату
alımsız *с.* сөйкемсез
alın *и. маңгай* ◊ **alın teri ile kazanmak** маңгай тире түгеп табу
alındı *и.* тилхат, расписка
alındılı *с.* тилхатлы, распискалы
alıngan *с.* 1) әсәрләнүчән; тәэсирләнүчән; 2) үпкәчел
alışmak *ф.* 1) күнегү; 2) гадәтләнү; *erken kalkmaya alışmak* (йокыдан) иртә торырга күнегү
alışık *с.* күнеккән, өйрәнгән, гадәтләнгән
alışıktık *и.* 1) күнеккәнлек; 2) гадәтләнгәнлек
alışkan *с.* 1) күнеккән; 2) гадәтләнгән
alıştırmak *ф.* 1) күнектерү; 2) гадәтләндерү
alışveriş *и.* алыш-бирәш; сәүдә
alkali *и.* селте
alkalik *с.* селтеле
alkansı *и.* ялмавыз, убырлы карчык
alkarna *и.* диңгез авы, трал
alkım *и.* салават күпере
alkış *и.* 1) алкыш; 2) кул чабып, сәламләп каршылау ◊ **alkış tufanı** көчле кул чабулар
alkışlamak *ф.* алкышлау
alkol *и.* алкоголь
alkolik *и. с.* эчкече, эчкегә, бирелгән
alkollü *с.* алкогольле
alkolsüz *с.* акогольсез
allamak *ф.* аллау, алга буяу
Allah *и.* Алла ◊ **Allah aşkına** Алла хакы өчен, зинһар; **Allah yörüya kulum demiş** эше алга киткән, аз вакыт эчендә баеган кеше турында әйтелә
Allaha ısmarladık *ы*. Аллага тапшырдык (*киткәндә, хушлашканда әйтелә*)
allak *с.* алдакчы, ышанычсыз □ **allak bullak** 1) ала-кола; 2) буталчык, болгавыр
allâme *с.* бик белемле, гыйлемле; голама әһле
allanmak *ф.* бизәлү, бизәкләнү
allı *с.* аллы, ал (төс) катыш
allı-pullu *с.* аллы-гөлле, бизәкле
Alman *и.* алман, герман, немец
Almanca 1. *и.* немец теле. 2. *рәв.* немецча, немец телендә
alp *и.* алып, каһарман, батыр, азамат
alpaka *и.* альпака, Көньяк Америка дөясе
alt *и.* 1) аст, аскы як; 2) соң, соңы; □ **alt etmek** җиңү; **alt olmak** җиңелү; **alt tarafı**, **alt yanı** соңы, ахыры ◊ **altı alay üstü kalay** өсте ялтырый, асты калтырый
alternatif *с.* альтернатив
altgeçit *и.* урам аша чыгу өчен туннель, аскичеш
altı *сан.* 1) алты; 2) алтынчы; *ayın altısı* айның алтынчы көне
altıkardeş *и.* Күкбүзат йолдызлыгы (*аның йолдызларыннан берсе — Котып йолдызы*)
altılı *и.* алтылы
altın *и. с.* 1) алтын; 2) алтын, алтыннан эшләнгән (ясалган); 3) *күч.* алтын, бик

кыйммәтле, кадерле ◊ **altın babası** бик бай кеше; **altın yıl dönümü** алтын туй
altıncı *сан.* алтынчы
altınlamak *ф.* алтынлау
altıpatlar *и.* алтатар, револьвер
altışar *сан.* алтышар
altlık *и.* аслык, аска куелган нәрсә
altmış *сан.* алтмыш
altmış altı *сан.* алтмыш алты
altmışıncı *сан.* алтмышынчы
alto *и.* альт (*скрипканың бер тере*)
altşube *и.* беренчел оешма (*мәс., партиядә*)
altunî *с.* алтын төстәге
altüst *с.* аслы-өсле; тузгыган, буталган □ **alt üst böreği** аслы-өсле кыздырып пешерелә торган пәрәмәч; **altüst etmek** астын өскә китерү
altyapı *и.* базис, аскорма
altyazı *и.* субтитр, титр
alüminyum *и. хим.* алюминий
ama *терк.* әмма; тик, ләкин
amaç *и.* максат, ният □ **amaç edinmek** максат итеп кую; **amaç gütmek** максатны тормышка ашырырга тырышу
amaçlamak *ф.* максат итү, ниятләү, ният итү
amaçlı *с.* максатлы, ниятле **amaçsız** *с.* максатсыз, ниятсез
aman 1. *и.* рәхим-шәфкать. 2. *кер. суз.* 1) тәүбә, җитәр; 2) зинһар, =чы, =сана. 3. *ы.* их, әй; *aman öyle söylemeyin* алай дип әйтмәгезче; □ **aman bulmak** котылу
amansız *с.* 1) рәхимсез, шәфкатьсез; 2) тынычсыз, мәшәкатьле
amansızca *рәв.* 1) рәхимсез, мәрхәмәтсез рәвештә; 2) шәфкать итмичә, яхшылык күрсәтмичә
amatör *и.* һәвәскәр; *amatör ressam* һәвәскәр рәссам
ambalâj *и.* төрү материалы
ambar *и.* амбар, келәт
ambarcı *и.* амбарчы, келәтче
ambargo *и.* эмбарго (*кайбер товарларны, йөкләрне бер илдән бер илгә китерүне чикләү яисә тыю*)
amber *и.* гамбәр
amblem *и.* эмблема
ambulans *и.* ашыгыч ярдәм машинасы
amca *и.* 1) ага, агай, абый (*әтинең ир туганы, бигрәк тә энесе*); 2) ага, абзый, абый (*үзеңнән өлкәннәрне атау һәм аларга эндәшү сүзе*)
amcazade *и.* аганың балалары
amel *и.* 1) эш, гамәл; 2) *күч.* эч китү
amele *и.* эшче; хезмәт яисә
amelî *с.* 1) гамәлгә яраклы; 2) гамәли, гамәлдәге; 3) файдалы кулай
ameliyat *и. мед.* операция
ameliyathane *и. мед.* операция бүлмәсе
amenna *кер. сүз.* әйе, шулай, дөрес (*әйтелгән белән килешү сүзе*)
Amerikalı *с.* Америкалы, Америкадан килгән
amerikan 1. *и.* американ (*АКШ'ның төп милләтеннән*); 2. *с.* Американыкы
amip *и. зоол.* амёба
amiral *и.* адмирал
amme *и.* массалар, җәмәгатьчелек
amonyak *и. хим.* аммоний
amorti *и.* 1) бурычны алдан түләп, процентлар үсешен туктату; 2) отышлы уеңда

билетка үз сатылыш бәясе кадар сумма чыгу
amperölçer *и.* амперүлчәр, амперметр
ampir *и.* ампир (*Наполеон Бонапарт патшалык иткән чорда таралган корылмалар, җиһаз һәм кием-салым стиле*)
amut *и.* төзлек, вертикаль халәт □ **amuda kalkmak** учларга таянып, аякларны өскә күтәреп төз тору
an I *и.* аң, зиһен
an II *и.* мизгел, авык; *bir an* беравык
anmak *ф.* 1) искә алу, хәтерләү; 2) телгә алу, әйтү; 3) бүләк биреп күңелен күрү
ana *и.* 1) ана; 2) изге хатыннар исеменә тагылма; **Meryem ana** Мәрьям ана; 3) нигез, төп; баш, үзәк; **ana cadde** олы урам, төп урам □ **ana defter** төп документ, төп дәфтәр; **ana dil** ана тел; **ana eser** классик әсәр; **ana mal** капитал; сәрмая ◊ **ana yarısı** апа, әнинең кыз туганы; **anaerki** матриархат
anaç *и.* 1) үрчем бирергә җитлеккән хайван; 2) җимеш бирергә җитлеккән агач; 3) *күч.* яшен яшәгән карт кеше
Anadolu *и.* Анатолия
anafor *и.* 1) типкен (*кире агым*); 2) су өермәсе, уйравык; 3) *күч.* чумара
anahtar *и.* ачкыч
analı *и.* аналы, анасы булган ◊ **analı kuzu**, **kınalı kuzu** әнисе янында, әнисе тәрбиясендә үскән бәхетле бала
analık *и.* аналык, ана булу □ **analık etmek** әнисе урынына калып тәрбияләү
analitik *с.* аналитик
analiz *и.* анализ
analoji *и. с.* 1) аналогия; 2) аналогик
anane *и.* традиция
anarşi *и.* анархия
anarşik *с.* анархик
anarşist *и.* анархист
anarşizm *и.* анархизм
anason *и.* әнис
anatomi *и. с.* 1) анатомия; 2) анатомик
anayasa *и.* конституция
anayol *и.* төп юл; магистраль юл
anayön *и.* төп як, дөньяның дүрт төп ягының берсе
anayurt *и.* ватан
ancak *рәв.* 1) тик; бары тик; тик бер; фәкать; 2) ләкин, әмма, анчак *диал.*
andırmak *ф.* искә төшерү, хәтерләтү
andız *и.* 1) куак, куаклык; 2) андыз
andızotu *и.* андыз уты (*дару үләне*)
anemi *и.* анемия
anestezi *и.* анестезия
angajman *и.* ангажемент
angarya *и.* түләүсез һәм мәҗбүри эш
angaryacı *и.* эшне мәҗбүри һәм түләүсез эшләтүче
Anglikan *и.* англикан (*шул исемдәге чиркәү мәзһәбе әһеле*)
anı *и.* хәтирә, истәлек
anık *с.* анык; хәзер, әзер
anıklamak *ф.* хәзерләү, әзерләү
anılmak *ф.* искә алыну
anırmak *ф.* акыру
anırış *и.* акырыш
anırtmak *ф.* акырту

anıştırmak *ф.* хәтерләү, хәтерләтү
anıt *и.* һәйкәл, ядкарьлек; *kahramanlar anıtı* каһарманнар (геройлар) һәйкәле
anıtkabir *и.* 1) мавзолей; 2) ядкарьлек корылма
anıtmezar *и.* һәйкәл-каберлек
anıtsal *с.* һәйкәл кебек
anız *и.* камыл, әңез *иск.*
anî I 1. *с.* 1) капылтын эшләнгән; 2) ашыгыч. 2. *рәв.* капылт, кинәт
anîde *рәв.* шундук
anif *с.* кырыс, каты, тупас
anjin *и.* ангина
anka *и.* 1) Ганка (*мифологик кош, канатлы дөя*); 2) *күч.* бик бай кеше
ankebut *и. зоол.* үрмәкүч
anket *и.* 1) анкета; 2) телдән сораштыру
anlamak *ф.* 1) аңлау, төшенү; 2) (*берәр нәрсәнең, эшнең*) *рәтен* белү; сыйфатын тану; *kumaştan anlarım* тукымаларның сыйфатын (яхшы) таныйм
anlak *и.* аңлый алу; зиһен
anlaklı *с.* тиз аңлаучан, зиһенле
anlam *и.* 1) мәгънә, сүз мәгънәсе; 2) мәганә, уйлап эш итү
anlamazlık *с.* аңламаслык
anlamdaş *и.* мәгънәдәш, синоним
anlamlı *с.* мәгънәле, билгеле бер мәгънәдәге
anlamsal *с.* мәгънәви, (*лексик*) мәгънәгә баглы
anlamsız *с.* 1) мәгънәсез; 2) мәганәсез
anlaşmak *ф.* аңлашу
anlaşılmak *ф.* аңлашылу ◊ **anlaşılan** ахрысы, ... булса кирәк
anlaşılmaz *с.* аңлашылмый торган
anlaşma *и.* 1) аңлашу; 2) килешү, шартнамә
anlaşmazlık *с.* аңлашылмаучылык; низаг, бәхәс
anlatmak *ф.* 1) аңлату; 2) сөйләү
anlatı *и.* 1) аңлату, аңлатып бирү; 2) хикәяләү
anlatıcı *и.* сөйләүче (*хикәя, мәзәк һ. б.*)
anlatım *и.* 1) аңлатып бирү; аңлату эше; 2) белдерү, сөйләү; *anlatım tonu* сөйләү интонациясе
anlatımcı *и.* сөйләүче, тасвирлаучы
anlatımcılık *и.* экспрессионизм
anlatımlı *с.* сәнгатьле, тойгылы (*сөйләү*)
anlatış *и.* аңлатыш, аңлату рәвеше
anlayış *и.* 1) аңлаеш, аңлаучанлык; 2) аңлаешлылык
anlayışlı *с.* 1) акыллы, фикерле; 2) хәлгә керүчән, аңлаучан; *en anlayışlı dostum* хәлемне иң яхшы аңлаган дустым
anlayışsız *с.* 1) аңсыз, акылсыз; 2) хәлгә керә белми торган
anlayışsızlık *и.* аңлаешсызлык
anma *и.* 1) искә алу; телгә алу; 2) хәтер көнен уздыру □ **anma töreni** искә алу кичәсе
anmalık *и.* 1) ядкарь; 2) истәлек бүләк
anne *и.* әни, әнкәй
anneanne *и.* дәү өни, нәнәй *диал.,* әби *сөйл.*
annelik *и.* әни булу; аналык
anonim *и. с.* аноним
ansız *с.* 1) хәбәр-хәтерсез; 2) аңсыз
ansızın *рәв.* аңсыздан, кинәт, көтмәгәндә
ansiklopedi *и.* энциклопедия

ansiklopedik *с.* энциклопедик
ant *и.* ант ◊ **ant içmek** ант эчү
antarktik *с.* антарктик
anten *и.* антенна
antepfıstığı *и. бот.* пестә
antik *с.* антик, борынгы
antikçağ *и.* антик дәвер
antikomünist *и. с.* антикоммунист; антикоммунистик
antilop *и.* антилопа
antimon *и.* мышьяк (*химик элемент*)
antipati *и.* антипатия
antipatik *с.* антипатик
antisepsi *с.* антисептик чаралар
antiseptik *и.* антисептик
antitez *и.* антитеза
antlaşmak *ф.* халыкара килешү төзү
antlaşma *и.* халыкара килешү
antlı *с.* антлы; ант иткән
antoloji *и.* антология
antrasit *и.* антрацит
antre *и.* кереш бүлмәсе
antrenman *и.* тренировка, күнегүләр
antrenör *и.* тренер, күнектерүче
antrenörlük *и.* тренерлык
antrepo *и.* тамгаханә (таможня) амбары
antrepocu *и.* тамгаханә хезмәткәре
antropoloji *и.* антропология
antropolojik *с.* антропологик
apaçık *с.* ап-ачык
apaçıklık *и.* ап-ачыклык
aparmak *ф.* алып бару, аппару *сөйл.*
apartman *и.* апартамент, зур торак йорт
apar topar *рәв.* дөбер-шатыр, дөбер-тасыр
apaydın *с.* ап-ачык, яп-якты **apayrı** *рәв.* аерым ачык
apaz *и.* 1) уч; 2) учлам, тотам, йомарлам
apazlamak *ф.* 1) учлап тоту, учта йомарлау; 2) җилкәнне көч белән йөртү (*җил тур.*)
aparitif *и.* аперитив (*аппетит ачу өчен эчелә торган эчемлек*)
apış *и.* бот арасы, чатлык
apışmak *ф.* 1) арып-талып (таралып) яту; 2) аң-таң булу, аптырашта калу
apışık *с.* 1) койрыгын бот арасына кыстырган; 2) *күч.* шүрләгән, шүрләп шым булган (*кеше*)
apıştırmak *ф.* 1) алҗу, алҗыту; 2) су уртасында ләңгәр (якорь) салып тукталу
apiko 1. *и.* 1) ләңгәрне күтәрергә хәзерләнү хәле; 2) гомумән хәзерлек хәле, тайярлану, тайярлык *иск.* 2. *с.* җыйнак, пөхтә, купшы
aplike *и.* аппликат, чәмчә (*тукыма яки күн өслеккә ябыштырылган бизәк, тамга һ. б.*)
apolet *и.* эполет
apre *и.* тукыма һәм күнне ялтырату; ялтыратма
aprelemek *ф.* тукыма яисә күнне махсус состав белән ялтырату
apse *и.* абсцесс
aptal *с.* 1) тилемсә; 2) ахмак, мокыт

aptalca, **aptalcasına** *рәв.* ахмакларча
aptallaşmak *ф.* тилерү, ахмаклану
aptallık *и.* ахмаклык
aptes *и.* тәһарәт, абдәст *иск.*
apteshane *и.* тәһарәтханә
ar I *и.* ар, сутый (*җир үлчәү берәмлеге*)
ar II *и.* гарь; әр
ara *и.* 1) ара, аралык; *iki şehir arası* ике шәһәр арасы; 2) ара, үзара мөнәсәбәт; *aramız iyi* арабыз әйбәт; 3) парк, бульвар ◊ **ara açmak** ара бозу, низаг чыгару; **ara bulmak** татулашу
aramak *ф.* 1) эзләү; 2) арадан сайлап алу; *yeni yöntemler aramak* яңа ысуллар эзләү; 3) актару, актарыну; *ceplerini aramak* кесәләрен актару; 4) барып яисә кереп күрү
araba *и.* 1) арба; 2) автомобиль, автомашина; *araba kullanmak* машина йөртү
arabacı *и.* 1) арба белән йөк ташучы, олаучы; 2) арба ясаучы
arabalık 1. *с.* арбалык, арбага төярлек 2. *и.* 1) арба куя торган урын; 2) гараж
Arabî *с.* гарәби, гарәпнеке, гарәпләргә мөнәсәбәтле
arabozan *и.* ара бозучы, интриган, фетнәче
arabulma *и.* килештерү, яраштыру
arabulucu *и.* килештерүче, яраштыручы
aracı *и.* арадаш, арадашчы
aracılık *и.* арадашчылык
araç *и.* 1) чара, корал; 2) васита, транспорт; *taşıt araçları* йөк ташу транспорты (чаралары)
araçlı *с.* 1) чаралы, кораллы; 2) васиталы
araçsız *с.* 1) чарасыз, коралсыз; 2) транспортсыз, васитасыз
Araf *и. дини.* гарәф (*оҗмах белән тәмугъ арасындагы урын*)
Arafat *и.* Гарәфәт тавы
araka *и.* эре яшел борчак тере
arakçı *и.* карак, угры
araklamak *ф.* чәлү, урлау
aralamak ф. 1) ара калырлык итеп ача төшү; 2) сирәкләү, сирәк урнаштыру
aralanmak *ф.* 1) бераз ачылу; 2) ераклашу
aralık I *и.* 1) аралык, ара; 2) ачыклык, ярык
aralık *и.* декабрь ае
aralıklı *с.* аралы, аралыклы; бер-берсенә тоташмаган
aralıksız *с.* 1) аралыксыз, арасыз; бер-берсенә тоташкан; 2) өзлексез, туктаусыз
aranmak *ф.* 1) эзләнелү, үтемле булу; *çok aranan kitap* үтемле китап; 2) эзләнү, актарыну; 3) *күч.* кыен алырга йөрү
arap, **arap** *и.* 1) гарәп; 2) "ком гарәбе", бик карачман кеше; 3) *күч.* фотонегатив
arapça 1. *с. рәв.* гарәпчә. 2. *и.* гарәп теле
arasat *и.* кыямәт давылы, көчле җил-давыл
ara sıra *рәв.* анда-санда, ара-тирә
arasız *с. рәв.* аралыксыз, өзлексез
araştırmak *ф.* 1) тикшерү; төпченү; 2) актарыну; 3) (*фәнни*) тикшеренү
araştırıcı 1. *и.* тикшеренүче. 2. *с. күч.* кызыксынучан, төпченүчән
araştırıcılık *и.* тикшеренү эше
araştırma *и.* тикшеренү, хезмәт
araştırmacı *и.* тикшеренүче, галим
aratmak *ф.* 1) эзләтү; 2) теләтү
arayıcı *и.* 1) эзләүче; 2) тентүче, тикшерүче
arayış *и.* эзләү; тентү; тикшерү

araz *и.* билге, симптом
arazi *и.* җир мәйданы, кишәрлек, участок
arbede *и.* талаш, җәнҗал, гауга
arda I *и.* 1) маяк (*юл күрсәтүче итеп һ. б. максатларда җиргә кагылган колга*); 2) карлау
arda II *и. тар.* варислар
ardak *и.* эчтән чери башлаган агач
ardaklanmak *ф.* чери башлау
ardıç *и. бот.* артыш
ardıçkuşu *и. зоол.* баркылдак
ardıl *и.* 1) варис, кемнең дә булса урынына калган кеше; 2) калдык чагылыш, кәсәфәт
ardılmak *ф.* 1) хайванның аркасына аркылы асылу, артылу; 2) асылу; 3) *күч.* бәйләнчекләнү
ardın ardın *рәв.* чигенә-чигенә
ardınca *бәйл.* артыннан
ardışık *рәв.* бер-бер артлы
ardiye *и.* амбар, келәт
ardiyeci *и.* амбарчы, келәтче
arena *и.* арена, сәхнә
argaç *и.* аркау, аркаулык
argaçlamak *ф.* аркаулау
argın *с.* арыган, хәлсез; талчыккан
argınlık *и.* арыганлык, хәлсезлек, талчыкканлык
argıt *и.* 1) тау елгасы; тарлавык; 2) тарлавыктан барган юл
argo *и.* 1) термин, махсус сүз; 2) арго. яшерен тел
arı I *и.* бал корты, *әре диал.* ◊ **arı beyi** бал корты анасы
arı II *с.* ару, саф
arıcı *и.* умартачы
arıcılık *и.* умартачылык
arık I *с.* 1) арыган (арган); 2) арык, ябыккан
arık II *и.* 1) арык; 2) үсентеләр утыртылган җир
arıklamak *ф.* арыгаю, ябыгу
arıklaşmak *ф.* арыклану
arıklık *и.* 1) арыклык; 2) зәгыйфьлек
arıkovanı *и.* умарта
anlaşmak *ф.* арулану, чистару, сафлану
arılaştırmak *ф.* арулаштыру, чистарту
arılık I *и.* умарталык
arılık II *и.* чисталык, арулык
arınmak *ф.* 1) арыну, чистарыну; 2) сафлану
arındırmak *ф.* арындыру
arış I *и.* кулның терсәктән бармак очына кадәрге өлеше
arış II *и.* тәртә, тәртәсыман әйбер
arıtmak *ф.* 1) чистарту, тазарту, пакьләү; 2) сафландыру
arıtıcı *и.* сафландыручы
arız *и.* йогу, йогыш □ **arız olmak** йогу
arıza *и.* һәртөрле җитешсезлек, бозылганлык □ **arıza yapmak** бозылу, ватылу
arızalanmak *ф.* 1) абыну; 2) тоткарлану; 3) аксау
arızalı *с.* 1) абынулы; 2) тоткарлыклы
arızasız *с.* 1) абынусыз, тигез (*хәрәкәт һ. б*); 2) тоткарлыксыз
arızî *с.* 1) читтән килеп эләккән; 2) очраклы; 3) вакытлы, үтеп китәсе; *arızî olay*

очраклы вакыйга
arif *и.* 1) гыйлем вә мәдәният иясе, укымышлы, гариф *иск.*; 2) тәҗрибәле, белдекле (*кеше*)
aristocu *и.* Аристотель тәгълиматы тарафдары
aristokrasi *и.* аристократия
aristokrat *и.* аристократ
aritmetik *и.* арифметика
aritmetiksel *с.* арифметик
aritmi *и.* аритмия, ритмсызлык
aritmik *с.* 1) аритмик, ритмсыз; 2) рәтсез, тәртипсез
ariyet *и.* бурыч, үтеч, әҗәт
ariyeten *рәв.* бурычка, үтечкә, әҗәткә
ark *и.* арык, канау
arka *и.* 1) арка; 2) арт як, кире як; □ *benim arkamda* ул минем артта; 3) соң, ахыр, азак; *hikayenin arkası* хикәянең азагы □ **arka arkaya** бер-бер артлы
arkadaş *и.* иптәш, дус, әшнә; аркадаш *диал.*
arkadaşça *рәв.* иптәшләрчә, дусларча
arkadaştık *с.* дуслык, иптәшлек, иптәшләрчә ярдәмләшү
arkaik *с.* архаик
arkaizm *и.* архаизм
arkalamak *ф.* 1) аркага күтәрү; 2) яклау, канат астына алу
arkalanmak *ф.* ярдәм күрү, ярдәм алу
arkalı *с.* ярдәмчесе булган, тернәкле
arkalık *и.* арка; *sandalyenin arkalığı* урындык аркасы
arkasız *с.* 1) аркасыз; 2) ярдәмчесез
arkeolog *и.* археолог
arkeoloji *и.* археология
arlanmak *ф. гарьләнү, оялу*
arlanmaz *с*. гарьләнмәс*;* гарьсез, әрсез
arlı *с.* гарьле, оялчан, намуслы
arma *и.* 1) герб, дәүләт гербы; 2) корабның кирәк-ярагы
armada *и.* армада, зур хәрби флот
armador *и.* корабның җилкән җиһазы буенча белгеч, җилкәнче
armağan *и.* 1) бүләк; югары бүләк, һәдия; 2) премия; *Nobel armağanı* Нобель премиясе
armatör *и.* сәүдә корабының хуҗасы
armoni *и.* гармония; ритмлылык; ярашканлык
armonika *и.* гармун
armudî *и.* армут (груша) формасындагы, армутсыман
armut *и.* армут, груша
Arnavut *и.* албан, албанияле
Arnavutça 1. *и.* албан теле. 2. *рәв.* албанча
arpa *и.* арпа
arpacık *и.* 1) мушка, төзәгеч (*төзәү өчен мылтык көбәгенә беркетелгән кечкенә тубырчык*); 2) *мед.* арпа; 3) токмач төре
arpağan *и. бот.* арпаган (*арпасыман чүп үләне*)
arsa *и.* төзелеш өчен бүлеп куелган җир кишәре
arsenik *и. хим.* мышьяк
arsız *с. и.* 1) әрсез; 2) һәр җирдә үсә торган (*үсемлек*)
arsızlarımak *ф.* әрсезләнү, әрсезлек күрсәтү
arsızlaşmak *ф.* әрсезгә әверелү
arsızlık *и.* әрсезлек

arslan *и. зоол.* арыслан
arş *и. дини.* күкнең иң югарыгы каты
arşın *и.* аршын
arşınlamak *ф.* 1) *иск.* аршынлау; 2) *күч.* ары-бире йөренү
arşiv *и.* архив
arşivci *и.* архивчы
arşivlemek *ф.* архивка тапшыру
art *и.* 1) арт, арка ягы; 2) кире як, тискәре як. 2. *с.* арткы □ **art arta** бер-бер артлы ◊ **art düşünce** астыртын ният, яшерен теләк; **art elden** үзара берәүдән яшерен; **art eteğinde namaz kıl** ничек мактасаң да аз (яхшы холыклы); **artı arası kesilmemek** бер-бер артлы (*килү*); **artı artına** туктаусыз бер-бер артлы; өсте өстенә; **artı kesilmek** өзелү, тәмам булу, соңгысы булу; **artı sıra** артыннан; **artına arkasına düşmek** эзенә басып бару; **artına kadar açık** шар ачык
artmak *ф.* арту
artağan *с.* артыгы белән, көтелгәннән дә артык
artavurt *и.* арт урт, уртның арты **artçı** *и.* 1) тар. артчы, гаскәрне арттан саклаучы часть; 2) *күч.* эпигон, иярчен
artdamak *и.* бугаз, йоткылык
arter *и. төрле магъ.* артерия
artezyen *и.* артезиан
artık 1. *с.* 1) артып калган, артык; 2) артык, бигрәк; бик тә; 3) *кер. сүз мәгъ.* моннан ары, икенчеләй. 2. *и.* калдык га **artık değer** *экон.* өстәмә кыйммәт; **artık gün** кәбисә елындагы 29 нчы февраль
artıklamak *ф.* калдырып ашау
artıkyıl *и.* кәбисә елы
artım *и.* артым, өстәмә
artımlı *с.* артымлы, артучы, күбәюче
artın *и. хим.* катион
artırılma**k** *ф.* арттырылу
artırım *и.* арттырым, арттыру
artış *и.* артыш, арту
artist *и.* артист
artistik *с.* артистик
arttırmak *ф.* арттыру
artoda *и. анат.* күзнең арткы камерасы (*төсле катлау белән күз ясмыгы арасы*)
artzamanlılık *и.* диахрония
aruz *и.* гаруз (*шигырь ритмикасының бер тере*)
arz I *и. төрле магъ.* тәкъдим; □ **arz etmek** 1) тәкъдим итү; 2) күрсәтү, таныту; **arz ve talep** тәкъдим һәм таләп
arz II *и.* гарыз, географик киңлек
arzu *и.* теләк, арзу *иск*
arzuhal *и.* гариза, үтенеч язуы
arzulamak *ф.* теләү, омтылу
arzulu *с.* теләге булган, арзулы
as *и. зоол.* ас
asmak *ф.* 1) асу, асып кую; 2) асылындыру
asa *и.* 1) дәрвиш таягы; 2) томар, гаса *иск.* (*хөкемдарлык, судьялык билгесе итеп кулда йөртелә торган металл һ. б. таяк*)
asabî *с.* 1) гасаби, нервлары киеренке хәлдәге; 2) нервларга баглы
asabîleşmek *ф.* гасабиләнү
asabîlik *и.* гасабилек
asabiye *и.* нерв (теңкә) чирләре

asabiyeci *и.* нерв чирләре белгече, невропатолог
asabiyet *и.* нервлылык
asal *с.* 1) инерт; 2) төп, гади □ **asal sayı** гади сан, төп сан
asalak *и. биол.* паразит
asalakbilimi *и.* паразитология
asalet *и.* 1) асыллык, гадәти түгеллек; 2) үз исеменнән эш йөртү
asamble *и.* ассамблея
asansör *и.* лифт
asap *и.* нервлар
asâr *и.* әсәрләр җыентыгы, әсар *иск*
asarıatika *и.* борынгы әсәрләр
asayiş *и.* төзеклек
asbaşkan *и.* урынбасар
asenkron *с.* асинхрон, бердәй вакытта булмый торган
asepsi *и.* асепсия, асептика
asetik *с.* серкәле
asetilen *и.* ацетилен
aseton *и.* ацетон
asfalt *и.* асфальт
asfaltlamak *ф.* асфальтлау
asgarî *с.* иң азында алынган, кимендә
ası *и.* асу, асып кую
asık *с.* 1) төксе, томса; чыраен сыткан; 2) асып куелган □ **asık suratlı** төксе чырайлы
asıl *и. с. төрле мәгъ.* асыл; **asıl sayılar** *гр.* микъдар саннары ◊ **asıl astarı** (*кемнең дә булса*) чын йөзе, (*нәрсәнең дә булса*) чын сыйфаты; **aslı faslı yok** уйдырма, ялган
asılmak *ф.* 1) асылу; 2) *төрле мәгъ.* асылыну
asılanmak *ф.* файдалану
asılı *с.* асулы, асылган
asıllı *с.* асыллы, чыгышлы; *ingiliz asıllı* чыгышы буенча инглиз
asılsız *с.* нигезсез, дөреслеккә туры килмәгән
asıntı *и.* эшне иртәгә калдыру
asır *и.* гасыр
asırlık *с.* гасырлык
asi *и.* фетнәче, баш күтәрүче
asil 1. *и.* 1) асыл зат, асылзадә; 2) эшнең башында торучы. 2. *с.* күркәм, затлы
asilik *и.* фетнә, баш күтәрү
asilzade *и.* асылзадә
asimetri *и.* асимметрия
asimetrik *с.* асимметрик
asimilasyon *и.* ассимиляция
asistan *и.* ассистент
asit *и.* оксид, кислота
asker *и.* 1) солдат, гаскәри; 2) гаскәри хезмәт, солдатлык; 3) дисциплиналы кеше □ **asker çıkarmak** гаскәр туплау; **askere gitmek** солдатка китү
askerce *рәв.* гаскәриләрчә
askerî *с.* гаскәри, хәрби
askerileşmek *ф.* хәрбиләшү
askerileştirmek *ф.* хәрбиләштерү
askerlik *и.* гаскәрлек; хәрбилек
askı *и.* 1) элгеч, аскы *диал.*; 2) чалбар элмәге (*подтяжка*); 3) (*бау белән элүле*)

вакыты игълан, белдерү; 4) муенга киндерә белән асылып йөртелә торган патнус; 5) *этногр.* килен утырачак урын тирәли асылган тасма; ялтырка h. б. ш. бизәкчекләр; 6) *этногр.* төрле тиешле кешеләр өчен традицион билгеле бер урында асылып куела торган бүләк (*мәс., өй салучы остага өйнең кыек атламасына асыла*)

askılık *и.* 1) кием элгече; 2) элеп (киптереп) саклана торган җиләк-җимеш бәйләме (телгәше h. б.)

asla *рәв.* hич, hич тә, аслан *иск.*

aslan *и.* арыслан

aslî *с.* нигездәге, төптәнге; баш, башлангыч

asma 1. *с.* асылмалы, асма □ **asma kilit** асма йозак; 2. *и.* асып куелган нәрсә (*җимеш, үсемлек*)

aspiratör *и.* hава тузанын суыргыч

astar *и.* астар, эчлек

astarlamak *ф.* астарлау

astarlı *с.* астарлы, эчлекле

astarlık *и.* астарлык, эчлек (*әйбер*)

asteğmen *и.* кече сержант

astım *и. мәд.* астма, тын бетү

astımlı *с.* астмалы

astragan *и.* каракүл

astroloji *и.* астрология

astronomi *и.* астрономия

astronot *и.* астронавт

astsubay *и.* кече офицер

asyalı *и.* азияле, Азия кешесе

asyön *и.* ара як (*дөньяның төп дүрт ягы арасындагы*)

aş *и.* аш, пешерелгән ашамлык

aşmak *ф.* 1) ашу; 2) үтү (*билгеләнгән вакыт*); аркылап чыгу

aşağı *с.* 1) түбән; 2) тәбәнәк; 3) аскы як ◊ **aşağıda** түбәндә, моннан соңгы текстта; **aşağı yukarı** якынча; **aşağı yukarı (yürümek)** ишекле-түрле, арлы-бирле (*йөренү*)

aşağılamak *ф.* 1) түбәнәйтү, сыйфатсызландыру; 2) түбәнсетү

aşağılaşmak *ф.* түбәнәю

aşağılık *и.* түбәнлек, сыйфатсызлык

aşar *и. тар.* гошер, уңыш элешеннән бирелгән салым

aşçı *и.* ашчы, пешекче

aşçılık *и.* ашчылык

aşı *и.* 1) чыбыкча, ботак (*ялгау өчен*); 2) вакцина

aşık *и.* 1) ашык, сөякләр тоташкан урын; 2) ашык уены

âşık *и.* 1) гашыйк; 2) ашуг, халык шагыйре, шагыйрь-импровизатор

âşıkane *рәв.* гашыйкларча

âşıklık *и.* гашыйклык

aşılamak *ф.* 1) ялгау (*үсемлекне*); 2) (*авыру-чирне*) күчерү, йоктыру

aşılanmak *ф.* 1) ялгану, ялгамлану; 2) күчерелү, йоктырылу

aşındırmak *ф.* ашалдыру

aşırmak *ф.* ашыру, кичерү, үткәрү

aşırı 1. *с.* чиктән тыш, кирәгеннән артык. 2. *бәйл.* аша; *iki ev aşın* ике өй аша

aşina *и.* әшнә; таныш-белеш

aşk *и.* гыйшык, гыйшыклык

aşkın *с.* 1) үтеп ашкан; 2) артык, өстен

aşlık *и.* аш хәзерләү өчен кирәкле нәрсә; ашлык

at *и.* ат; **at donu** атның төсе

atmak *ф.* 1) ату, ыргыту, очырту; 2) җиргә бәрү; 3) кемне дә булса читләштерү; 4) салу; кую; *yemeğe tuz atmak* ашка тоз салу; 5) кичектерү; 6) тапшыру, йөкләү; 7) *төрле мәгъ.* ташлау; 8) шартлау, ертылу; 9) (*йон һ. б.*) төтү, 10) ялган сөйләү, шыттыру; 11) чатнау, сүтелү; 12) (*йөрәк һ. б.*) тибү; 13) кыйммәтен югалту; 14) *сөйл.* исерткеч эчү ◊ **atıp tutmak** гайбәт сөйләү; **atma recep**, **din kardeşiyiz** шыттырма, дускай, ачык күрәбез; **atsan atılmaz**, **satsan satılmaz** алып мактарлык түгел, салып таптарлык түгел

ata *и.* 1) ата; 2) дәү әти; бабай

atamak *ф.* атау, билгеләү, тәгаенләү

atak t *с.* 1) темпераментлы, кызу; 2) тавышлы, тавышчан, гаугачыл

atak II *и.* атака

atalet *и.* 1) ялкаулык, гатәләт *иск.*; 2) эшсез тору, хәрәкәтсезлек

atalık *и.* аталык, ата булу хәле

ataman *и.* атаман

atanmak *ф*. аталу, билгеләнү, тәгаен ителү, тәгаенләнү

atardamar *и. анат.* йөрәк тамыры

atasözü *и.* 1) мәкаль; 2) халык кыйссасы, гыйбрәтле сөйләм

ataşe *и.* атташе (*илчелек эшчәнлегенең билгеле бер тармагында башлык, баш белгеч)*

atatürkçü *и.* ататөрекче, ататюркист; кемалче, кемалист (*Мостафа Ататөрек тәгълиматы һәм партиясе яклы кеше*);

Atatürkçülük, -ğü *и.* Ататөрекчелек, Ататөрекче булу

atbalığı *и.* җәен балыгының бер төре

atçı *и.* елкычы, токымлы ат җитештерүче

atçılık *и.* токымлы атлар җитештерү; ат ярышлары (күргәзмәләре) оештыру

ateist *и.* атеист

ateizm *и.* атеизм

ateş 1. *и. төрле мәгъ.* ут. 2. *с.* ут кебек, җете кызыл □ **ateş açmak** (*хәрби хәрәкәтләрдә*) ут ачу; **ateş almak** 1) яна башлау (*бигрәк тә янгын чыкканда*); 2) атыш башлану; 3) *күч.* бәла-каза яисә кайгы килү; **ateş kesmek** сугышта атышны туктату; **ateş tuğlası** шамот кирпече (*утка чыдамлы кирпеч төре*); **ateş vermek** кабызу; **ateş yağdırmak** 1) (*сугышта*) ут яудыру; 2) *күч.* (*кемгә дә булса*) ачы, авыр сүзләр әйтү, каты һәм нәтиҗәле тәнкыйть итү; **ateşe dayanıklı** утка чыдамлы; **ateşe vermek** 1) берәр төшне яндыру, кыздыру; 2) *күч.* авыр хәлгә кую, утка салу ◊ **ateş almayamı geldin**? ут алырга килдеңмени? (*тиз генә кайтып китмәкче булган кунакка әйтелә торган сүз*); **ateş bacayı** (**saçağı**) **sarmak** артына ут кабу (*бер кыен хәлдә үрсәләнү*); **ateş basmak** эсселе-суыклы булып китү; **ateş gibi yanmak** бик югары температуралы булу (*авыру тур.*); **ateş kesilmek** ут чәчү (*мәс., авызыннан, сүзе белән һ. б.*); **ateş pahası** бик кыйбатлы); **ateş parçası** ут берчәсе (*бик актив кеше тур*); **ateş püskürmek** ут бөркү (*бик тә үпкәле, ярсулы хәлдә булу*); **ateş vursan duman vermez** кыш көне кар бирмәс (*бик саран*) ; **ateşi çıkmak** температурасы күтәрелү; **ateşini almak** 1) авыруның температурасын үлчәү; 2) авыруның температурасын төшерү; **ateşle oynamak** ут белән уйнау

ateşbalığı *и. зоол.* сардин

ateşbaz *и.* 1) *тар.* гаскәри фейерверкчы; 2) циркта ут белән уйнаучы

ateşböceği *и. зоол.* утлач (*бөҗәк төре*)

ateşçi *и.* кочегар, утъягар

ateşgemisi *и. тар.* брандер (*үзенә ут төртелеп, дошман көймәләренә каршы җибәрелгән кечерәк көймә*)

ateşkaytğı *и.* чыракчы каегы (*чырак ярдәмендә балык тоту көймәсе*)

ateşkes *и.* сугышны туктатып тору
ateşlemek *ф.* 1) ут кабызу, (*ут*) ягу; 2) (*пушка, туп һ. б.*) аттыру, (*пушкадан, туптан һ. б.*) ату; 3) *күч.* коткы тарату
ateşli *с.* 1) утлы, ялкынлы; 2) *күч.* ялкынлы; көчле хисле
ateşperest *и.* утка табынучы, атәшпәрәст *иск.*
atfen *рәв.* 1) тапшырып; 2) йөкләп, бурыч итеп
atfetmek *ф.* 1) тапшыру; йөкләү; 2) юнәлтү, карату
atgiller *и. зоол.* атсыманнар
atıcı *и.* 1) мәргән, төз атучы; 2) *күч.* ялганчы
atıcılık *и.* 1) мәргәнчелек; 2) *күч.* (*вак файда өчен*) ялганчылык
atıf *и.* 1) тапшыру; юнәлтү; 2) багланыш
atıfet *и.* 1) яхшылык, юньлелек, инсафлылык; 2) берьяклы мәхәббәт
atık I *с.* түгенте
atık *и.* кечкенә гөбе
atılmak *ф.* 1) *төрле мәгъ.* атылу; 2) һөҗүм итү, (*дошманга һ. б.*) атылу, укталу, яску *диал.*; 3) берәр эш мәйданына керү, ныклап керешү
atılgan *с.* 1) фидакарь, үз-үзен аямаучан, (*эшкә һ. б.*) атылып торучан; 2) инициативачыл; атлыгучан
atılım *и.* 1) инициатива; 2) сикереп чыгу, үзен күрсәтергә омтылу
atılış *и.* 1) атылыш; 2) омтылыш
atım *и.* 1) атым, бер тапкыр ату; 2) атып җиткерерлек ара (*мәс., ук атымы җир*)
atımcı *и. махс.* йон, мамык һ. б. ш. нәрсәләрне кабартучы, тетүче
atış *и.* атыш □ **atış yeri** атыш җире, полигон
atışmak *ф.* 1) атышу; 2) тиргәшү, кыешу; 3) тыштан яхшатлану; 4) әйтешү, әйтеш әйтү (*акынлар һ. б. тур.*)
atıştırmak ф. 1) ашык-пошык ашау яисә әчү; 2) сибәләү (*яңгыр, кар*)
atik I *с.* тибеш, җитез, өлгер; **atik tetik** бик җитез
atik II *с.* үткәнгә, үткән замандагы
atiklik *и.* җитезлек, өлгерлек
atkı *и.* 1) шарф, тар шәл яисә яулык; 2) чолгау, ыштыр; 3) кашага; 4) аркау, аркаулык; аткы *диал.*; 5) *сөйл.* зур агач сәнәк
atkılamak *ф.* аркау ату
atkuyruğu *и. бот.* наратбаш
atlamak *ф.*1) сикереп үтү, сикереп аркылу, атлап керү; 2) сикерү (*югарыдан*); 3) үтеп китү; *fırtına atlamış* давыл үткән; 4) сикертү (*укуда һ. б. кайбер бүлекләрне, сыйныфларны укымыйча калдырып, алгарак китү*)
atlama *и.* 1) аркылу; 2) сикереп үтү; 3) *спорт.* сикереш ◊ **atlama beygiri** спортта сикерүле күнегүләр өчен җайланма
atlambaç *и.* сикерешле (*уен*)
atlanmak I *ф.* (*атка*) атлану
atlanmak II *ф.* сикереп үтелү
atlangıç *и.* суны һ. б. сикереп-сикереп чыгар өчен куелган ташлар
atlas I *и.* (*географик һ. б.*) атлас
atlas II *и. с.* атлас (*тукыма*)
atlasçiçeği *и.* кактус
atlasçiçeğigiller *и. бот,* кактуссыманнар
atlatmak *ф.* 1) сикертү, сикертеп үткәрү; 2) *күч.* алдау
atlet *и.* атлет
atletik *с.* атлетик
atlı *с.* 1) атлы, аты бар, аты булган; 2) атка менгән
atlıkarınca *и.* 1) *зоол.* әре бер төр кырмыска; 2) карусель, әйләнгеч
atmaca *и. зоол.* кыйгыр

atmosfer *и. төрле мәгъ.* атмосфера
atom *и.* атом; □ **atom çekirdeği** атом төше; **atom enerjisi** атом энергиясе; **atom santralı** атом электростанциясе
atomal *с.* атомнарга бәйләнешле
atölye *и.* ателье
atsineği *и.* кигәвен
atsineği
av *и.* 1) **ay**, сунар; 2) ауга төшкән хайван, киек; 3) *күч.* хәйлә тозагына төшкән кеше
avadancı *и. тар.* госманлылар сараенда хуҗалык хезмәткәре
avadanlık *и.* корал-ярак комплекты, дирбия
aval I *и.* банкрот өчен җаваплылыкны үз өстенә алу турында кәгазь (тилхат)
aval II *и. сөйл.* үзенә зыян китерерлек дәрәҗәдә намус саклаучы кеше
avam *и.* 1) масса, гавам, гади халык; кара халык; 2) барча халык; публика
avanak *с.* 1) тормыш теләкләре югары булмаган (*кеше*); 2) алдарга җайлы
avanaklık *и.* садәлек, талымсызлык
avans *и.* аванс
avanta *и.* тир түкмичә Казанылган акча (*мөлкәт, мал*)
avantacı *и.* тир түкмичә мал казанучы
avantaj *и.* файда, уңайлык
avantür *и.* 1) авантюра; маташу; 2) мажара
avara I *и.* көймәнең (корабның) башка бер көймәдән яисә ярдан ераклашуы
avara II *и.* 1) эшкә яраксыз (*нәрсә, кем*); 2) бушка әйләнүче, бушка эшләүче (*механизм*)
avare *с.* эшсез, тырай тибеп йөрүче □ **avare olmak** эшсез йөрү
avarız *и.* 1) бәла-каза; 2) (*көтелмәгән*) кыенлык, тоткарлыклар; 3) *тар.* бәла-каза сылтавы белән җыелган салым
avarya *и.* диңгездәге авария
avaz *и.* көчле (яңгыравыклы) тавыш, аваз □ **avaz avaz bağırmak** бөтен көченә кычкыру
avcı *и.* 1) аучы; 2) *тар.* җәяүле гаскәрдә аучы ысуллары белән эш итүче сугышчы
avcılık *и.* аучылык
avcıotu *и.* адонис чәчәге
averaj *и.* уртача, уртачалык
avgın *и.* 1) яңгыр торбасы; 2) өсте ябык су юлы
avize *и.* кәндил, люстра
avizeağacı *и. бот.* кәндил агачы
avlamak *ф.* аулау
avlak *и.* ау мәйданы; аучылык өчен калдырылган җирләр
avlı *и.* ишек алды, йорт; кура, әүлә *диал.*
avrat *и.* 1) хатын-кыз; 2) карчык, хатын, бичә □ **avrat pazarı** 1) *иск.* чүри (*кол хатын-кыз*) сату базары; 2) *күч.* гайбәтче хатын-кыз җыены
Avrupa *и.* Европа
Avrupaî *с.* Европага мөнәсәбәтле
Avrupalı *и. с.* Европада яшәгән, Европага мөнәсәбәтле
avrupalılaşmak *ф.* европалашу
avuç *и.* 1) уч; 2) күләм үлчәме, уч ◊ **avuç açmak** теләнү; **avuç dolusu** бик күп (*акча*); **avucunu yalamak** терсәкне тешләү; **avucunun içi gibi bilmek** биш бармагы кебек белү
avuçlamak *ф.* учлау, кулга ныклап тоту
avukat *и.* адвокат
avunmak *ф.* юану

avunç *и.* юану, юаныч (*хәле*)
avundurmak *ф.* юату
avuntu *и.* юаныч, юаткыч
avurt *и.* урт
avurtlamak *ф.* уртлау
avurtlu *с. сөйл.* һавалы, эредән кубучан
avustralyalı *и.* австралияле
avusturyalı *и.* австрияле
avutmak *ф.* юату
avutucu *и.* юатучы
ay I *и.* ай □ **ay ağılı** ай алкасы (*кайбер төннәрдә ай тирәли күренгән нурлы боҗра*); **ay balta** айбалта; ау **parçası gibi** ай йөзле (*чибәр кыз*); **ay harmanlanmak** ай алкалану; **ay ışığı** ай нуры; **ay takvimi** ай календаре ◊ **ay aydın**, **hesap belli** бөтенесе ачык (*бәхәсләшеп торасы юк*); **ayı görmeden bayram etme** алдан ура кычкырма; **ayı gördüm**, **yıldıza itibarım yok** аем балкып торганда, йолдызларга йодрык
ay II *и.* ай □ **ay be ay** айдан айга
ay III *ы.* ай!
aymak *ф.* айну; аңышу, аңына килү
aya *и.* уч төбе; аяк табаны
ayak *и.* 1) *төрле мәгъ.* аяк; 2) кушылдык (*елга*); 3) баскыч аратасы; 4) җыр кушымтасы; 5) *иск.* 30,5 сантиметр чамасы озынлык үлчәү берәмлеге; фут; 6) *мат.* бирелгән туры сызыкның икенче турыны яисә яссуны очраткан кисешү ноктасы ◊ **ayak atmak** 1) барып керү; 2) адым атлау, адым салу, беренчеләй бару; **ayak atmamak** аяк та атламау; **ayak bağı** комачау; **ayak diremek** үз сүзендә *нык* тору; **ayak kirası** аяк ялы (*йөреп йомыш башкарган өчен түләү*); **ayak sürümek** китәргә кушылган җиргә теләр-теләмәс китү; **ayak uydurmak** башкаларга ияреп кылану; **ayak yapmak** алдау нияте белән (*мәс., чирле булып*) кылану; **ayağa fırlamak** сикереп аякка басу; **ayağa kaldırmak** (*сөрән салып һ. б.*) аякка бастыру; **ayağı alışmak** берәр җиргә еш-еш барып йөрү; юлын таптау; **ayağı düşmek** юлы төшү; **ayağı düze basmak** *аягында нык* тору; **ayağı suya ermek** акылына килү; **ayağı uğurlu** аягы җиңел; **ayağı yerden kesilmek** нинаять атка тиенү; **ayağına çabuk** җиңел йөрешле; **ayağına çelme takmak** аяк чалу; **ayağına düşmek** ялыну; **ayağına kira istemek** килергә (яки китәргә) ялындыру; **ayaklan yere değmemek** аягы җиргә тимәү (*шәп чабу*)
ayakaltı *и.* аяк асты, аягасты (*кешеләр күп йөргән җир, урын*)
ayakbastı *и.* читтән (чит илдән) килгән кешеләрдән алына торган салым
ayakçak *и.* 1) баскыч аратасы; 2) тәбәлдерек
ayakçı *и.* 1) йомыш-юлга йөрүче; 2) вакытлы хезмәтче; 3) йөреп сатучы
ayakkabı *и.* аяк киеме, ботинка; ката, башмак, кәвеш, бәбеш *иск.* ◊ **ayakkabılarını çevirmek** кунакны тизрәк озатырга тырышу
ayakkabıcı *и.* башмакчы
ayaklamak *ф.* аяк белән (фут берәмлегендә) үлчәү
ayaklanmak *ф.* 1) тәпи басу, атлый башлау; 2) *төрле мәгъ.* аякка басу; 3) *күч.* баш күтәрү
ayaklık *и.* 1) аяклык (урын); 2) тәбәлдерек, педаль
ayaksız *с.* аяксыз
ayaksızlar *и. зоол.* еланнар, елансыманнар
ayaktakımı *и.* абруйсыз кешеләр (*катламы*)
ayakteri *и.* йөреп эшләнгән эш өчен түләү, ял
ayaktopu *и.* футбол

ayaküstü, **ayak üzeri** *рәв.* аягесте генә (*мас., сөйләшү*)
ayakyolu *и.* бәдрәф, туалет
ayan *с.* билгеле, ачык, аян *иск.*; **ayan beyan** ап-ачык
ayar *и.* 1) эш хәле, эшләү рәвеше; 2) дәүләттә вакыт (*сәгатьләр*) тәртибе; 3) (*алтын, көмеш һ. б. затлы металлардан ясалган әйберләрдә*) берләшем (состав) күрсәткече; 4) чама; 5) норма □ **ayar etmek** төзәтү, төзекләндерү; **ayan bozuk** 1) нормасыз, чамасыз; 2) төзексез
ayarcı *и.* үлчәүләрне тикшерүче һәм төзәтүче
ayarlamak *ф.* 1) төзәтү, хатасын һ. б. бетерү; 2) көйләү, ипләү; 3) төзекләндерү, төзекләтү; җайга салу
ayarlanmak *ф.* төзекләнү, җайга салыну; көйләнү, ипләнү
ayarlı *с.* 1) төзек, дөрес йөри торган (*мәс, сәгать*); көйләнгән; 2) берләшәмен күрсәткеч язуы булган (*көмеш әйберләр һ. б.*)
ayarsız *с.* төзексез; көйләнмәгән
ayartmak *ф.* юлдан яздыру, аздыру
ayartı *и.* баштан-истән чыгару; юлдан язу
ayartıcı *и.* юлдан яздыручы
ayaz *и.с.* 1) аяз; 2) суык, салкын □ **ayaz kesmek** күшегү, өшү; **ayaz vurmak** туңу; **ayaza çekmek** көн суыту
ayazlamak *ф.* 1) аязу, аязыту; 2) күшегеп бетү
ayazlanmak *ф.* күшегү, туңу; суыну
ayazlatmak *ф.* суыкка кую, суыту; туңдыру
ayazlık *и.* бүлмәне җилләтү өчен тәрәзәчек, форточка *сөйл.*
aybalığı *и. зоол.* айбалык
aybaşı *и.* күрем, һәез
ayça *и.* яңа ай, ураксыман хәлдәге ай күренеше
ayçiçeği *и.* көнбагыш, айбагар *диал.*
ayçöreği *и. кулин.* бөккән, бөгеш *диал.*
aydemir *и.* айбалта; айсыман пычак
aydın *с. и.* 1) айдын, аяз, якты; 2) *күч.* зыялы, голәмә; 3) аңлаешлы, ачык (*сөйләү, язу һ. б.*)
aydınlamak *ф.* яктырту, аңлату
aydınlanmak *ф.* яктыру, яктылану
aydınlatmak *ф.* яктырту
aydınlatıcı *и. с.* яктыртучы; яктырткыч
aydınlık *и.* яктылык
ayet *и.* аять (*Коръәндәге җөмлә-шигырь юлы*)
aygınbaygm *с.* 1) алҗыган; 2) исәр-мисәр; 3) биһуш
aygır *и.* айгыр
aygıt *и.* 1) төзелмә, корылма; аппарат; 2) *биол.* аппарат; *solunum aygıtı* сулыш аппараты; 3) *махс.* аппаратлар, җайланмалар һ. б. теземе
ayı *и.* аю; 2) тупас савыт ◊ **ayıya kaval çalmak** аңлый алмаган *кешегә* нәрсәнедер аңлатырга тырышу
ayıbacağı *и. диңг.* җилкәннәрнең билгеле бер торышы
ayıbalığı *и.* тюлень
ayıboğan *с.* зур гәүдәле; мокыт
ayıcı *и.* аючы, аю биетүче
ayık 1. *с.* 1) аек, айнык; 2) дөрес (*фикер, караш һ. б.*). 2. *рәв.* аек
ayıkmak *ф.* айну
ayıklamak *ф.* 1) тазарту, чистарту, тазалау; 2) яраксыз дип табылган кешене эшеннән алу
ayıklanmak *ф.* 1) тазартылу, чистартылу; 2) эшеннән алыну

ayıklık *и.* аеклык
ayıkulağı *и. бот.* байчәчәк; эргәзембәй (*примула*)
ayılmak *ф.* айну; **ayılıp bayılmak** (*төрле кичерешләрдән*) эсселе-суыклы булу
ayılık *и.* аюлык, тупаслык
ayılma *и.* айну; **ayılma evi** айныткыч
ayıltı *и.* махмырлык
ayınga *и.* 1) Төркиянең көнчыгышында тәмәке контрабандасы; 2) наркобизнес
ayıngacı *и.* 1) тәмәке контрабандисты; 2) наркобизнесчы
ayıp *и. с.* 1) *төрле мәгъ.* гаеп; 2) җитешсезлек, ноксан *иск.* □ **ayıp etmek** килешмәгән *эш* эшләү ◊ **ayıbını yüzüne vurmak** гаебен йөзенә бәреп әйтү
ayıplamak *ф.* гаепләү, оялту, орышу
ayıplı *с.* гаепле
ayıpsız *с.* гаепсез
ayırmak *ф.* 1) аеру, бүлү; 2) бүлеп бирү, бүлү; 3) аеру, аерым сыйфатын белү; 4) аерттыру; 5) тәгаенләү
ayıraç *и. с. хим.* таркаткыч (*матдә*)
ayıran *с. физ.* яктылыкны төсле төрләренә аера торган
ayırıcı *с.* аергыч, аеручы
ayırım *и.* аеру эше
ayırma *и.* аеру
ayırmaç *с.* аера торган матдә
ayırt *и.* аерма
ayırtmak (*-i, -e, -den*) **ayırmak-***ның йөкләтү юнүлеше*; *ф. төрле мәгъ.* аерту
ayırtedilmek (*-i,-den*) *ф.* аермасы (үзенчәлекле сыйфаты) беленү
ayırt etmek *ф.* аермасын (үзенчәлекле сыйфатын) белү
ayırtı *и.* аергыч билге
ayırtlamak *ф.* аермасын аңлау һәм күрсәтү
ayırtman *и.* имтиханчы, экзаменатор
âyin *и.* дини җыен, бергәләшеп гыйбадәт кылу
aykırı *с.* аркылы, каршы
aykırılamak *ф.* 1) перпендикуляр итү; 2) фазада кисешмичә дәвам итү (*турысызыклар тур.*)
aykırılaşmak *ф.* аркылы хәлгә килү
aykırılık *и.* аркылылык
ayla *и.* 1) ай алкасы; 2) ореол
aylamak *ф.* 1) айлау (ай яисә айлар буе тору); 2) көтү; 3) дәвам итү
aylak *с. рәв.* эшсез-шөгыльсез
aylakçı *и.* эшсез йөрүче, тик йөрүче
aylaklık *и.* тик йөрү
aylanmak *ф. сөйл.* әйләнү
aylık 1. *и.* 1) айлык эш хакы; 2) күрем, һәез, айлык *диал.* 2. *с.* 1) бер ай эчендә башкарырлык яисә башкарылган; 2) бер ай өчен (*мәс., отчет*); 3) (*фөләнчә*) айлык (*бала һ. б. тур.*)
aylıkçı *и.* айлыклап эшләүче
aylıklı *с.* 1) айлык эш хакы алучы; 2) эш хакы айлыклап бирелә торган
aymaz *с.* үз эченә бикләнгән, йомыкый
ayna *и.* 1) көзге; 2) *диңг.* махсус бинокль; 3) рамланган такта, панель; 4) яссы деталь, тәте
aynabakar *и. бот.* кызгылт төстәге эре өрек сорты
aynacı *и.* 1) көзгече; 2) *күч.* хәйләче
aynalı *с.* 1) көзгеле; 2) *күч.* көләч
aynalık *и.* 1) корабның яисә портның исеме язылган металл һ.б.ш. Такта;

2) урындыкның (урынның) номеры язылган такта
aynasız *с.* 1) көзгесез; 2) *күч.* ямьсез, сөйкемсез
aynataşı *и.* язулы таш, такта, ләүхә
aynaz I *и. сөйл.* баткаклык, сазлык
aynaz *и.* узаман, уеннар оештыручы
aynen 1. *кис.* нәкъ (үзе). 2. *рәв.* шул көенчә, ничек булса шулай
aynı *с.* бер үк, шул үк, бер төсле □ **aynı zamanda** шул ук вакытта
ayniyat *и.* кулланырга (сарыф ителергә һәм йөртергә) кулай әйбер
ayniyet *и.* нәкъ үзе булу, бер үк төслелек
ayraç *и.* тексттагы (язмадагы) җәяләр ◊ **ayraç açmak** төп темадан читкә китеп сүз сөйләү
ayran *и.* 1) сарысу; 2) әйрән ◊ **ayran ağızlı** юк-бар сөйләүче, ахмак сүзле; **ayran gönüllü** тиз гашыйк булучан; **ayranı kabarmak** ачуы кабару, талагы ташу
ayrancı *и.* әйрәнче
ayrı *с.* 1) аерым; 2) аерым бер; **ayrı çanak yapraklılar** *бот.* айры аерчалылар ◊ **ayrı baş çekmek** ялгызак булу, аерылып тору; **ayrı düşmek** бер-берсен аңламау, килешмәү
ayrıbasım *и.* журналдан алып, аерым брошюра итеп басылган мәкалә; оттиск
ayrıca *рәв.* 1) аеруча; 2) аерым рәвештә
ayrıcalı *с.* аермалы, охшаш түгел, охшашсыз
ayrıcalıklı *с.* аерым билгесе (аермасы) булган
ayrıcalıksız *с.* аерым билгесе (аермасы) булмаган
ayrık 1. *с.* 1) аерылган, аерылмыш, аерык *диал.;* 2) аерым хәлдәге; 3) аеруча каралган. 2. *и. бот.* актамыр, агайрык *диал.*
ayrılmak *ф.* 1) билгеләнү (*берәр эшкә*); 2) аерылу, аерылышу
ayrılanmak *ф.* аерымлану
ayrılı *с.* аерымлы
ayrılık *и.* аерымлык
ayrılışmak *ф.* аерылышу
ayrılma *и.* 1) аерылу; 2) ак нурның таркалуы
ayrım *и.* 1) аеру; 2) үзгәлек, үзенчәлек, аерма; 3) аерма, чат, юлсабыш
ayrımlaşmak *ф.* аерымлашу
ayrımlı *с.* аерымлы, төрле
ayrımlılık *и.* аерымлылык
ayrımsız *с.* аермасыз, бертөрле
ayrıntı *и.* 1) җентек, деталь, нечкәлек; 2) тәфсил, тефсиләт, тәфсиллелек
ayrıntılı *с.* җентекле, детальле; тәфсилле
ayrışmak *ф. төрле мәгъ.* таркалу
ayırışık *с.* 1) таркау; 2) төрле төрдән булган
ayrıştırmak *ф.* таркату, таркалдыру
ayrıt *и. мат.* яссуның сызыкча чиге
aysar *и.* 1) айсар (*лунатик*); 2) ай һәм һава торышыннан холкы үзгәрә торган кеше
aysberg *и.* айсберг
aysfild *и.* бозлык
aysız *с.* айсыз
ayşekadın *и. бот.* кәҗәмөгез сорты
aytışmak *ф.* әйтешү, әрепләшү
ayva *и. бот.* айва ◊ **ayva göbekli** тирән кендекле; **ayvayı yemek** балан кабу (*начар хәбәр ишетү һ. б.*)
ayvan *и.* айван, терраса; бер ягы ачык бүлмә
ayvaz *и.* 1) *тар.* югары даирәләр җыенында (*сарайда һ. б.*) официант егет; 2) *сөйл.* гаилә башы булган егет, яшь ир

ayyaş *с.* эчкече, исерекбаш
az *с. рәв.* аз □ **az az** аз-аз, аз-азлап; **az buçuk** беркадәр; **az buz olmamak** җитенкерәү; **az çok** берникадәр; **az gelmek** җитмәү, җитешмәү; **az görmek** азсыну ◊ **az günün adamı olmamak** яшен яшәгән, ашын ашаган
azmak *ф.* 1) азу; 2) котыру; 3) ярларыннан чыгу, ташу; 4) нык бозылу, нык пычрану
azalmak *ф.* азаю
azaltmak *ф.* азайту
azamet 1. *и.* 1) бөеклек, югарылык; 2) тантаналылык; 3) тышкы горурлык. 2. *с.* 1) горур; 2) күркәм, һәйбәт
azametli *с.* 1) олы, олуг; олпат; 2) горурлы; 3) күркәм; 4) тантаналы
azap *и.* 1) газап; 2) азап □ **azap çekmek** азап чигү
azar *и.* шелтәләү, шелтә
azarlamak *ф.* шелтәләү, әрләү
azat *и.* 1) азат итү; 2) *иск.* каникул
azatlık 1. *и.* азат булу. 2. *с. иск.* азат ителергә билгеләнгән, тиздән азат ителәчәк (*кол, җария*)
azca *рәв. с.* шактый аз
azdırmak *ф.* аздыру
azelya *и. бот.* азалия
Azerî *и.* азәрбайҗан(лы)
Azerîce 1, *и.* азәрбайҗан теле. 2. *рәв.* азәрбайҗанча, азәрбайҗан телендә
azgın *с.* 1) азгын; 2) азган (*яра, шеш*); 3) котырган
azgınlaşmak *ф.* азгынлану; котыру
azgınlık *и.* азгынлык; котырганлык
azı *и.* 1) азау (*теш*); 2) арба кендеге; зур чөй (*арбада*)
azıdişi *и.* азау теш
azık *и.* азык, ризык
azıklı *с.* 1) азыклы; 2) ярлыларны туйдыручы
azılı *с.* оятсыз карашлы
azımsamak *ф.* азсыну
azınlık *и.* азчылык; **azınlıkta kalmak** азчылыкта калу
azıştırmak *ф.* 1) азындыру; 2) (*ызгыш-талашны һ. б.*) көчәйтү, кыздыру
azıtmak *ф.* 1) аздыру, котырту; 2) чыгырыннан чыгару
azil *и.* эштән азат итү
azim *и.* гайрәтләнү, йөрәксенү, берәр каршылыкны һ. б. җиңәргә дәрт итү
azimli *с.* карарлы, сүзендә торучы
aziz *с.* газиз
azletmek *ф.* эшеннән чыгару
azlık *и.* 1) азлык, аз булу; 2) азчылык
azmak *и.* 1) күлдәвек; 2) сазлык
azman *и.* 1) *төрле мәгъ.* азман; 2) кәүсәнең аскы өлеше, тумран
azmetmek *ф.* каршылыкларны җиңәргә йөрәксенү
aznavur *и.* 1) әзмәвер; 2) зур (көчле һәм тупас) кеше; **aznavur gibi** 1) әзмәвер кебек; 2) залимнәрчә кыланучы
aznif *и.* домино уены төре
azot *и.* азот
azotlamak *ф.* азотлау
azotometre *и.* азотометр, азотүлчәгеч
Azrail *и.* газраил

B

baba I *и.* ата, әти
baba II *и. миф.* җанның җене (иясе); **babası tutmak** иясе (җене) тоту
babaanne *и.* дәү әни, әби (*гадәттә әтинең өнисе*)
babacan *с.* җанҗылымлы, сөйкемле (*ир кеше*)
babacanlık *и.* җанҗылымлылык, сөйкемлелек
babacıl *с.* атасын ярата торган, атачыл
babacılık *и.* дәүләтнең аталарча кайгыртуы
babaç *и.* 1) терлекнең (*бигрәк тә кош-кортның*) иң әре гәүдәле тәре; 2) зур гәүдәле ир-егет
babaçko *и. арго.* зур гәүдәле хатын-кыз
babaköş *и. зоол.* аяксыз кәлтә
babalanmak *ф.* каты үпкәләү, җенләнү
babalı *с.* аталы
babalık *и.* аталык, әтилек; ата (әти) булу
babatatlısı *и.* бер сорт кәнфит
babayani *с.* күрексез.
babayiğit *и.* 1) батыр, баһадир, пәһлеван; 2) ышанычлы (кыю) егет
Babıâli *и. тар.* Госманлы чорында иң мөһим министрлыклар урнашкан бина, Госманлы дәүләтенең символы (*урысча Высокая порта диелгән*)
baca *и.* моржа (мөржә); төтен торбасы
bacak *и.* аяк (*барлык өлешләре: сыйрак, бот һ. б. берлектә*)
bacaklı *с.* озын ботлы, озын аяклы
bacaksız *с.* 1) кыска ботлы, кыска аяклы; 2) *күч.* өлкәннәр сүзенә тыгылучан (*бала*)
bacanak *и.* бажа (бажай)
bacı *и.* 1) кыз кардәш (*апа яки сеңел*); 2) карендәш (*хатын-кызга эндәшү сүзе*)
baç *и. тар.* баж (пошлина)
badana *и.* акшар, акшарлы буяу
badanacı *и.* акшарчы, буяучы; сылаучы, маляр
badanalamak *ф.* акшарлау
badanalı *с.* акшарлы, акшарланган
badanasız *с.* акшарсыз
badas *и.* ындыр чүбе
badat *и. бот.* потат, җир алмасы
badem *и. бот.* бадәм, миндаль; **badem içi** бадәм төше
bademcik *и. анат.* тамак миндале, миндаль биз
bademezmesi *и.* бадәм кәнфите
bademlik *и.* бадәмлек, бадәм агачлары күпләп үскән урын
bademyağı *и.* бадәм мае
baderna *и. диңг.* арканның ашала торган җиренә кидерелә торган җиңсә
badi *и. сөйл.* үрдәк □ **badi badi yürümek** алпан-тилпән атлап йөрү
badıç *и.* кузак, борчак кузагы **badik** *и.* 1) бераз үскән үрдәк яисә каз бәбкәсе; 2) *күч.* кыска аяклы кеше
badire *и.* бәла-каза, афәт
badya *и.* бадья, кое чиләге; зур бидрә
bagaj *и.* багаж
bağ I *и.* 1) киндерә, бау, тасма; 2) бәйләм, төргәк; 3) багланыш, элемтә
bağ *и.* баг, агач бакчасы
bağbozumu *и.* 1) йөзем җыю; 2) җиләк-җимеш җыю вакыты, көз
bağcı *и.* 1) бакчачы; 2) йөземче
bağcık *и.* кечкенә бакча
bağcılık *и.* бакчачылык

bağdaş *и.* 1) нәрсәне дә булса бәйләү өчен чалыштырылган бау; 2) аякларны чалыштырып утыру; □ **bağdaş kurmak** аякларны чалыштырып утыру
bağdaşmak *ф.* багдашлау *иск.,* аякларны чалыштырып утыру (*төрекчә утыру*)
bağdaşık *с.* вәгъдәләшкән, килешкән; килешенгән
bağdoku *и. бот., зоол.* тоташтыргыч тукыма
bağfiil *и. гр.* хәл фигыль
bağım *и.* бәйле булу, баглы булу
bağımlı *с.* бәйле, баглы, буйсынулы
bağımlılık *и.* бәйлелек, баглылык, буйсынганлык
bağımsız *с.* бәйсез, мөстәкыйль, беркемгә дә буйсынмаган
bağımsızlaşmak *ф.* бәйсез булып китү, мөстәкыйльләшү
bağımsızlık *и.* бәйсезлек □ **bağımsızlık savaşı** Төркиянең 1919-1923 еллардагы милли азатлык өчен сугышы
bağıntı *и.* 1) үзара мөнәсәбәт (мөнәсәбәтләр); 2) *фәл.* багланыш; баглылык, бәйлелек; 3) *мат.* нисбәт, пропорция
bağıntılı *с. фәл.* мөнәсәбәтле, багланышлы; бәйләнешле
bağır *и.* 1) гәүдәнең күкрәк өлеше; 2) *анат.* үпкә-бавыр
bağırmak *ф.* кычкыру, бакыру, акыру
bağırsak *и.* 1) эчәк; 2) эчәге, эчәк-бавыр
bağırtmak *ф.* кычкырту, бакырту, акырту
bağış *и.* 1) бүләк, һәдия; 2) гафу, ярлыкау; амнистия
bağışıklık *и.* 1) *мед.* иммунитет; 2) ташлама
bağışlamak *ф.* 1) гафу итү, амнистия ясау; 2) багышлау
bağışlayış *и.* 1) багышлау; 2) гафу; амнистия
bağlamak *ф.* 1) бәйләү; 2) баглау, үзара багланышка кертү
bağlaç *и. гр.* теркәгеч
bağlaçlı *с. гр.* теркәгечле
bağlam *и.* 1) бәйләвеч; 2) бәйләм, төргәк
bağlanmak *ф.* 1) бәйләнү (*мәс., чәчәкләр бәйләме*); 2) багыну, бик нык ярату; 3) билгеләнү (*мәс., пенсия*)
bağlanış *и.* багланыш
bağlantı *и.* бәйләнеш, багланыш
bağlı *с.* бәйле, баглы; бәйләнешле
bağlılık *и.* бәйлелек, баглылык
bağnaz *и.* фанатик; фанат
bağrışmak, **bağırışmak** *ф.* кычкырышу, бакырышу
bahadır *и.* баһадир, батыр
bahaîlik *и.* баһаилек, баһавилек (*дини бер юнәлеш, хәрәкәт*)
bahane *и.* сылтау, бәһанә *иск.*
bahar I *и.* 1) яз фасылы; яңгырлар чоры; 2) күтәрелеш, җанланыш □ **ilk bahar** яз, язгы вакыт; **son bahar** көз, көзге вакыт
bahar II *и.* тәм-том, тәмләткеч
baharat *и. күлин.* тәм-том, тәмләткечләр
baharatçı *и.* тәм-томчы, тәм-
ләткеч сатучы
bahariye *и.* язгы ямьнәрне мактау шигырьләре, язга багышланган шигърият
baharlı *с.* тәмләткечле
bahçe *и.* 1) яшелчә бакчасы; 2) җиләк-җимеш бакчасы
bahçeci *и.* яшелчәче; бакчачы
bahçıvan *и.* бакчачылык (яшелчәчелек) белән шөгыльләнүче
bahis *и.* 1) сүз темасы; 2) бәхәс, сөйләшү; □ **bahse tutuşmak** бәхәсләшү
bahriye *и.* диңгез хәрби көчләре (флоты)

bahriyeli *и.* 1) диңгез хәрби флотында хезмәт итүче; 2) диңгез хәрби укулыгында (*училищесендә*) укучы
bahsetmek *ф.* сүз алып бару, сөйләү
bahşiş *и.* бәхшиш, чәйлек (*акча*)
baht *и.* язмыш, өлеш; бәхет
bahtiyar *с.* бәхетле, бәхтияр *иск.*
bakmak *ф.* 1) *төрле мәгъ.* багу, карау; 2) *сөйл.* билгеле бер факторга (сәбәпкә, сәбәпчегә) баглы булу; 3) *сөйл.* охшау, охшаш булу; **bak** кара, бакчи, бакмый; **bakalım** карыйк (*ни бар*), күрик; карарбыз, күрербез; **bakarak** (*кемгә, нәрсәгә*) карап; **baksana**! **baksanıza**! баксана! (*гаҗәпләнеп игътибар итү ымлыгы*)
bakakalmak *ф.* аптырашта калу
bakan *и. с.* 1) караучы, багучы; 2) министр; **bakanlar kurulu** министрлар советы
bakanlık *и.* 1) министрлык; 2) министр булу
bakar kör *с.* 1) күзе сукыр; 2) *күч.* дикъкатьсез
bakıcı *и.* 1) күзәтүче, күзәтче; 2) авыру багучы; 3) фал ачучы, багучы
bakım *и.* 1) карау, багу, тәрбияләү; 2) караш
bakımevi *и.* ятимнәр йорты; приют; ятимханә
bakımlı *с. карауны, багымны,* тәрбияле
bakımsız *с.* караусыз, багусыз; тәрбиядән мәхрүм
bakımsızlık *и.* караусызлык; тәрбиядән мәхрүмлек
bakım yurdu *и.* картлар йорты
bakınmak *ф.* карану
bakır *и. с.* бакыр □ **bakır çalığı** яшел-зәңгәр төс
bakırcı *и.* бакырчы
bakırlaşmak *ф.* бакыр төсенә керү
bakırrengi *с.* бакыр төсеңдәге, бакыр (*төс атамасы буларак*)
bakırtaşı *и.* малахит
bakış *и.* карау, караш, багыш
bakışmak *ф.* карашу, багышу
bakir *и.* җенси мөнәсәбәткә кермәгән егет
bakire *и.* гыйффәтле кыз
bakirelik *и.* гыйффәтлек, кызлык
bakkal *и.* 1) бакалея кибете; 2) бакалейчы, бакалеяче
bakkaliye *и.* бакалея товарлары; бакалея кибете
bakla I *и.* бөжра, чылбырны хасил иткән алкаларның берсе
bakla *и. бот.* 1) ногыт (ногыт борчагы); 2) борчак □ **bakla dökmek** (**atmak**) ногыт салу, ногыт салып күрәзәләү; **baklayı ağzından çıkarmak** сөйләми торганнан соң сөйли башлау
baklaçiçeği *и. с.* аклы-сарылы; аксыл сары
baklagiller *и. бот.* ногытсыманнар; борчаклылар (кузаклылар)
baklava *и.* пәһләвә (пәхләвә)
baklavacı *и.* пәһләвәче (пәхләвәче)
bakraç *и.* бакыр чиләк
bakteri *и. биол.* бактерия
bakteridi *и.* бактерия спорасы
bakteriyoloji *и.* бактериология
baktırmak *ф.* карату, бактыру
bal *и.* бал □ **bal başı** иң чиста бал ◊ **bal ayı** бал ае (*өйләнешкәннәрнең туйдан соң беренче ае*); **bal dudak** бал авыз (татлы телле)
bala *и. сөйл.* бала **balaban** I *и. зоол.* балабан (*эре кыргый лачын*)
balaban II *с. сөйл.* зур гәүдәле, дәү; симез

balabankuşu *и. зоол.* (*балабаннарга җим була торган*) үрдәксыман кош
balabanlarımak *ф.* гәүдәгә зураю
balabanlık *и.* гәүдәгә зурлык
balalayka *и.* балалайка
balast *и. төрле мәгъ.* балласт
balata *и.* шкив
balcı *и.* балчы, умартачы
balçık *и.* балчык
balçıklı *с.* балчыклы
baldır *и.* балтыр
baldırak *и.* балтырак (*балакның аскы өлеше*)
baldıran *и.* агулы балтырган
baldız *и.* балдыз
bale *и.* балет
balerin *и.* балерина
balet *и.* балетта биюче ир-егет
balgam *и.* какрык, бәлгам *иск.*
balgamlı *с.* какрыклы, бәлгамлы
balık *и.* балык □ **balık nefesi** спермацет, китлардан алынган хуш исле май; **balık tabağı** киң һәм сай тәлинкә; **balık yumurtası** уылдык; **balığa çıkmak** балыкка чыгу; балык ауларга диңгезгә чыгу ◊ **balık baştan kokar** балык башыннан чери; **balık etinde** бик таман көрлектә (*арык та түгел, симез дә түгел, күбесенчә кеше турында*); **balık istifi** шыгрым тулы (*кеше бик күп урын*); **balık kavağa çıkınca** кызыл кар яугач
balıkadam *и.* водолаз
balıkçı *и.* балыкчы
balıkçıl *и. зоол.* челән
balıkçılgiller *и. зоол.* челәнсыманнар
balıkçın *и. зоол.* диңгез карлыгачы
balıkgözü *и.* киндерә үткәзеп йөртер өчен күн яки тукымага тишелгән тишекне читләп торган божра, күз чите
balıkkaıtalı *и. зоол.* диңгез бөркете
balıklamak *ф.* вышкадан суга сикерү
balıklama *и.* (*балык кебек*) суга сикерү төре
balıklava, **balıklağa** *и.* (*диңгездә*) балык яткылы
balıksırtı *и.* 1) чигүле бизәк төре; 2) шоссеның уртадан кабарып торуы
balıkyağı *и.* балык мае
baliğ *с.* балигъ □ **baliğ olmak** балигъ булу
balina *и.* 1) кит (*диңгез хайваны*) ; 2) китның сөзгеч тешеннән ясалган киргеч (*кием өчен*)
balinalı *с.* киергеле (*кием*)
balistik *и.* баллистика
balkabağı *и.* 1) *бот.* татлы кабак төре; 2) *күч.* хуш күңелле, әмма зиһенсез кеше
balkan *и.* текә сыртлы урманлы тау
balkanlı *и. с.* Балкан илләреннән килгән *кеше*; балканлы
balkar *и.* балкар (*халкы һәм кешесе*)
balkarca 1. *и.* балкар теле; 2. *рәв.* балкарча, балкар телендә
balkı *с.* бизәкле; балкулы
balkımak *ф.* 1) балку; 2) яшен яшьнәү; 3) дулкынлану, алкалану (*су*); 4) чәнчеп авырту
balkon *и.* балкон
balköpüğü *и. с.* ачык сары (*төс*)

ballanmak *ф.* баллану
ballandırmak *ф. төрле мәгъ.* балландыру
ballı *с. төрле мәгъ.* баллы, татлы
ballıbaba *и. бот.* баллы баба (*чәчәкле чүп үлән*)
ballık *и.* 1) бал савыты; 2) чәчәк серкәсеннән авыру, серкә аллергиясе
balmumu *и.* балавыз; **balmumu gibi erimek** балавыз кебек эрү (*бик тиз хәлсезләнү*)
balo *и.* бал, биюле кичә
balon *и.* 1) *төрле мәгъ.* баллон; 2) һава шары ◊ **balon uçurmak** куык очыру
bal özü *и.* нектар
balrengi *и.* бал төсе
balsıra *и.* баллы чык, яфрак балы
balta *и.* балта ◊ **balta değmemiş** (**girmemiş**) балта тимәгән (кермәгән) (*кыргый урман тур.*)
baltacı *и.* 1) балта ясаучы яисә сатучы; 2) утын кисүче; 3) янгын сүндерүче (*балта белән эш итүче*); 4) *тар.* балтачы, сарай балтачысы
baltalamak *ф.* берәр эшне махсус бозу, саботаж ясау
baltalama *и.* бозу эшчәнлеге; саботаж
baltalayıcı *и.* саботажчы
baltalık *и. с.* кисентелек (*киселәчәк урман кишәре*)
balya *и.* тюк, кип, зур төргәк; шыр *иск.*
balyalamak *ф.* тюклау, төргәкләү
balyos *и. тар.* Франция яисә Венеция илчесе
balyoz *и.* ташваткыч зур чүкеч
balyozlamak *ф.* зур чүкеч белән таш вату
bambaşka *с.* бөтенләй башка, бам-башка
bambu *и. бот.* бамбук
bambul *и. зоол.* башакчы корт
bamteli *и.* музыка коралларында бас кылы
bamya *и. бот.* бамия
ban *и.* Венгрия һәм Хорватиядә эре феодал
banmak *ф.* ману, манчу
bana *а.* миңа
banak *и. сөйл.* телем
banal *с.* баналь
banço *и. муз.* банджо (*музыка коралы*)
bandaj *и.* бандаж
bandırmak *ф.* 1) мандыру; 2) йөзем җыйганда аның тәлгәшләрен кайнар суга тыгып алу
bandıra *и.* (*корабта*) байрак, әләм, флаг
bando *и.* оркестр
bandocu *и.* оркестрчы, оркестрант
bandrol *и.* 1) ярлык, этикет; 2) бандероль; 3) байрак сабына өстән беркетелгән тасма яисә чук
bangırdamak *ф.* һөңгердәү
bank *и.* банк (*кыскартылган кушма сүзләрдә*)
banka *и.* банк (банкы) □ **banka cüzdanı** банкы кенәгәсе; **bankadan çekmek** банктан (банкыдан) акча алып тору
bankacı *и.* банкчы (банкымы)
banker *и.* банкир
banknot *и.* банкнот, кәгазь акча
banko *и.* 1) (*кәнсәләрдә, почтада һ. б.*) хезмәткәр белән килгән-киткәннәр

арасындагы барьер, эш өстәле; 2) (*кәрт һ. б. отышлы уеннарда*) уртага куелган акча, пул; 3) шундый уеңда кәрт һ. б. таратучы
banlamak *ф.* 1) кычкыру (*әтәч тур,*); 2) кычкыру, акыру (*кеше тур.*)
banliyö *и.* шәһәр тирәсе, бистә □ **banliyö treni** шәһәртирә поезд
bant *и.* 1) бант, тасма; 2) бинт, бәйләвеч; 3) магнитофон тасмасы □ **banta almak** тасмага яздыру
bantlamak *ф.* бантлау, бант белән бәйләү
banyo *и.* ванна, мунча □ **banyo almak** (**yapmak**) юыну, мунча керү
baobap *и. бот.* баобаб
bar I *и.* халык биюе
bar II *и.* бар; аягүрә ашау-эчү урыны
bar III *и. физ.* бар, басым үлчәү берәмлеге
bar IV *и.* катлау, катлам, кунык
baraj *и.* 1) бөя, плотина; 2) *күч.* кирәкле шарт, нигезләмә
barak 1. *с.* йонлач, ялбыр. 2. *и.* барак, йонлач эт токымы
baraka *и.* барак, такта өй
barata *и.* 1) *тар.* солтан сараенда хезмәткәрләрнең махсус баш киеме (*гадәттә кызыл берет*); 2) Көнбатыш Европа илләрендә гыйлем әһелләре кия торган дүрт почмаклы киң баш киеме
barbar *и. с.* варвар
barbarca *с. рәв.* варварларча
barbarlaşmak *ф.* варварлашу
barbata *и.* кальга диварының өске ягы
barça *и.* барка (*йөк яки сугыш көймәсе*)
barçak *и.* кылыч тоткасының багалдагы (саклагычы)
barda *и.* чүкечсыман кискеч
bardak *и.* стакан, тустаган ◊ **bardağı taşıran damla** чыгырыннан чыгарган эш (сүз һ. б.); **bardaktan boşanırcasına yağmak** чиләкләп яву (*яңгыр*)
bardakeriği *и.* татлы өрек төре
barfiks *и.* турник
bargam *и. зоол.* диңгез балыгының бер төре
barı *и.* бакча коймасы
barınmak *ф.* 1) качыну, яшеренү; 2) килеп урнашу
barınak *и.* качу урыны, сыеныр җир
barış *и.* 1) килешү, ярашу; 2) солых
barışçı *и.* килешү тарафдары
barışçıl *с.* килешүчән, яратучан
barışık *с.* ипле, карусыз
barışıklık *и.* иплелек, карусызлык
barışma *и.* килешү, ярашу, ипкә килү
barışsever *с.* ипчел; килешү яклы
barıştırmak *ф.* килештерү, яраштыру
barıştırıcı *и.* килештерүче, яраштыручы
bari *кер. сүз.* һич булмаса
barikat *и.* баррикада
bariton *и.* баритон
bariz *и.* ачык, мәгълүм
barizleşmek *ф.* ачыклану, мәгълүм булу
bark *и.* корылма, каралты
barmen *и.* Бармен
baro *и.* адвокатлар коллегиясе
barok *и.* барокко (стиле)

barometre *и.* барометр
baron *и.* барон
barut *и.* дары, барут *иск.*
barutçu *и. тар.* дарычы, дары ясаучы
baruthane *и.* дары ясау яисә саклау урыны
baryum *и.* барий (*химик элемент*)
bas *и.* бас (тавыш)
basmak *ф. төрл. мәгъ.* басу
basamak *и.* 1) баскыч аратасы, баскыч басмасы; 2) күбурынлы саннарда цифрларның урыны
basbayağı *и.* гап-гади, гап-гадәти
bası *и.* рәсем клишәсе
basıcı *и.* китап басучы
basıcılık *и.* китап басучылык
basık *с.* ямьшек, ямьшетелгән
basıklık *и.* ямьшеклек
basılmak *ф.* басылу, бастырылу
basıla *и.* басылырга яраклылык
basılı *с. төрле мәгъ.* басылган, бастырылган
basım *и.* 1) китап басмасы; 2) китап басу
basımcı *и.* китап басучы
basımevi *и.* типография, басмаханә
basın *и.* пресса
basınç *и. физ.* басым
basınç ölçer *и.* басымүлчәгеч
basil *и.* бацилла
basiret *и.* дөрес күрү, дөрес карау, аеклылык ◊ **basireti bağlanmak** чынбарлыкны аңлый алмас хәлгә килү
basit *с.* 1) гади, гадәти; 2) гади, тупас, бизәксез; 2) *күч.* чикләнгән, тар карашлы
basitleşmek *ф.* гадиләшү
basitlik *и.* 1) гадилек; 2) тар карашлылык
basket *и.* баскетбол исәп саны
basketbol *и.* баскетбол
basketçi *и.* баскетболчы
baskı *и.* 1) басым (ясау); 2) басылыш; *sözlüğün baskısı güzel* сүзлекнең басылышы матур; 3) басма; *kitabın yeni baskısı* китапның яңа басмасы; 4) тираж; 5) пресс, эскәнҗә □ **baskı kalıbı** китап тышына бастырып бизәк төшерү калыбы; **baskı yapmak** басым ясау, мәҗбүриләү
baskın 1. *и.* 1) басым, яу, һөҗүм; 2) тентү. 2. *с.* зуррак, артыграк; өстен, көчле; □ **baskın çıkmak** өстенлеген (көчен) күрсәтү
baskıncı *и.* баскынчы
baskül *и.* авыр йөкләр үлчәве, таразы *тар.*
basma 1. *и.* 1) басу (*эше*); 2) матбугат; 3) басма (*өстенә бизән бастырылган тукыма*); 4) *сөйл.* тирес, черемә. 2. *с.* басылган, нәшер ителгән
basmacı *и.* басма тукучы яисә сатучы
basmacılık *и.* басма җитештерү эше
basmakalıp *с.* күп кабатланган; тапталган, яңалыгы булмаган
basso *и.* бас (тавыш)
bastı *и. кулин.* тапалган ит һәм яшелчәдән пешерелгән ашамлык
bastırmak *ф.* 1) бастыру; 2) уздыру, арттыру
baston *и.* култаяк ◊ **baston yutmuş gibi** уклау йоткан кебек
basur *и.* бүсер; геморрой

basurotu *и. бот.* бүсер үләне
baş *и.* 1) баш; 2) ян, әйләнә-тирә; *ocak başı учак* яны ◊ **baş elde iken** исәнендә; **baş sağlığı dilemek** якыны үлгән кешенең кайгысын уртаклашу; **baş yakmak** кыен хәлдә калдыру; **başı daralmak** акчасызлыктан интегү
başak *и.* башак
başaklanmak *ф.* башаклану
başarmak *ф.* уңышлы башкару
başarı *и.* башкарылыш; уңыш
başarılmak *ф.* башкарылу
başarılı *с.* уңышлы
başarısız *с.* 1) башкарылышсыз, уңышсыз; 2) эшлексез
başasistan *и.* баш ассистент
başbakan *и.* премьер-министр
başbakanlık *и.* премьер-министрлык
başbuğ *и.* армия башлыгы
başçavuş *и.* подполковник
başçı *и.* 1) эш башында торучы, башлык; 2) баш ите (*сыер, сарык башы*) сатучы
başhekim *и.* баш врач
başhemşire *и.* баш сестра, өлкән сестра
başıboş *с.* 1) ирсез яки хатынсыз; 2) торыр җире булмаган
başka *с. рәв.* башка
başkaca *рәв.* башкача
başkahraman *и.* (*әсәрдә һ. б.*) баш каһарман
başkan *и.* рәис, президент
başkanlık *и.* рәислек, президентлык
başkası *а.* башкасы, башкалары
başkâtip *и.* сәркәтип
başkent *и.* башкала
başkomutan *и.* сәргаскәр (*главнокомандующий*)
başkomutanlık *и.* сәргаскәрлек
başkonsolos *и.* баш консул, баш илче
başkurt *и.* башкорт
başkurtça 1. *и.* башкорт теле. 2. *рәв.* башкортча, башкорт телендә
başlamak *ф.* башлау, башлану;
oyun başladı уен башланды
başlangıç *с.* башлангыч
başlanmak *ф.* башлану
başlı *с.* башлы
başlıca *рәв.* иң мөһим, иң беренче чиратта; бигрәк тә
başlık *и.* 1) башлык, баш киеме; 2) башча; китап бүлекләренең *һ. б.* исемләнеше; □ **başlık atmak** (**koymak**) язманы (китап бүлеген, мәкаләне) атау
başlıklı *с.* 1) башлыклы; 2)башчалы, исемләнешле
başmakale *и.* баш мәкалә
başörtü, **baş örtüsü** *и.* баш яулыгы
başsız *с.* башсыз
başvekil *и.* премьер-министр
başvurmak *ф.* мөрәҗәгать итү
batmak *ф.* бату
batak *и.* баткак, сазламык
bataklık *и.* баткаклык, сазлык
batarya *и.* батарея
batı *и.* көнбатыш, Көнбатыш

batık *с.* (*суга һ. б.*) баткан
bâtıl *с.* батыйль, бушка ышанулы
batılı *с.* көнбатышлы, Көнбатыш кешесе
batırmak *ф.* батыру
batkın *с.* бөлгән
batman *и.* батман
battal *с.* эшкә ярамаслык
battaniye *и.* одеял
bavul *и.* баул, зур тукыма сумка
bay *и.* әфәнде, ир кеше, абзый
bayağı *с.* 1) гадәти, гади; 2) баналь, кызыксыз, күптән билгеле; 3) вак, түбән, берни тормый торган
bayağılaşmak *ф.* 1) гадиләшү: кызыксызга әйләнү, күп кабатлану; 3) әшәкеләнү
bayan *и.* ханым, дама
bayat *с.* 1) искергән, каткан; 2) кызыксызга әйләнгән
baygın *с.* 1) һуштан язган; 2) зәгыйфь
baygınlık *и.* һуштан язганлык
bayılmak *ф.* һуштан язу
baykuş *и.* байгыш
bayrak *и.* байрак
bayram *и.* бәйрәм
baytar *и.* байтар, ветеринар
baz *и.* база; төп, нигез
bazen *рәв.* бәгъзән, кайбер вакытта
bazı *с.* бәгъзы, кайбер
bebek *и.* бәби
becermek *ф.* 1) башкарып чыгу; үтәү; 2) хәзерләп бирү; 3) үтәп чыгу, бәҗәрү *диал.*
bedava *рәв.* 1) бушлай, тигән; 2) юк бәягә
bedbin *с. и.* пессимист; □ **bedbin etmek** өметен өзү; **bedbin olmak** өметсезлеккә төшү
bedel *и.* 1) кыйммәт, чын бәя; 2) бәдәл, кеше өчен хаҗга бару
beden *и.* бәдән
bedevî *и.* бәдәви (гарәп күчмәне); күчмән (*күчеп йөрүче кеше*)
bedevîlik *и.* бәдәвилек
begonya *и. бот.* бегония гөле
beğenmek *ф.* 1) ошату; 2) ошатып сайлап алу; 3) кабул итү, раслау
beğeni *и.* зәвык
beğenilmek *ф.* ошау
beğeniş *и.* ошату
bej *и. с.* аксыл көрән
bek I *с.* каты, ныклы
bek II *и.* (*футболда*) якчы, яклаучы
bekâr *с. и.* өйләнмәгән, буйдак
bekâret *и.* 1) кызлык; 2) сафлык
bekas *и. зоол.* бекас, чуллык
bekçi *и.* сакчы, саклаучы; каравылчы
bekinmek *ф.* 1) карышу; 2) тыгылу, бөялү
bekitmek *ф.* бөялдерү; тыккычлау
beklemek *ф.* көтү, көтеп тору
bekleme *и.* көтү, көтеп тору;
bekleme odası (**salonu**) көтеп тору бүлмәсе
beklenmek *ф.* көтелү

beklenmezlik *и.* көтелмәгәнлек
bekleşmek *ф.* көтешү, бергә көтү
bekletmek *ф.* көттерү
bekleyici *и.* көтеп торучы
bekri *и.* эчкече
bekrilik *и.* эчкечелек
bektaşî *и.* суфичылыкның бер мәзһәбе һәм шул мәзһәптәге кеше, бикташи
bektaşîkavuğu *и. бот.* кактусның бер төре
bektaşî üzümü *и. бот.* тау үсемлекләрнең бер тере
bel I *и.* 1) бил; 2) тау билтере; 3) корабның урта өлеше □ **bel bağı** билбау ◊ **bel bağlamak** (*кемнеңдер*) ярдәменә ышану
bel II *и.* ишарәт
bel III *и.* мәни, сперма
belâ *и.* 1) бәла (бәлә); 2) тиешле җәза; 3) юньсез кеше, "хәсрәт"; □ **belâ aramak** гауга чыгарырга тору; **belâ okumak** каргау, бәддога уку; **belâya uğramak** бәлагә юлыгу
belâgat *и.* 1) матур һәм төзек сөйли белү, бәлагать *иск.*; 2) риторика, матур сөйләү гыйлеме
belâgatli *с.* матур сөйли белүче, бәлагатьле *иск.*
belâlı *с.* 1) бәлале (бәләле), гаугалы; 2) авыр, куркыныч (*мәс., эш*)
bel bel *рәв.* алан-йолан (*карану*)
belce *и.* ике каш арасы
belçikalı *и. с.* бельгияле, Бельгия кешесе
belemek *ф.* 1) (*бәби*) биләү, биләүсәгә төрү; 2) буяу, пычрату
belediye *и.* шәһәр (кала, бистә) идарәсе; бәләдия, мэрия
belediyeci *и.* бәләдияче, шәһәр (кала һ. б.) идарәсендә эшләүче
belek *и.* биләү, бәби биләүсәсе
belemir *и. бот.* пәйгамбәр чәчәге
belen *и.* тау билтере
belenmek *ф.* (*бала, бәби*) биләнү; 2) буялу, пычрану
belermek *ф.* (*күз*) *акаю*
belertmek *ф.* (*күзне*) акайту
beleş *с.* тиген килгән (*мөлкәт, акча*)
beleşçi *и.* тигенгә яшәүче, әрәм-тамак
belge *и.* 1) документ, таныклык; 2) документаль фильм
belgeci *и.* документаль фильмнар төшерүче
belgelemek *ф.* таныклау
belgelenmek *ф.* таныклану
belgeli *с.* 1) документлы; 2) таныклы
belgelik *и.* документлар саклана торган җир, архив
belgesel *с.* документаль
belgi *и.* 1) билге; 2) аң, белем
belgitemek *ф.* билгеләү, тамгалау
belgili *с.* билгеле, тамгалы
belgin *с.* ачык билгеле
belginlik *и.* ачык билгелелек
belgisiz *с.* билгесез, тамгасыз; үзенә билге куелмаган;
belgisiz zamir *гр.* билгесезлек алмашлыгы;
belgisiz sıfat *гр.* билгесезлек сыйфаты
belgisizlik *и.* билгесезлек, билге куелмаганлык
belgit *и.* документ; таныклык; документка куелган штамп, мөһер *һ. б.*
belik *и.* толым, чәч үрмәсе

beliklemek *ф.* толымлап үрү
belin *и.* билең (*нерв хасталыгы*; *куркучанлык*)
belinlemek *ф.* билеңлөү (*сәбәпсез кычкырып җибәрү, ярсудан катып калу һ. б.*)
belirmek *ф.* беленү
belirgin *с.* ачык, анык; белендерелгән
belirginleşmek *ф.* ачыклану, аныклану
belirginlik *и.* ачыклык, аныклык
belirlemek *ф.* билгеләү, аныклау
belirtenmek *ф.* билгеләнү, аныкланыш
belirlenim *и.* билгеләнеш, аныкланыш
belirlenimci *и.* детерминист
belirlenimcilik *и.* детерминизм (*сәбәпле бәйләнешләргә ышану һәм "серле" нәрсәләрне инкяр итү*)
belirli *с.* анык билгеле
belirme *и.* беленү
belirsizlik *и.* билгесезлек
belirtmek *ф.* ачыклау, билгеләү
belirten *и. гр.* аергыч
belirti *и.* билге, билгеле итүче
belirtilmek *ф.* ачыкланылу
belirtilen *и. гр.* аерылмыш
belirtili *с. гр.* аергычлы □ **belirtili tamlama** *гр.* I төр изафә
belirtisiz *с.* билгесез □ **belirtisiz tamlama** *гр.* II төр изафә
belirtken *и.* модификатор
belirtme *и.* ачыклау, билгеләү □ **belirtme durumu** *гр.* төшем килеш мәгънәсе, туры объект
belit *и.* аксиома
belkemiği *и.* умыртка
belki, **belkim** *терк.* бәлки, бәлкем
belkili *с.* ихтимал
belladonna *и. бот.* белладонна
bellemek I *ф.* үзләштерү, хәтердә Тоту
bellemek II *ф.* кыска саплы көрәк белән казу
bellek *и.* үзләштерү (хәтергә алу) көче □ **bellek yitimi** *мед.* стресс һ. б. нәтиҗәсендә хәтер югалу
belleme I *и.* үзләштерү, оту, хәтердә тоту
belleme II *и.* билләмә, ат һ. б. биленә ябылган ябу
belleten *и.* бюллетень
belli *с.* билгеле □ **belli etmek** белдерү, сиздерү; **belli başlı** ачык билгеле; мөһим
bellilik *и.* билгелелек
bellisiz *с.* билгесез
belsem *и.* бәлзәм
bembeyaz *с.* ап-ак
ben I *а.* мин, үзем
ben II *и.* 1) миң; 2) йөземнең өлгереш билгесе; 3) чәч-сакалдагы берекче ак төкләр
ben III *и. сир.* җим
benbenci *и.* минминлекле кеше
bencil *с.* минминчел
bende *и.* бәндә; тоткын, кол
benek *и.* тап, сипкел
beneklenmek *ф.* таплану, сипкелләнү
benekli *с.* таплы, сипкелле

bengi *с.* мәңге, мәңгелек
bengilemek *ф.* мәңгеләштерү
bengileşmek *ф.* мәңгеләшү
bengilik *и.* мәңгелек
beniçincilik *и.* эгоцентризм
benildemek *ф. сөйл.* билеңләү, сискәнү
benim a, минем
benimki *а.* минеке
benimsemek *ф.* үз итү, үзсенү, үзләшү
beniz *и.* йөз төсе, йөз чалымнары; **benzi atmak** (**uçmak**) йөзенең төсе качу, агару
benlenmek *ф.* миңләнү, миң белән каплану
benli *с.* миңле
benlik *и.* 1) минлек; 2) минминлек
benlikçi *и.* минминлекче
benzemek *ф.* охшау
benzer *терк.* охшаш; кебек, биңзәр *иск.* □ **benzer şekiller** *мат.* охшаш фигуралар
benzerlik *и.* охшашлык
benzersiz *с.* охшашы булмаган, тиңсез
benzeş *с.* охшаш, охшашкан, охшашлы
benzeşmek *ф.* охшашу
benzeşim *и.* охшашу хәле
benzeşme *и.* 1) охшашу; 2) *лингв.* ассимиляция
benzeşmez *с.* охшамый торган
benzetmek *ф.* охшату
benzeti *и.* копия □ **benzeti ressamı** оригиналга карап рәсемне күчереп ясаучы
benzetici *и. с.* 1) охшатучы; 2) копияче (*рәссам*)
benzeyiş *и.* охшау хәле
benzin *и. хим.* бензин
benzol *и. хим.* бензол
beraat *и.* 1) аклану, гаепсез табылу; 2) *дини.* бәраәт
beraber *рәв.* 1) бергә, берьюлы; ... белән бергә; 2) бәрабәр, тиң; 3) (*ничья*) әлче
beraberinde *бәйл.* яныңда, үзе белән бергә
beraberlik *и.* 1) бергәлек; 2) берьюлы булу
berat *и.* 1) патент; 2) *тар.* ташлама, сөяргәл *тар.,* 3) *дини.* бәраәт
berbat *хәб. сүз. с.* 1) хөрти, начар, койты; 2) бозылган, җимерелгән хәлдә; 3) әшәке, чирканыч □ **berbat etmek** бозып, әшәкеләндереп ташлау; **berbat olmak** тәмам бозылу юлдан чыгу
berber *и.* сачтараш, парикмахер, бәрбәр *иск.*
berber balığı *и. зоол.* диңгез алабугасы
berberî *и.* бәрбәр, бәрбәри (*Төньяк Африкадагы халык һәм шуның бер кешесе*)
berberlik *и.* сачтарашлык, парикмахерлык, бәрбәрлек *иск.*
bere I *и.* бирт, күгәрү (*биртелгән төш караю, эренләү һ. б. ш.*)
bere *и.* берет (*баш киеме*)
bereket *и.* 1) бәрәкәт; 2) *сөйл.* яңгыр;
bereket versin бүләк яисә акча алганда рәхмәт сүзе
bereketlenmek *ф.* арту, ишәю, муллану
bereketli *с.* бәрәкәтле
bereketsiz *с.* бәрәкәтсез
berelemek *ф.* биртү, күгәртү
bergamot *и. бот.* армут тере
bergüzar *и.* истәлек (*истәлеккә бирелгән әйбер*)
berhane *и.* ташландык өй

berhayat *хәб. сүз.* яши, яшәп тора; исән-сау
beri 1. *алм.* бире, бирегә. 2. *бәйл.* бире, бирле □ **öteden beri** күптәннән бирле
beriberi *и.* бери-бери (*йокы чире*)
beriki *с.* бирге, биреге
berilyum *и. хим.* бериллий
berk *с.* каты, нык; ныклы
berkimek *ф.* ныгу
berkitmek *ф.* ныгыту
berklik *и.* ныклык, катылык
bermutat *рәв.* һәркөнгечә, һарвакыттагыча
berrak *с.* ачык, чиста, саф
bertaraf *хәб. сүз. рәв.* бер читкә, бер читтә торсын; □ **bertaraf etmek** кысрыклап чыгару, бер читкә этәрү
bertik *и.* бирт, биртек, яра эзе
bertilmek *ф.* 1) бәрелеп-сугылып зарарлану, имгәнү; 2) биртелү
berzah *и. геогр.* култык
besbedava *рәв. с.* бөтенләй арзан
besbelli *рәв. с.* бик билгеле, ачык мәгълүм
besbeter *рәв. с.* бик начар; бишбитәр *сөйл.*
besi *и.* 1) асрау; 2) симертү
besici *и.* (*терлекне*) симертеп сатучы
besidoku, **besidokusu** *и.* 1) *биол.* альбумин; 2) *бот.* эндосперм
besili *с.* симертелгән
besin *и.* 1) азык-төлек; 2) кирәк-ярак
besinli *с.* азык-төлекле
besinsiz *с.* азык-төлексез
besiörü *и. бот.* орлыкның тукланыш (азыклык) матдәсе
besi suyu *и. бот.* орлыкның тукланыш (эчемлек) суы
beslemek *ф.* 1) ашату, асрау; 2) симертү, үрчетү; 3) *күч.* яшәтү □ **ümit beslemek** (*күңелдә*) өмет яшәтү
besmele *и.* бисмилла; □ **besmele çekmek** бисмилла әйтү
besmelesiz *с.* бисмилласыз
beste *и.* бербөтен музыка әсәре; көй
besteci *и.* композитор, көй язучы
bestekâr *и.* композитор, көй язучы
bestelemek *ф.* көй язу
bestelenmek *ф.* үзенә көй язылу
besteli *с.* көйле, музыкалы
bestesiz *с.* көйсез, музыкасыз
beş *сан.* биш
beşbıyık *и. бот.* әре мушмула
beşbinlik *и.* бишмеңлек (биш мең лиралык) кәгазь акча
beşer I *и.* инсан, (*хөрмәткә лаеклы*) кеше
beşer *сан.* бишәр
beşeriyet *и.* кешелек дөньясы, инсаният
beşgen *и. мат.* бишпочмак, бишлек *диал.*
beşibirlik, **beşibiryerde** *и.* чулпы (*биш алтын тәңкә*)
beşik *и.* бишек ◊ **beşik kertme nişanlı** бишектә үк ярәшелгән
beşikörtüsü *и.* ике тарафка сөзәкле түбә
beşinci *сан.* бишенче
beşlemek *ф.* бишләү, бишәрләү
beşli *с.* бишле, бишәрле

beşlik *и.* бишлек
beşparmak *и. зоол.* диңгез йолдызы
beşyüz *сан.* биш йөз
beşyüzlük *и.* биш йөзлек (*акча*)
bet I *и.* бит, йөз (*аерым тәгъбирләрдә генә кулланыла*)
bet *с.* начар, әшәке
betatron *и.* бетатрон
beter *с.* битәр, начаррак
beti *и.* төрле шәкелдәге рәсем
betik *и.* язу, бөти, бетек *иск.*
betili *с.* төрле шәкелдәге рәсемнәре булган
betim *и.* тасвир, тасвирлама
betimlemek *ф.* тасвирлау
betimsel *с.* тасвирлы, тасвири
beton *и.* бетон
betonarme *и.* тимербетон
betonkarar *и.* бетонболгаткыч
bey *и.* 1) бәй, әфәнде; 2) *иск.* бай, хуҗа; 3) ир, гаилә башы; 4) *тар.* командир
beyan *и.* бәян (бәйан), сөйләп бирү; тасвир □ **beyan etmek** бәян итү
beyanat *и.* тасвирлы белдерү
beyanname *и.* тасвирлама, бәяннамә
beyaz *с.* ак (*төстәге*) ◊ **beyaz ırk** ак раса; **beyaz kitap** хөкүмәт яисә берәр оешма тарафыннан әзерләнгән тасвирлама, бәяннамә; **beyaz zehir** героин (*наркотик матдә*)
beyazcam *и.* телевизор экраны
beyazeşya *и.* көнкүреш техникасы (*суыткыч, кер югыч машина һ. б. w. нәрсәләрнең гомуми атамасы*)
beyazımtırak, **beyazımsı** *с.* аксыл
beyazkömur *и.* "ак күмер", гидроэнергия
beyazlanmak, **beyazlaşmak** *ф.* агару
beyazlatmak ф. агарту
beyazlık *и.* аклык
beyazperde *и. төрле мәгъ.*экран
beyazsinek *и.* мамык чебене (*корткыч бөҗәк*)
beybaba *и.* 1) хөрмәтле өлкән ир кеше; 2) (*баланың*) әтисенә хөрмәтләп эндәшү сүзе
beyefendi *и.* бәй әфәнде (*ир кешегә карата хөрмәт белән эндәшү һәм атау сүзе*)
beygir *и.* 1) алаша; 2) гади эш аты
beygirgücu *и. физ. тех.* ат көче
beyin *и.* ми, баш мие □ **beyin zarı** ми кабыгы ◊ **beyin karıncalanmak** баш түнү; **beyini kemirmek** баш авырттыру (*төрле мәсьәләләр белән тинтерәтү*)
beyincik *и. анат.* мичек, кечкенә ми
beyinli *с. күч.* башлы, акыллы
beyinsi *с. анат.* мисыман
beyinsiz *с. күч.* акылсыз
beyinüçgeni *и. анат.* ми өчпочмагы
beyit *и.* 1) өй, йорт, корылма; 2) *әд.* кушык, строфа
beylerbeyi *и. тар.* губернаторлар башлыгы, губернаторлар советының рәисе
beylik I *и.* 1) билек; би, бәй булу; 2) билек, вассал биләмә; 3) *сөйл.* дәүләт идарәсе, власть
beylik II *и.* кечкенә һәм юка одеял
beynamaz *с.* бинамаз, намазсыз, намаз укымый торган

beynelmilel 1. *и.* бәйнәлмиләл, интернационал. 2. *с.* бәйнәлмиләл, интернациональ
beynelmilelcilik *и.* интернационализм
beyzî *с.* оваль
bez I *и. с.* 1) бәз, мамык тукыма; ситсы; 2) (*гомумән*) тукыма; 3) чүпрәк
bez II *и. анат.* биз
bezmek *ф.* бизү, күл селтәү
bezdirmek *ф.* биздерү
bezdirici *с.* биздергеч
beze I *и.* биз, авыртусыз шеш
beze II *и.* 1) әвәләнгән камыр; 2) *кулин.* безе, күбек
bezemek *ф*. бизәү
bezek *и.* бизәк
bezeklemek *ф.* бизәкләү, бизәү
bezekli *с.* бизәкле
bezelemek *ф.* камыр әвәләү
bezen *с.* бизәгеч
bezenmek *ф.* бизәнү
bezeyici *и.* бизәүче
bezgin *с.* бизгән, төшенке күңелле
bezginleşmek *ф.* бизү, күңелен төшерү, кул селтәү
bezilmek *ф.* бизү, төшенкелеккә бирелү
bezir *и.* 1) җитен орлыгы; 2) җитен мае, олиф
bezirgan *и.* 1) базаркян, базар сәүдәгәре; 2) *күч.* һәр эштә карьера яисә мал табу ягын караган кеше
bezirgânbaşı *и.* 1) *тар.* солтанның базарчыларына баш булган түрә; 2) балалар уены
bezirlemek *ф.* җитен мае белән майлау
beziryağı *и.* җитен мае, олиф
bıcıl *и.* ашык сөяге
bıcırgan *и.* көпшәсыман металл детальләрнең эчен тигезләү һәм чистарту коралы; түгәрәк игәү
bıçak *и.* пычак, пәке ◊ **bıçak altına yatmak** пычак астына яту (*операция ясату*); **bıçak çekmek** пычак белән кадарга хәзерләнү; **bıçak bıçağa gelmek** пычакка пычак килү; **bıçak sırtı** кыл арасы аерма
bıçaklamak *ф.* 1) пычак белән кисү; 2) пычак белән яралау; пычаклау
bıçaklanmak *ф.* 1) пычак белән киселү; 2) пычак белән яралану
bıcılgan *и.* 1) азган шеш яки яра, гангрена; 2) хайваннарның тырнак төбе шешү
bıçkı *и.* 1) зур пычкы, пила; 2) итекче пычагы
bıçkın *с.* куркусыз үткен (*кеше*)
bıçkınlaşmak *ф.* үткенләнү, үткенләшү
bıçkınlık *и.* үткенлек; куркусызлык
bıdık *с.* курач (*кием*)
bıkmak *ф.* ялыгу, тую
bıkılmak *ф.* ялыгу, тую
bıkkın *с.* тәмам ялыккан (*хәлдәге*)
bıktırıcı *с.* ялыктыргыч
bıktırmak *ф.* ялыктыру
bıldır *сөйл. и.* былтыр
bıldırcın *и.* бүдәнә
bıngıldamak *ф.* лепелдәп тору, селкенеп тору
bıngıldak *и.* лепкә
bırakmak *ф.* 1) ташлау; бырагу *иск. һәм диал.*; 2) онытып калдыру; 3) тапшыру

bırakılmak *ф.* ташланылу, ташлану (*әйбер тур.*)
bırakışmak *ф.* 1) ташлашу; 2) (*сугышны һ. б.*) бәргәләшләп туктату
bıyık *и.* мыек
bıyıklanmak *ф.* мыеклану
bıyıklı *с.* мыеклы
bıyıksız *с.* мыексыз
bızbız *и.* сул кулда тотыла торган барабан таягы
bızdık *и.* кечкенә бала, бәпеч, бәләкәч
biber *и. бот.* борыч
biberiye *и. бот.* розмарин гөле
biberlik *и.* 1) борыч савыты; 2) борыч үскән җир
biberon *и.* имезлек шешәсе
bibersiz *с.* борычсыз
bibi *и. сөйл.* биби *диал.,* әтинең сеңлесе
bibliyofil *и.* библиофил
bibliyograf *и.* библиограф
bibliyografik *с.* библиографик
bibliyografya, **bibliyografi** *и.* библиография
bibliyoman *и.* китап сөюче, библиоман
bibliyomani *и.* китап сөючелек, библиомания
bibliyotek *и.* библиотека
bibiiyotekçi *и.* библиотекачы, библиотекарь
biçmek *ф.* 1) үлчәп кисү; 2) уру
bîçare *с. и.* бичара
biçerbağlar *и.* көлтәбәйләгеч (*машина*)
biçerdöver *и.* комбайн (*иген комбайны*)
biçilmek *ф.* урылу, чабылу
biçim *и.* 1) тышкы күренеш, килбәт; 2) шәкел, форма; 3) рәвеш; 4) (*эчке*) төзелеш
biçimbilimi *и.* конструкторлык
biçimbirim *и.* морфема
biçimci *и.* 1) формалаштыручы, форма бирүче; 2) формалист
biçimlenmek *ф.* формалашу
biçimlendirmek *ф.* формалаштыру
biçimli 1. *с.* формалы. 2. *бәйл. мәгъ.* охшаш
biçimsel *с.* 1) формаль; 2) формалистик
biçimsellik *и.* формальлек
biçimselleşmek *ф.* формальләшү
biçimsiz *с.* формасыз
biçimsizlik *и.* формасызлык
biçki *и.* (*кием тегү өчен материал*) кисү
biçme *и.* 1) үлчәп кисү эше; 2) *мат.* призма
bidon *и.* бидон
biftek *и.* кыздырылган ит телеме
bîhaber *с.* рәв. бихәбәр, хәбәрсез
bikini *и.* хатын-кыз коену костюмы (*ике аерым өлештән тора*)
bilmek *ф.* 1) *төрле мәгъ.* белү; 2) дин белү; 3) *"башкара алу, булдыру" мәгъ.* бүтән фигыльләрнең нигезенә кушылып килә; *anlatabilmek* аңлата алу; **bildiğim gibi** белгәнемчә; **bildiğinden şaşmamak** бернигә дә карамастан үз юлыңнан бару; **bildiğini yapmak** белгәнен эшләү; **bilemedin** (**bilemediniz**) күп булса, иң күбендә, күп дигәндә; **bilmeden** белмичә; **bilmem hangi** (**kaç**, **kim**, **nasıl**, **ne**) ниндидер (күпмедер, кемдер, ничектер, нидер)
bilâhare *рәв.* соңыннан, аннары

bilâkis *рәв.* киресенә
bilânço *и.* баланс (*берәр эшне башкару өчен сарыфларны, керем-чыгымнарны күрсәткән хисаплама*)
bilârdo *и.* бильярд (*уены*)
bildik *и.* 1) белгән нәрсә, белдек; 2) белеш, таныш
bildirmek *ф.* белдерү, хәбәр бирү
bildirge *и.* белдерге, справка, рәсми аңлатма язуы
bildiri *и.* 1) белдерү; 2) кыска доклад
bildirilmek *ф.* белдерелү
bildirişmek *ф.* белдерешү
bildirme *и.* белдерү; белешмә
bile *рәв.* эстәвенә; хәтта, гына да, да; *bir çocuk bile bunu anlar* хәтта бала да аңлый алыр моны
bilemek *ф.* беләү, кайрау
bileği *и.* беләү, кечерәк кайрак
bileğitaşı *и.* беләү ташы
bilek *и.* 1) *анат.* беләзек (*кул һәм аякның иң нәзек урынын гына белдерә*); 2) *күч.* көч, куәт □ **bilek güreşi yapmak** кул көрәштерү
bileklik *и.* спортив беләксә
bileşmek *ф.* берләшем хасил итү, кушылу
bileşen *и. физ.* тиңкәрне (тиң-көчне) хасил иткән көчләрнең берсе; кушым көч
bileşik *с. и.* 1) берләшеп хасил булган, берләшкән; 2) *хим.* кушылма; **bileşik faiz** катлаулы процент; **bileşik kesir** катнаш вакланма, санаучысы вакланмасыннан зуррак булган вакланма
bileşim *и. хим.* состав, берләшем
bileşke *и. физ.* тиңкөч, тиңкәр
bileştirmek *ф.* берләштерү, кушу
bileştirici *и.* берләштерүче, кушучы
bilet *и.* билет
biletmek *ф.* кайрату
biletçi *и.* билетчы
bilezik *и.* 1) беләзек; 2) берләштергеч муфта, куныч
bilfiil *рәв. кер. сүз.* гамәлдә, *чынлыкта*
bilge *и. с.* гыйлем иясе, хәким
bilgece *рәв. с.* галимнәрчә, хәкимнәрчә
bilgi *и.* 1) белем, белек, белге *иск.*; 2) гыйлем, фән-белем тармагы; *doğa bilgisi* табигать гыйлеме
bilgicilik *и.* софизм
bilgiç *и.* 1) белгеч, белүче; 2) үзен белемле (гыйлемле) дип күрсәтергә тырышучы кеше; беләмән
bilgiçlik *и.* 1) белгечлек, белүчелек; 2) *күч.* беләмәнлек ◊ **bilgiçlik satmak** (**taslamak**) бик белдеклеләнү
bilgilenmek *ф.* белем үзләштерү, белгечлек алу
bilgili *с.* белекле, белемле
bilgilik *и.* энциклопедия; белешмәлек
bilgin *и. с.* күп белүче; үз өлкәсендә компитентлы кеше
bilginlik *и.* күп белүчелек
bilgisayar *и.* компьютер
bilgisayarcı *и.* компьютерче
bilgisiz *с.* белексез; белемсез
bilgisizlik *и.* белексезлек; белемсезлек
bilgiyazar *и.* хәреф тезүче компьютер

bilhassa *рәв.* бигрәк тә, аеруча
bili *и.* беләк, мәгълүмат
bilim *и.* белем, фән
bilimci *и.* белемче; белем һәвәскәре
bilimdışı *с.* белемгә каршы, фәнни булмаган
bilimsel *с.* гыйлем белән бәйләнешле; гыйльми
bilimselleştirmek *ф.* гыйльмиләштерү, фәнгә яраклаштыру
bilimsellik *и.* гыйльмилек; фәнчәлек
bilimsiz *с.* белемсез
bilimsizlik *и.* белемсезлек
bilinmek *ф.* беленү
bilinç *и.* аң, аң-белем
bilinç altı *и.* аңасты, астаң
bilinçdışı *и. с.* аңнан тыш, аңсыздан; аңсызданлык
bilinçlenmek *ф.* аңлылану
bilinçlendirmek *ф.* аңлыландыру
bilinçli *с.* аңлы
bilinçlilik *и.* аңлылык
bilinçsiz *с.* аңсыз
bilinçsizlik *и.* аңсызлык
bilindik *и. мат.* билгеле сан
bilinemez *и. фәл.* акыл ирешмәслек
bilinemezci *с.* аңлашылмаган нәрсәләрне өйрәнүче
bilinen *и. мат.* билгеле
bilinmedik *с. и. мат.* билгесез
bilinmeyen *с. и. мат.* беленмәгән, билгесез
bilinmez *с.* беленмәс, беленмәслек; серле
bilinmezlik *с.* беленмәслек
bilir *с. и.* "белә, аңлый, булдыра торган" мәгънәсендә килеп кушма сүзләр ясый; *değerbilir* кыйммәтен белүче; *işbilir* эш рәтен белүче
bilirkişi *и.* эксперт
bilirkişilik *и.* экспертлык
bilisiz *с.* белемсез, надан
bilistifâde *рәв.* ярдәмендә, ярдәме белән
biliş *и.* 1) белемлелек, эрудиция; 2) *сөйл.* белеш, таныш, дус
bilişmek *ф.* белешү, бер-берең белән танышу
bilişim *и.* информатика
billâhi *и.* билләһи (биллаһи, биллəһи) (*ант сүзе*)
billûr *и. с.* бәллүр, кристалл
billûrcisim *и. анат.* күз ташы
billûriye 1. *с.* бәллүрдән ясалган. 2. *и.* бәллүр нәрсәләр сатыла торган кибет
billûraşmak *ф.* кристаллашу
billûrsu 1. *с.* кристаллсыман, бәллүрсыман; кристаллоид. 2. *и. хим.* коллоид
bilmece *и.* табышмак
bilmez *с.* белмәс, надан; белмәмеш
bilmezlemek *ф.* надан калдыру, мәгълүматсыз калдыру
bilmezlerimek *ф.* белмәмешкә салышу
bilmezlik *с.* белмәслек
bilmiş *с.* белгән
bilvasıta *рәв.* ярдәмендә, васитасында
bilye *и.* 1) шарчык; 2) шудыргыч (подшипниклар) шарчыгы
bilyeli *с.* шарчыклы

bin *сан.* 1) мең; 2) бик күп ◊ **bin bir** исәпсез күп; **bin can ile** дүрт куллап (бик теләп); **bin derde deva** һәр эшкә ярый торган; **bin dereden su getirmek** хисапсыз дәлил (сылтау) китерү; **bin yaşa**! мең яшә!
binmek ф. 1) *төрле мәгъ.* менү; 2) (*бәяләр, эш хакы һ. б.*) күтәрелү
bina *и.* бина; □ **bina etmek** тезү
binaenaleyh *кер. сүз.* менә шуңа күрә; бинаән-галәйһи *иск.*
binbaşı *и.* меңбашы; майор
binbaşılık *и.* меңбашы булу, майорлык
bindallı *с.* чигүле кием-салым
bindirmek *ф.* мендерү
bindirim *и.* бәяләрне арттыру
bindirimli *с.* бәяләре арттырылган
bindirme *и.* 1) мендерү; 2) әрдәнә; 3) диңгез десанты
binek *и. с.* менге (*ат*), менәк *иск.*
binektaşı *и.* атка атлану өчен махсус таш (*өй янында куела*)
bini *и.* менү
binici *и.* аткаменәр, атка атланып оста йөрүче
binicilik *и.* ат менеп йөрү осталыгы
binilmek *ф.* менелү
bininci *сан.*меңенче
biniş *и.* 1) (*атка*) менү; 2) тар. атлы гаскәриләрнең форма киеме
binişmek *ф.* менешү, аслы-өсле туры килү, япсарылу
binit I *и. сөйл.* менге ат
binit II *и.* ипи көрәге
binlerce *рәв.* меңнәрчә
binlik *и.* 1) *төрле мәгъ.* меңлек; 2) якынча өч литр сыешлы шешә
binme *и.* менү
binyaprak *и. бот.* меңъяфрак (*үләне*)
bir *сан. төрле мәгъ.* бер □ **bir ağızdan** бер авыздан, барысы бергә, берьюлы әйтеп; **bir an** беравык; **bir ara** берара; **bir araya gelmek** туплану, җыелу; **bir araya getirmek** туплау, җыю; **bir avuç** бер уч; **bir (tek) başına** бер башына; **bir boyda** бер буйлы; **bir daha** бер дә, һич тә; **bir de** тагы; **bir dolu** шактый; **bir nebze** бик аз; **bir parça** бер кисәк, бер телем; **bir sıra** бер рәттән; **bir şey değil** рәхмәткә каршы әйтелә торган сүз, "исән бул!"; **bir vakit** бервакыт; бер мәлне; **bir yana** бер якта калып торсын; **bir yandan**, **ikinci yandan** бер яктан, икенче яктан; **bir yol** бер тапкыр; **bire bîr eşleme** *мат.* катлаулы ике төркемнең барча элементлары тәңгәл булу яисә тәңгәлләшү ◊ **bir araba** бер олау; **bir atımlık barutu olmak** (**kalmak**) бераз көче (мөмкинлеге) булу (калу); **bir ayağı çukurda** бер аягы кабер ягасында; **bir ayak önce** (**evvel**) әз генә алдан; **bir ayak üstünde bin yalan** бер аяк өстеңдә мең ялган - кыска гына вакытта әллә ничә (күп) ялган; **bir bardak suda fırtına** бер стакан суда давыл (*кубару*); **bir çatı altında** бер кыек астында; **bir çırpıda** тиз генә; **bir çöplükte iki horoz** бер чүплектә ике әтәч, бер казанда ике тәкә башы; **bir gün evvel** мөмкин кадәр тизрәк; **bir mum al da derdine yan** кеше эшенә тыгылма; **bire bin katmak** бергә меңне кушу
bira *и.* (*куәтле*) сыра, пирәш *иск.*
biracı *и.* пирәшче, сырачы
biracılık *и.* сырачылык
birader *и.* берадәр (брадәр) *иск.:,* туган, туганкай
birahane *и.* сыраханә, пирәшханә *иск.*
biralık *с.* сыралык, пирәшлек
biraz *рәв. с.* бераз

birazcık *с.* аз гына
birazdan *рәв.* бераздан
birbiri *а.* бер-берсе □ **birbirine** бер-беренә, берсе берсенә; **birbirinden** бер-береннән, берсе-берсеннән ◊ **birbirini yemek** берсен берсе ашап бару, дошманлашу, низаглашу; **birbirinin ağzına girmek** үзара бик якын, дус булу
birci *и.* монист, дөньяда һәрнәрсәнең чыганыгы бер диюче
bircilik *и.* монизм
birçok *рәв.* шактый
birde *рәв.* 1) тагы, моннан тыш; 2) кинәт
birden *рәв.* 1) бердән, бергә; 2) көтмәгәндә, кинәт
birdenbire *рәв.* көтмәгәндә
birdirbir *и.* шәкшәкәр уены
birebir *рәв.* нәкъ үзе, нәкъ кирәге
birer *сан.* берәр □ **birer birer** берәмләп
bireşim *и.* 1) бербөтен, берләшмә, берләшем; 2) синтез
bireşimli *с.* синтетик
birey *и.* 1) берәү, бер кеше; 2) массаны хасил иткәннәрнең бер**се**; шәхес
bireyci *и.* шәхес хокукларын яклаучы
bireycilik *и.* шәхес хокукларын яклаучылык
bireyleşme *и.* тупламның (массаның) бер затта чагылышы
bireysel *с.* бер затка бәйләнешле
birgözeli *с. биол.* беркүзәнәкле
biri, **birisi** *и.* бере, берсе
biricik *с.* бердәнбер
birikmek *ф.* берегү
birikim *и.* 1) берекмә; 2) бергәлек; 3) җыелып берләшү, туплану
birikinti *и. төрле мәгъ.* конгломерат
birikiş *и.* берегү
biriktirmek *ф.* беректерү
birim *и.* берәмлек
birinci *сан.* беренче
birincil *с.* беренчел
birincilik *и.* беренчелек
birincizar *и.* җиләк-җимеш кабыгы
birkaç *с. а.* берничә
birlemek *ф.* бер итү
birler *и. мат.* берәмлекләр, берләр, берлекләр
birleşmek *ф.* берләшү
birleşen *с. мат.* кисешә торган, кисешкән (*сызыклар*)
birleşik *с.* кушма
birleşilmek *ф.* берләшелү
birleşim *и.* 1) берләшү эше; 2) *биол.* җенси кушылу
birleştirmek *ф.* берләштерү
birleştirici *и.* 1) берләштерүче; 2) берләштергәч
birli *и. с.* берле
birlik *и. төрле мәгъ.* берлек
birlikte *рәв.* берлектә, бергә; үзең белән
birliktelik *и.* бергә булу, бергәлек
birtakım *с.* бертөркем; кайбер
birterimli *с. мат.* бербуынлы (*сан*)
biryan *и.* кыздырылган ит, кәтлит
bisiklet *и.* велосипед

bisikletçi *и.* велосипедчы
bisküvi *и.* перәннек, бисквит
bit *и.* бет
bitmek I *ф.*1) бетү; 2) хәлсезләнү, бетү *сөйл.*; 3) *күч.* бик ярату, гашыйк булу □ **bitmez-tükenmez** бетмәс-төкәнмәс
bitmek II *ф.* үсү
bîtap *с.* кәефсез, сырхау
bitik *с.* бетеренгән, бетешкән, бик ябыккан, хәлсезләнгән, көчсезләнгән (*кеше*)
bitiklik *и.* бетеренгәнлек
bitim *и.* 1) (*әсәрдә һ. б.*) бетем; 2) бетү
bitimli *с.* 1) бетемле; ахырлы; 2) бетә торган
bitimsiz *с.* 1) бетемсез; ахырсыз; 2) бетми торган
bitirmek *ф. төрле мәгъ.* бетерү
bitirim *арго.* 1. *с.* 1) бик шәп (*кеше, җир*); 2) зирәк һәм үткен; *bitirim çocuk* бик үткен бала. 2. *и.* отышлы уеннар уенханәсе
bitiş *и.* бетеш
bitişmek *ф.* терәлү, теркәлү
bitişik *с.* 1) теркәлешкән, терәлешкән; 2) күрше; 3) яндагы, янгы
bitişiklik *и.* теркәлешкәнлек
bitişken *с. лингв.* аглютинатив (*телләр*)
bitişkenlik *и.* аглютинативлык
bitiştirmek *ф.* терәтү; бик якын урнаштыру
bitiştirilmek *ф.* терәтелү
bitki *и.* үсемлек
bitkibilimi *и.* үсемлек гыйлеме, ботаника
bitkici *и.* үсемлек үстерүче
bitkimsi *с.* үсемлек сыман
bitkin *с.* тәмам көчсезләнгән, хәлсез, мәлҗерәгән
bitkisel *с.* үсемлекләр белән бәйләнешле
bitlemek *ф.* бет чүпләү, бет карау
bitlenmek *ф.* бетләү
bitli *с.* бетле
bitotu *и. бот.* бет үләне
bitpazarı *и.* талчук, иске-москы базары
bitüm *и.* битум
bitümlemek *ф.* битумлау
bitümlü *с.* битумлы
bityeniği *и.* яшерен (яшереп калдырылган) җитешсезлек
biye *и.* кайма
biyel *и.* шатун; тарту кече
biyeli *с.* каймалы
biyoelektrik *и.* биоэлектр
biyofizik *и.* биофизика
biyografi *и.* биография
biyokimya *и.* биохимия
biyolog *и.* биолог
biyoloji *и.* биология
biz I *а.* без
biz II *и.* без (*күн һ. б. тишү коралы*)
biz III *и. зоол.* бер төрле очлы башлы диңгез балыгы
bîzar *с.* тәмам бизмеш, гарык, бизар *диал.* □ **bîzar olmak** бизү, тую
bizimki *а.* безнеке

bizlemek *ф.* хайванны безле таяк белән чәнчеп куу
bizlengiç *и.* (*хайван куу өчен*) очы безле таяк
bizmut *и. хим.* висмут (*элемент*)
bizzat *рәв.* турыдан-туры; күзгә-күз күрешеп
blok *и. төрле мәгъ.* блок
blokaj *и.* 1) блокада; 2) хәрәкәтне тоткарлау, комачау; 3) корылмаларда кайбер бушлыкларны таш белән тутыру
bloke *и.* комачау; □ **bloke etmek** комачаулау, тоткарлау; (*спортта*) блоклау
bloknot *и.* блокнот
bloksuz *с.* хәрби-политик блокка кермәүче (кермәгән)
blöf *и.* 1) кәртле уенда алдау, алдашу (*хәрәмләшү түгел*); 2) блеф, махсус таратылган ялган хәбәр
blöfçü *и.* 1) уенда "законлы" алдау маневры үткәрүче; 2) ялган хәбәр таратучы
blucin *и.* тупас мамык тукыма тере
bluz *и.* блуза
boa *и.* 1) *зоол.* буар елан; 2) пальто якасының бер төре
boagiller *и. зоол.* буар еланнар
bobin *и. тех.* кәтүк, урама
bobinaj *и.* кинотасманы бер кәтүктән икенчесенә ураттыру, шүргечләү *диал.*
boca *и. диңг.* корабның җил тими торган ягы
bocalamak *ф. диңг.* 1) дрейфлау, (*җил туры килмәгәч, агым уңаена китәргә мәҗбүр булу*); 2) *күч.* икеләнү
boci *и.* авыр йөк арбасы
bocurgat *и.* йөк тарттыру чыгыры, тарттыргыч чыгыр
bodrum *и.* подвал
boduç *и.* агач паднус
bodur *с.* буеннан иңе зуррак (*мәс., мичкә, кәтүк һ. б.*), тәпән
bodurlaşmak *ф.* иңе буеннан зураеп китү, тәпәнләшү
bodurpas *и. бот.* тутыксыман гөмбә төре
boğmak *ф.* 1) буу; 2) туктату; 3) (*тавышны, утны һ. б.*) бастыру
boğa *и.* буга, эш үгезе
boğak *и. мед.* ангина, бугак *диал.*
boğanak *и.* өермәле җил
boğanotu *и. бот.* аконит, убыр уты
boğası *и.* юка тукыма, астарлык
boğaz *и.* 1) бугаз; 2) тамак ◊ **boğaz açmak** агач төбен казып йомшарту; **boğaz derdi** ашау-эчү өчен тырышулар; **boğaz dokuz boğumdur** "һәр сүзнең мәгънәсен тирән, уйлап сөйләргә кирәк" мәгънәсендә әйтелә; **boğaz olmak** тамак авырту; **boğaz tokluğuna** тамак хакына; **boğazı düğümlenmek** тамактан үтмәү; тамакка төелү; **boğazına dizilmek** тамагына утыру; **boğazına düşkün** тамаксау (*кеше*); **boğazına sarılmak** бугазына ябышу; **boğazından artırmak** ашау-эчүне кысып, акча һ. б. *җыю*
boğazkesen *и.* диңгез бугазын саклап тора торган кирмән, кальга
boğazlamak *ф.* бугазлау, сую
boğazlaşmak *ф.* бер-берсенең бугазына ябышу
boğazlı *с.* 1) бугазлы; 2) *күч.* гуҗ, күп ашаучан
boğça *и.* букча, сумка; кечкенә капчык
boğçacı *и.* букчачы, букча ясаучы яисә сатучы
boğçalamak *ф.* букчага тутыру
boğdurmak *ф.* будыру
boğdurulmak *ф.* будырылу
boğma *и.* 1) буу; 2) самогон, кумышка

boğmaca *и.* бума ютәл
boğmak *и.* буынтык
boğmaklı *с.* буынтыклы
boğucu *с. и.* 1) буучы; 2) бугыч, буа торган
boğuk *с.* буылган, кысылган (*аваз, тавыш*)
boğuklaşmak *ф.* тавыш кысылу
boğulmak *ф.* буылу
boğum *и.* буынтык
boğumlanmak *ф.* буынтыклану; төенләнү
boğun *и.* буын, буынтык
boğuntu *и.* 1) буылу, сулыш кысылу; 2) *күч.* спекуляция
boğunuk *с.* 1) авыр (*мәс., һава*); 2) кысынкы, кысык, басынкы
boğuşmak *ф.* буышу
bohçaböreği *и. кулин.* бөккән, бүрәк
bohçalamak, **boğçalamak** *ф.* букчага салу
bohen *и.* махсус рәвештә берни уйламыйча яшәү хәле
bokböceği *и.* тирес корты
boks *и.* бокс; *boks şampiyonası* бокс чемпионаты
boksör *и. спорт.* боксер
bol I *с.* мул, күп; киң □ **bol bol** шактый күп, бик күп; **bol bulamaç** артык күп, буа буарлык
bol II *и.* эчемлек (*махсус пыяла савытта ликер, шәраб, шифалы су, җиләк-җимеш суы кушып ясала*)
bolalmak *ф.* күбәю
bolero *и.* 1) җиңсез жакет; 2) авыр ритмлы бер испан биюе һәм аның музыкасы
boliçe *и. сөйл.* яһүди хатыны
bollanmak *ф.* күбәю, ишәю; киңәю
bollatmak, **bollaştırmak** *ф.* мул итү, киңәйтү
bolluk *и.* муллык; киңлек
bolşevik *и.* большевик
bolşevizm *и.* большевизм
bom *и.* комарлы уен тере
bomba I *и.* бомба
bomba II *и. диңг.* аскы горизонталь мачта, бүрәнә (*җилкәнне бөтен киңлегеңдә ачу өчен кулланыла*)
bombalamak *ф.* бомбалау
bombardıman *и.* бомбага тоту □ **bombardıman uçağı** бомбалау самолеты
bombardon *и.* оркестрда иң калын тавышлы тынлы музыка коралы
bombe *с. и.* 1) шешенке; 2) шешенкелек
bombeli *с.* шешенкеле
bonbon *и.* кәнфит
boncuk *и.* 1) муенса төймәсе, сәйләп; 2) кечкенә түгәрәк тамчы ◊ **boncuk gibi** кечкенә (*күз*)
boncuklanmak *ф.* тамчылану (*күз яше, тир, чык һ. б. тур.*)
bone *и.* француз кәпәче
bonfile *и.* филе (*бил ите*)
bonjur *и.* бонжур; хәерле көн
bonkör *с.* изгелекле; юмарт
bonkörlük *и.* изгелек; изгелеклелек, юмартлык
bonmarşe *и.* зур кибет, универмаг
bono *и.* (*вакыты һәм кулына тапшырылырга тиешле кешесе күрсәтелгән*) акча документы, бон

bonservis *и.* мәслихәт кәгазе, (*эшләгән җирдән яхшы эшләгәнлек тур.*) раслама документы, рекомендация
bor I *и. сөйл.* чирәм җир, сөрелмәгән җир
bor *и. хим.* бор
bora *и.* көчле яңгырлы җил
borağan *и.* буран
borak *и.* сөрелмәгән җир
boralı *с.* җилле-давыллы һәм яңгырлы
boran *и.* яңгырлы өермә, көчле яшенле яңгыр
borani *и.* дөге һәм шпинаттан катык кушып пешерелгән ашамлык
borat *и. хим.* бор тозы
borazan *и.* курайның бер төре
borazancı *и.* курайчы
borç *и. төрле мәгъ.* Бурыч □ **borç almak** бурычка алу; **borç bilmek** бурыч дип белү; **borç harç** һәртөрле бурыч-үтечләр; **borcunu bilmek** бурычын вакытында үтәү; **borcunu kapatmak** бурычын түләп бетерү
borç *и. кулин.* борщ, *нарын диал.*
borçlanmak *ф.* бурычлану
borçlu *с. төрле мәгъ.* бурычлы
borçsuz *с.* бурычсыз
borçsuzluk *и.* бурычсызлык
borda *и. диңг.* борт (*корабта, көймәдә һ. б.*)
bordo *с.* бордо төсе
bordür *и.* бордюр
borina *и.* җилкәннәрне тарттырып торган аркан
borsa *и.* биржа
borsacı *и.* биржачы
boru *и.* 1) торба, труба; 2) быргы ◊ **borusu ötmek** сүзе үтү
boruyolu *и.* нефтьүткәргеч
bostan *и.* 1) яшелчә бакчасы; 2) кавын-карбыз басуы ◊ **bostan korkuluğu** карачкы
bostancı *и.* кырда яшелчә үстерүче, яшелчәче
bostancılık *и.* яшелчәчелек
boş *с.* 1) *төрле мәгъ.* буш; 2) аңсыз ◊ **boş atıp dolu tutmak** ни булса - шул булыр, дип тотынган эшнең яхшы нәтиҗә бирүе; **boş başak dik durur** буш башак иелми (буш кеше тәкәббер була); **boş bırakmamak** буш калдырмау; **boş bulunmak** 1) алҗу; 2) кирәкмәгәнне сөйләү; **boş çıkmak** бушка китү, акланмау; **boş durmak** буш тору эшләмәү; **boş durmamak** нәрсәдер эшләү, тик тормау; **boş kalmak** буш калу (*мәс., өй*); эшсез калу; **boşa gitmek** бушка китү
boşamak *ф.* бушау
boşalmak *ф. төрле мәгъ.* бушану
boşaltmak ф. бушату; түгү
boşanmak *ф.* 1) бушану; 2) бүселү
boşaltaç *и.* һава суырту машинасы
boşandırmak *ф.* бушандыру
boşatmak *ф.* бушату
boşboğaz *и. с.* бушбугаз
boşlamak *ф.* араны өзү
boşluk *и.* бушлык
Boşnak *и.* Босния кешесе
Boşnakça *и.* Босния халкының теле
boşuna *рәв.* бушка

bot I *и.* бот; диңгез көймәсе
bot II *и.* озын кунычлы аяк киеме
botanik *и.* ботаника
botanikçi *и.* ботаник
boy I *и.* 1) *төрле мәгъ.* буй; 2) тукыма үлчәме, буй *сөйл.* ◊ **boy almak** буйга үсү; **boy aynası** зур көзге; трюмо; **boy bos** буйсын; **boy ölçüşmek** ярышу; **boy vermek** суның тирәнлеген чумып үлчәү; **boy vermemek** кеше күмелмәслек сай булу; **boya çekmek** буй тарту, озынаеп китү; **boyu boyuna**, **huyu huyuna** чиләгенә күрә капкачы
boy II *и.* кабилә
boya *и.* буяу; төс
boyamak *ф.* буяу
boyacı *и.* буяучы
boyakökö *и.* күк (зәңгәр) буяу
boyalamak *ф.* ала-кола итеп буяу
boyalı *с.* буяулы
boyanmak *ф.* буяну
boyar *и.* бояр
boyarmadde *и.* буягыч матдә
boyasız *и.* буяусыз
boyatmak *ф.* буяту
boydaş *и.* кабиләдәш
boylam *и. геогр.* киңлек, тул *иск.*
boylamak *ф.* 1) теләр-теләмәс китү; 2) суга бату; 3) бөтен буе белән егылу; барып төшү
boylanmak *ф.* буйлану, буйга үсү
boylu *и.* буйлы, буйчан
boyluca *с.* буйга озын, буйга үскән
boynuz 1. *и.* 1) мөгез; 2) *иск.* кан ала торган мөгез җайланма. 2. *с.* мөгез, мөгездән эшләнгән ◊ **boynuz çekmek** дәвалау чарасы итеп кан алу; **boynuz dikmek** (**takmak**) ире өстеннән йөрү
boynuzlamak *ф.* 1) (*мөгез белән*) сөзү; 2) *күч.* ире өстеннән йөрү
boynuzlu *с.* мөгезле
boynuzlugiller *и. зоол.* мөгезле хайваннар
boynuzsu *с.* мөгезсыман
boynuzsuz *с.* мөгезсез
boysuz *с.* буйсыз, кәрлә
boyun *и.* 1) *төрле мәгъ.* муен; 2) *күч.* җаваплылык ◊ **boyun bükmek** 1) чарасыз, мескен булып калу; 2) буйсыну; 3) (*үсемлек*) сулу; **boyun eğmek** (**kesmek**) буйсынып баш ию; **boyun kırmak** хөрмәтләп баш ию; **boyununa almak** җаваплылыкны үз өстенә алу; **boyununu uzatmak** һәрнәрсә белән килешү; **boyununu vurmak** башын кисеп үтерү
boyuna *рәв.* 1) буйлап, буеннан-буена; 2) өзлексез
boyunbağı *и.* галстук яисә муен яулыгы
boyunca *рәв.* 1) буе кадәр; 2) буе, буенча ◊ **boyunca çoçuğu olmak** җитлеккән баласы булу
boyunduruk *и.* 1) боендырык, үгез камыты; 2) хурлыклы рәвештә буйсынганлык; 3) көрәштә каршыдагының муенын беләккә алу; 4) ишек яисә тәрәзә кысасы
boyunluk *и.* муен яулыгы, шарф
boyut *и.* 1) үлчәм, озынлык үлчәме, габарит; 2) масштаб
boyutlarıdırmak *ф.* үлчәмнәрен арттыру
boyutlu *с.* зур үлчәмле, масштаблы

boz *и.* 1) туфрак төсе, соры, бүз; 2) чирәм җир; беркайчан да сөрелмәгән җир
bozmak *ф.* 1) бозу, рәтен китәрү; 2) акчаны ваклау; 3) кимсетү; 4) тар-мар итү; 5) бакча җимешләрен җыеп бетерү
boza *и.* буза, исерткеч эчемлекнең төрки халыкларга хас төре
bozacı *и.* бузачы, буза ясаучы
bozarmak *ф.* бузару
bozca *с.* бүзгә якын төстәге
bozdoğan *и.* 1) бүзтургай, бүз лачын; 2) тар. алты башлы гөрзи
bozdurmak *ф.* боздыру
bozgun 1. *и.* 1) эчке каршылыклар көрәше, болгавырлык, рәтсезлек; 2) (*җиңелгән гаскәрдә һ. б.*) таркалыш халәте. 2. *с.* җиңелеп таркалу; □ **bozguna uğramak** тар-мар ителү
bozguncu *и.* паника таратучы
bozkır *и.* дала
bozlamak *ф.* махсус бер рәвештә көйләү, бузлау
bozlak *и.* бер төрле көй көйләү рәвеше, бузлау *диал.*
bozmadde *и. анат.* минең соры матдәсе
bozuk I *и.* тугыз кыллы бер музыкаль инструмент
bozuk II 1. *с.* бозык, төзексез. 2. *и. сөйл.* вак акча, вак ◊ **bozuk çalmak** 1) төзексезләнмәк; 2) чыраен чыту (сыту)
bozukdüzen *и.* бозылган
bozulmak *ф.* бозылу, төзексезләнү
bozumca *и. зоол.* соры төстәге зур кәлтә төре
bozuntu *и.* 1) бозылган нәрсәнең калдыгы, ватык-сынык; 2) аптырау хәле
bozuşmak *ф.* үзара бозылышу, аралары бозылу
bozuşuk *с.* бозылышкан
bozyürek *и. зоол.* (*кечкенә башлы, калын һәм кыска гәүдәле*) агусыз дала еланы
böbrek *и. анат.* бөер
böbreksi *с.* бөерсыман
böbür *и. зоол.* каплан, леопард
böbürlenmek *ф.* шәпләнү; кабарыну
böcek *и. зоол.* бөҗәк □ **böcek çıkarmak** ефәк корты үрчетү
böcekbaşı *и. тар.* солтан сарае сакчыларыннан бер төрлесе
böcekbilimi *и.* энтомология
böcekçil *с.* бөҗәк белән тукланучы
böcekhane *и.* ефәк кортлары өчен махсус бүлмә
böcektenmek *ф.* кортлау
böcekli *с.* кортлы, бөҗәкле
böceklik *и. к.:* **böcekhane**
böğ *и.* бөя (агулы үрмәкүч)
böğür *и.* бил турысындагы ян, бөер
böğürmek *ф.* мөгерәү, мөңгерәү *диал.*
böğürtlen *и.* бөрлегән
böğürtü *и.* мөгрәү авазы
böke *и.* 1) бик көчле (*зур гәүдәле*) кеше; 2) чемпион, бөке *иск.*
bökelik *и.* 1) бик көчлелек; 2) әзмәверлек
bölmek *ф.* 1) бүлү, бүлгәләү; 2) бүлү, өләшү
böldürmek *ф.* бүлдерү
bölen *и. мат.* бүлүче
bölge *и.* 1) *төрле мәгъ.* өлкә, төбәк; 2) (*тәндәге*) төш; урын, тиргә
bölgesel *с.* төбәк белән бәйле
bölme I *и.* 1) зур залның бүлеп алынган өлеше; 2) бүлмә тактасы, бүлмә чаршавы;

3) кискә, тумран
bölme II *и.* 1) бүлү; 2) *мат* бүлү гамәле
bolü *и.* бүлү билгесе
bölücü *и.* 1) бүлүче, бүлгәләүче; 2) сепаратист
bölük *и.* 1) бүлек; 2) чәч толымы; 3) хәрби рота; 4) *мат.* саннар төркеме; *birler bölüğü* берәмлекләр (төркеме)
bölüm *и.* 1) өлеш; секция, бүлем; 2) (*университетта һ.* б.) уку бүлеге; 3) дәвер, чор; 4) *мат.* бүлү нәтиҗәсе, өлеш; 5) *биол.* класс
bölümlemek *ф.* 1) бүлемләү; 2) төрен төргә аеру
bölümlenmek *ф.* бүлемләнү
bölümsel *с.* классификацион
bölünme *и.* бүленү
bölünen *и. мат.* бүленүче
bölünmek *ф.* бүленү
bölünmez *с. и.* бүленми торган, бүленмәс (*сан*)
bölüntü *и.* 1) бүленгән өлеш; 2) бүленте, фракция
bölünüş *и.* бүленеш
bölüşmek *ф.* бүлешү
bölüt *и. биол.* буынтык
bölütlü *с.* буынтыклы
bön *с.* аңгыра; миңгерәү
bönce *рәв.* миңгерәп, миңгерәүләнеп
bönleşmek *ф.* миңгерәү, миңгерәүләнү
bönlük *и.* миңгерәүлек
börek *и. кулин.* бүрәк; бөккән, бөгеш *диал.*
börkenek *и.* 1) *анат.* кырыккарта; 2) *сөйл.* капюшон
börtmek *ф.* бүртү, аз гына пешү
börttürmek *ф.* бүрттерү
börtü böcek *и. җыйг. сүз.* һәртөрле бөҗәкләр
bösmek *ф.* кабарып шартлау
böyle *а.* 1) шулай, болай; 2) шундый, мондый ◊ **böyle baş böyle tıraş** кеше калай мин алай; **böyle gelmiş böyle gider** моңа кадәр шулай булган, моннан соң да шулай булыр
böylece *рәв. а.* шулайрак, болайрак, шулай итеп; *böylece unutulmuş oldu* шулай итеп онытылды
böylelikle *рәв.* бу рәвешле, шулай итеп
böylesi *с.* моның кебеге
böylesine *рәв.* моның кебек, шул дәрәҗәдә
branda *и. диңг.* корабларда асылмалы ятак
bravo *ы.* браво, бик шәп
bre *ы.* 1) һай; абау; 2) ай-яй; 3) йә, йа
brezil, **brezilya** *и.* цезальпиния агачы (*кызыл буяу алына*)
brik I *и.* бриг (*җилкәнле диңгез көймәсе*)
brik II *и.* кеше ташый торган ат арбасы
briket *и.* күмер брикеты
brokar *и.* бизәкле ефәк тукыма
bronş *и. анат.* бронх
bronşit *и. мед.* бронхит
bronz *и.* бронза
bronzlaşmak *ф.* бронза төсенә керү
broş *и.* брошка (*бизәнү әйберe*)
broşür *и.* брошюра, кечерәк китап

bröve *и.* диплом, таныклык
brüt *и.* брутто
bu *а.* бу; *bunu* моны; *buna* моңа; *bunda* монда; *bundan* моннан; *bunlar* болар; **bundan böyle** моннан соң
buat *и.* кушма тоташтыргыч (*электр тогын куша яки параллель рәвештә аера торган җайланма, таралгы*)
bucak *и.* 1) табигый чикләре булган өлкә; 2) губерна; 3) *иск.* почмак ◊ **bucak bucak aramak** барча булган тешләрдән эзләү; **bucak bucak kaçmak** төрле юллар белән качу, күзгә чалынмаска тырышу
buçuk *с.* ярым (*саннар һәм микъдарны белдергән сүзләр белән генә кулланыла*); **saat beş buçuk** сәгать алтынчы арты
budamak *ф.* ботау
budak *и.* тармак, ботак; ботак төбенең тактада күренгән түгәрәк эзе
budaklanmak *ф.* ботаклану
budaklı *с.* ботаклы
budaksız *с.* ботаксыз
budala *с. и.* тинтәк, тиле; баламут
budalaca *рәв.* тилеләрчә
budalalaşmak *ф.* тинтәкләнү
budizm *и.* буддизм
budun *и. тар.* кавем, халык; милләт
budunbetimi *и. неол.* этнография
budun bilimi *и. неол.* этнология
budunsal *с. неол.* этник
bugün *и.* бүген □ **bugün yarın** бүген-иртәгә, шушы арада
bugünkü *с.* бүгенге
bugünlük *с.* бүгенлек
buğday *и.* бодай
buğdaybrti *и. зоол.* бодай басуында очрый торган корткыч бөҗәк
buğdaygüvesi *и. зоол.* бодай көясе
buğdaypası *и. бот.* бодай башагында була торган көек гөмбәсе, бодай анасы
buğra *и.* богра, ата дөя
buğu *и.* бу, пар; буак *диал.*
buğu evi *и.* дәвалау мунчасы
buğulamak *ф.* парландыру, буландыру
buğulanmak *ф.* парлану, парга әверелү
buğur *и. сөйл.* ата дөя
buhar *и.* куе пар; буак
buharlaşmak *ф.* куе парга әверелү
buharlı *с.* куе парлы □ **buharlı ısıtma** пар белән җылыту
buhran *и.* кризис
buhur *и. дини* мәрасимнәр вакытында хуш ис чыгару; янганда шундый ис чыгара торган агач; күнлек
buhurlamak *ф.* төтәсләү
buhurumeryem *и. бот.* цикламен
buji *и.* (*мотор цилиндрында*) электрик кабызгыч
bukağı *и.* богау; тышау
bukağılamak *ф.* богаулау
bukağılı *и.* богаулы
bukağılık *и.* хайван аягының тышау бәйләнә торган төше
bukalemun *и. зоол.* хамелеон
buket *и.* букет, чәчәк бәйләме

bukle *и.* чәч бөтеркәсе
bul *и.* ян яклары эшкәртелмәгән такта
bulmak *ф.* 1) *төрле мәгъ.* табу; 2) ачу (*яңалык, ачыш һ. б.*); 3) яла һ. б. ягу, сылтау; *konu bulmak* тема табу; *sırını bulmak* серен ачу; *kabahat bulmak* гаеп ташлау
bula *и. сөйл.* агайның хатыны, җиңгәчи
bulamak *ф.* 1) болгату, кушып аралаштыру, кушып туглау; 2) керләтү; былчырату
bulak *и.* чишмә; булак *диал.*
bulama *и.* 1) болгау, болгату; 2) йөзем суының кайнатылган куертмасы
bulamaç *и.* 1) боламык; 2) *күч.* боламык, рәтсез эш, юньсез кеше
bulanmak *ф.* 1) болгану; 2) нәрсәгә дә булса буялу, былчырану; 3) тоныклану; 4) сару кайнау, күңел болгану, ашказаны бозылу; 5) (*баш, зиһен*) түнү
bulandırıcı *с.* күңел болгаткыч
bulanık *с.* 1) болганчык; 2) болытлы (*һава, күк*); 3) тонык томансу; белгесез; ◊ **bulanık suda balık avlamak** болганчык суда балык тоту
bulanıklaşmak *ф.* болганчыклану
bulantı *и.* сару кайнау, күңел болгану
bulaşmak *и.* 1) пычрану; 2) чир йогу, йогыш; 3) *күч.* бәйләнчекләнү; 4) *күч.* очраклы рәвештә бер эшкә катышу
bulaşıcı *с.* йогышлы; **bulaşıcı hastalık** йогышлы авыру
bulaşık *с.* 1) юыласы (*табак-савыт*); 2) пычранган; 3) йогышлы; 4 *күч.* болганчык; *bulaşık âlem* болганчык дөнья
bulaşıkçı *и.* савыт-саба юучы
bulaşıkçılık *и.* савыт-саба юу эше
bulaşılmak *ф.* пычрану; пычратылу
bulaşkan *с.* 1) керләнеп каткан; 2) *күч.* бәйләнчек
bulaştırmak *ф.* 1) пычрату, пычрандыру; 2) чир йоктыру
buldok *и. зоол.* бульдог
buldozer *и.* бульдозер
buldurmak *ф.* таптыру
bulgar *и.* болгар
bulgarca *и.* болгар теле
bulgari *и.* дүрт кыллы кыл-кубыз
bulgu *и. неол.* 1) булдырылган (эзләп яисә эшләп табылган) нәрсә; 2) нәтиҗә, йомгак; 3) *мед.* симптом
bulgulamak *ф.* уйлап яисә эзләп табу
bulgur *и.* 1) талкан; 2) *күч.* кырпак; кырпак кар
bulgurcuk *и. астр.* кояш йөзендәге (*махсус телескопта күренә торган*) шадралык, тимгел
bulgusal *с.* эзләп табу белән бәйләнешле
bulmaca *и.* табышмаклы уен; ребус
bulucu *и.* 1) табучы; 2) тапкыч, детектор
buluğ *и.* балигъ булу, балигълык
bulunmak *ф.* 1) табылу, булу; 2) билгеле бер хәлдә халәттә булу; *para bulundu* акча табылды; *boş bulunmak* буш булу ◊ **bulunmaz hint kumaşı** бик аз, бик кадерле
bulundurmak ф. 1) булдыру; табу; 2) киметмәү
buluntu *и.* табылдык
buluş *и.* 1) табу эше; 2) уйлап табу; ижат
buluşmak *ф.* 1) очрашу (*очраклы*); 2) очрашу, күрешү (*алдан сөйләшеп*)
buluşma *и.* очрашу, күрешү; *yeniden buluşma* яңадан очрашу □ **buluşma yeri** очрашу урыны
buluşturmak *ф.* очраштыру
bulut *и. төрле мәгъ.* болыт; *beyaz bulutlar* ак болытлар; *toz bulutlu* тузан болыты ◊

bulut gibi бик сәрхүш
bulutlanmak *ф.* болытлану
bulutlu *с.* болытлы
bulutsuz *с.* болытсыз
bumbuz *с.* бик салкын
bunak *с. и.* акылыннан чыккан (*бик карт кеше тур.*)
bunalmak *ф.* 1)тын бетү, тын кысылу; 2) *күч.* кыенлык күрү
bunalım *и.* 1) кыенлык, кризис; 2) *мед.* кризис чоры
bunaltı *и.* кыенлык
bunaltıcı *с.* 1) тынны буа торган; 2) *күч.* күңелгә авырлык бирә торган
bunama *и. мед.* алжу; аңгыраю
bunamak *ф.* алжу; аңгыраю
bunca *с.* шактый, бу кадәр
bunda *а.* монда
bundan *а.* моннан
bungalov *и.* җылы якларда төзелә торган такта өй, бунгало
bunlu *с.* кыен
burmak *ф.* 1) бору; 2) бөрештерү; 3) терлекне печү
bura *и.* бу җир, бире; *burada* биредә; *buradan* биредән; *buraları* бу җирләр
buracıkta *а.* бик якында
burağan *и.* давыл
buralı *с.* җирле, бу җир кешесе; *buralıya benzemiyorsunuz* мондагыга охшамагансыз
buram buram *рәв.* күпләп, өерелеп, ишелеп; *buram buram duman çıkmak* өерелеп төтен чыгу; *buram buram terlemek* шабыр тиргә бату
burası *и.* менә бу җир; менә бу төш
burcu *и.* хуш ис
burcumak *ф.* хуш ис аңку
burç *и.* 1) кальганың (*кирмәннең*) почмак манарасы; 2) бөреҗ, зодиак йолдызлыгы
burç *и. бот.* дию борычы; төчкерек уты
burçak *и. бот.* (*гадәттә терлекләр өчен үстерелә торган*) вак борчак
burgata *и. диңг.* дюйм (*аркан, труба һ. б. ның диаметрын билгеләү сүзе*)
burgu *и.* борау
burgulamak ф. бораулау
burgulu *с.* 1) бораулы; 2) бораулanган
burjuva *и.* буржуа, буржуй
burjuvazi *и.* буржуазия
burkmak *ф.* 1) бору, каеру; 2) каймыгу, таю; *ayağım burktu аягым* каймыкты
burma *и.* 1) борма, татлы камырдан пешерелгән күмәч; 2) ишмә беләзек
burmalı *с.* бормалы
burnaz *с.* зур борынлы
burs *и.* стипендия
burslu *с.* стипендия алучы
burssuz *с.* стипендия алмаучы
buruk *с.* 1) борылган, борып куелган; 2) авызны бөрештергәч (*ашамлык*); 3) *күч.* йөз чөергән кыяфәтле, томса
burulmak *ф.* 1) борылу; 2) чәнчеп авырту; 3) үпкәләү, киреләнү
burun *и.* 1) борын; 2) *геогр.* борын, мыс ◊ **burun bükmek** ризасызлык күрсәтү; *burun* **buruna gelmek** кинәт очрашу, бәрелешә язу; **burun kıvırmak** борын җыеру, ошатмау; **burun şişirmek** борын күтәрү, тәкәбберләнү; **burun yapmak** өстән карау; **burunu büyük** тәкәббер; **burunu havada** үз-үзеннән бик канәгать булу; **burunu bile kanamamak** хәвефле хәлдән исән-имин котылу;

burunu kırılmak (**sürtülmek**) борыны салыну, мактанчыклыгыннан ваз кичү; **burnuna girmek** бавырына керү; **burnunu sıksan canı çıkacak** авызын ачсан үпкәсе күренә; **burnunun dikine** (**doğrusuna**) **gitmek** үзсүзлеләнү

burunlu *с.* борынлы

burunsak *и.* борынчак (*бозау яки бәрән сет иммәсен өчен куелган авызлык*)

burunsuz *с.* борынсыз

buruntu *и.* борып (чәнчеп) авырту

buruşmak *ф.* бөрешү

buruşturmak *ф.* бөрештерү

buruşuk *с.* бөрешкән

busbulanık *с.* бөтенләй болганчык

buse *и.* үбеш, үбеп алу

but *и.* бот; бот ите

butafor *и.* бутафория

butlan *и.* 1) дөрес түгеллек; гамәлдән чыкканлык; 2) (*хокукый*) көчен югалтканлык

buymak *ф.* 1) өшү; 2) туңып үлү

buyruk *и.* 1) боерык, әмер, фәрман; 2) хакимият

buyrukçu *и.* боерык бирүче

buyrulmak *ф.* боерылу

buyurmak *ф.* 1) боеру; 2) сөйләү, әйтү; *çok doğru buyuruyorsunuz* бик дөрес сөйлисез; 3) килү, керү, үтү; *salona buyurunuz* залга үтегез; 4) алу; *buyurunuz kahvenizi* алыгыз кофегызны; 5) ит -ярдәмче фигыле мәгънәсендә; *kabul buyurmak* кабул итү

buz *и.* 1) боз; 2) туң, туңлык ◊ **buz bağlamak** туңып чыерау; **buz duvarı** арадагы салкынлыкка сәбәп булган нәрсә; **buz gibi** боз кебек (суык); **buz tutmak** өстен боз каплау

buzağı *и.* бозау

buzağılamak *ф.* бозаулау

buzdağı *и.* боз тавы, айсберг

buzdolabı *и.* суыткыч (*холодильник*)

buzhane *и.* боз ясала торган цех, лаборатория h. б.

buzkıran *и.* бозваткыч

buzla *и.* бозлык

buzlanmak *ф.* бозлану

buzlu *с.* бозлы

buzlucam *и.* кытыршы пыяла

buzluğan *и. сөйл.* тау башы бозлыгы

buzluk *и.* 1) бозлык; 2) суыткыч

buzul *и. неол.* (*тау башларындагы, котып якларындагы һ. б.*) боз массасы

buzulbilimi *и.* гляциология

bücür *и. с.* кәрлә

bücürleşmek *ф.* кәрле булып калу

bücürlük *и.* кәрләлек

büfe *и. төрле мәгъ.* буфет

büfeci *и.* буфетчы

büğe, **büğelek** *и.* 1) кигәвен; 2) кигәвен украсы

büğemek *и.* бөяү

büğet *и.* бөя; буа, буаның бөясе

bük *и.* 1) каулан, каракура тигәнәклек; 2) бөрлегән; 3) тугайдагы уңдырышлы басу; 4) борылыш

bükmek *ф.* бөгү; ию; иелдерү

büken *и. анат.* бөгүче мускул

büklük *и.* тугай басуы
büklüm *и.* 1) бөкләм; 2) борылыш
bükme *и.* 1) бөгү; 2) бөгелгән җөй; 3) тәндәге җыерчык, җыерылу
bükük *с.* бөгелгән
bükülgen *с.* бөгелле; бөгелгән
bükülmek *ф.* 1) бөгелү; 2) (*җеп*) эрләнү
büküm *и.* бөгем (*мәс., җөй бөгеме*)
bükümlü *с.* бөгемле, бөгелгән
bükümsüz *с.* бөгемсез, бөгелмәгән
bükün *и. гр. неол.* төрләнеш формасы, флексия
bükünmek *ф.* 1) җыерылу; 2) авыртудан бөгелү, бөгелеп төшү
bülbül *и.* 1) былбыл; 2) *күч.* матур тавышлы кеше ◊ **bülbül gibi konuşmak** бик җиңел һәм матур сөйләшү (*мәс., чит телдә*)
bülbülyuvası *и.* юача
bülten *и.* бюллетень
bünye *и.* 1) эчке төзелеш, төзем; 2) килеш-килбәт
bürgü *и. сөйл.* бөркәнчек
büro *и. төрле мәгъ.* бюро
bürokrasi *и.* бюрократия
bürümek ф. 1) каплау, сару, каплап алу; *tarlayı ot bürümüş* басуны чүп баскан; 2) *күч.* биләү, басып алу; *içini kötümserlik bürümüş* күңел төшенкелеге биләгән
bürulü *с.* өртелгән, капланган; төрелгән
bürüm *и.* катлам
bürümcek *и.* әвәләп йомры ителгән нәрсә
bürüncek *и.* бөркәнчек
bürünmek *ф.* 1) каплап алыну; 2) төренү, урану
bürünme *и.* бөркәнү
büsbütün ı. тәмам, бөтенләй, бөтенләе белән
büst *и. төрле мәгъ.* бюст
bütçe *и.* бюджет □ **bütçe açığı** бюджетта билгеләнгән чыгымның керемнән артыграк булуы; **bütçe yılı** бюджет елы
bütün *с.* 1) бөтен; тулы; 2) бөтен, һәммә; *butun para* тоташ акча; *bütün ekmek* бөтен икмәк; *bütün çocuklar* бөтен балалар, һәммә балалар
bütüncül *с. неол.* тоталитар (*режим*)
bütünlemek *ф.* 1) бөтенләнү, бөтен итү; 2) калдырган имтиханнарны тапшыру; 3) берләштерү
bütünler *с. мат.* өстәмә, бөтен хәлгә китерүче □ **bütünler açı** *мат.* почмакны 180° ка тутыра торган өстәмә почмак
bütünletmek *ф.* бөтенләтү; бөтәйтү
bütünleyen, **bütünleyici** *с.* бөтенләткеч, бөтен хәлгә китерүче
bütünlük *и.* бөтенлек
bütünsel *с.* бөтенгә бәйле, бөтенлеккә бәйләнешле
büyü *и.* 1) әфсен, сихер; 2) *күч.* көчле тәэсир, сихер □ **büyü bozmak** сихер кайтару
büyümek *ф.* 1) зураю, үсү; 2) үсеп буйга җитү; 3) арту □ **büyüdükçe büyümek** артканнан арта бару
büyücü *и.* сихерче, күз буучы
büyücülük, **-ğü** *и.* сихерчелек
büyük, **-ğü** *и.* бөек, зур, олы; **büyük harf** *гр.* баш хәреф; **büyük ünlü uyumu** *гр.* сингармонизм законы ◊ **büyük söz söylemek** алдан шапырыну
büyükamüral, büyük amiral, **-li** *и.* баш адмирал
büyükanne *и.* дәвәни
büyükayı *и.* җидегән (йолдызлыгы)

büyükbaba, büyük baba *и.* дәвәти
büyükbaş *и.* мөгезле әре терлек
büyükçe, **-ğü** *с.* биек кенә, шактый биек
büyükelçi, büyük elçi *и.* бөек илче, тулы вәкаләтле илче
büyükelçilik *и.* бөек илчелек, тулы вәкаләтле илчелек
büyükhamm *и.* әби
büyüktenmek *ф.* бөекләнү, зураю
büyükletmek *ф.* беегәйтү, зурайту
büyüklük *и.* бөеклек; зурлык, дәүлек
büyülemek *ф.* сихерләү
büyültmek *ф.* зурайту
büyülteç *и.* фотозурайткыч
büyüsel *с.* үсү белән бәйләнешле
büyütmek *ф.* үстерү
büzmek *ф.* бөрү
büzülmek *ф.* 1) бөрешү, бөршәю; 2) *күч.* (*куркудан һ. б.*) бөрешү □ **büzülüp oturmak** бөрешеп, куырылып утыру
büzüşmek *ф.* бөрешү, бөршәю
büzüşük *с.* бөрешкән

C

caba I *и. рәв.* тиген бирелгән әйбер; тиген, бушлай
caba II *рәв.* өстенә, шуның өстенә; *ne kadar benzin dağıtılmış, yağ da caba* никадәр бензин тотылган, шуның өстенә әле тагын мазут та
cabadan *рәв.* тигенгә, бушлай; хәердән
cacık *и. кулин. этногр.* кыярлы һәм сарымсаклы катык
cadaloz *с.* явыз, ачы телле (*хатын*)
cadalozlaşmak *ф.* телләшү
cadde *и.* зур урам, проспект ◊ **caddeyi tutmak** юлны (хәрәкәтне) буу
cadı *и.* убыр, өрәк; вампир
cadılaşmak *ф.* явызлану, холыксызлану
cadılık *и.* явызлык, холыксызлык
cafcaf *и.* җәнҗал, талаш; ызгышу
cafcaflı *с.* җәнҗаллы, талашлы
cam 1. *и.* 1) пыяла; 2) тәрәзә. 2. *с.* пыяла..., пыяладан ясалган
camekân *и.* 1) пыяла асты; витрина; 2) (*төрек мунчасында*) пыяла беләк бүленгән чишенү-киенү кабинасы; 3) теплица, җылытма түтәл
cami *и.* зур мәчет; җәмигъ
camlamak *ф.* пыялалау
camlanmak *ф.* пыялалану
camlı *с.* пыялалы
camlık *и.* теплица, җылытмалык
camsı *с.* пыяласыман
camyünü *и.* пыяла мамык
can *и.* 1) җан, рух; 2) яшәү; 3) көч-куәт; яшәү көче; 4) якын дус; 5) (*санауда*) җан башы, кеше, зат ◊ **can atmak** җан ату; **can ciğer** җан дуслар, үзара бик якын дуслар; **can çekişmek** җан тартышу, үлем түшәгендә яту; **can çıkmak** җан чыгу; **candan-yürekten** чын күңелдән; **can sıkıcı** җан көйдергеч; **canına susamak** каныгу
canan *и.* җан сөйгән, мәгъшук, мәгъшука **canavar** *и.* 1) җанвар, ерткыч хайван; 2) *күч.* әшәке кеше, хайван
canavarlaşmak *ф.* ерткычлану

candan *с. рәв.* йөрәктән, ихлас, чын күңелдән
caneriği *и. бот.* яшел килеш ашала торган өрек
canfes *и.* кубылҗы (*ике төсле булып ялтырый торган ефәк*)
cani *и.* җинаятъче
canilik *и.* җинаятьчелек
caniyane *рәв.* җинаятьчел; җинаятьчел рәвештә
cankurtaran *и.* ашыгыч ярдәм машинасы; ашыгыч ярдәм корабы
canlandırıcı *и.* 1) җанландыргыч, җанландыручы; 2) мультфильм төшерү өчен һәр кадрны аерым-аерым ясаучы рәссам
canlanmak *ф.* җанлану
canlandırmak *ф.* җанландыру
canlı *с. төрле мәгъ.* җанлы
canlılık *и.* җанлылык
cansız *с. төрле мәгъ.* җансыз; рухсыз
cansızlık *и.* җансызлык, рухсызлык
car I *и.* бөркәнгеч
car II *и.* 1) *этногр.* җар (*барча халыкка кычкырып белдерелгән игълан*); 2) җар салу, сөрән салу, каравыл кычкыру; 3) *күч.* кычкырыну
carlamak *ф.* 1) җар салу, кычкырып игълан итү; 2) сөрән салу
cart *иярт.* чарт ◊ **cart ötmek** үзен зурга куеп сөйләшү
casus *и.* шымчы, шпион
casusluk *и.* шымчылык
cavlamak *ф.* шәрәләнү, йонын кою
cavlak *с.* шәрә, ялангач
cavlaklık *и.* шәрәлек, ялангачлык
сау**ma**k *ф.* ваз кичү
caydırmak *ф.* (*кемне дә булса*) фикереннән кире кайтырга үгетләп күндерү; ваз кичтерү
caydırıcı *и.* (*эшне*) таркатучы, сүрелдерүче; рухсызландыручы
cayır cayır *иярт.* чатыр-чатыр, шытыр-шытыр (*яну, ертылу*)
cayırdamak *ф.* чатырдау, чытырдау, шытырдау
caz *и.* джаз
cazbant *и.* джаз оркестры
cazgır *и.* 1) мәйданда көрәшүчеләрне таныштыручы игъланчы; 2) *күч.* коткычы
cazır cazır *иярт.* быгыр-быгыр; шатыр-шотыр
cazırdamak *ф.* быгырдау, чыгырдау
cazırtı *и.* быгырдаган тавыш, мыгырдаган тавыш
cazibe *и.* сөйкемлелек
cazibeli *с.* сөйкемле
cazibesiz *с.* сөйкемсез
cazip *с.* күңелгә хуш килә торган
cebire *и.* шин, сагай (*сөяге сынган аяк, кул һ. б. әгъзаны сөякләре кузгалмаслык итеп беркетү өчен такта-җайланма*)
cebretmek *ф.* җәберләү
cebriye *и.* фатализм
cedre *и.* чәчәк чире
cefa *и.* җәфа ◊ **cefa çekmek** җәфа чигү
cehalet *и.* наданлык
cehennem *и.* җәһәннәм
ceket *и.* жакет; пиджак, куртка
celbe *и.* чирме, чәрмә (*аучы яки юлчы букчасы*)
celep *и.* 1) күпләп сугымлык мал сатучы; 2) *тар.* төрле дәүләт эшләрендә

файдалану өчен махсус тәрбияләп үстерелгән яшь егет
cellât *и.* 1) җәллад, палач; 2) *күч.* явыз кеше, залим
celbetmek *ф.* җәлеп итү
celse *и.* парламент яисә суд әгъзалары җыелышы
cemaat *и.* 1) җәмәгать, җыелган халык; 2) бер имамга карап намаз укучылар төркеме
cemi *с.* бөтенесе, җәмигъ *иск.*
cemiyet *и.* җәмгыять
cemre *и.* февраль аенда җылыта башлау (*башта һавада, аннары суда, соңыннан җирдә*)
cenaze *и.* 1) җеназа; 2) мәет
Ceneviz *и.* элекке Генуя дәүләте
Cenevizli *и.* Генуя кешесе
cenk *и.* сугышу, бәрелеш, җәң *иск.*
cenkçi *и.* сугышчы
cenkleşmek *ф.* сугышу, бәрелешү
cennet *и.* җәннәт
cennetkuşu *и.* җәннәт кошы
cennetlik *с.* җәннәткә керәсе, җәннәткә лаек
centilmen *и.* джентельмен
cep *и.* 1) кесә; 2) тимер юлда яки шосседа *ян* юл (*поездлар, машиналар аймылсын өчен яисә тукталып тора алсыннар дип ясалган бөгел*) ◊ **cepine atmak** (*акча*) үзләштерү
cephe *и.* 1) маңгай; 2) фасад, маңлай; 3) фронт; **cephe gerisi** тыл
cerahat *и.* 1) җәрәхәт; 2) эрен
cerahatlenmek *ф.* эренләү
cerahatli *и.* эренле
cerbeze *и.* җитезлек, хәйләкәрлек
cereyan *и.* 1) агым, алкын; 2) агыш, узу, үтү (*мәс., заманнар, вакыйгалар һ. б. ш. тур.*); 3) *күч.* иҗтимагый хәрәкәт
cereyanlı *с.* 1) агымлы; 2) токлы, вольтлы
cerrah *и.* хирург
cerrahi *с.* хирургиягә бәйләнешле; хирургик
cesaret *и.* батырлык; кыюлык
cesaretlenmek *ф.* батырлану, йөрәкләнү
cesaretli *с.* батыр, йөрәкле; кыю
cesaretsiz *с.* йөрәксез, куркак; кыюсыз
ceset *и.* үлгән кеше гәүдәсе
cesur *с.* йөрәкле
cesurluk *и.* кыюлык
cet *и.* 1) дәү әти; 2) буыннар хәтерендә калган борынгы бер баба
cetvel *и.* 1) линейка, сызым әсбабы; 2) табель, график
cevaben *рәв.* җавабында, җавап ител
cevahir *и.* җәүһәрләр, кыйммәтле ташлар; алмазлар
cevahirci *и.* асыл ташлар белән эш итүче оста, асылташчы
cevap *и.* җавап □ **cevap vermek** *төрле мәгъ.* җавап бирү
cevaplamak *ф.* җавап бирү
cevaplı *и.* җавабы булган
cevapsız *с.* җавабы бирелмәгән
cevher *и.* 1) үзенчәлекле нәрсә; чагыштыргысыз нәрсә; 2) җәүһәр; асылташ; 3) *күч.* табигый сәләт
cevherli *с.* 1) җәүһәрле; 2) талантлы; 3) кыйммәтле

cevhersiz *с.* 1) талантсыз; 2) кыйммәтсез
ceviz *и.* әстерхан чикләвеге (*агачы һәм чикләвеге*)
ceylan *и. зоол.* җәйрән
ceza *и.* җәза □ **ceza alanı** *спорт.* (*футболда, баскетболда һ. б.*) штраф мәйданы; **ceza evi** җәза йорты, зиндан, төрмә
cezalanmak *ф.* җәзага тартылу
cezalandırmak *ф.* җәза бирелү
cezalı *с.* җәзалы
cezasız *с.* җәзасыз
cezbetmek *ф.* сокландыру; матурлыгы белән үзенә тарту
cezve *и.* кофе пешерә торган саплы савыт
cıbıl *с.* шәрә, ялангач
cılız *с.* чибек, зәгыйфь
cılızlaşmak *ф.* зәгыйфьләнү
cılk *с.* 1) бозылган, исләнгән; 2) пычтырдап торган (*юл*); 3) үлекләгән
cılkava *и.* бүре яисә төлкенең арка тиреләреннән тегелгән тун
cılklaşmak *ф.* чиләнү; эренләнү
cımbız *и.* эскәк
cımbızlamak ф. эскәк белән чүпләү
cıncık *и.* чынаяк савыт ◊ **cıncık boncuk** ясалма ташлардан эшләнгән бизәнү әйберләре (*алка, мәрҗән*)
cırboğa *и. зоол.* 1) ком күсеесе; 2) *күч.* арык бала
cırcır 1. *иярт.* чыр-чыр, чикерткә тавышы. 2. *и.* 1) чикерткәнең бер тере; 2) шакылдавык (*бала уенчыгы*); 3. *с. күч.* лыкылдык, күп сүзле
cırcırböceği *и.* өй чикерткәсе
cırdaval *и.* ыргытмалы сөңге
cırıldamak *ф.* чырылдау
cırıltı *и.* чырылты, чырылдау авазы
cırlamak чырылдау
cırlak 1. *и. зоол.* өй чикерткәсе. 2. *с.* чырылдавык, чәрелдәвек (*тавыш, аваз*)
cırmık *и.* тырнак эзе, чый
cırnak *и.* ерткыч хайван тырнагы
cırnaklamak *ф.* тырнак белән ерткалау
cırnık *и.* яссы түбәдән h. б. су аксынга ясалган улакчык
cırt *и.* ертылу авазы, шытырт
cırtlak *с.* 1) изелеп пешкән; 2) чырылдык (*тавыш*)
cıs *ы.* чү!
cıva *и.* терекөмеш
cıvadra *и. диңг.* бушприт (*корабның борынына мөгезсыман куелган бүрәнә*)
cıvata *и.* шөреп
cıvatalamak *ф.* шөрепләү
cıvımak *ф.* 1) җепшү; үзләнү; 2) *күч.* рәте китү (*мәс., эшнең*)
cıvık *с.* 1) җепшек; *cıvık kar* җепшек кар; 2) үзле; *cıvık hamur* үзле камыр
cıvıklarımak *ф.* 1) җепшекләнү; 2) үзләләнү
cıvıl cıvıl *иярт.* чыр-чыр, чырык-чырык, чырыл-чырыл
cıvıldamak *ф.* чырылдау, чыркылдау
cıvıldaşmak *ф.* чырылдашу, чыркылдашу
cıvıltı *и.* чыр-чу, чыр-чырык
cıvıtmak *ф.* җепшетү
cıyaklamak *ф.* чырыйлау, чырый-чырый кычкыру
cız *иярт.* чыж(ж); □ **cız etmek** 1) чыжылдау; 2) сызлану
cızbız *с.* кыздырылган; *cızbız köfte* кыздырылган кәтлит

cızık *и.* сызык, сызылган эз
cızıltılı *и.* чыжылты
cızıltıh *с.* чыжылдап торган
cızır cızır *иярт.* чаж-чож (*пешү, кыздырылу*); кыштыр-кыштыр (*каләм белән язу*)
cızırdamak *ф.* чыжлау, чыжылдау, кыштырдау
cızırtı *и.* чыжылдау авазы, чыжылты
cızırtılı *с.* чыжылтылы
cızlamak *ф.* 1) чыжлау; 2) (*күңел, җан*) сызлау
cibinlik *и.* чыбылдык
cibre *и.* кипкән җимеш
cici *и.* сөекле, җанга якын; *cicim* сөеклем ◊ **cici ayı** бал ае, яңа өйләнешкәннәрнең беренче ае
cicianne *и.* чичи; дәү әни; олы яшьтәге туган апа
cici bici *и.* тәти, чачаклы-чуклы төрле бизәнү әйберләре
cicili bicili *с.* чачаклы-чуклы
cidden *рәв.* җитди рәвештә
ciddî *с.* җитди
ciddîleşmek *ф.* җитдиләшү
ciddîlik *и.* җитдилек
ciddiyet *и.* җитдилек
cif *и.* чиф, товарның транспорт чыгымнары h. б. өстәлгән бәясе
ciğer *и.* 1) бавыр; 2) үпкә-бавыр; 3) бәгырь, йөрәк ◊ **ciğeri beş** рага **etmez** поты бер тиен, бер тиенгә ярамаган; **ciğerimin köşesi** йөрәк парәм, җан кисәгем
ciğerci *и.* үпкә-бавыр белән сату итүче
cihan *и.* җиһан
cihaz *и.* 1) җиһаз; 2) бирнә
cihet *и.* җәһәт, як; □ **cihetiyle** җәһәтеннән
cilâ *и.* 1) ялтырау; 2) ялтыраткыч буяу, ялтыратма
cilâcı *и.* ялтыратучы
cilâlamak *ф.* ялтырату, ялтыратма сөртү
cildiye *и.* тире чирләре
cilt *и.* 1) тире; 2) китап h. б. ш. төпләме; том; җилд *кит.*
ciltçi *и.* китап h. б. төпләүче, җилдче
cilt evi *и.* китап төпләү цехы
ciltli *с.* төпләнгән; төпләмле, җилдле
ciltsiz *с.* төпләнмәгән, төпләмсез, җилдсез
cilve *и.* 1) назлану, куштанлык; 2) җилбәзәклек, кыланчыклык; 3) *күч.* чагылыш, үзгәреш; *talihin cilvesi* язмышның үзгәрешләре
cilvelenmek *ф.* назлану, куштанлану
cilveli *с.* назлы
cimbakuka *с.* кәкре-бөкре, килбәтсез (*кеше*)
cimcime *и.* 1) кечкенә, әмма бик татлы карбыз сорты; 2) кечкенә буйлы гүзәл, җөмҗемә *кит.*
cimnastik *и.* гимнастика
cimnastikçi *и.* гимнаст
cimri 1. *с.* саран. 2. *и.* саран, комсыз *кеше*
cimrileşmek *ф.* саранлану
cimrilik *и.* саранлык
cin I *и.* 1) җен; 2) *күч.* акыллы, башлы кеше ◊ **cin çalığı** килбәтсез (*кеше*); **cin fikirli** зиһенле, бик акыллы
cin II *и.* джин (*аракы төре*)
cinas *и.* омонимнар кулланып сүз уйнату

cinayet *и.* җинаять; □ **cinayet işlemek** җинаять эшләү; кеше үтерү
cingil *и.* чачак, чук, бизәк
cingöz *с.* зирәк, һич алданмас
cinlenmek *ф.* җенләнү
cinli *с.* җенле
cinmısırı *и. бот.* сорго
cinnet *и.* җенләнү, (*холыкта*) җенлелек
cins 1. *и.* 1) җенес; 2) токым, нәсел; 3) төр, төрчә. 2. *с.* 1) төрле, төрдәге; *bir cins bitki* бер төрле үсемлек; 2) токымлы; *cins at* токымлы ат
cinsî *с.* җенси
cinslik *и.* җенесле булу
cirit *и.* 1) атлы чәкән уены; 2) шул уенда кулланыла торган тимер башлы таяк
ciritçi *и.* чәкән уены остасы
cisim *и.* 1) җисем; 2) бәдән, гәүдә
cisimcik *и.* җисемчек, кечкенә җисем; тәнчек
cisimlenmek *ф.* җисемләшү, формалашу
cismanî *с.* 1) җисемгә (гәүдәгә, тәнгә) бәйле; җисми; 2) материаль (*рухыйның киресе*); *cismanî ceza* тән җәзасы
cismen *рәв.* җисми яктан
civan *и.* яшь кеше, егет яисә кыз □ **civanım** яратып эндәшү сүзе
civanmert *с. и.* саф күңелле, ярдәмчел (*кеше*)
civar *и.* тирә-юнь, әйләнә-тирә; тирәлек
civarında *рәв.* тирәсендә; *evin civarında* өй тирәли; *yüzde on civarında ун* процент тирәсе, ун процентка якын
civciv *и.* 1) чеби, чебеш; 2) чырчу, чырылдашу
civcivli *с.* 1) чыр-чулы, чырылдашуны; чыркылдык; 2) *күч.* ыгы-зыгылы
civcivlik *и.* чебиләр багып үстерү *урыны*
civelek 1. *с.* уйнак, шат күңелле. 2. *с. тар.* яңачирү гаскәрендә гадәттә хезмәтче сыйфатында йөрүче яшь солдат
civeleklik *и.* уйнаклык
ciyak ciyak *иярт.* 1) чыяк, чыяк-чыяк (*кош-корт авазы*); чырчу (*бала тавышы*)
cıyaklamak *ф.* чыяклау, чырылдау
cizye *и. тар.* җизья, мөселман булмаганнарга салынган махсус салым
coğrafî *с.* география белән бәйле
coğrafya *и.* география
coğrafyacı *и.* 1) география белгече, географияче; 2) география укытучысы
cokey *и.* жокей
conta *и.* тыгызлагыч, сальник
cop *и.* милиция (*полиция*) тәпәче
coplamak *ф.* тәпәчләү
corum *и.* балык өере
coşmak *ф.* ташып чыгу; дәртләнү, ярсу
coşku *и.* дәрт, дәртләнү, кайнар теләк
coşkulanmak *ф.* дәртләнү
coşkulu *ф.* дәртле, кайнар теләкле
coşkun *с.* ташкын, ташкынлы (*хисләр, теләкләр тур.*); ярсу, ярсулы
coşkunca *рәв.* ярсып, ярсулы рәвештә
coşkunlaşmak *ф.* ярсулану
coşkunluk *и.* ташкынлык, ярсу хәле, ярсулык
cömert *с.* юмарт
cömertçe *рәв.* юмарт, юмарт рәвештә, юмартларча
cömertleşmek *ф.* юмартлану

cömertlik *и.* юмартлык
cönk *и. әд.* популяр халык иҗаты әсәрләрен эченә алган кесә китабы
cud *и. сөйл.* яһүди
cudam *с.* әтрәк-әләм
cuma *и.* 1) җомга (көне); 2) җомга намазы
cumartesi *и.* шимбә
cumba *и.* 1) чыгынты; түмгәк; 2) ябулы балкон
cumbalamak *ф.* (*нәрсәнең дә булса*) *кырыйларын* тигезләү
cumbalı *с.* ябылган балконлы
cumburlop *иярт.* гөмберт (*авыр әйбернең суга төшүе*)
cumhur *и.* 1) ил халкы, ил-су; 2) груһ, төркем
cumhurbaşkanı *и.* президент
cumhurbaşkanlığı *и.* 1) президент булу, президентлык; 2) президентның кабулханәсе
cumhuriyet *и.* җөмһүрият, республика
cumhuriyetçi *и.* җөмһүриятче, республикачы
cumhuriyetperver *с.* җөмһүрият сөюче
cunta *и.* хунта
cuntacı *и.* хунтачы
cup *иярт.* чулт; *cup diye suya düştü* чулт итеп суга төште
cura *и.* 1) бер төрле таган; 2) ике куллы кулкубыз
curacı *и.* кулкубызда уйнаучы
curcuna *и.* 1) ыгы-зыгы; 2) кызу, ритмлы халык көе
curnal, **jurnal** *и.* 1) досье; 2) табель; 3) полиция тикшерүе нәтиҗәләрен бәян иткән хисап кәгазе
cüce *и.* 1) кәрлә, кәтүк, кечкенә буйлы кеше; 2) кәй (*начар үсә торган*)
cüceleşmek *ф.* кәегү
cücelik *и.* кәрләлек, кәйлек
cücük *и.* 1) үсенте; 2) чеби, бәбкә; 3) кечкенә кисәк
cücüktenmek *ф.* үрү, үсә башлау; *soğanlar dolapta cücüklenmlş* суганнар шкафта үргән, үсә башланган
cümbür cemaat *с.* барысы бергә
cümbüş *и.* 1) саз (*тимер корпуслы*); 2) (*көйле, биюле*) куңел ачу
cümle *и. төрле мәгъ.* җөмлә
cümleten *рәв.* бөтенесе бергә
cüppe *и.* җөббә (*югары сыйныф шәкертләренең һәм мәдрәсә мөдәррисләренең махсус киеме*)
cüret *и.* җөрьәт, батырчылык
cüretkâr *с.* батырчылык итүче
cürettenmek *ф.* батырлану, җөрьәт итү
cürüm *и.* гаеп, хата; җинаять; **cürmü meşhut** җинаять өсте
cüz *и.* 1) өлеш (*тигез, тиң өлешләрнең берсе*); 2) кисәк, өлте (*үзара тиң булмаган өлешләрнең берсе*); 3) Коръәннең утыз өлешеннән берсе; 4) буклет
cüzam *и.* кычу чире
cüzamlı *с.* кычулы
cüzdan *и.* 1) калта, акча янчыгы; 2) таныклык □ **para cüzdanı** акча янчыгы; **evlenme cüzdanı** өйләнешү турында таныклык
cüzî *с.* өлешчә, бик аз

Ç

çaba *и.* хәстәр, тырышлык, тырышу
çabalamak *ф.* 1) чәбәләнү, тиберченү; 2) (*нәрсәне дә булса хәстәрләп*) тырышып

йөрү
çabucak *с.* өлгер, җитез; тиз
çabuk *рәв.* тиз; тиз генә; тиз арада; **çabuk ol** тиз бул, тизрәк ◊ **çabuk parlayan çabuk söner** тиз кабынган тиз сүнә дә
çabukça *рәв.* ашыгыч рәвештә
çabuklaşmak *ф.* тизләнү
çabukluk *и.* тизлек, өлгерлек; кызулык
çaça *и. сөйл.* тәҗрибәле көймәче
çaçaron *и.* телдәр, сүзчән
çaçaronluk *и.* телдәрлек, чичәнлек
çadır *и.* чатыр; тирмә; алачык □ **çadır ağırşağı** чатыр баганасы башына куела торган башлыксыман капкач; **çadır bezi** чатыр тукымасы, брезент
çağ *и.* 1) заман, билгеле бер вакыт; 2) чак, яшь; 3) чор, дәвер
çağmak *ф.* 1) нур чәчү, нурлану, балку; 2) *күч.* чиктән чыгу; 3) киң таралу, җәелү
çağa *и. сөйл.* бала
çağanoz *и. зоол.* краб
Çağatay *и.* чыгтай □ **Çağatay dili** чыгтай теле (*Урта Азиядә барлыкка килгән язма-әдәби төрки тел*)
çağcıl *с.* 1) заманча; 2) заманчыл
çağcıllaşmak *ф.* заманчалашу
çağcıllık *и.* заманчалык
çağdaş 1. *и.* замандаш. 2. *с.* заманча; хәзерге, хәзерге заман ...-ы
çağdaşlaşmak *ф.* заманчалашу
çağdaşlık *и.* замандашлык; заманчалык
çağdışı *с.* заманча булмаган, артта калган
çağıl çağıl *иярт.* челтер-челтер (*су агышы*)
çağıldamak *ф.* челтерәү
çağırmak *ф.* чакыру
çağla *и.* төшле (чикләвекле) җимешләр
çağlamak *ф.* 1) шарлап агу; 2) *күч.* ярсу
çağlar *и.* кечкенә шарлавык
çağlayan *и.* кечкенә шарлавык
çağlayık *и.* шаулап чыккан чишмә
çağrı *и.* чакыру, өндәү
çağrıcı *и.* чакыручы, өндәүче
çağrılmak *ф.* чакырылу
çağrılı *с.* чакырулы
çağrım *и.* чакырым
çağrısız *рәв.* чакырусыз
çağrışım *и.* хәтерләтү; чагылыш
çağrışmak *ф.* 1) чакырышу; 2) кычкырышу
çakmak *ф.* 1) сугып керту; беркетү; 2) казыкка (*терлекне*) бәйләү, бәйгә кую; 3) чагу, чакматашка h. б. бәреп чаткы чыгару; ут кабызу, шырпы сызу; 4) нур h. б. чагылу; ялтырау; 5) *күч.* аңлау, аңлап алу
çakal *и.* 1) шакал; 2) *күч.* алдакчы, ялганчы, жулик
çakaralmaz *с.* эшкә яраксыз
çakı *и.* пәке
çakıl *и.* чагыл, чагылташ, чуерташ
çakılmak *ф.* 1) кадаклану, беркетелү; 2) кадалу
çakıldamak *ф.* чакылдау, чыкылдау, чыкырдау
çakıldak *и.* шакылдавык
çakılı *с.* кадакланган, беркетелгән

çakıllık *и.* чагыллык, чуерташ күп җир
çakıltı *и.* чыкырдау авазы
çakıntı *и.* яшен чаткысы
çakır I *с.* чагыр, яшел зәңгәр □ **çakır göz** чагыр күз
çakır II *и.* зур гәүдәле һәм көчле лачын
çakır ayaz *и.* чалт аяз һәм бик салкын һава
çakır çukur *иярт.* чагыр-чыгыр, чакыр-чыкыр
çakır doğan *и. к.:* **çakır**
çakır kanat *и.* чүрәкәй үрдәк
çaksrkeyf *с.* ярым сәрхуш
çakışmak *ф.* 1) терәлү, сыену, сыенышу; 2) ярышу (*сүздә, җырда*); 3) *мат.* сыешу; тәңгәл килү
çakışık *с. мат.* туры килә торган, конгруэнт; *çakışık üçgenler* тәңгәл өчпочмаклар
çakma *и.* 1) чәкәнләнгән бизәк; 2) чәкәнче калыбы; 3) *күч.* тире авыруы; чуан
çakmak *и.* 1) чакма (*чакматашка бәргәндә чаткы чыгара торган корыч кисәге*); 2) чакмалы мылтыкның (тупның һ. б.) чаткы чыгаргычы, чакмак *иск.*
çakmaklı *и.* чакмаклы (мылтык)
çakmaklık *с.* кабызу өчен булган
çakmaktaşı *и.* чакматаш
çakşır *и.* 1) юка ефәк тукымадан тегелгән ирләр чалбары; 2) кош-корт аягындагы каурыйлар, "балак"
çaktırmadan *рәв.* искәртмәстән, сиздермичә
çalmak *ф.* 1) селтәнеп сугу; 2) музыка коралын уйнату; музыка коралында уйнау; 3) (*ишекне һ. б.*) шакылдату, шаку; 4) чәлү, урлау; 5) сөртү, сылау; *ekmeğin üzerine yağ çaldı* икмәк өстенә май якты; 6) бозу, зарар китерү; *patlıcanı kırağı çaldı* бадымҗанны кырау сукты; 7) бераз охшау; 8) (*күлмәклек һ. б.*) материал кисеп алу; 9) (*металлга*) уеп бизәк төшерү
çala *рәв.* бертуктаусыз, бик тиз; *çala kaşık yemek* бик тиз капкалау □ **çala kalem** бик тиз (*язу*), ашыгып (*язу*); **çala kamçı** бертоташ куалап (*бару*); **çala kaşık** ашыгып (*ашау*); **çala kürek** бертуктаусыз ишеп (*йөзү*)
çalçene *с.* туктаусыз сөйләүче
çaldırmak *ф.* 1) музыка коралында уйнату; 2) урлату; *saatimi çaldırdım* сәгатемне урлаттым
çalgı *и.* 1) (*кыллы*) музыка коралы; 2) музыка коралында уйнау
çalgıcı *и.* музыкант, музыка коралында уйнаучы
çalı *и.* куаклык; кура □ **çalı bülbülü** *зоол.* соры чебенче; **çalı horozu** *зоол.* суер
çalık *с.* 1) чалыш; 2) уңган (*төс, буяу*); 3) исемлектән һ. б. сызылган; 4) чутырлы, биртле (*яра яки шеш эзләре булган*)
çalılık *и.* куаклык; куралык
çalım *и.* 1) кылыч йөзе; 2) чалым, аерым билге; 3) кыланыш; кылану, тәкәбберләнү; 4) (*футболда*) ялган хәрәкәт □ **çalımına gelmek** (**getirmek**) форсаттан файдалану, җаен туры китерү
çalımlamak *ф.* 1) (*футболда*) ялган хәрәкәт ясау; 2) *күч.* елгырланып кеше хакына керү
çalımlı *с.* 1) кыланчык; тәкәббер; 2) ян эргәсе фигуралы, бөгелле (*көймә*) □ **çalım gemi** биек борынлы тар көймә
çalınmak *ф.* 1) музыка коралы уйнатылу; 2) шакылу (*мәс., капка һ. б.*); 3) чәленү, урлану; **kapı çalındı** ишек шакыдылар
çalıntı *с. и.* урланган нәрсә; плагиат
çalış *и.*1) музыка коралында уйнау рәвеше; 2) шаку, кагу
çalışmak *ф.* 1) эшләү, эштә булу; 2) тырышу; омтылу; 3) сабак уку, дәрес хәзерләү
çalışkan *с.* эшчән, эшсөяр; уңган, булдыклы

çalışkanlık *и.* эшчән булу; уңганлык, булдыклылык
çalışma *и.* 1) эшләү, эштә булу; 2) кайшалу, чалшаю (*детальләр тур.*)
çalıştırmak *ф.* 1) эшләтү; 2) күнектерү
çalıştırıcı *и.* тренер
çalıştırıcılık *и.* тренер *эше*
çalkalamak *ф.* 1) чайкалдыру; 2) селеккәләп болгату (*савыттагы, шешәдәге, һ. б. сыеклыкны*); 3) чайкау, чайкату (*суда, су белән*); 4) сикертү, биетү (*гәүдәнең бер өлешен*); 5) җилгәрү (*ашлыкны*), иләү
çalkanmak *ф.* 1) болгану; 2) чайкалу, дулкынлану; 3) *күч.* дәртләнү, илһамлану, дулкынлану; 4) *күч.* таралу, йөрү (*хәбәр, сүз*)
çalkantı *и.* 1) дулкынлану (*диңгез*); 2) туглап күпертелгән әйбер; 3) иләк асты чүбе
çalkar *и.* ашлык иләге
çalma I 1. *и.* 1) (*сәгать*) сугу; (*кыңгырау, ишек кыңгыравы*) шалтырау; шаку (*ишек, тәрәзә*); 2) уйнау, башкару (*музыка уен коралыңда*). 2. *с.* 1) уеп ясалган (*мәс., бизәк*); 2) урланган
çalma II *и.* чалма (*дин әһелләренең баш киеме*)
çalmaç *и.* әрҗә
çalpara I *и.* кулбау; шакылдык (*биегәндә чылтыратыр өчен кулга, бармакларга тагылган агач яки металл тубырчыклар*)
çalpara II *и. зоол.* диңгез кысласының бер тере
çaltı *и.* тигәнәк
çalyaka *рәв.* якадан алып, җилкәләп; □ **çalyaka etmek** якалау
çam *и.* нарат ◊ **çam devirmek** уйламыйча сүз сөйләү; **çam yarması** эре гәүдәле кеше
çamaşır *и.* 1) эчке кием; 2) юыласы кер; 3) кер юу □ **çamaşır değiştirmek** эчке киемен алыштыру; **çamaşır makinesi** кер юу машинасы
çamaşırcı *и.* кер юучы
çamaşırhane *и.* кер юу урыны
çamaşırlık *и.* 1) кер юу урыны; 2) эчке кием тегәр өчен материал
çamça *и. зоол.* чабак балыгы
çam fıstığı *и.* эрбет чикләвеге
çamsakızı *и.* чыршы (нарат) чәере, сагыз
çamur *и.* 1) *төрле мәгъ.* балчык; измә; 2) былчырак ◊ **çamur atmak** пычрак ату, яла ягу; **çamura yatmak** бурычын үтәмәү; сүзендә тормау
çamurcuk *и.* карабалык, карал
çamurlamak *ф.* 1) балчык сылау; пычрату; 2) *күч.* гаеп ташлау, хурлау
çamurlanmak *ф.* пычрану
çamurlu *с.* балчыклы, былчырак, пычрак
çamurluk *и.* 1) балчыклы теш, сазламык җир, былчырак; 2) балтырны (итек балтырын) былчырактан саклау өчен киелә торган кием, балтырса; 3) былчырактан саклану чарасы итеп автомобиль көпчәкләренә куелган деталь; 4) аяк киемен балчыктан чистарту өчен куелган тимер җайланма
çan *и.* чаң; *kilise çanı* чиркәү чаңы
çanak *и.* 1) җәенке һәм тирән савыт; 2) *бот.* касә, чәчәк касәсе ◊ **çanak tutmak** үзен-үзе ямьсезләү, үз кадерен җибәрү; **çanak yalamak** ялагайлану
çanaklık *и. диңг.* көймә мачтасына күзәтче өчен куелган мичкәсыман оя
çanaksı *с.* яссы савыт сыман
çanakyaprağı *и. бот.* касәнең яфрагы
çançiçeği *и. бот.* кыңгырау чәчәк
çandır *и.* 1) метис; кушылгак; 2) кыргый (*җимеш агачы тур.*)
çangal I *и.* көрәштә аяк чалу алымы
çangal II *и.* ботак-чатаклы агач

çangır çungur *иярт.* чангол-чыңгыл
çangırdamak ф. чыңгылдау, чыңгырдау
çangırtı *и.* чыңгылдау авазы; чаң-чың
çanıltı *и.* чаң тавышы
çanta *и.* букча, сумка ◊ **çantada keklik** кулга төште дип санарга була; **çantadan yetişmiş** үзлегеннән өйрәнгән
çap *и.* 1) диаметр, кизә *диал.*; 2) үлчәм; калибр; 3) кыйммәт, бәя, бәялелек; 4) схематик сызым; 5) *мат.* диагональ
çapmak *ф. төрле мәгъ.* чабу
çapa *и.* 1) китмән; 2) китмәнләү эше; 3) *диңг.* ләңгәр, якорьнең бер төре
çapaçul *с.* кыяфәтсез, килбәтсез
çapak I *и.* 1) күз эрене; 2) кылау (*кыздырган тимер, металл өслек кырыенда пәйда булган калай сыман кырлык*)
çapak II *и.* корбан балыгы
çapaktanmak ф. эренләнү
çapaklı *с.* эренле
çapalamak *ф.* китмәнләү
çapanoğlu *и.* болгавырлык
çapar *с.* 1) чуар; 2) альбинос
çaparız *и.* комачау, тоткар
çapari *и.* күп телле кармак
çapçak *и.* чапчак
çapkın *с.* 1) чабулап йөрүче, чапкыр; 2) качкын, качак, өйдән-йорттан качучы; 3) хатын-кыз артыннан күп чабучы
çapla *и.* чыйгыч (*гравёр энәсе, гравер безе*)
çaplamak *ф.* иңен-буен (*туры сызык буенча*) үлчәү
çaplı *с.* 1) билгеле диаметрлы, үлчәмле; *büyük çaplı* зур үлчәмле; 2) зур диаметрлы
çaprak *и.* чапрак, черге (*ияр астына - ат аркасына ябыла торган япма*)
çapraşmak *ф.* 1) аркылы-торкылы куелу; 2) катлаулану
çapraşık *с.* 1) аркылы-торкылы, чапрыш; 2) башваткыч, катлаулы
çapraşıklık *и.* 1) аркылы-торкылы булу; 2) катлаулылык
çapraz 1. *с.* аркылы-торкылы; кисешкән. 2. *и.* 1) *спорт.* көрәш алымы; 2) кием каптырмасы
çaprazlamak *ф.* чапраз хәлгә китерү, аркылы-торкылы кую, чалыштырып салу
çaprazlaşmak *ф.* чапраз хәлгә килү; аркылы-торкылы килү
çapul *и.* талау
çapulcu *и.* талаучы
çapullamak *ф.* талау
çaput *и.* кештәк
çar *и.* урыс патшасы, царь
çarçabuk *рәв.* 1) җанфәрманга; шундук; 2) җиңел, ансат (*башкару*)
çarçur *и.* исраф, исрафчылык □ **çarçur etmek** исраф итү; **çarçur olmak** исраф булу
çardak *и.* 1) күшек, павильон, өстуан *иск.*; 2) (*бакчада*) яшелчә һәм җимешләр үрмәләп үссен өчен ясалган корылма
çare *и.* чара
çaresiz *с. рәв.* чарасыз
çaresizlik *и.* чарасызлык
çarık *и.* 1) чарык, каеш чабата; 2) *тар.* туп арбасы тәгәрмәченең күннән ясалган йомшак тугымы
çarıklı *с.* чабаталы
çariçe *и.* урыс патшабикәсе, царица
çark *и.* 1) чарык, бер күчәрдә әйләнә торган канатлы тәгәрмәч; машинаның эшләр

тәгәрмәче; маховик; 2) хәрби теземнең үз тәртибен бозмыйча әйләнүе
çarkçı *и.* пароход яисә теплоход механигы
çarmıh *и.* 1) дар агачы; 2) *диңг.* мачта бавы
çarnaçar *рәв.* чар-начар; теләсә-теләмәсә дә
çarpmak *ф.* 1) чәпәү; бәрү; 2) сугу (*яшен, кояш, эссе*); 3) урлау, алып качу; 4) тарсылдау (*йөрәк*); 5) *мат.* тапкырлау
çarpan *и. мат.* тапкырлаучы
çarpı *и.* 1) шомартылмаган штукатурка; 2) *мат.* тапкырлау билгесе
çarpıcı *и.* күзгә ташланып торган
çarpık *с.* 1) кыеш, кыйшык; кәкре; 2) үз асылын югалткан, бозык
çarpıkça *с.* бераз кыеш
çarpıklaşmak *ф.* 1) кыйшаю, авышу; 2) кәкрәю
çarpıklaştırmak *ф.* 1) кыйшайту, авыштыру
çarpılmak *ф.* 1) кыйшаю, кәкрәю, бөгелү; 2) йөз чыту, чытаю; 3) *күч.* үпкәләү, ачулану
çarpılan *и. мат.* тапкырланучы
çarpım *и. мат.* тапкырчыгыш
çarpınmak *ф.* 1) тарсылдау; 2) тыпырчыну, тиберченү
çarpışmak *ф.* 1) бәрелешү (*мәс. машиналар*); 2) (*керештә, сугышта*) бәрелешү, көрәшү; 3) *күч.* каршы килү, бәрелешү (*мәс., фикерләр*)
çarpma *и.* 1) сугу, бәрү; 2) бәрелү, сугылу; 3) *мат.* тапкырлау
çarptırmak *ф.* 1) чәпәтү, бәрдерү, бәрелдерү; 2) урлату; алып качырга мөмкинлек бирү; 3) тарсылдату (*йөрәген*)
çarşaf *и.* 1) җәймә, юрган тышы; 2) хатын-кыз күзләрен генә күрсәтеп ябына торган зур шәл, шәльяулык
çarşaflamak *ф.* җәймә җәю; тыш кидерү
çarşamba *и.* чәршәмбе ◊ **çarşamba karısı** 1) тузгак башлы, пумалабаш; 2) ямьсез хатын; (**kaç ayın**) **çarşambası bir araya gelmek** бетен бәла-каза бергә килү
çarşı *и.* ябулы (*яисә ябулы рәтләрдән торган*) базар
çaşıt *и. сөйл.* шымчы, шпион
çaşıtlamak *ф.* шымчылау, шпионлык итү
çaşıtlık *и.* шымчылык, шпионлык
çat I *иярт.* чарт □ **çat etmek** чатнау, чарт итү ◊ **çat pat** 1) ярым-йорты; 2) ара-тирә; 3) Вакытлы-вакытсыз
çat II *и.* чат; юл (*елга һ. б.*) чаты
çatmak *ф.* 1) корып алу, кадаклап һ. б. ябыштыру; 2) оч-очларын беркетү, кырыйга кырыйны тоташтыру; 3) шәйшеләү, (*киртәлегләрне, мылтыкларны һ. б.*) таганлау; 4) (*хайван аркасына*) йөк салу; 5) чәпәү; 6) *күч.* дучар булу; бер хәлгә очрау; 7) *махс.* көймәләр бәрелешеп афәткә дучар булу; 8) *сөйл.* чат ябышу; 9) *сөйл.* берәүгә үчегү; 10) *сөйл.* башка урау; 11) (*йөзен һ. б.*) чыту; 12) киреләнү; кире кату
çatak I *с.* бер-беренә чатланган, куш
çatak II *и.* тау сыртының биллəнеп торган урыны
çatal I *и.* 1) чатлы ботак, җәпләшкә; 2) чатал *диал.,* ике җәпле сәнәк; 3) чәнечке
çatal II *с.* 1) ике җәпле, икегә аерылган; 2) ике яклы; 3) ике мәгънәле ◊ **çatal görmek** берне ике итеп күрү
çatalağız *и.* елга тамагы, дельта
çatallarımak *ф.* чатлану, җәпләнү
çatallı *с.* 1) чатлы, чаталлы, җәпләшкәле, айрылы; 2) икеле, шикле; 3) *сөйл.* карлыккан
çatana *и. диңг.* яхтаның бер төре
çatı *и.* 1) шәйше (*нечкә бүрәнәләрнең очларын бер-берсенә җыеп сөяп ясалган,*

пирамида сыман корылма); кыек h. б. ш. бәбкәсе; кыек асты; 2) түшәм белән түбә арасы; 3) селтәр, скелет; 4) *күч.* фабула; сюжет; 5) *күч. сөйл.* сыеныр җир, "почмак", "куыш"

çatık *с.* тоташтырылган, чатланган; чатлы

çatıklık *и.* чатлылык

çatılmak *ф.* чатлану; теркәлү

çatılı *с.* бәбкәле, үзенең кыек кормасы булган

çatınmak *ф.* (*чырайны*) чыту, сыту

çatır çatır *иярт.* 1) чатыр-чатыр (*мәс., яну*); 2) *рәв.* чатырдатып (*мәс., сөйләү әйтү*)

çatır çutur *иярт.* чатыр-чотыр

çatırdamak *ф.* 1) чатырдау; 2) *күч.* җимерелеп төшү

çatırdatmak *ф.* чатырдату

çatırtı *и.* чатырдау авазы

çatırtılı *с.* чатырдаулы

çatısız *с.* кыексыз

çatış *и.* җүрмәү рәвеше, җөйләнеш

çatışmak *ф.* җүрмәлү, җөйләнү; тоташтырылу

çatışık *с.* җүрмәүле, җөйле, җөйләнгән

çatkı *и.* 1) иң гади шәйше; таган; 2) урама, маңгайга төшереп (*баш түбәсен ачык калдырып*) бәйләнгән озынча яулык

çatkılık *и.* пар үгез өчен уртак боендырык (*агач камыт*)

çatkın *с.* чытык (*йөз, каш*)

çatlamak *ф.* 1) чатырт итү, чык итү; 2) чатнау; 3) алжу, йөдәү, хәлсезлектән үлү; 4) *күч.* көнләшүдән h. б. ш. шартлар дәрәҗәгә җитү

çatlak *с.* 1) чатнаган; 2) *күч.* тилемсә

çatlatmak *ф.* 1) чатнату; 2) *күч.* йөдәтү, акылдан шаштыру

çatma *и.* 1) ябыштыру эше, җөйләү эшә; 2) кием тегәр өчен үлчәп киселгән кисәкләрне киеп карау үчен эре атлатып тегеп тоташтыру; 3) чатыр, тирмә; 4) япмалар ясый торган тукыма; 5) каркас

çatra patra *рәв.* ватып-җимереп (*сөйләшү*), ничек җитте шулай

çattırmak *ф.* 1) бәрдерү; 2) оч-очын тоттырып беркетү

çav *и.* дан; хәбәр, чап *диал.*

çavmak *ф.* 1) кояш чыгу; 2) (*яктылык, җылы, ис*) таралу; 3) юлдан чыгу; тайпылу

çavalye *и.* тотылган балыкны суда саклау өчен зур кәрзин

çavdar *и.* арыш

çavlan *и.* зур шарлавык

çavlanmak *ф.* аты-чабы чыгу

çavlı *с.* ауга өйрәтелмәгән яшь лачын, балапан

çavuş *и.* 1) *тар.* полиция, тәртип саклаучы гаскәри, чавыш *тар.*; 2) сержант; 3) *сөйл.* кече җитәкче, бригадир; 4) йөземнең бер төре

çavuşkuşu *и.* hөдhөд

çay I *и.* чәй □ **çay evi** к.: **çayhane**

çay II *геогр.* кечкенә елга ◊ **çaydan geçip derede boğulmak** елганы кичә алып та, инештә батып калу

çaycı *и.* чәйче

çaydanlık *и.* чәйнек

çayhâne *и.* чәйханә

çayır *и.* 1) болын, чирәмлек; 2) яшел үлән; кәлшә □ **çayız soğuğu** май аенда була торган салкын көннәр; **çayır kuşu** болын тургае

çayırgüzeli *и.* болында үсә торган башаклы үсемлек

çayırlamak ф. 1) болынга чыгару, болынга куу; 2) болын үләнен күп ашап авыру (*хайван тур.*)

çayırlanmak *ф.* болында утлау
çayırlatmak *ф.* болынга чыгарып утлату
çayırlı *с.* болынлы, чирәмле
çayırlık *и.* болынлык, чирәмлек
çayırsedefi *и. бот.* татлы тамыр (*тамыры шифалы болын үләне*)
çayirtavuğu *и. зоол.* кыр тавыгы
çayırteresi *и. бот.* кыргый торма
çayırtirfili *и. бот.* кыргый тукранбаш
çayıryulafı *и. бот.* болын солычасы
çaykara *и.* яр чишмәсе
çaylak *и.* 1) тилгән; 2) *күч.* ертлач һәм җитез кеше
çaylaklık *и.* җитезлек
çaylık 1. *и.* чәй куагы үскән җир. 2. *с.* чәйгә яраплык яисә җитәрлек
çebiç *и.* бер яшьлек кәҗә бәтие
çeç *и.* 1) ашлык; 2) ашлык иләге
çeçe *и. зоол.* цеце чебене (*йокы авыруы таратучы зарарлы чебен*)
Çeçen *и.* чәчән халкы һәм шуның бер кешесе
Çeçence 1. *и.* чәчән теле. 2. *рәв.* чәчән телендә
çedene, **çetene** *и.* киндераш орлыгы
çedik *и.* читек
çedikçi *и.* читекче
çehre *и.* йөз, чырай, чәһрә *иск*.
Çek *и.* чех, чехияле
çek *и.* чек (*банк билгесе*)
çekmek *ф.* 1) *төрле мәгъ.* тарту, тарттыру; 2) суыру, эчкә тарту; 3) тартып чыгару; 4) өстенә тартып кидерү; *kalıba çekmek* калыпка кидерү; 5) утыру (*тукыма тур.*); 6) үзенә тарту; *mıknatıs gibi çekmek* магнит кебек үзенә тарту; 7) (*бәладән һ. б.*) тартып алу, коткару; 8) (*аерым фразеологик тезмәләрдә*) чигү; *hasret çekmek* хәсрәт чигү; 9) кору, тезү, тарту; *perde çekmek* пәрдә кору; 10) сызу; 11) күчереп язу; 12) сөртү, сылау, буяу; 13) юнәлдерү; 14) хайванны каплату; 15) тарту, килү (*үлчәүдә*); *yaş odun ağır çeker* чи утын авыр килә; 16) *ясау,* оештыру (*мәс., мәҗлес, җыелыш һ. б.*); 17) төшерү (*фоторәсемгә, кинога*); 18) охшау, (*кемгә дә булса*) тарту; 19) тарту, җәлеп итү; 20) чигерү (*мәс., бәяне, акчаның бер өлешен һ. б.*); 21) кире алу; 22) тарттыру, ваклау; 23) түшәү; 24) ташу, ташыту; 25) дәвам итү; *şubat ayı 28 gün çeker* февраль ае 28 көн дәвам итә; □ **dayak çekmek** таяк белән кыйнау; **fenaya çekmek** бозып үзгәртү; **kürek çekmek** ишкәк ишү; **sorguya çekmek** сорау алу ◊ **çek**! **çek arabanı**! кит, югал!; **çekip çevirmek** эшләтү, идарә итү
çekçe 1. *и.* чех теле. 2. *рәв.* чех телендә
çekçek *и.* дүрт тәгәрмәчле кул арбасы
çekecek *и.* (*аяк киемен кию өчен*) калакчык, шабала
çekel *и.* 1) кечкенә китмән; 2) сука калагы
çeker *и.* үлчәү җайланмасының үлчи алучанлыгы
çeki *и.* 1) үлчәү, мизан *иск.*; 2) ике йөз илле килограмм чамасындагы үлчәү берәмлеге; 3) *күч.* авырлык, кыенлык ◊ **çeki çekmek** кыенлык күрү; **çeki taşı gibi** акрын кыймылдаучан (*кеше*)
çekici 1. *и.* үлчәүче. 2. *с. күч.* үзенә тартучы, күңел тартып торучы
çekiç *и.* чүкеч
çekiçkemiği *и. анат.* колактагы чүкеч сөяге
çekiçlemek *ф.* чүкечләү
çekidüzen *и.* рәешлелек, тәртипкә китерелгәнлек, төзеклек
çekik *с.* озынча, сузынкы, батынкы ◊ **çekik durum** елганың иң саеккан чагы

çekikçe *с.* бераз озынчарак
çekilmek *ф.* 1) тартылу, күчерелү; 2) (*башлан һ. б.*) кичерелү; 3) тайпылу; 4) чигенү; 5) азаю, килү; 6) таралу; 7) ваз кичү; ташлап китү
çekiliş *и.*) чигенү, чигенеш; 2) тираж, отышлар уйналышы
çekim *и.* 1) тарту, тартып чыгару; 2) тартылу, тартылыш; 3) *гр.* төрләнеш; 4) кинокадр
çekimlemek *ф. физ.* (*җисемнәр*) бер-берсенә тартылу
çekimleme *и. физ.* гомуми тартылыш
çekimli *с.* 1) җәлеп итә торган; 2) ур. төрләнешле, төрләнә торган
çekimser *с.* тайпылучан, бер якка да кушылмаучан
çekimsiz *с.* 1) җәлеп итми торган; 2) *гр.* төрләнешсез, төрләнми торган (*сүз*)
çekinmek *ф.* 1) чигенү, тайпылу, тартыну; 2) сөртенү, ягыну
çekingen *с.* юаш, басынкы, оялчан, тартынучан
çekingence *рәв.* оялып, тартынып
çekingenlik *и.* оялчанлык, тартынучанлык
çekinik *с. биол.* вакыт-вакыт килеп чыга торган, рецессив
çekinti *и.* икеләнү, карарсызлык
çekirdek *и.* 1) төш; җимеш төше; 2) кабак; 3) *физ.* атом теше; 4) *биол.* тере күзәнәк плазмасы ◊ **çekirdekten yetişmek** берәр эшкә бала чактан ук өйрәнә башлаган булу
çekirdeklerimek *ф.* төшләнү, теш хасил булу
çekirdekli *с.* төшле, орлыклы
çekirdeksel *с.* атом теше белән бәйле
çekirdeksiz *с.* төшсез
çekirge *и.* саранча, чикерткә
çekişmek *ф.* 1) тарту, тартышу; 2) чәкәләшү, ызгышу
çekişmeli *с.* 1) чәкәләшүне; 2) авыр, күп тырышлык сорый торган
çekişmesiz *с.* чәкәләшүсез
çekişte *и. сөйл.* тозлы зәйтүн җимеше
çekiştirmek *ф.* төрле якка тарткалау; 2) тарткалап кубару; 3) *күч.* яманлау
çekiştirici 1. *и.* чәкәләштерүче. 2. *с.* кешенең начар якларын гына күрүче
çekkin *с.* (*нәрсәдән дә булса*) баш тарткан
çekme *и.* 1) тарту, сузу; 2) (*өстәл һ.* б.) тартмасы; 3) озын саплы бакча кайчысы; 4) комбинезон (*эш киеме*); **çekme burun** кылыч борын , төз борын
çekmece *и.* 1) кечкенә яисә тар өстәл h. б. ш. тартмасы; 2) тартмалы өстәл, тартмалы шкаф; 3) күтәрелмәле күпер; 4) кечкенә бухта, диңгез култыгы
çekmekat *и.* өйнең җәйгелек h. б. итеп калдырылган иң өске каты
çekmen I *и. биол.* экстрактор
çekmen II *и.* суыргыч яки өрдергеч
çektirmek *ф.* 1) ташыту; 2) тарттыру, сөйрәтү; 3) суырту; 4) ишкәк иштерү; 5) *күч.* азап чиктерү
çektin *и. диңг.* шлюпка, ишкәкле диңгез көймәсе
çelmek *ф.* 1) чалу; кыеклап кисү; 2) аркага асылындырып *яупык* бәйләү; 3) аяк чалу, егу; 4) *күч.* бер-беренә каршы килү
çelebi *и.* 1) әфәнде, ага, хөрмәтле өлкән ир кеше; 2) укымышлы кеше; зыялы; 3) (*шаһзадә, солтан углы һ. б.ларга бирелгән*) кушамат
çelebice *рәв.* агаларча, Укымышлыларча
çelebilik *и.* 1) агалык, укымышлылык; 2) зыялылык; нәзакәтлелек
çelenk *и.*) *иск.* кыйммәтле ташлар белән бизәлгән такыя; 2) чәчәк букетының бер төре (*муенга кидерелә*)
çelik *и.* корыч
çelik II *и.* 1) кыска таяк; 2) тамырландыру өчен кисеп алынган үсемлек кисемтәсе;

3) *диңг.* аркан тарттыра торган субай (*көймәдә*)
çelikçomak *и.* бер озын һәм бер кыска таяк белән уйнала торган балалар уены
çelikhane *и.* корыч кою цехы
çelikleşmek ф. 1) корыч хәленә килү; 2) *күч.* ныгу
çelim *и.* көч, куәт
çelimli *с.* куәтле, көчле
çelimsiz *с.* куәтсез, көчсез
çelişmek *ф.* капма-каршы булу
çelişik *с.* каршылыклы
çelişiklik *и.* каршылыклылык
çelişken *с.* каршы килә торган, капма-каршылыклы
çelişki *и.* капма-каршылык
çelişkili *с.* үзендә капма-каршылык булган
çelişkisiz *с.* каршылыксыз
çelme *и.* 1) чалу; кыеклап кисү; 2) аркага төшереп башка бәйләнгән яулык; 3) аяк чалу, егу
çelmelemek *ф.* көрәштә аяк чалу
çeltik *и.* 1) кибәге аерылмаган (чистартылмаган) дөге □
çeltik tarlası дөге басуы
çeltikli *с.* кибәкле (*дөге*)
çembalo *и.* цимвал, кимвал (*музыка коралы*)
çember *и.* 1) *мат.* түгәрәк; 2) кыршау; 3) *күч.* камалыш
çemberlemek *ф.* кыршаулау
çemberli *с.* кыршаулы
çembersiz *с.* кыршаусыз
çemçe *и.* чүмеч
çemen *и. бот.* 1) ак әнис; 2) ак әнистән ясалган тәмләткеч
çemenlemek *ф.* ак әнис тәмләткече салу
çemento *и.* цемент
çemkirmek *ф.* тупас җавап бирү, карулашу
çemkiriş *и.* тупас җавап, карулык
çemremek *ф.* сызгану (*җиңне, балакны*), итәкне кыстыру
çene *и.* 1) ияк; 2) яңак чыгынтысы; 3) каргаборын яки үрдәкборын тешләме; 4) *күч.* такылдавык ◊ **çene çalmak** күп сөйләшү; **çene yarıştırmak** сүз ярыштыру; **çene yormak** бушка сөйләү
çenebaz *с.* сөйләмчәк, тел бистәсе
çeneli *с.* 1) озын яңаклы, озын иякле; 2) *күч.* күп сөйләшүчән, сүзчән
çengel *и.* ыргак, кармак, чәңгәл *иск.*
çengellemek *ф.* 1) ыргакка асу, ыргаклау; 2) ыргакка, кармакка һ. б. ш. эләктереп кую
çengelli *с.* ыргаклы, кармаклы; кармаксыман; **çengelli iğne** тупчыклы энә
çengelsakızı *и.* табигый сагыз
çengi *и.* туйда төңгер сугып килен каршылау җырларын җырлаучы хатын
çenilemek *ф.* чинау, чинап елау (*эт тур.*)
çentmek *ф.* 1) чыю, киртү, киртек ясау; 2) бик вак итеп турау
çentik *и.* тигез өслектә калган очлы әйбер әзе, чый, чыек *диал.*
çentiklemek *ф.* чыю; киртекләү
çepçevre, **çepeçevre** *рәв.* әйләнә тирәли
çepel *и.* 1) пычрак; 2) чүп
çepellenmek *ф. V*) пычрану; 2) чүпләнү
çepelli *с.* чүпләнгән (*бигрәк тә ашлык тур.*)
çeper *и.* 1) иргәнәк; барьер (*өйне, бүлмәне һ. б. аерып тора торган дивар, өргә*);

2) янбакча; 3) чыбык-чабык; 4) *күч.* әхлаксыз кеше
çepez *и.* бозык ефәк кузысы
çepin *и.* тәпке, кечкенә китмән
çerçeve *и.* 1) кыса, рам; 2) *күч.* рамка, кыса
çerçeveci *и.* рам ясаучы
çerçevelemek *ф.* 1) рамлау; 2) кыса (рамка) сызу
çerçeveli *с.* 1) рамлы, кысалы; 2) рамкалы, читле
çerçevesiz *с.* 1) рамсыз, кысасыз; 2) рамкасыз, читсез
çerçi *и.* вак-төяк сатучы
çerçici *и. к.:* **çerçi**
çerçöp *и.* чүп-чар
çerez *и.* аш арасында ашала торган җиңел ашамлык, тәм-том (*җимешләр,чикләвек һ. б. ш.*)
çerezci *и.* 1) тәм-том сатучы; 2) тәм-том яратучы
çerezlenmek *ф.* 1) аш арасында тәм-том ашау, ашанып йөрү; 2) *күч.* аз-маз файда күрү
çerezlik *и.* 1) аш арасында ашала торган тәм-том; 2) тәм-том савыты
çerge *и.* тирмә, чатыр
çerkez *и.* чиркәс, черкес □ **çerkez peyniri** Адыгей сыры
çermik *и.* кайнар чишмә
çerviş *и.* 1) туңмай; 2) *сөйл.* өрек, алма һ. б. ш. җимешләрнең ашала торган йомшак өлеше
çeşit *и. төрле мәгъ.* төр
çeşitkenar *с. мат.* яннары тиң булмаган (*геометрик фигура*)
çeşitlemek *ф.* төрләндерү, төрен арттыру
çeşitleme *и.* 1) төрләндерү; 2) *муз.* вариацияләү, вариация
çeşitlenmek *ф.* төрләнү
çeşitlendirmek *ф.* төрлеләндерү
çeşitli *с.* төрле, төрле-төрле
çeşitlilik *и.* төрлелек
çeşme *и.* чишмә
çeşni *и.* 1) тәм, тат; 2) *күч.* күңелгә хуш килгән бер үзенчәлек
çeşnici *и.* татучы, дегустатор
çeşnilemek *ф.* тәм бирү
çeşnilenmek *ф.* тиешле тәмен алу
çeşnili *с.* тиешенчә тәме-таты булган
çeşnilik *и.* тәмләткеч
çete *и.* 1) кораллы кешеләр төркеме; 2) партизан отряды
çeteci *и.* партизан; сәрдар
çetele *и.* кирт, киртек
çetin *с.* кыен, читен ◊ **çetin ceviz** каты чикләвек; үгет-нәсихәт кабул итми торган (*кеше*)
çetinleşmek *ф.* кыенлашу, читенләшү
çetinlik *и.* читенлек
çetrefil *с.* аңлаешсыз; рәтсез (*сөйләү, сүз*)
çetrefilce *рәв.* шактый аңлаешсыз
çetrefilleşmek *ф.* аңлаешсыз хәлгә килү
çetrefilli *с.* аңлаешсыз урыннары булган
çetrefillik *и.* аңлаешсызлык
çetrefilsiz *с.* аңлаешсыз урыны булмаган, ачык
çevgen *и.* 1) ат өстендә торып уйнала торган туп уены; 2) шул уенда кулланыла торган чәкән - озын саплы таяк

çevik *с.* терчә, хәрәкәтчән; җитез, елгыр, йөгерек
çevikçe *с. рәв.* шактый җитез
çevikleşmek *ф.* җитезләшү
çeviklik *и.* терчәнлек; җитезлек
çevirmek *ф.* 1) бору әйләндерү, чөерү; *arkasını çevirmek* аркасын бору; *çember çevirmek* кыршау әйләндерү; 2) әйләндереп алу, ихаталау; 3) кире кайтару; 4) бер якка бору; 5) идарә итү; *bütün evi* □ *çeviriyor* бетен өй белән ул идарә итә; 6) әйләндереп тегү, тискәресен әйләндерү; 7) тәрҗемә итү; 8) әверелдерү; 9) ясау, түрәтү *диал.*; 10) майтару, тожыру; 11) кәрт уйнау; 12) тирәнтен үзгәрү, "сындыру" (*һава торышы тур.*)
çeviren *и.* тәрҗемә итүче, тәрҗемәче
çeviri *и.* тәрҗемә (*эше һәм әсәре*)
çevirici *и.* (*профессиональ*) тәрҗемәче
çeviricilik *и.* тәрҗемәчелек
çevirilmek *ф.* 1) әйләндерелү; 2) түнтәрелү; 3) ихаталану, әйләндереп алыну; 4) кире кайтарылу
çevirme *и. с.* 1) әйләндерү, чөерү; 2) шештә пешерелгән ит; 3) тәрҗемә ителгән (*әсәр*)
çevirmen *и.* тәрҗемәче
çevre *и.* 1) тирә-юнь, тирә-як, тирә, тирәлек; 2) *күч.* даирә, мохит; 3) читләре эшләнгән кулъяулык; 4) *мат.* контур; **çevre teker** *бот.* кәүсә һәм сабак кисемендә (*кабыктан эчкәрәге*) *тыш*кы бөжра
çevrelemek *ф.* 1) әйләңдереп алу, чолгау; 2) (*бер мәсьәләне*) төрле яктан яктырту
çevren *и.* офык, горизонт
çevresel *и.* тирәлек белән бәйләнешле
çevri *и.* 1) өермә, уйравык; 2) сүзнең мәгънәсен бозу
çevrik *с.* әйләнгән, әйләндереп куелган
çevrilmek *ф.* 1) әйләндереп алыну; 2) борылу; борылып карау
çevrilemek ф. әйтелгәннең мәгънәсен бозу
çevrili *с.* әйләнәле; уратып алынган
çevrim *и.* 1) дәвер; цикл; 2) *физ.* әйләнмәле ток (*алкын*)
çevrimli *с.* булдыклы, җәһәт эш итүчән
çevrimsel *с.* дәверле, цикллы
çevrinmek *ф.* берәр кеше (*дәрәҗәле зат*) тирәсендә бөтерелү, куштанланып йөрү
çevrinti *и.* әйләнеш
çevriyazı *и. гр* транскрипция
çeyiz *и.* 1) бирнә; 2) туй җиһазы
çeyizci *и.* туй җиһазы, бирнә һ. б. хәзерләүче яисә сатучы
çeyizli *с.* бирнәле
çeyizlik 1. *и.* бирнә әйбере. 2. *с.* бирнәлек
çeyizsiz *с.* бирнәсез
çeyrek *и.* 1) чирек, дүрттән бер, түтәрәм; 2) унбиш минут вакыт; 3) *күч. сөйл.* хәзерге Германия маркасы (*акча берәмлеге*)
çeyreklemek *ф.* бәбине аркасына яткырып (*кулларын-аякларын чалыштырулы хәрәкәтләндереп*) гимнастика ясату
çeyreklik *и.* чиреклек
çıban *и.* чуан, сызлавык □ **çıban ağırşağı** чуан үзәге; **çıban işlemek** чуанның эренен агызу, чуан сыту
çıdamak *ф.* чыдау, түзү, сабыр итү
Çıfıt *и.* 1) *тар.* яһүди, еврей; 2) *сөйл.* хәйләкәр, хәйләче
çığ *и.* 1) таулардан кубарылган (*тәгәрәгән саен зурая барган*) кар көрте; 2) бүлмә тактасы

çığa I *и. зоол.* чөгә (*балыгы*)
çığa II *и.* чылгый (*бизәк итеп кулланыла торган кош каурые*)
çığır *и.* 1) кар кубарылмасы эзе; сырынты; 2) кәҗә сукмагы; 3) буразна, эз; 4) *күч.* эз, юл; 5) бөек хәттатларның язу рәвеше ◊ **çığır açmak** берәр эшчәнлек өлкәсендә яңа юл ачу
çığırmak *ф.* 1) кычкыру, чырылдау; 2) халык җырларын башкару
çığırtmak *ф.* чакырту
çığırtkan *и.* 1) алдавыч кош (*аучылыкта кулланыла*); 2) кычкырып игълан итүче (*кеше*); 3) *күч.* файда күрер *өчен* мактаучы (*кеше*)
çığırtma *и.* 1) чакырту; 2) сыбызгысыман музыка уен коралы
çığlık *и.* сөрән салу, чарылдау □ **çığlık atmak** чарылдап кычкыру
çığrışmak *ф.* кычкырышу, чарылдашу
çıkmak, **-ar** *ф.* 1) (*-den*) *төрл. мәгъ.* чыгу; **kapıdan çıkmak** ишектән чыгу; *sütten yağ çıkar* сөттән май чыгар; **çocukluktan çıkmak** балалыктан чыгу; **fırtına çıkmak** давыл чыгу; 2) **-den** белгечлек алу, тәмамлау; *hukuk fakültesinden çıkmış* хокук факультетын тәмамлаган; 3) (*-den*) китү; **işten çıkmak** эштән китү; *otelden çıkmak* кунакханәдән китү; 4) (*-den*) килеп чыгу; *oyun yüzünden çıkmak* уен аркасында килеп чыгу; 5) (*-e*) менү, күтәрелү; *dağın tepesine çıkmak* тауның түбәсенә күтәрелү; 6) (*-den*) булып чыгу; *bizden daha vatansever çıktı* бездән дә артык ватансөяр булып чыкты; 7) арту, күтәрелү; *fiyatlar çıktı* бәяләр артты ◊ **çıkar yol** чыгар юл, чара
çıkagelmek *ф.* килеп төшү, көтмәгәндә (*кунакка һ. б.*) килү
çıkak *и.* 1) чыгу, чыгыш урыны, ишек; 2) *гр.* аваз ясалу урыны
çıkar *и.* файда
çıkarmak *ф.* 1) *төрле мәгъ.* чыгару; 2) *мат.* алу гамәлен башкару; алу; киметү; 3) үткәрү, уздыру, чыгу; *bir ayı çıkarmak бер* айны үткәрү; 4) ачу, ачыклау; *yalanını çıkarmak* ялганын ачу; 5) алу (*ачу, үч һ. б.*); *öfkesini çıkardı* ачуын алды; 6) салу (*киемне*); *paltosunu çıkarmak пальто*сын салу; 7) йөк бушату
çıkarcı *и.* үз файдасын гына кайгыртучы
çıkarılmak *ф.* чыгарылу
çıkarım *и.* 1) хәрби десант; 2) логик нәтиҗә
çıkarma I *и.* чыгару эше
çıkarma II *и.* 1) алу, математик алу гамәле; 2) *к.*: **çıkarım**
çıkartmak *ф.* чыгару; мендерү, күтәрү
çıkı *и.* биштәр, төенчек
çıkık *с.* 1) чыккан, тайган (*аяк, кул, һ. б.*); 2) алга чыгып торган, чыгынкы; *çıkık alınlı* чыгынкы маңгайлы
çıkıkçı *и.* чыкканны (тайганны) урынына утыртучы
çıkılamak *ф.* төенчекләү
çıkın *и.* төенчек □ **çıkın etmek** төенчек итеп бәйләү
çıkıntı *и.* 1) чыгынкы урын; 2) язманың читенә төзәтеп яисә өстәп язылган язу
çıkış *и.* 1) чыгу, чыгыш; 2) чыгу урыны; 3) килеп чыгыш; 4) күтәрелеш, күтәрелү; *dağa çığış* тауга күтәрелү; 5) *спорт.* старт; 6) *хәрби.* чолганыштан чыгу; □ **çıkış almak** эштән китү; **çıkış belgesi** сертификат
çıkışmak *ф.* 1) каты сүзләр әйтү, ачулану; 2) җитәрлек булу, җитү; *param çıkışmadı* акчам җитмәде ◊ **çıkışamamak** (*бер ярышта, осталыкта*) җитә алмау
çıkma *и.* 1) чыгу, күтәрелү (*эше*); 2) балкон; 3) мунча сөлгесе; 4) язма читендәге өстәмә язу □ **çıkma durumu** *гр.* чыгыш килеше
çıkmalı *с.* бөтеннең өлешен белдергән (*тәгъбир*) □ **çıkmalı tümleç** *гр.* чыгыш килеше белән белдерелгән тәмамлык
çıkmaz *и.* 1) тупик; 2) чишелмәс мәсьәлә, конфликт
çıkra *и. сөйл.* чытырман

çıkralık *и.* чытырманлык
çıkrık *и.* 1) чыгыр, чыгырык (*коедан чиләк белән су алу җайланмасы*); 2) әвернә; 3) торпыча
çıktı *и.* 1) *сәүд.* чыгым; 2) калдык-постык; *sanayi çıktısı* җитештерүдәге калдык-постыклар
çılan *и.* эре җимешле җиде агачы
çılbır I *кулин.* пышлак (*сыр*) белән тәбә
çılbır II *и.* йөгән чылбыры
çıldır çıldır *рәв.* ялт-йолт, елт-елт, елтыр-елтыр
çıldırmak *ф.* 1) тилерү; 2) бик нык омтылу, теләү
çıldırtmak *ф.* тилертү
çılgın *с.* тинтәк, тиле
çılgınca *рәв.* тилеләрчә, тиле кебек
çılgınlaşmak *ф.* тинтәкләнү, тилерү
çılgınlık *и.* тилелек, тинтәклек
çıma *и.* көймә арканының очы
çın *с.* чын, дөрес, тугры
çınar *и. бот.* чинар
çın çın *иярт.* чың-чың
çıngar *и.* ызгыш-кычкырыш
çıngı *и.* 1) чаткы; 2) җемелдек; 3) зәррә, кисәк, бөртек
çıngırak *и.* 1) чыңгырдавын, чыңгырак *диал.*; шөлдер; 2) уенчык шалтыравык
çıngırdamak *ф.* чыңгырдау, шыңгырдау, шалтырау
çıngırtı *и.* чыңгырдык тавыш
çınlamak *ф.* чыңлау, яңгырау
çınlatmak *ф.* чыңлату, яңгырату
çıplak *с.* 1) ялангач; 2) ялан (*җир*); 3) чәчсез, таз (*баш*); 4) буш (*бүлмә*); 5) *күч.* гади, бизәксез
çıplaklaşmak *ф.* ялангачлану
çıplaklık *и.* ялангачлык ◊ **bütün çıplaklığıyla** энәсеннән җебенә кадәр, бөтен нечкәлекләре белән
çıplanmak *ф.* шәрәләнү
çıra *и.*1) чыра; 2) лампы
çırak *и.* һөнәрченең өйрәнчеге (шәкерте)
çıraklık *и.* өйрәнчеклек
çırakman *и.* зур шәмдәл; әллә ничә тармаклы шәмдәл
çıralı *с.* чыралы
çıralık *и. с.* чыралык
çırçıplak *с.* яп-ялангач
çırçır I *и.* мамык орлыгын мамыктан аеру машинасы
çırçır II *и.* 1) (*челтерәп аккан*) кечкенә чишмә, гөрләвек; 2) чикерткәнең бер төре
çırılçıplak *с.* 1) яп-ялангач; 2) ап-ачык
çırnık *и.* диңгез көймәсенең бер төре
çırpmak *ф.* 1) әкрен генә бәрү, чабаклау, үзара бәрелдерү; 2) чайкау, болгату; 3) тигезләп кисү; 4) *күч.* урлау
çırpı *и.* 1) шырпы, агачтан аерылган яисә чыгып торган үткен чәнечке; 2) сызгыч киндерә (*корымга һ. б. буяп, бүрәнә, такта кебек нәрсәләргә туры эз төшерү җайланмасы*)
çırpılmak *ф.* 1) тигезләп киселү; 2) төзәтелгәндә бөтенлеге югалу; 3) (*кошның*) каурыйлары киселү
çırpınmak *ф.* 1) тыпырчыну; 2) уйнаклау; тибрәнү; дулкынлану; 3) *күч.* тыпырчыну, талпыну

çırpıntı *и.* 1) тибрәнү; дөп-дөп итү (*йөрәк*); 2) тыпырчыну; 3) (*су өстө*) шадралану
çırpışmak *ф.* канат кагу, талпыну, тилпенү
çırpıştırmak *ф.* 1) нечкә таяк (чыбык) белән суккалау; 2) әтмәлләү
çırpma *и.* тибрәү, йомшак кына бәрү
çıt *иярт.* чыт; чырт; шылт; *çıt diye kırıldı* чырт итеп ватылды; *odasında çıt yok* бүлмәсендә шылт иткән тавыш та юк
çıta *и.* ышкыланган тар такта, рейка
çıtak I *и.* 1) килмешәк; 2) *сөйл.* мактанчык, ярпач; 3) *тар.* Балкан төрекләренең кушаматы
çıtak II *с.* 1) сакау; 2) таулы, тауларда яшәүче
çıtçıt *и.* каптырма-кнопка
çıtı pıtı *с.* кечкенә һәм сөйкемле
çıtır çıtır *иярт.* чытыр-чытыр; *çıtır çıtır yanmak* чытыр-чытыр яну
çıtırdatmak *ф.* чытырдату
çıtır pıtır *иярт.* 1) быты-быты (*бала сөйләшүе*); 2) *к.*:**çıtı pıtı**
çıtkırıldım *с.* хәтере тиз калучан; түземсез
çıtlamak *ф.* четердәү, чыт итү
çıtlatmak *ф.* 1) чыртлату; 2) (*берәр мөһим мәсьәләне*) әкрен генә сиздерү
çıtlık *и. сөйл.* җимеш агачы һәм аның (*вак кына*) җимеше
çıtpıt *и.* шапылдак, шартлавык (*уенчык*)
çıvmak *ф.* 1) (*аткан нәрсә*) бәрелеп юнәлешен үзгәртү; чәчрәү; 2) сикерү
çıvgar *и.* мичәү үгезе (*җир сөрүдә*)
çıvgın *и.* карлы-бозлы яңгыр
çıyan *и.* 1) агулы кыргаяк, сколопендра; 2) *күч.* юха елан, мәкерле кеше
çiziktirmek *ф.* сырлау, таныгысыз итеп тиз-тиз язу, аннан-моннан сызгалау
çiçek *и.* 1) чәчәк; 2) тукыма бизәге; 3) чәчәк чире; 4) *күч.* хөрмәткә лаексыз дип саналган кеше; бәндә; 5) *күч.* алдакчы, ялганчы; 6) эретмәдән бүленеп чыккан кристалл ◊ **çiçeği burnunda** 1) әле генә укып чыккан (*белгеч*); 2) эштә (коллективта) яңа кеше; **çiçek bozuğu** шадра; **çiçek suyu** хушбуй
çiçekbiti *и. зоол.* телә; көбәле
çiçeklemek *ф.* чәчәкләү, чәчәк утырту, чәчәкләр белән бизәү
çiçektenmek *ф.* 1) чәчәкләнү; 2) диңгез өстендә ак күбекләр пәйда булу
çiçekli *с.* 1) чәчәкле; 2) чачаклы
çiçeklik *и.* 1) чәчәклек; гөлбакча; 2) (*бүлмәдә һ. б.*) чәчәк савыты яисә чәчәк урыны; 3) *бот.* чәчәк касәсенең төпсәсе
çiçeksimek *ф.* 1) *хим.* чәчәксыман куныклар (*кристаллар*) пәйда булу; 2) (*бит, тән*) сипкелләнү, тимгелләнү
çiçeksiz *с.* чәчәксез
çiçektacı *и.* чәчәк тажы
çiçektozu *и.* серкә (*чәчәк серкәсе*)
çiçekyaprağı *и.* чәчәк яфрагы (касәсе)
çift I *и.* эскәк, кечкенә махсус кыскыч
çift II *с.* 1) җөп; 2) парлы; 3) куш; **çift pencere** куштәрәзә; **çift sayı** җөп сан; **çift teker** *неол.* велосипед
çift III *и.* 1) бер пар; *kocası türk, karısı tatar olan bu çift* ире-төрек, хатыны татар булган бу пар; 2) сабанга җигелгән пар үгез
çiftcam *и.* ике катлы тәрәзә
çiftçi *и.* сабанчы; игенче
çiftçilik *и.* игенчелек
çifte I *с.* 1) ике катлы; ике яклы; 2) куш
çifte II *и.* 1) пар ишкәкле көймә; 2) ике көбәкле мылтык; 3) ат маңгаенда пар кашка; 4) кушаяклап тибү (*ат һ. б. тур.*)

çiftehane *и.* кош үрчетергә ярарлык зур читлек
çiftlemek *ф.* 1) кушаяклап тибү; 2) (*диңгездә торганда*) ике ләңгәрне берьюлы төшерү
çifteleşmek *ф.* тибешү
çifteli *с.* 1) тибешкәк; 2) тынычсыз; 3) уңмас (*кеше*), тәләйсез
çiftenağra *и.* ике резонаторлы кыллы музыка коралы
çifter çifter *с.* пар-пар
çiftetelli *и.* бию тере һәм шуның көе
çiftkapı *и.* ике катлы ишек
çiftküme *и. астр.* йолдызларның парлы төркеме
çiftlemek *ф.* 1) җөп итү, пар итү; 2) *авыл хуҗ.* каплату
çiftlenmek *ф.* 1) җөп ителү, парлану; 2) каплатылу
çiftlik *и.* басу, иген җире, сөрүлек
çigan *и.* чегән
çiğ I *с.* 1) чи; 2) *күч.* юньсез, мәгънәсез (*суз*); 3) ямьсез, күрексез; 4) кычкырып торган (*ялган, төс һ. б.*)
çiğ II *с.* тәрбиясез; үз яшенә туры килмәгәнчә кыланучы
çiğbörek *и.* чибүрәк (*пәрәмәчнең бер төре*)
çiğde *и. бот.* җидә (*ончыл җимешле агач*)
çiğdem *и. бот.* кара көздә генә чәчәк ата торган үләнчел үсемлек
çiğindirik *и.* көянтә
çiğit *и.* мамык орлыгы
çiğköfte *и.* талканның бер төре
çiğleşmek *ф.* җетеләнү
çiğlik *и.* 1) чилек, чи булу; 2) *күч.* тупаслык, юньсезлек, рәтсезлек
çiğnemek *ф.* 1) чәйнәү; 2) таптау, изү, сыту; 3) *күч.* санга сукмау
çiğnek *и. сөйл.* юл өсте
çiğnem *и.* чәйнәм, бер чәйнәрлек (*нәрсә*)
çiğnenmek *ф.* чәйнәлү; тапталу
çiklet *и.* хуш исле һәм татлы резин сагыз
çikolata *и.* шоколад
çil I *и.* боҗыр
çil II 1. *и.* 1) сипкел, тимгел; 2) тап. 2. *с.* 1) чуар; *çil horoz* чуар әтәч; 2) яңа һәм ялтырап торган
çile I *и. дини.* 1) кырык көнлек җәза; 2) *күч.* михнәт, зәхмәт, озакка сузылган кыенчылык
çile II *и.* 1) бәйләм, йомгак; 2) җәя бавы, кереш
çilemek *ф.* 1) сибәләү; 2) чылану, юешләнү
çilek *и. бот.* җиләк, җиржиләк
çilekeş *и.* михнәтле кеше
çileli *с.* 1) кайгы-хәсрәтле (*кеше*); 2) кайгы китерә торган
çilenti *и.* сибәләп яуган яңгыр
çilingir *и.* слесарь, суык тимерче
çilingirlik *и.* слесарьлек, суык-тимерчелек
çillenmek *ф.* сипкеллеләнү
çilli *с.* сипкелле
çim *и.* 1) чирәм, чирәмлек; 2) таш мүге
çimmek *ф.* 1) чумып чыгу, чуму; 2) күмелеп бату
çimbali *и.* цимбал, кыңгыраулы төңгер
çimçek *и.* шәһәр чыпчыгы; кәрлә чыпчык
çim çim *рәв.* теләмәстән; теләр-теләмәс
çimdik *и.* чеметем

çimdiklemek *ф.* чеметү
çimek *и. сөйл.* мунча
çimen *и.* чирәмлек
çimensiz *с.* чирәмсез
çimento *и.* цемент
çimentolamak ф. цементлау
çimlemek *ф.* чирәмләү, яшелләндерү
çimlenmek *ф.* чирәмләнү, яшелләнү
Çin *и.* Кытай, кытайлы
çinanasonu *и. бот.* кытай әнисе
Çince 1. *и.* кытай теле. 2. *рәв.* кытай телендә, кытайча
çincilya *и. зоол.* шиншилла
çineralya *и. бот.* кыргый канәфер
çingene *и.* чегән
çingenepembesi *с.* җете-кызыл (*төс*)
çingülü *и. бот.* камелия
çini *и.* 1) фаянс; 2) фаянстан ясалган
çinko *и. хим.* цинк, тутыя
çintiyan *и.* астарлап тегелгән хатын-кыз чалбары
çipil *с.* чепи (*күз*)
çipilleşmek *ф.* чепиләнү
çir *и.* киптерелгән җимеш
çiriş *и.* клейстер, апара җилем
çirişotu *и. бот.* тамырыннан апара җилем ясала торган үсемлек, асфодил
çirkef *и. с.*) болганчык су, юынтык, түгенте; 2) *күч.* әшәке, нәҗес (*кеше*)
çirkefçe *рәв.* әшәке рәвештә
çirkeflik *и.* әшәкелек
çirkin *с.* җирәнгеч, чиркен; кабәхәт
çirkince *рәв.* җирәнгеч рәвештә
çirkinleşmek *ф.* җирәнгечләнү
çirkinlik *и.* җирәнгечлек, чиркенлек
çirkinsemek *ф.* җирәнү
çiroz *и.* 1) *зоол.* уылдык чәчеп зәгыйфьләнгән скумбрия балыгы; 2) *күч.* бик зәгыйфьләнгән кеше
çirozlaşmak *ф.* 1) уылдык чәчеп зәгыйфьләнү (*балык тур.*); 2) *күч.* алҗу
çis *и.* үсемлек суты
çice *и.* пыскак яңгыр
çiselemek *ф.* пыскаклап яву
çişik *и.* куян баласы, куянкач
çit *и.* 1) читән; 2) ситсы, чит *иск.*
çitmek *ф.* 1) бәрү, җыеп китерү; 2) типчү; 2) ышкып юу (*керне*)
çıta *и. зоол.* гепард
çitar *и.* ефәк катыш мамыктан тукылган тукыма
çiten *и.* 1) читән; 2) кәрзин, арба (*тарантас*) читәне; 3) бәрәннәр өчен аран
çiti *и.* типчү эше; типчелгән төш
çitlemek *ф.* 1) чиртү (*көнбагыш, кабак орлыгы, чикләвек һ. б.*);2) читән белән әйләндереп алу
çitmik *и.* 1) йөзем тәлгәшенең кечерәк сабагы; 2) чеметем; *bir çitmik biber* бер чеметем борыч
çivi *и.* 1) кадак, чөй; 2) кайбер балыкларның тире өстендәге чәнечкесыман үсентесе ◊ **çivi gibi** тап-таза, нык
çivilemek *ф.* 1) кадаклау; 2) *күч.* бәреп үтерү

çivit *и. бот.* индиго үләне
çizmek *ф.* 1) сызу; 2) сызып җибәрү; сызып ташлау; 3) сыдыру; *iğneleri elimi çizdi* энәләре кулымны сыдырды
çizdirmek *ф.* сыздыру
çizecek *и.* сызгы (*балтачылар коралы*)
çizelge *и.* миллиметрлы кәгазь
çizge *и.* график
çizgi *и.* 1) сызык; 2) йөз чалымнары; **çizgi film** мультфильм
çizgilemek *ф.* сызу, сызгалау
çizgili *с.* сызыклы
çizi *и.* 1) сызык; 2) буразна; 3) *күч.* үз-үзеңне тотыш рәвеше
çiziktirmek *ф.* 1) тиз генә сызу; 2) баштан чыгарып (*фактларны һ. б. тикшермичә*) язу
çizim *и. мат.* сызым, шәкел, схема
çizimci *и.* сызымчы
çizinti *и.* 1) вак сызыклар, сызынты; 2) язмада сызгалау
çizme I *и.* итек
çizme II *и.* сызу эше
çizmeci *и.* итекче
çoban *и.* көтүче, чабан; *çoban köpeği* көтүче эте □ **çoban kebabı** эремчекле һәм итле ашамлык
çobanaldatan *и. зоол.* тау карлыгачы
çobançantası *и. бот.* көтүче сумкасы
çobandeğneği *и. бот.* көтүче таягы
Çoban Yıldızı, Çobanyıldızı *и.* Чулпан йолдызы
çocuğumsu *с.* балаларча кыяфәтле яисә кыланышлы
çocuk *и.* 1) бала; 2) яшь егет яисә кыз; 3) *күч.* балаларча кыланучы □ **çocuk bahçesi** балалар бакчасы; **çocuk bezi** биләүсә; **çokuk yuvası** ясле; **çocuğu olmak** баласы булу (туу)
çocukça *рәв.* балаларча
çocuklu *с.* балалы
çocukluk *и.* балалык
çocuksu *с.* баласыман
çoğalmak *ф.* күбәю, ишәю
çoğaltmak *ф.* күбәйтү, ишәйтү
çoğu *рәв.* 1) күбесенчә; 2) күбрәге, күбрәк өлеше
çoğul *и. гр.* күплек саны
çoğulcu *и.* плюралист
çoğulculuk *и.* плюрализм
çoğumsamak *ф.* күпсенү
çoğun *рәв.* күбесенчә, күп тапкыр
çoğunluk *и.* күпчелек
çoğunlukla
çoğunlukla *рәв.* 1) күпчелекнең теләге һ. б. белән; 2) күбесенчә
çoğurcuk *и. зоол.* сыерчык
çok 1. *рәв.*. 1) күп; 2) күбрәк, кирәгеннән артык. 2. *кис.* бик, бик тә, гаять дәрәҗәдә □ **çok görmek** күпсенү; **çok eşlilik** күпхатынлылык яисә күпирлелек; **çok hücreli** *биол.* күпкүзәнәкле; **çok terimli** *мат.* күпбуынлы сан; **çok uluslu** берничә ил катнашындагы (*сәүдә, җитештерү*); **çok yüzlü** *мат.* күпкырлы
çokanlamlı *с. гр.* күпмәгънәле; киң мәгънәле
çokça *рәв.* күпләп
çok çok *с.* күп-күп, бик күп

çokçu *и. неол.* плюрализм тарафдары, плюралист
çokçuluk *и.* плюрализм
çokgen *и. мат.* күппочмак
çokluk 1. *и.* 1) күплек, күп булу; 2) күпчелек. 2. *рәв.* күпчелек очракта, күбесенчә
çokramak *ф.* ургылып чыгу
çokrağan *и.* мул сулы чишмә
çoksamak *ф.* күпсенү, күп дип исәпләү
çoksesli *с.* 1) күптавышлы, полифоник; 2) *гр.* берничә аваз белдерүче (*хәреф*)
çoktan *рәв.* күптән, күптәннән (*бирле*)
çolak *с. и.* чулак
çoluk çocuk *и.* бала-чага
çomak *и.* чукмар башлы таяк
çomar *и. зоол.* зур гәүдәле аучы эте
çopra *и.* 1) балык кылчыгы; 2) чытырманлык
çoprabalığı *и. зоол.* сай суларда яши торган бик кылчыклы балык
çopur *и. с.* шадра
çor *и.* авыру, чир
çorak 1. *с.* 1) уңдырышсыз (*туфрак*); 2) ачы, тозлы (*су*). 2. *и.* 1) акбалчык; 2) тозлак, тозлы туфрак
çoraklaşmak *ф.* уңдырышсызлану
çoraklık *и.* 1) уңдырышсызлык; 2) ачылык, тозлылык (*су тур.)*
çorap *и.* оек, оекбаш
çorba *и.* шулпа, шурпа *диал.* □ **çorba kaşığı** аш кашыгы ◊ **çorba etmek** кушып болгату; **çorbada tuzu olmak** бераз булса да катнашы булу
çorbacı *и.* 1) шулпа пешереп сатучы; 2) тар. Госманлы дәүләтендә мәхәлли христианнар башлыгы; 3) *сөйл.* кораб капитаны
çorlu *с. сөйл.* чирле, чирләшкә, авыру
çotra *и.* 1) агач савыт; 2) агач чиләк
çotuk *и.* 1) тамырка, өстә күренеп торган тамыр; 2) агач төбе, төпсә; 3) йөземнең ялангач кәүсәсе
çöğmek *ф.* чүгү; иңү, аска төшү
çöğdürmek *ф.* чүктерү; аттыру, ыргыту (*алга таба*)
çöğünmek *ф.* чөйлегү, янтаю
çöğür I *и.* 1) *бот.* билчән; 2) орлыктан чыккан үсенте
çöğür II *и.* озын кулкубыз, чөгер
çöğürcü *и.* чөгердә уйнап җырлаучы
çökmek *ф.* 1) чүгү; тәбәнәкләнү; 2) иңү, басылу; 3) (*томан, чык һ. б. тур.*) төшү; 4) чүгәләү; 5) *күч. сөйл.* юкка чыгу
çökek *и.* 1) сулык читендәге баткаклык; 2) сай чокырлык, баткаклы иңкел
çökel *и.* лай; утырма
çökelmek *ф.* төпкә утыру, төпкә төшү
çökelek *и.* пышлакның (*сырның*) *бер төре*
çökeltmek *ф.* тондыру
çökelti *и.* турта
çökertmek *ф.* 1) чүктерү; 2) *күч.* җиңелергә мәҗбүр итү
çökkün *с.* 1) чүккән, тәбәнәкләнгән; 2) кыйммәтсезләнгән, көчен югалткан
çokturmak *ф.* чүктерү, иңдерү; тондыру
çöktürme *и.* чүктерү; тондыру □ **çöktürme havuzu** су тондыру өчен махсус бассейн
çökük *с.* чүккән, чүгеп төшкән, батынкы; *çökük gözler* батынкы күзләр; *çökük omuz* салынкы иңбашы
çökük lük *и.* чүккәнлек; батынкылык

çöküntü *и.* 1) утырма; дуен; 2) *геол.* җимерек, катламнарның бәрелешеп кырылган җире; 3) депрессия
çöküş *и.* 1) чүгү; 2) ишелү, җимерелү; 3) чүгәләү, чүгү; 4) *күч.* көчсезләнү, зәгыйфьләнү
çöl *и.* чүл
çölleşmek *ф.* чүлгә әверелү
çöllük *с. и.* 1) чүлләре күп өлкә; 2) уңдырышсыз җир
çömmek *ф.* чүмәшү
çömçe *и.* агач чүмеч; зур агач кашык
çömelmek *ф.* чүмәләү, чүмәлү
çömeltmek *ф.* чүмәлтү
çömez *и.* 1) *иск.* мөдәрристән дәрес алучы һәм аңа хезмәт итүче шәкерт; 2) *күч.* берәүнең үз эшен дәвам итәрлек итеп тәрбияләгән шәкерте
çömezlik *и. күч.* тугрылык, нык бирелгәнлек, ияръ
çömlek *и.* чүлмәк
çömlekçi *и.* чүлмәкче
çöngül *и.* кечкенә баткаклык
çöp *и.* 1) кечкенә чыбыксыман кисәк (*салам, агач, такта һ. б. ның*); 2) чүп ◊ **çöp atlamaz** бик тә дикъкатьле; **çöpten çelebi** бик зәгыйфь, көчсез
çöpçatan *и.* 1) яучы; 2) насыйп (*өйләнешүдә*)
çöpçatanlık *и.* яучылык
çöpçü *и.* чүпче, ишегалды себерүче
çöpleme *и. бот.* үгез чәчәге үләне
çöplenmek *ф.* 1) чемченү, кошлар кебек вак-вак кабып ашап утыру; 2) *күч.* вак-төяк эштән файда күрү
çöplü *с.* 1) чүпле; 2) кечкенә чыбык саплы (*йөзем, һ. б. тур.*)
çöplük *и.* чүплек
çöpsüz *с.* чүпсез ◊ **çöpsüz özüm** 1) кимчелексез нәрсә; 2) бергә яши торган туганнары булмаган ир яисә хатын
çörçöp *и.* чүп-чар
çördek *и.* (*корабта*) җилкән күтәрткеч механизм
çörek *и.* 1) күмәч, чүрәк; 2) *күч. сир.* күк җисеменең түгәрәк булып күренгән өлеше
çörekçi *и.* күмәчче
çöreklenmek *ф.* 1) йомгаклану, йомарлану; 2) *күч.* (*читтән килеп*)җирләшү; 3) *күч.* төйнәлү, укмашу (*хисләр тур.*)
çöven *и.* 1) *бот.* сабын үләне; 2) чегән
çözmek *ф.* 1) *төрле мәгъ.* чишү; 2) *хим.* таркату
çözdürmek *ф.* чиштерү
çözgü *и.* 1) тупас мамык тукыма; 2) тукуда буйлык; 3) әрләнгән сарык йоны
çözgün *с.* 1) җепшек, җепшегән; 2) сүтелгән, таркалган
çözgünlük *и.* 1) җепшеклек; 2) таркалганлык
çözme I *и.* ефәкнең бер төре
çözme II *и.* чишү эше
çözücü *и.* 1) чишүче; 2) таркатучы, таркаткыч
çözük *с.* 1) чишелгән; 2) җепшек; 3) көпшәк; 4) *күч.* таркау
çözülmek *ф.* 1) чишелү; 2) җепшү; 3) таркалу
çözülüş *и.* 1) чишелеш; 2) таркалыш
çözüm *и.* 1) җавап, мәсьәләне чишеп табылган җавап, чишем; 2) *мат.* тигезләмәнең тамыры; 3) *мат.* чишелеш
çözümlenmek *ф.* нәтиҗәгә киленү
çözünmek *ф.* чишелү; эрү, таркалу

çözündürmek *ф. хим.* таркату
çözünme *и. хим. физ.* эрү, таркалу
çubuk *и.* 1) чыбык; 2) сызык (*тукымада*); 3) озын челем, чубук ◊ **çubuğunu tüttürmek** кайгысыз яшәү
çubuklamak *ф.* чыбыклау, чыбык, белән суккалап кагу
çubuklu *с.* 1) чыбыклы; 2) челемле, чубуклы; 3) буй-буй сызыклы (*тукыма*)
çuha *и.* постау, сукно
çukur *и.* 1) чокыр; 2) *күч.* кабер
çukurlarımak *ф.* чокырлану
çukurlu *с.* чокырлы
çul *и. с.* 1) кылавын, кыл тукыма; 2) ябу ◊ **çul tutmaz** тапкан берен тотып бетереп баручы
çulha *и.* тукучы
çulhakuşu *и. зоол.* тукыркош, песнәкнең бер тере
çullamak *ф.* 1) көчле дулкын кагу; 2) япма ябу.
çulluk *и. зоол.* чуллык, бекас
Çulpan *и.* Чулпан (*йолдыз*)
çulsuz *с.* 1) каплаусыз, ябусыз; 2) *күч.* акчасыз, хәерче
çurçar *и.* 1) *зоол.* вак диңгез балыгы; 2) *күч.* чүп-чар, кирәксез нәрсә
çuval *и.* капчык; арыш капчыгы, чувал
çuvaldız *и.* зур энә
çuvallamak *ф.* 1) капчыкка тутыру; 2) *күч. сөйл.* эшне башкарып чыга алмау
Çuvaş *и.* чуваш
Çuvaşça 1. *и.* чуваш теле. 2. *рәв.* чуваш телендә, чувашча
çukundür *и.* чөгендер
çükür *и.* түтәсе көрәкчекле балта
çünkü терк. чөнки
çörümek *ф.* 1) черү; 2) (*тән*) күгәрү; 3) *күч.* көчсезләнү
çürük *с.* 1) черек; 2) *күч.* дөрес булмаган; 3) күгәргән (*тән*) ◊ **çürük sakız** тапталган фикер (*сүз*)
çürüktü *с.* черек, черекле
çürüksüz *с.* черексез
çürütmek *ф.* 1) черетү; 2) *күч.* (*ялган, буш фикерне, сүзне*) фаш итү
çüş *ы.* 1) ишәкне туктату өчен әйтелә торган ымлык; 2) ахмакларча әйтелгән сүз яисә эшләнгән эш турында әйтелә

D

da, **de** 1. *терк.* да, дә; *akimi başına topla da çalış* акылыңны башыңа җый да эшлә, тырыш; *sözümü tutacağını söyledi de tutmadı* сүземне тыңлармын диде дә тыңламады. 2. *кис.* да, дә; *toplantıda o da konuştu* җыелышта ул да сөйләде
dadaş *и.* 1) ир туган, кардәш; 2) егет
dadı *и.* бала караучы хатын
dağ I *и.* тау
dağ II *и.* 1) кызган тимер белән бастырылган тамга; 2) *күч.* олы хәсрәт, кайгы
dağcı *и.* альпинист, тауменәр
dağılmak *ф.* 1) таралу, таркалу; 2) таушалу; 3) *күч.* көчсезләнү, таркалу
dağılış *и.* таралыш; таратылыш
dağılma *и.* таралу; таратылу
dağınık *с.* тарау, таралган; сибелгән, чәчелгән; таркау; *saçları dağınık* чәчләре тузгыган; *dağınık kıyafetli* җыйнаксыз кыяфәтле; *kafam çok dağınık* зиһенем таркау
dağıstanlı *и.* дагстанлы

dağıtmak *ф.* 1) тарату; таркату; 2) тарату, җәелдерү; 3) таратып ташлау; 4) *күч.* әшчәнлеген туктату, таркату; 5) *күч.* көчсезләндерү
dağıtıcı *и.* таратучы
dağlamak *ф.* 1) кызган тимер белән тамга басу; 2) *кызган* тимер белән дәвалау (*азган яраны һ. б.*); 3) *күч.* өтеп алу; яндыру; *biber ağzını dağladı* борыч авызын яндырды
dağlı *с.* таулы
dağlık *и. с.* таулык (*өлкә*)
daha *кис.* 1) әле; *daha kimse gelmemiş* әле беркем дә килмәгән; 2) тагын, тагын да; *bir saat daha beklemeli* тагын бер сәгать көтәргә кирәк □ **dahası var** ул гына түгел, ул гынамы соң
dahdah *и.* бахбай (*ат — балалар телендә*)
dahi *кис. иск.* да; дә; *bunu ben dahi bilmiyorum* моны мин дә белмим
dâhi *с.* даһи, гений
dahil 1. *рәв.* ...ны да кертеп, ...ны да исәпләгәндә; *bu gün dahil ayrılalı beş gün oldu* бүгенге дә кертеп, аерылганга биш көн булды. 2. *и.* эч, өлеш, эчке өлеш; *memleketin dahilinde* мәмләкәт эчендә
dahil II *и. иск.* катнаш; *benim dahilim yok* минем катнашым юк
dahiliye *и.* 1) *иск.* эчке эшләр; 2) эчке авырулар
daima *рәв.* даими рәвештә, даимән *кит.*
daimî *с.* даими, дәвамлы
dair *с.* мөнәсәбәтле, бәйле; караган
daire *и.* 1) *мат.* түгәрәк, әйләнә; 2) квартир; фатир; 3) департамент, идарә бүлекчәсе
dairesel *с. мат.* түгәрәксыман; әйләнә рәвешендәге
dakik *с.* 1) тәртипле, төгәл; 2) *күч.* җыйнак, төгәл (*кеше*)
dakika *и.* минут
daktilo *и.* 1) машинка, кулдан бастыру машинасы; 2) *к.*: **daktilograf**
daktilograf *и.* машинкада басучы, машинкачы
dal I *и.* 1) ботак, тармак; тал *иск.*; 2) *күч.* эшчәнлек тармагы
dal II *и.* арка, сырт; иңсә, җилкә ◊ **dalına binmek** башына утыру (*үзеңә хезмәт иттерү*)
dal III *с.* ялангач; *dal kılıç* ялангач кылыч
dalmak *ф.* 1) чуму; 2) керү; 3) *күч.* талу
dalamak *ф.* 1) талау (*эт*); 2) чагу (*кычыткан*; *бөжәк һ. б.*)
dalak *и.* талак (*эчке орган*)
dalaş *и.* талаш, гауга
dalaşmak *ф.* талашу
dalavere *и.* жуликлык
dalavereci *и.* жулик
daldırmak *ф.* 1) чумдыру, батыру; 2) *күч.* чуму
daldız *и.* уймыр (*агач һ. б. ую коралы*)
dalga *и. төрле мәгъ.* дулкын; **dalga dalga** 1) дулкын-дулкын (*чәч*; *тигезсез өслек тур.*); 2) айдар-айдар (*төс*)
dalgakıran *и.* дулкынъяргыч
dalgalandırmak *ф.* 1) дулкынландыру; 2) җилфердәтү
dalgalanmak *ф.* 1) дулкынлану; 2) җилфердәү
dalgıç *и.* водолаз
dalgın *с.* 1) талгын; салмак; 2) уйчан
dalgınlık *и.* 1) талгынлык; 2) уйчанлык; таркаулык
dalkavuk *с.* ялагай
dallanmak *ф.* 1) тармаклану; 2) *күч.* җәелү, тармаклану

dallandırmak *ф.* тармакландыру
dalma *и.* 1) талу; чуму; 2) *спорт.* көрәш алымы (*кинәт бөгелеп аяктан эләктерү*)
dalya *и.* дәлия, георгин
dalyan *и. диңг.* диңгез ярында зур җылымнар белән бүлеп алынган балык тоту урыны
dam I *и.* 1) түбә; 2) кечкенә өй; 3) абзар ◊ **dam altı** баш өстеңдә түбә, сыеныр урын
dam II *и.* дама
dama *и.* шашка уены ◊ **dama taşı gibi** әле тегендә, әле моңда этеп-төртеп йөртелгән
damak *и.* 1) аңкау; 2) тамак
damar *и.* 1) кан тамыры; 2) (*ташлагы һ. б.*)сыр, төс аерымлыгы; 3) кан (*нәселдән килгән холык, табигать һ. б. тур.*) ◊ **damarına çekmek** нәселенә охшау, нәселенә тарту
damarlı *с.* 1) кан тамырлары булган (күренеп торган); 2) сырлы, сырланып торган (*мәс., мәрмәр*); 3) *күч.* холыксыз
damat *и.* кияү (*"кызымның ире" мәгъ.*)
damga *и.* 1) мөһер, тамга; 2) *күч.* хурлык һ. б. ш. тамгасы
damgalamak *ф.* 1) тамгалау; 2) *күч.* тамга салу, ярлык тагу
damgalı *с. төрле мәгъ.* тамгалы; тамгаланган
damgasız *с.* тамгасыз
damıtmak *ф. хим. физ.* кудыру, куу
damızlık *с. и.* 1) орлыкка калдырылган; 2) нәселле; нәсел яхшырту өчен; 3) мая; маяга калдырылган; 4) оеткы
damla *и.* 1) тамчы; 2) *мед.* инсульт; 3) тамыза торган дару; *göz damlası* күз даруы
damlamak *ф.* 1) таму, тамчылау; 2) *күч.* (*берәр җиргә*) чакырылмыйча (искәртмичә) бару
damlalık *и.* тамызгыч
dana *и.* тана
dangıldamak *ф.* даңгылдау, даңгырдау
dangıl-dungul *с. рәв.* тупас, ямьсез, начар
danışmak *ф.* киңәшләшү; белешү
danışık *и.* алдан сөйләшеп куелган
danışma *и.* киңәш-табыш итү; киңәшмә; белешмә; **danışma bürosu** белешмәләр бүлеге
danışman *и.* киңәшче; консультант
Danıştay *и.* Дәүләт советы, Дәүләт шурасы
daniska *с.* иң яхшы
dans *и.* танцы, бию
dantel *и.* челтәр
dar I *с. мат.* киң түгел; *dar sokak* тар урам; *dar düşünce* тар фикер
dar II *и.* дар, дар агачы
dara *и.* 1) тара, товарның савыт, тышлык һ. б. авырлыгы; 2) тара (*савыт, тышлык һ. б.*)
daracık *с.* бик тар
daralmak *ф.* 1) тараю, азаю; 2) *күч.* кыенлашу; *geçimi daraldı* көн итүе кыенлашты
daraltmak *ф.* тарайту
darbe *и.* 1) сугу, бәрү, ору; 2) *көч* кулланып алыштыру; *hükûmet darbesi* хөкүмәтне көч кулланып алыштыру; 3) *күч.* кыен
darbelemek *ф.* 1) сугу, ору; 2) *күч.* зыян китерү
darboğaz *и.* тарлавык
dargın *с.* ачулы, үпкәле, үпкәләүле
darı *и.* тары

darılmak *ф.* 1) үпкәләү, ачулану; 2) орышу
darılgan *с.* тиз үпкәләүчән, тиз ачуланучан
darlaşmak *ф.* кыенлашу; азаю
darlık *и.* 1) тарлык; 2) *күч.* кытлык; 3) *күч.* ачу, үпкә
darmadağın, **darmadağınık** *с.* таралып яткан, чәчелеп яткан, чәчеп ташланган
dastar *и. сөйл.* тастар
datif *и. гр.* юнәлеш килеше
dav *и. зоол.* Африка зебрасы
dava *и.* 1) дәгъва, таләп; 2) судка мөрәҗәгать итү
davacı *и.* 1) дәгъвачы, судка мөрәҗәгать итүче; 2) дәгъвачы, претендент
davalı *с.* 1) дәгъвалы, бәхәсле (*мөлкәт һ. б. ш.*); 2) дәгъва белдерелгән кеше
davar *и.* 1) вак мал, сарык һәм кәҗәләр; 2) сарык һәм кәҗә көтүе
davet *и.*) чакыру; 2) ашау-эчүле мәҗлес
davetli *с.* рәсми чакырылган, чакырулы
davetname *и.* чакыру кәгазе
davrandırmak *ф.* 1) аякка бастыру; 2) кыланырга мөмкинлек бирү; 3) каршы тордыру; 4) батырайту, гайрәт бирү, куәт бирү
davranış *и.* 1) хәрәкәт рәвеше; үз-үзен тоту рәвеше; 2) мөгамәлә
davranmak *ф.* 1) хәрәкәт итү; маташу; хәзерләнү; 2) кылану
davul *и.* зур барабан; сөрән барабаны ◊ **davul derisi** тирес бит (*оялмый торган кеше*)
davulcu *и.* барабанчы
dayamak *ф.* 1) сөяп кую; 2) терәү, төбәү; 3) *сөйл.* төбенә кадәр ачу (*тәрәзәне, ишекне*)
dayak 1. *и.* 1) таяк; 2) эшермә (*ишектә*). 2. *ф.* 1) таяклау, кыйнау, ору-сугу; 2) терәү, таяу; *dayak vurmak* терәү кую ◊ **dayak arsızı** кыен азыгы, кыйналудан курыкмаган
dayaklamak *ф.* 1) терәү салу; 2) эшерү (*ишек эшермәсен*)
dayalı *с.* 1) сөялгән, таянган; 2) *күч.* таянган, нигезләнгән, караган
dayanmak *ф.* 1) таяну; сөялү; 2) өмет баглау; 3) чыдамлы булу; бирешмәү; *bu gemi fırtınaya iyi dayanır* бу кораб давылга бирешми; 4) (*кыенлыкларга*) каршылык күрсәтү; 5) барып җитү; 6) җитү, җитәрлек булу; **dayanamamak** сабыр итеп тора алмау
dayanak *и.* таяныч, таянырга яраклы нәрсә
dayanıklı *с.* 1) ныклы; 2) түземле; чыдамлы
dayanıksız *с.* 1) нык булмаган; 2) түземсез, чыдамсыз
dayanışmak *ф.* ярдәмләшү, таянышу
dayatmak *ф.* 1) таяту, терәтү; 2) үҗәтләнү, карышу
dayı *и.* 1)ага, ананың абыйсы, тайы *диал.*; 2) *күч.* зур урындагы яклаучы, таяныч; 3) ага, өлкән яшьтәге ир кешегә эндәшү сүзе
dazlak *с.* пеләш; таз
demek *ф.* 1) әйтү; *sizin dediğinizi anladım* сез әйткәнне аңладым; 2) дип әйтү; *muşmulaya döngel de derler* мушмулага дөнгәл дип тә әйтәләр; 3) дию; *yağmur kar demedi, yola çıktı* яңгыр димәде, кар димәде, юлга чыкты ◊ **dediği çıkmak** әйткәне рас килү; **dediği dedik** үз кырыгы кырык, үз сүзе сүз; **deme**! чынмы?! юктыр ла?!; **deme gitsin** әйтеп аңлатып булмый
derken 1) дисәләр дә; 2) нәкъ шул вакытта
debelenmek *ф.* 1) тыпырчыну, бәргәләнү; 2) *күч.* юкка маташу
dede *и.* 1) дәү әти, картатай, әтинең яисә әнинең әтисе; 2) бабай, хөрмәтле карт; 3) җиде буын бабаның һәр бере
dedikodu *и.* гайбәт; гайбәтчелек
dedikoducu *и.* гайбәтче; сүз ташучы

def *и.* 1) кире кагу; 2) сарыф итү
defa *и.* тапкыр, мәртәбә; **bir defa** беренче тапкыр; **ilk defalarca** күп тапкырлар
defetmek *ф.* 1) куып җибәрү, кире бору; 2) туктатып калу
defin *и.* дәфен, күмү
define *и.* 1) (*җиргә күмелгән*) хәзинә; 2) тиешле бәясен алмаган нәрсә
defne *и. бот.* дәфнә, лавр
defnetmek *ф.* күмү, җирләү
defolmak *ф.* юк булу, юкка чыгу ◊ **defol**! күземнән югал
defter *и.* дәфтәр
defterdar *и.* финанс эшләре буенча җаваплы кеше
değmek I ф. 1) тию; 2) тәэсир итү; 3) җитү; *mektup elime değmedi* хат (*миңа*) килеп җитмәде
değmek ф. 1) (*билгеле бер бәя*) тору; *yüz bin lira değer* йөз мең лира тора; 2) күңелгә хуш килү; 3) лаек булу
değdirmek *ф.* 1) тидерү; 2) җиткерү, илтеп бирү; 3) бәяле, кыйммәтле итү
değer *и.* 1) кыйммәт, бәя; тияре *сөйл.*; 2) игътибар; абруй; кадер; 3) *мат.* зурлык □ **değer biçmek** бәя бирү
değerbilir *с.* бәясен (кадерен) белүче
değerbilmez *с.* кадер белмәс; затсыз
değerlendirmek *ф.* 1) кадерен (кыйммәтен) билгеләү; 2) бәясен белеп файдалану
değerlenmek *ф.* 1) бәя казану; 2) кыйммәте арту
değerli *с.* 1) кыйммәтле; кадерле; 2) хөрмәтле
değersiz *с.* 1) кыйммәтсез; 2) абруйсыз, хөрмәтсез
değil *кис.* түгел □ **değil mi ki** шулай булгач
değin I *бәйл.* тикле, кадәр(ле), чаклы, хәтле
değin *и. сөйл.* тиен (*җәнлек*)
değinmek *ф.* (*бер мәсьәләгә*) кагылу
değinme *и.* кагылыш; кагылу
değirmek ф. 1) тигезү, тидерү, тиерү *диал*); 2) *сөйл.* җиткерү, белдерү, ишеттерү
değirmen *и.* 1) тегермән; 2) изгеч
değirmenci *и.* тегермәнче
değirmi *с.* 1) түгәрәк; *değirmi masa* түгәрәк өстәл; 2) иңе буе тигез (*тукыма*)
değirmilik *и.* түгәрәклек
değiş *и.* алмашу; алмаш
değişmek *ф.* 1) үзгәрү; 2) алышыну; 3) алмаштыру, алыштыру; *üstümü değiştim* өстемне алыштырдым
değişici *с.* үзгәрүчән
değişik *с.* 1) үзгә; үзгәргән; 2) алмаштырылган; 3) башка, башка төрле
değişim *и.* 1) үзгәреш; 2) *биол.* нәселдә кинәт килеп чыккан үзгәреш; 3) алыш-бireш
değişken 1. *с.* тиз үзгәрүчән. 2. *и. мат.* үзгәрмә зурлык
değişkin *с.* 1) үзгәрешле; 2) үзгәртелгән
değiştirmek *ф.* 1) үзгәртү; 2) алмаштыру, алыштыру
değiş tokuş *и.* алыш-бireш
değme I *и.* тию; кисешү
değme *с.* гадәти, гади
değnek *и.* (*махсус*) таяк; кул-таяк
değneklemek *ф.* таяклау, таяк белән кыйнау
değnekli *с.* таяклы
dehliz *и.* тар һәм озын коридор
dehşet 1. *и.* 1) дәһшәт; 2) искитәрлек нәрсә. 2. *ы.* искиткеч!
dehşetli 1. *с.* дәһшәтле; куркыныч. 2. *рәв.* бик нык, соң дәрәҗә(дә)

dejenere *и.* дегенерат, тилемсә, тиләскәү
dek *бәйл.* тикле, кадәр
dekan *и.* декан, факультет башлыгы
deklârasyon *и.* декларация
dekorasyon *и.* декорация
dekoratör *и.* декоратор
delmek *ф.* тишү
deldirmek *ф.* тиштерү
delegasyon *и.* делегация
delege *и.* делегат
delgeç *и.* тишкеч
delgi *и.* борау
deli *с.* 1) тиле; 2) саташкан; 3) гадәттән тыш (*зур, биек, куе һ. б.*)
delice *рәв.* тилеләрчә, тилечә
delik *с. и.* тишек; күз; *delik çorap* тишек оек; *iğne deliği* энә күзе; *fare deliği* тычкан тишеге
delikanlı *и.* 1) яшь егет; 2) үсмер егеткә эндәшү сүзе
delikanlılık *и.* яшьлек
delikli *с.* тишекле; тишек-тошыклы
deliksiz *с.* тишексез ◊ **deliksiz uyku** бер дә уянмыйча озак йоклау
delil *и.* 1) дәлил; 2) *юр.* исбатлаучы дәлил
delilenmek *ф.* тилеләнү, тилерү
delilik *и.* тилелек
delinmek *ф.* тишелү
dem *и.* 1) *иск.* сулыш, тын; 2) вакыт; заман; 3) пешкәннән соң чәйнең төсе һәм исе тиешенчә булу; 4) ис ◊ **dem tutmak** кушылып җырлау яисә уйнау; **dem vurmak** сөйләү (*берәр нәрсә турында*)
demagoji *и.* демагогия
deme *и.* 1) дию, әйтү; 2) төшенчә; 3) әйтеш; импровизация, импровизацион шигырь; 4) *сөйл.* әйтем
demek *кер. сүз.* димәк, димәк ки
demet *и.* көлтә; бәйләм
demetlemek *ф.* җыеп бәйләү; көлтә (итеп) бәйләү
demin *рәв.* бераз элек
demir *и.* 1) *төрле мәгъ.* тимер; 2) ләңгәр, якорь □ **demir yolu** тимер юл
demirağacı *и. бот.* тимер агачы
demirbaş *и.* эш урынындагы әйберләр (*хезмәткәр эштән киткәндә, яңа килгәненә тапшырып китә*); *bu masalar demirbaştır* бу өстәлләр эш урынының рәсми әйбере
demirci *и.* тимерче
Demir Kazık, Demirkazık *и.* Тимерказык (йолдыз)
demirlemek *ф.* 1) (*тәрәзә капкачы, ишек, һ. б. ның*) тимер элгечен элү; 2) *диңг.* ләңгәр (*якорь*) *салу* (*кораб тур.*)
demirperde *и. күч.* тимер пәрдә (*1945 - 1990 елларда Көнбатыш илләрен Көнчыгыштан аерып торган чаралар системасына бирелгән исем*)
demiryolcu *и.* тимер юлчы (*тимер юл системасында эшләүче*)
demlemek *ф.* дәмләү, парлау (*чәйне*)
demlenmek *ф.* 1) (*чәй*) парлану; 2) (*пылау*) пешкәннән соң бераз томалап тотылу
demografi *и.* демография
demografik *с.* демографик
demokrasi *и.* демократия
demokrat *и.* демократ

demokratik *с* демократик
denemek *ф.* 1) (*әйберне*) сынау, тәҗрибә ясау; 2) (*эшкә*) *керешү,* тотыну
denek *и.* өстендә тәҗрибә ясалган (*әйбер, җәнлек, кеше һ. б.*)
denet *и.* контроль тикшерү, (*машинаның һ. б.*) эшен сынау, эшләтеп карау
denetlemek *ф.* контроль итү
deney *и.* тәҗрибә
deneylemek *ф.* тәҗрибә ясау
denge *и. төрле мәгъ.* тигезлек, тынычлык
denilmek *ф.* 1) диелү, дип әйтелү, дип аталу; 2) сөйләнелү
deniz *и.* диңгез
denizaltı *и.* су асты көймәсе
denizanası *и. зоол.* медуза
denizci *и.* диңгезче
denizcilik *и.* диңгезчелек
denizlik *и.* кораб, көймә кебек нәрсәләрнең чит-читендә суны тыштан кертмичә, эчтәгесен чыгара торган җайланма
denk l*и.* 1) курҗынның, артмакның (*ат, дөя, ишәк кебек хайваннарның аркасына салына торган ике яклы капчыкның*) бер ягы, тәй; 2) бер авырлык яки басым көченә бәрабәр каршы авырлык (көч)
denk II *с.* тиң □ **denk gelmek** 1) туры килү; 2) очрау
denklemek *ф.* тигезләү, иш итү
denklem *и. мат.* тигезләмә
denklik *и.* тигезлек; тиңлек
denli I *кис.* кадәр; *ne denli açıksa* никадәр ачык булса
denli II *с.* сабыр; акыллы (*кеше*)
densiz *с.* денсез, юньсез; тәрбиясез
depo *и.* депо (*нәрсәне дә булса саклау урыны*); *su deposu* су саклагыч
depozito *и.* депозит
deprem *и.* җиртетрәү, зилзилә
deprenmek *ф.* селкенү, тибрәнү, тетрәү
depresyon *и.* депрессия
depreşmek *ф.* кабатлану, кире кайту (*авыру, борчу, һ. б. тур.*)
dermek *ф.* 1) туплау, җыю; 2) тезү
derbeder *и.* сукбай
dere *и.* 1) җәен кибә торган кечкенә елга; коры елга; 2) (*тауларда*) тарлавык; 2) яңгыр суы өчен улак
derebeyi *и. тар.* 1) алпавыт, баяр; 2) феодал; 3) *күч.* деспот
derece 1. *и.* 1) *төрле мәгъ.* дәрәҗә; 2) эсселек градусы; 3) градус, әйләнәнең 360 тан бере. 2. *кис.* кадәр, хәтле
derecelemek *ф.* дәрәҗәләргә аеру (бүлү)
dereceli *с.* дәрәҗәле; дәрәҗәләргә аерылган
derecesiz *с.* дәрәҗәсез; кирәгеннән артык
dergi *и.* журнал, җыентык, мәҗмуга
derhal *рәв.* шундук, моментында *сөйл.*
deri *и. с.* 1) *төрле мәгъ.* Тире; күн; *deri ceket* күн куртка; *derisini yüzmek* тиресен тунау; 2) җиләк-җимеш кабыгы өстендәге элпә
derici *и.* тирече; күнче
derilmek *ф.* тезелү, җыелу
derin *с.* 1) тирән; 2) *күч.* тирән, тулы, җентекле
derinleşmek *и.* 1) тирәнәю; 2) (*белем*) киңәю, тирәнәю; 3) (*аваз, тавыш*) ерагаю
derinlik *и.* 1) тирәнлек; 2) *күч.* төпкел
derlemek *ф.* 1) сайлап җыю; 2) җыеп тезү

derleme 1. *и.* җыю, туплау эше. 2. *с.* җыелган, тупланган
derlenmek *ф.* җыелу, туплану
derli toplu *с.* җыйнак, җыелган хәлдә(ге)
derman *и.*) дәрман; 2) дәрман; дару; 3) *күч.* чара, әмәл
dermansız *с.* көчсез, чарасыз
dermatoloji *и.* дерматология
derme *и.* 1) туплау, җыю; 2) туплама; коллекция
dernek *и.* 1) *төрле мәгъ.* җыен; мәҗлес; туй; 2) җәмгыять, оешма
ders *и.* 1) дәрес; 2) сабак ◊ **ders vermek** 1) дәрес бирү; 2) җәза бирү
dershane *и.* 1) дәрес бүлмәсе, сыйныф бүлмәсе, класс; 2) курс
derslik *и.* дәрес бүлмәсе, класс
dert *и.* 1) кайгы-хәсрәт, көенү; 2) мәшәкать, михнәт; 3) авыру, чир, хасталык ◊ **dert değil**! борчылырга урын юк!; **dertini söylemeyen derman bulamaz** чирен яшергән үлгән
dertlenmek *ф.* 1) хәсрәтләнү, кайгыру; 2) авыру, чирләү
dertli *с.* 1) кайгы-хәсрәтле, көенүле; 2) авыру, чирле; сырхаулы
dertsiz *с.* кайгысыз, гамьсез
derviş *и. төрле мәгъ.* дәрвиш
derya *и.* 1) *иск.* зур сулык, диңгез; 2) *күч.* галим кеше; 3) *күч.* (*нәрсәдә булса*) бик күп булган җир
desen *и.* диварга h. б. төшерелгән рәсем, бизәк
desise *и.* хәйлә-мәкер; интрига
despot *и.* 1) *тар.* Византия епископы; 2) деспот
destan *и.* 1) дастан; эпос; 2) хикмәтле хикәя; 3) бәет; сөйләк
destancı *и.* дастанчы, дастан әйтүче яки язучы
deste *и.* 1) учлам, тотам; дәстә *иск.*; 2) тотка, сап, кулса
destek *и.* 1) терәү; 2) ярдәмче; 3) ярдәм, булышлык
desteklemek *ф.* 1) терәү белән терәтү; 2) ярдәм итү; 3) куәтләү
destelemek *ф.* учлам хәленә китерү, бер тотам итү
destur 1. *и.* рөхсәт. 2. *ы.* юл бирегез!
destursuz *с.* рөхсәтсез
deşmek *ф.* 1) ерту, яру, өзү, тишү; 2) яралау; 3) *күч.* төпчү; һаман да бер үк мәсьәләгә кире кайту
deşelemek *ф.* 1) ерткалау, әзгәләү, тузгыту, тишкәләү; 2) *күч.* төпченү
deşik *с.* тишек, тишелгән, тишекле
detay *и.* деталь, тәтек
detektör *и.* детектор
dev I *и.* дию, гыйфрит ◊ **dev aynası** зурайткыч көзге
dev II *с.* 1) бик зур, дәү; 2) бик әһәмиятле; гаять нәтиҗәле
deva *и.* 1) дәва; 2) чара
devam *и.* дәвам; □ **devam etmek** дәвам итү
devamlı *с.* дәвамлы
devamsız *с.* дәвамсыз
deve *и.* дөя, тәвә *иск.*; **deve tüyü** дөя мамыгы
devekuşu *и.* тәвә кошы
devinmek *ф.* хәрәкәтләндерү, уйнату
devir *и.* 1) *төрле мәгъ.* дәвер; чор; 2) әйләнү, әйләнеп чыгу; 3) бушатылу, күчерелү
devirmek ф. 1) аудару, түңкәрү, түнтәрү; 2) *күч.* бәреп төшерү (*мәс., патшаны*); түнтәрү, 3) *күч.* янтайту; *şapkasını bir yana devirdi* бүреген бер якка янтайтты
devleşmek *ф.* зураю
devlet *и.* 1) дәүләт, бәйсез ил, мәмләкәт; 2) хөкүмәт; 3) *күч.* бәхет, уңыш
devletçilik *и.* дәүләтчелек

devletlerarası *с.* илләрара, илара, дәүләтара
devletleştirmek *ф.* дәүләтләштерү, дәүләт милке итү
devre *и.* 1) чор; 2) электр челтәре
devretmek *ф.* 1) әйләнү, әйләнү-тулгану; 2) *төрле мәгъ.* күчерү, аудару; 3) (*товар*) алмашу; 4) башыннан ахырына кадәр (*уку, карау һ. б.*)
devrik *с.* 1) катланган,; 2) ауган; 3) *күч.* бәреп төшерелгән (*патша һ. б.*) □ **devrik cümle** җөмлә кисәкләренең гадәти урыны үзгәртелгән җөмлә (*мәс., алдым барып*)
devrilmek *ф.* 1) катлану, бөгелү; 2) мәтәлү, барып төшү
devrim *и.* 1) катлам, катлау, катлану; бөгелү; 2) революция; путч; фетнә (*дәүләт эчендәге кискен үзгәреш*)
devritmek *ф.* 1) катлау, бөгү; 2) мәтәлдерү, чөйкәлтү
devşirmek *ф.* 1) җыеп алу, җыю; 2) төрү
devşirilmek ф. 1) җыелу; 2) төрелү
deyim *и.* 1) әйтү; 2) әйтем; 3) фразеология
deyiş *и.* 1) әйтү рәвеше; 2) *әд.* (*халык иҗатында*) әйтеш; 3) сөйләү, аңлату
dımdızlak *с.* шәп-шәрә, яп-ялангач
dırdır *иярт.* лыгыр-лыгыр, лыкы-лыкы (*сөйләшү*)
dırıltı *и.* 1) лыгырдау, лыкылдау; 2) чәкәләшү
dırlanmek *ф.* лыгырдау, лыкылдау, такылдау
dış I *и.* тыш, тышкы як; чит, кырый; *şehrin dışı* шәһәр чите
dış *с.* 1) тыш, тышкы; чит; 2) чит илләр белән бәйле; *dış gezi* чит илгә сәяхәт
dışarı, **dışarısı** *и.* 1) тыш, өйдән читтәге җир; *dışarıda yağmur yağıyor* тышта яңгыр ява; 2) чит өлкә, чит ил; *dışarıyla iyi geçinmek* чит илләр белән яхшы мөнәсәбәттә яшәү
dışarlık *и.* провинция җире
dışişleri *с.* чит илләргә караган, чит илләр белән бәйле
dibek *и.* киле; зур (*механизмлы*) киле, изгеч
didik didik *с.* тетелгән, тетелеп беткән
didiklemek *ф.* 1) теткәләү, өзгәләү; 2) бөрчекләү, чемчекләү; 3) җентекләп тикшерү
didinmek *ф.* бар көченә тырышып эшләү
diferansiyel *и. төрле мәгъ.* дифференциал
difteri *и. мед.* дифтерия, дифтерит
diğer *с.* башка, бүтән, икенче
dik *с.* 1) вертикаль; үрә баскан, үрә торган; 2) текә; 3) *күч.* тупас, калын; *sesi dik* тавышы калын (көчле)
dikmek *ф.* 1) бастырып кую, текәү; 2) җиргә кадау, утырту; 3) (*йорт, бина*) салу, торгызу; 4) постка кую; 5) *күч.* туп-туры югары чөю; 6) *күч.* чөйкәлтеп әчү
dikdörtgen *и. мат.* турыпочмаклык
dikelmek *ф.* 1) текә булу; 2) аякта басып тору; 3) *күч.* тупаслык күрсәтү
diken *и.* 1) энә, чәнечке (*үсемлек һәм хайваннарда*); 2) тигәнәк; тигәнәле үлә; □ **diken diken** 1) чәнечкесе, энәсе күп булган; 2) тырпайган, үрә торган (*чәч, мыек, төк һ. б. ш.*)
dikence *и. зоол.* керпе балык
dikendutu *и.* бөрлегән
dikey *и.* вертикаль
dikici I *и.* игенче
dikici II *и.* 1) искене төзәтеп тегүче; 2) тегүче
dikilmek *ф.* 1) утыртылу, бастырып куелу; 2) (*яшь агач һ. б.*) утыртылу; 3) килеп басу, торып басу; 4) текәлү; 5) *күч.* каршы куелу
dikili *с.* үрә бастырылган (*багана, таш һ. б.*); утыртылган, кагылган ◊ **dikili ağacı**

olmamak каккан казыгы да булмау, мал-мөлкәтсез булу
dikim *и.* 1) тегү эше; 2) үсемлек утырту □ **dikim evi** тегү цехы; тегү фабрикасы
dikine *рәв.* 1) үрә бастырып, тек куеп; 2) *күч.* каршы куеп
dikiş *и.* 1) тегү, тегү эше; 2) тегеләсе әйбер; 3) җөй; 4) тегеш, тегү рәвеше
dikişçi *и.* тегүче
dikit *и.* сталагмит
dikiz *и.* күзәтү, күзәтке □ **dikiz aynası** (*шоферның һ. б.*) күзәтү көзгесе
dikizlemek *ф.* (*яшертен, посып*) күзәтү
dikkat *и. төрле мәгъ.* диккать, игътибар; *dikkatle dinlemek* игътибар белән тыңлау; *dikkat!* игътибар!
dikkatli *с.* дикъкатьле, игътибарлы
dikkatsiz *с.* дикъкатьсез, игътибарсыз
diklemesine *рәв.* вертикаль рәвештә
diklenmek, **dikleşmek** *ф.* 1) күтәрелү, текәләнү; *yol dikleşti* үр башланды; 2) *күч.* каршы төшү (килү)
dikmelik *и.* күчереп утыртылган агачлык
dikse *и.* (*кош аулау өчен*) өстенә сагыз сыланган ботак (таяк һ. б. ш.)
diksiyon *и.* дикция
dikta *и.* диктат
diktatör *и.* диктатор
dikte *и.* диктант
dil *и. төрле мәгъ.* тел ◊ **dil uzatmak** каршы сүз әйтү; **dilini bağlamak** сүзсез калырга мәҗбүр итү; **dillini tutmak** телен тыю, сүзен үлчәп сөйләшү
dilmek *ф.* телү; яру
dilbaz *и.* йомшак телле
dilber *с.* күңелне тартучы, сөйкемле; гүзәл; дилбәр *иск.*
dilbilgisi *и.* тел белеме (гыйлеме)
dilbilimi *и.* чагыштырма тел гыйлеме
dilci *и.* телче, тел белгече
dilemek *ф.* 1) үтенү; 2) теләү
dilek *и.* 1) үтенеч; 2) теләк
dilekçe *и.* гариза; үтенеч кәгазе
dilenmek *ф.* теләнү
dilenci *и. с. төрле мәгъ.* теләнче
dilendirmek *ф.* теләндерү
dilim *и.* телем
dilimlemek *ф.* телемләү; телү
dillenmek *ф.* 1) телгә килү; 2) (*бала*) сөйләшә башлау; 3) *күч.* телгә керү, аты-чабы чыгу
dillendirmek *ф.* (*берәрсе хакында*) сүз чыгуга сәбәпче булу
dillendirme *и.* 1) атын-чабын чыгару; 2) *әд.* җанландыру
dilli *с.* телдар; шома телле (*оста һәм матур сөйләшүче*)
dillidüdök *и.* 1) курай; 2) *күч.* күп сөйләшкән кеше
dilmaç *и.* тылмач, тәрҗемәче
dilsiz *с.* телсез
dimdik *с. рәв.* 1) теп-текә; 2) туп-туры; төз
din I *и.* 1) дин; *müslüman dini* мөселман дини; 2) инаныч
din II *и. физ.* дин (*көч үлчәү берәмлеге*)
dinmek *ф.* тыну; тынычлану; туктау; *göz yaşlarım dindi* күз яшьләрем (*агудан*) *туктады*
dinç *с.* 1) сау-сәламәт; хасталыксыз; 2) таза, көчле
dinçlik *и.* сәламәтлек, исәнлек; күңел (җан) тынычлыгы

dindar *и.* диндар, тәкъва
dindaş *с.* диндәш
dindışı *с.* дин белән бәйле булмаган
dinen *рәв.* дин буенча, дин кушканча, динчә
dingil *и.* күчәр; төңгел *диал.*
dingildemek *ф.* 1) тетрәү, уйнаклау; 2) *күч.* курку
dingin *с.* 1) хәрәкәтсез; 2) арыган, талчыккан
dinî *с.* дини, дингә баглы
diniş *и.* тыну, тынычлану
dink *и.* төйгеч, тукмак
dinlemek *ф. төрле мәгъ.* тыңлау
dinlenmek *ф.* 1) тыну, тынып тору; 2) ял итү
dinlendirmek *ф.* 1) тын алдыру, ял иттерү; 2) *сөйл.* сүндерү; 3) (*җирне*) парга калдыру
dinlendirici *и.* тынычлык бирә торган
dinlenme *и. яп* итү, *яп* алу; **dinlenme kampı** ял лагеры, ял базасы
dinletmek *ф. төрле мәгъ.* тыңлату; ишеттерү
dinleyici *и.* ирекле тыңлаучы
dinsiz *с.* динсез, дәһри
dinozor *и.* динозавр
dip *и.* 1) *төрле мәгъ.* төп; *deniz dibi* диңгез төбе; *tencerenin dibi* кәстрүлнең төбе; 2) түр; *salonun dibindeki masalar* залның түрендәге өстәлләр
dipçik *и.* приклад, кундак
dipkoçanı *и.* төпсә (*ертып алынган документтан калган төп*)
diploma *и.* диплом
diploması *и.* дипломатия
diplomatik *с.* дипломатик
dipnot *и.* текст астына төшерелгән искәрмә
dipsiz *с. төрле мәгъ.* төпсез
dirayet *и.* булдыклылык
dirayetli *с.* булдыклы
diremek *ф.* 1) *сөйл.* сөяү, терәү; 2) *күч.* киреләнү
direk *и.* 1) терәк, терәү; колга; 2) *күч.* терәк, таяныч; *baba ailenin direğidir* ата кеше — гаиләнең терәге
direksiyon *и.* 1) руль тәгәрмәче; 2) рульле идарә
direkt *рәв.* турыдан-туры
direktif *и.* директива, күрсәтмә
direktör *и.* директор
diren *и.* ике-өч япьле зур сәнәк, салам сәнәге
direnmek *ф.* каршылык күрсәтү, аяк терәп карышу
direnç *и.* 1) каршылык көче; 2) *физ.* электр каршылыгы
dirençli *и.* 1) тотрыклы; 2) куәтле
direniş *и.* каршылык күрсәтү
direşmek *ф.* үҗәтләнү, тырышу
direy *и.* зоол. хайваннар дөньясы, фауна
diri *с.* 1) тере, терек, җанлы; 2) яхшылап пешмәгән, чи; 3) тере, теремек, терчә; 4) сулмаган; *diri yaprak* сулмаган яфрак
dirilmek *ф.* 1) терелү; җанлану; 2) теремекләнү, көчәю
diriltici *с.* терелткеч, терелтүче
dirim *и.* тереклек, биологик яшәү
dirlik *и.* 1) *сөйл.* тереклек, яшәү, тормыш кичерү; 2) *тар.* тормыш кирәге, кирәк-ярак; 3) татулык ◊ **dirlik yüzü görmemek** рәхәт күрмәү

dirliksiz *с.* татулыксыз; тынычсыз
dirsek *и.* 1) *төрле мәгъ.* терсәк; 2) бөгелеш, бөгелгән төш ◊ **dirsek çürütmek** бик күп еллар уку (белем алу)
dirseklemek *ф.* терсәк белән төртү
dirseklik *и.* 1) кәкре ныгыткы, кәкре деталь; 2) култыкса; 3) җиңсә; терсәк турысындагы ямау
disiplin *и. төрле мәгъ.* дисциплина
disk *и. төрле мәгъ.* диск
diskalifiye *и.* дисквалификация
disko *и. к.:* **diskotek**
diskotek *и.* дискотека
dispanser *и.* диспансер
diş *и. төрле мәгъ.* теш; *diş ağrısı* теш авыртуы; *diş dolusu* пломба; *bir diş sarımsak* бер теш сарымсак □ **diş eti** урт
dişçi *и.* теш табибы, теш врачы
dişi *с.* теше, инәк, ана (*җан иясе, хайван*); *dişi kedi* ана *мәче*
dişlemek *ф.* тешләү
dişlek *с.* 1) тешләре чыгып торган, тешләч; 2) *күч.* үз сүзен сүз итә торган
dişli *с. төрле мәгъ.* тешле
dişsiz *с.* 1) тешсез; 2) *күч.* юаш
ditmek *ф.* тетү; вак кисәкләргә өзгәләү
divan I *и.* 1) *тар.* диван, дәүләт советы (*шурасы*); 2) *әд.* диван (*бер шагыйрьнең шигырьләр җыентыгы*)
divan II *и.* диван, софа
divane *и. с.* дивана, тиле; ахмак
diyafram *и. анат.* диафрагма
diyalekt *и.* диалект
diyalog *и.* диалог
diyanet *и.* 1) диянәт, дин эшләре; 2) дингә баглылык, динчелек
diyar *и.* төбәк, өлкә, регион
diye *рәв.* дип (*диеп*), дия
diyecek *и.* әйтер сүз; *başka diyeceğiniz var mı?* башка әйтер сүзегез бармы?
diz *и.* тез □ **diz boyu** тездән (*мәс., кар*); **diz kapağı** тез капкачы ◊ **deze gelmek** тезләнү, баш ию
dizmek *ф.* тезү
dize *и.* шигырь юлы
dızenteri *и. мед.* дизентерия
dizel *и. тех.* дизель
dizgi *и.* хәреф җыю
dizgin *и.* тезген ◊ **dizginleri salıvermek** дилбегәне бушату
dizginlemek *ф.* 1) тезгенләү; 2) *күч.* тыеп тору
dizginsiz *с. төрле мәгъ.* тезгенсез
dizi *и.* 1) тезмә, тезем; рәт, саф; *iki dizi inci* ике рәт энҗе; 2) *мат.* прогрессия; **dizi film се**риал
dizilmek ф. тезелү
dizili *с.* тезүле; тезмәле; теземле
diziliş *и.* тезелеш
dizlik *и.* 1) тезлек, тез каплагыч; 2) *сөйл.* тезгә кадәр төшеп торган эчке күлмәк; 3) *сөйл.* эш алъяпкычы
doçent *и.* доцент
dogma *и.* догма
doğmak *ф.* туу, дөньяга килү; барлыкка килү

doğa *и.* табигать □ **doğa yasası** табигать законы
doğal *с.* табигатькә багланышлы; табигый; *doğal gaz* табигый газ □ **doğal ayıklanma** табигый сайланыш
doğan *и.* лачын
doğancı *и.* лачынчы (*аучы*)
doğdurmak *ф.* тудыру
doğramak *ф.* турау
doğram *и. сөйл.* кисәк, туралган кисәк
doğrama *и.* агачтан (*тактадан*) ясалган әйберләр (*җиһазлар*)
doğranmak *ф.* 1) киселү, туралу; 2) *күч.* сызлау
doğru I *с.* 1) туры; 2) дөрес; хатасыз; 3) турылыклы; тугры, хыянәтсез; *doğru karar* дөрес карар; *doğru söylemek* дөрес сөйләү
doğru II *и.* 1) дөреслек; 2) *мат.* туры, туры сызык
doğru III *бәйл,* таба; *iskeleye doğru* искәләгә (*пристаньга*) таба
doğruca 1. *рәв.* турыдан; туп-туры. 2. *с.* шактый туры
doğrucu *и.* һәрвакыт дөресен сөйләүче
doğrulmak *ф.* 1) тураю, төзәлү; 2) туры юнәлү; туп-туры юнәлү; юнәлү; 3) күтәрелү, калку; 4) *күч.* яңадан күтәрелү, көчәю
doğrulamak *ф.* 1) дөресләү, дөресен әйтү (әйтеп бирү); 2) дәреслек табу өчен тикшерү
doğruluk *и.* 1) төзлек, турылык; 2) дөреслек; хатасызлык; 3) тугрылык; хәйләсезлек
doğrusu *кер. сүз.* турысы, дөресе; чынлыкта
doğu *и. с.* 1) көнчыгыш, кояш чыгышы; 2) көнчыгыш, шәрык
doğulu *с.* көнчыгыш кешесе, шәрык кешесе
doğum *и.* 1) туу, туу хәле; 2) туган ел (вакыт); 3) туым (*бала туу саны, проценты һ. б.*), туыш □ **doğum evi** бала табу йорты; **doğum gönü** туган көн
doğumlu *с.* (*фәлән вакытта*) туган; *1970 doğumlular* 1970 елгылар, 1970 елда туганнар
doğurmak *ф.* 1) тудыру, бала табу; 2) тудыру, барлыкка китерү; иҗат итү
doğurgan *с.* 1) күп бала табучы, күп (еш) тудыручы; 2) *күч.* иҗатчан, күп әсәр иҗат иткән
doğuş *и.* туыш, тумыш
doğuştan *рәв.* тумыштан
dok *и.* док (*портның йөк санлау һәм бушату, кораб ремонтлау өлеше*)
doksan *и.* туксан
doksanlık *и. с.* 1) *төрле мәгъ.* туксанлык; 2) туксан яшьлек; *doksanlık bir ihtiyar* туксан яшьлек бер карт
doktor *и.* доктор, табиб, врач
doktora *и.* 1) докторлык дәрәҗәсен яклау; 2) докторлык (*гыйльми дәрәҗә*)
doktrin доктрина, тәгълимат
doku *и. биол.* тукыма, организмда күзәнәкләр береге
dokumak *ф.* 1) туку; 2) *күч.* агачны селкетеп җимешләрен төшерү
dokuma 1. *и.* 1) туку; *halı dokuma sanatı* келәм туку сәнгате; 2) бәз, тукыма. 2. *с.* тукылган
dokumacı *и.* тукучы, тукучылыкта эшләүче
dokunaklı *и.* тәэсирле, йогынтылы; *dokunaklı bir söz təəsirle* бер сүз
dokunca *и.* зарарлы нәрсә
dokundurmak *и.* тидерү, тидертү
dokunmak ф, 1) *төрле мәгъ.* тию (*кул һ. б.*) тидерү, кагылу; 2) начар тәэсир ясау; кагылу, тию; *hırsız giyimlere dokunmamış* карак киемнәргә кагылмаган; *belki sana bir yardımı dokunur* бәлки сиңа бер ярдәме тияр

dokunulmaz *с.* 1) тиелгесез, кагылгысыз; 2) *күч.* тел тидергесез
dokunum *и.* сизү, тою
dokunuş I *и.* кагылыш
dokunuş *и.* тукылыш
dokurcun *и.* 1) тугызташ уены (*тугыз таш белән уйнала*); 2) тугыз көлтә өстенә унынчысын баштүбән куеп өелгән бәпкә
dokuz *сан.* тугыз
dokuzlu *и. с.* тугызлы
doküman *и.* документ
dolmak *ф.* 1) тулу; 2) тәмамлану
dolamak *ф.* урау, урату, чолгау, чорнау; сару
dolak *и.* 1) чолгау; 2) *сөйл.* юка шарф, яулык
dolam *и.* урам, уратым; чорнам
dolama *и.* 1) ачык җилән; 2) *мед.* тырнак асты үлекләү (авыруы)
dolambaç *и.* лабиринт
dolanmak *ф.* 1) әйләнеп чыгу, әйләнеп йөрү, тулгану; чолгану, сарылу; 2) йөренү
dolandırıcı *с. и.* бутаучы; хәйләче
dolap *и.* 1) шкаф, шифоньер; 2) базар эчендәге кибет, киоск; 3) барабанлы кое чарыгы (куласасы); 4) чарык, чыгыр, куласа; 5) *күч.* хәйлә, әмәл
dolaplı *с.* шкафлы
dolar *и.* доллар
dolaşmak *ф.* 1) әйләнеп (*әйләнеп-тулганып*) йөрү; 2) гизү, сәяхәт итү; 3) (*сүз, хәбәр һ. б.*)йөрү; 4) үрелү, ишелү, чырмашу; 5) әйләнечтән йөрү; 6) әрле-бирле йөренү
dolaşık *с.* 1) борылмалы, бөгелмәле; 2) бер-беренә сарылган, үрелгән, ишелгән; 3) буталган (*сүз һ. б. ш.*)
dolaşım *и.* 1) кан әйләнеше; 2) әйләнеш, бер юлдан әйләнеп йөрү
dolay *и.* әйләнә-тирә, тирә-юнь, әтраф, мохит
dolayı I *и.* 1) тирә-юнь; 2) даирә, тирәлек; 3) мөнәсәбәт
dolayı *бәйл.* сәбәпле, аркасында; *parasızlıktan dolayı* акчасызлык (*акча булмау*) аркасында
dolayısıyla 1. *рәв.* кыеклатып. 2. *бәйл.* сәбәпле, аркасында
dolaylı *с. рәв.* кыеклатып, читләтеп; тирәләп (*сорашу һ. б.*); *кыек*; **dolaylı tümleç** *гр. кыек* тәмамлык
dolaysız *рәв. с.* турыдан-туры; туры
doldurmak *ф. төрле мәгъ.* тутыру
doldurma *и.* 1) тутыру; 2) *әд.* артык һәм урынсыз тасвирлаулар (чагыштырулар) ярдәмендә хикәяләү
dolgu *и.* тутырма, нинди дә булса буш (тишек һ. б. ш.) урынга тутырыла торган нәрсә; *diş dolgusu* теш пломбасы
dolgun *с.* 1) тулы, тулган, тутырылган; 2) тулымса (*кеше*), тулы (*гәүдәле*)
dolgunluk *и.* тулылык
dolma I *и.* 1) тулу; 2) тулма (*татлы борыч, кәбестә яфрагы һ. б.ны ит, ярма белән тутырып пешерелгән ашамлык*)
dolma II *с.* чокырга таш (*балчык, ком һ. б.*) тутырып ясалган (*басу, бакча*)
dolmuş I *с.* 1) тулган, тулы; 2) тулышкан
dolmuş II *и.* 1) кеше тулгач (кеше җыелгач) кына юлына китә торган көймә; 2) шәһәр *эчендә* һәм шәһәртирә йөри торган кечкенә автобус (*минибус*)
dolu I *с.* 1) *төрле мәгъ.* тулы; 2) корылган, корулы (*мылтык һ. б.*); 3) мәшгуль; буш вакыты юк; *bu gön do/uyum* бүген буш вакытым юк
dolu II *и.* боз (*яву*)
dolunay *и.* тулган ай

domalmak *ф.* тумпаю, бүселү, бүлтәү
domalan *и.* томалан (*ашарга яраклы гөмбә*), трюфель
domates *и.* томат; помидор
dombay *и. зоол. сөйл.* бегемот
domino *и. төрле мәгъ.* домино
domuz *и.* дуңгыз, чучка ◊ **domuz ayağı** штопор; **domuz elması** җир астында үсә торган гөмбә төре
don I *и.* 1) һәртөрле кием, кием-салым; 2) ыштан; 3) атның төсе
don II *и. с.*1) суык, салкыннар; 2) туң; кырау □ **don kesmek** кырау сугу; **don yağı** 1) туңмай; 2) *күч.* сөйкемсез кеше
donmak *ф.*1) туңу; 2) өшү; 3) *күч.* шаккату
donamak *ф.* бизәү (*матур киендерү*)
donanmak *ф.* 1) киенү, бизәнү; 2) бәйрәм билгеләрен чыгарып кую
donanım *и.* 1) *диңг.* такелаж (*җилкәнле кораб, зур көймә өстендәге бөтен җиһаз, йөреш кирәк-ярагы*); 2) җиһаз; *soğutma donanımı* суыту җиһазы
donanma *и.* 1) бәйрәм һәм тантаналарда күрсәтелгән бизәкләр (байраклар һ. б.); 2) диңгез флоты; *ticaret donanması* сәүдә флоты
donatmak *ф.* 1) киендерү; 2) бизәү, матурлау; 3) бәйрәм билгеләрен күрсәтү, рәешләү; 4) *күч.* ачулану
donatım *и.* җиһазлау; бизәү
dondurmak *ф.* 1) туңдыру; 2) *күч.* торгын хәлендә калдыру, үзгәрешсез тоту; *fiyattan dondurmak* бәяләрне үзгәрешсез тоту
dondurma I *и.* туңдыру
dondurma II *и.* туңдырма, морожный
donra I *и.* тундра
donra II *и.* 1) кавык; 2) кер (*тәндә*)
donsuz *с.* киемсез, ялангач
donuk *с.* 1) туң, туңган; 2) тонык (*төс*); 3) *күч.* туң, хиссез;
dopdolu *с.* туп-тулы
doru *с.* туры (*ат*); кызгылт җирән
doruk *и.* 1) тау түбәсе, агач башы; 2) *күч.* (*вакыйганың, уңышның һ. б.*) иң югары ноктасы
doruklamak *ф.* түбәләмә итү
dost *и.* дус, дуст ◊ **dost tutmak** сөяркә тоту
dostane *рәв.* дусларча, дустанә *кит.*
dostluk *и.* дуслык
dosya *и.* 1) досье; 2) папка, кәгазь папкасы
doymak *ф.* тую □ **doya doya** туйганчы
doygun *с.* туйган, канәгать
doymaz *с.* туймас, ачкүз
doyulmak *ф.* туену
doyum *и.* тую, туену; □ **doyum olmamak** туйгысыз булу
doyumluk *и.* 1) туярлык; 2) *тар.* чапкын, талау һөҗүме
doyurmak *ф.* 1) туйдыру, туендырып тору; 2) *күч.* алдау; 3) *күч.* акча төртү
doyuran *и. физ.* туендыручы матдә
doyurucu *с.* 1) туендыргыч (матдә); 2) *күч.* канәгать калырлык
doz *и.* доза
dökmek ф. 1) агызу; *su dökmek* су агызу; 2) түгү, түгеп җибәрү; *çayı dökmek* чәйне түгеп җибәрү; 3) бушату; *buğdayı dökmek* бодайны бушату; 4) сибү; *tavuklara yem dökmek* тавыкларга җим сибү; 5) *күч.* түгү, кою; *göz yaşı dökmek* күз яше түгү; *yapraklarını dökmüş ağaç* яфракларын койган агач; *para dökmek* акча түгү; 6) *күч.* күп итеп җыю, туплау; *sınıra asker dökmek* чик буена гаскәр

туплау; 7) *күч.* бушату; *dert dökmek эчне* бушату □ **döke saça** чәчә-түгә

dökme I *и.* түгү

dökme *с.* 1) эретеп калыпка салу юлы белән ясалган; 2) түгелгән, агызылган; 3) капларга салынмаган, чәчелеп яисә өелеп яткан; сибелеп яткан

dökük *с.* 1) сибелеп торган; төшеп торган; *saçları omuzlarına dökük* чәчләре иңбашларына төшкән; 2) искергән

dökülmek ф. 1) түгелү, бушатылу; 2) *төрле мәгъ.* коелу, сибелү; 3) *күч.* бик нык искерү

döküm *и.* 1) (*чуенны һ. б.*) эретеп калыпларга агызу; (*чуен һ.* б.) кою; 2) (*тукыманың, киемнең*) салынып тору; 3) җентекле итеп аңлату; 4) яфрак коелу вакыты; **döküm evi** кою цехы

dökümcü *и.* (*чуен һ. б.*) коючы

döküntü *и.* 1) түгенте, чүп-чар; 2) калдык-постык (*тар-мар ителгән гаскәр һ. б. калдыклары*); 3) биткә чыккан таплар, бетчәләр; 4) *күч.* эшкә яраксыз нәрсә

döl *и.* 1) тул; яралгы; 2) ыру, нәсел, җәвер □ **döl yatağı** *анат.* аналык

dölek *с.* 1) тыныч холыклы, ипле, түләк *иск.*; 2) төз, тигез (*җир*)

döllemek *ф.* яралгы ясалу

dönmek *ф.* 1) үз күчәре яисә бер үзәк тирәли әйләнү; 2) әйләнеп кайту, түнү; 3) әверелү, үзгәрү; 4) дүнү, ниятеннән (карашыннан) ваз кичү; 5) борылу, йөз тоту; 6) (*укучы тур.*) сыйныфта (класста) калу □ **döne döne** тәгәри-тәгәри

döndürmek *ф.* 1) әйләндерү; 2) түндерү; 3) *күч.* идарә итү, тәртиптә тоту

dönek *с.* аумакай

dönelmek *ф.* (*югары күтәрелгәннән соң*) тешә башлау

dönem *и.* чор, дәвер

dönemeç *и.* 1) борылу төше, борылыш; 2) үзгәреш ноктасы

dönenmek *и.* әйләнү, әйләнгәләү, әйләнеп йөрү

dönence *и.* тропик параллельләрнең берсе

döner 1. *и.* дөнәр (*әйләнгеч шештә пешерелгән ит, шешлек*). 2. *с.* әйләнә торган

döngel *и. бот.* мушмула, башмала

dönük *с.* 1) кире борылган; 2) *күч.* юнәлдерелгән

dönüm I *и.* 1000 м^2 лык мәйдан үлчәве

dönüm II *и.* 1) әйләнү, әйләнгәләү; 2) (*табигатьтә, җәмгыятьтә кабатланып торган*) күренешләрнең берсенең тәмамланып, икенчесенең башлануы; *yıl dönümü* ел тулу; 3) кабатлана торган хәрәкәтнең һәр юлы; *iki dönüm yük getirdi* ике юл йөк китерде

dönüşmek *ф.* үзгәрү, әверелү

dönüşlü *с.* 1) кайтмалы; 2) *гр.* кайтым юнәлеше булган (*фигыль*)

dönüştürmek *ф.* 1) үзгәртү, әверелдерү; 2) *мат.* үзгәртелү

dönüşüm *и.* формасы үзгәрү (үзгәртелү); бер үк эчтәлекнең төрле формаларда чагылышы

dördül *и.* 1) дүртпочмак, квадрат; 2) *әд.* робагый, дүртьюллык

dördüz *сан. с.* дүртәү, дүртле

dört *сан.* дүрт ◊ **dört gözle beklemek** дүрт күз белән көтү

dörtgen *и.* дүртпочмак

dörtleme I *и.* дүртләү, дүртәрләү

dörtleme *и.* 1) басуны дүрт тапкыр сөрү; 2) (*шагыйрьләр ярышында*) дүртьюллыклың беренче ике юлын бер шагыйрь, калган икесен икенче шагыйрь язып иҗат итү ысулы

dörtnala *рәв.* чаптырып, бар көчкә

döş *и.* түш, күкрәк

döşemek *ф.* 1) түшәү, җәю; каплау; *kilim döşemek* келәм җәю; *çini döşemek* кафель түшәү, кафель белән каплау; 2) өйне җиһазлау

döşek *и.*) түшәк, ястык; 2) ятак, урын-җир
döşekli *с.* 1) түшәкле, түшәге булган; 2) *и.* җәенке (ялпак) көймә
döşeli *с.* 1) түшәүле; 2) *күч.* җиһазы тулы булган (*өй*)
döşeme *и.* 1) идән; 2) түшәмә, (*диван, урындык, һ. б.ның*) йомшак ител түшәп ясалган өлеше
döşemeli *с.* 1) түшәмәле; 2) җиһазлы (*өй, бүлмә*)
dövmek *ф.* 1) төю; 2) кыйнау, тукмау; 3) (*тимер*) чүкү; 4) кагу, суккалау; 5) тупка тоту, бомбалау
döveç *и. сөйл.* киле
döven *и.* ындырда иген суктыру *өчен* ат, үгез һ. б. белән җәем өстеннән тарттырыла торган таш
döviz *и.* 1) илләр арасында йөргән түләү васитасы (*акча, чек һ. б.*); 2) валюта, чит ил акчасы; 3) девиз, лозунг
dövme *и.* 1) төю; 2) кыйнау; 3) (*тимер*) чүкү; 4) татуировка □ **dövme yapmak** татуировка ясау
dövüş *и.* 1) төю; 2) кыйнашу
dövüşçü *и.* кыйнашчы
dövüşken *с.* сугышырга яратучы; сугыш чукмары
dragon I *и. тар.* драгун (*атлы гаскәр төре*)
dragon II *с.* аждаһа
drahmi *и.* драхма (*Грециядә кулланыла торган акча берәмлеге*)
dram *и. төрле мәгъ.* драма
dramatize etmek *ф.* драматизацияләү, фаҗига итеп күрсәтү
dua *и.* дога
duacı *и.* догачы
duba *и.* 1) баржа; 2) понтон
dublâj *и.* дубляж (*кинофильмне башка телгә күчерү*)
duble *и.* 1) нәрсәнең дә булса икеләтә артыгы; 2) икенче кат, киемнең алынмалы астары; 3) эчлек
dudak *и.* ирен ◊ **dudağını ısırmak** хәйран калу
dudaksıl *с. гр.* иренләшкән (*аваз*)
dudu *и.* 1) ханым; *Ayşe dudu* Гайшә ханым; 2) олы яшьтәге әрмән хатыны
dul *и. с.* тол (*хатын яисә ир*) □ **dul kalmak** тол калу
dulda *и.* 1) ышык җир; 2) яклау, химая
duldalamak *ф.* ышыклау
dulluk *и.* толлык
dumağı *и.* томау
duman *и.* 1) төтен; 2) тузан болыты
durmak *ф.* 1) *төрле мәгъ.* тору; 2) туктау, тукталу; *bileğimdeki saat durmuş* беләгемдәге сәгать туктаган; 3) яшәвен дәвам итү
durağan *с.* 1) хәрәкәтсез, тик торучан; 2) *күч.* артта калган
durak *и.* 1) тукталыш; 2) пауза
duraklamak *ф.* 1) тукталу, туктап тору; 2) *күч.* тынып тору, тынып калу
duraklı *с.* 1) тукталышлы; 2) *физ.* тотрыклы
duraksamak *ф.* икеләнеп калу
durdurmak *ф.* туктату; *otobüsü durdurdu* автобусны туктатты
durgun *с.* 1) тыныч, тымызык; 2) *күч.* сүнек, рухсыз
durgunlaşmak *ф.* 1) тымызыклану; 2) кәефсезләнү
durmadan *рәв.* бертуктамыйча
duru *с.* 1) чиста; *duru su* чиста су; *duru beyaz tenli* чиста ак тәнле; 2) *күч.* саф (*тел, ысул һ. б. тур.*)
duruk *с.* үзгәрмәгән; торгынлыктагы

durulamak *ф.* чиста суда чайкау
durum *и.* әхвәл, хәл; вәзгыять (*мәсьәләнең һ. б.*) ничек торуы; ничеклек
duruş *и.* 1) торыш; 2) күренеш
duruşma *и.* судта ике якның бергә килеп тикшерелүе
duş *и.* душ (*су коену җайланмасы*)
dut *и.* тут җиләге □ **dut ağacı** тут агачы; тут
duvak *и.* 1) кәләш бөркәнчеге; 2) йокылык (*кайбер яңа туган бәбиләрнең башындагы яры*), туак *диал.*
duvar *и.* дивар, таш койма, стена
duymak *ф.* 1) тою, сизү; 2) ишетү; 3) хис итү
duyar *с.* хисле
duygu *и.* 1) тойгы; 2) ишетү
duygulu *с.* 1) тойгылы, хисле; 2) сак; тавышны тиз ишеттерүчән; сизгер
duygusuz *с.* 1) тойгысыз; 2) сөмсез; туң
duymaz *с.* тоймас; ишетмәс
duyu *и.* тою (*организмнарның тышкы дөньядан сигналлар кабул итүе*)
duyum *и.* тоем, тою күренеше; апперцепция
düdük *и.* 1) кечкенә сыбызгы; 2) гудок
düğmek *ф.* төйнәү
düğme *и. төрле мәгъ.* төймә
düğmelemek *ф.* төймәләү
düğüm *и. төрле мәгъ.* төен
düğümlemek *ф.* төенләү
düğümlü *с.* 1) төенле; 2) ботаклы
düğün *и.* туй
düğüncü *и.* туйчы
düğünçorbası *и.* туй ашы (*шулпага ит, он, катык һәм кыздырылган май салына*)
dükkân *и.* 1) кибет, кечкенә кибет; 2) һөнәрче алачыгы
dükkâncı *и.* кибетче, кибет тотучы
düldül *и.* 1) дөлдөл; 2) *күч.* иске автомобиль
dülger *и.* (*оста*) балтачы
dümbelek *и.* (*кечкенә*) барабан
dümbelekçi *и.* барабанчы
dümdüz *с.* 1) төп-төз; 2) *күч.* бик гади, күрексез; 3) *күч.* беркатлы, артта калган, чикләнгән
dümen *и.* 1) (*су һәм һава транспортларында*) руль; 2) *күч.* хәйлә; астан идарә итү
dün 1. *и.* кичәге көн. 2. *рәв.* кичә
dünden *рәв.* 1) кичәдән; *dünden kalma yemek* кичә калган аш; 2) *сөйл.* күптәннән; *o dünden razı* ул күптән риза
dünkü *с.* 1) кичәге; 2) күптән түгелге; 3) *күч.* артта калган
dünür *и.* кода, кодагый
dünürcü *с.* башкода, кодалаучы
dünürleşmek *ф.* кодалашу
dünya *и.* 1) дөнья; 2) дөньяви эшләр (хәлләр); 3) җир шары
dünyada *рәв.* гомердә дә, һичбервакыт
dünyalık *и.* байлык; матди хәл
düpedüz *рәв. с.* 1) төп-төз; туп-туры; 2) ачыктан-ачык; 3) ачык, гади, садә; эчкерсез (*кеше*)
dürmek *ф.* төрү, катлау
dürbün *и.* бинокль
dürme *и.* 1) төрү; 2) кәбестәнең күпкатлы яфраклары; яфраклы кәбестә; 3) *кулин.* төрмә *(кыстыбыйның бер төре)*

dürmece *и. зоол.* кәбестә күбәләге
dörtmek *ф.* 1) *төрле мәгъ.* төртү, төртеп күрсәтү, төрттерү; 2) этәргеч бирү, кызыктыру
dürtüklemek *ф.* 1) төрткәләү; 2) (*күңелне, берәүне һ. б.*) кызыктырып тору, котырту
dürtülmek *ф.* (*барып*) төртелү
dürtüşmek *ф.* төртешү
dürü *и.* 1) төргәк; 2) бирнә, өшәнчек; туй бүләге
dürülü *с.* төрүле, төрелгән
dürüm *и.* катлама, катланма
dürüst *с. рәв.* дөрес, хатасыз
düş *и.* 1) төш; 2) хыял □ **düş görmek** төш күрү
düşmek *ф.* 1) *төрле мәгъ.* төшү; төшеп калу; килеп төшү, егылу, егылып төшү; 2) яву; 3) туры килү, килешеп тору
düşey *с. и.* вертикаль
düşkün *с.* 1) (*бер эшкә, нәрсәгә*) күңелен салган; яратучы; *sinema düşkünü* кино яратучы; 2) *күч.* мәлҗерәгән, алҗыган, хәлсез
düşman *и.* дошман
düşmanlık *и.* дошманлык
düşük *с.* 1) төшкән; төшерелгән; 2) түбән, аз; *düşük fiyat* түбән бәя
düşünmek *ф.* 1) уйлану; уйлау; 2) планлаштыру; җыену; 3) тикшерү; 4) хәтерләү
düşünce *и.* 1) төшенчә; уй; 2) аң; 3) гамь, ваем
düşünceli *с.* 1) аңлы; 2) гамьле, ваемлы
düşüncesiz *с.* 1) аңсыз; 2) гамьсез, ваемсыз
düşündürmek *ф.* 1) уйга калдыру, гамьләндерү; 2) кайгыга салу, кайгыландыру
düşünür *и.* фикер иясе
düşürmek *ф.* 1) *төрле мәгъ.* төшерү, төшереп җибәрү; 2) түбәнәйтү, киметү
düz I *с.* 1) тигез; шома; 2) сай
düz II *и.* 1) тигезлек; дала, тез *диал.*; 2) бер төрле исерткеч эчемлек
düzmek *ф.* 1) төзү; 2) ясау; 3) хәзерләү; *gelin çeyizi düzmek* килен бирнәсе хәзерләү
düzelmek *ф.* 1) *төрле мәгъ.* төзәлү; 2) тигезләнү
düzeltici *с. и.* 1) төзәтүче; 2) төзәткеч, төзәлткеч
düzen *и.* 1) тәртип; җыйнаклылык; 2) тәртипкә салынганлык; 3) режим; 4) система
düzenlemek ф. 1) тәртипкә салу; 2) (*музыкада*) көйләү, көйгә салу; 3) оештыру
düzenleyici *и.* 1) көйләүче, җайга салучы; 2) оештыручы
düzensiz *с.* 1) тәртипсез, җыйнаксыз; 2) аһәңсез; көйсез (*музыка*)
düzey *и.* кимәл; дәрәҗә; *kültür düzeyi* культура дәрәҗәсе
düzgün I *с.* 1) тигез; тигезләнгән; шомартылган; 2) көйләнгән, җайланган; 3) тәртипкә (көйгә, җайга) куелган
düzgün *и.* кершән
düzine *и.* дюжина, 12 данә
düzlemek *ф.* тигезләү
düzlem *и.* 1) тигез җир; 2) *мат.* яссылык
düzlük *и.* 1) тигезлек; 2) төзлек; 3) турылык
düzme *с.* уйдырма (сүз), ялган (*мәс., документ*)

E

e *ы.* алайса, алай
ebe *и.* 1) кендек әбисе (*сөйл.*); 2) дәү әни (*сөйл.*); 3. (*балалар уенында*) узаман
ebebulguru *и. сөйл.* кырпак кар
ebedî *с.* мәңгелек; әбәди (*иск.*)
ebedileşmek *ф.* мәңгеләшү

ebedilik, -ği (*-i*) *и.* мәңге булу, мәңгелек; чиксезлек; үлемсезлек
ebonit *и.* эбонит
ece *и.* 1) патшабикә, краличә; 2) (*сөйл.*) матур / чибәр хатын / кыз; матурлык краличәсе; 3) ана, әни, әнкәй
ecel *и.* әҗәл; үлем сәгате
eciş bücüş *с. рәв.* әҗе-бөҗе, әҗе-гөҗе *диал.*; тәртипсез, рәтсез; ничек җитте шулай
ecnebi 1. *с.* чит илдән килгән; **2**. *и.* чит ил кешесе, әҗнәби (*иск.*)
ecza *и.* дару, дәвалагыч матдә; **ecza dolabı** дару шкафы / долабы
eczacı *и.* даручы, дару сатучы; аптекачы
eczalı *с.* 1) дарулы; 2) махсус пакьләнгән, стериль
eczane *и.* даруханә, аптека, әҗзаханә
eda I *и.* 1) эшләү ысулы; 2) кыланыш; 3) кыланчыклану
eda II *и.* 1) үтәү; түләү; 2) башкару, булдыру; **eda etmek** башкарып чыгу, әда итү *иск.*
edalı *с.* 1) матур кыланышлы; 2) рәвешле; кыланчык, һавалы, назлы; 3) ыспай, кыланчык;
edat *и.* 1) кирәк-ярак, кирәкле вак-төяк; 2) *гр.* ярдәмлек сүз; кисәкчә
edebî *с.* әдәби
edebiyat *и.* әдәбият
edep, -bi *и.* әдәп □ **edep etmek** оялу, тартыну
edeplenmek *ф.* әдәпләнү
edepli *с.* әдәпле
edepsiz *с.* әдәпсез
edilgen *с. гр.* төшем, төшемле (*фигыль юнәлеше һ. б.*)
edip *и.* әдип
editör *и.* нәшир, нәшер итүче, нәшерче, нәшриятчы
efe *и.* 1. 1) *с.* батыр, кыю; йөрәкле; 2) (*Batı Anadolu'da*) булдыклы, өлгер, уңган чос егет; 2) *диал.* ага, агай;
efekt *и.* эффект
efendi *и.* 1) *иск.* укымышлы кеше; 2) *бәй* сүзеннән соң әйтелә торган (*икенче дәрәҗәле*) хөрмәтләп эндәшү сүзе; 3) *күч.* йомшак (нәзакәтле) кеше; ◊ **efendilik** *и.* 1) әфәнделек, әфәнде булу; 2) юмартлык
efendim *кис.* 1) "ни дидегез, ни әйттегез?" мәгънәсендә әйтелә; 2) әфәндем, әдәп һәм хөрмәт билгесе итеп әйткән сүзгә (жөмләгә) өстәмә
efil efil *рәв.* җилфер-җилфер; җиңелчә (генә), җай гына, җайлап (кына), сак кына
eflâtun *и.* ачык шәмәхә төс
eflâtunî *с.* 1) ачык шәмәхә; 2) платоник;
efsane *и.* 1) әкият, хикәят, риваять; борынгы халык әкиятләре; 2) *күч.* юк-бар сүз; уйдырма;
efsanevî *с.* легендар, әфсанәви, әкияти; мифик;
efsun *и.* әфсен, сихер; тылсымчылык, сихерчелек; тылсым
efsuncu *и.* әфсенче, сихерче
efsunlamak *ф.* әфсенләү
ege *и.* багавыл, опекун
egemen *с. и.* ия, хуҗа, баш
egemenlik *и.* 1) ия (хуҗа, баш) булу; 2) суверенитет
eğdirmek (*-i*) *ф.* авыштыру, янтайту; кырын салу
eğe *и.* игәү
eğeçi *и.* игәүче; игәүләүче
eğelemek (*-i*) *ф.* игәүләү
eğer *терк.* әгәр
eğiç *и. сөйл.* игеч, кәшәкә (*чикләвек һ. б. ш. җыяр өчен кәкрәйтелгән башлы таяк*)

eğik *с.* 1) иелгән; 2) авыш, кыеш
eğilmek *ф.* иелү, бөгелү; кыйшайтылу
eğim *и.* авышлык
eğin *и.* 1) иң, иңсә; җилкә ягы; 2) гәүдә
eğirmek *ф.* эрләү
eğitici *и.* мәгърифәтче; мәгарифче
eğitim *и.* 1) өйрәтү, укыту; мәгариф; 2) педагогика
eğitimci *и.* педагог
eğitmek *ф.* өйрәтү, укыту; тәрбияләү
eğlek *и.* 1) кунып чыгар өчен тукталган җир; 2) туплау, туплавык (*көтү туплана торган җир*)
eğlemek *ф.* 1) юату; күңелен ачу; 2) туктатып калу
eğlence *и.* 1) ирмәк, күңел ачу өчен эшләнгән нәрсә; 2) уен; 3) күңел ачу урыны
eğlenceli *с.* күңел ачу урыннары булган; күңел ачулы
eğlenmek ф. 1) вакыт үткәрү; 2) күңел ачу
eğmek (*-i*) *ф.* ию, бөгү, бөгелдерү; киерү
egoist *и.* эгоист
egoizm *и.* эгоизм
eğrelti *и. бот.* дәрмана үләне
eğreti *с.* 1) вакытлы; паллиатив; 2) ясалма (*мәс., теш, чәч һ. б.*); 3) ныгытылмаган
eğri *с. и.* 1) кәкре; кәкре-бөкре; 2) авыш; 3) ялгыш; 4) *мат.* кәкре-сызык ◊ **eğri bakmak** кыек карау
eğri-böğrü *с.* кәкре-бөкре
eğrilmek *ф.* кәкрәю
eğriltmek *ф.* кәкрәйтү, бөгү
egzotik *с.* экзотик
ehemmiyet *и.* әһәмият
ehli *с.* кулга ияләштерелгән, йортлашкан
ehliyet *и.* кулдан килү, көч, мөмкинлек
eh *ы.* әһ, их
ehram *и.* Мисыр пирамидасы
ejder, **ejderha** *и.* аждаһа
ек *и.* 1) өстәмә, кушымта; 2) кештәк, ямау; 3) *гр.* кушымча
екмек *ф.* 1) игү; 2) чәчү, утырту; 3) *күч.* чәчеп җибәрү, тарату
ekici *с. и.* игүче; игенче
ekilmek *ф.* игелү, (иген) чәчелү
ekili *с.* игүле, игелгән (*кыр, басу*)
ekim I *и.* игү, чәчү
ekim II *и.* октябрь
ekin *и. сөйл.* иген
ekinci *и.* игенче
ekincilik *и.* игенчелек
ekinlik *и.* басу, кыр
ekip *и.* 1) контингент, әһлия *кит.*; 2) команда, экипаж, төркем
eklemek *ф.* 1) өстәү, ялгау; 2) (*тегеп һ. б.*) беркетү
eklem *и. анат.* 1) тоташма; 2) буын
eklemeli *с.* ялгаулы
eklenti *и.* ялганма, өстәмә
ekleşmek *ф.* кушымчага әйләнү
ekli *с.* ямаулы, ялгаулы, өстәмәле
ekmek *и.* икмәк, ипи
ekoloji *и.* экология

ekonomi *и.* экономика
ekran *и.* экран
ekselans *и.* чит илдән килгән дәрәҗәле кеше, эксцеленц *кит.*
eksen *и.* (*сызымда, координатларда һ. б.*) күчәр
ekser *и. сөйл.* зур кадак, тимер чөй
ekseriyet *и.* күпчелек
eksi 1. *и. мат.* минус билгесе. 2. минуслы (*мәс., температура*); нольдән түбән
eksik *с. и.* 1) җитешсез, көтек; 2) әйбәт түгел; шәп түгел; 3) ким; кимчелекле; 4) җитешсезлек, кимчелек; **eksik çıkmak** ким чыгу
eksikli *с.* (*нәрсәгә дә булса*) мохтаҗ
eksiklik *и.* җитешсезлек, көтеклек; кимлек
eksiksiz *с.* кимчелексез; тулы
eksilmek *ф.* кимү
eksilen *с. мат.* кимүче сан
eksper *и.* эксперт
ekspres *и.* 1) экспресс; 2) *күч.* ашыгыч башкарылган эш
ekstra *с.* 1) экстра, иң яхшы; 2) аеруча югары, өстәүле (*бәя, түләүләр һ. б. ш.*)
ekşi *с.* 1) әче, әчкелтем (*мәс., лимон, әйрән*); 2) әче, әчегән ◊ **ekşi yüz** (**surat**) чытык йөз, сытык чырай
ekşimek *ф.* 1) әчү; әчешү; 2) ачу, ачып бозылу; 3) *сөйл.* (*йөзе*)*сы*-тылу, чытаю
el I *и.* 1) кул; кулның терсәктән бармак очларына кадәрге өлеше; 2) хайваннарның алгы аягы; 3) сап, кулса; 4) (*микъдар билгеләмәсе буларак*) уч; *bir el* бер уч; 5) нәүбәт, чират; 6) кул белән эшләнә торган әйберләрнең бер керешүдә эшләнгән кадәресе ◊ **el açmak** теләнү; **el altında** кул астында (якын гына); **el çırpmak** кул чабу, алкышлау; **el işi** кул эше; **el kaldırmak** кул күтәрү, сукмакчы булу; **el vermek** кул бирү, ярдәм кулы сузу; **el uzatmak** кул озайту; **elden gelmemek** кулдан килмәү; **ele geçmek** кулга керү, кулга төшү
el II *и.* 1) ил, өлкә; 2) халык
elâ *с.* коңгырт кара (*күз тур.*)
elaman *ы*. "гарык булдым" мәгънәсендә
elastik *с.* эластик
elbet, **elbette** *рәв.* әлбәт, әлбәттә
elbezi *и.* тастымал
elbise *и.* кием-салым
elbiselik *с.* күлмәклек; тукыма
elçi *и.* 1) илче; арадашчы; 2) пәйгамбәр
eldiven *и.* пирчәткә, иләсә *диал.*
elemek *ф.* 1) иләү; 2) *күч.* сайлап алу, сайлау; 3) *күч.* кемне дә булса җиңеп уеннан чыгару
elebaşı *и.* атаман; (*уеңда һ. б.*) узаман
eleğimsağma *и. сөйл.* салават күпере
elek *и.* иләк ◊ **elekten geçirmek** иләктән үткәрү
elektrik *и.* электр
elektrikli *с.* электрлы
elektriksiz *с.* электрсыз
elektromanyetik *с.* электромагнетик
elektromıknatıs *и.* электромагнит
elem *и.* 1) авырту, сызлау; 2) кайгы, хәсрәт
eleman *и.* 1) элемент, өлте; катлаулы бер нәрсәнең аерым өлешләреннән берсе; 2) әһел, билгеле бер җәмгыять һ. б. әгъзасы, билгеле бер катлам кешесе
elemli *с.* кайгылы, хәсрәтле; сызлаулы
eleştirmek *ф.* тикшерү; тәнкыйтьләү, тәнкыйть итү

eleştiri *и.* 1) (*нәрсәнең дә булса*) сыйфатын тикшерү; 2) тәнкыйть
eleştirici 1. *и.* тәнкыйтьче. 2. *с.* тәнкыйтьчән, тәнкыйтьчел
eleştirmeci *и.* тәнкыйтьче
elhak *рәв.* чыннан да
elhasıl *кер. сүз.* кыскасы, әлхасыйль
elifba *и.* әлифба (*гарәп хәрефләре алфавиты*)
elit *и.* элита
ellemek *ф.* кул белән тоткалау; кармалау
elleşmek ф. 1) кул көрәштерү; 2) *күч.* төртмәле сүз сөйләү; 3) кул биреп күрешү
elli I *с.* куллы, кулы булган
elli II *сан.* илле
ellilik *и.* иллелек
elma *и.* алма
elmabaş *и.* диңгез үрдәгенең бер төре
elmalı *с.* алмалы
elmas *и.* 1) алмаз; 2) кыйммәтле таш, асылташ
elmasiye *и.* желе
elti *и.* килендәш, килендәшләрнең бер-берсен атау сүзе
elvan 1. *и.* төсләр. 2. *с.* төрле төстәге
elveda *и.* 1) әлвидагъ, хушлашу сүзе; 2) бәхилләшү сүзе
elvermek *ф.* 1) җитәрлек булу, җитү; 2) ярашу; 3) җайлы яисә файдалы булу; 4) нәтиҗәгә китерү
elverişli *с.* 1) уңышлы; 2) җайлы, уңайлы; кулай, файдалы
elverişsiz *с.* 1) уңышсыз, нәтиҗәсез; 2) җайсыз, уңайсыз
em *и.* им, дару
emmek *ф.* 1) имү; 2) чөмерү; 3) суыру
emanet *и.* әманәт □ **emanet etmek** әманәт итү, сакларга тапшыру
emanetçi *и.* әманәтче; (*билгеле бер түләү бәрабәренә*) тапшырылган нәрсәне саклап торучы
emare *и.* (*судта һ. б.*) дәлил, таныклык, галәмәт
emay *и.* эмаль
emaye *с.* эмальле, эмальләнгән
emcek, **emcik** *и. сөйл.* имчәк; ими
emeç *и.* имгеч (*кайбер үсемлек һәм хайваннарның имү органы*)
emek *и.* 1) хезмәт; 2) эш хакы; 3) имгәк, азап, михнәт □ **emek harcamak** хезмәт кую
emekçi *и.* хезмәт иясе, хезмәт белән яшәүче (*кеше*)
emeklemek *ф.* 1) мүкәләү, мүкәләп йөрү; 2) *күч.* азаплану, маташу
emekli *с.* 1) зур хезмәт куелган; 2) пенсиядәге, пенсияле кеше □ **emekli olmak** пенсиягә чыгу
emeksiz *с.* 1) эшләмичә булдырылган; 2) *күч.* үги бала
emektar *с. и.* 1) күп хезмәт күрсәткән (кеше); 2) күп кулланылган, таушалган
emel *и.* 1) максат; 2) хирыс
emin *с.* 1) тыныч, имин; 2) шикләнүсез, шөбһәсез; 3) ышанычлы
emir I *и.* 1) әмер; 2) боерык
emir II *и.* әмир
emirlik *и.* әмирлек
emirname *и.* әмирнамә, боерык
emisyon *и.* эмиссия
emlâk *и.* 1) *тар.* иске Төркиядә дәүләт җирләре; 2) күчерелмәс милек (мөлкәт)
emlâkçi *и.* күчерелмәс милек белән сату итүче
emlemek *ф. сөйл.* имләү, дәвалау

emmi *и. сөйл.* абый, абзый
emniyet *и.* 1) иминлек, куркынычсызлык; 2) ышаныч; 3) куркынычсызлык полициясе, милициясе (*һәм алар белән бәглы эшләр*); 4) хәвеф-хәтәрне булдырмау чаралары; 5) (*машинада, механизмда һ. б.*) саклык, саклану өчен куелган деталь
emniyetli *с.* 1) имин, хәвеф-хәтәрсез; 2) ышанычлы
emniyetsiz *с.* 1) иминлексез, хәвефле, хәтәр; 2) ышанычсыз
emperyalizm *и.* империализм
empoze *с.* мәҗбүри кабул иттерелгән
empresyonizm *и.* импрессионизм
emprime *и.* төсле басма; төсле тукыма
emretmek *ф.* әмер итү, боеру
emsal *и.* 1) мисал, тиң; *emsali yok* мисалы юк, тиңе юк; 2) үрнәк
emsalsiz *с.* тиңсез
emzik *и.* 1) имезлек; 2) бәби өчен сөт шешәсе; 3) чәйнек борыны
emzikli *с.* 1) имезлекле; 2) күкрәк баласы булган (*ана*)
emzirmek *ф.* имезү
en I *и.* иң, киңлек □ **enine boyuna** иңенә-буена
en II *кис.* иң; *en büyük* иң бөек, иң зур, иң олы
encümen *и.* комиссия, комитет
endam *и.* 1)тән, бәдән; 2) буй, килбәт, әндам *иск.*
endamlı *с.* 1) буйлы; 2) сылу, зифа
endamsız *с.* 1) буйсыз; 2) килбәтсез
ender *с.* сирәк (*нәрсә*); бик сирәк
endişe *и.* 1) (*билгеле бер нәрсә турында*) уй, фикер; 2) гамь, хәсрәт, кайгырту; 3) шикләнү, вәсвәсә
endişelenmek *ф.* уйга калу, шиккә төшү
endişeli *с.* 1) гамьле; кайгылы; 2) вәсвәсәләнүчән, шикләнүчән; 3) шикләндергәч; төрле уйларга төшерә торган
endüksiyon *и.* индукция
endüstri *и.* индустрия
endüstriyel *с.* индустриаль
enek *и.* печтерелгән хайван
enerji *и.* энергия
eneze *с.* зәгыйфь; арык
enfarktüs *и.* инфаркт
enfeksiyon *и.* инфекция
enfes *с.* бик нәфис
enfiye *и.* борын тәмәкесе
enflâsyon *и.* инфляция
enflüanza *и. мед.* грипп; бик көчле томау
enformasyon *и.* информация **e**
nfraruj *с.* инфракызыл
engebe *и.* чокыр-чакыр
engebelik *и. с.* чокыр-чакырлык
engel *и.* 1) тоткар, комачау; 2) (*спортта*) киртә
engellemek *ф.* 1) тоткарлау, комачаулау; 2) (*керештә*) матау, аяк чалу
engelli *с.* тоткарлы, киртәле
engerek *и.* әңгерәк (*өчпочмаксыман башлы, кара төстәге агулы елан*)
engin I *с.* иңле, киң
engin II *и.* ачык киңлек, сәхрә
engin III *и.* иңкел, иңкүлек

enginar *и. бот.* артишок
enginlemek *ф.* ачык киңлеккә чыгу
enginlik *и.* ачык киңлек
engizisyon *и.* инквизиция
enik *и.* әнчек, кечек
eniklemek *ф.* (*җәнлекләр тур.*) чагалау, балалау
eni konu *с. рәв.* кирәгенчә; шактый
enişte *и.* җизни
enjeksiyon *и.* иньекция, укол (*кадау*)
enjektör *и.* инжектор
enkaz *и.* җимерелгән бина калдыклары; хәрәбәләр
enlem *и. геогр.* киңлек
enli *с.* иңле, киң
enlilik *и.* иңлелек
ense *и.* иңсә; җилкә ◊ **ensesi kalın** көчле, сүзе үтә торган; **ensesine binmek** җилкәгә менү
enselemek *ф.* җилкәсеннән алу, җилкәсеннән эләктереп алу
ensiz *с.* иңсез, тар
enstitü *и.* институт; *türkiyat enstitüsü* Төркология институты
enstrüman *и.* музыкаль инструмент
enstrümantal *с.* инструменталь
ensülin *и.* инсулин
entari *и.* озын күлмәк; халат; *gecelik entari* йокы күлмәге
entegre *и.* интеграль
entelekt *и.* интеллект
entelektüel 1. *с.* интеллектуаль. 2. *и.* интеллектуал
enteresan *с.* кызыклы
enternasyonal *с.* интернациональ; халыкара
enternasyonalizm *и.* интернационализм
enterne *с.* күзәтү астына алынган
entipüften *с.* нигезсез; кыйммәте булмаган
entrika *и.* интрига; (*үзара аралашуда*) хәйлә-мәкер
entrikacı *и.* интригачы
envanter *и.* 1) инвентарь, дирбия; 2) керем-чыгым дәфтәре; 3) кагылгысыз запас
enzim *и. мед.* энзима
epe *и. спорт.* кылычбазлыкта кулланыла торган бер төр корал; шул корал белән кылычбазлык итү
epey, **epeyce** *рәв.* шактый
epedemi *и.* эпидемия
epedemioloji *и.* эпидемиология
epik *с.* эпик; *epik eser* эпик әсәр
er I *и.* 1) ир, чын ир кеше; 2) солдат; 3) *сөйл.* ир (*хатынның ире*) ◊ **er meydanı** көрәш мәйданы; **ere gitmek** (**varmak**) кияүгә чыгу
er II *рәв. сөйл.* иртә; иртән; **er geç** иртә кич
ermek *ф.* 1) ирешү; 2) җитү, җитеп тию; 3) өлгерү (*үсемлекләр тур.*)
erat *и.* ир-ат; офицер дәрәҗәсенә кадәрге гаскәриләр
erbap *и.* белгеч; бер эшнең остасы
erdem *и.* ирлек, егетлек
erdirmek *ф.* ирештерү; җитештерү
erek *и.* максат
eren *и.* ирән, изге кеше
erg *и. физ.* эрг (*эш микъдарын үлчәү берәмлеге*)

erganun *и. муз.* орган
ergen *и.* (*өйләнү яшенә җитеп тә*) өйләнмәгән егет, буйдак
ergenlik *и.* 1) өйләнмичә йөрү хәле, буйдаклык; 2) (*егетләр йөзенә чыга торган*) сыткы, бетчә
ergimek *ф.* (*каты нәрсәләр*) эссе*лектән эрү
ergimiş *с.* эрегән
ergin *с.* 1) балигъ, җитлеккән; 2) өлгергән; *ergin ekin* өлгергән иген
erginleşmek *ф.* җитлегү, балигъ булу
erguvan *и. бот.* пурпур чәчәге
erik *и.* өрек
erim I *и.* ара, аралык; **el erimi** кул сузымы ара; *göz erimi* күз күреме ара
erim II *и.* яхшылык галәмәте; яхшы хәбәр
erinmek *ф.* иренү
erincek *с.* иренчәк, ялкау
erinç *и.* рәхәтлек, хозур
erirlik *и.* эрүчәнлек
erişmek *ф.* 1) ирешү; 2) җитү; *vakit erişti* вакыт җитте; 3) өлгерү; *yemişler çabuk erişti* җиләк-җимеш тиз өлгерде
erişkin *с.* буйга җиткән; өлгергән
eritmek *ф.* 1) эретү; 2) *күч.* әрәм-шәрәм итү; 3) *күч.* борчуга салу
eriten *и.* эреткеч матдә (сыеклык)
eritici *с.* эреткеч, эретүчән
eritme *и.* эретү □ **eritme peynir** эретелгән сыр
eriyik *и.* эретмә
eriyiş *и.* эрү рәвеше
erk *и.* ирек, ихтыяр; кодрәт
erkan *и.* 1) югары дәрәҗәле кешеләр; мәшһүрләр; 2) генералитет; 3) идарә
erkeç *и.* кәҗә тәкәсе
erkeçsakalı *и. бот.* кәҗә сакалы
erkek 1. *и.* 1) иркәк, ата (хайван); 2) ир, хатын ире; 3) *күч.* ышанычлы кеше. 2. *с.* нык, каты; *erkek demir каты* тимер
erkekçe *рәв.* ирләрчә
erkekli *и.* ирле
erkeksi *с.* ирләр кебек
erken *рәв.* 1) иртүк; 2) вакытыннан элек
erkence *рәв.* иртәрәк, шактый иртә
erkenden *рәв.* бик иртә; алдан ук, элгәртен
erkli *с.* ирекле, ихтыярлы; кодрәтле
ermin *и. зоол.* сары ас
ermiş *и.* әүлия
eroin *и.* героин (*наркотик матдә*)
eroinman *и.* наркоман
erotik *с.* эротик
erozyon *и.* эрозия
ersiz *с.* ирсез
ersizlik *и.* ирсезлек, толлык
erte *и.* нәрсәнең дә булса иртәгәсе; *bayram ertesi* бәйрәмнән соңгы беренче көн
ertelemek *ф.* иртәгәчә калу
erzak *и.* ризык
esaret *и.* 1) әсирлек, әсарәт *иск.*; 2) коллык
esas *и. төрле мәгъ.* нигез; әсас *кит.*
esasen *рәв.* 1) төптән, асылда, нигездә, әсаста *иск.*; 2) чынында; 3) болай да,

гомумән
esaslanmak *ф.* нигезләнү
esaslı *с.* нигезле, төпле; әсаслы *иск.*
esef *и.* көенү, көенеч
eseflenmek *ф.* көенү
esen *с.* 1) исән, сау-сәламәт; 2) саф, чиста; 3) зирәк
esenlemek *ф.* 1) сәламләшү; 2) саубуллашу
esenleşmek *ф.* исәнләшү; саубуллашу
esenlik *и.* 1) исәнлек; 2) сау-сәламәт булу
eser *и.* әсәр; *eski eserler* борынгы әсәрләр; 2) эз, ишарәт; *buralarda sudan eser yok* биредә суның әсәре дә юк
esinti *и.* йомшак җил
esintili *с.* җиләс
esintisiz *с.* бөтенләй җилсез
esir I *и.* әсир, тоткын
esir II *и.* эфир, радиодулкыннар җыелмасы
esirgemek *ф.* 1) саклау, яклау, исергәү *иск.*; 2) кызгану
esirgeyici *с. и.* 1) саклаучы, яклаучы; кызганучы; 2) сакчыл, сак тотучан
esirlik *и.* әсирлек, тоткынлык
eskatologya *и.* эсхатология (*дөньяның бетүе турында уйланулар*; *шул турыдагы тәгълимат*)
eski *с.* 1) иске; искергән; 2) борынгы; 3) элекке, элеккеге; 4) тәҗрибәле □ **eski püskü** иске-москы ◊ **eski hamam eski tas** иске мунча, иске таш (*үзгәрмәгән, кабатланып килгән нәрсәләр тур*); **eski kurt** карт бүре
eskimek *ф.* 1) искерү; 2) карарлашу, ныгып урнашу
eskiçağ *и. тар.* тарихкача дәвер (*беренче язма ядкарьлекләр барлыкка килгәнче булган дәверләр*)
eskiden *рәв.* борыннан, борынгыдан, искедән
eskıdünya *и.* Иске Дөнья (Европа, Азия, Африка)
eskileşmek *ф.* искерү
eskilik *и.* искелек
eskimo *и.* төньяк халыклары; эскимослар
eskiyiş *и.* искерү, искереш
eskiz *и.* эскиз
eskrim *и.* кылычбазлык, кылыч уены
eskrimci *и.* кылычбаз
eslemek *ф.* игътибарга алу
esmer *с.* 1) карасу (*тәнле*); 2) кара кучкыл (*төс*)
esnaf *и.* 1) вак һөнәрче(ләр), вак сәүдәгәр(ләр); 2) *күч.* алдакчы
esnemek *ф.* 1) иснәнү; 2) тәэсиргә бирелү; йогынтыга бирелү (*тартылу, сузылу һ. б.*); 3) киерелү
esnek *с.* 1) йомшак, эластик; 2) *күч.* йомшак; йогынтыга тиз бирелүчән
espas *и.* 1) (*типографиядә*) хәреф җыю таякчыгы; 2) җыймада юл арасы, интервал; *eki espas ile yazmak* ике интервал белән язу
esperanto *и.* эсперанто (теле)
espri *и.* тапкыр сүз; хикмәтле сүз
esrar I *и.* серләр
esrar II *и.* наркотик киндераш, баң
esre *и.* гарәп язмасында хәрәкә билгесе
esrik *и.* исерек, сәрхуш
estağfirullah *ы.* әстәгъфирулла (*төрекләрдә рәхмәт яисә мактау ишеткәндә әйтелә торган нәзакәтлелек сүзе*)

estek köstek *и.* юк-бар сәбәпләр; сәбәпкә сылтау □ **estek köstek etmek** юк-бар сәбәпләр табу
estet *и.* эстет
estetik 1. *и.* эстетика. 2. *с.* эстетик
eş *и.* 1) иш, сыңар; 2) иптәш, дус-иш; 3) хәләл җефет, ир яисә хатын □ **eş anlamlı** *гр.* синонимик, ишмәгънәле
eşmek *ф.* 1) казу, ишеп төшерү; 2) *күч.* тикшеренү
eşarp *и.* шарф, муен яулыгы
eşdeğer *и.* тиңкыйммәтлелек
eşdeğerli *с.* тиңкыйммәтле
eşek *и.* ишәк ◊ **eşek arısı** кыргый балкорты төре; **eşek kulağı** ат кузгалагы
eşelemek *ф.* 1) (*туфракны һ. б.*) болгату; 2) *күч.* җентекләп тикшерү
eşelmobil *и.* җитештерелгән мал кыйммәтенең артуына яисә кимүенә бәйле рәвештә эш хакы түләү системасы
eşey *и. биол.* җенеслелек
eşgüdüm *и.* эштәге координация
eşhas *и.* шәхесләр; төрле кеше
eşik *и.* 1) бусага; 2) *геогр.* субүләр сырт
eşilmek *ф.* ишелү, казынты хасил булу
eşinmek *ф.* (*хайваннар тур.*) тибенү, тибендә йөрү
eşit *с.* тиңдәш, тиң
eşitlemek *ф.* тиң итү, тиңләштерү; тигезләү
eşitlik *и.* 1) тиңлек, тиңдәшлек; 2) иҗтимагый тигезлек
eşitsizlik *и.* тиңсезлек, тигезсезлек
eşkenar *с. мат.* тиңьянлы, тигезьяклы □ **eşkenar dörtgen** тигезьяклы дүртпочмак; квадрат
eşkiya *и.* бандитлар, рэкетирлар һ. б. ш.
eşkıyalık *и.* бандитлык
eşlemek *ф.* 1) бер-беренә иш ике нәрсә барлыкка китерү; 2) кинофильмны тавышландыру (*кадрны һәм тавышны бер-берсенә туры китерү*)
eşlik *и.* 1) ишлек, иш булу; 2) гармония □ **eşlik etmek** 1) кушмалык итү, җырчыга кушылып музыка коралында уйнау; 2) юлдаш булу
eşsesli *с. гр.* омонимик (*сүзләр*)
eşsiz *с.* 1) иптәшсез, җефетсез; 2) тиңсез (гаять шәп)
eşya *и.* әйбер, әйберләр
eşzamanlı *с.* синхроник, бер үк вакытта барлыкка килгән
et *и.* 1) ит; 2) җимеш йомшагы; 3) тән, бәдән □ **et suyu** ит шулпасы
etmek *ф.* 1) итү, кылу; 2) билгеле бер бәягә тору; 3) хасил итү
etajer *и.* этажерка
etap *и.* этап
etek *и.* итәк □ **etek bezi** бәби чүпрәге ◊ **etek öpmek** ялагайлану; тәлинкә тоту; **eteğine yapışmak** кемнән дә булса ярдәм сорау
eteklik *и.* 1) итәклек (*тукыма*); 2) итәк (*кием*)
eter *и. хим.* эфир
eterlemek *ф. мед.* эфир белән наркоз (*яисә анестезия*) ясау
etiket *и.* 1) этикетка; ярлык; 2) этикет
etiketçi *и.* 1) ярлык, этикетка ябыштыручы; 2) этикет яклы кеше; әхлакчы
etiketlemek *ф.* этикетка ябыштыру
etilen *и.* этилен
etimoloji *и.* этимология, этимология фәне
etken *с. и.* 1) тәэсир итә торган; 2) *гр.* гади хәбәр; 3) *хим.* катализатор
etkenlik *и.* тәэсирлек, тәэсирле булу

etki *и.* тәэсир, йогынты
etkilemek *ф.* тәэсир итү
etkilenmek *ф.* (*кемнең, нәрсәнең дә булса*) тәэсирендә калу
etkili *с.* тәэсирле
etkin *с.* хәрәкәтчән, актив
etkinlik *и.* эшчәнлек
etkisiz *с.* тәэсирсез
etlenmek *ф.* итләнү; симерү
etli *с.* 1) итле; 2) итләч, симез
etlik *и.* 1) иткә асралган терлек; 2) итлек, ит саклый торган урын
etnik *с.* этник
etnografya *и.* этнография
etnoloji *и.* этнология
etraf *и.* 1) тирә-юнь, тараф; 2) яклар, тарафлар
etraflı *с.* 1) дус-ишле; 2) әтрафлы; киң
etraflıca *рәв.* киңәйтеп, әтрафлы рәвештә
etsiz *с.* 1) итсез; 2) ябык, арык
ettirgen *с. гр.* төшем юнәлешендәге (*фигыль*)
etüt *и.* 1) этюд; 2) сабак (дәрес) хәзерләү өчен билгеләнгән вакыт
etüv *и.* калорифер (*химик лабораториядә матдәне билгеле бер температурада саклый торган җайланма*)
ev *и.* 1) *төрле мәгъ.* өй; 2) *күч.* гаилә □ **ev adamı** өйдә торучан һәм юаш кеше; **ev eşyası** өй әйберләре, өй җиһазлары; **ev işi** өй эше, кул эше, кулдан эшләнгән нәрсә; **ev bark** өй эче, өйдәгеләр; **ev halkı** бер өйдә торучыларның барчасы; **ev kadını** хуҗабикә
evce *рәв.* бөтен өй эче белән
evci *и. с.* бәйрәм һәм каникул көннәрендә өенә кайткан (кайтырга рөхсәте булган) укучы һ. б.
evcil *с.* йортлашкан (*хайван*)
evcilik *и.* өй ясап уйнау; кунак-кунак уены
evcilleşmek *ф.* йортлашу, кулга ияләшү
evdeş *и.* өйдәш
evegen *с.* 1) кабаланчык, ашыгучан (*кеше*); 2) тиз көчәючән (*авыру*)
evelemek *ф.* сүзен авызында әвәләү, бытылдау
evermek ф. өйләндерү
evet *ы.* әйе, ие, ээ; шулай
evgin *с.* ашыгыч, тәҗелле
evham *и.* шик, икеләнү
evhamlı *с.* шикләнүчән
evirmek *ф.* 1) әверү, әверелдерү; 2) өйләндерү □ **evirmek çevirmek** бер урыннан икенче урынга күчерү; әверү-чәверү *диал.*; әвеш-түеш китерү
evirgen *с.* булдыклы
evlât *и.* 1) балалар, бала-чага; 2) токым, яңа буын; 3) иләт, ил-көн, халаек *иск.*; өлкәнең барлык яшәүчеләре
evlâtlık *и.* 1) балалык, угыл-кызлык; 2) балалыкка алынган ул яки кыз
evlâtsız *с.* баласыз, токымсыз
evlek *и.* 1) басу яисә бакчаның аерымланган бер өлеше, кишәрлек; 2) бөтен җир кишәрлеген (гектарны, дисәтинәне) дүрткә бүлү өчен сызылган буразна, ызан; 3) (*җир үлчәме буларак*) түтәрәм; 4) арык; бер арык сугарган кишәрлек
evlenmek *ф.* өйләнешү; өйләнү; кияүгә чыгу
evlendirmek *ф.* өйләндерү; кияүгә бирү
evli *и.* 1) өйлә; 2) өйләнгән; кияүгә чыккан

evlilik *и.* өйләнгәнлек; кияүдә булу
evliya *и.* әүлия
evrak *и. эш* кәгазьләре; документлар
evre *и.* этап, дәвер, чор
evren *и.* 1) бөтен дөнья, җиһан; 2) *күч.* мохит
evrim *и.* эволюция, үсеш
evrimci *и.* эволюционист, эволюция теориясе тарафдары
evrimcilik *и.* эволюционизм
evvel *и. с.* әүвәлге, тәүге; беренчел; вакыйганың h. б. башы
evvelâ *рәв.* 1) башта, беренчедән; 2) беренчеләй
evvelce *рәв.* 1) әүвәлрәк, баштарак; 2) билгеле вакыйгадан h. б. элегрәк
evvelden *рәв.* әүвәлдән, электән
evvelki *с.* әүвәлге
ey *ы.* 1) әй, и; 2) (*аерым аһәң белән*) әйе, ие
eyalet *и.* өлкә, штат
eylem *и.* шөгыль; гамәл
eylül *и.* сентябрь
eyvah *ы.* вай!, ай!
eyvallah *ы.* 1) бик яхшы; ярый; дөрес; 2) рәхмәт; 3) Аллага тапшырдык!
ezmek *ф. төрле мәгъ.* изү, сыту; таптау, таптату
eza *и.* иза, изалау
ezan *и.* азан; азан уку
ezber *и.* 1) яттан уку, ятлау; 2) яттан укырга бирелгән текст
ezberci *и.* дәресен яттан җавап бирүче укучы; аңламастан ятлаучы
ezberlemek *ф.* ятлау
ezel *и.* чиксез борынгы заманнар, чиксез борынгылык; мәңгелек; әзәл
ezeli *с.* мәңгелек; борынгы
ezgi *и.* 1) моң, аһәң; 2) көй, көйнең кабатлана торган өлеше; 3) көй, җай; ысул
ezgili *с.* моңлы, аһәңле
ezgin *с.* 1) изелгән; 2) йончыган; 3) алҗыган; мәлҗерәгән
ezginlik *и.* изелгәнлек; йончыганлык; алҗыганлык
ezici *и. төрле. мәгъ.* изүче
ezik *с.* 1) йомшарган, изелгән; 2) зәгыйфь, мескен
ezilmek *ф.* 1) изелү, онталу, ваклану; 2) сытылу; 3) *күч.* изелү; изүгә дучар булу
eziyet *и.* интегү, җәфа, азап □ **eziyet çekmek** җәфа чигү; **eziyet vermek** җәфалау
ezme *и.* измә; пюре

F

faal *с. кит.* күп эшли торган, эшчән
faaliyet *и.* эшчәнлек, фәгалият *иск.*
fabl *и. әд.* мәсәл
fabrika *и.* фабрика, завод
fabrikacı *и.* фабрикачы, фабрикант; заводчы
fabrikasyon *и.* 1) фабрикация; 2) фабрикада эшләнгән нәрсә
fabrikatör *и. к.:* **fabrikacı**
facia *и.* фаҗига, һәлакәтле хәл
façuna *и.* ышкылудан ашалып бетмәсен өчен арканны тасма белән урап кую
façunalık *и.* арканга урату өчен махсус ясалган тасма
fagot *и.* фагот (*тынлы музыка коралы*)
fahiş *с.* әхлаксыз, әшәке, фахиш *кит.*
fahişe *и.* фахишә
fahrenhayt *и.* фаренгейт (*температураны үлчәү берәмлеге*)

fahrî *с.* мактаулы, мактанычлы, фәхри *иск.*
fail *с.* эшчән, эшмәкәр; актив, фагыйль *иск.*
faiz *и.* (*капиталдан*) процент; табыш □ **faiz yürütmek** процентын исәпләп чыгару
faizci *и.* процентка акча бирүче; рантье
faizleridirmek *ф.* акчаны процентка бирү
faizli *с.* процентлы
faizsiz *с.* процентсыз
fakat *терк.* фәкать
fakir *и.* 1) фәкыйрь; 2) фәкыйрь, фәкыйрең, фәкыйрегез (*мин диясе урында тыйнаклык йөзеннән әйтелә торган сүз*)
fakirce *рәв.* фәкыйрьләрчә, ярлыларча
fakirleşmek *ф.* фәкыйрьләшү
fakirlik *и.* фәкыйрьлек, ярлылык
faksimile *и.* факсимиле (*әдәби ядкарьлекнең төп нөсхәсеннән фотографик күчермә*)
faktör *и.* фактор
fakülte *и.* факультет
fal *и.* багу, фал ачу; китаптан очраклы бер өзекне укып күрәзәләү; **fal taşı** фал ташы, рәмел ташы
falaka *и.* (*эллекке мәктәптә*) тыңлаусыз балага җәза бирү җайланмасы (*аякка бәйләнә торган такта*)
falan *и. с.* фәлән ◊ **falan filân** (**fıstık**, **feşmekân**, **festekiz**) фәлән-төгән, фәлән-төгән фәсмәтән
falanca *рәв.* фәләнчә
falanına *а. сан* фәләненме
falcı *и.* фалчы
falçete *и.* итекче пычагы
falso *и.* фальшь, ялгыш алым h. б. ш.
falsolu *с.* фальшьле
falyanos *и. зоол.* дельфиннең иң зур гәүдәле төре
familya *и.* гаилә
fanatizm *и.* фанатизм
fanfan *с.* ачык итеп сөйләшми торган; авызында ботка пешерүче
fânî *с.* фани
fanta *и. зоол.* күк чәүкә
fantasma *и.* фантазия
fantastik *с.* фантастик
fantaziya *и.* фантазия
fantezi *и.* 1) фантастик әсәр (*роман, хикәя, картина һ. б.*); 2) мода яки традиция белән исәпләшмичә киенү яисә кылану
fanus *и.* 1) фонарь, юл лампасы, факел; 2) диңгез маягы; 3) пыяла калпак
fanuslu *с.* 1) фонарьле, факеллы; 2) маяклы; 3) калпаклы
far I *и.* фара, автомашина h. б. яктырткычы
far II *и.* күз кабакларына сөртү өчен бизәнү буявы
faraş *и.* чүп соскысы
faraza *кер. сүз.* фаразан, билфараз, әйтик
farazî *с.* фарази, хыялый, күз алдына китерелгән
faraziyat *и.* фараз ителгән нәрсәләр
faraziye *и.* фараз, гипотеза **farbala** *и.* бөрмә, бөрмәле итәк **fare** *и. зоол.* күсе ◊ **fare deliği** кереп качарлык урын
farımak *ф.* 1) ваз кичү, җиксенү; 2) хәлдән таю; 3) искерү, таушалу
fariğ *с.* эшеннән котылган, мәшәкатьләрдән азат; эшен тапшырган, эштән азат

fark *и.* 1) аерма; 2) аеру, аерымлау; **fark etmek** 1) аеру; күреп алу, абайлау; 2) аңлау, сизү; 3) үзгәрү; **farkına varmak** абайлап алу, аңлау
farklı *с.* 1) аермалы; 2) үзгәргән, үзгәрешле
farklılaştırmak *ф.* аермалы итү
farklılık *и.* аермалылык
farksız *с.* аермасыз, өстенлексез
farmakoloji *и.* фармокология
farmason *и.* 1) масон оешмасы; 2) динсез, фармазон
fars *и.* фарс, көлкеле-мыскыллы сәхнә әсәре
fart furt, **farta furta** *рәв.* пырдымсыз
farz *и.* 1) фарыз, һичшиксез үтәлергә тиешле дини йөкләмә; 2) һичшиксез үтәлергә тиешле кагыйдә
farzımuhal *и.* фараз ителгән хәл
fasa fiso *и.* фәлән-фәсмәтән
fasarya *и.* аңлаешсыз һәм буш
fasıl *и.* 1) бүлек, бүлем, өлеш; 2) (*пьеса уйналышында аерым*) күренеш
fasıla *и.* аерып торган нәрсә, бүлгеч
fasikül *и.* зур бер китапның, (әсәрнең) бер өлеше булган том
faska *и.* киң бинт
fason *и.* фасон, рәвеш (*киемдә*)
fasone *и.* 1) бизәкле йон тукыма; 2) шундый тукыманың бизәк үрнәге
fasulye *и. бот.* фасоль; *kuru fasulye* өлгергән коры фасоль; *taze fasulye* кузаклы яшел фасоль
faş: **faş etmek** фаш итү
faşır faşır *иярт.* шаулап, гөрләп (*агу туры.*)
faşist *и.* фашист
faşizm *и.* фашизм
fatalizm *и.* фатализм
fatih *и.* яулап алучы, фатих *иск.*
fatiha *и.* Коръәннең беренче сүрәсе
fatura *и.* сатылачак малның (товарның) төрен, микъдарын һәм бәясен күрсәтеп, сатучы тарафыннан язылган язу, фактура
faturalamak *ф.* фактура язу
faturalı *с.* фактуралы
fauna *и.* фауна, хайваннар дөньясы
favori *и.* 1) фаворит; 2) бакенбард, чигә сакалы
fay *и. геол.* җир кабыгының әүсәкләре (плитәләре) бер-берсенә бәрелү нәтиҗәсендә барлыкка килгән кырынтылар
fayans *и. с.* фаянс, керәч
fayda *и.* файда
faydalanmak *ф.* файдалану
faydalı *с.* файдалы
faydasız *с. рәв.* файдасыз
fayrap *и.* 1) пароходта пар казанының утын көчәйтергә кушу командасы; 2) пар казанының нормаль эшләве; 3) *күч.* (*эшне, һ. б.*) кызулату
faz *и.* фаза ◊ **faz kalemi** токның барлыгын-юклыгын тикшерү коралы
fazilet *и.* кыйммәт, кирәклелек, фазиләт *иск.*
faziletli *с.* кыйммәтле, кирәкле, Фазиләтле *иск.*
fazla *и. с.* 1) күп; артыклык; 2) артып калган нәрсә, артык; калдык; 3) күбрәк, артыграк
fazlalaşmak *ф.* артып китү
fazlalık *и.* артыклык; артык күплек

fecî *c.* фаҗигале
fecir *и.* кояш чыгу алдыннан булган вакыт, таң, иртә
feda *и.* фида; *canım feda* җаным фида
fedaî *и.* фидаи, берәр эш *яисә* идея өчен үз мәнфәгатен корбан иткән кеше
fedakâr *с. и.* фидакяр
fedakârca *рәв.* фидакарларча
fedakârlık *и.* фидакярлек
federal *с.* федераль
federalist *и. с.* 1) федерализм тарафдары; 2) федерализмга бәйле
federalizm *и.* федерализм **federasyon** *и.* федерация **federatif** *с.* федератив
federe *с.* федерациягә кергән
fek *и.* аеру, кубару
felâket *и.* фәләкәт, зур бәла-каза; һәлакәт
felâketli *с.* фәләкәтле, һәлакәтле
felç *с.* паралич, фалиҗ
felçli *с.* параличлы
feldmareşal *и.* фельдмаршал
felek *и.* 1) күк гөмбәзе; 2) дөнья, галәм; 3) язмыш; 4) *хәрби.* оркестрда кыңгыраулы музыка коралы ◊ **feleğin çemberinden geçmiş** күпне күргән (кеше)
felemenk *и.* Фламанд (*хәзерге Голландия, һәм Франциянең төньяк-көнчыгыш өлешләрен берләштергән өлкәнең борынгы исеме*)
felfellemek *ф.* сүлпәнләнү
fellik fellik *рәв.* җәһәт-җәһәт
felsefe *и.* фәлсәфә, философия
felsefeci *и.* фәлсәфәче, философ
felsefî *с.* фәлсәфи
feminist *и.* феминист
feminizm *и.* феминизм (*хатын-кыз азатлыгы һәм ир-ат белән тигез хокуклылык өчен көрәш хәрәкәте*)
fen *и.* 1) фән (*табигать фәне*); 2) техника; 3) белем; 4) *күч.* хәйлә
fena I *и.* юк булу, югалу, җуелу
fena II *с.* начар, әшәке, яман; хөрти
fenalaşmak *ф.* начарлану, начарлашу, әшәкеләнү
fenalık *и.* начарлык; әшәкелек; хөртилек
fenci *и.* техника галиме; табигать фәннәре укытучысы
fener *и.* 1) фонарь, урам яктырткычы; 2) диңгез маягы □ **fener balığı** дельфинның кечерәк төре; **fener böceği** көя
fenerci *и.* диңгез маякчысы, маякчы
fenerli *и.* фонарьле
fenersiz *и.* фонарьсыз ◊ **fenersiz yakalanmak** көтмәгәндә уңайсыз бер хәлгә төшү
fenike *и.* Финикия
fenikeli *и.* финикияле
fennî *с.* фәнни
fenol *и.* фенол
fenomen *и.* феномен, гаҗәп хәл (очрак)
feodal *и.* феодал
feodalite *и.* феодаллык
feodalizm *и.* феодализм
fer I *и. кит.* тармак (*хуҗалык, фән-гыйлем һ. б. тармагы*)
fer II *и.* 1) нурлылык, күркәмлек; 2) күз нуры; җанлылык
feragat *и.* хокукыннан үз теләге белән баш тарту
ferağ *и.* 1) ваз кичү, баш тарту хәле; 2) күчемсез мөлкәткә хокукны башкага

тапшыру
ferah I *и. кит.* сөенеч
ferah II *с.* киң, мул (*кием-салым һ. б. тур.*); иркен (*дала һ. б.*)
ferahlamak *ф.* 1) киңәю; *odaferah-ladı* бүлмә киңәйде; 2) күңел рәхәтләнү
ferahlatmak *ф.* сөендерү, күңелгә рәхәтлек бирү
ferahlatıcı *и.* күңелгә рәхәтлек бирүче
ferahlık I *и.* киңлек, ачыклык
ferahlık *и.* күңел рәхәтлеге
ferde *и.* тукыма төргәге, кечерәк рулон
feribot *и.* паром
ferik I *и.* 1) зур чеби; 2) алма сорты
ferik II *и.* генерал
feriklik *и.* генераллык; армия генералы булу
ferma *и.* ау этенең корбанын күзәтеп тик торышы
ferman *и.* фәрман
fermanlı *с.* 1) *тар.* хөкем ителгән (җинаятьче); 2) *күч.* үзбашка кыланучы
fermantasyon *и.* ферментация; төнәтелү
ferment *и.* фермент; әчетке
fermuar *и.* молния (*каптырмалы тасма*)
fersiz *с.* нурсыз (*күз, караш*)
fersizleşmek *ф.* нурсызлану
feryat *и.* сөрән салу, фөрьяд *кит.*
fes *и.* фәс (*баш киеме*)
fesat *и.* 1) рухи яисә мораль-әхлакый бозыклык; 2) каршылык, кирелек, үчләшү
fesatçı *и.* бозыклык чыгаручы
fesih *и.* бетерү, бозу, юкка чыгару (*карар, канун һ. б. ш.ны*)
fesleğen *и. бот.* рәйханның бер төре
fesrengi *и.* куе кызыл төс
festival *и.* фестиваль
fetiş *и.* фетиш, чиктән тыш әһәмият бирелгән нәрсә
fetişizm *и.* фетишизм
fettan *и.* 1) фетнә чыгаручы; 2) *күч.* көнчелек чыгаручы (*кыз*)
fetva *и.* фәтва, дини күрсәтмә, бәхәсле нәрсәгә дини авторитет тарафыннан бирелгән аңлатма
fevkalâde *с.* гадәттән тыш, фәүкыльгадә *иск.*
fevkalâdelik *и.* гадәттән тыш булу, фәүкыльгадәлек
fevrî *с.* дуамал
feyiz *и.* 1) муллык, иркенчелек; 2) юмартлык; бүләк; 3) уңыш, өлгәшү; 4) рухи тынычлык, рухи өлгәшү
feyizli *с.* муллыклы
fıçı *и.* мичкә
fıçıcı *и.* мичкәче
fıçılamak *ф.* мичкәгә тутыру
fıkır-fıkır *иярт.* быкыр-быкыр (*кайнау*)
fıkırdamak *ф.* 1) быкырдау, быкырдап кайнау; 2) дулкынланып тору; 3) *күч.* кыланчыклану, чытлыклану
fıkırdak *с. күч.* уйнак, кыланчык, чытлык
fıkırdaşmak *ф.* чытлыклану
fıkırtı *и.* быкырдау авазы, быкырдавык
fıkra *и.* 1) әсәрнең аерым бер бүлеге, эпизод; 2) кануннамәдә бүлекчә, параграф h. б. ш.; 3) анекдот; 4) көндәлек газит мәкаләсе; газиттагы көндәлек хәбәр
fıkracı *и.* 1) мәзәкче анекдотчы; 2) газетта көндәлек хәбәрләр язучы, хәбәрче

fıldır fıldır *иярт.* елтыр-елтыр; мелт-мелт
fındık *и.* чикләвек
fındıkbiti *и. зоол.* чикләвек корты
fındıkçı *и.* 1) чикләвек сатучы; 2) *күч.* чытлык хатын-кыз
fındıkfaresi, **fındıksıçanı** *и. зоол.* чикләвек кимерүче тычкан
fındıkî *с.* чикләвек кабыгы төсендәге
fındıkkıran *и.* чикләвек ваткыч
fındıkkurdu *и. зоол.* чикләвек корты
fırça *и.* 1) мисвәк, щетка; *elbise fırçası* кием щеткасы; *diş fırçası* теш щеткасы; 2) *күч.* рәсем сәнгатенең бер төре
fırçalamak *ф.* мисвәкләү, щетка белән чистарту
fırdolayı *рәв.* түгәрәкләп, әйләнә-тирәләп
fırdöndü *и.* 1) вертлюг (*тоташкан арканнар, валлар һ. б. берсе әйләнгәндә икенчесе әйләнмәсен өчен куелган тоташтыргыч җайланма*); 2) шуңа охшаш бер уенчык (*отышлы уенда да кулланыла*); 3) *күч.* флюгер (*фикерен, карашын үзгәртеп торучы*)
fırfır I *и.* күлмәк-күнчек читләренә беркетелә торган тасма челтәр
fırfır *иярт.* фыр-фыр
fırfırlı *с.* тасма челтәрле
fırıldak *и.* 1) пырлавык, уенчык җил тегермәне, флюгер; 2) җилләткеч, кечкенә вентилятор; 3) моржа өстенә куела торган түбәчек
fırıldakçiçeği *и. бот* дүрт лепелдәкле чәчәк
fırıl fırıl *иярт.* зыр-зыр (*әйләнү*)
fırın *и.* 1) икмәк миче; 2) икмәк пешерү эшханәсе; 3) тимер мичле казан
fırıncı *и.* 1) икмәк пешерүче; 2) миччe
fırınlamak *ф.* мичтә икмәк һ. б. пешерү
fırınlı *с.* мичле
fırka *и.* 1) груһ, фирка, партия; 2) хәрби корпус, дивизия, җиде полктан торган гаскәри берләшмә
fırkacı *и.* фиркачы, партияле
fırlamak *ф.* 1) атылып чыгу, чыгу; 2) очып чыгу, очып китү; 3) (*бәяләр*) кинәт күтәрелү
fırlak *с.* 1) чыгынкы, чыккан, чыгып торган; 2) тасрай, тасрайган (*күз*)
fırsat *и.* форсат
fırsatçı *и.* форсатчы, уңайлы очрак көтеп ятучы
fırt *и.* бер тапкыр суыру (*мәс., сигаретны*); бер йоту
fırtına *и.* 1) давыл; 2) *күч.* кыен хәл, чарасызлык □ **fırtına kuşu** давыл кошы
fısfıs *иярт.* пыш-пыш (*сөйләшү*)
fısfıslamak *ф.* пыш-пышлау, пышылдау
fısıldamak *ф.* пышылдау
fısıl fısıl *иярт.* пыш-пыш, пышыл-пышыл
fısıltı *и.* пышылдык, пышылдаган тавыш
fısır *иярт.* чытыр-чытыр (*яну*); чылтыр-чылтыр (*агу*)
fıskiye *и.* кечкенә фонтан
fıslaşmak *ф.* пышылдау; шыпыртлау
fıstık *и. бот.* 1) пестә; 2) *күч.* гүзәл кыз
fıstıkçı *и.* пестәче, пестә җитештерүче яки сатучы
fıstıkî *и. с.* саргылт яшел
fış fış *иярт.* кыштыр-кыштыр; челтер-челтер
fışır fışır *иярт.* кыштыр-кыштыр
fışırdamak *ф.* кыштырдау

fışırtı *и.* кыштырт (итү)
fışkı *и.* яңа тирес
fışkılamak *ф.* тиресләү
fışkılık *и.* тиреслек
fışkın *и.* курпы
fışkırmak *ф.* 1) сиптерү, бөркү; 2) чыгу
fışkırdak *и.* сиптергеч
fışnamak *ф.* әчеп кабару; күпчү
fıtık *и. мед.* бүсер
fiber *и.* фибр
fiberglas *и. с.* фиберглас, пыяла мамык
fidan *и.* үренте, үсенте
fidanlık *и.* үрентелек; үрентеләр җитештерә торган хуҗалык
fide *и.* күчәт, күчереп утыртыласы шытым
fideci *и.* күчәтче
fidecilik *и.* күчәтчелек
figür *и. төрле мәгъ.* фигура
figüran *и.* 1) фигурант, статист (*кинофильмда массаны күрсәтүдә генә катнашучы артист -гадәттә хәзерлексез кеше*); 2) берәр оешмага яисә мәрасимгә чакырылып та, бик пассив рольдә калган кеше
figüranlık *и.* фигурантлык, статистлык
figürlü *с.* фигуралы
fihrist *и.* 1) күрсәткеч, индекс; 2) каталог; 3) исемлек
fiil *и.* 1) (*чынбарлыктагы*) эш, хәрәкәт; 2) *гр.* фигыль
fiilen *рәв.* чыннан да, Турыдан-туры; сүздә генә түгел, чынбарлыкта да, эштә дә
fiilî *с.* сүздә генә түгел, эштә дә башкарылган
fikir *и. төрле мәгъ.* фикер; уй, караш
fikirli *с.* фикерле
fikirsiz *с.* фикерсез
fikren *рәв.* фикере белән, фикереннән, фикрән *иск.*
fikrî *с.* фикергә бәйләнешле, фикри
fikstür *и. спорт.* уйналачак матчлар җәдвәле
fil *и. зоол.* 1) фил; 2) *күч.* (*шахматта*) фил
filân *и.* фәлән
filanıncı *с.* фәләненче
filarmoni *и.* филармония
filarmonik *и.* филармония оркестры; филармониягә бәйләнешле музыкаль төркем
fildişi *и.* 1) фил теше; 2) *анат.* тешнең сөяк тукымасы
file *и.* 1) челтәр капчыкчык, сетка (ситке); 2) (*челтәрләп һәм төенләп үрелгән*) балык ятмәсе
filet *и. диңг.* тигез төпле сай җир
filinta *и.* 1) кыска мылтык, флинт; 2) *күч.* зифа буйлы кеше
filiz I *и.* 1) бөре; 2) уҗым
filiz II *и.* мәгъдән, руда
filizî *с.* ачык яшел, яшь яфрак төсендәге
filizkıran *и.* (*гадәттә май уртасында була торган*) салкын җил
filizlemek *ф.* артык дип саналган бөреләрне кисү
filizlenmek *ф.* бөреләнү
filizli *с.* бөреле
film *и.* 1) кинофотопленка; 2) кинофильм, фильм
filo *и.* флот
filoloji *и.* филология

filotilla *и.* флотилия, (*хәрби*) кораблар төркеме
filoz *и.* җылым калкавычы
filozof *и.* философ
filtre *и.* фильтр
filtreli *с.* фильтрлы
filtresiz *с.* фильтрсыз
final *и.* финал
finanse *и.* финанс □ **finanse etmek** финанслау
fincan *и.* чынаяк, йомры, чокыр
fincanböreği *и.* кечкенә кабартма
fince 1. *и.* фин теле. 2. *рәв.* фин телендә, финча
fingirdemek *ф.* шаталаклану
fingirdek *с.* шаталак (*хатын-кыз*), чытлык
finiş *и.* финиш
fino *и.* кечкенә йонлач эт болонка
firar *и.* 1) качу, качып китү; 2) качу (*тоткын тур.*)
firavun *и.* 1) фиргавен; 2) *күч.* тиран, явыз кеше
firavunfaresi *и. зоол.* фиргавен күсесе, мәчесыман бер хайван
firavunluk *с.* фиргавенлек
fire *и.* товарны йөрткәндә (сатканда h. б.) пәйда булган кимү
firfiri *с.* кызыл шәраб төсендәге, җете кызыл
firma *и.* фирма
firuze *и.* фирәзә, фирүзә (*асылташның бер тере*)
fiske *и.* 1) чиртү, чиртеш; 2) чеметем
fiskelemek *ф.* чиртү
fistan *и.* ябу; җилән
fisto *и.* 1) бизәкле тасма; 2) Челтәрсыман бизәкле тукыма
fiş *и.* 1) штепсель, токка тоташтыргыч җайланма; 2) квитанция
fişek *и.* патрон; шартлаткыч матдә
fişlemek *ф.* квитанция тутыру
fit I *и.* 1) коткы; 2) (*уенда һ. б.*) квит
fit II *и.* бер төр озынлык үлчәве
fıtçi *и.* коткычы, котыртучы
fitil *и.* 1) филтә; 2) билтә (*иске ату коралларында дары кабызгыч*); 3) юрмәп тегү; 4) тукымада тар юлак ◊ **fitil almak** каударланып кабынып китү, пырлау; **fitil vermek** кыздыру, котырту, аздыру
fitillemek *ф. мар.* филтәгә яки билтәгә ут төртү
fitilli *с.* 1) филтәле; билтәле (*мылтык*); 2) тар юлаклы (*тукыма*)
fitilsiz *с.* 1) филтәсез (*лампа*); 2) билтәсез (*мылтык, туп*)
fitlemek *ф.* коткы салу, котырту
fitleyici *и.* коткычы, коткы салучы
fitne *и.* 1) үзара низаглар; 2) фетнә; баш күтәрү; 3) низагчы яисә низагларга сәбәпче булган кеше, фетнә
fitneci *и.* 1) фетнәче; 2) интригачы
fitnelemek *ф.* фетнә чыгару
fiyasko *и.* фиаско, зур уңышсызлык, көлкегә калу
fiyat *и.* бәя, хак; □ **fiyat biçmek** бәя кую; **fiyat kırmak** бәяләрне төшерү
fiyatlarımak *ф.* бәясе (бәя, бәяләр) арту
fiyonk *и.* күбәләк сурәтендәге бизәнү әйбере
fizik *и.* 1) физика; 2) гәүдә, килбәт, бәдән □ **fizik ötesi** метафизика
fizikçi *и.* 1) физик, физика буенча белгеч; физика укытучысы; 2) физиодәвалау белгече

fiziksel *с.* физик көч белән бәйле
fizyoloji *и.* физиология
fizyonomi *и.* физиономия
fizyoterapi *и.* физиотерапия
flama *и.* 1) ялау (*сөңге очына тагылган кечкенә байрак, әләм*); 2) (*корабларда сигнал өчен кулланыла торган*) *байракчык*
flâman *и.* фламанд
flamingo, **f**lâm**a**n kuşu *и.* фламинго
flândra *и. диңг.* сигнал байрагы □ **flândra balığı** *зоол.* пычкыбалыкның бер тере
flanel *и.* фланель (*тукыма төре*)
flâş *и.* 1) (*фотога төшергәндә кыска арада*) яктыртып алу; 2) тиз генә, яктыртып ала торган лампа; 3) *күч.* иң мөһим
flegmon *и. мед.* флегмона, тире астындагы яки үпкәдәге эрен
flora *и.* флора
florin *и.* флорин, Голландиядә кулланыла торган акча берәмлеге
flört *и.* флирт
flurya *и. зоол.* яшелле-сарылы бер кош
flüt *и.* флейта, курай
flütçü *и.* флейтачы, курайчы
fob *и.* фоб (*алучының йортына китереп бирү шарты белән сату һәм шуның бәясе*)
fobi *и.* курку авыруы, куркучанлык, биләм
fodla *и.* ярлыларга таратыла торган махсус төр икмәк
fodul *с.* тәкәббер, һавалы, эреләнүчән
foga *и.* артиллериядә "ут!" командасы
fok *и. зоол.* тюлень
fol *и.* маяга калдырылган йомырка
folk *и.* халык, масса, гавам
folklor *и.* фольклор, халык иҗаты
folklorcu *и.* фольклорчы
folluk *и.* (*тавыклар өчен*) йомырка салу оясы
fon *и.* 1) фонд; 2) декорация, фон; 3) (*рәсемчелектә*) *грунт*
fonda *и. диңг.* кораб ләңгәр салган җир
fondan *и.* йомшак эчлекле кәнфит
fonem *и.* (*тел гыйлемендә*) фонема
fonetik 1. *и.* фонетика. 2. *с.* фонетик
fonetikçi *и.* фонетикачы, фонетист
fonksiyon *и.* функция; роль
fonograf *и.* фонограф
fonoloji *и.* фонология
font *и.* чуен; чуен яки корыч кисәге
fora I *диңг.* "җилкәннәрне ач!" командасы
fora II *и.* машина (*механизм* һ. б. ш.) сүтү
forint *и.* форинт, Венгриядә акча берәмлеге
form I *и.* форма
form II *и.* бланк
forma *и.* 1) (*полиграфиядә*) форма, металл рам; 2) (*китапның һ. б.*) басма табагы; 3) форма, хәрби яисә спорт киеме (*формасы*)
formalite *и.* формалылык; формасына (рәвешенә) китерү, рәвешчелек
formaliteci *и.* педант
formalizm *и.* формализм
formasyon *и.* формация, шәкелләнү
formül *и.* формула

formülleşmek *ф.* формуллашу
foroz *и.* ятьмәне бер салуда чыккан балык микъдары
fors *и.* 1) өч яисә дүрт почмаклы байрак; 2) *күч.* форс, шәп тәэсир итү
forum *и. төрле мәгъ.* форум
fosfor *и.* фосфор
fosforışı *и.* фосфоренция, фосфор яктыруы яки шуңа охшаш яктыру
fosforik *и.* фосфор кислотасы
fosforlu *с.* фосфорлы
fosil *и.* фосиль (*геологик катламнарда торып калган хайван, үсемлек калдыклары һ. б.*)
foslamak *ф.* бушка чыгу, әрәмгә китү
fosurdamak *ф.* гыжылдау
fosurdatmak *ф.* тәмәке төтене чыгару
fosur fosur *иярт.* пыш-пыш (*тәмәке суыру*)
fota *и.* шәраб мичкәсе
foto *и.* фото, фотография
fotoğraf *и.* фотография
fotoğrafçı *и.* фотограф
fotojenik *с.* 1) фотографиягә бәйле; 2) фотоген, фотогеник
fotokopi *и.* фотокопия
fötr *и.* фетр, киез
frak *и.* фрак
fraksiyon *и.* (*сәяси*) фракция
francala *и.* озын тар икмәк
frank *и.* франк (*Франция акча берәмлеге*)
fransız *и. с.* француз
fransızca 1. *и.* француз теле. 2. *рәв.* француз телендә, французча
frapan *с.* күзгә ташланып торган
frekans *и.* тетрәү һ. б. ешлыгы
fren *и.* 1) ышкылу; 2) тормоз
frenlemek *ф.* тормозлау
fresk *и.* фреска
freze *и.* 1) кыру, кыру эше; 2) фрезер урдыны (станогы)
frezeci *и.* фрезер
frezelemek *ф.* фрезерлау
friksiyon *и.* фрикция, ышкылу
frişka *и. диңг.* әкрен җил
früktoz *и.* фруктоза
fuar *и.* ярминкә
fuaye *и.* фойе
fuhuş *и.* фәхешлек
fukara *с. и.* ярлы, мескен
funda *и.* себерке үләне
fut *и.* фут (*инглиз озынлык үлчәме*)
futa I *и.* пута, озын һәм чагыштырмача тар билбау
futa II *и.* озын һәм тар ярыш каегы
futbol *и.* футбол
futbolcu *и.* футболчы
füme *и. с.* 1) төтен төсе; 2) ысланган (*балык, ит*)
fümerol *и.* гейзер
fütürist *и.* футурист
futürizm *и.* футуризм

fütüroloji *и.* футурология, киләчәк турындагы фән
füze *и.* ракета
füzen *и.* күмер каләм, карандаш

G

gabardin *и.* габардин (*туныма төре*)
gabari *и. тех.* габарит
gacırdamak *ф.* мыгырдау, күңелгә тия торган тавыш чыгару
gacır gucur *иярт.* шыкыр-шакыр, чыгыр-чыгыр
gag *и.* интермедия
gaga *и.* томшык, кош борыны
gagalamak *ф.* чуку
gagalı *с.* томшыклы
gagavuz *и.* гагауз (*башлыча Көньяк Молдавиядә яшәүче төрки халык*)
gagavuzca 1. *и.* гагауз теле. 2. *рәв.* гагауз телендә, гагаузча
gaip *с.* күз алдында булмаган, күренеп тормаган; гаип
gaiplik *и.* гаиплек, билгесезлек, юкка чыкканлык
gaklamak *ф.* каркылдау (*карга тур.*)
gala *и.* презентация, тәкъдим итү (*билгеле бер әсәрне тәгъдим итү өчен җыелган кичә, мәҗлес һ. б.*)
galaksi *и.* 1) галактика, йолдызлар тупламы; 2) Киек каз юлы
galebe *и.* җиңү; өстенлек □ **galebe çalmak** өстенлек алу, җиңеп чыгу
galeri *и.* 1) *төрле мәгъ.* галерея; рәт; 2) штрек (*шахталарда*)
galeyan *и.* кызулану, кайнарлану
gali *и.* галера (*бер төрле диңгез көймәсе*)
galiba *кер. сүз.* мөгаен, ихтимал, булса кирәк
galip *и. с.* җиңүче ◊ **galip gelmek** җиңеп чыгу
galon *и.* галлон
galvaniz *и.* гальванизация, гальванизлау
galvanometre *и.* гальванометр
gam I *и.* гамма, (*башлыча*) авазлар гаммасы
gam II *и.* гамь
gamlı *с.* гамьле
gamlılık *и.* гамьлелек
gammaz *и. с.* гайбәтче, сүз йөртүче
gammazlamak *ф.* хурлап сөйләү
gamsız *с.* гамьсез
gamsızlık *и.* гамьсезлек
gamze *и.* бит чокыры
gangster *и.* гангстер
gangsterlik *и.* гангстерлык
ganimet *и.* 1) ганимәт, үлҗә, трофей; 2) *күч.* уңайлы мөмкинлек, форсат
gar *и.* вокзал
garabet *и.* гариплек
garaj *и.* гараж
garanti *и.* гарантия
garantilemek *ф.* гарантияләү; кәфил булу
garantili *с.* гарантияле
garantisiz *с.* гарантиясез
garantör *и.* гарантия бирүче, кәфил, гарант
garazlı *с.* кинәле, үчле
garazsız *с.* кинәсез, үчсез

gardiyan *и.* гвардияле, гвардин *сөйл.*
gardiyanlık *и.* гвардия солдаты булу
gargara *и.* 1) голт-голт йоту; 2) гаргарә, авыр хырылдау
garip *с.* 1) читтә йөрүче; зимагур *сөйл.*; 2) серле, аңлашылмас
garnitür *и. төрле мәгъ.* гарнитур
garnitürlü *с.* гарнитурлы
garpçı *и.* көнбатыш мәдәниятен үзләштерү тарафдары, гарепче *иск.*
garson *и.* официант, ашханәдә h. б. хезмәт күрсәтүче
gasil *и.* мәет юу
gâvur *и. с.*) кяфер; 2) *күч.* мәрхәмәтсез
gâvurlaşmak *ф.* кяферләшү
gayret *и.* гайрәт; дәрт, рухый көч
gayretlenmek *ф.* гайрәтләнү
gayretli *с.* гайрәтле
gayretsiz *с.* гайрәтсез
gayrı *кис.* инде, моннан соң
gayri *и.* башка; бүтән
gayzer *и. геогр.* гейзер
gaz I *и.* газ, hавасыман хәлдәге матдә
gaz II *и.* газ, өрфия (*тукыма*)
gazal *и.* 1) газәл, тау боланы; 2) *күч.* гүзәл яр
gazap *и.* ачу, үпкә
gazaptandırmak *ф.* ачуландыру
gazaplanmak *ф.* ачулану
gazaplı *с.* үпкәле, ачулы, ярсу
gazel *и.* 1) газәл, мәхәббәт шигыре; 2) серенада
gazete *и.* газет
gazeteci *и.* газетчы
gazetecilik *и.* газетчылык
gazi *и.* 1) газый, дошманны җиңгән кеше; 2) каһарманнарга бирелгән данлыклы исем
gazlamak I *ф.* газ белән агулау
gazlamak *ф.* керосинлау
gazlanmak *ф.* 1) керосинлану; 2) газлану
gazlı *с.* газлы
gazoil, **gazoyl** *и.* газолин, керосинның бер тере
gazojen *и.* газогенератор
gazyağı *и.* керосин, керосинның бер төре
gebe *и.* көмән, авыр
gebelik *и.* көмәнлелек, авырлылык
gebermek *ф.* аяк сузу, үлү
gebertmek *ф.* үтерү
gebeş *с.* 1) юан, симез; 2) аңгыра
gece *и.* 1) төн; кичә *иск.*; 2) кичә, кичке мәҗлес, төнлә үткәрелә торган күңел ачу мәҗлесе ◊ **gece kuşu** 1) өке; 2) *күч.* төнлә йокламый торган кеше
gececi *и.* төнгелеккә калучы, төнлә эшләүче
geceki *с.* кичәге
gecekondu *и.* 1) төнкунды (*шәһәр идарәсеннән рөхсәтсез корылган бина* (*өй*)); 2) такта өйчек
gecelemek *ф.* 1) төнгә калу, төнләү; 2) төн уздыру; 3) төнгелеккә тукталу
geceli *с.* төнле; *geceli gündüzlü* кичәле-кәндезле
gecelik *и.* төнлек, төнгелек

gecikmek *ф.* кичегү, соңлау
gecikmeli *с.* кичеккән, соңарган
gecikmesiz *с.* кичеккесез, кичектергесез
geciktirmek *ф.* кичектерү
geciktirilmek *ф.* кичектерелү
geç *рәв.* кичегеп, соң, соңарып
geçmek *ф.* 1) *төрле мәгъ.* кичү; 2) күчү, күченү; 3) *төрле мәгъ.* үтү; 4) үтеп керү; 5) үтеп китү; 6) баш тарту, ваз кичү; 7) кичерү, гафу итү; 8) узу, узып китү; 9) күчереп алу; 10) *кит.* теркәлү; 11) элгәшү, (*уку материалын тиешенчә*) үзләштереп бару; 12) (*мич һ. б.*) сүнү; 13) артык пешүдән изрәү (*җимешләр тур.*); 14) *эвф.* үлү, кичү *кит.*; 15) *сир.* мирас булу, мирас булып калу; 16) язу (*мәс., акылдан, һуштан һ. б.*) ◊ **geç**! игътибар итмә!; **geçmiş olsun** *авыруга яисә* бәла-казага дучар булган кешегә әйтелә торган сүз
geçe *рәв.* үткәч, үтеп, узгач, узып (*вакыт тур*)
geçen *с.* үткән, узган, кичкән
geçende *рәв.* баягынак
geçer *с.* 1) йөрешле, кулланылышта булган; 2) үтә торган, үтемле (*товар*)
geçerli *с.* 1) ярарлык, ярыйсы; 2) кулланылышта йөргән; гамәлдә булган
geçerlik *и.* үтемлелек
geçersiz *с.* яраксыз, гамәлдән чыгарылган
geçersizlik *и.* яраксызлык
geçici *с.* үтүче, үтеп китәсе (*күренеш*), кичәчәк
geçilmek ф. кичелү, үтелү (*мәс., юл, гомер*)
geçim *и.* 1) татулык; 2) яшәү, көн-күреш
geçimli *с.* тату; тыныч холыклы
geçinmek *ф.* киченү, ничек тә яшәү
geçirmek *ф.* 1) *төрле мәгъ.* күчерү; 2) кичерү; 3) китәрү, читләтү; 4) аша чыгару, үткәрү; 5) тирәләү; 6) (*нәрсә белән булса да*) тышлау, каплау, каплату; 7) каләм очына алу, язып кую, теркәү; 8) (*мосафирны һ. б.*) озату; 9) (*тартып*) кию, (*тарттырып*) кидерү
geçişmek *ф.* үзара керешү, катышу
geçiştirmek *ф.* 1) әһәмият бирмәү; 2) котылу
geçit *и.* 1) кичү (*урыны*); 2) җир асты кичүе (*мәс., шәһәр урамнарында*)
geçkin *с.* 1) узып киткән; артып киткән; 2) бик олы яшьтәге; 3) артык өлгергән (*үсемлек, яшелчә һ. б. тур.*)
geçmez *с.* 1) үтмәс (*товар*); 2) ялган (*акча*); 3) терелгесез (*авыру, чир*); 4) йогышсыз (*авыру, чир*)
gedik 1. *и.* 1) китек, кителгән җир; җимерек; 2) җитешсезлек. 2. *с.* китек, кителгән
gedikli *с.* китекле, кителгән; җимерекле, җимерелгән
gedilmek *ф.* кителү
geğrek *и.* сөбә кабыргасы, кәкрә *диал.*
gelmek *ф.* 1) *төрле мәгъ.* килү; 2) килешү, ятышу; ятышлы булу; 3) тоелу, кебек күренү; кебек булу; 4) чыдау; 5) ярашу, ярау; 6) якынлашу; 7) (*ярдәмче фигыль буларак*) килү; *elden gelmek* кулдан килү
gelberi *и.* кисәү таягы
gelecek *с. и.* 1) киләчәк; 2) язмыш, күрәчәк
geleğen *и. геогр.* кушылдык
gelen giden *с.* килгән-киткән
gelenek *и.* йола; традиция,
ата-баба йоласы
gelenekli *с.* йолалы
gelgeç *с.* килделе-киттеле; карарсыз, сәбатсыз

gelgit *и.* талкыну, бушка йөрү
gelin *и. төрле мәгъ.* килен ◊ **gelin havası** диңгезнең аз гына дулкынланып торуы
gelince *кер. сүз.* (*фәлән мәсьәләгә*) килгәндә
gelincik *и.* 1) *зоол.* ас; 2) *бот.* лалә, чүл тюльпаны, кызалак
gelinçiçeği *и. бот.* төнбоекның бер төре
gelinkuşu *и.* чыпчыксыман бер кош
gelinlik *и.* 1) киленлек, килен булу; 2) җиткән кыз
gelinparmağı *и.* озынча йөзем
gelir *и.* килер, керем; даими табыш
gelişmek *ф.* 1) үсеп җитү; 2) тазару, көрәю; 3) алгару, үсеш алу
gelişigüzel *рәв.* 1) аннан-моннан; 2) ничек туры килсә шулай
geliştirmek *ф.* үстерү; алгарту
gelme *и. с.* 1) *төрле мәгъ.* килү; 2) килгән
gelmiç *и.* эре балык сөяге
gem *и.* ат авызлыгы; авызлык
gemi *и.* көймә, кораб
gemici *и.* 1) көймәче; 2) диңгезче; матрос; 3) хәрби диңгезче
gemicilik *и.* диңгезчелек
gemilik *и.* верфь
gemlemek *ф.* 1) авызлыклау; 2) *төрле мәгъ.* йөгәнләү
genç *с. и.* яшь, яшь кеше; буйга җиткән ◊ **genç irisi** буйчан малай (яисә кыз)
gençleşmek *ф.* яшәрү
gençlik *и.* 1) яшьлек; 2) буйга җиткәнлек
gene терк. 1) янә, тагын; 2) шулай да
genel *с.* гомуми; генераль
genelge *и.* циркуляр
genelkurmay *и.* генераль штаб
genellemek *ф.* гомумиләштерү
genelleşmek *ф.* гомумиләшү
general *и.* генерал
genetik *и.* генетика
geniş *с.* киң, иңле
genişlemek *ф.* киңәю
genişletmek *ф.* киңәйтү
genişlik *и.* киңлек
genleşmek *ф.* кабару, күләме арту
genlik *и.* 1) киңлек; 2) муллык
geometri *и.* геометрия
geometrik *с.* геометрик
germek *ф.* 1) киерү; 2) киереп кигезү
gerçek *с. и.* 1) дөреслек, чынлык; 2) факт; 3) чын
gerçekçi *с. и.* реалист, чынлыкчы
gerçeklemek *ф.* дөресләү
gerçekli *с.* чын, хак, дөрес
gerçeklik *и.* дөреслек, чынлык
gerçekten *рәв.* чынлап; чыннан да
gerçi терк. гәрчә
gerdan *и.* 1) муен; 2) (*ат түшкәсенең*) муен тирәсе
gerdanlık *и.* муенса
gerdel *и.* чиләк, тубал
gerdirmek *ф.* киерелдерү
gereç *и.* кирәк-ярак; чимал

gereğince *рәв.* кирәгенчә
gerek *хәб. сүз.* кирәк
gerekmek *ф.* кирәгү, кирәк булу
gerekçe *и.* 1) кирәкле шартлар; 2) сәбәп, сылтау; 3) әзерлек
gerekçeli *с.* шартлары булган; әзерлекле
gerekçesiz *с.* шартлары булмаган, әзерлексез
gerekli *с.* кирәкле
gereklik *и.* кирәклек
gereksemek, **gereksinmek** *ф.* кирәксенү
gereksiz *с.* кирәксез
gereksizlik *и.* кирәксезлек
geren *и.* балчыксыл туфрак; уңдырышсыз туфрак
gergef *и.* махсус киерге, киергеч
gergi *и.* 1) киерге, кирге; 2) *сөйл.* пәрдә
gergin *с.* киреңке
gergince *рәв.* киреңке рәвештә
gerginlik *и.* киреңкелек
geri 1. *и.* 1) арт, арткы як; 2) калган өлеш. 2. *с.* артта калган, 3. *рәв.* кире, артка таба (*китү һ. б.*) □ **geri almak** кире алу; **geri çevirmek** кире кайтару; **geri dönmek** кире кайту; **geri kalmak** артта калу; **geri koymak** кичектерү; **geri vermek** кире бирү
gerilmek *ф.* киерелү
gerici I *с.* киерә торган, киергеч (*мускул*)
gerici II *с. и.* искелек тарафдары, кадимче
gericilik *и.* кадимчелек, реакционлык
gerilemek *ф.* 1) кире чигенү, кире борылу; 2) түбәнәю; 3) артта калу
gerileyici *с.* кире чигенүче; регрессив
gerili *с.* киерүле, киерелгән
gerilik *и.* кирелек; артта калганлык
gerinmek *ф.* 1) киерелү (*кеше тур.*); 2) *күч.* рәхәтлек тою
germanistik *и.* германистика,
gerundium *и.* рәвеш фигыль, герундий
getirmek *ф.* 1) *төрле мәгъ.* китерү; 2) килештерү, яраштыру; килешле, ярашлы итү; 3) *күч.* китерү; *hatıra getirmek* хәтергә китерү; *dünyaya getirmek* дөньяга китерү
getiri *и.* керем, табыш
getiriş *и.* китереш
gevmek *ф.* чәйнәү; күшәү
geven *и. бот.* күгән
geveze *с.* 1) телдәр, лыгырдык, телчән; 2) *күч.* сертотмас
gevher *и.* 1) гәүһәр, кыйммәтле таш; 2) *күч.* җәүһәр, гаять кыйммәтле нәрсә
geviş *и.* күшәү (*хайваннар тур.*); □ **geviş getirmek** күшәп тору
gevrek *с. и.* 1) кетердек; уалучан; 2) *күч.* сөенечле (*көлү тур.*); 3) уалучан печенье (*төре*)
gevremek, **givremek** *ф.* 1) куырылу; кетердәрлек булып кибү; 2) *сөйл.* (иген) өлгерү
gevşemek *ф.* 1) бушау; 2) сүлпәнәю
gevşek *с.* 1) буш; 2) *күч.* сүлпән, салмак, җансыз
geyik *и.* болан, киек *диал.*
geyikdili *и. бот.* сыер теле
geyikotu *и. бот.* сәдәф уты

gez I *и.* 1) укның керешкә куела торган киртеге, киз; 2) төзәгеч (*мылтыкта һ. б.*)
gez II *и.* 1) төенле бау (*җир үлчәү өчен*); 2) (*төзелештә балта осталары тарафыңнан кулланыла торган*) үлчәгеч
gezdirmek *ф.* 1) гиздерү; 2) өләшү, тарату
gezegen *и.* планета
gezelemek *ф.* 1) әйләнү, тулгану; 2) аптырап тору
gezenti *и. с.* йөремсәк
gezgin 1) *к.*: **gezginci**; 2) *с.* йөрүчән, хәрәкәтчән
gezginci *с.* илгизәр; сәяхәтче
gezi I *и.* сәяхәт
gezi II *и.* мамык һәм ефәкне кушыл тукылган тукыма төре
gezinti *и.*) сәйран; тамаша итеп йөрү; 2) гизеләчәк җир, сәйран урыны, тамашалык; 3) коридор, йөренерлек мәйдан; 4) *муз.* көйдән көйгә күчү
gıcık *и.* 1) тамак төбе кымыржуы; 2) *күч.* котыртучы, тәңкәгә тиюче
gıcırdamak *ф.* шыгырдау, чыгырдау
gıda *и.* ашамлык, туклану әйбере; аш-су; тәгамь; азык-төлек
gıdaklamak *ф.* кытаклау
gıdalanmak *ф.* туклану, тәгамьләнү
gıdalı *с.* туклыклы
gıdasız *с.* туклыксыз
gıdıklamak *ф.* 1) кытыклау; 2) *күч.* күңелгә хуш килә торган сүзләр сөйләү
gıpta *и.* көнчелек; □ **gıpta etmek** көнчелек хисе кичерү, көнләшү
gırgır *и.* 1) дәвамлы һәм тупас тавыш; 2) ыгы-зыгы, вак-төяк чәйнәшү
gırnata *и. муз.* кларнет
gırt *иярт.* кырт; *gırt gırt* кырт-кырт, кытыр-кытыр
gırtlak *и.* 1) сулыш юлы, бронх; 2) бугаз; 3) *күч.* ашап-эчү
gırtlaklamak *ф.* бугаздан буу
gıyaben *рәв.* 1) үзе югында; 2) кеше аркылы, үзен күрмичә
gibi *бәйл.* кебек, кеби *иск.*; шикелле
gibilerden *бәйл.* шуның ише(ләрне)
gicişmek *ф.* кычыну
gider *и.* чыгым
gidermek *ф.* китәрү, бетерү
giderayak *рәв.* чыгып китәргә торганда
giderek *рәв.* әкренләп; тора-бара
gidici *с.* китүче, китәчәк (*кеше*)
girmek *ф. төрле мәгъ.* керү **girgin** *с.* елгыр, һәр җиргә керүчән
giriş I *и.* кереш, керү рәвеше (процессы)
giriş *и.* кереш, сүз башы, мөкаддимә *иск.*
girişim *и.* (*бер эшкә*) керешү
girişimci *и.* инициатор
girişken *с.* елгыр, һәркем белән танышучан
girişmek *ф.* 1) (*бер эшкә*) керешү, тотыну; 2) *күч.* бәрелешү, кыйнаша башлау
girmelik *и.* керү акчасы
gişe *и.* билет сату (акча өләшү һ. б.) кассасы
git gide *рәв.* тора-бара
gitar *и.* гитара
gitarcı *и.* гитарачы
gittikçe *рәв.* тора-бара
giymek *ф.* 1) кию; 2) *күч.* (*авыр сүз һ. б.га*) түзү; дәшмичә үткәрү
giyecek *и.* кием-салым
giyim *и.* кием □ **giyim kuşam** кием-салым, өс-баш; **giyim evi** кием-салым кибете

giyinmek *ф.* 1) киенү; 2) (киемне) билгеле бер кибеттән генә алу, билгеле бер ательеда гына тектерү □ **giyinip kuşanmak** киенү-ясану
giyinik *с.* киенгән
giyinti *и.* кием-салым
giyotin *и.* гильотина
giysi *и.* өс-баш, кием-салым
giz I *и.* сер
giz II *и. диңг.* корабның койрык өлешендәге авыштырып куелган байрак терәге
gizlemek *ф.* яшерү
gizlenmek *ф.* яшеренү
gizli *с.* яшерен
gizlice *рәв.* яшерен
gizli gizli *рәв.* яшертен
glikoz *и. хим.* глюкоза
gliserin *и.* глицерин
goblen *и.* гобелен
gocunmak *ф.* борчылу
gofret *и.* вафля (*печенье төре*)
gol *и.* (*футболда һ. б. ш. уеннарда*) гол; туп кертү
golcü *и.* туп кертүче
golf *и.* гольф (*спорт уены төре*)
goril *и.* 1) *зоол.* горилла; 2) *күч.* сакчы, каравылчы
göbek *и.* 1) кендек; 2) *күч.* үзәк
göçmek *ф.* күчү, күченү
göçebe *и. с.* күчмә
göçer *с.* күчмә
göçermek *ф.* күчерү
göçmen 1. *и.* эмигрант; качак; мөһаҗир. 2. *с.* күчмә, сәйяр (*мәс., кошлар*)
göçücü *и. с.* күчүче, күченүче
göçünmek *ф.* күченү
göçürmek *ф.* күчерү
göçüş *и.* күчеш
göden *и. анат.* күтән
göğem *с.* күгелҗем, күксел
göğüs *и.* 1) күкрәк; 2) көймәнең алды (күкрәге) ◊ **göğüs geçirmek** ah-вah итү; **göğüs germek** күкрәк киереп каршы тору
göğüslü *с.* күкрәкле, киң күкрәкле
gök I *с.* күк
gök *и.* күк, күк йөзе; **gök ekseni** җир күчәре ◊ **göke çıkmak** 1) күккә ашу; 2) күтәрелеп бәрелү, бик ачулану; **gökden inmek** күктән төшү (иңү)
gökçe *с.* күгелҗем
gökçek *с.* гүзәл
gökçül *с.* аксыл күк, күксел
gökdelen *и.* күксөзәр (небоскреб)
gökkuşağı *и.* салават күпере
gökküresi *и.* күк гөмбәзе
göktaşı *и.* метеор, күк ташы
göktürk *и. тар.* күктөрек (*740 елга кадер хәзерге Монголия территориясендә яшәп, соңыннан кара диңгездән Амур елгасына чаклы сузылган империя корган борынгы төрки халык*)
gökyakut *и.* сапфир
gökyofu *и.* Киекказ юлы

gökyüzü *и.* күк йөзе
göl *и.* кул; буа
gölek *и.* күлдәвек
gölet *и.* кечерәк буа, бөя
gölge *и.* 1) төрле мәгъ. күләгә; күләгәле җир; 2) ышык
gölgebalığı *и. зоол.* шамбы (жумба)
gölgelemek *ф.* күләгәләү
gölgeli *с.* күләгәле
gölgesiz *и.* күләгәсез
gömmek *ф.* күмү; күмелдерү
gömgök *с.* күм-күк, зәп-зәңгәр
gömlek *и.* 1) күлмәк; 2) сүрү, тышча; 3) династия, буын; 4) лампы куыгы; 5) папка ◊ **gömlek eskitmek** "чабата туздыру", мәгънәсезгә гомер уздыру
gömlekçi *и.* күлмәкче, күлмәк тегүче яисә сатучы
gömleklik *с. и.* күлмәклек
gömük *с.* күмелгән
gömüldürük *и.* (*атларга кидерелгән*) күкрәк каешы, күмелдерек (*ияр артка китмәсен өчен*)
gömültü *и.* аучыларның яшеренеп торуы өчен чокыр
gömülü *с.* күмүле, күмелгән
gön *и.* күн
göndermek *ф.* юллау, күндерү
gönenmek *ф.* кинәнү
gönendirmek *ф.* кинәндерү
gönül *и.* 1) *төрле мәгъ.* күңел; 2) горурлык ◊ **gönül açılmak** күңел ачылу; **gönül almak** (*кемнең дә булса*) күңелен ачу; **gönül bulanmak** күңел болгану; **gönül darlığı** күңел тарлыгы; **gönül eğlencesi** күңел юаткыч; **gönülü kalmak** күңеле калу; **gönülünce** (**gönülümce**) теләгәнчә (теләгәнемчә)
gönüllemek *ф.* көнләү, көнләшү; ачулану
gönüllü *с. и.* 1) күңелле; үз теләге белән эш итүче, үзихтыярый; 2) горур; 3) *сөйл.* сөекле, сөйгән
gönülsüz *с.* 1) теләксез; ихтыярсыз; 2) горурлыксыз, горурсыз
görmek *ф.* 1) *төрле мәгъ.* күрү; 2) күрешү, күрешеп сөйләшү ◊ **görmediğe dönmek** 1) тәмам савыгып җитү; 2) кайгы-хәсрәтне оныту
göre *бәйл.* 1) күрә, карап; *büyüklüğüne göre* зурлыгына күрә; 2) буенча; 3) =ча, чә кушымчасы белән тәрҗемә ителә; *bana göre* минемчә
görenek *и.* гадәт, йола
göreneksiz *с.* гадәтсез, йоласыз
görev *и.* (рәсми) вазыйфа; эш, эш күрү; эш урыны, хезмәт
görevlenmek *ф.* вазыйфа алу
görevlendirmek *ф*. вазыйфә бирү
görevli *с.* вазыйфалы, хезмәтле
görevsiz *с.* вазыйфасыз, эшсез
görgü *и.* 1) әдәп-инсаф; 2) эш тәҗрибәсе, тәҗрибәлелек
görgülü *с.* 1) дөнья күргән, тәҗрибәле; 2) инсафлы
görgüsüz *с.* 1) әдәп-инсафсыз; әдәп-хаясыз; 2) тәҗрибәсез
görünmek *ф.* күренү
görünüş *и.* күренеш, манзара
görüş *и.* 1) күрү; 2) *күч.* караш
görüşmek ф. күрешү
göstermek *ф. төрле мәгъ.*. күрсәтү
gösterge *и.* 1) *төрле мәгъ.* күрсәткеч; 2) күрсәтмә □ **gösterge bilimi** информатика

gösteri *и.* 1) смотр, демонстрация; 2) күргәзмә
göstermelik *и. с.* 1) күрсәтмәлек, үрнәк; 2) күрсәтү өчен хәзерләнгән
gösterme parmağı *и.* имән бармак
göstertmek *ф.* күрсәттерү
götürmek *ф.* 1) китерү, алып китерү; 2) алып китү; 3) *күч.* юкка чыгару; 4) *күч.* үтерү
götürü *рәв.* күмәртәләп, берьюлы, тоташ (*бәя биреп*)
götürüm *и. сөйл.* сабырлык
gövde *и.* 1) гәүдә; 2) түшкә; 3) кәүсә; 4) төп өлеш; 5) *гр.* сүз нигезе
gövem *и.* кигәвен
gövermek *ф.* 1) яшелләнү, яшәрү; 2) күгелҗемләнү
göverti *и. сөйл.* яшелчәләр
göymek *ф.* яндыру; ягу
göynümek *ф.* 1) көенү, хәсрәтләнү; 2) пешү, өлгерү (*җимешләр тур.*)
göynük *с. и.* 1) янган, көйгән; 2) кояшта янган; 3) ышна җире; 4) *күч.* кайгылы
göyük *и.* 1) янган; көйгән; көек; 2) төн кызу (*авырудан*)
göyünmek *ф.* көенү
göz *и.* 1) *төрле мәгъ.* күз; 2) чокырчык, күз *сөйл.*; 3) аерым тартма, бүлекчә, бүлемтек; 4) игътибар, күз *иск.*; 5) *сөйл.* урта төш □ **göz akı** күз агы; **göz bilimi** офтальмология ◊ **göz almak** күз камаштыру; **göz atmak** күз ату, карап алу яисә карап тору; **göz çıkarmak** күз чыгару; **göz değmek** күз тию; **göz dikmek** күз текәү; **göz evi** күз уемы, күз чокыры; **göz etmek** күз белән ымлау; **göz kapağı** күз кабагы; **göz karası** күз карасы; **göz kalmak** үзенә булдырасы килү; **göz açmak** 1) күз ачу, бераз тынычлану; 2) дөньяга килү; 3) кемнең дә булса күзен ачу, ачык аңлату; **göz ağrısı** дәрт, мавыгу; **göz(ü) açık** аңлы, аңлап торучы; тиз төшенүче; **göz kesmek** булдырачагына ышану; **göz önü** күз уңы, күз алды; **gözden düşmek** күздән төшү; **göze batmak** күзгә ташлану
gözbağcı *и.* күз буучы, сихерче
gözbağı *и.* күз буу
gözbebeği *и.* күз бәбәге, күз кешесе *сөйл.*
gözcü *и.* 1) каравылчы; 2) шымчы, күзәтче
gözcülük *и.* 1) каравылчылык; 2) шымчылык
gözdağı *и.* куркытып тору
gözde *с.* иң яратыла торган; популяр; модада булган
gözdişi *и.* азау теше
göze *и.* 1) күзәнәк; 2) кечкенә чишмә
gözemek *ф.* 1) тупчу, тишекне үреп ямау; 2) (*тигезсез тишелгән үсентене сирәк җирләренә*) күчереп утырту
gözebiltmi *и.* цитология (фәне)
gözene *и.* умартачы битлеге
gözenek *и.* 1) күзәнәк; 2) кечкенә уем, тишекчә, күзәнәк; 3) бидәр, рельефлы нәкыш
gözenekli *с.* 1) күзәнәкле; 2) тишекчәле
gözeneksiz *с.* күзәнәксез
gözer *и.* эре иләк, ындыр иләге
gözetmek *ф.* 1) күз-колак булу; 2) күз алдында тоту; игътибар итү; 3) көтү (*форсатны, вакытны һ. б.*)
gözetici *и.* 1) күз-колак булучы; 2) күзәтүче
gözetlemek *ф.* яшеренеп күзәтү
gözkapağı *и.* күз кабагы
gözlemek *ф.* 1) күзләү; көтү; 2) игътибар белән күзәтү; 3) тикшерү; 4) яшеренеп күзәтү

gözlü *с.* 1) күзле; 2) күзәнәкле, тишекле
gözlük *и.* күзлек
gözlükçü *и.* күзлекче
gözlüklü *с.* күзлекле;
gözlüklü yılan зоол. күзлекле елак;
göz yuvası күз оясы, күз уемы
gözsüz *с.* күзсез, сукыр
gözsüzlük *и.* күзсезлек
gözükmek *ф.* күренү
gözyaşı *и.* күз яше
gramer *и.* грамматика
gravür *и.* гравюра
gravürcü *и.* гравюрчы
grek *и.* борынгы грек кешесе
grekçe 1. *и.* борынгы грек теле. 2. *рәв.* борынгы грек телендә
gres, **gresyağı** *и.* машина мае
grev *и.* забастовка
grevci *и.* забастовкачы
gri *с.* соры, көл төсендәге
grip *и. мед.* грипп
guguk *и.* кәккүк, күке
guguklu *с.* күкеле (*сәгать*)
gulu gulu *иярт.* гол-гол, голдыр-голдыр (*күркә голдырдавы*)
gurbet *и.* горбәт, читтә йөрү
gurbetçi *и.* горбәттәге кеше, читтә йөрүче, зимагур
gurbetlik *и.* читтә булу
gurlamak *ф.* быгырдау
guruldamak *ф.* (*эч*) быгырдау
gurup *и.* 1) (*кояш, ай*) бату (баю); 2) *күч.* бетү, төкәнү, соңына килү
gurur *и.* горурлык, горур *иск.,* масаю
gururlanmak *ф.* горурлану
gururlu *с.* 1) горур; горурлы *иск.*; 2) масаюлы
gusto *и.* зәвык
gusül *и.* госел, ритуал коену
gusülhane *и.* госелханә, коену бүлмәсе
gübre *и.* 1) тирес; 2) ашлама
gübreböceği *и. зоол.* тирес корты
gübrelemek *ф.* тиресләү, ашлау
gübrelik *и.* тиреслек
gücenmek *ф.* үпкәләү, ачулану
gücendirmek *ф.* хәтерен калдыру, кәефен кыру, үпкәләтү
gücük *и.* 1) зәгыйфь, көчсез; 2) көтек, койрыгы кыскартылган ◊ **gücük ay** көтек ай, февраль
güç I *и.* 1) көч, куәт, кодрәт; 2) потенциал; 3) эшләү, мәшгульлек; 4) *күч.* уңдырыш
güç II *рәв. с.* 1) кыен, авыр, көчкә; 2) мөшкел, кыенлыклы ◊ **güçe sarmak** мөшкелләнү
guçbelâ *рәв.* көчкә, кыенлык белән
güçlenmek *ф.* көчәю
güçleşmek *ф.* авырлашу, кыенлашу
güçlü *с.* көчле
güçlük *и.* 1) кыенлык, авырлык; 2) тоткарлык, комачау
güçlülük *и.* көчлелек

güçsüz *с.* көчсез
güçsüzlük *и.* көчсезлек
güdü *и.* 1) инстинкт; 2) эчке психологик мотив
güdük *с.* 1) көтек, койрыксыз; 2) ярым-йорты
güdükleşmek *ф.* көтекләнү, көтекләшү
güdüklük *и.* көтеклек
güdülmek *ф.* 1) көтелү; 2) алга сөрелү
güdüm *и.* 1) идарә; 2) юнәлдерү; 3) көтелгән нәрсә; **güdüm bilimi** идарә гыйлеме
güdümcü *и.* идарәче
güdümlü *с.* 1) идарәле; 2) юнәлтелгән, юнәлдерешле
güfte *и.* җырның h. б. музыкаль әсәрнең сүзләре
güğüm *и.* саплы чүлмәк; бакыр комган
gül *и.* гел, роза
gülmek *ф. төрле мәгъ.* көлү
güldür güldür *иярт.* гөлдер-гөлдер; челтер-челтер
güldürmek *ф.* көлдерү
güldürücü *с.* көлдерүче; көлдергеч
güleç *с.* көләч
güleçlik *и.* көләчлек
gülgiller *и. бот.* розасыманнар
gülsuyu *и.* гөл (роза) суы; хушбуй
gülümsemek *ф.* көлемсерәү
gülünç *с.* көлке
gülünçleşmek ф. көлкегә әйләнү
gülünçlü *с.* көлкеле
gülüşmek *ф.* көлешү
gümbürdemek *ф.* гөмбердәү
güme *и.* куыш (*аучы, каравылчы һ. б. өчен*)
gümeç *и.* кәрәз
gümrük *и.* 1) тамгаханә (*таможня*); 2) баҗ (*пошлина*)
gümrükçü *и.* 1) таможня хезмәткәре; 2) баҗ җыючы, тамгаханәче, тамгачы
gümrüklemek *ф.* читтән кергән товарны тамгалау
gümrüklerimek *ф.* тамгалану (*читтән кергән товар турында*)
gümrüklü *с.* тамгаланган, тамгалы (*товар*)
gümrüksüz *с.* тамгаланмаган, тамгасыз (*товар*)
gümüş *и. с. төрле мәгъ.* көмеш
gümüşbalığı *и. зоол.* көмешбалык (*диңгез балыгы төре*)
gümüşçü *и.* көмешче
gümüşî, **gümüşü** *с.* көмеш төсендәге
gümüşlemek *ф.* көмешләү
gümüşlü *с.* көмешле
gümüşrengi *с.* көмеш төсле (төсендәге)
gümüşsü *с.* көмешсу; кемешсыман
gün I *и.* 1) *төрле мәгъ.,* кояш; көн; 2) көн, тәүлек; *gön aşın* көн аша, ике *көнгә* бер; *ertesi gön* берсекөн; **bir gün** бер көн, бер тапкыр; **gün batısı** көнбатыш; **gün doğusu** көнчыгыш; **günün birinde** көннәрдән бер көнне; **bugünkü günde** бүгенге (бүгенгесе) көндә; **günden güne** көннән-көн, көннән-көнгә ◊ **gün bu gün** нәкъ вакыты; **günü gününe görmek** үз вакытында башкарып (үтәп) бару
günah *и. с. төрле мәгъ.* гөнаһ
günahkâr *и.* гөнаһлы, гөнаһ эшләүче, гөнаһкяр
günahlı *с.* гөнаһлы
günahsız *с.* гөнаһсыз

günaydın *ы.* хәерле иртә; хәерле көн
günbatımı *и.* кояшбаеш
güncel *с.* көнүзәк
günçiçeği *и. сөйл.* көнбагыш
gündelik *и. с.* 1) көнлек эш хакы, көнлек; 2) көндәлек, һәркөнге
gündelikçi *и.* көнлекчә
gündem *и.* көн тәртибе (*җыелышка куелган мәсьәләләр*)
gündoğusu *и.* көнчыгыш
gündüz *рәв. төрле мәгъ.* көндез
göndüzcü *и.* көндез укучы; көндез эшләүче
gündüzün *рәв.* көндезен
günebakan *и.* көнбагыш
güneş *и.* (*күк җисеме буларак*) кояш ◊ **güneş gibi** 1) кояш кебек (нурлы, матур); 2) көн кебек (ачык, билгеле); **güneşi balçıkla sıvamak** ачык хакыйкатьне яшереп, бозып күрсәтергә маташу
güneşlenmek *ф.* 1) кояшта кибү; 2) кояшта кызыну
güneşletmek ф. кояшта киптерү
güneşli *с.* кояшлы
güneşsiz *с.* кояшсыз
güney *и.* көньяк
güneybatı *и.* көньяк-көнбатыш
güneydoğu *и.* көньяк-көнчыгыш
günlük I *и.* күнлек, ладан (*төтәсләү өчен кулланыла торган хушисле агач сагызы*)
günlük *с.* 1) көнлек, бер көнгә җитәрлек яисә бер көндә башкарылган; 2) билгеле көн яшәгән, булып узган һ. б. ш.; *beş günlük çocuk* биш көнлек бала; 3) көндәлек дәфтәре
günücü *и.* көнче
günücülük *и.* көнчелек
güpegündüz *рәв.* көпә-көндез
gür *с.* 1) күпләп (мул) үскән; куе; *gür saç* куе чәч; 2) көр
gürcü *и.* грузин
gürcüce 1. *и.* грузин теле. 2. *рәв.* грузин телендә, грузинча
güreş *и.* көрәш
güreşmek *ф.* көрәшү
güreşçi *и.* көрәшче
gürlemek *ф.* гөрләү, гөрелдәү
gürleşmek *ф.* көрәю
gürlük *и.* көрлек
gürüldemek *ф.* гөрелдәү
gürültü *и.* 1) гөрелте; 2) *күч.* тавыш-гауга
gürültücü *и.* тавышчан кеше
gürültülü *с.* гөрелтеле; шау-шулы
gürültüsüz *рәв. с.* 1) гөрелтесез; 2) тавыш-тынсыз
gütmek *ф.* 1) (*терлек*) көтү; 2) күч. (*берәр уйны, ниятне*) тормышка ашырырга омтылу (тырышу); *amaç gütmek* максатка омтылу
güve *и. зоол. көя*
göveç *и.* 1) керәч чүлмәк; 2) чүлмәк ашы
güvelenmek *ф.* көяләү
güven *и.* 1) ышаныч; 2) егетлек, батырлык □ **güven kazanmak** ышаныч казану; **güven vermek** ышаныч уяту, ышаныч бирү; **güveni sarsılmak** ышанычы төкәнү
güvenmek *ф.* ышану, таяну

güvence *и.* 1) әманәт, залог; 2) гарантия □ **güvence vermek** гарантия бирү
güvenceli *с.* гарантияле
güvencesiz *с.* гарантиясез
güvenç *и.* ышаныч
güvenli *с.* ышанычлы
güvensiz *с.* ышанычсыз
güvercin *и. зоол.* күгәрчен
güvercinboynu, **güvercingöğsü** *и.* яшел, зәңгәр һәм ал төсләрдә ялтыраган төс
güverte *и.* палуба
güverteli *с.* палубалы
güvey *и.* кияү
güvez *с.* шәмәхә кызыл
güya *кис.* гүя (ки)
güz *и. сир.* көз
güzel *с.* 1) гүзәл, матур; 2) кимчелексез, һәйбәт; 3) сөйгән яр, сөеше
güzelce *с.* әйбәт кенә, ярыйсы гына
güzelleşmek *ф.* матураю; яхшыру
güzellik *и.* гүзәллек, матурлык
güzergâh *и.* кичү, кичем; юл, трасса
güzey *и. геогр.* күләгәле як, кояшсыз як
güzide *с.* сайлап алынган
güzlemek *ф.* көзләү, көз үткәрү
güzlek *и.* 1) көзге яңгырлар; 2) көз үткәрү урыны
güzlük *с.* 1) көзен башкарылган; 2) көзен чәчелгән (*ашлык*)
güzün *рәв.* көзен

H

ha 1. *ы.* ha, haй-haй, (*гаҗәпләнүне белдерә*). 2. *кис.* ә, йә; *sen geldin ha?* син килдең, ә?. 3. *терк.* я (йә); *ha bu gün, ha yarın* я бүген, я иртәгә
habaset *и. иск.* 1) явызлык, усаллык; ачу; 2) начарлык, әшәкелек
habbe *и. иск.* бөртек ◊ **habbeyi kubbe yapmak** энәдән дөя ясау
haber *и.* хәбәр, яңалык □ ha**ber vermek** хәбәр итү ◊ **dış haberler** чит ил яңалыклары
haberci *и.* хәбәр китерүче, хәбәрче
haberdar *с.* хәбәрдар
haberleşmek *ф.* хәбәрләшү
habersiz *с.* хәбәрсез
habersizlik *и.* хәбәрсезлек
Habeş *и.* Эфиопиядә яшәүче төп халык
habis *с.* 1) *иск.* усал, ачулы; явыз, яман; 2) азгын, тиз төзәлми торган (*шеш, яра*); тиз үтми торган (*авыру, чир*)
habl *и.* 1) канат, аркан; 2) җепсел
hac *и.* хаҗ
haccetmek *ф.* хаҗ кылу
hacet *и. дини.* хаҗәт
hacı *и.* хаҗи
hacılarkuşağı *и.* салават купере
hacil *с.* тартынучан, оялчан
hacim *и.* 1) күләм; 2) зурлык
hacimli *с.* күләмле
haç *и.* хач, тәре; □ **haça germek** тәрегә кадаклау; **Kızıl Haç Cemiyeti** Кызыл Хач Җәмгыяте

haçlamak *ф.* тәрегә кадаклау
haçlı *с.* хач; тәреле
haçlılar *и.* төре походларында катнашкан кешеләр
haçvarî *и.* әвернә
had(**d**) *и.* чик, сызык, дәрәҗә ◊ **haddini aşmak** чиктән ашу; **haddini bildirmek** урынына утырту; **haddinden fazla** чиктән тыш
hâd(**d**) *с.* 1) үткен; 2) киеренке, кискен
hadde *и.* прокатлау станы
hademe *и.* җыештыручы, хезмәтче
hadım *и.* евнух, хәрәм агасы
hadımlaştırmak *ф.* печү
hadi *ы.* әйдә, әйдә әле, я ярый, яле; *hadi gidelim* әйдә киттек; *hadi yolun açık olsun!* я ярый, яхшы юл сиңа!
hadis *и.* хәдис, пәйгамбәр сүзе
hâdise *и.* вакыйга; гауга, инцидент
hâdiseli *с.* гаугалы, ызгышлы
hâdisesiz *с.* тыныч, ызгышсыз, җәнҗалсыз
hadsiz *с.* чикләнмәгән
haf *и. спорт.* ярымсакчы (*футболда*)
hafakan *и.* йөрәк тибеше тетрәү, калтырау
hafız *и.* хафиз, коръән хафиз
hafıza *и.* хәтер; **hafızasını kaybetmek** хәтерен югалту
hafızalı *с.* зиһенле, хәтерле
hafif *с.* 1) җиңел; 2) җилбәзәк, җиңел караучан; **hafif elbise** җиңелчә кием; **hafif gölge** ярым күләгә; **hafif endüstri** җиңел промышленность ◊ **hafif bir hareket** уйламыйча эшләгән эш
hafifçe *рәв.* җиңелчә
hafiflemek *ф.* җиңеләю
hafiye *и.* күзәтүче, яшерен агент
hafre *и.* казылмалар (*археологик*)
hafta *и.* атна; *hafta başı* атна башы; *geçen hafta* үткән атна
haftalık *с.* атналык
haftalıkçı *и.* атналап эшләүче
haftan *и.* кафтан
haftaym *и. спорт.* тайм (*футболда 45 минутлык уеннан соң 15 минутлык ял вакыты*)
haham *и.* раввин (*яһуд динендәге руханый*)
haile *и. театр.* трагедия
hain *и.* хаин, сатлык җан
hainleşmek *ф.* мәкерлек эшләү
haiz *с.* (*нәрсәгә дә булса*) ия булган
hak *и.* хак тәгалә, алла, ходай
hak *и.* хак, хаклык, хокук; □ **hak etmek** лаек булу; **hak eşitliği** тигезлек, тигез хокуклылык
hakan *и.* каган
hakanlık *и.* 1) каганлык, каганат; 2) каган булу
hakaret *и.* хәкарәт, хурлау, мыскыллау
hakem *и.* 1) судья, арбитр; 2) жюри
hakemlik *и.* арбитраж
hakikat *и.* хакыйкать, дөреслек; □ **hakikat olmak** чынга ашу
hakikatsiz *с.* аумакай
hakikî *с.* хакыйкый, чын, дөрес

hakim *и.* хәким, белгеч, галим, акыллы кеше
hâkim *и.* 1) хаким, өстен, югары; 2) хужа, түрә
hâkimiyet *и.* хакимият; хакимлек итү
hâkimlik *и.* хакимлек
hakir *с.* түбән, дәрәҗәсез
hakkâk *и.* гравер
hakkaniyet *и.* дөреслек, хаклык
hakketmek *ф.* лаек булу, ирешү, казану
hakkında *и.* хакында, турында
haklamak *ф.* тар-мар итү; вату, җимерү
haklaşmak *ф.* исәпләшү; исәп-хисапны өзү
haklı *с.* хаклы; *haklı talepler* хаклы таләпләр
haklılık *и.* хаклык, хаклылык
haksız *с.* хаксыз
hâl I *и.* хәл, халәт, торыш; *baygın hâlde* аңсыз хәлдә; *hâl hatır sormak* хәл сорашу; *hava hal/һава* торышы
hal II *и. иск.* карар, нәтиҗә □ **hal etmek** хәл итү
hâl *и.* түбәсе ябылган базар
hala *и.* апа (*әтинең сеңпесе яисә апасы*)
hâlâ *рәв.* хәзергә кадәр; әле дә; ***hâlâ*** *ödemedi* хәзергә кадәр түләмәде
halat *и.* аркан, канат
halâvet *с.* татлы, баллы ◊ **sözde halâvet** тәмле сүзле
halayık *и.* 1) кол; 2) ялчы, хезмәтче
halazade *и.* әтинең сеңлесенең (яисә апасының) кызы (яисә улы)
halef *и.* дәвам иттерүче, алмашка килүче
halel *и.* зарар, зыян
halen *рәв.* хәзер, хәзерге вакытта
halı *и.* келәм, палас
halıcı *и.* келәмче, келәм тукучы
halıcılık *и.* келәм тукучылык
halife *и.* хәлиф
halifelik *и.* 1) хәлифәт; 2) хәлиф булу
halis *и.* кушылмаган, саф
halisane *рәв.* чын йөрәктән, эчкерсез
halita *и.* катнашма, кушылма
halk *и.* халык; □ **halk ağzı** сөйләш (*диалект эчендәге*)*′*, **halk oyu** референдум, халык фикере
halka *и.* бөжра, алка
halkalamak *ф.* 1) бөжра хәленә китерү; 2) коршау
halkalanmak *ф.* бөжралану
halkalı *с.* бөжралы
halkavi *с.* бөжра рәвешендә булган
halkçılık *и.* халыкчанлык
hallaç *и.* мамык тараучы (тәрәшләүче)
hallaçlamak *ф.* тәрәшләү, тарау (мамыкны)
halletmek *ф.* хәл итү
halli *с.* хәлле, мул тормышлы
halsiz *с.* хәлсез, хәрәкәтсез
halsizlik *и.* хәлсезлек; мохтаҗлык
halt *и.* күңелгә ятмаган эш
halter *и. спорт.* 1) штанга; гантель; 2) авыр атлетика
halterci *и.* штангачы

halvet *и.* 1) *иск.* кешеләрдән читләшү, ялгызлык; 2) *иск.* аулак җир; 3) мунчада эссе салу бүлмәсе ◊ **halvet gibi** бик эссе (*бүлмә*)
ham *с.* 1) өлгермәгән, пешмәгән; 2) чи, эшкәртелмәгән; 3) *күч.* тормышка ашмый торган, буш
hamak *и.* гамак, үрмә ятак
hamakat *и. иск.* ахмаклык, юләрлек
hamal *и.* йөк ташучы
hamam *и.* мунча; □ **hamam yapmak** мунча керү
hamamböceği *и.* кара таракан
hamarat *с.* уңган, җитез (*хатын*)
hamasî *с.* героик, легендар (*дастан, шигырь*)
hamaylı *и.* бөти, амулет, талисман
hamel *и.* Хәмәл йолдызлыгы
hamhalat *с.* тупас, ямьсез
hamil 1. *с.* төялгән; *kömür hamil vapur* күмер төялгән пароход. 2. *и.* ия, хуҗа, биләүче
hamile *с.* йөкле, авырлы (*хатын*)
hamilelik *и.* йөклелек, балага узганлык
hamiş *и.* хат тәмамланганнан соң өстәп язылган язу (*post scriptum*)
hamiyet *и.* патриотизм, гражданлык
hamla *и. диңг.* 1) ишкәк ишү; 2) көймә койрыгындагы утыргыч
hamlamak *ф.* көчсезләнү, хәлсезләнү (*хәрәкәтсезлектән*)
hamlacı *и.* (*зур көймәнең койрыгында утырган*) ишкәкче
hamur *и.* камыр; □ **hamur açmak** камыр җәю; **hamur işi** камыр ризыклары
hamurlaşmak *ф.* камырлану; йомшару
hamursuz *с.* төче; *hamursuz ekmek* төче күмәч
hamut *и.* камыт
han I *и.* хан; *han soyu хан* нәселе
han II *и.* юлаучылар йорты; караван-сарай ◊ **han gibi** сарай кебек киң
hançer *и.* хәнҗәр
hançere *и.* бугаз □ **hançere sesleri** бугаз тартыклары
hançerlemek *ф.* хәнҗәр белән кадау
hane *и.* 1) өй; *hane halkı* өйдәгеләр; 2) бүлмә; 3) шакмак (*шахмат тактасында һ. б.*); бүлек; 4) *мат.* санның урыны
hanedan 1. *и. тар.* династия, нәсел, буын. 2. *с. күч.* кунакчыл
hangar *и.* япма, лапас
hangi *а.* кайсы, нинди?
hangisi *с.* кайсысы
hanım *и.* ханым
hanımböceği *и.* камка, чуар таракан
hani *кис.* 1) кая; кая соң; 2) иде бит; *hani geçen gün yanımda oturuyordu işte* □ *adam* кичә янымда утыра иде бит, менә шул кеше; 3) һич булмаса, ичмаса; 4) дөресен әйткәндә
hanlık *и.* ханлык
hantal *с.* шыксыз, килбәтсез, шөкәтсез
hantallaşmak *ф.* шыксызлану, ямьсезләнү
hap *и.* 1) таблетка, дару сәдәбе, пилюля; *hap almak* дару эчү; *uyku hapı* йокы даруы; 2) *арго.* әфьюн
hapçı *и.* наркоман
hapır hapır, **hapır hupur** *иярт.* хапыр-хопыр
hapis *ф. и.* тоткын, кулга алынган □ **hapis yatmak** төрмәдә утыру
hapishane *и.* төрмә

hapsetmek *ф.* 1) кулга алу, төрмәгә утырту; 2) *күч.* тоткарлау
hapşırmak *ф.* төчкерү
har I *иярт.* шабыр-шыбыр; *har har akıyor* (*su*) шабыр-шыбыр ага (*су*)
har II *и.* эссе, кызулык ◊ **harı geçmek** тынычлану, сүрелү
hara *и.* ат заводы
harabe *и.* хәрабә, җимерек, җимереклек
harabelik *и.* хәрабәлек
haraç *и. тар.* ясак
haram *с.* хәрәм, тыелган; *haram mal* хәрәм мал
harami *с. иск.* юлбасар, талаучы; *kırk harami* кырык юлбасар
harap *с.* 1) харап, җимерелгән; 2) таркалган
haraplaşmak *ф.* җимерелү, тузу
haraplık *и.* җимереклек
hararet *и.* кызу(лык); җы-лы(лык), температура; *güneşin hararet/кояш* җылысы; *hastanın hararet/авыруның* тән кызулыгы
hararetlenmek *ф.* эсселәү, тән кызу
haraza *и.* талаш, ызгыш, кычкырыш; □ **haraza etmek** кычкырышу, талашу
harbi I *и.* шомпол
harbi II *с.* хәрби
Harbiye *и.* хәрби академия □ **Harbiye mektebi** хәрби училище
harbiyeli *и.* курсант
harcamak *ф.* акча туздыру, акча сарыф итү
harcıâlem *с.* арзан, һәркем алырлык
harcırah *и.* юл чыгымы
harç I *и.* чыгым
harç *и.* (*төзелеш өчен*) измә
harçlı I *с.* чыгымлы
harçlı *с.* штукатурланган; измә ярдәмендә ясалган; *harçlı duvar* штукатурланган дивар
harçlık *и.* кесә акчасы □ һәг**çlık etmek** акчаны вак-төяккә тотып бетерү
hardal *и.* горчица □ **hardal yakısı** горчичник
hare *и.* дулкынсыман бизәк
harekât *и.* хәрәкәт (*сугыш хәрәкәте*)
hareke *и.* хәрәкә (*гарәп язуында*)
hareketlenmek *ф.* хәрәкәтләнү
harekeli *с.* хәрәкәле
harekesiz *с.* хәрәкәсез
hareket *и.* хәрәкәт; *el hareketi* кул хәрәкәте □ **hareket etmek** 1) хәрәкәт итү; 2) гәүдәне хәрәкәтләндерү; 3) юлга чыгу
harem *и. тар.* гарем; хәрәм ◊ **harem ağası** хәрәм *агасы*
haremlik *и.* 1) *тар.* хатын-кызлар ягы (*өйнең*); 2) җәмәгать, иптәш
harf *и.* хәреф; *büyük harf* баш хәреф; *küçük harf* юл хәрефе ◊ **harf atmak** сүз кушу (*таныш булмаган хатын кызга*); **harfi harfine** сүзгә сүз, төгәл итеп, җиренә җиткереп
harfiyen *рәв.* сүзгә сүз
harıl harıl *с.* әзлексез, туктаусыз, дәвамлы
harılanmak *ф.* пырдымсызлану, чыгымчылау (*хайван тур.*)
harıltı *и.* гөрелте, шау, тавыш
harın *с.* 1) чыгымчы, тискәре; 2) *күч.* холыксыз
harınlamak *ф.* киреләнү, тискәреләнү
haricen *с.* тышкы
hariç *и.* 1) тыш, тышкы як; чит, кырый; 2) чит ил; *hariçte kalmak* чит илдә яшәү;

3) *бәйл.* башка (тыш); *Turgut hariç hepimiz* Тургуттан башка һәммәбез; *evin harla* өйнең тышкы ягы

harika 1. *и.* искитәрлек күренеш, могҗиза. 2. *с.* искиткеч яхшы

harikulâde *с.* ише булмаган, искиткеч

harita *и.* карта; *harita çantası* планшет; *Avrupa haritası* Европа картасы ◊ **haritada olmak** игътибар үзәгендә булу

haritacı *и.* картограф

haritalamak ф. картага төшерү

harlamak *ф.* шарт-шорт килү, чытырдау (*ут*)

harlatmak *ф.* кабызу, яндырып җибәрү

harman *и.* 1) уру, сугу, игеннәрне җыеп алу эше; 2) ындыр табагы; *harman makinesi* ашлык сугу машинасы □ **harman savurmak** җилгәрү; **harman dövmek** ашлык сугу ◊ **harman çorman** тәртипсез, төрле җирдә аунау; **harman etmek** бер төр әйбернең төрле сортларныннан аз-аз алып бергә кушу

harmancı *и.* ашлык сугучы

harmoni *и.* гармония

harp *и.* сугыш □ **harp** *suçları* хәрби җинаятьчеләр; **harp etmek** сугышу

harpa *и.* арфа

has *с.* 1) хас; *bu memlekete has bir âdet* бу якларга хас бер гадәт; 2) чын, кушылмаган; *has gümüş* саф көмеш; *has mal* яхшы мал

hasar *и.* зыян, зарар

hasat *и.* урак өсте, уру; *hasat yakti урак* өсте ◊ **hasat etmek** уру

haseki kupesi *и. бот.* суҗыяр

haset *и.* хөсет, көнчелек; □ **haset etmek** көнләшү

hasetlik *и.* хөсетлек

hâsıl *и.* хасил, бар булу □

hâsıl olmak хасил булу

hâsıla *и.* нәтиҗә, ахыр

hâsılat *и.* файда, табыш

hâsılatlı *с.* табышлы.

hasım *и.* дошман, яу

hasımlık *и.* дошманлык

hasır 1. *с.* үреп ясалган әйбер, үрмә; *hasır şapka* салам эшләпә. 2. чыпта □ **hasır otu** камыш, җикән

hasırcı *и.* үрүче, бәйләүче

hasırlamak *ф.* чыпта сугу, бәйләү, үрү

hasret *и.* хәсрәт, бәхетсезлек

hasretli *с.* хәсрәтле, сагышлы

hasretlik *и.* хәсрәтлелек

hassa 1. *с.* үзенчәлекле. 2. *и.* гвардия; *hassa askeri* сакчы гаскәр

hassas *с.*1) сизгер; 2) хисле

hassasiyet *и.* сизгерлек

hasta *и.* хаста, авыру; □ **hasta olmak** авыру, авырып китү

hastane *и.* хастаханә

hastalanmak *ф.* авыру

hastalık *и.* хасталык

haşarı *с.* 1) тәртипсез, йөгәнсез, бозык; 2) иркә

haşarılaşmak *ф.* кулдан ычкыну, тыңламый башлау

haşere *и.* бөҗәк

haşhaş *и.* мәк

haşiş *и.* гашиш

haşiye *и.* 1) билге, тамга; 2) кыска гына язма

haşlamak *ф.* 1) парда пешерү; 2) пешекләү; 3) кайнату; 4) чеметү (*суык*); 5) яндыру (*борыч*)
haşmet *и.* күркәмлек
haşmetli *с.* күркәм
hata *и.* хата; *gramer hatası* грамматик хата □ **hata etmek** хаталану, ялгышу
hatalı *с.* хаталы
hatasız *с.* хатасыз, ялгышсыз
hatır *и.* хәтер; □ **hatırından çıkarmak** исеннән (хәтереннән) чыгару, оныту; **hatıra getirmek** исенә төшерү
hatıra *и.* хатирә, истәлек; *hatıra defteri* истәлек дәфтәре; *hatıra levhası* мемориаль такта
hatırlamak *ф.* хәтерләү, искә төшерү
hatırlatmak *ф.* хәтерләтү, искә төшерү
hatırlı *с.* хөрмәтле, абруйлы
hatırsız *с.* дәрәҗәсез, абруйсыз
hatim *и.* 1) хәтем, коръәнне башыннан ахырына кадәр уку; 2) тәмамлау
hatime *и.* 1) *иск.* ахыр, соң; 2) эпилог
hatip *и.* оста телле оратор, телдар
hatta *кис.* хәтта
hattat *и.* хәттат, каллиграф
hav *и.* мамык, йон
hava *и.* 1) һава; *havaya atmak* һавага чөю; 2) һава торышы, көн; *hava açmak көн* аязу; *hava bozmak* һава бозылу; *havanın hali* һава торышы; 3) климат; *hava değiştirmek* климат алыштыру; *havası sert* кырыс климат □ **hava kuvvetleri** һава көчләре; **hava üssü** авиабаза; **hava alanı** аэропорт; **hava gazı** газ; **hava küre** атмосфера
havacı *и.* авиатор
havadar *с.* җилләнә торган
havadis *и.* яңалык, хәбәр
havaî *с.* 1) һава белән бәйле; 2) күк төстә; 3) *күч.* җилбәзәк
havaîlik *с.* җилбәзәклек
havalanmak *ф.* 1) җилләнү, җилләтелү; 2) һавага күтәрелү; 3) *күч.* һавалану
havale *и.* 1) йөкләмә, вазыйфә; 2) җибәрелгән акча
havalı *с.* һавалы, саф һавалы
havan *и.* 1) киле; 2) *иск.* миномет ◊ **havanda su dövmek** юкны бушка аудару
havasız *с.* 1) һавасыз, һава булмаган, тынчу; 2) *күч.* ямьсез, җансыз
havayolu *и.* һава юлы
havlamak *ф.* һаулау, өрү (*эт тур.*) ◊ **havlayan köpek ısırmaz** өргән эт тешләми
havlı *с.* йонлы, мамыклы
havlu *и.* сөлге
havra *и.* синагога (*яһүдләр гыйбадәтханәсе*)
havsala *и. анат.* 1) оча сөяге; 2) *күч.* зирәклек, тиз төшенүчәнлек
havuç *и.* кишер
havuz *и.* 1) сулык, бассейн, буа; 2) *диңг.* док
havuzcuk *и. анат.* бөер лаканчыгы
havuzlamak *ф.* ремонтлау өчен докка кую
havya *и.* паяльник (*эретеп ябыштыручы корал*)
havyar *и.* уылдык, икра; *siyah havyar кара* икра
havza *и.* бассейн; мәйдан; *boşaltma havzası* елга бассейны
haya *и.* оят
hayal *и.* хыял; *hayal kurmak* хыяллар кору, хыяллану
hayalci *и.* хыялланучы

hayalet *и.* 1) өрәк; 2) шәйләнгән нәрсә, ачык күренмәгән нәрсә
hayâlı *с.* оялчан, әдәпле
hayalî *с.* хыялый
hayâsız *с.* оятсыз
hayat *и.* хәят, тормыш, тереклек; **hayat ağacı** шәҗәрә ◊ **hayat baharı** тормыш язы
hayatî *с.* 1) тормышка бәйле; 2) мөһим, әһәмиятле
hayatiyet *и.* яшәү көче
haydalamak *ф.* куалау, ашыктыру, әйдәләү
haydi *ы. и.* әйдә, ягез, я әле, ярый; *haydi gidelik* әйдә киттек!; *haydi git* ярый, кит
haydut *и.* юлбасар, талаучы
haydutluk *и.* талау, юл кисү, бандитлык
hayır I *мод. сүз.* юк; *hayır, görmedim* юк, күрмәдем
hayır *с.* хәерле, яхшы, изге; *hayır haber яхшы* хәбәр
hayırdua *и.* хәер-дога
hayırhah *с.* хәерхаһ, яхшы теләк
hayırlaşmak *ф.* килешү, бер фикергә килү (*сәүдә эшендә*)
hayırlı *с.* хәерле, файдалы, уңышлы
hayırsever *и.* шәфкать итүче, игелек күрсәтүче
hayırsız *с.* хәерсез; уңышсыз, файдасыз
haykırmak *ф.* кычкыру, кычкырып җибәрү
haylaz *и.* 1) юньсез; 2) ялкау
haylazlaşmak *ф.* ялкаулану, эшсез йөрү
hayli *рәв.* шактый; *hayli yoruldum* шактый арыдым
hayran *с.*1) хәйран калган; 2) сокланучы; □ **hayran olmak** соклану
hayrat *и.* саваплы эш, изгелек
hayret 1. *и.* аптырау, каушау. 2. *ы*. гаҗәп! □ **hayret etmek** шаккату
hayvan *и.* хайван, терлек; *büyük baş hayvan* мөгезле эре терлек
hayvanca *с.* хайванын, тупас
hayvancılık *и.* терлекчелек
hayvanlaşmak *ф.* хайванга әйләнү, кешелек сыйфатын югалту
haz *и.* рәхәт, ләззәт, хозурлык
hazım *и.* сеңдерү, үзләштерү
hazımlı *с. күч.* 1) киң күңелле; тыныч холыклы; 2) үзләштерә алган
hazımsız *с.* 1) тотрыксыз, холыксыз; 2) үзләштерә алмаган
hazır *с.* әзер; *hazır elbise* әзер кием; *gitmeye hazırız* без китәргә әзер; *yemek hazır mı?* аш әзерме?
hazırcevap *с.* тапкыр
hazırlamak *ф.* 1) әзерләү; 2) хәзерләү
hazırlanmak *ф.* әзерләнү, хәзерләнү
hazırlatmak *ф.* хәзерләтү
hazırlık *и.* хәзерлек
hazırlıklı *с.* хәзерлекле
hazırlıksız *с.* хәзерлексез
hazırlop *и.* пешкән йомырка
hazine *и.* хәзинә, байлык; *devlet hazinesi* дәүләт байлыгы; *tükenmez hazineler* бетмәс-төкәнмәс хәзинәләр □ **kelime hazinesi** сүз байлыгы
haziran *и.* июнь, июнь ае
hazret *и.* хәзрәт; изге
heba *с.* файдасыз, әрәмгә киткән; □ **heba etmek** юкка әрәм итү
hece *и.* иҗек
hecelemek *ф.* иҗекләп уку
heceli *с.* иҗекле

hedef *и.* 1) мишень; 2) максат, морад
heder *и.* югалту, зыян, зарар ◊ **heder etmek** әрәм итү
hediye *и.* бүләк; *hediye vermek* бүләк бирү
hediyelik *с.* бүләк өчен, бүләккә
hekim *и.* врач, доктор, табиб
hektar *и.* гектар
hektolitre *и.* гектолитр
hektometre *и.* гектометр
helâ *и.* бәдрәф
helâk *и.* һәлак булу, үлү; □ **helâk etmek** һәлак итү
helâl *с.* 1) хәләл; 2) никахлы; 3) намуслы
helâllaşmak *ф.* килешү
hele *кис.* 1) бигрәк, бигрәк тә, тагын; 2) ахыр чиктә, ниһаять; 3) әле; яле
helezon *и.* спираль
helezonî *с.* спиральсыман
helikopter *и.* вертолет
helke *и.* саплы чүлмәк, чиләк
helva *и.* хәлвә
helvacı *и.* хәлвәче
helvacıkabağı *и.* баллы кабак
helyograf *и.* гелиограф
helyoterapi *и.* гелиотерапия
helyum *и. хим.* гелий
hem *бәйл.* һәм
hemcins *и.* бер җенестән булган
hemen *рәв.* хәзер, хәзер үк, бик тиз, шунда ук, тиздән
hemoglobin *и.* гемоглобин
hendek *и.* чокыр, канау
hengâm, **hengâme** *и.* гөрелте, шау-шу, тавыш-гауга
hentbol *и.* гандбол
henüz *кис.* яңа гына, әле генә; әле дә, әле һаман
hep *а.* 1) бары(сы), бөтен(есе); *hepimiz gördük* барыбыз да күрдек; 2) һәрвакыт; *hep seni düşünüyorum* һәрвакыт сине уйлыйм
hepsi *а.* барысы
hepten *рәв.* тулысынча
her *а.* һәр; *her yıl* һәр ел; **her dem taze** (**ağaçlar**) мәңге яшел (агачлар); **her halde** һәр хәлдә
hercümerç *и. ыгы-зыгы,* мәхшәр
herek *и.* колга, киртә (*үрмәле үсемлекләр өчен*)
hereklemek *ф.* колгага ныгыту (бәйләү)
hergele *и.* 1) ат яисә ишәк көтүе; 2) *күч.* тәрбиясезлек
hergeleci *и.* ат көтүчесе, елкычы
herhangi *а.* теләсә нинди, теләсә кайсы; ниндидер бер
herkes *а.* һәркем
herze *с.* мәгънәсез, буш, юк-бар
hesap *и.* хисап
hesapçı *и.* хисапчы
hesaplamak *ф.* хисаплау
hesaplaşmak *ф.* хисаплашу
hesaplı *с.* хисаплы; экономияле
hesapsız *с.* хисапсыз
heva *и.* теләк, дәрт

heves *с.* һәвәс
hey *ы.* һай, һәй
heybe *и.* 1) ат аркасына салына ала торган ике бүлекле капчык; 2) иң башына асыла торган сумка
heybet *с.* мәһабәт, күркәм
heyecan *и.* дулкынлану халәте; тәэсирләнү; кызыксыну
heyecanlanmak *ф.* дулкынлану, тәэсирләнү
heyecanlı *с.* 1) дулкынланучан, ярсучан; 2) дулкынландыргыч; 3) ярсулы; тәэсирле
heyelân *и.* убылу, ишелү (*туфрак тур.*)
heyet *и.* делегация, комиссия, коллегия
heyhat *кер. сүз.* кызганыч, кызганыч ки
heykel *и.* һәйкәл
heykelci *и.* скульптор
heykeltıraş *и.* скульптор
hezimet *и.* җиңелү, паника
hıçkırmak *ф.* 1) очкылык тоту; 2) үксеп елау
hıçkırık *и.* 1) очкылык; 2) үксү, үксеп елау □ **hıçkırık tutmak** очкылык тоту
hıfzısıhha *и.* гигиена, санитария
hımbıl *с.* ялкау
hımhım *с.* тыңкыш
hımhımlamak ф. тыңкышлап сөйләшү
hıncahınç *с. рәв.* шыгрым тулы
hınç *и.* нәфрәт, үч, ачу
hınçlı *с.* ачулы, үчле
hınzır *и.* 1) *иск.* дуңгыз; 2) *күч.* явыз ниятле кеше
hınzırlık *и. күч.* дуңгызлык, явыз ниятлелек
hır *и.* гауга, талаш
hıra *с.* зәгыйфь, ябык
hırbo *с. и. сөйл.* аңгыра, миңгерәү
hırçın *с.* кызу канлы
hırçınlaşmak *ф.* кабынып китү, ярсу
hırçınlık *и.* кызулык, кызу канлылык
hırdavat *и.* тимер-томыр әйберләр
hırgür *и.* ызгыш, талаш
hırıldamak *ф.* хырылдау
hırıltı *и.* 1) хырылты; 2) *күч.* гауга
hırıltıcı *и.* гаугачы, җәнҗалчы
hırızma *и.* бөжра, алка (*борынга кидерелә торган*)
hırka *и.* бишмәт (*сырган*)
hırlamak *ф.* 1) хырылдау; 2) ырылдау (*эт тур.*)
hırpalamak *ф.* 1) яраксыз хәлгә китерү, таушалдыру; туздыру; 2) *күч.* кагу, кимсетү
hırpanî *с.* тузган, искергән
hırs *с.* саран, карун
hırsız *и.* карак
hırsızlama *с.* урланган
hırsızlık *и.* караклык
hırslanmak *ф.* 1) бик нык теләү; 2) кабыну, кызып китү
hırslı *с.* 1) комсыз, саран; 2) ачулы, үпкәле
hırtı pırtı *и.* иске-москы, чүп-чар
hısım *и.* туган □ **hısım akraba** туган-тумача
hısımlık *и.* туганлык

hışıldamak *ф.* кыштырдау
hışım *ф.* ачу, ярсу
hışımlarımak *ф.* ачулану
hışırdamak *ф.* шыштырдау
hışırdatmak *ф.* шыштырдату
hıyar *и.* кыяр
hız *и.* тизлек; *hız kesmek* тизлекне киметү
hızar *и.* зур пычкы
hızarcı *и.* пычкычы
hızlanmak *ф.* кызулау, көчәю, шәбәю
hızlandırmak *ф.* тизләтү, кызулату, көчәйтү
hızlı *с.* тиз
hızlılık *и.* тизлек
hibe *и.* багышлап бирү, бүләк итеп бирү
hicap *и.* оят, кыенсыну, тартыну
hicran *и.* 1) аерылу; 2) аерылу сагышы
hicret *и.* һиҗрәт; күчү
hicrî *и.* һиҗри
hiç *а.* һич
hiçbir *а.* һичбер
hiçlik *и.* сукыр бер тиенлек
hiddet *и.* үпкә, ачу, ярсу
hiddetlenmak *ф.* ачулану, ярсу, кызу
hiddetlendirmak *ф.* ачуландыру
hiddetli *с.* кызу канлы, ярсу
hiddetsiz *с.* салмак
hidrat *и.* гидрат
hidrojen *и.* водород ◊ **hidrojen bombası** водород бомбасы
hidroliz *и.* гидролиз
hikâye *и.* хикәя; □ **hikâye etmek** хикәяләү
hikâyeci *и.* хикәяче
hikmet *и.* хикмәт
hilâf *и.* 1) каршы, аркылы; 2) *сөйл.* ялган
hilâfet *и. тар.* хәлифәлек
hilâl *и.* һилал, яңа туган ай
hile *и.* хәйлә
hileci *и.* хәйләче, хәйлә коручы
hilekâr *и.* хәйләкәр
hilekârlık *и.* хәйләкәрлек
hileli *с.* хәйләле
hilesiz *с.* хәйләсез
himaye *и.* химая (*кемне дә булса*) канат астына алу
himayeli *с.* химаяле, якпаулы
himmet *и.* һиммәт, теләккә омтылучанлык, тырышлык
himn *и.* гимн
hindi *и.* күркә
Hindistan *и.* Һиндыстан
Hindu *и.* һинд теле (*рәсми тел*)
hintbezelyesi *и.* борчак (*бер төре*)
hindiba *и. бот.* һиндыба
hintdornuzu *и.* 1) диңгез күсесе, свинка; 2) һинд дуңгызы
hintkamışı *и.* бамбук

hintkeneviri *и.* киндер (*бер төре*)
hintkestanesi *и.* кәстәнә, каштан (*агачы*)
hintkirazı *и.* манго
Hintli *и.* 1) һинд, һинд кешесе; 2) индеец
hintyağı *и.* касторка мае
hiperbol *и. мат.* гипербола
hipermetrop *с.* ерактан яхшы күрүче
hipertansiyon *и.* югары кан басымы
hipodrom *и.* ипподром
hipotansiyon *и.* түбән кан басымы
hipotenüs *и. мат.* гипотенуза (*геометрик термин*)
hipotez *и.* гипотеза, фараз
his *и.* хис, тойгы
hislenmek *ф.* хисләнү
hisli *с.* хисле
hisse *и.* 1) өлеш; 2) акция; 3) сабак □ **hisse senedi** акция
hissedar *и.* акционер
hisseleşmek *ф.* үзара бүлешү
hisseli *с.* өлеше булган
hissî *с.* хисчән
hitap *и.* мөрәҗәгать; □ **hitap etmek** мөрәҗәгать итү
hitit *и. тар.* хетт (*халык исеме*)
hiza *и.* тигезлек **hizmet** *и.* хезмәт; *hizmetine bakmak* хезмәт күрсәтү; *yurda hizmet* ватанга хезмәт
hizmetçi *и.* 1) хезмәт башкаручы; 2) хезмәтче хатын
hizmetçilik *и.* хезмәтчелек
hizmetkâr *и.* хезмәткәр
hoca *и.* 1) укытучы; 2) мулла
hocalık *и.* 1) укытучылык; 2) муллалык
hohlamak *ф.* 1) тын өрү; 2) тын белән җылыту
hokey *и.* хоккей
hokkabaz *и.* 1) фокусчы, жонглер; 2) *күч.* жулик, алдакчы
hol *и.* холл, фойе, алгы бүлмә
hollanda *и.* Голландия
hollandalı *и.* голланд, голландияле
homoseksüel *с.* гомосексуаль
homurdanmak *ф.* мыгырдану
homur homur *иярт.* мыгыр-мыгыр
hoparlör *и.* репродуктор, динамик
hoplamak *ф.* сикерү (*сөенечтән, куркудан һ. б.*)
hoplatmak *ф.* сикертү
hoppa *с.* җилбәзәк, җилкуар
hoppalık *и.* җиңел акыллылык
hopurdatmak *ф.* хопырдату
hor *с.* түбән дәрәҗәле; бәясе төшкән, кадерсез
horlamak *ф.* кимсетү, рәнҗетү
hormon *и.* гормон
horon *и.* хоран (*төрек халык биюе*)
horoz *и.* 1) әтәч; *horoz dövüşü* әтәч сугышы; 2) курок, чакма
horozlanmak *ф.* әтәчләнү
horozmantan *и.* әтәч гөмбәсе
hortlamak *ф.* 1) өрәккә әйләнү; 2) *күч.* (*ниндидер бер мәсьәлә*) яңадан калкып чыгу

hortlak *и.* өрәк, вампир
hortum *и.* 1) хортум (*филдә*); 2) борын (*кайбер бөҗәкләрдә*); 3) шланг, резин эчәк **hortumlu** *с.* хортумлы
hoş *с.* хуш □ **hoş bulduk** хуш булдык (*хуш килдегез! сүзенә җавап*); **hoş geldiniz** хуш килдегез; **hoşuma gitti** бик ошады
hoşaf *и.* компот ◊ **hoşaf gibi** бик арыган; **hoşafın yağı kesilmek** югалып калу
hoşça *с.* яхшы ◊ **hoşça kalın** (**kal**) сау булыгыз
hoşgörü *и.* түземлек; яхшы мөгамәлә
hoşgörülü *с.* түземле; яхшы мөгамәләле
hoşgörüsüz *с.* түземсез; *яхшы* мөгамәлә күрсәтмәгән
hoşgörüsüzlük *и.* түземсезлек
hoşlanmak *ф.* хушлану, рәхәтлек хис итү
hoşlaşmak *ф.* хуш күрү, ошату
hoşluk *и.* хушлык, рәхәтлек
hoşnut *и.* канәгать
hoşnutsuzluk *и.* канәгатьсезлек
hoşt *ы.* чәбә (*этләрне куу ымлыгы*)
hoşur *с.* тупас, әдәпсез
hotoz *и.* кикрик
hovarda *и. с.* типтерүче, азгын
hovardalaşmak *ф.* азып-тузып йөрү
hödük *с.* тупас
hödüklük *и.* тәрбиясезлек, тупаслык
höl *и.* дым, дымлылык
hörgüç *и.* өркәч
hörguçlü *с.* өркәчле
höyük *и.* калкулык, үр
hububat *и.* бөртеклеләр
hudut *и.* чик; *hududu geçmek* чикне бозу
hudutlarıdırmak *ф.* чикләү
hudutlu *с.* чикле
hudutsuz *с.* чиксез
hukuk *и.* хокук
hukukçu *и.* юрист, хокук белгече
hukukî *с.* юридик, хокукый
hulâsa *и.* 1) йомгак, нәтиҗә, резюме; 2) *хим.* экстракт; 3) *көр. сүз.* кыскача әйткәндә
hulâsaten *рәв.* кыскача
huluskârlık *и.* ихласлык
hulya *и.* татлы хыял
humma *и.* бизгәк, калтырау
humus I *и.* үсемлекләр черемәсе
humus II *и.* фасольне төеп, (*яшелчәләр кушып*) хәзерләнгән ашамлык
huni *и.* бүрәнкә
hurafe *и.* хорафат
hurda *и.* вак-төяк, иске-москы
hurdacı *и.* вак-төяк белән сату итүче
hurdahaş *рәв.* челпәрәмә □ **hurdahaş etmek** челпәрәмә китерү
hurma *и.* хөрмә
husul *и.* тормышка ашу, барлыкка килү
husumet *и.* дошманлык
huş *и.* каен агачы

hutbe *и.* хөтбә
huy *и.* 1) холык, табигать, характер; 2) гадәт
huylanmak *ф.* 1) вәсвәсәләнү (*кеше тур.*); 2) өркү (*хайван тур.*)
huylu *с.* 1) холыклы; *kötü huylu* начар холыклы; 2) вәсвәсәле; 3) өркәк (*хайван*)
huysuz *с.* холыксыз, начар холыклы
huysuzlanmak *ф.* хәвефләнү, шикләнү
huzur *и.* 1) хозур, тынычлык; *huzurunu bozmak* тынычлыгын бозу; 2) хозур(ына); *huzuruna almak* янына алу; *huzuruna çağırmak* хозурына (янына) чакыру
huzurlu *с.* күңелле, хозурлы
huzursuz *с.* борчулы, хәвефле
huzursuzluk *и.* борчу
hücre *и.* 1) күзәнәк; 2) хөҗрә, кечкенә бүлмә; **hücre bilimi** цитология
hücum *и.* һөҗүм, штурм; □ **hücum etmek** һөҗүм итү
hükmen *рәв.* судья карары буенча
hüküm *и.* хөкем
hükümdar *и.* хөкемдар
hükümdarlık *и.* хөкемдарлык
hükümet *и.* хөкүмәт
hümanist *с.* гуманист
hümanizm *и.* гуманизм
hüner *и.* һөнәр
hüngürdemek *ф.* сулкылдап елау
hüngürtü *и.* сулкылдау
hür *с.* хөр, азат
hürmet *и.* хөрмәт □ **hürmet etmek** хөрмәт итү
hürmetsizlik *и.* хөрмәтсезлек
hürriyet *и.* хөррият
hüthüt *и.* Һөдһөд
hüviyet *и.* шәхес □ **hüviyet cüzdanı** шәхес таныклыгы
hüzün *и.* моң, борчу, сагыш
hüzünlerimek *ф.* моңлану, борчылу
hüzünlü *с.* ямансу, моңсу

I

ıcığı cıcığı *и.* эче-тышы ◊ **ıcığı cıcığını çıkarmak** 1) эчен-тышын тикшерү; 2) нечкәлекләренә кадәр тикшерү
ığrıp *и.* 1) ятьмә, челтәр; 2) *күч.* ялган, хәйлә
ıh *ы. дөяне* чүктерү өчен әйтелә
ıhmak *ф.* чүгү (*дөя тур.*)
ıhı *ы.* менә шул
ıhlamak *ф.* аһылдау, уфылдау
ıhlamur *и.* юкә; *ıhlamur çayı* юкә чәе
ıkınmak *ф.* 1) сулышны тоткарлау; көчәнү; 2) тын бетү, тын кысылу
ıklamak *ф.* 1) авыр сулыш алу, тын кысылу; 2) сулкылдау, үксү *аз* **ıklaya sıklaya** көч-хәл белән
ıklım tıklım *с.* туп-тулы
ılgamak *ф.* атны куу (*җайдак тур.*)
ılgar *и.* 1) ат чабуы; 2) *мар.* атлы һөҗүм
ılgarlamak *ф.* атлы һөҗүм ясау
ılgım *и.* чагым, мираж □ **ılgım salgım** күренер-күренмәс., беленер-беленмәс
ılgıncar *и.* кыргый чия
ılıca *и.* кайнар (минераль) чишмә

ılık *с.* җылы; талгын
ılıklaşmak *ф.* җылыну, талгынлану
ılıklaştırmak *ф.* җылыту
ılıklık *и.* җылылык
ılıman *с. геогр.* уртача; *ılıman iklim* уртача климат
ılımlı *с.* тыныч, басынкы
ılınmak *ф.* җылыну
ılıtmak *ф.* җылыту
ıpıslak *с.* юпь-юеш
ırak *с.* ерак
ıraklaştırmak *ф.* ераклаштыру
ıraklık *и.* ераклык
ıraksamak *ф.* (булачагына) ышанып җитмәү
ıraksak *с. физ. мат.* бер-беренән ераклашучы
ıralamak *ф.* сыйфатлау, билгеләү, чагылдыру
ırgalamak *ф.* селкетү
ırgat *и.* көнлекме, ялланып эшләүче
ırk *и.* ыруг, нәсел, раса; *beyaz ırk* ак раса; *sarı ırk* сары раса
ırkçı *и.* расист
ırkçılık *и.* расачылык
ırkî *и.* раса белән бәйле
ırkiyat *и.* этнология
ırktaş *и.* кабиләдәш
ırmak *и.* елга, дәрья □ **ırmak ayağı** кушылдык
ırz *и.* намус ◊ **ırzına dokunmak** намуска кагылу; **ırzına geçmek** намусын таптау; көчләү
ırzlı *с.* намуслы, әдәпле
ısı *и. физ.* 1) җылылык; 2) температура □ **ısı iletilmesi** җылы-бирешь; **ısı kapasitesi** җылысыешлык; **ısı alan** эндотермик
ısıl *и.* җылытудыргыч
ısın *и.* калория
ısınmak *ф.* 1) җылыну; 2) *күч.* күнегү, ияләнү
ısındırmak *ф.* 1) җылыту; 2) *күч.* сыендыру
ısıölçer *и.* калориметр
ısırmak *ф.* 1) тешләү, чәйнәү; *dudak ısırmak* иренне тешләү; *kalemi ısırmak* каләмне чәйнәү; 2) *күч.* яманлау, гайбәтен сөйләү
ısırgan *и. бот.* кычыткан
ısırık *и.* 1) тешләнгән урын (әз); 2) тешләм, кабым
ısırılmak *ф.* тешләнү
ısırtmak *ф.* тешләтү
ısıtmak *ф.* җылыту
ısıtıcı *с.* кыздыручы
ısıveren *и. физ. хим.* экзотермик, җылы бирүче
ıska *и.* тидерә алмау
ıskala *и.* 1) *муз.* гамма; *ıskala yapmak гамма* уйнау; 2) шкала
ıskarça *и.* артык төялгәнлек
ıskonto *и.* 1) ташлама; 2) *фин.* дисконт
ıskuna *и. диңг.* шхуна, җилкәнле судно
ıslamak *ф.* юешләү, чылату
ıslah *и.* ислах, реформа; төзәтү, үзгәртү, төзәтмә, үзгәреш □ **ıslah etmek** төзәтмәләр кертү; **ıslah evi** хезмәт белән төзәтү колониясе
ıslahatçı *и.* ислахчы, реформачы, үзгәрешләр кертү тарафдары

ıslak *с.* юеш, дымлы; *ıslak bez* юеш чүпрәк; *ıslak yer* дымлы җир ◊ **ıslak kargaya dönmek** манма су булу
ıslaklık *и.* юешлек, дымлылык
ıslık *и.* 1) сызгыру, сызгырган тавыш; 2) ысылдау; *yılan gibi ıslık çalıyor* елан кебек ысылдый □ **ıslık çalmak** сызгыру
ıslıklamak *ф.* сызгыру; сызгырып куу
ısmarlamak ф. 1) заказ бирү; 2) йомыш тапшыру; 3) киңәш бирү □ **Allaha ısmarladık** Аллага тапшырдык
ıspanak *и.* шпинат
ıspatula *и.* калак, гипостель
ıspavli *и.* тросс
ıspazmoz *и.* 1) спазм; тән тартышу; 2) буылу, бугаз кысылу
ısrar *и.* үз сүзендә тору □ **ısrar etmek** үзенекен итү
ısrarlı *с.* катгый, ныклы
ıssız *с.* хуҗасыз, ташландык; аулак (*җир*)
ıssızlaşmak *ф.* кешесез калу
ıssızlık *и.* 1) кеше яшәми торган җир; 2) ялгызлык
ıstakoz *и.* омар, диңгез кысласы
ıstampa *и.* калып; мөһер, тамга
ıstanbol *и.* сюртук
istavroz *и.* тәре □ **istavroz çıkarmak** чукыну
ıstırap *и.* газап, җәфа
ıstıraplı *с.* газаплы, интегүле
ıstırar *с.* мәҗбүри; **ıstırarında kalmak** мәҗбүр булу
ışımak *ф.* балку, нурлану, яктыру
ışık *и.* яктылык, нур
ışıklanmak *ф.* яктыру, таң ату
ışıklandırmak *ф.* яктырту
ışıklı *с.* якты, нурлы
ışıklılık *и.* яктылык
ışıksız *с.* яктыртылмаган, караңгы
ışıldamak *ф.* җемелдәү, ялтырау
ışıldak *и.* яктырткыч, прожектор
ışıldatmak *ф.* яктырту, нурландыру
ışıltı *и.* яктылык, балкыш, нурланыш
ışın *и.* нур □ **ışın hastalığı** нур авыруы
ışınım *и.* радиация, нурланыш
ışıtmak *ф.* яктырту, балкыту
ışkı *и.* ышкы
ıtır *и.* хуш ис
ıtırlı *с.* хуш исле
ıtnap *и.* күп сөйләү, лыгырдау
ıtriyat *и.* хушбуйлар, ислемайлар
ıtriyatçı *и.* парфюмерия әйберләре сатучы
ıvır zıvır *и. с.* вак-төяк, ыбыр-чыбыр
ızbandut *и.* әшәке адәм, бандит
ızgara 1. *и.* тимер учак, мангал, рашпер. 2. *с.* тимер учакта кыздырыл хәзерләнгән

İ

iade *и.* 1) кайтару, кайтарып бирү; 2) кире кагу; 3) элекке хәленә китерү
ibadet *и.* гыйбадәт
ibadethane *и.* гыйбадәтханә

ibare *и.* гыйбарә, өзек
ibaret *с.* гыйбарәт, эченә алган
ibibik *и.* һөдһөд (*кош*)
ibik *и.* кикрик
ibikli *с.* кикрикле
ibiş *и.* ибис (*кош*)
iblis *и.* иблис
ibra *и.* аклау
ibre *и.* 1) энә, ук; *pusula ibresi* компас угы; 2) ылыс
ibret *и.* гыйбрәт, сабак □ **ibret almak** гыйбрәт алу
ibreten *рәв.* гыйбрәт өчен
ibretli *с.* гыйбрәтле
ibrik *и.* чүлмәк, кувшин; *toprak ibrik* балчык чүлмәк
ibrişim *и.* калын ефәк җеп □ **ibrişim kurdu** ефәк корты
icabet *и.* килешү, ризалык □ **icabet etmek** чакыруны кабул итү
icap *и.* кирәклек, хаҗәт, зарурлык
icat *и.* 1) ижат, ачыш; 2) тудыру, барлыкка китерү; □ **icat etmek** ижат итү ◊ **icat çıkarmak** мөгез чыгару
icra *и.* 1) үтәү, башкару; 2) (*музыка әсәрен*) башкару; 3) хөкем карарын тормышка ашыру
iç 1. *и.* 1) эч; *şehrin içinde* шәһәр эчендә; 2) эч, корсак; *iç hastalıklarım* авырулары; 3) күңел, йөрәк; *içimde* эчемдә (күңелемдә); *iç ferahlığı* күңел күтәрәнкелеге; 4) эче, төш; *fındık içi* чикләвек теше. 2. *с.* 1) эчке; *iç **â**lem* эчке (рухый) дөнья; *iç çamaşırı* эчке кием; 2) эчке эшләр белән бәйле; *iç politika* эчке сәясәт □ **iç asalak** *биол,* эндопаразит; **iç başkalaşım** *геол.* эндоморфизм; **iç ses** *лингв.* синкопа; **iç ses türemesi** эпентеза ◊ **içi dış**» **birdir** эчендәге тышында; **içim açıldı** күңелем күтәрелде; **içi sıkılıyor** эче поша; **içini boşatmak** эчен бушату
içmek *ф.* 1) эчү; 2) тарту; 3) сеңдерү
içbükey *с.* батынкы; *içbükey mercek* батынкы линза; *içbükey ayna* батынкы көзге
içcümle *и.* туры сөйләм
içderi *и. бот.* эндодерма
içecek 1. *и.* эчемлек. 2. *с.* эчәргә яраклы; *içecek su* эчәргә яраклы су
içedönüktük *с.* йомык, аралашмый торган
içek *и. лингв.* инфикс, эчкушымча
içeri *с.* эчке, эчкәре
içerik *и.* эчтәлек
içerlemek *ф.* ачу тоту, ачу саклау
içgüdü *и.* инстинкт, эчке сизем, тойгы
içgüvey *и.* кияү (*хатынының атасы йортында яшәүче*)
içici *и.* эчкече
içicilik *и.* эчкечелек
içim *и.* 1) эчем, йотым; 2) эчемлек; 3) тәмәке тарту
için *бәйл.* өчен; *annem için* әнием өчен
içinde бәйл. суз. эчендә
içirmek *ф.* 1) эчерү; 2) тарттыру; **boyayı içirmek** буяуны сеңдерү
içirilmek *ф.* эчерелү
içişleri *и.* эчке эшләр; **içişleri bakanı** эчке эшләр министры
içitmek *ф.* укол кадау; прививка ясау
içitim *и.* прививка, укол
içki *и.* исерткеч; **içki hastalığı** алкоголизм
içkicilik *и.* эчкечелек
içkili *с.* сәрхуш, исерек

içkin *с. фәлс.* эчке, имманент
içkisiz *с.* 1) эчкесез; 2) аек
içlem *и.* төшенчә
içlenmek *ф.* дулкынлану, тынычсызлану, борчылу
içli *с.* 1) эчендә әйбер булган, төшле; 2) *күч.* хисле; борчулы; 3) *күч.* үпкәчел
içlidışlı *с.* эчкерсез, чын күңелдән булган
içlik *и.* эчке кием
içplazma *и.* эндоплазма
içsalgı *и.* эчке бизләр; эчке секреция
içsel *с. төрле мәгъ.* эчке, эчтәге
içten *рәв.* чын күңелдән, йөрәктән
içtima *и.* тупланма
içtimaî *с.* иҗтимагый
içtimaiyat *и.* җәмгыять белеме, социология
içtimaiyatçı *и.* социолог
içtüzük *и.* эчке тәртип
içyağı *и.* эч мае
içyüz *и.* асылы, нигезе
idam *и.* үлем җәзасы; *idama mahkûm edilmek* үлем җәзасына хөкем ителү
idamlık *и.* үлем җәзасы алган кеше
idare *и.* идарә; □ **idare etmek** идарә итү
idareci *и.* җитәкче
idaresizlik *и.* хуҗасызлык, хуҗалыкны алып бара белмәү
iddia *и.* 1) раслау; 2) дәгъва
iddiacı *с.* кире, үзсүзле
iddiacılık *и.* үзсүзлелек, кирелек
iddialaşmek *ф.* дәгъвалау
iddiasız *с.* гади, дәгъвасыз, тыйнак
ide, **idea** *и.* фикер, идея
ideal 1. *и.* идеал, бөек максат. 2. *с.* идеаль
idealist *и.* идеалист, хыялый
idealleştirmek *ф.* идеаллаштыру
ideolog *и.* идеолог
ideoloji *и.* идеология
idil *и.* идиллия
idiopati *и.* психопатия
idman *и.* 1) күнегү, тренировка; гимнастика; 2) *күч.* күнегү, ияләнү
idmancı *и.* спорт күнегүләре ясаучы
idmanlı *с.* өйрәнгән, күнеккән
idmansız *с.* күнекмәсез
idrak *и.* тану, төшенү, белү, аңлау; *idrak kabiliyeti* таныл-белү сәләте
idraksiz *с.* аңсыз, аңгыра
idrar *и.* сидек
idrisağacı *и.* шомырт агачы
ifa *и.* тормышка ашыру, башкару
ifade *и.* 1) чагылыш; белдерелү, белдерү; *ifadesini bulmak* чагылышын табу; 2) әйтем, тәгъбир; *güzel bir ifade* образлы тәгъбир
ifadelendirmek *ф.* чагылдыру, гәүдәләндерү
iffet *и.* гыйффәт, намуслылык
iffetli, **iffetlû** *с.* гыйффәтле, саф
ifildemek *ф.* калтырау, дерелдәү
iflâh *и.* иминлек, тынычлык

iflâs *с.* 1) бурычларын түләргә хәле җитмәгән, белгән; 2) *күч.* җиңелгән
ifrat *рәв.* чамадан тыш, ифрат ◊ **ifrata vardırmak** артыгын кылану
ifrit *и.* гыйфрит
ifşa *и.* фаш итү
iftar *и.* ифтар, уразада авыз ачу
iftarlık *и.* авыз ачу өчен әзерләнгән ризык
iftihar *и.* куаныч, горурлык □ **iftihar etmek** горурлану, куану
iftira *и.* яла, гайбәт
iftiracı *и.* ялганчы
iğ *и.* орчык
iğdiş *с.* печелгән
iğne *и.* 1) әнә; *iğne deliği* энә күзе; 2) тел; *saat iğnesi* сәгать теле; 3) энә, ук; *iğnesini batırmak* угын батыру; 4) кармак; *balık iğnesi* кармак; 5) укол; *iğne vurmak* укол кадау ◊ **iğne deliğine kaçmak** җир тишегенә керердәй булу; **iğne üstünde oturmak** әнә өстендә утыру
iğnelemek *ф.* кадау
iğneleyici *с.* кадалучан
iğneli *с.* энәле
iğneyaprak *и.* ылыслы агач
iğrenmek *ф.* җирәнү
iğrenç *с.* җирәнгеч
iğrendirmek *ф.* җирәндерү
ihale *и.* йөкләмә, тапшырылган эш
ihbar *и.* хәбәр □ **ihbar etmek** хәбәр итү
ihbarname *и.* рәсми хәбәр
ihlâl *и.* бозу, зарар китерү
ihmal *и.* игътибар итмәү, ильтифатсызлык күрсәтү
ihracat *и.* экспорт, чит илгә чыгару
ihracatçı *и.* экспортер
ihracatçılık *и.* экспорт
ihraç *и.* 1) чыгарылу; 2) чит илгә товар чыгару; □ **ihraç edilmek** чыгарылу; **partiden ihraç edildi** партиядән чыгарылды
ihsan *и.* игелек, шәфкать
ihsas *и.* 1) тойгы, хис; 2) читләтеп әйтү, ишарә итү, сиздерү
ihtar *и.* искәртү, кисәтү
ihtilâf *и.* бәхәс, фикер каршылыгы
ihtilâl *и.* 1) ихтилал, революция; 2) фетнә
ihtilâlci *и.* революционер
ihtimal *рәв.* ихтимал, фараз
ihtimam *и.* игътибар, кайгырту
ihtira *и.* ачыш, уйлап табу
ihtiram *и.* ихтирам, хөрмәт
ihtiras *и.* көчле теләк
ihtisas I *и.* тойгы
ihtisas *и.* белгечлек
ihtişam *и.* күркәмлек, һәйбәтлек
ihtiva *и.* үз эченә алу
ihtiyaç *и.* ихтыяҗ, зарурлык
ihtiyar I *с.* карт; *ihtiyar adam* карт кеше
ihtiyar II *и. иск.* (*үз ихтыяры белән*) сайлап алу
ihtiyarî *с.* ихтыяри, ирекле
ihtiyarlamak *ф.* картаю

ihtiyarlık *и.* картлык
ihtiyat *и.* 1) саклык; *ihtiyat tedbirleri* саклану чаралары; 2) запас, хәстәрлек
ihtiyatlı *с.* сакчыл
ihtiyatsız *с.* саксыз
ihvan *и.* фикердәш
ikame *с.* урнашкан; □ **ikame etmek** 1) урнаштыру; 2) аягүрә тору; 3) судка бирү
ikamet *и.* билгеле бер җирдә яшәү
ikametgâh *и.* яшәү урыны, тору урыны
ikaz *и.* игътибарын җәлеп итү
ikbal *и.* уңыш, бәхет
ikdam *и.* нык тору, тырышу □ **ikdam etmek** бөтен көчен салу
ikebana *и.* икебана, чәчәк тезү сәнгате
iken *кис.* икән
iki *сан.* ике; *ikimiz* икебез
ikicanlı *с.* авырлы, йөкле
ikici *и.* дуалист
ikicilik *и.* дуализм
iki çenetli *с.* ике якка ачылмалы (*җимеш*)
iki eşeyli *с.* ике җенесле
ikilemek *ф.* икеләтү, ике тапкыр арттыру
ikilem *и.* дилемма
ikili *с.* икеле, ике өлештән торган
ikindi *и.* икенде, төштән соңгы вакыт
ikiyüzlü *с.* ике йөзле
ikiz *и.* игез; *ikiz doğmak* игез бала туу
ikizkenar *с.* тигезьяклы
iklim *и.* 1) климат; 2) өлкә
ikmal *и.* 1) тәмамлау, бетерү; 2) тулыландыру; 3) камиллек
ikna *и.* ышаныч казану
ikona *и.* икона
ikram *и.* 1) хөрмәт, кадер; 2) сый, хөрмәт □ **ikram buyurmak** сыйлау; кунакка ни дә булса бирү; 2) сатып алучыга яхшылык йөзеннән товарның бераз бәясен киметү
ikramcı *с.* кунакчыл
ikrar *и.* тану, танылу
iksir *и.* эликсир □ **hayat iksiri** тереклек суы
iktidar *и.* 1) куәт, егәр; 2) хакимлек, власть
iktisadî *с.* икътисадый
iktisat *и.* икътисад
iktisatçı *и.* экономист, икътисадчы
il *и.* губерна, вилаять
ilmek *ф.* бәйләп кую, тоташтыру; элəктереп кую, элəктерү
ilâç *и.* 1) дару; 2) *күч.* чара
ilâçlamak *ф.* дарулау, дару сөртү, бәлзәмләү
ilâçlı *с.* дару катнаштырылган; даруланган
ilâçsız *с.* 1) дәвалап булмый торган; 2) дарусыз
ilâh *и.* илаһ, алла, тәңре
ilâhe *и.* алиһә
ilâhî *с.* илаһи
ilâhiyat *и.* илаһият, теология
ilâhiyatçı *и.* теолог, дин белгече
ilâm *и.* хөкем, суд карары; □ **ilâm almak** хөкем карары язылган документны алу

ilân *и.* игълан, хәбәр
ilâve *и.* 1) өстәмә; 2) кушымта □ **ilâve etmek** өстәү
ilçe *и.* илчә (*Төркиядә административ берәмлек*)
ile *бәйл.* белән; *dostuyla* (*dostu ile*) дусты белән; *baba ile oğul* атасы белән улы
ilenmek *ф.* каргау, каһәрләү
ilenç *и.* каргыш, каһәр, ләгънәт
ileri *и. с.* 1) ал, алгы (як); 2) ал, киләчәк; 3) алгы; *ileri hat* алгы сызык; 4) алдагы, әүвәлге; 5) алда; *saat beş dakika ileridir* сәгать биш минутка алда; 6) *күч.* алга киткән, алдынгы; *ileri fikirler* алдынгы фикерләр ◊ **ileri gelenler** алдынгы карашлы кешеләр
ilerici *с.* алдынгы карашлы, яңалык яклы
ilericilik *с.* прогрессивлык, алдынгы карашлылык
ilerlemek *ф.* алга бару, үсү
iletmek *ф.* 1) илтү; 2) *физ.* үткәрү
iletim *и.* үткәрүчәнлек
iletken *и.* 1) хәбәр итүче; 2) уздыручы; 3) үткәргеч
iletkenlik *и.* үткәрүчәнлек
iletki *и.* транспортир
ilgeç *и.* элгеч
ilgi *и.* мөнәсәбәт, бәйләнеш
ilgilenmek *ф.* кызыксыну
ilgilendirmek *ф.* кызыксындыру, кагылу; *bu beni ilgilendirmez* бу миңа кагылмый
ilgili *с.* бәйләнешле
ilginç *с.* кызыксыну уята торган
ilgisiz *с.* бәйләнешсез, кагылышы булмаган
ilgisizlik *и.* ваемсызлык
ilham *и.* илһам, рух
ilik I *и.* элмәк (*төймәләү өчен*)
ilik II *и.* җелек ◊ **iliklerine geçmek** җелекләренә үтү; **iliğini kurutmak** җелеген корыту
iliklemek *ф.* эләктерү
ilim *и.* гыйлем, фән □ **ilim adamı** галим; **ilimler akademisi** фәннәр академиясе; **hukuk ilmi** юриспруденция, хокук фәне
ilinti *и.* мөнәсәбәт, бәйләнеш
ilintili *с.* катнашы булган
ilişmek *ф.* ябышу, эләгү, тию
ilişik 1. *с.* 1) эләктерелгән, беркетелгән, тагылган; 2) мөнәсәбәтле, бәйләнешле. 2. *и.* 1) мөнәсәбәт, бәйлелек; 2) кушымта
iliştirmek *ф.* эләктерү; ялгау
ilk *с.* башлангыч, элек, беренче; *ilk adım* беренче адым
ilkbahar *и.* яз; *ilkbahar geldi* яз килде
ilkçağ *с.* борынгы заман, антик чор
ilke *и.* 1) беренче (төп, баш) сәбәп; 2) принцип, нигез
ilkel *с.* 1) башлангыч; 2) борынгы, артта калган; 3) гади
ilkin *рәв.* алдан, борын-борыннан килә торган
ilklik *и.* беренчелек
ilkokul *и.* башлангыч мәктәп
ilköğretim *и.* башлангыч белем
ilkönce *рәв.* башта, иң элек
ilkyaz *и.* яз
ille *кис.* иллә, бигрәк тә, иллә мәгәр
illet *и.* авыру, чир, хаста □ **illet etmek** 1) тәңкәгә тию; 2) имгәтү, гарипләү; **illet**

olmak ярсу, нервылану
illetli *с.* 1) чирләшкә; 2) *күч.* кабат-кабат хаталанучы
illüstrasyon *и.* иллюстрация
illüzyon *и.* иллюзия
illüzyonist *и.* иллюзионист
ilmek *и.* элмәк
ilmî *с.* гыйльми; *ilmî araştırma* гыйльми тикшеренү
ilmik *и.* элмәк, күз; *ilmik sökmek* күзе китү (сүтелү)
ilmiklemek *ф.* элмәкләп бәйләү
ilmühaber *и.* таныклык
iltica *и.* яшеренер урын, ышык урын
iltifat *и.* илтифат
iltifatlı *с.* илтифатлы
iltihabî *с.* ялкынсынган
iltihap *и.* ялкынсынган урын (*тәндә*)
iltihaplanmak *ф.* ялкынсыну; эренләү
iltimas *и.* яклау, яклашу
iltimasçı *и.* яклаучы
iltimaslı *с.* яклаучысы булган (*кеше*)
ilzam *и.* җавап кайтармаслык итү (*бәхәстә*), авызын томалау
im *и.* билге, тамга
ima *и.* 1) читләтеп әйтү, сиздерү, ишарәтләү; 2) читләтеп әйтелгән сүз; □ **ima etmek** читләтеп әйтү
imal *и.* 1) җитештерү; эшләп чыгару; 2) ясау, эшләү; *ayakkabı imal etmek* аяк киеме эшләп чыгару
imalât *и.* җитештерелгән продукция
imalâtçı *и.* җитештерүче, эшләп чыгаручы (*кеше яисә предприятие*)
imalı *с.* кинаяле, читләтеп әйтелгән
imam *и.* имам, мәхәллә башлыгы
imambayıldı *и.* бадымҗаннан хәзерләнгән ризык
imamlık *и.* имамлык
iman *и.* иман, ышаныч
imanlı *с.* иманлы
imansız *с.* имансыз
imansızca *рәв.* ерткычларча, вәхшиләрчә
imansızlık *и.* имансызлык, динсезлек
imar *и.* 1) тезү, салу; 2) төзекләндерү
imaret *и.* хәйрия җәмгыяте
imbat *и.* җәйге муссон, диңгез җиле
imbik *и.* дистилляцияләү, сафландыру (*суны*)
imdat 1. *и.* ярдәм, коткару. 2. *ы.* коткарыгыз!
imdi *терк.* шулай итеп
imece *и.* күмәк хезмәт, өмә
imge *и.* хыял
imgelem *и.* хыялыйлык
imha *и.* юк итү, кыру
imik *и.* бугаз
imkân *и.* мөмкинлек, ихтималлык; *imkân bulundukça* мөмкин кадәр □ **imkânı yok** мөмкин түгел
imkânsız *с.* мөмкин булмаган, тормышка ашыра алмаслык
imkânsızlaşmak *ф.* мөмкин булмау
imkânsızlık *и.* мөмкин түгеллек

imlâ I *и.* тутыру
imlâ il *и.* имла, сүзләрне дөрес язуда кабул ителгән тәртип, орфография
imlemek *ф.* 1) билгеләү; тамгалау; 2) ымлау, ым кагу
imparator *и.* император
imparatorluk *и.* империя, монархия □ **Osmanlı imparatorluğu** Госманлы империясе
imren *и.* кызыгу
imrenmek *ф.* 1) теләү; 2) көнләшү, кызыгу
imrenti *и.* 1) теләк; 2) көнчелек **imsak** *и.* тыелу; тыйнаклык □ **imsak etmek** ашаудан тыелу
imtihan *и.* имтихан, сынау
imtiyaz *и.* өстенлек, аерым хокук
imtiyazlı *с.* өстен булган, өстенлекле
imza *и.* имза □ (**bir şeye**) **imza atmak**, (**bir şeyi**) **imza etmek** имза кую, кул кую
imzalamak *ф.* кул кую
imzalı *с.* кул куелган, имзалы
imzasız *с.* имзасыз
in I *и.* 1) өн; 2) мәгарә ◊ **in gibi** тар һәм караңгы (урын)
in II *и. сир.* инсан, кеше □ **in misin**, **cin misin**? кешеме син, җенме син? (*әкиятләрдә*)
inmek *ф.* 1) *төрле мәгъ.* төшү; 2) (*кунакханәгә*) урнашу; 3) чигенү, кимү (*су, шеш һ. б.*); 4) иңү, чүгү
inadına *рәв.* 1) киреләнеп, каршы, исәпләшмичә; 2) киресенчә
inak *и.* догма, кагыйдә, канун
inal *и.* ышанычлы кеше
inan *и.* инану, ышаныч
inanmak *ф.* инану, ышану
inanç *и.* ышаныч, гарантия
inançlı *с.* 1) ышанычлы; 2) динле, диндар
inançsız *с.* 1) ышанычсыз; 2) динсез
inandırmak *ф.* ышандыру, инандыру
inanılmaz *с.* кеше ышанмаслык, акылга сыймаслык
inanlı *с.* диндар, тәкъвә, динле
inansız *с.* 1) инанмаган; 2) динсез, алласыз
inat 1. *и.* киреләнү. 2. *с.* кире, үзсүзле
inatçı *с.* кире, тискәре
inatlaşmak *ф.* киреләнү, карышу
ince *с.* 1) юка; 2) нәфис, нечкә; 3) *күч.* нәфис, күңелгә ятышлы; *ince bir karşılık* әдәпле җавап; *ince zevk* нечкә зәвык
incelemek *ф.* 1) бөртекләп (җентекләп) эшләү; 2) җентекләп тикшерү (карау)
incelik *и.* 1) нечкәлек, нәзеклек, юкалык; 2) әдәплелек, нәзакәтлелек; 3) үткенлек; 4) нечкәлек
incelmek *ф.* 1) нечкәрү, юкару, нәзегәю; 2) ябыгу; 3) *күч.* нәзакәтләнү; 4) сыегаю (*куе сыеклык тур.)*
inceltmek *ф.* нечкәртү, юкарту
inci *и.* энҗе; *inci gerdanlık* энҗе муенса
inciçiçeği *и.* энҗе чәчәк
incik I *с.* бәрелгән, сыдырылган
incik II *и.* тез, балтыр сөяге
İncil *и.* Инҗил, Евангелие
incinmek *ф.* имгәнү
incir *и.* инҗир

incitmek *ф.* 1) имгәтү, җәрәхәтләү; 2) үпкәләтү
inç *и.* (*инглизләрдә*) 2,540 см га тигез булган үлчәү берәмлеге
indikatör *и.* индикатор
indirmek *ф.* төшерү, аска ию
indirgemek *ф.* иң уңайлы хәлгә китерү
indirim *и.* ташлама
indirilmek *ф.* төшерү, түбәнәйтү
individüalist *и.* индивидуалист
individüalizm *и.* индивидуализм
inek *и.* сыер; *inek ahırı* сыер абзары
inekçi *и.* 1) көтүче, мал караучы; 2) мал хуҗасы
inekçilik *и.* терлекчелек
infaz *и.* үтәлү, тормышка ашу
infial *и.* ярсу, ачу, тәэсирләнү
infilâk *и.* шартлау, ярылу
İngiliz *и.* инглиз
İngilizce 1. *и.* инглиз теле. 2. *рәв.* инглиз телендә, инглизчә
ingin *с.* түбән
inginlik *и.* 1) түбәнлек, иңкүлек; 2) картлык
inhisar *и.* 1) чикләү; 2) монополия
inhisarcı *и.* монополист
ini *и.* каен эне, кайниш
inik *с.* төшкән, иңгән
inikâs *и.* кайтаргыч, чагылдыргыч
inilmek *ф.* төшү, иңү
inildemek *ф.* ыңгырашу, иңрәү
iniş *и.* төшү; кире чүгү
inişli *с.* төшеп торган, сөзәк
inkâr *и.* инкяр □ **inkâr etmek** инкяр итү
inkılâp *и.* 1) инкыйлап, революция; 2) үзгәреш
inkılâpçı *и.* инкыйлапчы, революционер
inkıraz *и. иск.* инкыйраз, бетү, һәлакәт, юк булу
inkişaf *и.* ачылу, фаш булу
inlemek *ф.* ыңгырашу, иңрәү
inme *и.* 1) су чигенүе; 2) паралич
inmeli *с.* паралич суккан
inorganik *с.* органик булмаган
insaf *с.* инсаф
insaflı *с.* инсафлы, тәүфикълы, тыйнак
insan *и.* инсан, кеше
insaniyet *и.* инсаният, кешелек, кешелек дөньясы
insaniyetli *с.* инсаниятле, кешелекле, мәрхәмәтле
insanlık *и.* 1) кешелек дөньясы; 2) кешелек ◊ **insanlıktan çıkarmak** кешелектән чыгару
insanoğlu *и.* адәм баласы
insanüstü *с.* кеше кулыннан килмәслек
inşa *и.* төзелеш, корылма
inşaat *и.* төзелеш (эшләре)
inşaatçı *и.* төзүче
inşallah *кер. сүз.* иншалла, алла кушса, алла боерса
intan *и.* йогышлы авыру
intanî *с.* инфекцион, йогышлы

integral *и.* интеграл
intibah *и.* уяну
intibak *и.* туры килү, яраклашу
intihar *и.* 1) үзен-үзе үтерү, үз-үзенә кул салу; 2) *күч.* үзен-үзе куркыныч астына кую
intikal *и.* күчү, күчеш
intikam *и.* үч
intikamcı *с.* үчле, үч алучан
intişar *и.* 1) таралу, җәелү; 2) басылып чыгу, нәшер ителү
intizam *и.* тәртип
intizamlı *с.* тәртипле, оешкан
intizamsız *с.* тәртипсез, буталчык
intizar *и.* интизар, зарыгу
inzal *и.* 1) төшерү; 2) бушату
inzibat *и.* тәртип, дисциплина
inzibatî *с.* дисциплинар
inzibatsız *с.* тәртипсез
inziva *и.* ялгыз яшәү; үз эченә бикләнү
ip *и.* җеп, бау, канат, аркан ◊ **ipe çekmek** асып кую; **ip çözmek** араны өзү; **ip ucu** җеп очы, дәлил, эз
ipek *и.* ефәк; **ipek böceği** ефәк корты; **ipek kozası** ефәк кузысы
ipekçilik *и.* ефәклелек, ефәк корты үрчетү
ipekhane *и.* ефәк урау эшханәсе
ipekli *с.* ефәк ...; *ipekli gömlek* ефәк күлмәк
ipipullah *и.* ярлы, хәерче кеше
iplemek *ф.* җеп чорнау
ipliklerimek *ф.* сүсәрү, тузу
ipnotize, **hipnotize** *с.* гипнозланган; **ipnotize etmek** гипнозлау
ipnoz, **hipnoz** *и.* гипноз
ipotetik *с.* фаразый
ipsi *с.* җепсыман
ipsiz *с.* 1) җепсез; 2) бәйсез; 3) *күч.* сукбай
iptal *и.* бетерү, юкка чыгару, гамәлдән чыгару
irade *и.* 1) ихтыяр көче; 2) Ирадә, теләк, омтылыш
iradecilik *и. фәлс.* волюнтаризм
iradeli *с.* нигезле
İranlı *с.* иранлы, фарсы
irat *и.* табыш, төшем
irdelemek *ф.* тикшерү, өйрәнү
irfan *и.* 1) белем; 2) алдан күрү
iri *с.* зур, эре
irilik *и.* эрелек, зурлык
irili ufaklı *с.* эреле-ваклы
irin *и.* эрен
irinlenmek *ф.* эренләү
irinli *с.* эренле
iris *и. анат.* күзнең төсле катламы
iriş *и.* беләк
iriyarı *с.* эре, таза, зур гәүдәле
irkilmek *ф.* 1) *мед.* ялкынсыну; 2) сискәнеп китү, куркып калу
irmik *и.* ярма, эре итеп тартылган он
irrasyonalizm *и.* иррационализм

irtibat *и.* элемтә, бәйләнеш
irticai *и.* импровизация, алдан хәзерләнмәгән чыгыш
irtifa *и.* 1) биеклек; 2) *геогр.* үр
is *и.* корым, серем
isabet 1. *и.* 1) максатка ирешү; 2) отыш; 3) туры килү. 2. *ы.* бик яхшы!
isabetli *с.* урынлы, вакытлы
isabetsiz *с.* урынсыз, ялгыш
ise *кис.* исә
İsevî *и.* христиан, христиан динендәге кеше
isfendan *и.* чаган, өрәңге
isim *и.* исем ◊ **ismin cismine uysun** исемең җисемеңә туры килсен
isimli *с.* исемле
isimsiz *с.* исемсез, билгесез; *isimsiz kahraman* билгесез батыр
iskân *и.* урнашу
iskandil *и.* лот (*прибор*)
İskandinavyalı *и.* Скандинавия кешесе
iskarpela *и.* өтерге
iskarpin *и.* туфли; *ökçeli iskarpin* үкчәле туфли
iskele *и.* пристань
iskelet *и.* 1) скелет; 2) каркас
iskemle *и.* утыргыч, урындык, эскәмия
İskoç *и.* шотландияле
İslâm *и.* ислам
islâmlaşmak *ф.* ислам динен кабул итү
islemek *ф.* ыслау, каклау; *balık islemek* балык ыслау
islenmek *ф.* 1) ыслану; 2) көю (*мәс., сөт*)
isli *с.* ысланган, какланган
ismen *рәв.* атап, исемен әйтеп
isnat *и.* 1) (*берәр эшне, фикерне һ. б.*) башка берәүгә тагу, аныкы дип күрсәтү; 2) яла, гайбәт
İspanyol *и.* испан, испанияле
İspanyolca 1. *и.* испан теле. 2. *рәв.* испан телендә, испанча
ispat *и.* исбат, дәлил □ **ispat etmek** исбат итү
ispatlamak *ф.* исбатлау
ispatlanmak *ф.* исбатлану
ispermeçet *и.* спермацет □ **ispermeçet balinası** кашалот
ispir *и.* ат караучы
ispirto *и.* спирт
ispirtolu *с.* спиртлы
ispirtosuz *с.* алкогольсез, спиртсыз
ispiyon *и.* шпион, шымчы
ispiyonlamak *ф.* шпионлык итү, шымчылык итү
ispritizma *и.* спиритизм
israf *и.* исраф, әрәм-шәрәм
istasyon *и.* станция, вокзал
istatistik *и.* статистика
istavroz *и.* тәре □ **istavroz çıkarmak** чукыну
istemek *ф.* 1) теләү; 2) сорау; *kitap istedi* китап сорады
istek *и.* 1) теләк, үтенеч; 2) таләп; 3) *гр.* теләк наклонениесе
istektendirmek *ф.* теләк кузгату (уяту)
istekli *с.* көчле теләкле, ашкынулы
isteksiz *с.* теләксез

ister *и.* кирәклек, зарурлык, хаҗәт
isteri *и.* истерия
isterik *и.* истерик
istetmek *ф.* 1) сорату; 2) чакырттыру, китертү
istiap *и.* сыйдыру, эченә алу
istif *и.* 1) әрдәнәләп өю; 2) шыплап тутыру
istifa *и.* үз теләге белән эштән китү
istifade *и.* файдалану, файда алу
istifçi *и.* 1) төрүче, төреп бәйләүче; 2) спекулянт, алыпсатар
istiflemek *ф.* тутырып кую, урнаштыру
istihkak *и.* 1) хакы булу, хаклык; 2) хезмәт хакы
istihkâm *и.* дошманга каршы тору өчен ныгытма, окоп
istikamet *и.* юнәлеш; □ **istikamet vermek** юнәлеш бирү, юнәлтү
istiklâl *и.* бәйсезлек, азатлык
istikrar *и.* тотрыклылык, ныклык
istilâ *и.* 1) оккупация; һөҗүм; 2) *күч.* җәелү, яулап алу, сарып алу
istim *и.* пар, бу □ **istim üstünde olmak** (*пар белән эшли торган җайланмалар тур.*) эшли башларга хәзер булу
istimara *и.* 1) үлчәү, кыйммәтен билгеләү; 2) (*берәр савытның*) сыйдырышлылыгын билгеләү
istinga *и. диңг.* җилкәннәрне җыйдыру арканы
istirahat *и.* ял □ **istirahat etmek** ял итү
istirham *и.* үтенеч; □ **istirham etmek** үтенү, ялвару
istiridye *и. зоол.* устрица
istismar *и.* 1) эксплуатация; изү; 2) файдалану
istismarcı *и.* эксплуататор, изүче
istisna *и.* искәрмә, чыгарма □ **istisna etmek** искәрмә ясау
istop 1. *ы*. стоп, тукта! 2. *и.* туп белән уйнала торган уен
İsveççe 1. *и.* швед теле. 2. *рәв.* швед телендә, шведча
İsveçli *и.* швед, Швеция кешесе
İsviçreli *и.* швецарияле, Швейцариядә яшәүче
isyan *и.* фетнә, чуалыш, баш күтәрү
isyancı *и.* фетнәче, баш күтерүче
iş *и.* 1) эш, хезмәт; *iş sırasında* эш вакытында; 2) эш, шөгыль; *devlet işleri* дәүләт эшләре □ **iş başı** эшли башлау, ачылу; **iş başı yapma** эшли башлау; хезмәт көне башлану; **iş bırakımı** эш ташлау (*эшчеләрнең барысы бергә эш ташлавы*); **iş birliği** 1) хезмәттәшлек; 2) (*берәр эшнең*) уртак башкарылуы; **iş birliği yapmak** бергә башкару, хезмәттәшлек итү; **iş bölümü** хезмәт бүленеше; **iş işlemek** чигү чигү; **iş vermek** *эш* бирү ◊ **işe bak**! кара инде син, ә! (*аптырап әйтелә*); **işi aksi gitmek** эше кирегә китү; **işten** (**bile**) **değil** бик җиңел эш
işadamı *и.* эшмәкәр
işaret *и.* ишарәт, ишарә, билге; □ **işaret etmek** ишарәләү; **işaret sıfatı** *гр.* күрсәтү алмашлыгы; **işaret parmağı** баш һәм урта бармак арасындагы икенче бармак, имән бармак
işaretçi *и.* сигнал бирүче
işaretlemek *ф.* билгеләү, тамга салу
işaretli *с.* тамгалы, тамгаланган, билгеләнгән
işçi *и.* эшче □ **işçi sigortası** эшчеләрне страховкалау
işemek *ф*. сию
işgal *и.* яулап алу
işgücü *и.* эшче көчләр

işgünü *и.* эш көне
işgüzar *с.* 1) булдыклы, эшлекле; 2) үзен күрсәтү өчен эшкә тыгылучы
işitmek *ф. төрле мәгъ.* ишетү; *ağır işitmek* начар ишетү; *azar işitmek* ачулы сүз ишетү, сүгелү
işitilmek *ф.* ишетелү
işitmemezlik *с.* ишетә алмаслык
işitmezlik *с.* ишетмәслек
işittirmek *ф.* ишеттерү
işkembe *и.* 1) (*күшәүче хайваннарда*) кырык карта; 2) эче-бавыры, башы-аягы
işkence *и.* җәза, азап; □ **işkence etmek** җәзалау
işkenceci *и.* җәллад, азаплаучы
işkil *и.* шик, шөбһә
işkillenmek *ф.* шикләнү, шөбһәләнү
işkilli *с.* шикле, шөбһәле, шикләнүчән
işlemek *ф.* 1) эшләү, хәрәкәт итү; *tezgâh işliyor* станок эшли; 2) чигү; 3) тикшерү; 2) (*берәүгә*) үз фикерләрен сеңдерү; 5) (*яра*) төзәлү
işlek *с.* эшчән
işlem *и.* эш барышы
işleme *и.* 1) чигелгән бизәк; 2) *күч.* җентекләп тикшерү эше
işleniş *и.* эшләнеш
işlev *и.* вазыйфа
işli *с.* чигүле, чигеп бизәлгән
işlik *и.* 1) эш киеме; 2) һөнәрханә, эш урыны
işmar *и.* ишарә □ **işmar etmek** (*кул, баш, йөз хәрәкәте белән ясалган*)ым, хәрәкәт
işporta *и.* лоток
işportacı *и.* йөреп сатучы; кырык тартмачы; лотокчы
işsiz *с.* эшсез
işsizlik *и.* эшсезлек
iştah *и.* тамак ачу, ашыйсы килү
iştahtanmak *ф.* аппетит ачылу
işte *а.* менә, менә шул, менә бу
işteş *с.* эштәш, хезмәттәш □ **işteş fiil** *гр.* уртаклык юнәлеше
işteşlik *и.* хезмәттәшлек
iştigal *и.* мәшгуль
iştirak *и.* катнашу, уртаклык
işve *и.* кыланчыклык, чытлыклык, көязлек
işyeri *и.* эш урыны
it *и.* эт; *it eniği* эт баласы; *it sürüsü* эт көтүе ◊ **it ürür kervan yürür** эт өрә кәрван бара; эт өрер бүре йөрер
itmek *ф.* 1) этү, төртү; 2) этәрү; этеп ачу, этеп төшерү; 3) физ. этү, кире кагу
itaat *и.* итагать; буйсыну, сүз тыңлау
itaatli *с.* итагатьле
itaatsiz *с.* итагатьсез
italik *с.* курсив (*типография хәрефе*)
İtalyan *и.* Италия кешесе
İtalyanca 1. *и.* итальян теле. 2. *рәв.* итальян телендә, итальянча
itburnu *и.* гөлҗимеш
itdirseği *и.* арпа (*күздә*)
itelemek *ф.* этү, төртү
itelenmek *ф.* этелү
itfaiye *и.* янгын сүндерүчеләр командасы
itfaiyeci *и.* янгын сүндерүче

ithaf *и.* багышлап язу
ithalmak *ф.* импорт, кертү, чит илдән кертү
itham *и.* гаепләү □ **itham etmek** гаепләү
ithamname *и.* гаепләү акты
itibar *и.* игътибар, дикъкать □ **itibar etmek** игътибар итү, хөрмәтләү ◊ **itibara almak** игътибарга алу
itibaren *бәйл.* бирле; *ilk gördüğü dakikadan itibaren* берекче тапкыр күргәннән бирле (күргән минуттан бирле)
itibarî *с.* шартлы
itibarlı *с.* игътибарлы
itibarsız *с.* игътибарсыз
itibarsızlaşmak *ф.* игътибарсызлану, кайгыртмау
itibarsızlık *и.* игътибарсызлык
itici 1. *и.* этүче, этәргеч. 2. *с.* кырыс, сөйкемсез
itidal *и.* тынычлык, сабырлык; салкын канлылык □ **itidalini kaybetmek** сабырлыгын югалту
itidalli *с.* тотнаклы
itidalsiz *с.* тотрыксыз; холыксыз
itikat *и.* ышаныч, иман □ **itikadı pekleşmek** ышанычы ныгу
itikatlı *с.* динле, иманлы, инанган, тайпылмас
itikatsız *и.* динсез, имансыз
itimat *и.* ышаныч □ **itimat telkin etmek** ышаныч бирү
itimatsız *с.* ышанмаучан, шикләнүчән; ышанычсыз
itimatsızlık *и.* ышанычсызлык
itina *и.* кайгырту, борчылу; □ **itina etmek** кайгырту
itinalı *с.* кайгыртучан, игътибарлы
itinasız *с.* игътибарсыз, илтифатсыз, салкын
itiraf *и.* дөресен әйтү, тану, ачып салу
itiraz *и.* ризасызлык; каршы төшү, ризасызлык белдерү □ **itiraz etmek** каршы чыгу
itişmek *ф.* 1) этешү, төртешү; 2) *күч.* төрткәләшү, шаярышу
itiyat *и.* гадәт, күнекмә
itlik *и.* этлек, начарлык
ittifak *и. иск.* иттифак, бергәлек, берләшмә
ittifakla *рәв.* бердәм, уй-фикер берлеге белән
ivmek *ф.* ашыгу, кабалану ◊ **iven kız ere varmaz**, **varsa dahi baht bulmaz** кияүгә ашыккан кыз иргә бармас, барса да бәхет тапмас
ivdirmek *ф.* тизләтү, шәбәйтү, кызулату
ivecen *с.* ашыгучан; җитез
ivedi 1. *и.* ашыгычлык. 2. *с.* ашыгыч
ivedilerimek *ф.* ашыгу, кабалану
ivedili *с.* ашыгыч
ivgi *и. сөйл.* балта, аркылы балта, бәлҗә
iye *и.* ия, хуҗа, милек биләүче
iyelik *и.* милеккә хокук
iyi *с.* яхшы, әйбәт
iyileşmek *ф.* 1) яхшыру; 2) сәламәтләнү
iyileştirmek *ф.* 1) яхшырту; 2) сәламәтләндерү
iyilik *и.* 1) яхшылык; 2) муллык, мул тормыш
iyimser *и.* оптимист, киләчәккә ышаныч белән караучы
iyodür *с.* йодлы; *potasyum iyodür* йодлы калий
iyon *и. физ. хим.* ион; *iyon nizamı* ионнар тәртибе
iyot *и.* йод

iz *и. төрле мәгъ.* эз ◊ **izini kaybettirmek** эзен югалту
izafe *и.* 1) үзләштерү; 2) кушу
izafet *и.* 1) изафә; 2) *фәлс.* бәйләнеш
izah *и.* аңлату, төшендерү
izahat *и.* аңлатма
izbe *с.* иңкел һәм дымлы (*җир*)
izci *и.* эзтабар; тикшерүче
izdiham *и.* 1) зур төркем; 2) кысрыклык, тыгызлык
izin *и.* 1) рөхсәт; 2) ял, отпуск
izinli *с.* ялдагы, отпускадагы (*кеше*)
izinsiz 1. *и.* 1) (*җәза буларак*) ял көнендә ял бирелмәгән; 2) бу төр җәзаның исеме. 2. *рәв.* рөхсәтсез
izlemek *ф.* 1) эзеннән бару; эзәрлекләү; 2) күзәтү, карау; 3) (*билгеле бер юнәлештә*) китү
izlek *и.* сукмак
izolâsyon *и.* изоляция
izolatör *и.* изолятор
izzetinefis *и.* горурлык; үз-үзеңне ярату

J

jaguar *и.* ягуар
jaketatay *и.* визит киеме, рәсми визит вакытында киелә торган махсус тегелешле пиджак
jaluzi *и.* жалюзи
jambon *и.* окорок, тозланган яки ысланган дуңгыз ите
jandarma *и.* 1) жандарм, жандармерия; 2) *күч.* зирәк, үткен
jandarmalık *и.* 1) жандарм хезмәте; 2) *күч.* зирәклек
janjanlı *с.* янып (ялтырап) торган, төрле
jant *и.* тугым (*тәгәрмәчтә*)
Japon *и.* япон, япон кешесе
Japonca 1. *и.* япон теле. 2. *рәв.* япон телендә, японча
jartiyer *и.* бәйләвеч, будыргыч
jelatin *и.* желатин
jeneratör *и.* генератор
jenerik *и.* титра
jest *и.* жест
jeton *и.* жетон ◊ **jetonu geç düşmek** тиз аңлый алмау, озак барып җитү
jile *и.* жилет
jilet *и.* куркынычсыз пәке, бритва
jimnastik *и.* гимнастика
jimnastikçi *и.* гимнаст
jinekolog *и.* гинеколог
jinekoloji *и.* гинекология
jokey *и.* жокей
judo *и.* дзюдо
jurnal *и.* 1) әләк, донос; 2) көндәлек (*рапорт*)
jübile *и.* юбилей
Jüpiter *и.* Юпитер
jüpon *и.* эчке итәк, астар итәк
jüri *и.* жюри

K

kaba *с.* 1) тупас, дорфа; килешсез; *kab**a** adam* дорфа кеше; 2) гади, ямьсез, тупас; 3) эре бөртекле; эре тартылган (*он*); 4) күперенке, кабарынкы; **kaba kulak** *мед.* колак арты бизе шешү авыруы, свинка

kabaca 1. *рәв.* тупас; ашык-пошык. 2. *с.* 1) зур гына; 2) якынча

kabadayı 1. *и.* дуамал, гаугачы. 2. *с.* 1) кыю, булдыклы; 2) иң яхшы

kabahat *и.* гаеп, гөнаһ, хата эш; **kabahati yüklemek** гаебен (башкага) аудару; **kabahati var** гаебе бар; **kabahat etmek** (**yapmak**) хата эш кылу

kabahatli *с.* гаепле; гөнаһлы

kabahatsizlik *и.* гаепсезлек; гөнаһсызлык

kabak 1. *и.* 1) кабак, ташкабак; *kabak çekirdeği* кабак төше; *kabak dolması* фаршланган ташкабак; *kabak haşlaması* парда пешерелгән кабак; 2) кальянның бер тере (*гашиш*); *kabak çekmek* гашиш тарту. 2. *с.* 1) *күч.* тупас, тәрбиясез; 2) өлгермәгән, җитешмәгән, пешмәгән, тәмсез (*кавын, карбыз тур.*); *karpuz kabak çıktı* карбыз өлгермәгән булып чыкты; 3) пеләш; *kabak kafalı* **a**) пеләш башлы; б) *күч.* ахмак, акылсыз

kabakçı *и.* 1) кабак сатучы; 2) *арго.* гашиш сатучы

kabakgiller *и. бот.* кабаксыманнар

kabaklamak *ф.* агач ботакларын кырку (кисеп төшерү)

kabaklaşmak *ф.* 1) чәч коелу, пеләшләнү; 2) ашалып шомару

kabaklık *и.* 1) өлгермәгәнлек, пешмәгәнлек (*кавын, карбыз тур.*); 2) пеләшлек; 3) *күч.* билгесезлек

kabala *рәв.* тулысынча, бөтенләй

kabalak I *и. иск.* хәрбиләр кия торган баш киеме

kabalak II *и. диал.* (*су буйларында һәм кырларда үсә торган*) кабакка охшаш яфраклы үсемлек

kabalaşmak *ф.* 1) тупас (әдәпсез) кылану; 2) начар (тупас) сүзләр әйтү

kaban I *и. сөйл.* текә үр

kaban II *и.* пәлтә

kabarmak *ф.* 1) кабару, күтәрелү, күперү (*камыр тур*); 2) кубу, аерылу; 3) *күч.* тәкәбберләнү, һавалану

kabara *и.* кадак (*аяк киеме өчен*)

kabarcık *и.* 1) кабарчык; куык; 2) эренле шеш

kabarcıktanmak *ф.* кабарып чыгу, кабарчыклану

kabarcıklı *с.* кабарчыклы, куыклы

kabare *и.* кабаре (*зур булмаган кафе*)

kabartmak *ф.* 1) кабарту, күпертү; 2) (*җирне*) йомшарту

kabartma *и.* 1) кабарту эше; 2) басып (чокырлатып) бизәк төшерү

kabız *и.* эч кибү, эч кату

kabil I *с.* булдыра алырлык, мөмкин булган

kabil II *бәйл.* кебек, кебегрәк, охшаш; рәтеннән

kabile *и.* кабилә

kabiliyet *и.* сәләт, мөмкинлек

kabiliyetli *с.* сәләтле

kabiliyetsiz *с.* сәләтсез

kabin *и. төрле мәгъ.* кабина

kabine *и.* 1) министрлар советы; *kabine buhranı* дәүләт кризисы; 2) кабинет, эш бүлмәсе □ **kabine başkanı** премьер-министр

kabir *и.* кабер, гүр

kablo *и.* кабель

kabuk *и.* кабык, кайры ◊ (**kendi**) **kabuğuna çekilmek** (үз) кабыгына бикләнү, йомылу

kabuklanmak *ф.* кабыклану
kabul *и.* 1) кабул итү, килешү; 2) кабул итү, күрешү; 3) кабул итеп алу (*нәрсәнедер*)
kaburga *и.* 1) кабырга; 2) нәрсәнең дә булса чите (кырые, яны)
kâbus 1. *и.* куркыныч төш, саташу. 2. *с.* куркыныч
kabza *и.* тоткыч, тотка, сап
kabzımal *и.* алып сатар
kaç *а.* 1) күпме, ничә, никадәр; 2) берничә, ничәдер; *kaç gündür söyleyemiyorum* берничә көн инде сөйли алмыйча йөрим
kaçmak *ф.* 1) качу, яшеренү; 2) юкка чыгу; 3) керү; *göze bir çöp kaçmış* күзгә чүп керде ◊ **kaçanın anası ağlamamış** сакланганның анасы еламас
kaçak I *и. с.* качак, качкын
kaçak *и.* саркып чыккан сыеклык, чыккан газ һ. б. ш.
kaçakçı *и.* контрабандист
kaçamak I *рәв.* яшерен, астыртын
kaçamak *и.* кукуруз оныннан пешерелгән майлы ашамлык
kaçar *а.* ничәләп, ничәшәр
kaçık *с.* 1) янтайган; 2) сүтелгән, күзе киткән; 3) *күч.* юләр, акылга зәгыйфь
kaçıklık *и.* 1) авышлык, сөзәклек; 2) *күч.* юләрлек
kaçınmak *ф.* качу, тайпылу, читләшү
kaçıncı *а.* ничәнче
kaçınılmaz *с.* котылгысыз
kaçırmak *ф.* 1) китүенә (качуына) сәбәп булу; 2) (*бер эшне*) вакытында эшли алмау; *il**â**cın saatini kaçırdım* даруны вакытында эчә алмадым; *uçağı kaçırdım* самолетка соңга калдым; 3) яшерен үткәрү (кертү, китерү); 4) яшерү □ **fırsatı kaçırmak** форсаттан файдалана алмау ◊ **aklını kaçırmak** акылдан язу; **fazla**(**ca**) **kaçırmak** артыгын эчү
kaçkın *и.* качкын
kadar *бәйл.* кадәр, хәтле, чаклы
kadeh *и.* бокал, рюмка
kadem *и.* 1) *иск.* адым; 2) *күч.* бәхет, тәләй
kademe *и.* баскыч, басма
kader *и.* тәкъдир, язмыш
kadı *и.* казый, судья
kadın *и.* 1) хатын; 2) хуҗабикә ◊ **kadın ağızlı** гайбәтче
kadife *и.* бәрхет
kadir *и.* 1) *иск.* кадер, бәя, дәрәҗә; 2) *астр.* йолдызның яктылык зурлыгы
kadit *с.* ябык, зәгыйфь
kadran *и.* циферблат; шкала
kadril *и.* кадриль
kadro *и.* кадрлар, шәхси состав
kafa *и.* 1) баш, кеше яки хайван башы; 2) *күч.* акыл, зиһен ◊ **kafa patlatmak** баш вату, уйлау; **kafa tutmak** баш бирмәү, баш имәү
kafatasçı *и.* расачы, расачылык тарафдары
kafatası *и.* баш сөяге
kafein *и.* кофеин
kafes *и.* 1) читлек; *kuş kafesi* кош читлеге; 2) рәшәткә; 3) каркас
kafeterya *и.* кафетерий
kâfi *с.* җитәрлек
kafile *и.* 1) кәрван; 2) төркем; командә; *askeri kafile* хәрби эшелон; *muhtelit kafile* җыелма командә
kâfir *и.* кяфер

kafiye *и.* рифма, кафия
kafkasyalı *с.* кавказлы, Кавказда яшәүче
kâfur *и.* 1) камфара; 2) *күч.* ап-ак, кардай ак
kâgir *с.* таштан (кирпечтән) салынган (*өй, бина, кибет*)
kağan *и.* каган
kağıt *и.* 1) кәгазь; *kâğıt para* кәгазь акча; *duvar kağıdı обой* кәгазе; 2) (*рәсми*) документ; *resmi kağıt* рәсми язу; *aşı kağıdı* прививка ясалу турында белешмә
kağıtçı *и.* кәгазь сатучы; кәгазьче
kağıtçılık *и.* кәгазь җитештерү
kağnı *и.* ике көпчәкле үгез арбасы
kağşamak *ф.* 1) какшау, бушау; 2) җимерелү, таркалу; 3) зәгыйфьләнү, начарлану
kağşak *с.* какшаган, тузган
kâh *бәйл.* кайсы чакта, кайбер вакытта
kahır *и.* кайгы, көенеч, хәсрәт □ **kahrını çekmek** кыенлык күрү, азап чигү; **kahrına uğramak** азап күрү, җәбер күрү
kâhin *и.* күрәзәче, фалчы
kahpe *и.* 1) фахишә; уйнашчы; 2) *күч.* мәкерле, хәйләкәр □ **kahpe felek** кәһәр суккан язмыш ◊ **kahpe(nin) dölü** адәм актыгы
kahraman *и.* кәһарман, батыр
kahramanca *рәв.* кәһарманнарча, батырларча
kahretmek *ф.* 1) җимерү, туздыру; 2) җәзалау, интектерү; 3) каргау, рәнҗү
kahrolmak *ф.* газаплану, җәфалану, азап чигү
kahvaltı *и.* иртәнге аш □ **kahvaltı etmek** 1) иртәнге ашны ашау; 2) җиңелчә генә тамак ялгау
kahve *и.* 1) кофе; 2) кафе; *yazık kahve* җәйге (ачык һавадагы) кафе ◊ **kahve parası** чәйлек
kahveci *и.* кафе тотучы, кафе хуҗасы
kâhya *и.* 1) *иск.* идарә итүче, эконом; 2) *тар.* старшина; староста; 3) *күч.* кеше эшенә кысылучы
kaide *и.* 1) кагыйдә, тәртип; 2) нигез, фундамент
kâinat *и.* дөнья, җир йөзе
kak 1. *и.* как; *kayısı kakı* абрикос кагы. 2. *и. күч.* ябык, нечкә
kakmak *ф.* 1) кагу, шаку; 2) этү, төртү; 3) гравёрлау
kakaç *с.* какланган, кипкән
kakao *и.* какао
kakavan *с.* тәкәббер, масаючан, һавалы
kakıç *и.* балык чәнчү коралы
kakım *и.* ас; 2) ас мехы
kakınç *и.* шелтә, үпкә
kakırdamak ф. 1) шытырдау, кыштырдау, шартлау; 2) кибү, кату
kakışmak *ф.* төрткәләшү
kakmacı *и.* гравёр
kaknem *с.* 1) ябык, чандыр; 2) шыксыз, ямьсез; 3) усал, ачулы
kaktüs *и.* кактус
kâkül *и.* маңгай чәче, маңгайдагы чәч бөтеркәсе
kalmak *ф.* 1) *төрле мәгъ.* калу; *aç kaldı* ач калды; 2) булу, тору; *otelde kalıyorum* кунакханәдә торам (тукталдым); *bir hafta yollarda kaldı* бер атна юлда булды; 3) класстан күчми калу □ **kaldı ki** аннан башка; (**bana**) **kalsa** (**kalırsa**) минемчә
kala *бәйл.* кала; *ikiye beş kala* ике (тулырга) биш минут кала; *köye iki kilometre kala benzin bitmiş* авылга ике километр кала бензин бетте
kalabalık 1. *и.* төркем, өер; *kalabalık içinde* халык төркеме эчендә. 2. *с.* күп санлы,

бик күп; *kalabalık bir şehir* күп халыклы шәһәр; *kalabalık bir aile* зур гаилә; □ **kalabalık etmek** 1) ыгы-зыгы тудыру; 2) урын алып тору, өелеп тору, чәчелеп яту (*әйберләр тур.*)

kalafat *и.* 1) *диңг.* (*көймә, кораб*) такталарын тыгызлау (ябыштырып ныгыту) эше; 2) *тар.* гаскәриләр кия торган бер төр башлык; 3) *тар.* вәзирләр кия торган башлык

kalamar *и.* кальмар

kalas *и.* калын такта; өрлек

kalay *и.* 1) аккургаш, кургаш катлавы; 2) *сөйл.* бик каты ачулану, сугу

kalben *рәв.* чын күңелдән, йөрәктән

kalbî *с.* йөрәктән чыккан

kalbur *и.* эре иләк; **kalbur makinesi** чәчкеч ◊ **kalbur deliğinden düşmek** иләк тишегеннән чыгу, энә күзеннән үтү; **kalburla su taşımak** иләк белән су ташу

kalburüstü *с.* танылган; сайлап алынган ◊ **kalburüstüne gelenler** җәмгыятьнең каймагы

kalça *и.* бот □ **kalça kemiği** *анат.* бот сөяге; **eller kalçaya**! куллар янга!

kalçete *и.* үрелгән бау

kalçın *и.* читек

kaldırmak *ф.* 1) *төрле мәгъ.* күтәрү; *işinden başını kaldırmadan* эштән башын күтәрмичә; *toz kaldırmayın!* тузан күтәрмәгез!; 2) җыеп алу; *ekinleri kaldırmak* игеннәрне җыеп алу; 3) урнаштыру, тапшыру; *hastanı hastahaneye kaldırmak* авыруны хастаханәгә тапшыру (салу); 4) бетерү, булдырмау, юкка чыгару, үткәрмәү; *askeri üsleri kaldırmak* хәрби базаларны бетерү; *ortadan kaldırmak* юкка чыгару; 5) уяту, торгызу; 6) чыдау, кичерү, түзү; 7) күмү (*мәетне*) ; **içi** (**mideyi**) **kaldırmak** күңелне болгату

kaldıraç *и.* этәргеч, рычаг; *kaldıraç kolu* рычаг тоткасы

kaldırım *и.* 1) тротуар; 2) таш түшәлгән юл

kale *и.* 1) ныгытма, крепость; 2) капка; *kaleye gol atmak* капкага туп кертү; 3) терәк, таяныч; 4) фил (*шахматта*)

kaleci *и.* капкачы

kalem *и.* 1) каләм; карандаш, ручка; *dolma kalem* авторучка; *kalem açmak* карандаш очлау; *kurşun kalem* карандаш; *renkli kalemler* буяу карандашлары; 2) канцелярия, бюро; 3) кискеч ◊ **kalem sahibi** яхшы язучы, әдип; каләм иясе

kalemtıraş *и.* каләм очлагыч

kalender *и.* дәрвиш; читләшкән

kalfa *и.* 1) өйрәнчек, оста ярдәмчесе; 2) балаларны өйләреннән мәктәпкә, мәктәптән өйләренә озатып йөрүче кеше

kalıcı *с.* үлемсез, мәңгелек (*әсәр тур.*)

kalık *с. и. сөйл.* 1) калдык, артык; 2) сазаган кыз, карт кыз

kalımsız *с.* фани

kalın I *с.* 1) калын; 2) юан ◊ **kalın kafalı** аңгыра

kalın *и.* калым

kalınbağırsak *и. анат.* юан эчәк

kalınlaşmak *ф.* 1) тазару, калынаю; 2) куеру, тыгызлану

kalıp *и.* 1) калып, форма, үрнәк; 2) аяк киеме калыбы; 3) кисәк; *iki kalıp sabun* ике кисәк сабын; 4) кыяфәт, килбәт, күренеш □ **kalıp kıyafet** тышкы күренеш ◊ **kalıbını basmak** раслау

kalıplamak *ф.* калыплау, формага салу

kalıt *и.* мирас

kalıtçı *и.* варис

kalıtım *и. биол.* нәселдәнлек, нәселдән нәселгә күчү

kalıtımbilimi *и.* генетика фәне

kalıtsal *с.* нәселдән килгән (күчкән)
kalibre *и.* калибр
kalifiye *с.* квалификацияле; *kalifiye işçi* квалификацияле эшче
kalinos *и.* алабуга балыгы
kalite 1. *и.* сыйфат; *kalitesi bozuk* сыйфаты түбән. 2. *с.* яхшы сыйфатлы, дәрәҗәле; *kalite şarap яхшы* сыйфатлы шәраб
kaliteli *с.* яхшы сыйфатлы
kalitesiz *с.* сыйфатсыз, түбән сыйфатлы
kalkmak *ф.* 1) калку, күтәрелү, тору; 2) китү, кузгалып китү; *tren kalktı* поезд кузгалып китте; 3) бетү, юкка чыгу; күренми башлау; *şirket kalktı* ширкәт таркалды; *piyasadan kahve kalktı* сатуда кофе күренми башлады; 4) кубу, төшү; *derisi kalktı* тиресе купты; 5) җыеп алу; *ürün kalktı* уңыш җыеп алынды
kalkan *и.* калкан ◊ **kalkan dikeni** *бот.* шайтан таягы
kalker *и.* известьташ
kalkık *с.* 1) калку, чыгып торган; 2) чыгынкы, кабарынкы
kalkınmak *ф.* күтәрелеп китү, аякка басу
kalkındırmak *ф.* күтәрү, торгызу
kalleş *с.* ышанычсыз
kaloş *и.* калош
kalp I *и.* йөрәк □ **kalp adalesi** *анат.* миокард; **kalpten** чын күңелдән ◊ **kalbi(ni) açmak** йөрәк серен ачу
kalp II *и. иск.* үзгәреш
kalp III *с.* ялган, ясалма; *kalp akçe* ялган акчалар; *kalp adam* риялы кеше
kalpli *с.* йөрәк авырулы
kalpsiz *с. күч.* каты күңелле, рәхимсез
kalsiyum *и. хим.* кальций
kaltaban *и.* шарлатан, ялганчы
kaltak *и.* 1) ияр (*бер төре*); 2) *сөйл.* азгын хатын-кыз
kalya *и.* кыздырылган кабак (яисә бадымҗан)
kam *и.* шаман, кам
kama *и.* хәнҗәр
kamara *и.* 1) кают; 2) (*Англиядә*) закон чыгару палатасы
kamarot *и.* стюард (*диңгез судносында*)
kamaşmak *ф.* теш камашу; күз чагылу
kambiyo *и.* акча алыштыру (*бер илнекен икенче илнекенә*)
kambur *и.* 1) бөкре; 2) чыгынты
kamçı *и.* камчы
kamera *и.* (кино)камера
kameraman *и.* (кино)оператор
kamış *и.* камыш
kamp *и. төрле мәгъ.* лагерь; *turistik kamp* туристик лагерь
kampana *и.* кыңгырау, *чаң*
kampanya *и.* кампания; *seçim kampanyası* сайлау кампаниясе
kamu *и.* бөтен халык, җәмәгатьчелек; **kamu oyu** җәмәгатьчелек фикере; **kamu tanrıcı** пантеист, табигать көчләренә табынучы
kamyon *и.* йөк машинасы
kamyonet *и.* пикап, җиңел йөк машинасы
kan *и.* кан; *kan boğmak* башына кан саву; *kan cisimciği* кан тәнчекләре; *kan damarları* кан тамырлары; *kan dolaşımı* кан әйләнеше; *kan sulanması* азканлылык, анемия ◊ **kan beynine çıkmak** ярсу, ачулану; **kan davası** канлы үч тоту; **kan emici** кан эчүче; **kanı bozuk** затсыз, затлы нәселдән булмаган; **kanı donmak** кан кату; **kanını kurutmak** тәңкәсенә тию

kanmak *ф.* 1) ышану, инану; 2) алдану; 3) канәгать калу, риза булу
kanamak *ф.* кан агу, канау
kanaat *и.* 1) канәгать булу; 2) ышаныч, ышану □ **kanaat getirmek** ышану, ныклы бер фикергә килү
kanal *и. төрле мәгъ.* канал
kanalizasyon *и.* канализация
kanarya *и.* кенәри
kanat *и.* 1) канат (*кошларда, самолетта*); *kanat açmak очып* китү; 2) йөзгеч, канат (*балыкларда, су хайваннарыңда*); 3) фланг; 4) капкач (*тәрәзәдә, ишектә*)
kanatlanmak *ф.* канатлану, очып китү
kanatlı *с.* канатлы
kanatsız *с.* канатсыз
kanaviçe *и.* канва
kanca *и.* ыргак; элгеч; багор ◊ **kancayı takmak** бәйләнү, тәңкәсенә тию
kancalamak *ф.* эләктерү, каптыру
kancık, **kancuk** *и.* ана хайван
kançılarya *и.* канцелярия
kandırmak *ф.* 1) ышандыру, инандыру; 2) кызыктыру, алдау; 3) туйдыру (*ашатып, эчертеп*)
kandil *и.* шәмдәл
kangal *и.* йомгак, киләп, бәйләм
kangallamak *ф.* чорнау, урау
kanguru *и.* көнгерә
kanıksamak *ф.* 1) күнегү; 2) тую, туеп бетү
kanıt *и.* дәлил, нигез
kani *с.* ышанган, күнгән
kanlamak *ф.* канга буяу
kanlı *с.* канлы
kanser *и.* рак, яман шеш
kansız *с.* кансыз
kantar *и.* бизмән, үлчәү □ **kantar çekmek** 1) үлчәү; 2) *күч.* бизмәнгә салу ◊ **kantarı belinde** хәйләкәр
kantarlamak *ф.* үлчәү
kantat *и. муз.* кантата
kantin *и.* ашханә, буфет (*билгеле бер учреждение эченда*)
kanun I *и.* канун, закон; *kanuna aykırı* законга каршы (*эшләр*) □ **kanun koyucu** закон чыгаручы
kanun II *и.* кыллы музыка уен коралы
kanyak *и.* коньяк
kaos *и.* хаос, тәртипсезлек
kap I *и.* 1) кап, савыт; *kap kacak* кухня (аш өе) савыт-сабасы; 2) тыш, тышча; *kap geçirmek* тышлау; *yorgan kabı* юрган тышы; 3) порция, аш төре; *iki kap yemek* ике порция ашамлык
kap II *и.* плащ
kapmak *ф.* эләктерү, тоту
kapamak *ф.* 1) ябу; 2) бикләү; 3) томалау; 4) өзү, туктату
kapak *и.* капкач, каплавыч; *tencere kapağı* кастрюль капкачы
kapaklanmak *ф.* барып төшү, егылу
kapalı *с.* ябык, бикле
kapan *и.* капкын; ау, тозак
kapanmak *ф.* 1) ябылу, бикләнү; 2) тәмамлану
kapasite *и.* 1) *физ.* сыйдырышлылык (*мәс., конденсаторның*); 2) *күч.* аңлау сәләте

kapı *и.* 1) ишек, капка; *kapıyı çalmak* ишек шаку; 2) эш урыны; **kapı yoldaşı** хезмәттәш, коллега
kapıcı *и.* швейцар, каравылчы
kapılmak *ф.* 1) эләгү; 2) *күч.* мавыгу, бирелү; 3) *күч.* күзе төшү, гашыйк булу; 4) *күч.* (*сүзгә*) алдану
kapik *и.* бер тиенлек акча
kapital *и.* капитал
kapitalizm *и.* капитализм
kaplamak *ф.* каплау, бөркәү, тышлау, йөзләү
kaplama 1. *и.* каплам; *duvar kaplaması* стена капламы. 2. *с.* каплама, капланган; *bu bilezik kaplama değil* бу беләзек капламалы (башка бер металл белән капланган) түгел
kaplan *и.* каплан, юлбарыс
kapot *и.* капот
kapris *и.* көйсезлек, кирелек, назлылык
kapsam *и.* өлкә, сфера
kapsamak *ф.* тоту, чолгау эченә алу
kaptan *и.* капитан
kaput I *и.* 1) шинель; 2) капот; 3) презерватив
kaput II *и.* (*көрт уенында*) рәттән берничә тапкыр җиңү
kar *и.* кар
kâr *и.* табыш, төшем; файда; □ **kâr bırakmak** табыш китерү
kara I *и.* җир, коры җир, континент
kara II 1. *и.* 1) кара төс; 2) *күч.* йөз кызыллыгы, тап. 2. *с.* 1) кара; 2) караңгы; 3) *күч.* кара, авыр, бәхетсез □ **kara biber** кара борыч; кага **buğday** карабодай; **kara ciğer** бавыр; **kara çalı** *бот.* күгән куагы; **kara çayır** *бот.* тиле бодай; **kara sinek** чебен
karaağaç *и.* карама агачы
karabaş *и.* 1) монах, кара бүрек; 2) аскет, дәрвиш
karaburçak *и. бот.* вика, кәрешкә
karaca *и.* кыр кәҗәсе, җәйрән
karagül *и.* каракүл сарыгы
karağı I *и.* кисәү агачы
karağı *и.* сукырлык (*тавык күзе*)
karahindiba *и. бот.* тузганак
karaim *и.* караим
karaimce 1. *и.* караим теле. 2. *рәв.* караим телендә, караимча
karakol *и.* полиция, полиция участогы
karakter *и.* холык, характер
karalamak *ф.* 1) каралту, пычрату, буяу; 2) *күч.* яманлау
karalama *и.* каралама
karalık *и.* каралык
karaltı *и.* шәүлә
karamsar *с.* өметсез, күңел төшенкелегенә бирелгән (*кеше*)
karanfil *и.* канәфер чәчәге
karanlık *и.* караңгылык
karantina *и.* карантин
karar *и.* 1) карар; *karar almak* карар кабул итү; 2) таман; чама; *çorbanın tuzu karar* шулпаның тозы таман; □ **karar kılmak** карарга килү; **karara bağlanmak** мәсьәлә хәл ителү
kararmak *ф.* 1) каралу; 2) караңгылану
kararlamak *ф.* якынча билгеләү

kararlı *с.* тәвәккәл, кыю
kararsız *с.* 1) үзгәрүчән, алмашынучан; 2) икеләнүчән, кыюсыз
karavaş *и. мар.* кол, кәнизәк
karayolu *и.* таш юл
karbon *и.* углерод □ **karbon dönemi** *геол.* ташкүмер чоры; **karbon kâğıdı** күчергеч кәгазь
kardaş, **kardeş** *и.* кардәш; *öz kardeş* бертуган; *kız kardeş* кыз туган, кыз кардәш; *erkek kardeş* ир туган
kare *и.* 1) квадрат; 2) дүртпочмак □ **kare kök** *мат.* квадрат тамыр
kareli *с.* шакмаклы
karga I *и.* карга □ **ekin kargası** кара карга ◊ **karga karganın gözün oymaz** карга карганың күзен чукымас
karga II *и. диңг.* 1) (*нәрсәнең дә булса*) баштүбән килүе; 2) җилкәннәрне җыю
kargacık burgacık *с.* кәкре, чалыш (*язу тур.*)
kargı *и.* 1) камыш; 2) ыргаксыман зур кармак (*эре балыклар өчен*); 3) *иск.* сөңге
kargımak *ф.* каргау
kargış *и.* каргыш
kargo *и.* 1) йөк корабы; 2) транспорт белән йөк ташу; ташылган йөк
karı *и.* 1) хатын-кыз; 2) ир хатыны □ **karı koca** ирле-хатынлы
karık I *и.* (*ак кардан*) күз чагылу
karık *и.* 1) канау; арык; 2) буразна
karıkmak *ф.* күз чагылу
karın *и.* корсак, эч, карын
karınmak *ф.* катышу
karınca *и.* кырмыска; *karınca yuvası* кырмыска оясы □ **karınca asidi** кырмыска кислотасы
karıncayiyen *и. зоол.* кырмыскаашар
karınlamak *ф.* килеп туктау (*ярга*)
karınlı *с.* зур корсаклы
karıntı *и.* су әйләнмәсе
karış *и.* карыш; *toprağı karış-karış müdafaa etmek* һәр карыш җирне саклау ◊ **karış boylu** карыш буйлы
karışmak *ф.* 1) буталу, катышу; 2) югалу, юкка чыгу; 3) үзгәрү
karışık *с.* тәртипсез, буталчык, катлаулы, четерекле
karışlamak *ф.* карышлап үлчәү
karides *и.* креветка
karikatür *и.* карикатура
kariyer *и.* 1) карьера; 2) мәсләк; белгечлек, профессия
karkas *и.* каркас, тимер-бетон бина
karlamak *ф.* кар яву
karlı *с.* карлы, кар белән капланган ◊ **karlı yıl kârlı yıl** карлы ел - уңышлы (игенле) ел
kârlı *с.* файдалы, табышлы
karlık *и.* кар базы
kartuk *и.* карлук (төрки кабилә)
karmaç *и.* болгаткыч, миксер
karmakarış *с.* тәртипсез, буталчык, таркау
karmakarışık *с.* үтә тәртипсез
karmanyolacı *и.* бандит, талаучы
karmaşık *с.* катлаулы; четерекле
karnabahar *и.* чәчәк(ле) кәбестә, төсле кәбестә
karnaval *и.* карнавал

karne *и.* 1) *кенәгә*; 2) көндәлек; 3) карточка; *ekmek karnesi* икмәк карточкасы; *giriş karnesi* пропуск
karnıkara 1. *и.* фасоль. 2. *с. и. күч.* кара йөрәк
karnıyarık *и.* бадымҗан (баклажан) ризыгы
karoser *и.* кузов
karpit *и.* карбид
karpuz *и.* 1) карбыз; 2) түгәрәк, шар; *lamba karpuzu* плафон
karşı 1. *с.* каршы, каршы яктагы; *karşı ev* каршы йорт; *karşı taraf* каршы як. 2. *бәйл.* каршы; *akşama karşı* кичкә таба; кичкә каршы. 3. *и.* каршы як, ал; *karşısına çıkar* каршысына чыгар
karşılamak *ф.* 1) каршы алу; 2) канәгатьләндерү, җавап бирү
karşılaşmak *ф.* очрашу
karşılaştırmak *ф.* чагыштыру
karşılaştırmalı *с.* чагыштырма
karşılık *и. төрле мәгъ.* җавап □ **karşılık vermek** җавап бирү
karşın *бәйл.* (... га) карамастан
karşıt *с.* каршы, капма-каршы
kart, **kartvizit** *и.* визит карточкасы; открытка
kart *с.* карт; олы яшьтәге (*кеше*)
kartal *и.* беркет
kartalmak *ф.* шиңү, сулу
karton *и.* 1) картон, катыргы; 2) блок
kartopu *и.* балан
kartotek *и.* картотека
kartpostal *и.* почта открыткасы
kartuk *и.* (*атка яисә трактурга тагыла торган*) зур тырма
karyola *и.* карават; *karyola örtüsü* карават япмасы; *portatif karyola* раскладушка
kas *и.* мускул; *yürek kası* йөрәк мускулы
kasmak *ф.* 1) кыскарту, тарайту; 2) *күч.* кысу, изү, җәберләү
kasa *и.* 1) касса; 2) сейф; 3) әрҗә; 4) кузов
kasaba *и.* поселок, кечкенә шәһәрчек
kasadar *и.* кассир
kasalamak *ф.* инкассирлау, кассага алу
kasap *и.* 1) итче; 2) ит кибете
kasara *и. диңг.* рубка (*корабта зур палуба өстенә ясалган кечерәк күтәртмә палуба*)
kasavet *и.* тынычсызлык, кайгы
kâse *и.* касә
kasım *и.* ноябрь, ноябрь ае
kasımpatı *и.* хризантема
kasınmak *ф.* тартышу, көзән җыеру
kasınç *и.* кысылу, буылу, спазма
kasıntı *и.* 1) (*киемдә*) кыскарту өчен бөгелгән урын; 2) *күч.* һавалылык, тәкәбберлек
kasıntılı *с.* 1) бөгелгән, бөгеп тегелгән; 2) *күч.* тәкәббер
kasırga *и.* давыл
kasıt *и.* 1) максат; *benim kastım bu değildi* минем максатым бу түгел иде; 2) начар ният; *bana kastı mı var*? миңа карата начар ният бармы?
kaside *и.* касыйдә, мәдхия, мактау шигыре
kasket *и.* каскетка, баш киеме
kasnak *и.* 1) тугым; 2) кыса, чит
kast *и.* каста

kastar *и.* мамык җепне яисә тукыманы агарту
kasten *рәв.* юри, махсус, ачу итеп
kastetmek *ф.* ниятләү, чамалау, күз уңында тоту
kastor *и.* 1) кондыз; 2) кондыз мехы
kasvet *и.* эч пошу, хәсрәт, сагыш
kaş *и.* 1) *төрле мәгъ.* каш; *kalın kara kaşlar* калын кара кашлар; *yüzük kaşı* йөзек кашы; 2) ияр кашы ◊ **kaş atmak** каш сикертү; **kaş yapayın derken göz çıkarmak** каш ясыйм дип, күз чыгару; **kaşla göz arasında** күз ачып йомганчы; **kaşlarını çatmak** каш җыеру (чыту)
kaşalot *и.* кашалот (*китның бер төре*)
kaşarlanmak *ф.* 1) тәжрибә туплау; 2) *күч.* ваемсызлану, яман эшкә бирелү
kaşbastı *и.* тасма (*маңгайга төшереп башка бәйләнә*)
kaşe *и.* 1) тамга, мөһер; 2) пилюля
kaşımak *ф.* кашу
kaşık *и.* кашык; *çorba kaşığı* аш кашыгы; *çay kaşığı* чәй кашыгы □ **kaşıkçı kuşu** пеликан, баба кош
kaşıklamak *ф.* 1) кашык белән ашау; 2) *күч.* (*кашык белән ашала торган ризыкны*) аппетит белән (яратып) ашау
kaşıntı *и.* кычыту
kaşkol *и.* кашне
kaşmer *и.* 1) клоун; 2) хәйләкәр, алдакчы
kaşmir *и.* кашемир
kat 1. *и.* 1) кат, катлам; *bir kat et, bir kat hamur bер* кат ит, бер кат камыр; 2) кат, этаж; *evin ikinci katı* өйнең икенче каты. 2. *рәв.* кат, мәртәбә; *ondan iki kat pahalı* аннан ике кат кыйммәтрәк
katmak *ф.* өстәү, кушу
katalog *и.* каталог
katar *и.* 1) состав, поезд; *askeri katar* хәрби эшелон; 2) колонна, саф; тезем; *kamyon katarı* йөк машиналары колоннасы
katarlamak *ф.* бер рәткә тезелү
kategori *и.* категория
katı *с.* каты; *katı cisim* каты җисем ◊ **katı söz** каты (тупас) сүз
katık *и.* 1) икмәк белән ашала торган берәр җиңел ашамлык (*зәйтүн, сыр, хәлвә һ. б. ш.*); 2) әйрән, катык
katılmak I *ф.* кушылу, катнашу; өстәлү; *fikrinize katılıyorum* фикерегезгә кушылам
katılmak *ф.* буылу, чәчәү; *katıla katıla ağlamak* буыла-буыла елау
katılık *и.* катылык, ныклык
katıntı *и.* катнашма, кушылма
katır *и.* 1) качыр; 2) *күч.* кире, үҗәт
katışmak *ф.* катышу, кушылу
katıyağ *и.* туң май
kaťî *с.* катгый, кискен
katil *и.* 1) үтерүче, катыйль, палач; 2) үтерү □ **katil etmek** *к.:* **katletmek**
kâtip *и.* сәркәтип, секретарь
kafiyen *рәв.* 1) беркайчан (да), бервакытта (да); 2) катгый
katiyet *и.* кискенлек, катгыйлык
katkı *и.* 1) катнашу, ярдәм, өлеш; 2) кушылма; 3) *сөйл.* туйга чакырылганнарның (*туйга кадәр, көндез*) җибәргән бүләкләре
katlamak *ф.* бөкләү, катлау
katletmek *ф.* үтерү
katman *и.* катлам, кат
katmer *и.* 1) катлам, катларның һәрберсе; 2) уртасына май ягылган ике кат икмәк

кисәге
katolik *и.* католик
katot *и.* катод
katran *и.* сумала, дегет ◊ **katran gibi** дегет кебек, кап-кара
katrançamı *и.* нарат агачы
katranlamak *ф.* сумалалау
katran yağı *и.* дегет мае
kauçuk *и.* каучук; *suni kauçuk* синтетик каучук □ **kauçuk köpük** пенопласт
kav *и.* 1) чакма мамыгы; 2) идән асты, подвал
kavak *и.* тирәк, тирәк агачы
kaval *и.* курай, сыбызгы
kavanoz *и.* пыяла банкы
kavas *и.* йомышчы, курьер
kavga *и.* гауга, тавыш, бәхәс
kavim *и.* кавем, халык
kavlamak *ф.* кубу, кубып төшү
kavlıç *и.* бүсер
kavramak *ф.* 1) эләктерү, нык кысып тоту; 2) *күч.* төшенү, аңлау
kavram *и.* аң, фикер
kavruk *с.* 1) кипкән, коры; 2) кыздырылган; 3) *күч.* ябык, кипкән
kavrulmak *ф.* 1) куырылу, кыздырылу; 2) кызыну
kavun *и.* кавын
kavurmak *ф.* 1) куыру, кыздыру; 2) яндыру, көйдерү
kavuşmak *ф.* 1) кавышу, очрашу; 2) алу, ирешү
kavuz *и.* кибәк
kaymak *ф.* шуу, таю; *ayağı kaydı* аягы тайды
kaya *и.* кыя
kayak *и.* чаңгы
kayakçı *и.* чаңгычы
kayalık *с.* кыялы, кыя ташлы
kaybetmek *ф.* 1) югалту; *kan kaybetmek* кан югалту; 2) оттыру; *maçı kaybetmek* ярышны оттыру ◊ **gözden kaybetmek** күздән югалту; **kendini kaybetmek** югалып калу
kaybolmak *ф.* югалу, юкка чыгу
kaydetmek *ф.* 1) язып алу, теркәү; 2) игътибар итү; 3) хәтердә калдыру
kaydırmak *ф.* шудыру
kaygan *с.* шома, тайгак
kaygı *и.* кайгы, борчу
kaygılanmak *ф.* кайгыру, борчылу
kaygılı *с.* кайгылы, борчулы
kayık *и.* көймә, каек
kayın I *и.* бүк агачы
kayın II *и.* каенага, биага
kayınbaba *и.* каената, биата
kayıp *и.* 1) югалту; 2) югалган
kayır *и.* утырым, дуен
kayırmak *ф.* 1) кайгырту, игътибар бирү; *zayıfları kayırmak* гарипләрне кайгырту; 2) урнаштыру
kayırıcı *и.* кайгыртучы
kayısı *и.* өрек; абрикос; *kayısı ağacı* өрек агачы; *kayısı tatlısı* (*reçeli*) өрек кайнатмасы
kayış *и.* каеш

kayıt *и.* 1) язу, теркәү; *kayıttan düşmek* исемлектән сызылу; *kayıta geçirmek* билгеләү; 2) төзәтмә, өстәмә, чикләү □ **kayıt kuyut** төрле чикләүләр
kayıtmak *ф.* ваз кичү
kayıtlamak *ф.* алдан килешү, сөйләшеп кую
kayıtsız *с.* 1) теркәлмәгән; 2) *күч.* шарт куелмаган, чикләнмәгән; 3) *күч.* ваемсыз
kaykılmak *ф.* бөгелү, кыйшаю, кыегаю
kaymak *и. төрле мәгъ.* каймак ◊ **toplumun kaymak tabakası** җәмгыятьнең каймагы
kaynamak *ф.* кайнау
kaynaç *и.* гейзер
kaynak *и.* 1) чишмә, кизләү, чыганак; 2) эретеп ябыштыру
kaynakça *и.* библиография
kaynakçı *и.* эретеп ябыштыручы
kaynana *и.* каенана, биана
kaynar *с.* кайнар
kaynarca *и.* гейзер, кайнар чыганак
kaynatmak *ф.* 1) пешерү, кайнату; 2) эретеп ябыштыру
kaypak *с.* 1) тайгак; *kaypak bir yol* тайгак юл; 2) *күч.* ышанычсыз, тотрыксыз
kayra *и.* мәрхәмәт, шәфкать
kayrak *и.* 1) яссы таш; 2) уңдырышсыз җир; 3) кайрак, беләү ташы
kayran *и.* алан
kayser *и.* кайзер, император
kayşamak *ф.* ишелү, убылу, җимерелү
kaytan *и.* 1) кәйтән, мамык (яисә ефәк) бау; 2) *диңг.* җилкәнне яртылаш җыю арканы
kaytarmak *ф.* 1) кайтару, кире бирү; 2) эштән качу
kaz *и.* 1) каз; *kaz tüyü* каз каурые; 2) *күч.* юләр ◊ **kaz beyinli** каз миле (юләр)
kazmak *ф.* 1) казу; 2) уеп ясау
kaza *и.* каза, һәлакәт
kazaen *рәв.* сизмәстән, абайламастан
kazak I *и.* свитер
kazak II *и.* 1) казак, атлы гаскәри; *с.* 2) хатынына баш булган ир
kazak *и.* казакъ
kazakça 1. *и.* казакъ теле. 2. *рәв.* казакъ телендә, казакъча
kazalı *с.* куркыныч, хәвефле
kazan *и.* казан; *kazana atmak* казанга салу
kazanmak *ф.* 1) табыш алу, казану, ирешү, булдыру; 2) оту, алу □ **başarı kazanmak** уңыш казану; **para kazanmak** акча эшләү
kazanç *и.* хезмәт хакы, керем, табыш; *senelik kazanç* еллык керем
kazançlı *с.* файдалы, табышлы, керемле
kazı *и.* казу, казылма □ **kazı yapmak** казу эше белән шөгыльләнү
kazımak *ф.* кыру, кырып чистарту
kazık *и.* казык, субай, багана
kazıklamak *ф.* 1) казык кагу; 2) *мар.* казыкка утырту, җәзасын бирү
kazma *и.* кәйлә
kazmir *и.* кашемир
kazurat *и.* экскремент, нәҗес
kebap *и.* 1) шашлык, кәбаб; 2) кыздырылган ашамлык
kebze *и. сөйл.* калак сөяге
keçe *и.* киез, тула
keçeci *и.* киез басучы
keçelemek *ф.* 1) киез белән тышлау; 2) киез белән ышкып ялтырату

keçi *и.* кәҗә □ **ankara keçesi** ангор кәҗәсе
keder *и.* кайгы, хәсрәт, көенеч
kederlenmek ф. кайгыру, хәсрәтләнү
kederli *с.* кайгылы, сагышлы, хәсрәтле
kedi *и.* мәче, песи
kefalet *и.* гарантия, ышаныч
kefen *и.* кәфен
kefenlemek *ф.* кәфенләү
kefil *и.* гарант, җаваплылыкны үз өстенә алучы
kehanet *и.* күрәзәче
kehribar *и. с.* 1) гәрәбә; 2) гәрәбәдән эшләнгән
kek *и.* кекс
keke *и.* тотлыгу
kekelemek *ф.* тотлыгу, тотлыгып сөйләшү
kekeme *и.* сакау
kekik *и.* тимьян куагы, исле үлән
keklik *и.* кыр тавыгы
kekre *с.* авызны камаштыра торган
kel *и.* 1) таз, пеләш; 2) кырчын, кутыр; 3) ялангач, шәрә ◊ **kel açılmak** кимчелек күренү
kelâmıkadim *и.* Коръән, Коръәне кәрим
kele *и.* үгез бозау
kelebek *и.* күбәләк; *gece kelebekleri* төн күбәләкләре □ **kelebek gözlük** пенсне; **kelebek kurbağalama** баттерфляй
kelep *и.* 1) өлгермәгән кавын; 2) салның бер төре; 3) *сөйл.* дивана
kelepçe *и.* кул богавы; *kelepçe takmak* кулга богау салу
kelepir *с.* арзан, очсыз, юнь
keler *и.* кәлтә □ **su keleri** саламандра; **yeşil keler** яшел кәлтә
kelime *и.* сүз; *kelime hazinesi* сүз байлыгы, лексика
kelimesiz *с.* сүзсез
kelle *и.* 1) баш, баш түбәсе; 2) данә, баш; *iki kelle lâhana* ике баш кәбестә; 3) башак
keloğlan *и.* Келоглан (*төрек әкиятләре герое*)
kem *с.* 1) начар, яман, әшәке; *kem söz* яман сүз; 2) *иск.* ким, аз ◊ **kem göz** каты күз, күз тидерә торган кеше
kemal *с.* 1) камил, җитлеккән, тәжрибәле; 2) (*күп дигәндә*) бәясе; *bunun kemali on kuruş* моның бәясе күп дигәндә ун куруш
keman *и.* 1) скрипка; *keman çalmak* скрипкада уйнау; 2) *иск.* җәя ◊ **keman etmek** бөгү; **keman gibi** сызылып киткән (*каш*) **kemancı** *и.* скрипкачы **kemane** *и.* смычок, кәманча **keme** *и. сөйл.* күсе, комак **kemer** *и.* 1) билбау, каеш; 2) (*киемнәрдә*) бил ◊ **kemer burun** кәкре борын
kemik *и.* сөяк; *kemik iliği* җелек; *adud kemiği* кулбаш сөяге; *boyun kemikleri* муен умырткалары ◊ **kemik atmak** сөяк ташлау; **kemiklerine (kemiğe) işlemek** җелегенә үтү (*суык һ. б.*)
kemikleşmek *ф.* сөякләнү, сөяккә әйләнү
kemikli *с.* сөякле
kemiksiz *с.* сөяксез
kemirmek *ф.* кимерү
kemircik *и.* кимерчәк
kemirgen *и.* кимерүче
kem kum *рәв.* ык-мык □ **kem kum etmek** ык-мык итү
kemlik *и.* явызлык, яманлык
kenar 1. *и.* кырый, чит; яр; *derenin kenarları* елга кырые, елга ярлары; *kumaşın*

kenarı тукыманың чите. 2. *с.* читтәге, аулак
kenarlı *с.* читле, кырыйлы
kenarsız *с.* чиксез, очсыз-кырыйсыз
kendi *а.* үз; *kendi evim* үземнең өем □ **kendince** үзенчә ◊ **kendi düşen ağlamaz** үзе егылган еламас
kendiliğinden *рәв.* үзеннән-үзе, үз алдына
kendilik *и.* асыл, нигез
kendir *и.* киндер
kene *и.* талпан, урман бете
kenet *и.* металл кыстыргыч (*атлама, беркеткеч*)
kenetlemek *ф.* ныгыту, беркетү, тоташтыру
kenevir *и.* киндер ◊ **kenevir kuşu** киндер чыпчыгы
kent *и.* шәһәр
kepaze *с.* 1) шыксыз, ямьсез; 2) әшәке, начар □ **kepaze etmek** оятка калдыру
kepçe *и.* 1) чүмеч; 2) шабала; 3) бәләкәй сөкә (*күбәләк авы*)
kepek *и.* 1) көрпә; 2) кавык
kepenek I *и.* күбәләк, вак күбәләк
kepenek II *и.* бурка
kepenk *и.* тәрәзә капкачы
kepez *и.* кыя таш (*диңгездә*)
kepir *и.* тозлы туфрак
keramet *и.* 1) могҗиза; 2) илаһи көч
kere *и.* мәртәбә, тапкыр, кабат
kerem *с.* иск. киң күңелле, намуслы
kereste *и.* төзелеш агачы; *kereste fabrikası* такта яру заводы
kerevet *и.* карават
kerevit *и.* кысла
kerhane *и.* фәхешханә
kermen *и.* ныгытма, кирмән
kerpeten *и.* келәшчә
kerpiç *и.* кирпеч
kertmek *ф.* киртек ясау
kerte *и.* 1) тамга, киртек; 2) *күч.* дәрәҗә
kertenkele *и.* кәлтә елан
kertik *и.* тамга, киртек
kervan *и.* кәрван
kesmek *ф.* 1) кисү; *ekmeği kesmek* ипи кисү; 2) өзү, бүлдерү, туктату; *münasebeti kesmek* мөнәсәбәтләрне өзү; *savaşı kesmek* сугышны туктату; 3) кыскарту, киметү, азайту
kesafet *и.* тыгызлык; *nüfus kesafeti* халыкның тыгызлыгы
kesat *и.* (*сәүдә эшендә*) акрынаю
kese *и.* букча, янчык
kesek *и.* балчык кисәге; кәс
keseklenmek *ф.* кәсләнү
kesekli *с.* кәсле
keseli *с.* янчыклы
keser *и.* айбалта, балта
kesik *с.* кисек, киселгән
kesilmek *ф.* киселү
kesim *и.* 1) кисем, бүлем; 2) кисү; 3) *мар.* аренда; *kesime vermek арендага* бирү
kesin *с.* хәлиткеч, кискен, катгый
kesinleşmek *ф.* катгый карарга килену, кискен хәл ителү

kesinlikle *рәв.* кискен рәвештә
kesinti *и.* 1) кисенте; 2) (*эшнең*) тукталып торуы
kesir *и. мат.* вакланма □ **ondalık kesir** унарлы вакланма
kesişmek *ф.* 1) *төрле мәгъ.* кисешү; 2) суешу
kesişme *и.* кисешү; *kesişme noktası* кисешү ноктасы
kesit *и.* киселеш, кисем
keski *и.* кискеч
keskin *с.* 1) үткен; 2) *күч.* кискен
keskinlik *и.* кискенлек
kesmik *и.* 1) кибәк; 2) әчегән сөтнең куе өлеше; 3) таш булып каткан кәс
kestane *и.* 1) каштан агачы; 2) аксыл-коңгырт төс
kestirme *с.* 1) кыска, киселгән; *kestirme yol* кыска юл; 2) соңгы, кискен, катгый; *kestirme cevap* катгый җавап
keşif *и.* 1) ачыш, белү; *coğrafi keşifler* географик ачышлар; 2) разведка, күзәтү
keşiş *и.* монах
keşişhane *и.* монастырь
keşke *кис.* әгәр, икән
ket *и.* комачау, киртә ◊ **ket vurmak** тоткарлау
ketçap *и.* кетчуп
keten 1. *и.* җитен. 2. *с.* җитен тукымадан булган
keten kuşu *и.* киндер чыпчыгы
kevgir *и.* сөзгеч, тишекле чүмеч
kevser *и.* кәүсәр, оҗмах чишмәсе
keyfî *с.* үзбаштан, баш-баштак
keyfiyet *и.* сыйфат
keyiflenmek *ф.* кәефләнү
keyifli *с.* кәефле
keyifsiz *с.* кәефсез
kez *рәв.* мәртәбә, тапкыр; *bir kez daha sor* тагын бер мәртәбә сора
kezzap *и.* ялганчы
kıble *и.* 1) кыйбла, тараф; 2) Мәккәгә караган як
kıç *и.* арткы як
kıdem *и.* стаж
kıdemli *с.* стажлы, өлкән
kığ *и.* тизәк, тирес; кый *диал.*
kıkırdamak *ф.* кеткелдәү, хихылдау
kıkırdak *и.* кимерчәк □ **kulak kıkırdağı** колак яфрагы
kıkırdak doku *и.* кимерчәк тукыма
kıkır kıkır *иярт.* кет-кет; кыт-кыт; *kıkır kıkır gülmek* кыт-кыт көлү
kıl *и.* 1) кыл, төк; 2) җепсел; 3) кәҗә мамыгы ◊ **kıl gibi** нечкә; **kıl kadar** кыл кадәр (аз гына да); **kılına dokunmamak** тырнак белән дә кагылмау; **kılını kımıldatmamak** кыл да кыймылдата алмау
kılmak *ф.* (*ярд. ф.*) итү, кылу, башкару, эшләү; *azade kılmak* азат итү; *sıfıra müsavi kılmak* нульга тигезләү
kılağı *и. техн.* кылчык (*металлда*)
kılağılamak *ф.* үткенләү, үткерләү, янау
kılavuz *и.* 1) юл күрсәтүче, гид; 2) белешмә
kılavuzlamak *ф.* алып бару, үткәрү
kılcal *с.* кылдай нечкә; *kılcal damar* бик нечкә кан тамыры
kılcan *и.* ат кылыннан үрелгән ятьмә тозак (*кош аулау өчен*)
kılçık *и.* кылчык
kılçıklı *с.* кылчыклы

kılçıksız *с.* кылчыксыз
kılıç *и.* кылыч ◊ **kılıç yarası gider dil yarası gitmez** кылыч ярасы тезелер, тел ярасы төзәлмәс
kılıç bacak *с.* кәкре аяклы
kılıçlamak *ф.* кылыч белән чабу (чәнчү)
kılıçlı *с.* кылычлы
kılıf *и.* тышлык, япкыч, чехол; *yastık kılıfı* мендәр тышлыгы; *şemsiye kılıfı* зонтик чехолы
kılıflamak *ф.* тышлык киертү
kılık *и.* кыяфәт, килбәт; *kılığını değiştirmek* кыяфәтен үзгәртү
kılıklı *с.* (*нинди дә булса*) кыяфәтле; *dilenci kılıklı bir adam* тeләнче кыяфәтле бер кеше
kılıksız *с.* кыяфәтсез, ямьсез, шыксыз
kılsız *с.* йонсыз
kımıldamak *ф.* кыймылдау, хәрәкәт итү
kımıltı *и.* хәрәкәт, йөреш
kımız *и.* кымыз
kımlanmak *ф.* талпыну, калкыну
kın *и.* кын
kına *и.* кына; *kına koymak* (*sürmek, vurmak, yakmak*) кына белән буяу
kınamak *ф.* шелтәләү, әрләү
kınacık *и. бот.* гөмбә (*бөртекле культураларда*)
kinaçiçeği *и.* кына гөле
kınalamak *ф.* кына белән буяу
kınnap *и.* шпагат, нык бау
kıpmak *ф.* күз кысу, күз йомгалау
kıpçak *и.* кыпчак
kıpık *с.* кысык; *kıpık gözlü* кысык күзле
kıpırdamak *ф.* кыбырсу
kıpırdak *и.* кыбырдык, кыбырсык
kıpır kıpır 1. *иярт.* кыбыр-кыбыр, өзлексез (*кыймылдау*). 2. *с.* тиктормас, кыбырсык
kıpkırmızı *с.* кып-кызыл
kıpkızıl *с.* 1) кып-кызыл; 2) *күч.* үтә (*җәте, куе*) кызыл
kır I *с.* аксыл-соры, чал
kır *и.* кыр
kırmak *ф.* 1) кыру, вату, җимерү, сындыру; 2) *күч.* бетерү, юк итү; сындыру; *direncini kırmak* каршы торуын бетерү
kıraç *с.* уңдырышсыз (*туфрак*)
kırağı *и.* кырау, бәс □ **kırağı çalmak** кырау төшү
kıran *и.* 1) чит, кырый; 2) *к.:* **kıraç**; 3) *сөйл.* тау сырты
kıran 1. *с.* ватучы, кыручы. 2. *и.* үләт
kıranta 1. *и.* чәченә чал керә башлаган ир-ат; *kıranta bir erkek* чәченә чал кергән ир-ат. 2. *с.* 1) олпат, акыллы, сабыр; 2) чал кергән (*чәч, сакал*)
kırat *и.* карат (*асылташларны үлчәү берәмлеге*)
kırbaç *и.* чыбыркы
kırcın *и.* үләт, мал кырылу
kırgın *с.* боек, күңелсез, үпкәле
kırgız *и.* кыргыз
kırgızca 1. *и.* кыргыз теле. 2. *рәв.* кыргыз телендә, кыргызча
kırık I *и.* сынык, ватык
kırık *и.* сөяркә (*ир кеше*)

kırılmak *ф.* 1) җимерелү, кырылу ватылу; 2) кырылу, үлү; *açlıktan kırılmak* ачлыктан кырылу; 3) кәеф китү (бозылу); 4) кимү, туктау; *rüzgar kırıldı* җил туктады; *fiyat kırıldı* бәяләр төште
kırım *и.* күпләп үтерү, юк итү □ **ırk kırımı** геноцид
kırımlı *и.* кырымлы, Кырымда яшәүче
kırıntı *и.* сынык, ватык, кыйпылчык
kırışmak *ф.* корышу, җыерылу, таушалу
kırk *сан.* кырык ◊ **kırk evin kedisi** биләмче, өйдән-өйгә йөрүче; **kırk yıl** бик озак вакыт
kırkmak *ф.* кырку, кисү, алу
kırlangıç *и.* карлыгач
kırlık *и.* дала, тигезлек
kırmızı *с.* кызыл
kırmızıbiber *и.* кызыл борыч
kırnak *и.* кәнизәк, җария, кол хатын-кыз
kırpmak *ф.* 1) кырку, кисү, алу; 2) күз кысу (йомгалау)
kırsal *и.* авыл җире
kırtasiye *и.* язу-сызу әйберләре, канцелярия кирәк-яраклары
kırtasiyeci *и.* 1) язу-сызу әйберләрен сатучы; 2) *күч.* бюрократ
kısmak *ф.* кысу, киметү
kısa *с.* кыска ◊ **kısa görüşlü** тар карашлы
kısaca 1. *рәв.* кыскача. 2. *с.* кыска гына, кыскарак кына
kısalmak *ф.* кыскару
kısalık *и.* кыскалык
kısaltmak *ф.* кыскарту
kısık *с.* 1) карлыккан; 2) кысылган; 3) өзек, калтыравык
kısılmak *ф.* кысылу, азаю
kısım I *и.* кисәк, өлеш, бүлек
kısım *и. сөйл.* уч
kısır I *с.* 1) кысыр; 2) *күч.* файдасыз, буш
kısır *и.* бодай ярмасы һәм яшелчәләр салып пешерелгән аш
kısıt *и.* 1) гражданлык хокукларыннан мәхрүм итү; 2) хөкемгә тартылган кешенең үз мөлкәте һәм акчасыннан теләгәнчә файдалана алмавы
kısıtlamak *ф.* 1) хокукларны чикләү; 2) *юр.* хөкемгә тартылган кешегә үз мөлкәтеннән теләгәнчә файдаланырга ирек бирмәү
kıska *и. сөйл.* кыяклы суган
kıskaç *и. кыскыч*
kıskanmak *ф.* 1) көнләү, көнләшү; 2) көнләшү, кызыгу; күпсенү, кызгану; 3) кызгану, җәлләү, яклау
kıskanç *с. и.* көнләшүчән, көнләүчән
kıskançlık *и.* көнләшү, көнләү
kıskı *и.* (*ике әйбер арасына*) кыстырылган нәрсә
kıs kıs *иярт.* хи-хи (*көлү, мыскыллап көлү*)
kıskıvrak *рәв.* нык
kısmen *рәв.* өлешчә, бераз; өлешләп
kısmet *и.* бәхет, уңыш; язмыш
kısrak *и.* бия
kıstas *и.* үлчәү, критерий □ **kıstas tutmak** үлчәү (критерий) итеп алу
kış I *и.* кыш □ **kış baba** Кыш бабай; **kış bastırdı** кыш җитте
kış II *ы.* көш-көш (*кошларны кугаңда әйтелә*)
kışkırtmak *ф.* 1) коткы салу, котырту; 2) кошларны куу
kışla *и.* казарма

kışlamak I *ф.* 1) кыш җитү (башлану); *bu yıl erken kışladı* бу ел кыш иртә килде; 2) кышлау, кыш үткәрү
kışlamak *ф.* (*кошларны*)өркетү, куу
kışlık *с.* кышкы; *kışlık giysi* кышкы кием
kıt *с.* аз, җитәрлек түгел
kıta *и.* 1) кыйтга, өлкә; 2) континент, материк; *avrupa kıtası* Европа континенты
kıtık *и.* сүс; чүбек
kıtırdamak *ф.* кетердәү
kıtır kıtır 1. *с.* кетердәп торган. 2. *рәв.* кетердәтеп, кетер-кетер итеп
kıtırtı *и.* кетердәү, шытырдау,
kıtlama *рәв.* (*чәйне*) шикәр тешләп (*эчү*)
kıtlık *и.* кытлык
kıvam *и.* 1) консистенция (*сыек һәм каты җисемнәрнең йомшаклык, тыгызлык, катылык дәрәҗәсе*); 2) *күч.* (*нәрсәнең дә булса*) иң уңайлы вакыты; җай, уңайлы шартлар
kıvanmak *ф.* куану, горурлану
kıvanç *и.* куаныч
kıvançlı *с.* куанычлы
kıvılcım *и.* очкын, чаткы
kıvırmak *ф.* 1) бөдрәләү, көдрәләү; 2) бөгү, кырыен бөгү; 3) *күч.* башкарып чыгу; 4) *күч.* ялганлау, бөгештерү
kıvırcık 1. *с.* бөдрә. 2. *и.* 1) бөдрә ак йонлы сарык төре; 2) шул сарыкның ите; 3) бөдрәләнеп торган яфраклы бер яшелчә
kıvrak 1. *с.* 1) җанлы, хәрәкәтчән; 2) *сөйл.* каударланучан; 3) *сөйл.* матур, сөйкемле. 2. *и. сөйл.* (*хатын-кызларның*) баш яулыгы, бөркәнчек
kıvraklık *и.* җитезлек, өлгерлек
kıvrılmak *ф.* бөгелү, бөкләнү
kıymak *ф.* 1) ваклау, турау, чабу; 2) аямау, кызганмау; рәхимсезлек күрсәтү; *paraya kıyarsan alabilirsin* акчаңны кызганмасаң, ала алырсың; *kıyamamak* кызгану, мәрхәмәт итү
kıya *и.* җинаять (*кеше үтерү*)
kıyacı *и. с.* җинаятьче, кеше үтерүче
kıyafet *и.* кыяфәт
kıyak *с. сөйл.* 1) кеше үтерүче, залим; 2) яхшы, өстен булган
kıyamet *и.* кыямәт
kıyas *и.* 1) тиңләштерү; 2) чагыштыру; 3) охшату
kıyasen *рәв.* 1) тиңләштереп; 2) чагыштырып; 3) охшатып, ияреп
kıyasıya *с. рәв.* аяусыз, рәхимсез
kıyası *с.* 1) тиешле, яраклы, кагыйдәгә туры килгән; 2) яраклаштырылган
kıyaslamak *ф.* тиңләштерү, охшату
kıyı *и.* 1) яр; *kıyı sıra* яр буйлап; *kıyı boyu çizgisi* яр буе сызыгы; 2) яр буе; *kıyı bölgesi* диңгез буе өлкәсе
kıyıcı 1. *и.* тураучы, ваклаучы. 2. *с.* залим
kıyıcılık *и.* катылык, кансызлык, мәрхәмәтсезлек
kıyık *с.* бик ваклап туралган
kıyılmak *ф.* 1) туралу; 2) мәрхәмәтсезлек күрсәтелү; үтерелү
kıyınmak *ф.* ватылу, хәлсезләнү, кыйналган кебек хис итү, ару
kıyıntı 1. *с.* вакланган, туралган, изелгән. 2. *и.* хәлсезлек, ару
kıyma *и.* вак итеп туралган ит, тарттырылган ит, фарш □ **kıyma makinesi** ит турагыч
kıymalı *с.* фаршланган; фарш тутырылган
kıymet *и.* 1) кыйммәт, хак, бәя; 2) әһәмият, мөһимлек □ **kıymet biçmek** бәяләү;

kıymetini bilmek бәяңне белү; **kıymetten düşmek** очсызлану
kıymetli *с.* кыйммәтле, бәяле, кадерле
kıymetsiz *с.* бәясез, арзан
kıymık *и.* шырпы, кыйпылчык; *parmağıma kıymık battı* бармагыма шырпы кадалды
kız *и.* 1) кыз; *kız arkadaş* дус кыз; 2) кыз бала; *üç kızı var* өч кызы бар ◊ **kız almak** өйләнү
kızmak *ф.* 1) кызу, эсселәнү; 2) *күч.* ярсу, ачулану
kızak *и.* чана □ **ayak kızakları** чаңгы; тимер аяк; **kızak yapmak** шуу; **su kızağı** су чаңгысы
kızaklamak *ф.* шуу
kızalak *и.* мәкнең бер төре
kızamık *и.* кызамык
kızamıkçık *и.* кызылча
kızan I *и.* 1) *сөйл.* малай; 2) егет
kızan II *и. сөйл.* шылтыр (*ана хайваннарда җенси теләкне белдерә*)
kızarmak *ф. төрле мәгъ.* кызару
kızartmak *ф.* 1) кызарту; 2) кыздыру
kızartı *и.* кызыллык **kızböceği** *и.* энә карагы
kızdırmak *ф.* 1) кыздыру; 2) *күч.* ачулану, орышу
kızgın *с.* 1) эссе, эссе һавалы; 2) *күч.* кызу канлы, кызып китүчән
kızıl *с.* 1) кызыл; ачык кызыл; 2) чамасыз; *kızıl deli* чиктән ашкан юләр ◊ **kızıl akçe** алтын тәңкә; **kızıl ağaç** зирек агачы
kızılca *с.* кызгылт
kızılcık *и.* кизил агачы
kızılsı *и.* июльнең икенче яртысы, иң эссе вакыт; челлә
kızılkanat *и.* кызыл канат (*балык*)
kızıllık *и.* кызыллык
kızılşap *с. и.* аксыл шәмәхә, миләүшә төсе
kızıltı *и.* шәфәкъ алсулыгы
kızılyara *и.* чуан
kızışmak *ф.* 1) *төрле мәгъ.* кызу, кызышу; 2) *күч.* ярсу, ярсып китү
kızışık *с.* кызу, дуамал
kızıştırmak *ф.* кабызу, көчәйтеп җибәрү
kızmemesi *и.* грейпфрут
ki *терк.* ки
kibar *с.* 1) әдәпле; күркәм, нәзакәтле; 2) затлы; 3) затлы нәселдән булган
kibarlaşmak *ф.* 1) ат казану, дәрәҗәгә ирешү; 2) әдәплеләнү
kibarlık *и.* 1) мәшһүрлек, билгелелек; 2) нәфислек, күркәмлек
kibir *и.* горур ◊ **kibirine dokunmak** горурлыгына тию
kibirlenmek *ф.* горурлану, масаю
kibirli *с.* горур, масаюлы
kibrit *и.* шырпы □ **kibrit çakmak** шырпы кабызу; **kibrit kutusu** шырпы кабы
kibritçi *и.* шырпы сатучы
kifayet *и.* 1) җитәрлек, кирәк кадәр; 2) (*билгеле бер эшкә*) сәләтлелек
kifayetli *с.* җитәрлек
kifayetsiz *с.* җитәр-җитмәс, аз
kik *и.* спорт көймәсе, байдарка
kiklon *и.* циклон, көчле давыл
kil *и.* кызыл балчык
kiler *и.* келәт, чолан; азык-төлек шкафы
kilim *и.* келәм, палас
kilimci *и.* келәм тукучы яисә сатучы

kilise *и.* чиркәү
kilit *и.* йозак, бик ◊ **kilit altında** йозак астында (бикле)
kilitlemek *ф.* бикләү
kilitli *с.* бикле
kilitsiz *с.* биксез
kiliz *и.* камыш
kilizman *и.* камышлык
killi *с.* кызыл балчыклы
kilo *и.* кило, килограмм ◊ **kilo almak** авырлык арту, тазару
kilogram *и.* килограмм
kilogramkuvvet *и. физ.* килограмм авырлык
kilovat *и.* киловатт
kilovolt *и.* киловольт
kim *а.* кем; *kimin* кемнең? *kiminle?* кем белән?; *kimin için* кем өчен
kimi *а.* кайберсе, берәрсе
kimlik *и.* 1) кем булуы; нәрсә булуы; 2) таныклык, шәхес таныклыгы
kimono *и.* кимоно
kimse *а.* 1) кемдер, әллә кем; 2) һичкем
kimsecik *а.* беркем дә, һичкем
kimsesiz *с.* беркемсез, ялгыз
kimsesizlik *и.* ялгызлык, ятимлек
kimya *и.* химия; *kimya endüstrisi* химия промышленносте
kimyacı *и.* химик
kimyasal *с.* химик; *kimyasal birleşim* химик берләшмә (состав)
kimyevi *с.* химик; *kimyevi gübre* химик ашлама
kimyon *и. бот.* ак әнис (тмин)
kimyonî *с.* коңгырт яшел
kimyonlu *с.* әнисле; *kimyonlu köfte* әнисле котлет
kin *и.* кинә, ачу, усаллык, үч □ **kin almak** үч алу
kinaye *и.* киная, төрттерү
kinayeli *с.* кинаяле
kinci *с.* көнче; яман
kincilik *и.* көнчелек
kinematik *и.* кинематика
kinin *и.* хина, хинин
kiniş *и.* чыгынты (*мактада*)
kinsiz *с.* кинәсез, ачусыз
kip *и.* 1) өлге; 2) *гр.* тармак (*наклонение*) □ **bildirme kipi** хикәяләү тармагы
kir *и.* кер □ **kir götürmek** кер күтәрү; **kir tutmak** тиз керләнү
kira *и.* 1) аренда, (*акча түләп*) вакытлыча файдалану; *kira arabası* прокатка алынган автомобиль; 2) вакытлыча файдаланган өчен түләнгән акча
kiracı *и.* арендачы, вакытлыча файдаланучы
kiralamak *ф.* 1) (*берәрсенә*) арендага бирү, вакытлыча файдалануга бирү; 2) (*берәрсеннән*) арендага алу
kiralı *с.* файдалануга тапшырылган (*билгеле бер түләү хисабына*)
kiraz *и.* төче чия □ **ekşi kiraz** чия; **kiraz elması** кытай алмасы
kirazlık *и.* чиялек
kirde *и.* кукуруз көлчәсе
kireç *и.* известь, известь эремәсе
kiremit *и.* чирәп
kiriş *и.* 1) сеңер; 2) кыл; 3) кереш; 4) өрлек, матча
kirişlemek *ф.* җәя керешен тарту; кылны тарту

kirizma *и.* җир казу
kirizmalamak *ф.* (*җирне*) *казу,* казып чыгу, казып йомшарту
kirli *с.* керле, пычрак; *kirli çamaşır* юасы кер, юасы киемсалым
kirlikan *и.* вена каны
kirlilik *и.* керлелек
kirloş, **kirloz** *с. сөйл.* җыйнаксыз, шапшак
kirmen *и.* кирмән, ныгытма
kirpi *и.* керпе
kirpik *и.* 1) керфек; 2) *бот.* җепсел ◊ **kirpiklerimi kavuşturmadım** керфектә какмадым, күз дә йоммадым, йокламадым
kirpikli *с.* 1) керфекле; 2) *бот.* җепселле, җепселсыман
kist *и.* киста, су тулган шеш
kişi *и.* 1) *кеше,* шәхес; 2) *сөйл.* ир; 3) *әд.* персонаж; 4) *гр.* зат ◊ **kişiyi vezir eden de karısı**, **rezil**
eden de ирне ир иткән дә хатын, хур иткән дә хатын
kişilik *и.* кешелек
kişilikli *с.* кешелекле
kişisel *с.* шәхси, кешегә бәйләнешле
kişizade *с.* затлы нәселдән булган
kişmiş *и.* кишмиш (*йөземнең бер төре*)
kişnemek *ф. сир.* кешнәү
kitabe *и. иск.* язу, язма; *Orhon kitabeleri* Орхон язулары
kitap *и.* китап □ **kitap bilgisi** китаплар исемлеге; **kitap odası** китап бүлмәсе; **kitap zarfı** китап тышы
kitapçı *и.* китап сатучы
kitapçılık *и.* китап бастыру яисә китап сату эше; китапчылык
kitaplık *и.* 1) китапханә; 2) китап шүрлеге
kitapsever *и.* китап сөюче
kitapsız *с.* 1) китапсыз; 2) мәҗүси
kiyanus *и.* циан (*газ*)
kizir *и.* авыл старостасы ярдәмчесе
klakson *и.* сирена, гудок
klân *и.* клан, нәсел-ыру
klâpa *и.* яка кайтармасы
klârnet *и.* кларнет
klâs 1. *и.* сыйныф. 2. *с. күч.* менә дигән
klasisizm *и.* классицизм
klâvsen *и. муз.* клавесин
klavye *и.* клавиатура, клавиш
kleptoman *и. мед.* клептоман
kleptomani *и. мед.* клептомания (*психик авыру*)
klik *и.* өер
klimatoloji *и.* климатология
klinik 1. *и.* клиника; *doğum kliniği* бала табу йорты. 2. *с.* клиник; *klinik ölüm* клиник үлем
klips *и.* алка
klişe *и.* 1) клише; 2) негатив; 3) штамп
klor *и.* хлор
klorlamak *ф.* хлорлау
klorlu *с.* хлорлы; *klorlu su* хл**ор**лы су
klorofil *и.* хлорофилл
kloş *и.* клёш, клёш итәк

klüp *и.* 1) клуб; 2) спорт оешмасы
koca I *и.* ир (*хатынның ире*) □ **kocaya varmak** кияүгә чыгу; **kocaya vermek** кияүгә бирү
koca II *с.* 1) зур, киң, әре; 2) карт; 3) *күч.* олы, зур, мәшһүр
kocamak *ф.* картаю, олыгаю
kocabaşı *и.* авыл башлыгы, мохтар
kocakarı *и.* карчык □ **kocakarı yazı** әбиләр чуагы
kocalı *с.* ирле, иргә чыккан хатын
kocalık *и.* 1) ир булу (*хатынның ире булу*); 2) картлык
kocaman *с.* 1) бик зур; 2) олы яшьтәге, карт
kocasız *с.* кияүгә чыкмаган, ирсез
koç *и.* кучкар, тәкә
koçmak *ф.* кочу
koçak *с.* 1) батыр, кыю, тәвәккәл; 2) юмарт
koçan *и.* 1) чәкән; 2) күчән
koçkar *и.* кучкар, тәкә
kodaman *с.* дәрәҗәле, алдынгы
kodeks *и.* фармакопея (*дару хәзерләү күрсәтмәләре*)
kof *с.* 1) буш, төшсез (*чикләвек һ. б. ш. тур.*); 2) *күч.* буш, әһәмиятсез; *kof söz* буш сүз
koğmak *ф.* куу
koğuş *и.* бүлмә, палата; камера
kokmak *ф.* 1) ис килү, аңку; *güzel kokmak* хуш ис тарату; 2) бозылып исләнү
kokain *и.* кокаин
kokak *с.* сасы, начар исле
koket *и.* чытлык, кыланчык
koklamak *ф.* иснәү, ис сизү
kokmuş *с.* 1) сасыган, исләнгән; 2) *күч.* тапталган, күп кабатланган, яңалыгы булмаган
koku *и.* ис
kokulu *с.* исле
kokusuz *с.* иссез
kokuşmak *ф.* исләнү, сасу, бозылу
kokutmak *ф.* 1) ис сеңдерү; 2) бозык ис керү, исләндерү
kol *и.*1) кул; (*иңбаштан алып бармак очларына кадәр*); 2) җиң; 3) бугаз, елга култыгы; *deniz kolu* диңгез бугазы; 4) тотка, сап; 5) бригада, төркем; *tamir kofu* ремонт бригадасы; *üç kota ayrılmak* өч төркемгә аерылу; 6) бүлек □ **kol bağı** бәйләвеч
kola *и.* 1) крахмал; 2) җилем □ **kola vurmak** крахмаллау
kolalamak *ф.* крахмаллау
kolalı *с.* крахмалланган; *kolalı yaka* крахмалланган яка
kolan *и.* 1) бау; ияр бавы; 2) каеш; *makine kolanı* машина каешы
kolay *с.* җиңел, уңай, кулай; *kolay ders* җиңел дәрес
kolayca *рәв.* җиңел генә, җиңелрәк *кенә*
kolaylamak *ф.* эшнең ахырына якынлашу, эшне бетерергә тору
kolaylanmak *ф.* уңайлану, җиңеләю
kolaylık *и.* җиңеллек □ **allah size kolaylık versin** Алла сезгә җиңеллек бирсен
kolaylıkla *рәв.* җиңеллек белән, җиңел
kolbaşı *и.* бүлек башлыгы
kolçak *и.* бияләй; беләккә бәйләвеч, беләксә
koldaş *и. иск.* иптәш, коллега
kolej *и.* коллеж

kolejli *и.* коллежда укучы
koleksiyon *и.* коллекция; *pul koleksiyonu* маркалар коллекциясе
koleksiyoncu *и.* коллекционер
kolektif *с.* коллектив, күмәк, гомуми
kollektifleştirmek *ф.* коллективлаштыру
kolektör *и.* коллектор
kolera *и.* холера
koli *и.* пакет, бандероль
kolik *и. мед.* чәнчү
kolit *и. мед.* колит (*юан эчәк ялкынсынуы*)
kollamak *ф.* 1) көтү, хәстәрләү; *fırsat kotlamak* форсат көтү; 2) кайгырту, күз-колак булу
kollu *с.* 1) култыксасы булган; 2) җиңле; 3) тармаклы
kolluk I *и.* манжет, җиңсә, беләксә
kolluk II *и.* полиция
kolon *и.* багана (*басмада*)
koloni *и.* колония
kolonya *и.* одеколон
kolonyal *с.* колониаль
kolsuz *и.* 1) кулсыз; 2) җиңсез
koltuk *и.* 1) култык; *koltuk altında* култык астында; 2) кәнәфи
koltukçu *и.* 1) кәнәфи ясаучы һәм сатучы; 2) иске өй җиһазлары алып сатучы; 3) трактир хуҗасы
koltuklamak *ф.* култыклау, култык астына кыстыру
koltuklu *с.* терәкле, култыксалы
kolye *и.* колье, муенса
kolza *и.* гәрәнкә, бүкән шалкан
koma *и. мед.* кома, клиник үлем
komedi, **komedya** *и.* комедия
komik *с.* комик, көлкеле
komiklik *с.* комизм
komiser *и.* комиссар; *polis komiseri* полиция комиссары
komiserlik *и.* комиссариат
komisyon *и.* комиссия; *imtihan komisyonu* имтихан комиссиясе; *teftiş komisyonu* ревизия комиссиясе
komita *с.* яшерен политик җәмгыять
komite *и.* комитет; *askeri komite* хәрби комитет
komodin *и.* тумбочка
komodor *и.* командор
komot *и.* комод
kompartıman *и.* купе; *iki kişilik kompartıman* ике кешелек купе
kompetan *с.* компетентлы, белемле, хәбәрдар
komple *с.* тулы, комплектланган
kompleks 1. *с.* четерекле, буталчык. 2. *и. психол.* комплекс
kompliman *и.* комплимент
komplo *и.* яшертен эш алып бару, тозак кору
komposto *и.* 1) компот; *elma kompostosu* алма компоты; 2) компост
kompozisyon *и.* композиция
kompozitör *и.* композитор
kompres *и. мед.* компресс □ **kompres yapmak** компресс кую
komprime *и.* таблетка, дару сәдәбе; *aspirin komprimesi acnu*рин таблеткасы
kompüter *и.* компьютер

komşu 1. *и.* күрше. 2. *с.* чиктәш
komut *и.* боерык, әмер, команда
komutan *и.* командир, гаскәр башлыгы
komünikasyon *и.* элемтә, коммуникация; *komünikasyon araçları* коммуникация чаралары
konmak I *ф.* 1) куну (*кош, күбәләк, тузан һ. б.*); 2) куну, кунып чыгу; 3) (*берничә көнгә*) тукталу
konmak II *ф.* куелу, салыну; *yemeğe tuz konur* ризыкка тоз салына
konak *и.* 1) куну урыны, кунар җир; 2) торак; *konaklara yerleştirmek* тораккa урнаштыру; 3) бина; *hükümet konağı* хөкүмәт бинасы
konaklamak *ф.* кунарга урнашу
konç *и.* куныч; *çizme koncu* итек кунычы
konçerto *и.* концерт; *piyano konçertosu* фортепьяно өчен язылган концерт
konçlu *с.* кунычлы; *konçlu don* кальсон
konçsuz *с.* кунычсыз
kondansatör
kondansatör *и.* конденсатор
kondurmak *ф.* 1) кундыру, урнаштыру; 2) аннан-моннан эләктереп кую
kondüktör *и.* кондуктор
konfederasyon *и.* конфедерация, берләшмә
konferans *и.* 1) конференция, киңәшмә; 2) лекция, доклад; *konferans salonu* актлар залы
konferansçı *и.* лектор, докладчы
konfeti *и.* конфетти
konfor *и.* комфорт, уңайлык
konforlu *с.* уңайлы, комфортлы
konforsuz *с.* уңайлыклары булмаган
Kongolu *и. с.* Конго халкыннан булган кеше, Конго кешесе
kon gövde *с.* конус кәүсәле (*пальма*)
kongre *и.* конгресс, корылтай
koni *и.* конус; *kesik koni* кисек конус
konik *с.* конус формасындагы
konjonktür *и.* конъюктура
konkav *с.* физ. батынкы
konkordato *и.* конкордат, килешү
konkre *с.* конкрет, анык, билгеле
konkur *и.* конкурс, бәйге
konkurhipik *и.* ат чабышы, ат ярышы
konsantrasyon *и.* туплау, концентрация
konsantre *и.* концентрат
konser *и.* концерт; *konser turu* турне
konservatuvar *и.* консерватория
konserve *и.* консерв; *konserve kutusu* консерв банкасы
konsey *и.* киңәшмә, шура
konsol *и.* тумбочка
konsolos *и.* консул
konsomasyon *и.* 1) җиңелчә ашамлык (эчемлек); 2) капкалап алу
konsültasyon *и.* 1) *мед.* консилиум; 2) киңәшмә
kont *и.* граф
kontak *и.* контакт
kontes *и.* графиня
kontra *и.* каршы □ **kontra gitmek** каршылык күрсәтү

kontrast *с. и.* контраст, каршылык
kontrat *и.* контракт, килешү
kontrbas *и. муз.* контрабас
kontrol *и.* контроль, тикшерү; *kontrol kaybetmek* контрольне югалту; *devlet kontrolü* дәүләт контроле
kontrolör *и.* контролер
kontrplâk *и.* фанер такта
konu *и.* тема, сюжет, фабула □ **konunun dışına çıkmak** темадан читкә китү
konuk *и.* кунак □ **konuk evi** кунакханә
konukçu *и.* чит өлкәдән килгән кунакларны йөртүче (*кунакларны кабул итүгә җаваплы кеше*)
konuklamak *ф.* кунак итү, кунакка чакырыл алу
konukluk *и.* кунак булу
konuksever *и.* кунакчыл
konum *и.* 1) торыш, урнашу рәвеше; *coğrafi konum* географик урнашу; 2) *күч.* хәл, торыш, халәт
konur *с. сөйл.* коңгырт, кара кучкыл
konuş *и.* 1) урнашу; 2) дислокация
konuşmak *ф.* 1)*төрле мәгъ.* сөйләшү; 2) сөйләү; чыгыш ясау
konuşmacı *и.* 1) оратор, чыгыш ясаучы; 2) комментатор
konut *и.* торак; *konut inşaatı* торак тезелеше
konvansiyon *и.* конвенция, килешү
konvoy *и.* конвой
konyak *и.* коньяк
kooperatif *и.* кооператив
koordinasyon *и.* координация, ярашканлык
kopmak *ф.* 1) өзелү, кубу; *tel koptu* кыл өзелде; 2) кубу, кинәт башлану; *savaş koptu* сугыш башланды □ **kopmaz hatıralar** онытылмас хатирәләр
koparmak *ф.* 1) куптару, өзү; *çiçek koparmak* чәчәк өзү; 2) күтәрү; *çiğlik koparmak* тавыш күтәрү; *toz koparmak* тузан күтәрү
kopça *и.* каптырма
kopçalamak *ф.* эләктерү, каптыру
kopuk *с.* 1) өзелгән; 2) *күч.* сукбай
kopuz *и. иск.* кубыз
kopuzcu *и.* кубызда уйнаучы
kopya *и.* копия, күчермә □ **kopyasını çıkarmak** күчермәсен алу
kor 1. *и.* утлы күмер. 2. *с. күч.* кызыл
koramiral *и. хәрби. диңг.* корпус адмиралы
kordiplomatik *и.* дипломатлар корпусы
kordon *и.* 1) аксельбант, бау, шнур; 2) нәзек чылбыр; 3) чолгау, камап алу; *kordon koymak* камап алучы отряд кую
koreli *и.* Корея кешесе, кореяле
koreograf *и.* балетмейстер, хореограф
koreografi *и.* хореография
korgeneral *и.* генерал-полковник, корпус генералы
koridor *и.* коридор
korkmak *ф.* курку, шүрләү, кот очу
korkak *и. с.* куркак; *korkak takımından değilim* куркаклардан түгелмен
korkaklık *и.* куркаклык
korkulu *с.* куркыныч
korkuluk *и.* 1) куркылык, карачкы; 2) күпер рәшәткәсе, баскыч рәшәткәсе
korkunç *и.* куркыныч

korkusuz *с.* куркусыз, кыю
korkutmak *ф.* 1) куркыту; 2) янау, өркетү
korlanmak *ф.* күмерләнү
korluk *и.* 1) мангал, тимер учак; 2) кызган күмер
korna *и.* (*автомобиль һ. б. транспортта*) сигнал; *kornayı öttürmek* сигнал бирү
kornet *и. муз.* корнет
korniş *и.* кәрниз
korsan *и.* пират; диңгез юлбасары; *korsan gemisi* пиратлар корабы
korsanlık *и.* пиратлык, диңгез юлбасарлыгы
korse *и.* киң пояс, корсет
kort *и.* теннис корты
kortej *и.* кортеж
koru *и.* агачлык, кечкенә урман (*карап үстерелә торган*)
korumak *ф.* саклау, яклау
korucu *и.* урман каравылчысы
koruk *и.* өлгермәгән йөзем (виноград)
koruluk *и.* урманлы урын
koruma 1. *с.* саклый торган, саклагыч; *koruma gözlüğü* саклагыч күзлек. 2. *ф.* саклау; *sağlık koruma* сәламәтлек саклау
korunmak *ф.* саклану, сыену
korunak *и.* яшеренү урыны
koruyucu 1. *и.* саклаучы, каравылчы, сакчы. 2. *с.* Саклый торган
koskoca *с.* гаять зур, бик зур **kostak** *с.* 1) нәфис, гүзәл; 2) кыю
koşa *рәв.* берьюлы, бергә
koşaltı *и.* парлап җигелгән ат
koşu *и.* йөгереш, чабыш; *koşu atı* чабыш аты
koşucu *и.* йөгерешче
koşuk *и.* шигырь; халык җыры; *koşuk düzmek* шигырь язу
koşul *и.* шарт, таләп
koşulmak *ф.* 1) кушылу; 2) *күч.* җигелү
koşum *и.* җигем, җигелү (*ат һ. б. йөк хайваны тур.*) □ **koşum atı** җигем аты **koşun** *и.* 1) рәт; саф; 2) *иск.* саф-саф тезелгән гаскәр; 3) йөгереш, чабыш, ярыш **koşuntu** *и.* иярченнәр, свита
koşuşmak *ф.* 1) чабышу, йөгерешү, бергә йөгерү; 2) арлы-бирле йөгерү (*нәрсәдер эзләп*)
koşut *и.* параллель
kot I *и.* тамга, билге; код
kot II *и.* киҗе-мамык тукыма
kota *и.* икътисадый чикләү, квота
kotarmak *ф.* 1) (*бер савыттан икенчесенә*) бушату; 2) ашарга хәзерләү; 3) *күч.* (*бер эшне*) тәмамлау
kotlamak *ф.* 1) биеклек ноктасын билгеләү; 2) кодка салу
kotlet *и. сир.* котлет
koton *с. и.* мамык
kotonperle *и.* чигү җебе
kotra I *и.* яхта, көймә, катер; *yarış kotrası* ярыш көймәсе
kotra II *и.* чал, камыштан үрелгән балык тоту җайланмасы
kovmak *ф.* куу; куалау, куып җибәрү
kova I *и.* чиләк; *bir kova su* бер чиләк су; *bahçe kovası* сусипкеч
kova II *и.* куга, җикән камышы
Kova III *астр.* Сукояр
kovalamak *ф.* куалау; куу, эзәрлекләү; *bir hırsızı kovalamak* каракны эзәрлекләү

kovan *и.* 1) умарта; *kovan yeri* умартачылык; 2) гильза; 3) чөй □ **kovan çiçeği** мелисса
kovanlık *и.* умарталык
kovboy *и.* ковбой
kovcu *и.* ялганчы, гайбәтче
kovuk *и.* куыш, бушлык; *ağaç kovuğu* агач куышы
kovuş *и.* куу, сөрү
kovuşturmak *ф.* (*җинаять буенча*) тикшерү үткәрү
koy *и. диңг.* бухта, кечкенә култык
koymak *ф.* 1) *төрле мәгъ.* кую; 2) салу; *salataya tuz koymak* салатка тоз салу; 3) кертү, үткәрү; *içeri kimseyi koymuyorlar* эчкә беркемне дә кертмиләр; 4) *күч.* тию, кагылу; *bu söz ona çok koymuş* бу сүз аңа бик нык тигән
koyacak *и.* төрле әйберләр урнаштыру өчен һәртөрле җайланма
koyak *и.* үзән, үзәнлек
koyar *и.* елгалар кушылган урын; елга тамагы
koyu *с.* куе, каты; *koyu bal* куе бал; *koyu çay* каты чәй
koyulaşmak *ф.* 1) куеру; 2) *күч.* көчәю, куеру
koyuluk *и.* куелык
koyun I 1) сарык; 2) *күч.* беркатлы (хәйләсез) кеше ◊ **koyun dede** ахмак
koyun II *и.* куен; кочак
koyungözû *и. бот.* пиретрум
koyuverжул, **koyvermek** *ф.* җибәрү, ычкындыру, азат итү
koz *и.* 1) әстерхан чикләвеге; 2) (*кәрт уенында*) козырь; 3) *күч.* уңайлы мизгел
koza *и.* кузы, кокон; *ipek kozası* ефәк кузысы
kozalak *и.* 1) кузы; 2) күркә; *çam kozalağı* нарат күркәсе
kozmetik *и.* косметика
kozmik *с.* космик; *kozmik füze* (*roket*) космик корабль; *kozmik ışınım* космик радиация
kozmogoni *и.* космогония (*күк җисемнәренең килеп чыгышын өйрәнү*)
kozmo**grâf**y**a** *и.* космография (*җир шары һәм галәм турындагы фән*)
kozmoloji *и.* космология
kozmonot *и.* космонавт
kozmopolit *и.* космополит
kozmos *и.* космос
köfte *и.* котлет; *ızgara köfte* кыздырылган котлет
köftelik *с.* котлет өчен хәзерләнгән; *köftelik kıyma* котлет өчен фарш
köfter *и.* какның бер төре
köftün *и.* түп, сыгынты (*сыер азыгы*)
köhne *с.* 1) иске, тузган; *köhne ev* иске өй; 2) *күч.* артта калган, заманга ярашмый торган
köhneжул, **köhneleşmek** *ф.* искерү, тузу
kök I *и.* 1) тамыр; *kökünden çekmek тамыры* белән чыгару; *diş kökü* теш тамыры; 2) нигез, чыганак; 3) *мат.* тамыр; *kare kökü* квадрат тамыр; 4) *гр.* тамыр; *kelime kökü* сүзнең тамыры
kök il *и. иск.* боргыч (*кыллы музыка коралында, көйләү өчен*)
kökçük *и.* тамырчык
köken *и.* 1) тармак, үсемлек тармагы; *bir kökende üç kavun* бер тармакта өч кавын; 2) *күч.* нигез; 3) чыгыш, нәсел □ **köken bilimi** этимология фәне
köklemek *ф.* 1) төбе-тамыры белән йолку; 2) күкләү, эре атлатып тегү; 3) чәчнең вак толымнарын бер толым итеп берләштерү
köklenmek *ф.* 1) тамыр җибәрү; 2) *күч.* урнашу **köklü** *с.* 1) тамырлы; 2) *күч.* нигезле, нык урнашкан

köknar *и.* ак чыршы
köksü *и.* 1) тамыр-сабак; 2) үзәк тамыр
kökten *рәв.* тамырдан, нигездән □ **kökten sürme** чыгышы буенча, нәселдән килгән **köktenci** *и.* радикал **köktencilik** *и.* радикализм **kökteş** *с. гр.* тамырдаш **kökün** *и.* питомник, үсемлек үстерү урыны **köle** *и. мар.* кол; *köleniz* колыгыз □ **toprak kölesi** крепостной крестьян
köleleşmek *ф.* коллыкка төшү **kölelik** *и.* коллык, ирексезлек □ **kölelik düzeni** колбиләүчелек строе **kölemen** *и. мар.* коллардан торган гаскәр **kömür** 1. *и.* күмер. 2. *с.* кап-кара; *kömür gözlü* кап-кара күзле **kömürcü** *и.* күмерче
kömürleşmek *ф.* күмергә әйләнү
kömürlük *и.* күмерлек, күмер саклый торган урын **köpek** *и.* эт; *av köpeği* ау эте; *kapı köpeği* бәйдәге эт
köpekbalığı *и.* акула
köpekdişi *и.* казык теш
köpeklemek *ф.* 1) арып хәлдән таю, эт булу; 2) көчсезләнү, хәерчеләнү
köpeklenmek *ф.* койрык болгау, куштанлану
köpeklik *и.* 1) этлек, яманлык; 2) куштанлык
köprü *и. төрле мәгъ.* күпер; *köprü ayağı* күпер ныгытмасы
köprübaşı *и.* 1) күпер башы; 2) ныгытма, плацдарм
köprücü *и.* күперләр төзүче (салучы)
köprücük *и.* умрау сөяк
köpük *и.* күбек
köpüklenmek *ф.* күбекләнү
köpüklü *с.* күбекле, күбекләнүчән
köpüksüz *с.* күбексез
köpülemek *ф.* сыру (*юрган һ. б.*)
köpürmek *ф.* 1) күбекләнү, куперү; 2) *күч.* (*ачудан*) кабарыну
köpürtmek *ф.* күбекләндерү, күпертү
köpürtüş *и.* күпертмә
kör *и.* 1) сукыр, күзсез; *kör adam* сукыр кеше; *kör göz* сукыр күз; 2) тонык; *kör ışık* тонык яктылык; 3) үтмәс; *kör bıçak* үтмәс пычак □ **kör etmek** сукырайту; ◊ **kör boğaz** туймас тамак; **kör çapa** китмән; **kör ebe** сукыр тәкә, күз бәйләш уены
körbağırsak *и.* сукыр эчәк
kördüğüm *и.* чишә алмаслык итеп бәйләнгән төен
körelmek *ф.* 1) сүнү, кибү; *kuruyup körelmek* корып кибү; 2) тупаслану
köreşe *и.* бозлавык, кар өстендә чираган боз катламы
körfez 1. *и. геогр.* диңгез култыгы. 2. *с.* аулак, тыныч (*җир*)
körkandil 1. *и.* сукыр лампы, 2. *с.* лаякыл исерек
körkaya *и.* риф, су асты кыясы
körkuyu *и.* ташландык кое, сусыз кое
körlemeden *рәв.* 1) белмичә, аңламыйча; 2) төбәп тормыйча (*атау*)
körleşmek *ф.* 1) үтмәсләнү, тупаслану; 2) *күч.* ташландык хәлгә килү
körletmek *ф.* 1) сукырайту; 2) киметү, тупасландыру, начарландыру
körlük *и.* 1) сукырлык; *renk körlüğü* дальтонизм; 2) *күч.* чынбарлыкны аңламау
körpe *с. төрле мәгъ.* яшь; *körpe fidan* яшь үсемлек; *körpe kadın* яшь хатын; *körpe kuzu* яшь бәрән
körpelik *и.* яшьлек, сафлык
körük *и.* күрек, өрдергеч; *demirci körüğü* тимерче күреге
körüklemek *ф.* өреп үрләтү, өреп кабызып җибәрү
köse *с.* күсә, сакал-мыегы үсми торган (*ир-ат*) □ **köse sakal** сирәк сакал, күсә сакал

köseğі *и.* кисәү агачы; кисәү таягы
kösele *и.* тупас күн; *kösele çanta* күннән *эшләнгән* сумка
kösem *и.* 1) көтү башы (*хайваннар тур.*); 2) юл күрсәтүче, җитәкче
kösemenlik *и.* юл күрсәтү, җитәкчелек □ **kösemenlik etmek** җитәкчелек итү
kösnü *и. сөйл.* көчле теләк; җенси теләк
köstebek *и.* сукыр тычкан
köstek *и.* 1) тышау, богау; 2) (*сәгать, ачкыч һ. б.да*) чылбыр; 3) *күч.* комачау
kösteklemek *ф.* 1) тышаулау; 2) *күч.* аяк чалу
köstekli *с.* 1) тышаулы; 2) чылбырлы (*сәгать һ. б.*)
köşe *и. төрле мәгъ.* почмак; чат; *sokağın köşe başında* урам почмагында; *üçköşe* өчпочмак ◊ **köşeyi bucağı aramak** һәр почмактан эзләү, дөнья бетереп эзләү
köşegen *и. мат.* диагональ
köşek *и.* бута, дөя баласы
köşeklemek *ф.* балалау (*дөя тур.*)
köşeli *с.* почмаклы □ **köşeli parantez** квадрат җәяләр
köşk *и.* вилла, павильон, аерым йорт; *av köşkü* аучы йорты
kötek *и.* таяк ◊ **kötek atmak** кыйнау; **kötek yemek** таяк ашау, кыйналу
kötü *с.* начар; *kötü alışkanlık* начар гадәт
kötülemek *ф.* 1) начарлану; ябыгу; 2) яманлау, хурлау
kötülük *и.* 1) начарлык, әшәкелек; 2) хәл авыраю
kötümsemek *ф.* өметсезлеккә бирелү, ышанычны югалту
kötümser *с.* пессимист, өметсез, киләчәккә ышанычсыз караучы
kötümserlik *и.* пессимизм
kötürüm *с.* параличлы, паралич суккан, күтәрәмгә калган
köy *и.* авыл; *köy hayatı* авыл тормышы; *köy okulu* авыл мәктәбе
köydeş *и.* авылдаш
köylü 1. *и.* 1) авыл халкы; авыл кешесе; 2) авылдаш; 3) *күч.* авыл гыйбады. 2. *с.* авылда туган; авылда яшәүче
köz *и.* утлы күмер кисәге
közlemek *ф.* кыздыру, куыру (*утлы күмер өстеңдә*)
kral *и.* король
kralcı *и.* король хакимлеген яклаучы
kraliçe *и. төрле мәгъ.* королева; *dans kraliçe* биюләр королевасы
krallık *и.* король хакимияте, монархия
kramp *и.* көзән җыеру, тартышу
krater *и.* кратер
kravat *и.* галстук
kravatlı *с.* галстуклы
kravatsız *с.* галстуксыз
kredi *и.* кредит □ **kredi açmak** кредит ачу
krem *и.* 1) крем, иннек; 2) крем төсе, аксыл сары төс
krema *и.* крем, каймак □ **krema makinesi** сепаратор (*сөттән каймак аера торган аппарат*)
krematoryum *и.* крематорий
kreten *и.* кретин, аңгыра, тинтәк
kretenizm *с.* кретинлык, аңгыралык, тинтәклек
kriko *и. тех.* домкрат
kriminoloji *и.* криминология
kristal *и.* 1) кристалл; 2) бәллүр
kristalleşmek *ф.* кристаллашу, кристаллга әверелү
kriter *и.* критерий
kritik 1. *и.* 1) тәнкыйть, кимчелекләрне күрсәтү; 2) тәнкыйтьче. 2. *с.* критик,

кискен борылышлы, куркыныч
kritisizm *и.* критицизм
kriz *и.* кризис
krizantem *и.* хризантема, алтын чәчәк
kroki *и.* эскиз, каралама, схема, сызым
krom *и. хим.* хром
kronograf *и.* хронограф
kronoloji *и.* хронология
kros *и.* кросс
kruvaze *с.* ике якка да төймәләнә торган (*костюм*)
kruvazör *и.* крейсер
kuaför *и.* чәч алучы, парикмахер, чәчтараш
kuartet *и.* квартет
kubat *с.* 1) тупас; 2) шыксыз, килбәтсез
kubbe *и.* гөмбәз
kubbeli *с.* гөмбәзле
kubur *и.* 1) торбасыман футляр; 2) (*туалет бүлмәсендәге*) канализация торбасы
kucak *и. төрле мәгъ.* кочак; *kucağına almak* кочагына алу; *denizin kucağında* диңгез кочагында
kucaktamak *ф.* кочаклау, кочакка алу
kucaklaşmak *ф.* кочаклашу
kuçu kuçu *ы.* mah-mah, эт чакыру ымлыгы
kudret *и.* кодрәт, көч, куәт
kudretli *с.* кодрәтле, көчле, талантлы
kudretsiz *с.* көчсез, мескен, хәлсез
kudurmak *ф.* 1) котыру (*авыру*); 2) *күч.* ярсу, кызулану; 3) *күч.* тәртипсезләнү (*балалар тур.*)
kudurgan *с.* котырган, ярсу, азгын
kudurtmak *ф.* котырту
kuduruk *с.* 1) котырган (*авыру*); 2) *күч.* азгын
kuduz *с.* 1) котырган, ярсулы; 2) котыру авыруы (*хайваннарда*)
kûfî *с.* куфи (*язу төре*)
kuğu *и.* аккош
kuğurmak *ф.* гөрләшү
kuka I *и.* 1) җеп йомгагы; 2) балалар уены
kuka II 1. *и.* кокос агачы тамыры. 2. *с.* шул тамырдан ясалган
kukla *и.* курчак, марионетка; *kukla filmi* мультипликацион фильм; *kukla tiyatrosu* курчак театры
kuku *и.* күке
kukuç *и.* төш (*җимешләрдә*)
kukuleta *и.* капюшон, башлык
kukumav *и.* чырайсыз ябалак
kul *и.* кол; *kulunuz* колыгыз (*түбәнчелек белән әйтелә*)
kula *с.* ачык керән, коңгырт (*ат төсе*)
kulaç *и.* колач (үлчәү берәмлеге = 2,13 м)
kulaçlamak *ф.* 1) колачлап үлчәү; 2) колачлап йөзү
kulak *и.* колак □ **kulak davulu** колак пәрдәсе; **kulak kepçesi** колак бөтеркәсе; **kulak kiri** колак сагызы; **kulak yumuşağı** колак яфрагы
kulakçı *и.* табиб-лоринголог
kulakdemiri *и.* терән (*сабанда*)
kulaklık *и.* колаклык
kulakmemesi *и.* колак йомшагы

kule *и.* манара
kulis *и.* сәхнә арты
kullanmak *ф.* 1) *төрле мәгъ.* куллану; 2) йөртү; эшләтү; *otomobil kullanmak* автомобиль йөртү □ **sigara kullanmak** (*гадәт буларак*) сигарет тарту
kulluk I *и.* коллык
kulluk II *тар.* каравыл
kulp *и.* 1) тоткa, сап; *fincanın kulpu* чынаяк тоткасы; 2) *күч.* яла, ялган
kulplu *с.* тоткалы, элмәкле, саплы
kuluçka *и.* утыра торган тавык; *kuluçka makinesi* инкубатор; *kuluçkaya oturmak* чеби чыгару өчен йомыркалар өстенә утыру (*тавык тур.*)
kulun *и.* колын
kulunç *и.* чәнчеп авырту; *karın kulunçu* эч чәнчү (авырту)
kulübe *и.* куыш, алачык, киоск
kulvar *и.* кулуар, коридор
kum *и.* ком; *kum çölleri ком* чүлләре
kuma *и.* (*күпхатынлылыкта*) көндәш
kumanda *и.* боерык, әмер
kumandan *и.* командир
kumandanlık *и.* командирлар, гаскәри идарә
kumanya *и.* провиант, азык
kumar *и.* кәрт (карта) уены
kumaş *и.* тукыма
kumkuma *и.* чүлмәк ◊ **dedikodu kumkuması** гайбәт чүлмәге
kumla *и.* комлык, пляж
kumlu *с.* комлы
kumluk *и.* комлык
kumral *с.* коңгырт, коңгырт сары
kumru *и.* урман күгәрчене
kumsal 1. *с.* комлы. 2. *и.* (*яр буендагы*) комлык, пляж
kumtaşı *и.* комташ
kumuk *и.* комык
kumukça 1. *и.* комык. 2. *рәв*. комык телендә, комыкча
kumul *и.* дюна, ком калкулыгы
kundak *и.* биләүсә, бала чүпрәге
kundaklamak *ф.* биләү, биләүгә төрү
kundura *и.* бик гади аяк киеме, башмак
kunduracı *и.* башмакчы
kunduz *и.* кондыз
kunt *с.* нык, таза
kupa I *и.* 1) кубок (*спорт ярышларында бирелә торган приз*); 2) (*кәрттә*) *черви*; *kupa beyi* черви тузы
kupa II *и. иск.* ике кешелек карета
kupkuru *с.* бик коры, коп-коры
kur I *и.* гашыйклык; үзенә каратырга тырышу
kur II *и.* курс; *borsa kursu* биржа курсы
kurmak *ф.* 1) кору, төзү, салу; 2) бору (*сәгатьне*); 3) (*нинди дә булса бер*) фикергә килү
kurabiye *и.* курабье (*печенье*)
kurada *с.* бетерешкән; таушалган
kurak *с.* 1) коры, явымсыз; 2) коры, дымсыз (*җир*)
kuraklık *и.* корылык
kural *и.* кагыйдә; *ahl**â**k kuralı* әхлак кагыйдәсе; *gramer kuralları* грамматика

кагыйдәләре
kurallı *с.* кагыйдәгә туры килгән
kuralsız *с.* кагыйдәдән чыгарма; кагыйдәсез
kuram *и.* теория
kuran *и.* Коръән
kurbağa *и.* бака □ **kurbağa otu** казаяк
kurban *и.* корбан □ **kurban bayramı** корбан бәйрәме; **kurban çalmak** корбан чалу; **kurban gitmek** корбан булу
kurbanlık *с.* корбанлык (*хайван*)
kurcalamak *ф.* 1) актару; 2) кагылу; тукталу; *meseleyi kurcalamak* мәсьәләгә кагылу (тукталу)
kurdele *и.* тасма
kurdeşen *и.* кычыткан бизгәге (*авыру*)
kurdurmak *ф.* төзетү, кордыру
kurgan *и.* 1) курган; 2) ныгытма кирмән
kurgu *и.* бора торган ачкыч (*мәс., сәгатьнең*), монтаж
kurmay 1. *и.* штаб; *genel kurmay* генераль штаб. 2. *с.* хәрби академияне бетергән
kurnaz *с.* хәйләкәр, тапкыр
kuron *и.* (*тешкә кидерелгән*) металл каплама
kurs I *и.* диск
kurs II *и.* курс; *şoför kursu* шоферлар курсы; *türkçe kursu* төрек телен өйрәнү курсы
kursak *и.* 1) бүксә; 2) ашказаны
kurşun *и.* 1) кургаш; 2) пуля
kurşunî *с.* каракучкыл
kurşunkalem *и.* карандаш
kurşunlamak *ф.* 1) кургашлау; 2) пуля белән ату
kurşunlu *с.* кургашлы
kurt I *и.* бүре
kurt II *и.* суалчан
kurtarmak *ф.* коткару, азат итү
kurtarıcı *и.* коткаручы, азат итүче, иреккә чыгаручы
kurtlanmak *ф.* 1) кортлау; 2) *күч.* кыбырсу; 3) *күч.* (*бер җирдә, һаваға чыкмыйча*) озак утыру
kurulmak *ф.* корылу, төзелү, салыну
kurtlu *с.* 1) кортлы; 2) *күч.* тынычсыз; кыбырсык
kurtulmak *ф.* 1) котылу; 2) ычкыну, ычкынып китү
kurtulmalık *и.* йолым
kurtuluş *и.* азатлык, котылу
kuru *с.* 1) *төрле мәгъ.* коры; 2) ябык, зәгыйфь; 3) *күч.* гади, кызыксыз
kurumak *ф.* 1) кору, кибү; **çamaşırlar kurdu** керләр кипте; 2) *күч.* ябыгу
kurucu *с.* оештыручы, нигез салучы, тезүче
kurukafa *и.* баш сөяге
kurukahve *и.* кыздырылган кофе
kurul *и.* комиссия, оешма, киңәшмә □ **bakanlar kurulu** министрлар советы
kurulamak *ф.* киптерү, корыту
kurulanmak *ф.* сөртенү; корытылу
kurulma *и.* корылыш, төзелеш
kurultay *и.* корылтай
kurum I *и.* җәмгыять, лига, оешма □ **birleşmiş milletler** *kurumu* Берләшкән милләтләр оешмасы; **türk tarih kurumu** Төрек тарих җәмгыяте
kurum II *и.* корым
kuruntu *и.* 1) ялгыш уй; 2) вәсвәсә

kuruntucu *и.* шикләнүче, шомланучы, вәсвәсәләнүче
kuruş *и.* куруш (*вак акча*)
kuruşluk *с.* курушлык; *elli kuruşluk şeker* илле курушлык шикәр
kurut *и.* корт, кипкән эремчек
kurutmak *ф.* 1) корыту, киптерү; 2) *күч.* бөлдерү
kurye *и.* курьер
kusmak *ф.* косу
kusur *и.* 1) кимчелек, җитешсезлек; 2) гаеп □ **kusura bakmamak** гаепләмәү
kusurlu *с.* җитешсез, кимчелекле
kusursuz *с.* кимчелексез
kuş *и.* кош; *yırtıcı kuş* ерткыч кош; *evcil kuş* йорт кошы ◊ **kuş uykusu** сак йокы; **kuş yürekli** куркак
kuşak *и.* 1) билбау, каеш, кушак; 2) буын; 3) *геогр.* пояс; *sıcak kuşak* тропик пояс
kuşaklamak *ф.* ныгыту, беркетү
kuşanmak ф. 1) киенү; 2) кораллану
kuşatmak *ф.* чолгап алу, камау
kuşatma *и.* чолганыш, камалыш
kuşbakışı *и.* югарыдан түбәнгә карау
kuşbaşı *с.* кечкенә (*кош башы кадәр*)
kuşbaz *и.* кошчы, кошчылык белгече
kuşbazlık *и.* кошчылык
kuşçuluk *и.* кошчылык
kuşdili *и.* яшертен тел; эзоп теле
kuşkonmaz *и. бот.* кошкунмас, торна җиләге, давыл үләне
kuşku *и.* курку, шом, хәвеф
kuşkucu *с.* 1) шикләнүчән; 2) скептик
kuşkuculuk *и.* скептицизм, шикләнүчәнлек
kuşkulanmak *ф.* 1) шикләнү, хәвефләнү; 2) курку, борчылу
kuşluk *и.* көннең беренче яртысы
kuşmar *и.* тозак (*кош аулау өчен*)
kuşsutü *и. күч.* күгәрчен сөте
kuştüyü *и.* кош мамыгы
kut *и. иск.* кот, бәхет
kutlamak *и.* 1) котлау, тәбрикләү; 2) бәйрәм итү
kutlu *с.* котлы, бәхетле
kutsamak *ф.* изгелаштерү
kutsal *с.* изге, мөкатдәс
kutsallık *и.* изгелек
kutsuz *с.* бәхетсез
kutu *и.* тартма, әрҗә, кап ◊ **kutu gibi** кечкенә һәм җыйнак
kutup *и.* котып
kutuptanmak *ф.* полярлашу, капма-каршы булу
Kutup Yıldızı, kutupyıldız! *и.* Казык йолдыз
kutur *и.* диаметр
kuvars *и.* кварц
kuvvet *и.* 1) куәт, көч, егәр; *var kuvvetiyle* бар куәтенә; 2) (*хәрби* көчләр; *hava kuvvetleri* һава көчләре
kuvvetlendirmek *ф.* ныгыту, көчәйтү
kuvvetlendirici *и.* куәт бирүче
kuvvetli *с.* куәтле, көчле, ныклы
kuvvetölçer *и.* динамометр
kuvvetsizlik *с.* көчсезлек, хәлсезлек

kuyruk *и.* 1) койрык; *kuyruk sallamak* **а**) койрык болгау; б) *күч.* Ялагайлану; 2) чират; *kuyruğa girmek* чиратка басу
kuyruklu *с.* 1) койрыклы; 2) *сөйл.* чаян □ **kuyruklu yıldız**
kuyruksallayan комета
kuyruksallayan *и. зоол.* сиртмә койрык
kuyruksokumu *и.* оча сөяге **kuyruksuz** *с.* койрыксыз **kuytu** *с.* аулак, кешесез **kuyu** *и.* 1) кое; *kuyudan su çekmek* коедан су чыгару; *petrol kuyusu* нефть скважинасы; 2) шахта, чокыр, баз ◊ **kuyusunu kazmak** (*кемгә дә булса*) *чокыр* казу
kuyucu *и.* бораулаучы **kuyum** *и.* ювелир әйберләр
kuyumcu *и.* ювелир
kuzey *и.* төньяк □ **kuzey batı** теньяк-кенбатыш; **kuzey doğu** төньяк-кенчыгыш
kuzgun *и.* козгын
kuzgunî *с.* чем-кара
kuzin *и.* тудыка, туганнан-туган (*кыз бала*)
kuzu *и.* бәрән, бәти, кузы
küçücük *с.* бик кечкенә
küçük *с.* кечкенә, нәни □ **küçük baş** вак терлек
küçülmek *ф.* кечерәю
küçümsemek *ф.* кимсетү
küf *с.* күксегән
küfe *и.* зур кәрзин
küflenmek *ф.* күгәрә башлау, күксү
küfretmek *ф.* сүгенү, тиргәнү
küfür *и.* сүгенү сүзләре
küfürbaz *и.* әшәке телле
küheylân *и.* тулпар, акбүзат
kükremek *ф.* 1) акыру; 2) ташу (*елга, диңгез*); 3) үкерү (*арыслан тур.*); 4) күкрәп үсү; 5) күперү (*камыр һ. б. тур.*)
kükürt *и.* күкерт
kül *и.* көл
külâh *и.* 1) *иск.* ирләр баш киеме; 2) кәгазь кап; 3) *күч.* хәйлә
külbastı *и.* кыздырган ит
külçe *и.* коелма, кисәк; *on kiloluk demir külçesi* ун килолык тимер кисәге
külfet *и.* 1) авырлык, мәшәкать; 2) зур чыгым
külfetli *с.* авыр, читен, кыен, мәшәкатьле
külfetsiz *с.* җиңел, җайлы
külhan *и.* мунча миче
külhani *и.* сукбай, йолкыш
külkedisi *и. күч.* җылы яратучы
küllemek *ф.* көл сибү
küllenmek *ф.* 1) кәл белән каплану; 2) *күч.* тынычлану, онытылу
küllü *с.* көлле; *küllü su* селтеле су
küllük *и.* 1) төпчек (көл) савыты; 2) чүп савыты
külot *и.* пантолон
külrengi *и.* көлсу төс
kült *и.* культ
külte *и.* көлтә, бәйләм
kültür *и.* 1) мәдәният; *kültür bakanı* мәдәният министры; 2) культура; *ziraat kültürleri* авыл хуҗалыгы культуралары
kültürel *с.* мәдәни; *kültürel bağlar* мәдәни бәйләнешләр
kültürfizik *и.* физкультура

kültürlü *с.* мәдәниятле, тәрбияле
kültürsüz *с.* тәрбиясез
külüstür *и.* иске-москы
küme *и.* 1) өем; 2) тотам, учма; 3) төркем; *yıldız kümesi* йолдызлык
kümebulut *и.* өем болыт
kümelemek *ф.* җыю, җыеп өеп кую
kümelenmek *ф.* туплану, җыелу
kümes *и.* тавык кетәге, тавык абзары
küncü *и.* көнҗет **künde** *и. күч.* тышау, богау
künye *и.* шәхес *эше,* досье
küp I *и.* тар муенлы чүлмәк
küp II *и.* куб □ **metre küp** кубометр
küpe *и.* алка **küpeli** *с.* алкалы **kür** *и.* дәвалау □ **kür yeri** курорт
kürdan *и.* тешчистарткыч (*чыбыкча*) ◊ **kürdan gibi** шырпы кебек, бик ябык
küre I *и.* 1) түгәрәк, шар; 2) сфера
küre *и.* домна миче **kürek** *и.* 1) көрәк, соскы; 2) ишкәк
kürekli *с.* көрәкле, ишкәкле
küremek, **kürelemek** *ф.* көрәү
küremsi *рәв.* шарсыман
kürk *и.* күрек, мех; *kürk manto* мех манто (*кыска тун*)
kürkçü *и.* мехчы, күрекче
kürsü *и.* 1) трибуна, кафедра; 2) кафедра, бүлек
kürt *и.* курд
kürtaj *и.* аборт, бала төшерү
küs *с.* ачулы, усал
küsmek *ф.* 1) ачулану, үпкәләү; 2) *сөйл.* кору, үсеп китә алмау
küseğen *с.* ачулы, ярсулы
küsgün *с.* кискен
küspe *и.* түп (*үсемлек, җиләк-җимештән*)
küstah *с.* әдәпсез, тупас, дорфа
küstere *и.* 1) ышкы; 2) беләү ташы
küstürmek ф. ачуландыру, үпкәләтү
küsur *и.* 1) өлеш, кисәк; 2) артык; *yüz küsur lira* йөздән артык лира
küt *с.* 1) тупас; *küt parmaklar* кыска һәм калын бармаклар; 2) җәенке; *küt köşe* җәенке почмак
küt küt *иярт.* тук-тук
kütle *и.* масса, халык
kütlemek *ф.* шаку, бәрү
kütlü *и.* эшкәртелмәгән мамык
kütlük *и.* кәүсә, түмәр, бүкән, кискә, агач төбе
kütüphane *и.* китапханә
küvet *и.* ванна; тас

L

lâbirent *и.* 1) лабиринт; 2) *күч.* катлаулылык, буталчыклык, чуалчыклык
laborant *и.* лаборант
laboratuar *и.* лаборатория
laçın 1. *и. зоол.* лачын, сапсан. 2. *с.* нык, кыю
láçka 1. *и.* 1) бушайту, бушайта төшү; 2) *тех.* люфт. 2. *с.* яраксызга әйләнгән
lâf *и.* 1) сүз; сөйләшү, сөйләм; ***lâf açıldı*** сөйләшү башланды; 2) буш сүз, сүз боткасы, сафсата ◊ **lâfı bırak** буш сүз сөйләвеңне ташла, сафсата сатма; **lâf kaçırmak** әйтеп ташлау, сүз ычкындыру; **lâfını şaşırmak** әйтер сүз табалмау

lâfçı *и.* 1) күп сөйләүче, такылдык, тел бистәсе; 2) гайбәтче
lâflamak *ф.* 1) сөйләшү, гәпләшү; 2) ләчтит сату, такылдау, күп сөйләү
lâğım *и.* 1) *мар.* җир асты юлы; 2) пычрак сулар агызыр өчен җир астындагы канау, торба
lâğımcı *и.* 1) җир асты су юлларын (торбаларын) чистартучы; 2) *мар.* сапер
lağvetmek *ф.* юкка чыгару
lâhana *и.* кәбестә; *lâhana dolması кәбестә* төрелмәсе (*кәбестә яфрагына төреп пешерелгән ит, дөге һ. б.*); *lâhana turşusu* тозлы кәбестә, әчеткән кәбестә
lahim 1. *и.* 1) ит; 2) *мед.* яман шеш, саркома. 2. *с.* симез
lahmacun *и.* итле камыр ашы
lâhutî *с.* илаһи, изге, мөкатдәс; дини
lâhza *и.* мизгел
lâik *с.* дөньяви (*дини булмаган*)
lâikleştirmek *ф.* секулярлаштыру (*берәр нәрсәне дини оешмалар карамагыннан алып, дәүләткә тапшыру*; *чиркәү һәм монастырь милкен конфискацияләү*)
lâkap *и.* кушамат □ **lâkap takmak** кушамат бирү
lâkırdı *и.* 1) сүз, сөйләшү; *l**â**kırdı atmak* сүз кату, бер-ике сүз алмашу; 2) буш сүз, сафсата; *l**â**kırdı etmek* буш сүз сөйләү, сафсата сату ◊ **lâkırdı altında kalmamak** сүз эзләп кесәгә кермәү; **lâkırdıyı ezip büzmek** сүзен оештырып әйтә алмау
lâkin *терк.* ләкин, тик
laklak *и.* буш сүз
lâkonik *с.* лаконик; кыска һәм ачык
lâl 1. *и.* лал, якут. 2. *с.* кызыл, лал төсе, кызыл кара
lâle *и. бот.* лалә
lâm *и.* гарәп алфавитындагы "Л" хәрефенең исеме ◊ **lâm cim** каршы килү
lâmba *и.* лампы, фонарь
lâmbasız *с.* лампысыз
lame *с.* көмеш яисә алтын җепләр белән чигелгән (*тукыма*), көмеш яисә алтын әйберләр белән бизәлгән (*күн*)
lânet 1. *и.* ләгънәт, каргыш. 2. *с.* яман; алла каргаган
lânetlemek *ф.* ләгънәтләү, каргау
langır lungur *иярт.* 1) даңгыр-доңгыр (*тимер чыңгылдаган тавыш*); 2) *күч.* уйламыйча сөйләү
lânse *с.* аерып күрсәтелгән, тәкъдим ителгән
lapa *и.* ботка; *pirinç lapası* дөге боткасы
lârva *и.* корт, личинка
lásta *и.* тоннаж (*суднолар ның тонна исәбе белән авырлыгы яки күләме*)
lâstik 1. *и.* 1) резина, каучук; 2) бетергеч, бозгыч; 3) калош. 2. *с.* резин; *lastik çizme* резин итек
latanya *и. бот.* латания (*җилпәзәсыман яфраклы пальма*)
lateks *и.* латекс, сөтсыман сок бирә торган үсемлек
latif *с.* 1) ягымлы, мөлаем, назлы, иркә; 2) нәфис, юка, нәзек, зифа; 3) үткен фикерле, үткен сүзле, тапкыр
lâtife *и.* шаярту, мәзәк
latifeci *и.* мәзәкче, шаян (җор) кеше
lâv *и.* лава
lâva *и.* 1) *диңг.* «тарт» (*команда*), 2) *күч.* гайбәт
lavábo *и.* юынгыч, кул югыч
lâyık *с.* лаек, лаеклы
laytmotif *и.* лейтмотив
laz *и.* лаз, көньяк Кавказда яши торган халык һәм шуның бер кешесе

lazer *и. физ.* лазер
lâzım *с.* кирәкле, тиеш; *lâzım gelmek* кирәк булу; *lâzım gelirse* (*olursa*) кирәк булса
leblebi *и.* ногыт, кыздырылган ногыт борчагы; *leblebi unu* ногыт борчагы оны
legal *с.* легаль
leğen *и.* 1) ләгән, таз; 2) *анат.* оча сөяге (*кешедә*), янбаш сөяге (*хайваннарда*)
Leh *и.* поляк кешесе
leh *бәйл.* өчен, ... файдага; *lehimde* минем файдага; *devre 3:0* (*üç sıfıra*) *galatasaray lehine bitti* тайм Галатасарай файдасына 3:0 белән бетте
Lehçe *и.* поляк теле
lehçe *и.* 1) шивә, сөйләш; 2) тел
lehim *и.* эретеп ябыштыру эше
lehimci *и.* эретеп ябыштыручы
lehimlemek *ф.* эретеп ябыштыру
lejyon *и.* легион
leke *и.* 1) тап; *yağ lekesi* май табы; 2) *күч.* тап; *leke sürmek* (*кемдер исеменә*) тап төшерү; 3) *мед.* миң
lekeli *с.* 1) таплы; 2) *күч.* хур булган, абруе төшкән
lekesiz *с.* 1) тапсыз, чиста; 2) *күч.* тап төшмәгән, керсез, гаепсез
leksikograf *и.* лексикограф
leksikoloji *и.* лексикология
lektör *и.* лектор, укытучы (*югары уку йортында*)
lemis *и.* 1) кагылу, тотып карау; 2) тойгы, сизем
lenger *и.* 1) якорь; *lenger bırakmak* якорь ташлау; 2) киң бакыр савыт
lengüistik *и.* лингвистика, тел белеме; *lengüistik teori*лингвистик теория
lenk *с.* аксак, чатан
lerze *и.* тетрәнү, калтырану, дерелдәү
leş *и.* 1) үләксә; 2) *күч.* череп бозылган (начар ис килгән) әйбер
leşger *и.* 1) солдат, гаскәри; 2) гаскәр, армия
letafet *с.* нәфислек, зифалык; ягымлылык, йомшаклык
leva *и.* лев (*Болгариядә акча берәмлеге*)
Levanten *и.* левантияле (*Көнчыгышта туган европалы*)
levent 1. *и.* 1) матрос (*янычарлар дәверендә*); 2) зимагур. 2. *с.* 1) мәһабәт гәүдәле, зифа буйлы, килешле сынлы; 2) ирекле, бәйсез
levha *и.* 1) ләүхә, элмә такта, плита; *sokak levhası* урам исеме язылган такта; 2) лозунг
levrek *и. зоол.* алабуга
leviye *и.* рычаг
leylak *и. бот.* сирень
leyle *и. иск.* төн, кич; *leyle berat* Шәгъбан аеның 14 өнә каршы төн — Мөхәммәт пәйгамбәр пәйгамбәрлеккә чакырылган вакыт (*Бәраәт кичәсе*)
leylek *и.* ләкләк ◊ **leylek bacak** озын, нәзек аяклар
leyleksiler *и. зоол.* ләкләксы-маннар
leziz *с.* тәмле, татлы
lezzet *и.* 1) ләззәт, тәм; 2) канәгатьлек, ләззәт
lezzetlendirmek *ф.* 1) тәм кертү, тәмле итү; 2) ләззәтләндерү
lezzetsiz *с.* 1) тәмсез, ләззәтсез; 2) күңелгә ятышсыз, күңелсез
lıkır lıkır *ияртм.* лыкыр-лыкыр (*эчү авазы*); *lıkır lıkır içmek* йотлыгып ашыгып эчү
lıkırdamak *ф.* лыкырдау (*су агу*)
liberalizm *и.* либерализм
liberallik *с.* либераллек
libyalı *и.* ливияле
lider *и.* лидер, җитәкче, юлбашчы

liderlik *и.* лидерлык, җитәкчелек
lif *и.* 1) *биол.* җепсел; 2) мунчала
lifli *с.* җепселле
lig *и.* 1) лига, бергәлек, оешма, җәмгыять; 2) профессиональ футболчылар командасы
lika *и.* эшкәртелмәгән ефәк кисәге (*штемпель мендәрчеге өчен*)
likidasyon *и. сәүд.* ликвидация (*бөлүе, ябылуы сәбәпле сәүдә оешмасының хисапларын өзүе, алачагы булганнарга калган мал һәм акчадан өлешләрен бүлеп бирүе*)
likör *и.* ликер
liman *и.* порт, гавань; *liman mahreci* порттан чыгу урыны; *hava* (*uçak*) *limanı* аэропорт
limit *и.* лимит, чик, норма
limitet *с.* җаваплыгы чикләнгән; *limitet şirket* җаваплылыгы чикләнгән ширкәт (*фирма*)
limon *и.* лимон; *limon asidi* лимон кислотасы
limonata *и.* лимонад
limontuzu *и. хим.* лимон кислотасы
linç *и.* линч суды, судсыз-нисез җәзалау
linolyum *и.* линолеум
linyit *и.* лигнит (*түбән сортлы соры ташкүмер*)
lira *и.* лира (*Төркиядә акча берәмлеге*)
lirik 1. *и.* 1) лирика; 2) лирик шигырь. 2. *с.* лирик
lirizm *и.* лиризм
lisan *и.* тел; сөйләм; *lisana gelmek* телгә килү, сөйләшә башлау (*әкиятләрдә*)
lisans *и.* 1) югары уку йортын тәмамлау турында диплом; 2) лицензия; 2) таныклык, таныклык язуы
lisansüstü *и.* аспирантура
lise *и.* лицей
liste *и.* 1) исемлек; 2) хисап кәгазе
litre *и.* литр
livar *и.* көрек (*балыкларны су эчендә тере килеш саклар өчен махсус читлек яисә сулы чокыр*)
liyâkat *и.* 1) кыйммәт; 2) сыйфат, дәрәҗә; 3) сәләтлелек, булдыклылык
lizol *и.* лизол (*дизенфекция өчен кулланыла торган махсус май*)
lobi *и.* кунакханәләрнең беренче катындагы зур зал, кунакханәгә керү катында зур холл
lobut *и.* башында чукмары булган кыска таяк, күсәк
loca *и.* ложа (*театрда*)
lodos *и.* 1) көньяктан искән җил; 2) көньяк
loğlamak *ф.* җирне каток белән таптатып тигезләү
lojistik *с.* 1) логистик; 2) тылдагы
lojman *и.* йорт-җир, квартир, торак; предприятие карамагында булган квартир (*гадәттә, предприятиедә эшләүче белгечләр өчен ачсыз бәягә арендага бирелгән квартир*)
lokal 1. *и.* 1) клуб; 2) бина, йорт. 2. *с.* җирле
lokanta *и.* ресторан, ашханә; *lokanta vagonu* вагон-ресторан
lokavt *и.* локаут
lokma *и.* 1) кисәк, локма, калҗа; *bir lokma* кисәкчек, кечкенә кисәк; 2) татлы кабартма; 3) *күч.* симез калҗа, майлы калҗа (*күз кызарлык нәрсә*)
lokomotif *и.* локомотив
lokum *и.* 1) рахат-лукум; 2) (*кәрт уенында*) буби

lololo 1. *и.* юк нәрсә, сафсата, юк-бар, буш сүз. 2. *с.* мәгънәсез, ялган
lop I *с.* йомшак һәм йомры □ **lop yumurta** кабыгы белән пешкән йомырка
lop II *и.* өлеш, кисәк
lopçuk *и. анат.* тәнчек
lort *и.*1) лорд; *lortlar kamarası* лордлар палатасы (*Англия парламентында*); 2) бай кеше
lostarya *и.* кечкенә ресторан
losyon *и.* лосьон
loş *с.* ярым караңгы, тонык
loşlaşmak *ф.* каралу, караңгылану
loşluk *и.* караңгылык
lota *и. зоол.* шамбы (*балык*)
lotarya *и.* лоторея
lök I 1. *с.* авыр, зур. 2. *и.* ата дөя
lök *и. к.:* **lökün**
lökosit *и.* лейкоцит
lökün *и.* (*ярыкларны*) сылау
lübnanlı *и.* ливанлы
lügat *и.* 1) сүзлек; 2) сүз, билгеләмә; *lügat ilmi* лексикография
lüks I 1. *и.* купшылык, көязлек. 2. люкс. 3. *с.* купшы, көяз
lüks II *и.* 1) *физ.* люкс, яктылык үлчәү берәмлеге; 2) лампы төре
lüle *и.* 1) локон, бөтеркә; 2) тәмәке трубкасы
lüp *и.* бушлай килгән әйбер
lüpçü *и.* бушлай килгән әйберне яратучы, әрәмтамак
lütfen *кер. сүз.* рәхим итегез, зинһар өчен, зинһар
lütfetmek *ф.* шәфкать күрсәтү, мәрхәмәт йөзеннән ни дә булса рөхсәт итү
lütufkâr *с.* ягымлы, игелекле, ярдәмчел
lütufkârlık *и.* ягымлылык, мөлаемлык, ачык йөзлелек
lüzum *и.* мохтаҗлык, ихтыяҗ, хаҗәт; лөзүм *иск.*
lüzumsuz *и.* кирәксез, хаҗәтсез; артык

M

maalesef *кер. сүз.* кызганыч, кызганыч ки
maaş *и.* айлык, айлык хезмәт хакы
macar *и.* венгр, мажар
macarca 1. *и.* мажар теле, венгр теле. 2. *рәв.* мажар телендә, мажарча
macera *и.* мажара
macun *и.* 1) паста; 2) ябыштыргыч; 3) әлбәсыман татлы ашамлык
maç *и.* матч
madalya *и.* медаль
madde *и.* 1) матдә; 2) маддә, бүлек
maddî *с.* матди
madem *бәйл. сүз. -гәнга*;*-гәнга күрә*; *икән* мәгънәсен белдереп, җөмлә башында килә □ **maden öyle** алайса;алай икән
maden 1. *и.* 1) металл; *maden bilimi* металлургия (*фән*); 2) руда, минерал; 3) шахта, рудник, ятма, чыганак; *radyom madeni* радиоактив рудалар ятмасы. 2. *с.* металл, металлдан ясалган; *maden kap* металл савыт
madenci *и.* 1) шахтер; 2) металлург; 3) рудник хуҗасы
madencilik *и.* 1) тау сәнәгате; 2) шахтер профессиясе **madensuyu** *и.* минераль су **madik** *и. сөйл.* интрига, явыз ният, хәйләкәрлек, алдау
madrabaz 1. *и.* азык-төлекне күмәртәләп сатучы сәүдәгәр. 2. *с. күч.* хәйләкәр **maestro** *и.* маэстро **mafiş** 1. *хәб. сүз.* юк (калмады, бетте). 2. *и.* татлы ризык

төре

mafsal *и.* 1) *анат.* буын, буынтык; 2) *тех.* (*берәр нәрсәдә*) ялганган урын, беркетелгән урын, шарнир

magazin *и.* популяр журнал **magma** *и. геол.* магма **magneziya** *и.* магнезия **magnezyum** *и. хим.* магний **mağara** *и.* мәгарә, грот **mağaza** *и.* 1) кибет; 2) склад, амбар, келәт; 3) трюм **mağazacı** *и.* кибетче mağlubiyet *и.* җиңелү; *mağlûbiyete uğramak* җиңелүгә дучар булу

mağlûp *и.* җиңелүче, оттыручы **mağrur** *с.* мәгърур, тәкәббер, масаючан, кәпрәючән

mağrurlanmak *ф.* мәгърур булу, һавалы булу

mahalle *и.* мәхәллә, квартал **mahalleli** *и.* 1) мәхәлләдәш, күрше; 2) мәхәллә кешеләре

mahallî *с.* җирле; *mahalli hükümet* җирле хакимият

maharet *и.* осталык, маһирлык

maharetli *с.* оста, маһир

maharetsiz *с.* булдыксыз

mahbes *и.* зиндан

mahbup *и.* сөйгән яр

mahcup *с.* тыйнак, оялчан

mahfaza *и.* шкатулка, кечкенә тартма

mahfazalı *с.* футлярлы, тышлы

mahfuz *с.* саклы, саклана торган

mahir *с.* маһир, оста

mahirlik *и.* маһирлык, осталык

mahiyet *и.* 1) асыл, төп нигез; 2) сыйфат, хосусият, үзлек

mahkeme *и.* суд; мәхкәмә; *mahkemeye çekilmek* судка тартылу; *mahkeme huzuruna çıkmak* суд каршына басу

mahkûm *с.* 1) хөкем ителгән, хөкемгә тартылган; *idam mahkûmu* үлем җәзасына хөкем ителгән; 2) *күч.* дучар булган, дучар ителгән мәҗбүр ителгән; *ben burada oturmaya mahkûmum* мин монда утырырга мәҗбүрмен

mahkûmiyet *и.* 1) хөкем астында булганлык; 2) төрмәдә утыру срогы (вакыты)

mahmur *с.* 1) махмыр; 2) исерек; 3) йокылы (*күзләр*); 4) талгын, иркә, назлы; *mahmur bakış* назлы караш

mahmurfaşmak *ф.* 1) назлану; 2) талчыгу, ару

mahmuz *и.* 1) шпор (*җайдак итегенә беркетелгән кечкенә тимер*); 2) типке (*әтәч аягының арткы бармагы*); 3) *бот.* тырнак гөл, календула; 4) таран

mahmuzlamak *ф.* 1) шпорлау, шпорлап әйдәү; 2) таранлау, төрттерү, бәреп төшерү

mahpus *и.* тоткын, мәхбүс

mahrama *и. к.:* **makrama**

mahrem 1. *с.* 1) тыелган, рөхсәт ителмәгән (*шәригать буенча*); 2) яшерен, сер итеп саклана торган, конфиденциаль. 2. *и.* 1) ышанычлы дус; 2) якын туган

mahrum *с.* мәхрүм

mahrumiyet *и.* мохтаҗлык, ихтыяҗ, җитешсезлек

mahsul *и.* 1) уңыш; 2) *күч.* нәтиҗә, хезмәт җимеше

mahsur *с.* камалган, чолганган, блокадаланган

mahsus *с.* 1) махсус; 2) үзенә бер төрле, аерым; хас, хас булган; *bu hal ona mahsustur* бу хәл аңа хас

mahşer *и.* мәхшәр

mahşerî *с.* мәхшәр кебек, мәхшәргә охшаш

mahut *с.* билгеле, мәгълүм, телгә алынган

mahvetmek *ф.* вату, җимерү, юкка чыгару

mahvolmak *ф.* ватылу, җимерелү, юкка чыгу

mahya *и.* (*бәйрәм кичләрендә, урамнарда*) электр лампочкалары белән язып яктыртылган язу яисә рәсем
mahzen *и.* (*саклау урыны буларак*) идән асты, баз
mahzun *с.* күңелсез, кайгылы, ямансу, моңсу
mahzunluk *и.* күңелсезлек, моңсулык
mahzur *и.* 1) куркыныч, хәвеф-хәтәр; 2) комачау; 3) дефект, җитешсезлек
mahzurlu *с.* 1) куркыныч; 2) авыр, кыен, читен
mail *с.* 1) авышкан, иелгән; 2) авыш, сөзәк; 3) яратучан, һәвәс; 4) охшаш, якын
maiyet *и.* 1) (*югары дәрәҗәдәге кешене*) озата баручылар; *yakın maiyet* ярдәмчеләр; 2) берәрсенең боерыгы (җитәкчелеге) астында эшләү
majeste *и.* Галиҗәнаб; *majeste kral* галиҗәнаб король
majör *и. муз.* мажор
majüskül *и.* баш хәреф
makale *и.* мәкалә
makam *и.* 1) урын; 2) вазыйфә, ранг, хезмәт урыны; 3) инстанция, власть; 4) мәкам, тон (*муз.*)
makara *и.* кәтүк, блок
makaralı *с.* кәтүкле, блоклы
makarna *и.* макарон, макарон ризыклары
makas *и.* 1) кайчы; 2) тимер юл стрелкасы; 3) компостер
makasçı *и.* стрелочник
makaslamak *ф.* 1) кисү; 2) (*әсәрне, мәкаләне, фильмны һ. б.*) кыскарту
makbul *с.* 1) кабул ителгән, рөхсәт ителгән; 2) яраклы, ошый торган
makbuz *и.* квитанция, расписка
makedonca *и.* (*Македониядә кулланылган*) *славян* теле
makedonyalı *и.* македонияле
maket *и.* макет, модель
maketçi *и.* макетчы, модельер
maki *и. зоол.* лемур (*маймылның бер төре*)
makine *и.* 1) машина, прибор, машинка; 2) механизм, мотор; 3) аппарат; *idare makinesi* идарә аппараты
makineleşmek *ф.* механикалаштыру
makineli 1. *с.* механикалаштырылган. 2. *и.* пулемет
makinist *и.* 1) машинист; 2) механик, техник
makrama *и.* 1) зур яулык; 2) салфет, кечкенә сөлге (*төрек мунчаларыңда*)
maksat *и.* максат
maksatlı *с.* 1) максатлы, максатчан; 2) начар ниятле
maksatsız 1. *с.* максатсыз. 2. *рәв. күч.* белмичә, теләмичә
maksi *с.* озын
maktu *с.* 1) төгәл билгеләнгән (*бөя*); 2) күмәртәләп сатыла торган
makul *с.* 1) аңлаешлы; 2) мәгъкуль, максатка ярашлы
makyaj *и.* макияж, грим; *makyaj odası* грим бүлмәсе
makyajcı *и.* гример
mal *и.* 1) мал (*йорт хайваннары*); 2) мал, байлык; 3) товар □ **mal müdürlüğü** район финанс идарәсе
mala *и.* көрәкчек, кельма (*ташчы коралы*)
malak *и.* буйвол баласы
malalamak *ф.* (*мастерок белән*) тигезләү, ышку, шомарту
malarya *и.* малярия
maliye *и.* финанслар; *maliye muamelatı* финанс операцияләре □ **maliye bakanlığı** финанслар министрлыгы
maliyeci *и.* финансист

mallanmak *ф.* баю, байлык туплау
malt *и.* салат (*сыра кайнатуда файдаланыла*)
maltız *и.* мальталы
maltız *и.* тимер учакның бер төре
malûl *и.* инвалид, гарип; *harb malûlü* сугыш инвалиды
malûm *с.* билгеле, мәгълүм
malûmat *и.* мәгълүмат
malûmatlı *с.* мәгълүматлы, белемле
malûmatsız *с.* белемсез, белдексез, мәгълүматсыз
malzeme *и.* материал
mama *и.* мәми (*балалар телендә*)
mamalıga *и.* мамалыга (*кукуруз онынnан ботка*)
mamul 1. *с.* ясалган, җитештерелгән, әзерләнгән. 2. *и.* әзер эшләнмә
mamulât *и.* эшләнмәләр, әйберләр
mana *и.* 1) мәгънә; *manalar ilmi* семантика; 2) идея, фикер □ **mana vermek** аңлату, юрау
manalı *с.* мәгънәле
manasız *с.* 1) мәгънәсез, буш; 2) урынсыз
manasızlık *и.* мәгънәсезлек; юк-бар, сафсата
manastır *и.* монастырь
manav *и.* 1) җиләк-җимеш һәм яшелчә сатучы; 2) җиләк-җимеш һәм яшелчә сатыла торган урын
manca *и.* 1) (*этләр һәм мәчеләр өчен*) азык; 2) ашамлык
mançu *и.* маньчжур
manda I *и.* буйвол
manda II *и.* мандат
mandacı *и.* мандат буенча идарә итүче
mandal *и.* 1) бик, эшермә; 2) кер каптыргыч, чемчүер *диал.*
mandalina *и.* мандарин
mandallı *с.* 1) бикле (*биге бар*), эшермәле; 2) каптырылган
mandalsız *с.* 1) биксез; эшермәсез; 2) каптырылмаган
mandıra *и.* ферма, утар
mandolin *и.* мандолина
manej *и.* манеж
manevî *с.* мораль, рухый; *manevî borç* мораль бурыч; *manevî kudret* рухый көч
maneviyat *и.* 1) табигатьтән өстен көчләр; 2) рухи көч, мораль
manevra *и.* маневр
manga *и.* төркем, отделение; *manga başı* отделение командиры
mangal *и.* мангал, тимер учак
manganez *и.* марганец
mangır *и. арго.* акча, монета
mani I *и.* мания (*авыру*)
mani II *и.* кызу темплы халык җыры
mâni *и.* комачау
mânia *и.* 1) киртә; 2) комачау
manifatura *и.* мануфактура; текстиль
manifesto *и.* 1) манифест; 2) *диңг.* декларация (*йөк исемлеге*)
manika *и.* (*суднода*) вентиляция торбасы
maniple *и.* 1) манипулятор; 2) телеграф ачкычы
manita *и. арго.* алдау; хыянәт
manivela *и.* рычаг, тоткыч, сап
mankafa *и.* аңгыра, ахмак, томана

manken *и.* манекен
mankenlik *и.* манекен хезмәте
manometre *и.* манометр
mansiyon *и.* хуплау, хуп күрү, мактау, яхшы дип табу
manşet *и.* 1) манжет; 2) мәкалә башы (*газәтның беренче битеңдәге мәкалә башы*)
mantar *и.* 1) гөмбә; *ak mantar* шампиньон; 2) бөке, пробка
mantarcı *и.* 1) гөмбә сатучы; 2) *арго.* ялганчы, алдакчы; буш сүз (юк-бар) сөйләүче
mantı *и.* мантый (*пилмәннең бер төре*)
mantık *и.* мантыйк, логика; *mantığa aykırı* логикасыз, мантыйкка каршы килә торган; *çocuk mantığı* балалар мантыйгы
mantıkçı *и.* мантыйкчы
mantıkdışı *с.* логикасыз, мәгънәсез
mantıklı *с.* мантыйклы, акыллы, мәгънәле
mantıksız *с.* мантыйксыз, мәгънәсез
manyetik *с.* магнетик
manyetizma *и.* 1) магнетизм; 2) гипноз, үз ихтыярына буйсындыру □ **manyetizma yapmak** гипнозлау
manyeto *и.* магнето, индуктор
manyezit *и.* магнезит
manzara *и.* манзара, панорама, күренеш
manzume *и.* 1) шигырь, шигъри әсәр; 2) *иск.* система
mapa *и.* 1) *диңг.* болт; 2) фонарь
maraba *и.* игенче
maral *и.* марал
marangoz *и.* балта остасы □ **marangoz masası** верстак
marangozluk *и.* балта эше, балта остасы булу
maraton *и.* марафон
maraz 1. *и.* 1) авыру; 2) бәла-каза. 2. *с. күч.* кире, көйсез, үз сүзле
maraza *и.* талаш, әйткәләшү, ызгышу
marazlarımak *ф.* авыру, чирләү
marazlı *с.* авыру, чирле
marazlık *и. күч.* авыр хәл, чарасызлык
marda *и.* сыйфатсыз товар
mareşal *и.* маршал; **hava** *mareşali* авиация маршалы
marifet *и.* 1) *иск.* мәгърифәт, белем; 2) осталык, сәнгать; 3) фокус, секрет; 4) курьез, сәерлек
marifetli *с.* сәләтле, булдыклы
marifetsiz *с.* булдыксыз
mark *и.* марка (*акча берәмлеге*)
marka *и.* 1) марка, келәймә, тамга, билге; 2) талон, номер, жетон
markaj *и.* футболда көч кулланып саклану алымнары
markalamak *ф.* келәймә кую, тамгалау
markalı *с.* маркалы, келәймәле
markasız *с.* келәймәсез, тамгасыз
markiz *и.*) болдыр түбәсе; кәрниз; 2) киң кәнәфи
markizet *и.* маркизет (*юка материя*)
marley *и.* (*идәнгә җәяр өчен*) пластмасс материал
maroken *и.* сафьян, сәхтиян (*кәҗә тиресеннән күн*)
mars *и.* Марс (*планета*)
marsık *и.* кисәү, кисәү башы (*янып бетмәгән агач кисәге*)
marş *и.* 1) марш; 2) гимн □ **matem marşı** матәм маршы; **İstiklâl marşı** Бәйсезлек маршы (*Төркиянең милли гимны*); 3) стартер

mart *и.* март ◊ **mart dokuzu** март бураны
martaval *и. арго.* ялган (юк-бар) сүз, уйдырма
martı *и.* акчарлак
martin *и.* бер корулы мылтык
maruf *с.* күренекле, танылган
maruz *с.* дучар булган, (*кемнеңдер, нәрсәнеңдер*) йогынтысына бирелгән
marya *и.* 1) кәҗә, сарык; 2) сарык ите; 3) вак балыклар
masa *и.* 1) өстәл; 2) бүлек (*дәүләт учреждениясендә*); бюро, департамент; 3) банкротлыкка дучар булган кешенең мөлкәте □ **masa tenisi** өстәл теннисы **masaj** *и.* массаж □ **masaj yapmak** массаж ясау **masajcı** *и.* массаж ясаучы **masal** *и.* мәсәл, әкият, миф **masif** *с.* массив, авыр, авыр үлчәмле
mask *и.* үлгән кеше маскасы **maskara** *и. с.* 1) шамакай, көлдерүче, шаян, күңелле; 2) көлке, адәм көлкесе; 3) карнавал маскасы
maskaralarımak *ф.* көлдерү, шамакайлану
maskaralık *и.* 1) шамакайлану, кылану; 2) тәртипсезлек, болагайлык
maske *и.* 1) маска; 2) противогаз ◊ **maskesi düştü** чын йөзе ачылды, маскасы төште
maskelemek *ф.* маска белән каплау, маска кидерү, яшерү
maskesiz *с.* маскасыз; ачык
masmavi *с.* зәп-зәңгәр
masraf *и.* чыгым
masraflı *с.* зур чыгымнар таләп итүче, кыйммәт
masrafsız *с.* зур чыгымнар таләп итмәүче, арзан
massetmek *ф.* сеңдерү, суыру
mastar *и. гр.* исем фигыль
mastı *и.* такса (*эт токымы*)
mastika *и.* 1) мастика; 2) аракының бер төре
masum 1. *с.* гөнаһсыз, гаепсез. 2. *и.* гөнаһсыз сабый
maş *и.* маш, ясмыкның бер төре
maşa *и.* 1) кыскыч; 2) эскәк, пинцет; 3) *күч.* (*кемнеңдер кулында*) корал (уенчык) булган кеше
maşallah *ы*. машалла
maşatlık *и.* яһүдиләр зираты
maşlah *и.* шабыр, киң күлмәк
mat I *и.* 1) (*шахматта*) мат; 2) җиңелү, чарасызлык
mat II *с.* 1) тонык, ялтыравыксыз; 2) үтә күренми торган
matafora *и.* (*суднода шлюпкалар беркетелгән*) балка
matafyon *и. диңг.* люверс
matara *и.* фляжка
matbaa *и.* басмаханә, матбага
matbaacı *и.* 1) басмаханә эшчесе; 2) басмаханәче, матбагачы
matbaacılık *и.* нәшрият, китап басу эше
matbuat *и.* матбугат, пресса
matem *и.* траур, матәм; *matem içinde* траурда □ **matem tutmak** траурда булу
matematik *и.* математика
matematikçi *и.* математик
matematiksel *с.* математик
materyal *и.* материал
materyalizm *и.* материализм
matine *и.* көндезге сеанс (*кино, концерт, спектакль*)
matiz I *и. диңг.* тросның бер төре
matiz II *с. арго.* исерек
matkap *и.* дрель, борау

matlaşmak *ф.* тоныклану, төссезләнү
matmazel *и.* мадемуазель
matrak *и.* 1) иск. күсәк, кыска таяк; 2) *арго.* кәеф-сафа корырга, яратучы
matruş *с.* кырынган, сакалы-чәче кырылган (алынган)
maval *и. арго.* ялган, уйдырма
mavi *с.* күк, зәңгәр; *mavi göz* кук күз
mavileşmek *ф.* зәңгәрләнү
mavilik *и.* зәңгәрлек, күклек
mavimsi *с.* зәңгәрсу
maviş *и.* зәңгәр күзле, аксыл йөзле (*яратып әйтелә*)
mavna *и.* зур йөк көймәсе
maya I *и.* 1) чүпрә, оеткы, ачыткы; 2) *күч.* нигез, башлангыч
maya II *и.* үрчем алырга калдырылган ана хайван
maya III *и.* халык җырының бер төре
mayabozan *и. биол.* антифермент
mayalamak *ф.* оеткылау, оеткы (ачыткы) салу, чүпрә салу
mayalanmak *ф.* әчү, кабару, күперү
mayalı *и.* чүпрәле, оеткылы
mayalık *и.* оеткылык
mayasıl *и.* 1) экзема; 2) геморрой
mayasız *с.* төче; чүпрәсез, оеткысыз
mayhoş *с.* 1) әчкелтем-төчкелтем; 2) *күч.* салкын, киеренке (*мөнәсәбәт*)
mayın *и.* 1) мина; 2) *арго.* тилемсә
mayıncı *и.* минер
mayınlamak *ф.* мина кую, миналау
mayıs I *и.* май (*ай исеме*)
mayıs *и.* яңа тизәк, тирес
mayi 1. *и.* сыеклык, сыекча. 2. *с.* сыек
mayistra *и. диңг.* 1) төньяк-көнбатыштан искән җил; 2) җилкән
maymun *и.* маймыл
maymunlaşmak *ф.* маймыллану, кылану
mayo *и.* су коену киеме
mayonez *и.* майонез
maytap *и.* кечкенә фейерверк, бенгаль уты
mazak *и. зоол.* тригла (*диңгез балыгы*)
mazbut *с.* пөхтә, җыелган, җыйнак, чиста; *mazbut bir oda* җыештырылган бүлмә
mazeret *и.* гафу үтенү, аклану
mazeretli *с.* гафу итәрлек, акларлык
mazeretsiz *с.* гафу итмәслек
mazgal *и.* амбразура
mazı *и. бот.* савыр (*ылыслы агач*)
mazlum *с.* 1) мәзлум, җәберләнгән; 2) *күч.* басынкы, юаш
mazoşizm *и.* мазохизм
mazot *и.* 1) мазут; 2) *арго.* спиртлы эчемлек; 3) *арго.* тәмәке
mazur *с.* 1) гафу ителгән; 2) гафу итәрлек, лаеклы
mazurka *и.* мазурка
mebus *и.* депутат
mebusluk *и.* депутатлык
mecal *и.* көч, гайрәт
mecalsiz *с.* көчсез, хәлсез
mecaz *и.* күчерелмә мәгънәдәге сүз, метафора
mecazî *с.* образлы, метафорик, күчерелмә мәгънәдәге

mecbur *с.* мәҗбүр булган, мәҗбүр ителгән
mecburen *рәв.* мәҗбүри, мәҗбүри рәвештә, ирексез
mecburi *с.* мәҗбүри, ирексез
mecelle *и.* җыентык; кануннар җыентыгы
meclis *и.* 1) мәҗлес, парламент, палата; 2) шура, совет; *idare meclisi* администрация шурасы; 3) җыелыш, киңәшмә, очрашу; *meclis kurmak* җыелышу
mecmu *с.* җыелма; барлык
mecnun *и.* 1) юләр, тиле, акылдан шашкан; 2) мәҗнүн; акылдан шашарлык дәрәҗәдә гашыйк булган
mecusî *и. с.* мәҗүси, потка табынучы
mecusîlik *и.* мәҗүсилек
meç *и.* 1) кылыч; 2) рапира
meçhul *с.* билгесез, билгеле булмаган
medenî *с.* 1) мәдәни, цивилизацияле; *medeni memleketler* цивилизацияле илләр; 2) гражданлыкка бәйле; *medeni hukuk* гражданлык хокукы
medenileşmek *ф.* мәдәниләшү, цивилизацияләшү
medenîlik *и.* мәдәнилек; цивилизациялелек
medeniyet *и.* мәдәният, цивилизация
medeniyetsiz *с.* мәдәниятсез; цивилизациясез
medet 1. ы. мәдәт (*ярдәм сорал Аллага ялвару*). 2. *и.* ярдәм □ **medet ummak** ярдәм көтү
medrese *и.* мәдрәсә (*дини уку йорты*) ◊ **medreseye düşmek** аптырашта калу; очына чыга алмау
mefruşat *и.* мебель, җиһаз; *mefruşat mağazası* мебель кибете
meftun *с.* гашыйк булган; мавыккан
megafon *и.* мегафон; *megafonla ünlemek* мегафонга кычкыру
meğer *кис.* мәгәр, тик
mehmetçik *и.* мәхмәтчик (*төрек солдатына ягымлы итеп, үз итеп таккан кушамат*)
mehtap *и.* ай яктысы; *mehtapta* ай яктысында
mehter *и. тар.* (*янычарларда*) музыкант
mehterhane *и.* (*янычарларда*) хәрби оркестр урыны
mekân *и.* 1) урын, урнашкан җир; 2) йорт-җир, өй, торак; 3) торак пункт (*авыл, шәһәр*)
mekanik 1. *и.* 1) механика; 2) механизм. 2. *с.* механик; *mekanik enerji* механик энергия. 3. *рәв.* механик рәвештә, машиналь рәвештә
mekanikçi *и.* механик
mekanize *с.* механикалаштырылган
mekanizma *и.* механизм, машина □ **devlet mekanizması** дәүләт машинасы, дәүләт аппараты; **hareket mekanizması** мотор
mekik *и.* соса (*туку эшендә*)
mekruh *с.* 1) җирәнгеч, шакшы; чирканыч, начар; 2) мәгърух (*шәригать буенча тыелган, ләкин зур зарурлык булганда рөхсәт ителә торган нәрсә*)
mektep *и. иск.* мәктәп ◊ **mektep görmemiş** тәрбиясез
mektup *и.* хат, корреспонденция □ **mektup kutusu** почта әрҗәсе
mektuplaşmak *ф.* хат алышу
melankolik *с.* меланхолик
melce *и.* сыеныр урын
melek *и.* фәрештә; *melek gibi* фәрештә кебек, фәрештәдәй
meleke *и.* 1) үзлек, хосусият, сыйфат; 2) тәҗрибәлелек; күнегү, осталык
meleme 1. *и.* мәэлдәү; бәэлдәү (*сарык, кәҗә тавышы*). 2. *с.*

авыр сабырлы, тыныч (*кеше*)
meleş *и.* ике бәрән китергән сарык
melez 1. *и.* 1) мулат, метис, бастард; 2) кушылгак, гибрид. 2. *с.* 1) гибридлы; 2) кушылган, катнаш
melezlemek *ф.* кушу, катнаштыру
melodi *и.* мелодия, кәй
melodram *и.* мелодрама
melon *и.* котелок (*эшләпә*)
meltem *и.* (*җәен җир өстеннән диңгезгә таба исә торган*) җил
meme *и.* күкрәк; җилен, имчәк ◊ **memeden kesmek** (*баланы*) күкрәктән аеру
memeli *с.* 1) күкрәкле, имчәкле; 2) имезүче (*мәс. хайваннар*)
memeliler *и. зоол.* имезүчеләр
memleket *и.* 1) ил; 2) шәһәр, район, өлкә; 3) ватан
memlûk 1. *с. иск.* кемгә дә булса буйсынган; 2. *и.* 1) кол; 2) мәмлүк
memnu *с.* тыелган
memnun *с.* риза, канәгать; шат; *ben yerimden memnunum* мин эшемнән (эш урынымнан) канәгать
memnuniyet *и.* ризалык, канәгатьлек, шатлык
memnuniyetle *рәв.* риза булып, канәгать булып, шатланып
memnuniyetsizlik *и.* ризасызлык, канәгатьсезлек
memur *и.* 1) хезмәт итүче; 2) хезмәткәр, түрә; *devlet memuru* дәүләт хезмәткәре
memurluk *и.* 1) хезмәт; эш урыны; 2) бүлек, идарә
menajer *и.* менеджер; импрессарио
menderes *и. геогр.* борылма, борылыш (*елгада*)
mendil *и.* 1) кулъяулык; 2) тастымал
menekşe *и.* 1) *бот.* миләүшә; 2) шәмәхә төс
menenjit *и. мед.* менингит
menetmek *ф.* тыю; каршы килү; комачаулау
meneviş *и.* (*терпе төстәге*) ялтыравык
menevişlenmek *ф.* төрле төсләр белән ялтырау
menfaat *и.* мәнфәгать, файда, табыш; *menfaatinizdedir* сезнең файдага
menfî 1. *и.* 1) *иск.* сөргенгә җибәрелгән кеше; 2) негатив. 2. *с.* 1) кире (*суз, җавап*); 2) кимчелек эзләүче, кире (*кеше*)
menfur *с.* җирәнгеч, шакшы, кабәхәт, пычрак, начар
mengene *и.* пресс, эскәнҗә; *demirci mengenesi* тимерче прессы
menî *и. биол.* сперма, мәни, орлык
menkul *с. и. юр.* күчмә; *menkul mülkiyet* күчмә мөлкәт
mensubiyet *и.* мөнәсәбәт, бәйләнеш
mensup *с.* мөнәсәбәтле, бәйле
menteşe *и.* эләктергеч, келә
mentol *и.* ментол
menü *и.* меню
merak *и.* 1) кызыксыну; *herkes merakla bekliyordu* барысы да кызыксыну белән көтәләр иде; 2) мавыгу; 3) борчылу, курку; 4) меланхолия, сагыш □ **merak etme**! борчылма; **merak etmek** (*ни беләндер*) кызыксыну
meraklanmak *ф.* 1) кызыксыну, мавыгу; 2) борчылу; курку
meraklandırmak *ф.* 1) кызыксындыру; 2) борчылдыру, борчу
meraklı *с.* 1) кызыксынучан; 2) мавыгучы; 3) борчулы, куркулы
meraksız *с.* 1) бернәрсә белән дә кызыксынмаучы; 2) тыныч, пошынмас, ваемсыз
meram *и.* 1) теләк; 2) ният, максат
merasim *и.* мәрасим, церемония; тантана; *merasim atışı* салют
merasimli *с.* рәсми, церемонияле, мәрасимле

merasimsiz
merasimsiz *с.* церемониясез
merbut *с.* 1) бәйләнгән, кушылган; 2) бәйле
mercan *и.* 1) *зоол.* коралл; 2) мәрҗән □ **mercan adası** коралл утравы
mercek *и. физ.* линза
mercimek *и.* ясмык
merdane I *с. иск.* батыр, кыю, гайрәтле
merdane II *и.* 1) цилиндр; 2) уклау
merdiven *и.* баскыч, трап ◊ **merdiven dayamak** (*билгеле бер олы яшьне*) ваклый башлау
merhaba *ы.* исәнме (сез); сәлам
merhamet *и.* мәрхәмәт, кызгану, шәфкать
merhametli *с.* мәрхәмәтле, шәфкатьле, йомшак күңелле
merhametsiz *с.* мәрхәмәтсез, шәфкатьсез, рәхимсез
merhum *и.* мәрхүм (*үлгән кеше*)
meridyen *и.* меридиан
merkep *и.* (*өстенә атланыла торган*)хайван, ишәк
merkez *и.* 1) үзәк, төп, әйләнәнең уртасы; 2) идарә үзәге; башкала
merkezci *и.* уртакчыл
merkezkaç *с.* үзәктән качучы
mermer *и.* мәрмәр
mermerci *и.* мәрмәрче, мәрмәрдән сыннар ясаучы
mermi *и.* пуля, патрон, снаряд, ядрә
mersi *и.* рәхмәт
mersin *и. бот.* мирт (*мәңге яшел куак*)
mersin balığı *и.* мәрсин балыгы
mert *и.* хөрмәткә (ихтирамга) лаек кеше
mertebe *и. төрле мәгъ.* дәрәҗә
mertek *и.* борыс, бүрәнә
mertlik *и.* кыюлык, батырлык
mesafe *и.* ара, дистанция, интервал, ераклык
mesai *и.* тырышлык, көч кую, тырышу, хезмәт
mesaj *и.* хәбәр, белдерү
mesane *и. анат.* сидек куыгы
mescit *и.* (*кечкенә*) мәчет
mesel *и.* 1) *иск.* мисал; 2) мәсәл
meselâ *кер. сүз.* мисалга, мәсәлән
mesele *и.* мәсьәлә, проблема
mesken *и.* торак
meskûn *с.* (*халык*) яши торган; *meskûn yer* торак җир
meslek *и.* профессия, белгечлек
meslekî *с.* профессиональ
mesleksiz *с.* 1) белгечлексез, профессиясез; 2) принципсыз
meslektaş *и.* мәсләктәш, коллега, хезмәттәш
mesnet *и.* терәк, таяныч
mesnevî *и.* мәснәви (*шигырь, бәет төре*)
mest I *и.* мәст (*сафьян читекләр*)
mest II *с.* 1) сәрхуш; 2) аңын югалткан
mesut *с.* бәхетле, уңышлы, имин
meşakkat *и.* мәшәкать
meşale *и.* факел
meşe *и.* имән ◊ **meşe odunu** надан кеше, күсәк

meşgul *с.* 1) мәшгуль, эш белән шөгыльләнүче; 2) буш түгел; *telefon meşgul* телефон буш түгел
meşhur *с.* мәшһүр, атаклы, күренекле
meşin *и.* күн ◊ **meşin suratlı** ыштыр бит, оят белмәүче
meşrep *и.* характер, холык, табигать
meşru *с.* шәригать рөхсәт иткән, канунга сыйган, легаль
meşrubat *и.* эчемлекләр
meşrut *с.* бәйле, билгеләнгән, (*килешү буенча*) шарт ителгән
meta *и.* 1) товар; 2) капитал
metabolizma *и. биол.* метаболизм, матдәләр алмашу
metafizik *и.* метафизика
metal *и.* металл
metalürji *и.* металлургия
metamorfizm *и. геол.* метаморфизм (*тау токымнарының структуралары һәм составы үзгәрү*)
metamorfoz *и.* метаморфоза, үзгәреш
metan *и. хим.* метан (*сазлыкларда, рудникларда була торган газ*)
metanet *и.* ныклык, чыдамлылык, түземлелек, тотнаклылык
metastaz *и. мед.* метастаз (*тәндәге авыруның бер урыннан икенче урынга күчүе*)
metelik *и. күч.* бик аз акча
meteliksiz *с.* акчасыз; бер тиенсез
meteor *и.* метеор
meteorit *и.* метеорит
meteoroloji *и.* метеорология
meteortaşı *и.* метеорит
metin I *и.* текст, оригинал
metin II *с.* нык, каты, чыдам, какшамас
metis *и.* метис
metodik *с.* методик
metodoloji *и.* методология
metodolojik *с.* методологик
metot *и.* метод, методика
metre *и.* метр (*озынлык үлчәү берәмлеге*)
metres *и.* сөяркә (*хатын-кыз*)
metro *и.* метро, метрополитен
metroloji *и.* метрология (*үлчәү берәмлекләре турында фән*)
metropol *и.* метрополия
metruk *с.* 1) калдырылган, ташланган; 2) кулланылыштан төшеп калган; искергән
mevcut 1. *с.* бар булган; ...-да булган. 2. *и.* контингент
mevki *и.* 1) урын; 2) төбәк, җирлек; 3) позиция; 4) тоткан урын; 5) пост; 6) *спорт.* алган урын; 7) рәт (*театрда*)
mevlit *и.* 1) иск. туу; 2) туу урыны
mevsim *и.* 1) сезон, ел фасылы; 2) вакыт
mevsimlik *с.* 1) язгы-көзге; 2) сезонлы
mevsimsiz *с.* 1) сезонсыз; 2) вакытсыз, вакытыннан алда ◊ **mevsimli mevsimsiz konuşmak** урынлы-урынсыз (теләсә-нәрсә) сөйләү
mevzi *и.* 1) урын; 2) *хәрби.* позиция
mevzu *и.* тема, сюжет
mevzuat *и.* кануннар җыелмасы
meydancı *и.* 1) җыештыручы; 2) надзиратель
meydanlık *и.* тигез (ачык) урын
meyhane *и.* трактир, кабак

meyil *и.* 1) авышлык, сөзәклек; 2) *күч.* теләк, һәвәслек, омтылыш, ярату
meyilli *с.* 1) авыш, сөзәк; 2) *күч.* һәвәс, яратучы
meymenet *и.* бәхет, иминлек
meyve *и.* 1) җимеш; 2) *күч.* нәтиҗә ◊ **meyve vermek** яхшы нәтиҗә бирү
meyveci *и.* җимеш сатучы
meyvecilik *и.* җиләк-җимеш үстерү, бакчачылык
meyveli *с.* җимешле
mezar *и.* кабер, гүр ◊ **mezardan çıkarmak** үлемнән коткарып калу
mezarcı *и.* кабер казучы; зират каравылчысы
mezarlık *и.* зират
mezat *и.* аукцион
mezbaha *и.* терлек сую урыны
mezbele *и.* чүплек, чүп түгелә торган җир
meze *и.* 1) кабымлык; 2) *күч.* кәеф-сафа, уен-көлке
mezeci *и.* кабымлыклар сатучы
mezesiz *с. рәв.* кабымлыксыз (эчелә торган); кабымлык капмыйча
mezhep *и.* секта, мәзһәб
meziyet *и.* 1) сыйфат; дәрәҗә, өстенлек; 2) үзенчәлек; 3) талант, сәләт
mezkûr *с. иск.* әйтеп үтелгән, күрсәтелгән
mezun *и.* 1) уку йортын тәмамлап диплом алган кеше; 2) вәкаләт бирелгән, вәкил итеп җибәрелгән
mezuniyet *и.* 1) уку йортын тәмамлау; 3) вәкаләт, хокук
mıcır *и.* 1) вак таш, гравий; 2) күмер тузаны; 3) ташландыклар
mıh *и.* зур кадак
mıhlamak *ф.* 1) кадак кагу; кадаклау; 2) *күч.* хәрәкәтсез итү (калдыру)
mıhlı *с.* 1) кадакланган; 2) кадаклы, кадагы бар
mıknatıs *и.* 1) магнит; *mıknatıs kutbu* магнит полюсы; 2) *мех.* магнето
mıknatıslamak *ф.* магнитландыру
mıntaka *и.* 1) район, төбәк; 2) хәрби округ □ **silâhsız mıntaka** нейтраль зона
mırıldamak *ф.* мыгырдау
mırıldanmak *ф.* мыгырдану
mırlamak *ф.* мырлау, мырылдау (*песи тур.*)
mır mır *иярт.* мыр-мыр (*песи мырылдавы*)
mısır *и.* кукуруз □ **mısır püskülü** кукуруз чәкәне
mısırcı *и.* кукуруз үстерүче
Mısırlı *и.* Мисыр кешесе
mısıryağı *и.* кукуруз мае
mısra *и.* шигырь юлы
mışmış *и. сөйл.* өрекнең бер сорты
mıymıntı *с.* ялкау, әкрен
mızıka *и.* 1) музыка; 2) оркестр
mızıkacı *и.* музыкант
mızıklanmak *ф.* хәйләләү, хәйлә кору, алдау
mızmız *с.* 1) метер, вакчыл; 2) ялкау
mızrak *и.* сөңге ◊ **mızrak çuvala girmez** (**sığmaz**) без капчыкта ятмый
mide *и.* 1) ашказаны; 2) *күч.* корсак; 3) *күч.* ашыйсы килү теләге
midesiz *с.* талымсыз
midevî *с.* ашказаны белән бәйле
midilli *и.* 1) кечкенә буйлы ат токымы; 2) пони
midye *и. зоол.* мидия
migren *и.* мигрень, баш өянәге
miğfer *и.* мигъфәр (*сугышчының тимер башлыгы*)

mihanikî *с.* 1) механик; *mihanikî kuvvet* механик көч; 2) машиналь
mihman *и. иск.* кунак
mihmandar *и.* рәсми кунакларны каршы алып озатып йөрүче кеше, кунакчы
mihnet *и.* бәла-каза, михнәт, тормыш авырлыклары
mika *и.* слюда (*пыяласыман минерал*)
mikado *и.* 1) микадо, Япония императоры; 2) бер уен төре
mikrobiyoloji *и.* микробиология
mikrofon *и.* микрофон
mikrografı *и.* микрография
mikroloji *и.* микрология
mikron *и. физ.* микрон
mikroorganizma *и.* микроорганизм
mikrop *и.* микроб
mikroplanmak *ф.* инфекция иярту (йоктыру)
mikroplu *с.* йогышлы
mikropsuz *с.* стериль
mikropsuzlarıdırmak *ф.* йогышсызландыру, стерильләү
miksefe *и. физ.* конденсатор
mikser *и.* миксер
miktar *и.* 1) микъдар; 2) дәрәҗә, күләм
mil I *и.* миль (*озынлык үлчәү берәмлеге*); *deniz mili* диңгез миле
mil II *и.* 1) күчәр; 2) сөрмә тарту өчен таякчык
mil III *и.* ләм, юшкын
milâdî *с.* милади (*христиан ел исәбе*)
miligram *и.* миллиграмм
milimetre *и.* миллиметр
milim *и.* миллиметр
milis *и.* милиция
militarist *и.* милитарист
militarizm *и.* милитаризм
millet *и.* 1) милләт, халык; 2) халык, публика □ **millet meclisi** милләт мәҗлесе, парламент (*Төркиядә*)
milletlerarası *с.* халыкара, интернациональ; *milletlerarası hukuk* халыкара хокук
milletvekili *и.* депутат, парламент әгъзасы
millî *с.* милли
millileşmek *ф.* национализацияләнү
millileştirmek *ф.* национализацияләү
milliyet милләт (*кешенең нинди милләттән булуын билгели торган сүз*)
milliyetçi *и.* милләтче, патриот
milliyetçilik *и.* милләтчелек, патриотизм
milliyetperver *и.* милләтче, патриот
milliyetsiz *с.* милли тойгылары булмаган
milyar *и.* миллиард
milyarder *и.* миллиардер
milyon *и.* миллион
milyoner *и.* миллионер
mim *и.* пантомима
mimar *и.* архитектор
mimarlık *и.* архитектура
mimik *и.* мимика
mimlemek *ф.* начарлар (ышанычсызлар) исемлегенә кертү
mimli *с.* (*начар дип*) исәпкә алынган

minakop *и. зоол.* горбуша (*балык*)
minare *и.* манара ◊ **minare boyu** 10-20 *и.* чамасы озынлык
minareli *с.* манаралы
minaresiz *с.* манарасыз
minber *и.* мөнбәр (*мәчеттә имам-хатиб чыгып хөтбә укый торган баскычлы биек урын*)
minder *и.* кечкенә мендәр, кечкенә түшәк
mine *и.* 1) эмаль, глазурь; 2) теш эмале; 3) циферблат
minelemek *ф.* эмаль (глазурь) белән каплау
mineral *и.* минерал □ **mineral bilimi** минералогия, минерал белеме
mineralleştirmek *ф.* минераллаштыру
mineralli *с.* минераллы
mineraloji *и.* минерология
mini *и.* кечкенә, кыска; мини; *mini etek* кыска итәк
minibüs *и.* минибус, микроавтобус
minicik 1. *с.* нәни, кечкенә. 2. *и.* сабый, нәни бала
minik *с.* кечкенә, нәни
minimal *с.* минималь
minimini *с.* кеп-кечкенә, миниатюр
minimum *и. с.* минимум
minnet *и.* 1) күңел бурычы (*үзенә күрсәтелгән яхшылыкка каршы яхшылык эшләү теләге*); 2) рәхмәт, рәхмәтле булу
minnettar *и.* күңел бурычы булган кеше
minnoş *и.* гүзәл (*яратып дәшү*); *minnoşum* гүзәлем, сөеклем, нәнием
mintan *и.* минтан, ирләр күлмәге
minüskül *и.* юл хәрефе
minyatür 1. *и.* миниатюр. 2. *с.* миниатюр, бик кечкенә
minyatürcü *и.* миниатюрчы
minyon *с.* сөйкемле, нәни
miralay *и. иск.* полковник
miras *и.* мирас; *mirastan feragat mukavelesi мирастан* баш тарту турында килешү
mirasçı *и.* мирас алган, варис
mirasyedi *и. с.* 1) үзенә мирас калган; 2) *күч.* әрәм-шәрәм итүче
mirasyedilik *и.* әрәм-шәрәм итү, туздыру
mirî *и. тар.* казна (дәүләт) хәзинәсе
mirici *и. тар.* казначы, казначей
misafir *и.* кунак, юлчы □ **misafir odası** (*өйдә*) кунак бүлмәсе
misafirperver *с.* кунакчыл
misal *и.* 1) мисал, үрнәк; 2) охшаш, иш □ **misal olarak** мәсәлән, мисалга
misk *и.* мускус, миск (*ата кабарганың аталык бизләреннән алына торган хуш исле матдә*)
misket *и.* мускат, мускат исе, мускат шәрабы
miskin *и. с.* 1) *иск.* мескен, хәлсез, бичара; 2) пешмәгән, мәми авыз, ачык авыз; 3) махау авыруы белән авыручы
miskince *рәв.* 1) кызганыч, бичара рәвештә; 2) ялкау, ялкау рәвештә
miskinleşmek *ф.* 1) *иск.* мескенләнү, ярлылану, хәлсезләнү, хәерчеләнү, көчсезләнү; 2) ялкаулану
miskinlik *и.* 1) *иск.* мескенлек, бичаралык, хәлсезлек, хәерчелек; 2) ялкаулык, иренчәклек
mistik 1. *с.* мистик; *mistik inanışlar* мистик ышанулар. 2. *и.* 1) мистик; 2) мистика
misvak *и. иск.* теш чистарту җайланмасы (*бер башы җепселләнгән агач таякчык*)
misyon *и.* миссия

misyoner *и.* миссионер
mit *и.* миф
mitil *и.* ак юрган
miting *и.* митинг
mitoloji *и.* мифология; *yunan mitolojisi* грек мифологиясе
mitolojik *с.* мифологик
mitralyöz *и.* пулемет
miyav *ияртм.* мияу (*песи тавышы*)
miyavlamak *ф.* мияулау
miyop *и. с.* күрә караучы (*ерактан начар күрүче*)
miyopluk *и.* күрә карау, ерактан күрмәү
mizaç *и.* характер, натура
mizah *и.* юмор, юмор үрнәге, юмор парчасы; *mizah dergisi* юмористик журнал
mizahçı *и.* юморист
mizahçılık *и.* юмор әсәрләрен иҗат итү эше
mizahî *с.* юмористик
mizan *и.* 1) *иск.* үлчәү эше; 2) үлчәгеч җайланма, үлчәү
mizanpaj *и. полигр.* верстка
mizansen *и.* мизансцена
mobilya *и.* мебель
mobilyacı *и.* 1) мебель ясаучы; 2) мебель белән сату итүче
mobily**a**lı *с.* мебельле, җиһазлы, җиһазландырылган
mobilyasız *с.* мебельсез, җиһазсыз
moda 1. *и.* мода. 2. *с.* модалы □ **moda evi** мода йорты
modacı *и.* модельер
model *и.* 1) модель, макет; 2) фасон, модель; 3) модель, натурщик; 4) модалар журналы; 5) үрнәк, марка, тип
modelci *и.* модельчы
modern *с.* модерн, заманча
modernize *с.* заманча □ **modernize etmek** заманчалаштыру
modifikasyon *и.* модификация
modistra *и.* тегүче (*хатын-кыз*)
modül *и. мат. физ.* модуль modülasyon *и. мат. физ.* модуляция
moğol *и.* монгол
moğolca 1. *и.* монгол теле. 2. *рәв.* монголча
mola *и.* 1) тукталыш, ял; 2) *диңг.* бушайту (*мәс., арканнарны*)
molekül *и.* молекула
moleküler *с.* молекуляр
molla *и.* 1) *тар.* казый; 2) мәдрәсә укучысы, шәкерт; 3) *иск.* галим
moloz *и.* 1) вак таш, вакланган таш; 2) *күч.* кирәксез (яраксыз) нәрсә
moment *и. физ. тех.* момент
monarşi *и.* монархия
monarşist *и.* монархист
monarşizm *и.* монархизм
monden *с.* дөньяви
monist *и. фәлс.* монист
monitör *и.* монитор
monopol *и.* монополия
monoteizm *и.* монотеизм
montaj *и.* монтаж, җыю; урнаштыру
montajcı *и.* монтажчы
monte etmek *ф.* монтажлау, җыю, урнаштыру

montör *и.* 1) монтажник; 2) монтер
mor *и. с.* шәмәхә, аксыл шәмәхә, миләүшә төсле
moral *и.* 1) мораль, әхлак, әдәп; 2) кәеф, настроение □ **morali bozulmak** кәефе кырылу, настроениесе төшү
moralizm *и.* морализм
morarmak *ф.* 1) шәмәхәләнү, шәмәхә төс алу; 2) (*суыктан, авырудан*) күгәрү
morartmak *ф.* шәмәхә итү, шәмәхә төс кертү
moratoryum *и.* мораторий
morfem *и. лингв.* морфема
morfin *и.* морфий
morfoloji *и.* морфология
morfolojik *с.* морфологик
morg *и.* морг
morina *и.* тәрәч балыгы
morlaşmak *ф.* шәмәхәләнү
morluk *и.* 1) шәмәхә төс; 2) күгәргән урын (*тәндә*)
mors *и. зоол.* морж
morto *и.* үле, мәет
moruk *и. арго.* карт ◊ **teneşirdeki moruk** бер аягы гүрдә булган (*үләр вакыты җиткән*) кеше
morulâ *и. биол.* морула
moskof *и.* московит (*слюданың бер тере*)
mosmor *с.* карасу шәмәхә ◊ **mosmor kesilmek a**) (*суыктан*) күгәрү; б) (*ачудан*) кара көю
mostra *и.* үрнәк, өлге ◊ **mostra olmak** адәм көлкесенә калу, (*үз-үзеңне*) көлке хәлгә кую
motel *и.* мотель
motif *и.* 1) *муз.* мотив, көй; 2) орнамент, бизәк
motivasyon *и.* мотивация
motor *и.* мотор
motorbot *и.* моторлы көймә
motorcu *и.* моторист, механик
motorlu *с.* моторлы
motorsuz *с.* моторсыз
motosiklet *и.* мотоцикл, мотоциклет
mototren *и.* мотовоз, дрезина
mozaik 1. *и.* мозаика. 2. *с.* мозаик; *mozaik döşeme* мозаик идән
mozaikçi *и.* мозаикчы
möble *и.* мебель, мебелировка, җиһаз
möbleli *с.* мебельле, җиһазландырылган
muahede *и. иск.* килешү, пакт, шартнамә
muaheze *и.* 1) начар дип табу, гаепләү; 2) критика, тәнкыйть
muamele *и.* 1) мөгамәлә; *hüsnü muamele* яхшы мөгамәлә; 2) эш, операция (*сәүдә, финанс*); 3) процедура, формальлек, эш барышы; 4) *хим. иск.* кушылма
muamma *и.* 1) табышмак, сер; 2) *күч.* аңлашылмаган нәрсә
muavin *и.* ярдәмче, урынбасар
muavinlik *и.* урынбасарлык
muayene *и.* 1) *мед.* карау, тикшерү; *muayene odası* табиб кабинеты; 2) тикшерү, контроль; *gümrük muayenesi* тамгаханә (таможня) тикшерүе
muayeneci *и.* контролер, тикшерүче
muayenehane *и.*1) табиб кабинеты; 2) амбулатория, поликлиника; сырхауханә
muayyen *с.* ачык, билгеләнгән; *muayyen bir müddet* билгеләнгән вакыт аралыгы

muazzam *с.* 1) гаять зур; 2) чиктән тыш, гаять; 3) *күч.* көчле, мөһим
mubah *и.* тыелмаган, гөнаһ саналмаган
mucip *и.* сәбәп, этәргеч
mucit *и.* уйлап табучы, иҗатчы
mucize *и.* могҗиза, таң калырлык нәрсә
mucizeli *с.* могҗизалы
mucur *и. к.:* **mıcır**
muço *и.* 1) юнга; 2) йомышчы малай
muhabbet *и.* 1) мәхәббәт; 2) дуслык; дусларча сөйләшү
muhabbet kuşu *и.* тутый кош
muhabere *и.* хат алышу; корреспонденция
muhabereci *и. хәрби.* элемтәче
muhabir *и.* корреспондент, репортер, мөхбир
muhaceret *и. иск.* мөһаҗәрәт, күченү, күчеп китү, эмиграция
muhacir *и.* мөһаҗир, эмигрант
muhafaza *и.* сак, каравыл; саклау
muhafız *и.* яклаучы, саклаучы
muhakeme *и.* 1) мәхкәмә; 2) уй-фикер, хөкем; 3) бәяләмә
muhakkak 1. *с.* чын, дөрес, хак. 2. *рәв.* һичшиксез, дөрестән дә, чынлап
muhalefet *и.* 1) каршылык; 2) оппозиция; 3) контраст
muhalif *и. с.* каршы, каршылык күрсәтүче
muharebe *и.* 1) бәрелеш, сугыш; *muharebe açmak* сугыш башлау; 2) *күч.* көрәш, бәрелеш
muharip 1. *с.* сугышчы, хәрби; *muharip dev/et* сугышучы дәүләт. 2. *и.* сугышчы
muharrir *и.* 1) *иск.* язучы, автор; 2) мөхәррир, редактор
muhasebe *и.* 1) бухгалтерия, хисапчылык; *muhasebe memuru* хисапчы; 2) исәп-хисап
muhasebeci
muhasebeci *и.* бухгалтер, хисапчы
muhasip *и.* бухгалтер, хисапчы
muhasiplik *и.* бухгалтер хезмәте
muhatap *и.* әңгәмәдәш, тыңлаучы
muhbir *и.* хәбәр итүче
muhit *и.* мохит, тирә-як, тирә-юнь
muhtaç *с.* 1) мохтаж; *nasihate muhtaç* киңәшкә мохтаж; 2) мохтаж, ярлы, хәерче; *muhtaç aileler* мохтаж гаиләләр
muhtar 1. *с. иск.* мөстәкыйль, бәйсез, ирекле, автоном; *muhtar eyalet* автоном өлкә. 2. *и.* мухтар, староста; *köy muhtarı* авыл старостасы
muhtariyet *и. иск.* мохтариять, автономия
muhtemel *с.* мөмкин булган, ихтимал, булуы мөмкин саналган
muhtemelen *кер. суз.* мөгаен, ихтимал, бәлки
muhterem *с.* мөхтәрәм, хөрмәтле
muhteşem *с.* купшы, зиннәтле, гүзәл, искиткеч, мәһабәт, күркәм
muhteva *и.* эчтәлек
mukabele *и.* 1) (*төрле мәгънәдә*) җавап; җавап кайтару; 2) каршы кую, капма-каршылык; 3) Коръәнне яттан уку (*Рамазан бәйрәме көнне*)
mukabil 1. *с.* капма-каршы торучы, кире, контр; *mukabil casusluk* контршпионаж. 2. *и.* алыштыручы, эквивалент булып торучы, туры килүче, җавап, 3. *бәйл.* карамастан
mukadderat *и.* язмыш
mukaddes *с.* мөкатдәс, изге; *mukaddes ödev* изге бурыч
mukavele *и.* килешү, шартнамә, контракт □ **mukavele yapmak** килешү төзү

mukavelesiz *с.* килешүсез
mukavemet *и.* 1) каршылык; *mukavemette bulunmak* каршылык күрсәтү; 2) ныклык, чыдамлылык
mukavva *и. с.* катыргы
mukayese *и.* чагыштыру; аналогия
muktedir *с.* 1) көчле, куәтле; 2) сәләтле, маһир; 3) булдыра алучы, эшли алучы
mulâj *и.* муляж
mum *и.* 1) шәм; 2) балавыз
mumcu *и.* 1) шәм ясаучы; 2) *иск.* фитильле мылтык белән коралланган сугышчы
mumlamak *ф.* 1) балавыз белән каплау; 2) сургучлау, сургуч мөһер басу
mumlu *с.* балавызлы; *mumlu bez* клеенка
mumya *и.* мумия
mumyalamak *ф.* бальзамлау, мумия ясау
mumyalaşmak *ф.* бальзамлану, мумияга әйләнү
munis *с.* 1) җанга якын булган, күңелгә хуш килгән; 2) *күч.* туры килә торган, яраклы
muntazam *с.* 1) тәртипле, тәртипкә китерелгән, дөрес, яхшы оештырылган, төзек, пөхтә, төгәл; 2) тигез, тыныч, ритмлы
murat *и.* 1) теләк; 2) морад, максат
murdar *с.* 1) мордар, пычрак, шакшы; 2) шәригатьчә чалынмаган (*хайван, ит*)
musalla *и.* намаз уку урыны (*ачык җир*)
musallat *с.* бәйләнчек
musevî *и.* яһуд, яһүди
musibet 1. *и.* (*кинәт килгән*) бәхетсезлек. 2. *с. күч.* бәхетсез
musiki *и. төрле мәгъ.* музыка □ **musiki takımı** оркестр
muslin *и.* муслин, тукыма төре
musluk *и.* кран
musluklu *с.* кранлы
musluksuz *с.* крансыз
muson *и.* муссон; *musonlar bölgesi муссоннар* зонасы
mustarip *с.* 1) интегүче; 2) авыру
muş *и.* катер
muşamba *и.* 1) клеенка, линолеум; *sofra muşambası* өстәл клеенкасы; 2) киндер тукыма (*рәсем ясау өчен*); 3) плащ
muşmula *и.* мушмула, башмала (*җимешле куак һәм шуның җимеше*)
muşta *и.* 1) тимер тукмак; 2) йодрык
muştu *и.* шатлыклы хәбәр
mut *и.* бәхет, иминлек, тынычлык, рәхәтлек, хозурлык
mutaassıp *с.* фанат, ялкынлы, бик нык бирелгән
muteber *с.* 1) могтәбәр, хөрмәтле; 2) бай, кредит бирүгә сәләтле
mutemet *и.* ышанычлы вәкил (*акча эшләрендә*)
mutfak *и.* 1) аш бүлмәсе, кухня; 2) кулинария, аш-су
mutlak 1. *с.* абсолют, чын, ник. 2. *рәв.* абсолют рәвештә, һичшиксез, һичсүзсез
mutlaka *рәв.* абсолют рәвештә; һичшиксез, һичсүзсез
mutlu *с.* бәхетле, шатлыклы, имин
mutlulandırmak *ф.* шатландыру
mutluluk *и.* бәхет, иминлек, шатлык
mutsuz *с.* бәхетсез
mutsuzluk *и.* бәхетсезлек
muvazzaf *и.* хәрби хезмәттәге кеше, хәрби
muz *и.* банан
müze *и.* музей

muzır *с.* 1) *иск.* (*сәламәтлеккә*) зарарлы; 2) (*бала-чага тур.*) тик-тормас, усал
muzip *с.* кешедән көләргә яратучан, бәйләнчек
mübadele *и. иск.* алыш-биреш
mübalâğa *и.* арттыру, гипербола
mübarek *с.* 1) мөбарәк, бәхетле, котлы; 2) хөрмәтле, изге
mübaşir *и.* мәхкәмәдә ярдәмче эшләрне башкаручы хезмәткәр
mücadele *и.* көрәш
mücadeleci *и.* көрәшүче, көрәшче
mücahit *и. с.* мөҗаһид (*дин, идея, Ватан һ. б. өчен көрәшүче*)
mücevher 1. *с.* асылташлар белән бизәлгән. 2. *и.* кыйммәтле әйбер
mücevherat *и.* кыйммәтле әйберләр, асылташлар, ювелир әйберләре
mücver *и.* йомырка, суган һәм петрушка кушып ясалган һәм кыздырылган фрикаделькадан гыйбарәт ашамлык
müdafaa *и.* оборона, саклау, яклау
müdahale *и.* тыгылу, катышу, катнашу
müddet *и.* мөддәт, срок, вакыт, вакыт арасы
müddetli *с.*(*билгеле бер*) вакытлы, сроклы
müddetsiz *с.* сроксыз
müdür *и.* мөдир, башлык, директор, җитәкче, администратор; *müdür muavini* директор урынбасары
müdürlük *и.* мөдирлек
müebbet *с.* мәңге, бетмәс-төкәнмәс, гомерлек
müellif *и.* автор, иҗатчы, әдип, язучы
müessese *и.* учреждение, оешма, эшханә
müesseseleşmek *ф.* оешу
müezzin *и.* мөәзин, мәзин
müfettiş *и.* ревизор, инспектор
müfettişlik *и.* инспекция
müflis *с.* белгән, хәерчеләнгән, банкрот
müftü *и.* мөфти **müftülük** *и.* мөфтилек
mühendis *и.* Мөһәндис, инженер
mühim *с.* мөһим
mühre *и.* кәгазьне шомарту (ялтырату) җайланмасы (*пыяла шарчык*)
mühür *и.* мөһер, штемпель ◊ **mühür gözlü** зур кара матур күзле
mühürcü *и.* мөһер ясаучы
mühürlemek *ф.* мөһерләү, мөһер сугу
mühürlü *с.* мөһерле
mühürsüz *с.* мөһерсез
müjde *и.* 1) яхшы хәбәр, яңалык; 2) яхшы хәбәр өчен бүләк, сөенче
müjdeci *и.* яхшы хәбәр китерүче
müjdelemek *ф.* яхшы хәбәр (яңалык) китерү
müjdeli *с.* яхшы хәбәрле
müjdelik *и.* яхшы хәбәр өчен бүләк, сөенче
mükâfat *и.* бүләк, премия
mükâfatlandırmak *ф.* бүләкләү, премия бирү
mükellef *с.* 1) (*нәрсәдер эш*ләргә) бурычлы, тиеш; 2) салым түләргә тиешле
mükemmel *с.* кимчелексез, камил
mükemmellik *и.* камиллек
müktesep *с.* табылган, эшләп алынган
mülakat *и.* (*укырга, эшкә, һ. б. сайлап алу максатында*) әңгәмә, сөйләшү
mülayim *с.* 1) *иск.* мөлаем, йомшак, сөйкемле; *mülayim bir adam* мөлаем кеше; 2) күңелгә хуш килердәй

mülk *и.* күчмәс мөлкәт (*йорт, кибет, җир һ. б.*)
mülkiye *и.* гражданнар (*хәрби булмаганнар*)
mülteci *и.* качак, эмигрант
mümessil *и.* вәкил
mümkün *с.* мөмкин □ **mümkün mertebe** мөмкин кадәр, булдыра алганча
mümtaz *с.* үзенчәлекле, мөмтаз; сайлап алынган
münafık *с.* монафикъ, икейөзле; коткы таратучы
münafıklık *и.* монафыйклык, икейөзлелек
münakaşa *и.* фикер алышу, бәхәс, сүз көрәштерү
münasebet *и.* 1) мөнәсәбәт; 2) уңайлы очрак; 3) туры килү, ярашу
münasebeti! *с.* мөнәсәбәтле
münasebetsiz *с.* 1) мөнәсәбәтсез, урынсыз; 2) вакытсыз, килешсез; 3) ятышсыз, мәгънәсез, килделе-киттеле
münasebetsizlik *и.* 1) мәгънәсезлек, әдәпсезлек; 2) абсурд, юк-бар
münasip *с.* туры килгән, ярашлы
münazara *и.* бәхәс, сүз көрәштерү
müneccim *и.* 1) астролог; 2) *иск.* астроном
münhal *с.* буш (вакантлы) урын
münhasır *с.* 1) махсус аерып куелган; 2) чикләнгән, чикле
münhezim *с.* җиңелгән, тар-мар ителгән
münkir *и.* инкарь итүче, ышанмаучы, кабул итмәүче
münzevi *и.* кешеләр белән аралашмаучы, ялгызлыкны үз итүче
müphem *с. рәв.* аңлаешсыз, билгесез, томанлы
müphemiyet *и.* билгесезлек, аңлаешсызлык
müptelâ *с.* 1) дучар булган, интегүче; 2) кайгыга төшкән
müracaat *и.* мөрәҗәгать
müracaatçı *и.* мөрәҗәгать итүче, сораучы
mürdüm *и. бот.* караҗимеш □ **mürdüm eriği** вак кара җимеш
mürekkep I *с.* 1) кушылган, бергә җыелган, берничә нәрсәдән оешкан; 2) катлаулы, кушма
mürekkep *и.* язу карасы; *mürekkep lekesi* кара табы
mürekkepbahğı *и. зоол.* каракатица
mürekkeplemek *ф.* язу карасы тамызып (түгеп) пычрату
mürüvvet *и.* 1) кешелеклелек, юмартлык; 2) (*гаиләдә*) балаларның үсеп кеше булуларын күрү шатлыгы
mürüvvetli *с.* кешелекле, юмарт
müruvvetsiz *с.* кешелексез, кырыс, каты күңелле, рәхимсез
mürver *и. бот.* аю баланы, карга миләше
müsaade *и.* 1) рөхсәт; 2) уңайлылык □ **müsaade etmek** (**buyurmak**) 1) рөхсәт итү; 2) юл бирү, үткәреп җибәрү; 3) уңайлы итү (булу)
müsait *с.* уңайлы, файдалы
müsamaha *и.* 1) юл куючанлык, мәрхәмәт күрсәтү; 2) күрмәмешкә салыну
müsamere *и.* кичә, уен-көлке кичәсе
müsavat *и. төрле мәгъ.* тиңлек, тигезлек □ **müsavat özre** бер нигездә, бер (тигез) принципта
müsavi *с.* тигез, тиң
müshil *с. и.* эч йомшарткыч, эч йомшарта торган дару
müskirat *и. иск.* исерткеч эчемлекләр (матдәләр)
müslim *и.* мөслим, мөселман
müslüman 1. *и.* Мөселман. 2. *с.* 1) гадел, турылыклы; 2) диндар
müslümanlık *и.* мөселманлык, мөселман булу
müspet *с.* 1) дәлилләнгән; 2) *төрле мәгъ.* уңай; *müspet cevap* уңай җавап; 3) *физ.*

мат. позитив
müsrif *с.* әрәм-шәрәм итүче
müsriflik *и.* әрәм-шәрәм итүчәнлек, туздыручанлык
müstahak *с.* лаек, хаклы
müstahzarat *и. мед.* (*даруханәдә*) әзер дару
müstakbel 1. *с.* булачак; *müstakbel damadı* булачак кияве. 2. *и.* киләчәк
müstakil *с.* мөстәкыйль
müstehcen *с.* килешсез, әдәпсез, әшәке
müstesna 1. *с.* 1) аерымланган; 2) аерым, гаҗәп, уникаль. 2. *бәйл.* (*нәрсәдән, кемнән*) тыш; *bir iki gazete müstesna* бер-ике газеттан тыш
müsteşar *и.* киңәшче
müsteşarlık *и.* киңәшче хезмәте (хезмәт урыны)
müstezat *с. иск.* арттырылган, тулыландырылган
müşabehet *и. иск.* охшашлык, аналогия
müşabih *с.* иск. охшаш
müşahit *и. иск.* күзәтүче
müşavir *и. иск.* киңәшче, консультант
müşerref *с.* кадерләнгән; кадерле, хөрмәтле
müşfik *с.* шәфкатьле, шәфкать итүче
müşkül 1. *с.* читен, кыен, авыр, мөшкел. 2. *и.* авырлык, проблема
müşküle *и.* йөземнең бер сорты
müştemel *с.* эчендәге, эченә алынган, эченә сыйдырылган
müşterek *с.* уртак
müştereken *рәв.* бергә, берлектә
müşteri *и.* клиент, мөштәри
müşteri *и.* Юпитер
mütareke *и.* (*сугышны туктатып тору турында*) килешү
müteaddit *с.* күп, шактый
müteahhit *и.* эшкә алынучы (*килешү буенча берәр эшне башкаручы*)
mütebessim *с.* елмаючы, елмаеп торучы, елмаюлы
mütebessimane *рәв.* елмаеп, елмаю белән
müteessif *с.* үкенүче, кайгыручы □ **müteessif olmak** кайгыру
müteessir *с. иск.* кайгылы, сагышлы
mütefekkir *и. иск.* фикер иясе
müteferrik *с. иск.* 1) төрле, һәртөрле, күптөрле; 2) аерылган, таралган, чәчелгән
mütehakkim *с.* хакимлек итүче; буйсындыручы
mütehammil *с. иск.* кыенлыклар күтәрүче, түзүче, чыдаучы
müteharrik *с. иск.* хәрәкәткә килүче, хәрәкәт итә торган
mütehassıs 1. *и.* белгеч. 2. *с.* квалификацияле; *mütehassıs işçi* квалификацияле эшче
mütehassıslık *и.* белгечлек
mütehassis *с. иск.* рухланган, дәртләнгән
mütehevvir *с. иск.* ачуланган, ачуы кабарган, ярсулы
mütekebbir *с. иск.* эреләнүче, масаючы, тәкәббер
mütekebbirane *рәв.* эрелек белән, эреләнеп, масаеп
mütemadi *с.* әзлексез, дәвамлы
mütemadiyen *рәв.* бертуктаусыз, гел, һәрвакыт
mötemekkin *с. иск.* урнашкан, торучы, яшәүче
mütemessil *с. иск.* эштә (*кыланышта*) берәүгә охшарга тырышучы; иярүче
mütenasip *с.* тигез, бер чамадагы, туры килгән, пропорциональ
müteneffir *с. иск.* җирәнеп караучы, чирканучы, күрә алмаучы
mütenekkir *с. иск.* танылмаслык; чит исем астында яшәүче
mütercim *и. иск.* тәрҗемәче

müteselsil *с. иск.* чылбыр-сыман тезелгән, бер-бер артлы килүче
müteşebbis *с.* инициатива күрсәтүче, берәр эшкә башлап керешүче
müteşekkil *с.* төзелгән, ясалган, оешкан бер сурәткә керүче
müteşekkir *с.* рәхмәт әйтүче, яхшылыкның кадерен белүче
mütevazî *с.* тыйнак, басынкы
mütevekkil *с.* язмышка буйсынган
mütevellî *и.* мөтәвәлли (*вәкыф, мәдрәсә, мәчет эшләрен башкаручы кеше*)
müthiş *с.* 1) мөдхиш, явыз; 2) куркыныч, коточкыч; 3) бик нык; чиксез; 4) шаккаткыч
müttefik *с.* кушылган, берләшкән
muttehiden *рәв. иск.* бертавыштан; бергә
müvekkil *и.* ышанып эш тапшыручы
müverrih *и. иск.* мөәррих, тарихчы, елъязмачы
müvezzi *и.* 1) таратучы; 2) почтальон, хат ташучы; 3) газет сатучы
müzaheret *и. иск.* ярдәм
müzahir *и. иск.* ярдәм итүче, кул сузучы
müzakere *и.* 1) (*эшлекле*) сөйләшү, киңәшмә, дебат, уйлашу, фикер алышу; 2) сынау
müzayede *и.* аукцион
müze *и.* музей; *Louvre müzesi* Лувр музее
müzeci *и.* музей хезмәткәре; музей оештырган кеше
müzekker *и.* 1) ир кеше; 2) *гр.* Мөзәккәр
müzekkere *и.* доклад язуы, рәсми язма
müzevir *с.* сүз йөртүче
müzevirlemek *ф.* әләкләү, өстеннән сөйләү; ара бозу
müzik *и.* музыка; *batı müziği* көнбатыш музыкасы
müzikal *с.* музыкаль
müzıkçi *и.* музыкант
müzikçilik *и.* музыкант һөнәре
müzikhol *и.* мюзик-холл
müziksever *и.* меломан, музыка яратучы
müzisyen *и.* музыкант
müzmin *с.* хроник, озакка сузылган, озакка тартылган; *müzmin hastalık* хроник авыру
müzminleşmek *ф.* хроник рәвеш алу, озакка сузылу

N

nabız *и.* 1) пульс; 2) *күч.* уй, ният □ **nabzını almak** (**saymak**) пульсын санау; **nabzını tutmak** пульсын тикшерү (тотып карау)
nacak *и.* (*кыска саплы, кечкенә*) утын балтасы
naçar *с.* чарасыз, ирексез, чарасы булмаган
naçiz *с.* әһәмиятсез, кыйммәте булмаган
nadan *с. иск.* надан
nadas *и.* туңга сөрү
nadaslık *с.* туңга сөрү өчен калдырылган (*җир*)
nadire *с.* сирәк очрый торган, кыйммәтле
nadir *с.* сирәк очрый торган, сирәк
nafaka *и.* 1) яшәү чарасы (*акча, байлык*); 2) алимент
naftalin *и.* нафталин
naftalinlemek *ф.* нафталинлау
nağme *и.* 1) мотив, мелодия, көй; 2) *муз.* нота; 3) *күч.* шыттыру, ялган сөйләү ◊ **nağme yapmak** белмәгән булып кылану

nahır *и. сөйл.* сыер көтүе
nahırcı *и. сөйл.* сыер көтүче
nahiye *и.* 1) нахия, волость (*Төркиядә*); 2) өлкә, район, төбәк
nahoş *с.* начар, җирәнгеч
nail *с.* ирешкән, башкарып чыккан □ **nail olmak** ирешү
naip *и.* урынбасар (*вакытлыча хөкемдарны алыштырып торучы*)
naiplik *и.* 1) вәкиллек; 2) регентлык
nakarat *и.* 1) *муз.* кушымта; 2) *күч.* күп кабатланган сүз
nakavt *и. спорт.* нокаут
nakdî *с.* акчалы, акчага бәйле
nakış *и.* 1) нәкыш, бизәк; 2) рәсем, сурәт; 3) чигү, чигелгән әйбер □ **nakış işlemek** чигү чигү
nakışçı *и.* нәкышче, бизәкче, рәссам, чигүче
nakışlamak *ф.* бизәү, нәкышләү
nakil *и.* 1) үткәргеч; күчергеч; 2) күчерү, күчермә алу; 3) сөйләү; 4) күчерүче; тәрҗемә итүче
nakit *и.* (*саф*) акча, кулда булган акча
nakledilmek *ф.* (*бер җирдән икенче җиргә*) күчерелү
nakletmek *ф.* 1) күчерү; ташу; 2) үткәрү; 3) тәрҗемә итү
nakliyat *и.* транспорт; ташу
nakliyatçı *и.* ташучы
nakliye *и.* транспорт; транспортировка; ташу
nakliyeci *и.* ташучы
nakşetmek *ф.* 1) бизәү, төрле төсләргә буяу; 2) *күч.* калдыру, сеңдерү □ **zihnine nakşetmek** хәтерендә калдыру
nakşibendî *и.* 1) нәкышьбәнди (*шәех Бәһаэддин Нәкышьбәнд нигез салган мөселман сектасы*); 2) нәкышьбәнди (*нәкышьбәнд сектасы тарафдары*)
nal *и.* дага □ **nal çakmak** дагалау
nalbant *и.* тимерче, дагалаучы
nalbantlık *и.* дагалаучы тимерче хезмәте
nalın *и.* агач табанлы башмак (*мунчада һ. б. юеш урыннарда кию өчен*)
nam *и.* 1) нам, исем, ат; 2) горурлык, мактаныч, дан, шөһрәт
namaz *и.* намаз **namazlık** 1. *и.* намазлык. 2. *с.* бер намаз вакыты кадәр дәвам иткән
namazsız *с.* күрем күрүче (*хатын-кыз*)
namert *с.* кешелексез; куркак
namlı *с.* мәшһүр, күренекле
namus *и.* намус
namuslu *с.* намуслы
namusluluk *и.* намуслылык
namussuz *с.* намуссыз
namzet *и.* 1) кандидат, абитуриент; 2) *сөйл.* ярәшелгән кеше
namzetlik *и.* кандидатура
nan *и.* нан, икмәк
nanay *хәб. сүз. арго.* юк
nane *и.* бөтнек □ **nane ruhu** бөтнек экстракты; **nane suyu** бөтнек суы, эчендә бөтнек экстракты эретелгән су ◊ **nane molla** көчсез (җебегән) кеше, чирләшкә
nankör *с.* хөрмәт (сый) кадерен белмәүче, яхшылыкның кадерен белмәүче
nansuk *и.* нансук (*тукыма*)
nâr *и. иск.* ут, ялкын
nar *и.* анар (агачы һәм җимеше), гранат
nara *и.* аваз, тавыш, кычкыру

narçiçeği *с.* ачык-кызыл (*төс*), анар (*гранат*) *төсендә*
narenciye *и.* цитрус
nargile *и.* 1) наргилә, хурхур, кальян (*төтенен су аркылы үткәрә торган тәмәке тарту коралы*); 2) *арго.* лыгырдык, ләчтит сатучы
narin *с.* нәфис
narkotik *и.* наркотик
narkotizm *и.* наркотизм
narkoz *и.* наркоз
narkozcu *и. мед.* анестезиолог
narkozculuk *и.* анестезия
narsisizm *и. мед.* нарциссизм, нарциссомания
nasıl *а.* 1) нинди, ниндирәк; 2) ничек, ни рәвешле □ **nasıl olmuşsa** ничектер, ни булса булган; **nasıl olsa** ничек тә булса, кайчанда булса; **nasılsınız** хәлләрегез ничек? хәлегез ничек?
nasılsa *рәв.* 1) ничек тә булса; 2) барыбер, әлбәттә
nasır *и.* сөял ◊ **nasıra basmak** авырткан җиренә тию
nasırlanmak *ф.* сөялләнү, сөял белән каплану
nasihat *и.* нәсихәт, киңәш
nasihatçı *и.* нәсихәтче, киңәшче
nasip *и.* насыйп, өлеш, язмыш
nasranî *и.* христиан
nasyonalist *и.* милләтче
nasyonalizm *и.* милләтчелек
natıkalı *с.* сүзгә оста; оста телле
natıkasız *с.* сүз сөйли белмәүче, оста сөйләмәүче
natır *и.* хатын-кызлар мунчасында юындыручы
natura *и.* натура, табигать (*кешенең*)
natür**a**lizm *и.* натурализм natürel *с.* табигый, натураль
natürizm *и.* натуризм
naylon *и.* нейлон
naz *и.* 1) иркәлек, иркәләнү, кылану, көязлек; 2) назлану, каприз
nazar *и.* 1) *иск.* караш; *nazarımda* минемчә, минем карашымча; 2) күз тию
nazarlık *и.* күз тиюдән саклый торган нәрсә
nazenin *с.* 1) назлы; 2) нәфис
nazım *и. әд.* шигърият
nâzım *с.* тәртипкә салучы
nazır 1. *с.* 1) караучы, күрүче; 2) караган, чыгучы; *denize nazır bir pencere* диңгезгә караган тәрәзә. 2. *и. иск.* министр
nazik *с.* 1) әдәпле, тәрбияле, нәзакәтле; 2) нәзек, нечкә, нәфис; 3) четрекле
nazikleşmek *ф.* 1) нечкәрү; 2)четреклеләнү
naziklik *и.* 1) әдәплелек, нәзакәтлелек; 2) нәзеклек, нечкәлек, нәфислек
nazlanmak *ф.* назлану, ялындыру
nazlı *с.* 1) назлы; 2) кадерле, карап туймаслык; 3) кечкенә, нәфис
nazlılık *и.* назлылык
ne I *а.* 1) нәрсә; 2) ни; 3) нинди □ **ne var ne yok** 1) ни хәлләр бар, эшләр ничек бара?; 2) бар булганы
ne II *терк.* ни ..., ни ...дә,... дә ...дә (*түгел*), ... дә (*түгел*); *ne uzun ne kısa* ни озын, ни кыска
nebi *и.* нәби, пәйгамбәр
nebülöz *и. астр.* томанлык (*астрономик җисемнәрнең газ хәлендә булуы*)
nebze *рәв.* аз микъдарда; *bir nebze* аз гына
nece *рәв.* нинди телдә

neci *и.* нинди эш белән шөгыльләнүче
neden 1. *а.* нидән, нигә, нәрсәгә. 2. *и.* сәбәп □ **neden olmak** сәбәп булу; **neden sonra** бераздан
nedenli *с.* сәбәпле, сәбәп белән
nedense *рәв.* нигәдер, нидәндер, никтер
nedensiz *с.* сәбәпсез
nefes *и.* 1) тын алу, сулыш; 2) өшкерү (*авыруны*), әфсен уку; 3) *күч.* тереклек, җан иясе □ **nefes darlığı** астма, тын кысылу
nefeslemek *ф.* өшкерү, әфсенләү
nefeslik *и.* җиллек, төннек, җилләткеч, вентилятор
nefis I *и.* нәфес □ **nefsine düşkün** үз нәфесен кайгыртучы, эгоист
nefis II *с.* гүзәл, матур, нәфис
nefret *и.* нәфрәт
nefrit *и. мед.* нефрит, бөер ялкынсынуы
neft *и.* нефть □ **neft yağı** лигроин
negatif *с.* негатив, кире
nehir *и.* елга; *nehir gemicisi* елга көймәчесе
nekes *с.* саран, кысмыр
nekeslik *и.* саранлык
nektar *и.* нектар
nem *и.* 1) дым, дымлылык; 2) чык; *nem yağdı* чык төште
nemlendirmek *ф.* дымландыру
nemlendirici *и.* дымландыручы
nemletmek *ф.* юешләтү, су тидерү, дымландыру
nemli *с.* 1) юеш, дымлы; 2) *күч.* яшьле (*күзләр тур.*)
nemölçer *и.* гигрометр
nemrut *с.* 1) кырыс, мәрхәмәтсез; 2) туң йөрәкле, каты күңелле, рәхимсез
neolojizm *с.* неологизм
neon *и.* неон
neptün *и. астр.* Нептун
nere *а.* кай төш(е)? кайсы урын?
nerede *а.* кайда?
nereden *а.* 1) кайдан?; 2) ничек, ни рәвешле?
neredeyse *рәв.* кайда гына булса да
nereli *с.* кайсы якныкы? кайда туган?
neresi *а.* кайсы җире?, кайсы төше?
nereye *рәв.* кая?
nergis *и.* нәркиз, суган гөле (*бакча гөле*)
nesil *и.* 1) буын; *bizden önceki nesil* бездән алдагы буын; 2) токым (*хайваннар тур.*)
nesne *и.* 1) әйбер, нәрсә; 2) *фәлс.* объект
nesnel *с.* 1) әйбергә бәйле; 2) *фәлс.* объектив
nesnelci *и. фәлс.* объективчы
nesnelcilik *и. фәлс.* объективлык
nesnelleşmek *ф.* матдиләшү, матди (*материаль*) хәлгә килү
neşe *и.* 1) шатлык, сөенеч, кәефлелек; 2) җиңелчә исерү, кызмачалык
neşelenmek *ф.* кәефләнү, дәртләнеп китү, җанланып китү
neşeli *с.* 1) шатлыклы, шат; 2) кәефле, кызмача
neşesiz *с.* күңелсез, кәефсез, моңсу
neşretmek *ф.* бастыру, бастырып чыгару
neşriyat *и.* нәшрият; басма әсәрләр
neşter *и. мәд* ланцет
net *с.* 1) ачык, анык, төгәл; 2) калган; 3) саф; *net kâr* чиста табыш

netameli *с.* бәлале
netice *и.* нәтиҗә
neticelenmek ф. тәмамлану
neticelendirmek ф. тәмамлау
neticesiz *с.* нәтиҗәсез; ахыры күренмәгән
nevale *и.* ашамлыклар, ризык
nevazil *и.* томау
nevi *и.* төр
nevralji *и. мед.* невралгия
nevruz *и.* нәүрүз бәйрәме
nezaket *и.* нәзакәт
nezaketli *с.* нәзакәтле
nezaret *и.* карау, күзәтү □ **nezarete almak** күзәтү астына алу
nezle *и.* томау (*борыннан агу, төчкерү һ. б. белән характерлана торган авыру*)
nışadır *и.* нашатырь □ **nışadır kaymağı** *хим.* аммоний карбонаты
nice *с. рәв.* 1) ничә, ничаклы, никадәр; 2) ничек, ни рәвешле
nicelik *и.* сан, микъдар, күләм
niçin *а.* ни өчен, нигә?
nifak *и.* аңлашылмаучылык
nifakçı *и.* тавыш чыгаручы, ара бозучы
nihayet *и.* 1.1) ахыр, бетү; 2) ахыры, соңы. 2. *кер. суз* ниһаять
nihayetlerimek *ф.* тәмамлану, бетү
nihayetsiz *с.* бетмәс-төкәнмәс, очсыз-кырыйсыз, икчез-чиксез
nihilist *и.* нигилист
nihilizm *и.* нигилизм
nikâh *и.* никах □ **nikah etmek** никахлашу, язылышу; **nikâh kıymak** никахлашуны теркәү
nikâhlanmak *ф.* никахлашу, язылышу
nikâhlı *с.* никахлы, өйләнгән, кияүдә (*кияүгә чыккан*)
nikâhsız *с.* никахсыз; никахсыз торучы
nikel *и.* никель
nikellemek *ф.* никельләү
nikelli *с.* никельле
nikotin *и.* никотин
nilüfer *и. бот.* ак төнбоек
nimbus *и.* яңгыр болыты
nimet *и.* нигъмәт
nine *и.* әби
ninni *и.* бишек җыры
nisa *и.* хатын-кызлар
nisai *с.* хатын-кызга хас; хатын-кыз белән бәйле
nisaiye *и.* гинекология
nisaiyeci *и.* гинеколог
nisan *и.* апрель □ **nisan balığı** беренче апрель шаяртуы
nispet 1. *и.* 1) элемтә, бәйләнеш, мөнәсәбәт; 2) нисбәт, пропорция; 3) үлчәм, чама, норма; 4) чагыштыру. 2. *рәв.* юри, үч итеп, ачу итеп
nispetli *с.* пропорциональ
nispetsiz *с.* пропорциональ булмаган
nişan *и.* 1) ярәшү; 2) туй ярәшүне билгеләү мәҗлесе; 3) билге, тамга; 4) мәрә (*мишень*); 5) төбәү, төзәү; 6) орден (*бүләк*)
nişancı *и.* 1) укчы, төбәүче, төз атучы; **nişancı er** — (коралны) төзәүче; **keskin nişancı** мәргән, төз (маһир, оста) укчы, атучы; **top nişancısı** туп төзәүче;

2) *астр.* Укчы (*зодиактагы йолдызлык исеме*); 3) тар. солтаның ярлык-(фәрманнарга) мөһер баса (куя, сала) торган сарай кешесе (адәме)
nişangâh *и.* 1) мәрә (*мишень*), 2) прицел, төзәгеч
nişanlamak *ф.* ярәшелү билгесе итеп яшьләргә балдак кидерү
nişanlı *с.* 1) тамгалы; 2) ярәшелгән
nişasta *и.* крахмал
nitekim *кис.* нәкъ шулай, менә шулай, чынлап та, чынлыкта, мәсәлән
nitel *с.* сыйфат (үзенчәлек) белән бәйле
nitelemek *ф.* характеристика бирү, тасвирлау
nitelik *и.* сыйфат, үзенчәлек
niteliki *с.* сыйфатлы; үзенчәлекле
niteliksiz *с.* сыйфатсыз; аерым үзенчәлеге булмаган
nitrat *и. хим.* нитрат
nitratlı *с.* нитратлы
nitrik asit *и.* азот кислотасы
nitrogliserin *и.* нитроглицерин
nitrojen *и. хим.* азот
niyaz *и.* 1) ялыну, ялвару; 2) дога, намаз, гыйбадәт; 3) кирәк, ихтыяҗ, хаҗәт
niye *а.* нигә?
niyet *и.* 1) ният, максат; 2) фал
niyetçi *и.* язмышны әйтеп бирүче
niyetlenmek *ф.* ниятләү
niyetli *с.* 1) ниятле; 2) ураза тотучы
niyobum *и. хим.* ниобий
nizam *и.* 1) тәртип, система; 2) *хәрби.* строй; 3) кагыйдә, канун
nizamlı *с.* 1) тәртипле; 2) низамнамәгә туры килә торган
nizamname *и.* низамнамә
nizamsız *с.* 1) тәртипсез; 2) низамнамәгә туры килмәгән
nobran *с.* тупас, дорфа, надан
noda *и. сөйл.* өстенә туфрак капланган салам чүмәләсе
noel *и.* раштуа
nogay *и.* нугай
nogayca *и.* 1. нугай теле. 2. *рәв.* нугайча, нугай телендә
nohut *и.* ногыт борчагы
noksan 1. *и.* 1) кимчелек; 2) җитешсезлек. 2. *с.* кимчелекле, тулы түгел
noksanlık *и.* кимчелеклелек
noksansız *с.* кимчелексез
nokta *и.* 1) нокта; 2) нокта; пункт; 3) пост;4) тема
noktalamak *ф.* 1) нокта кую; 2) тыныш билгеләрен кую; 3) *күч.* нокта кую, туктату
noktalanmak *ф.* нокта куелу
noktalı *с.* нокталы
noktasız *с.* ноктасыз
nominal *с.* номиналь
norm *и.* норма
normal *с.* нормаль, стандарт □ **normal altı** *мат.* нормаль асты, субнормаль
normalleşmek *ф.* нормальлашү
norveç'çe *и.* 1. норвег теле. 2. *рәв.* норвегча
norveçli *и.* норвегияле
nostalji *и.* ностальгия
not *и.* 1) кыскача язма, конспект, язма; 2) балл, билге □ **not atmak** билге кую
nota *и.* 1) *муз.* нота; 2) *дипл.* нота, меморандум
noter *и.* нотариус

noterlik *и.* нотариаль контора
nova *и. астр.* яңа йолдыз
nöbet 1. *и.* 1) нәүбәт, чират; 2) кизү тору; 3) югары температура (*авыруда*). 2. *рәв.* тапкыр, мәртәбә □ **nöbet şekeri** кристаллик шикәр (*дару итеп кулланыла*)
nöbetleşmek *ф.* чиратлашу
nöron *и. биол.* нейрон
nötr *с.* нейтраль
nötrleşmek *ф.* нейтральләшү
nötrleştirmek *ф.* нейтральләштерү
nuh *и. дини.* Нух (*дүртенче пәйгамбәр*)
numara *и.* 1) номер; 2) үлчәм; 3) концерт номеры; 4) билге, балл
numaracı *и. арго.* алдакчы, аферачы
numaralamak *ф.* номерлау, номер сугу
numaralı *с.* номерлы, санлы
numarasız *с.* номерсыз, сансыз
numune *и.* мисал, үрнәк, өлге
nur *и.* нур □ **nur ol**! хуплау, алкышлау сүзе; **nur topu gibi** матур, таза (*бала*)
nuranî *с.* 1) якты, балкып торучы; 2) *күч.* хөрмәтле
nurlanmak *ф.* нурлану
nurlanış *и.* нурланыш
nurlu *с.* нурлы
nursuz *с.* нурсыз
nutuk *и.* нотык, чыгыш, сүз
nüans *и.* нюанс
nüfus *и.* 1) халык; *nüfus sayımı* халык санын алу; 2) (*ниндидер берәр уртаклыгы булган*) кешеләр төркеме □ **nüfus bilimi** этнография; **nüfus bilimci** этнограф; **nüfus bilimsel** этнографик
nüfuslu *с.* (*билгеле бер санда*) халкы булган; *bir milyon nüfuslu bir şehir* бер миллион халкы булган шәһәр
nüfuz *и.* 1) үтеп керү; 2) тәэсир, йогынты
nüfuzlu *с.* йогынтылы, абруйлы
nüfuzsuz *с.* йогынтысыз, абруйсыз
nükleer *с.* атом төше белән бәйле
nükleon *и. физ.* нуклон
nüksetmek *ф.* кабатлану, кире килү, кире кайту
nükte *и.* тапкыр сүз, үткен сүз
nükteci *и.* үткен сүзле кеше, сүзгә тапкыр кеше
nömismat *и.* нумизмат
nüsha *и.* 1) нөсхә, сан (*газета, журнал*); 2) күчермә; 3) амулет, бөти

O

o, **ol** *а.* 1) ул; 2) ул, теге; *o adamı tanır mısınız?* үл кешене беләсезме?
o *ы.* ах, ну, эһ
oba *и.* 1) тирмә, чатыр; 2) күчмә халык; 3) күчмә халыкларның туктау урыны; күчеп йөрү урыны
objektif *с.* объектив
objektiflik *и.* объективлык
obruk 1. *с.* эчкә баткан, бөгелгән. 2. *и.* чокыр
observatuar *и.* обсерватория
obstrüksiyon *и.* обструкция
obua *и.* гобой
obuacı *и.* гобойчы

obur *и.* туймас тамак, убыр
oburluk *и.* комагайлык, убырлык
ocak I *и.* 1) учак, мич; 2) гаилә учагы, йорт, гаилә; 3) чыккан урын, чыганак, үзәк; 4) рудник; 5) берәр төрле авыруны нәселдән нәселгә дәвалау белән шөгыльләнүче гаилә; 6) түтәл; *hıyar ocağı* кыяр түтәле
ocak II *и.* гыйнвар
ocaklı *с.* 1) учаклы, ягулы (*бина*); 2) бергәлек (җәмгыять) әгъзасы булып торучы
oda *и.* 1) бүлмә; *çalışma odası* эш бүлмәсе, кабинет; 2) камера, кабина; 3) пункт; 4) кунакханә бүлмәсе, номер; 5) авыл кунакханәсе; 6) бюро, палата, учреждение, тәшкиләт
odacı *и.* 1) курьер; 2) кунакханә хезмәтчесе
odak *и.* 1) үзәк, тупланыш; 2) *физ.* фокус
odalı *с.* бүлмәле; *dört odalı bir ev* дүрт бүлмәле йорт
odun *и.* 1) утын; 2) бүрәнә; 3) *күч.* күсәк, күзле бүкән
odunkömürü *и.* агач күмере
odunluk 1. *и.* утын сарае. 2. *с.* утынлык
odyometre *и.* эвдиометр
odyovizüel *с.* аудиовизуаль
of *ы.* уф!
ofis *и.* офис, идарә, бүлек
oflamak *ф.* ухылдау, уфылдау, авыр сулау
ofset *и.* офсет
oftalmolog *и.* офтальмолог, күз табибы
oftalmoskop *и.* офтальмоскоп
oğmak *ф.* 1) уу, массажлау; 2) чистарту (*порошок белән*)
oğlak, -ğı *и.* 1) кәҗә бәтие; 2) (Oğlak) *астр.* Кәҗәмөгез (*зодиактагы йолдызлык иседе*); **oğlak dönencesi** Кәҗәмөгез тропигы
oğlan *и.* 1) малай; 2) егет; 3) валет (*уен кәртендә*); 4) *күч.* йомышчы малай
oğlancı *и.* педераст
oğul *и.* 1) ул, ир бала; 2) бал кортлары күче; 3) валет
oğulduruk *и. анат.* аналык
oğulluk *и.* 1) угыллык, уллык; 2) *сөйл.* үги ул, үги ир бала
oğulotu *и. бот.* угыл уты, мелисса
oğunmak *ф.* уыну
oğuz *и.* угыз, угызлар (*төрки кабилә*)
oğuz *и. с.* сөйл. яхшы холыклы (*кеше*)
oje *и.* тырнак лагы (буявы)
ok *и.* 1) ук, җәя угы; 2) (*сәгать, әсбапларда*) ук; 3) нечкә һәм озын деталь; *araba oku* тәртә; 4) якорь орчыгы
okaliptüs *и. бот.* эвкалипт
okçu *и.* 1) укчы, уктан атучы; 2) ук ясаучы яки сатучы
okka *и.* окка (*үлчәү берәмлеге = 1,283 кг*)
oklamak *ф.* 1) ук тидерү, ук атып үтерү; 2) уктай атылу
oksalit *и.* оксалид
oksijen *и.* кислород
oksijenlemek ф. кислородлау
oksilit *и.* оксилит
oksit *и.* оксид
okşamak *ф.* 1) сыйпау, кагу (*аркадан*); 2) *күч.* суккалау (*бик каты түгел, бераз ачуланып*); 3) *иск.* охшау, хәтерләтү
oktant *и.* октант
oktav *и. муз.* октава

okumak *ф.* 1) (*китап һ. б.*) уку; 2) җырлау, башкару; 3) чакыру; 4) намаз уку; әфсен уку; 5) уку, белем алу
okul *и.* 1) мәктәп, уку йорты; 2) мәктәп, юнәлеш, агым (*фәндә, сәнгатьтә*)
okuldaş *и.* мәктәптәш, сыйныфташ; *okul öncesi* мәктәпкәчә; *okul öncesi eğitim* мәктәпкәчә тәрбия; *okul sonrası* мәктәптән соңгы
okumuş *с.* укымышлы, укыган
okunmak *ф.* укылу
okunaksız *с.* аңлаешсыз, укып булмаслык
okuntu *и.* чакыру кәгазе, чакыру кәгазе
okur *и.* укучы
okuryazar *и.* грамоталы, укый яза белүче
okuryazarlık *и.* грамоталылык, белемлелек
okutmak *ф.* 1) укыту; 2) укырга бирү, белем бирү; 3) өйрәтү
okutman *и.* 1) укытучы, практик дәресләр алып баручы, приват-доцент; 2) лектор
okutmanlık *и.* укытучылык
okutulmak *ф.* укытылу
okuyucu *и.* 1) укучы, кычкырып укучы, сәнгатьле итеп укый белүче; 2) җырчы; 3) чакыручы, чакыру кәгазьләрен таратучы; 4) әфсен укучы
oküler *и.* окуляр
okyanus *и.* океан
olmak *ф.* 1) булу; *olmadı* булмады, барып чыкмады; 2) барлыкка килү, булу; *bir erkek çocuğu oldu* бер малае булды (*туды*); 3) булу, әйләнү; *doktor oldu* доктор булды
olabilir *с.* 1) мөмкин булган, ихтимал булган; 2) мөмкин кадәр, мөмкин, булуы мөмкин, ихтимал, бәлки
olacak *и.* булачак, тормышка ашачак; булырга тиешле
olağan *с.* гадәти, ияләнгән, кабатланып торучы
olağanüstü *с.* гадәттән тыш, искиткеч, сирәк очрый торган, гажәп, шаккатырлык
olamaz *с.* 1) була алмаслык, тормышка ашуы мөмкин булмаган; 2) мөмкин түгел
olanak *и.* ихтималлык, мөмкинлек
olanaklı *с.* мөмкин булган, ихтимал булган; ихтималлыклы
olanaksız *с.* мөмкин булмаган; ихтималлыксыз
olanaksızlık *и.* мөмкинсезлек
olanca *и.* бөтен, барлык
olası *с.* буласы, мөмкин булган, ихтимал
olasıcılık *и. фәлс.* ихтималлык, мөмкинлек
olasılı *с.* ихтимал булган, булуы мөмкин саналган
olasılık *и.* мөмкинлек, ихтималлык
olay *и.* 1) вакыйга; 2) *фәлс.* феномен, күренеш; 3) факт
olaycılık *и. фәлс.* феноменализм
olaylık *и.* елъязма, хроника
oldu *ф.* булды, ярый, яхшы
oldubitti *и.* билгеле факт, булган вакыйга
oldukça *рәв.* шактый, җитәрлек дәрәҗәдә
olgu *и.* факт, вакыйга
olgucu *с.* позитив
olguculuk *и. фәлс.* позитивизм
olgun *с.* 1) өлгергән, пешкән (*җиләк-җимеш*); 2) өлгереп җиткән; 3) тәҗрибәле
olgunlaşmak *ф.* 1) өлгерү, пешү; 2) өлгерү, үсү, ир булу; 3) камилләшү
olgunluk *и.* өлгергәнлек; *olgunluk sınavı* өлгергәнлек аттестатына имтихан
oligarşi *и.* олигархия
olimpiyat *и.* олимпиада

olmadık *с.* моңарчы булмаган, гадәттән тыш
olmamış *с.* өлгермәгән, җитешмәгән; яшел
olmayacak *с.* урынсыз, килешсез, әшәке, әдәпсез
olmaz *с.* 1) булмас; 2) ярамый торган, мөмкин булмаган
olmazlı *с.* булмаслык, абсурд, ятышсыз, мәгънәсез
olmuş *с.* 1) булган; 2) өлгергән, җитешкән
olta *и.* кармак
oltacı *и.* балыкчы, кармак салучы
oluk *и.* 1) улак, колаша; 2) су агып төшә торган торба
oluktu *с.* 1) су агып төшә торган торбасы булган (*торбалы*); 2) улаклы; 3) сырлы
olumlu *с.* уңай; *olumlu rol* уңай роль
olumsuz *с.* тискәре
olur *с.* 1) булырлык, мөмкин; 2) *хаб. сүз.* ярар, яхшы, риза
olurluk *и.* ихтималлык, мөмкинлек
oluş *и.* 1) булу; 2) *фәлс.* генезис, килеп чыгыш; 3) *геол.* формация
oluşmak *ф.* формалашу, барлыкка килү
oluşturmak *ф.* барлыкка китерү, формалаштыру
oluşum *и.* 1) барлыкка килү, формалашу; 2) *геол.* формация; 3) камилләшү
om, **ohm** *и. физ.* ом
om *и.* әйбернең башы, оч
omça, **omca** *и.* 1) сөяк башы; 2) агач төбе, бүкән
omnibüs *и.* омнибус
omur *и. анат.* умыртка □ **omur ilik** арка мие
omurga *и.* умырткалык, умыртка сөяге
omurgalılar *и. зоол.* умырткалылар
omurgasızlar *и.* умырткасызлар
omuz *и.* кулбаш, иңбаш
omuzlamak *ф.* 1) иңбашка алу; 2) иңбашка салу
omuzluk *и.* 1) погон, эполет; 2) туры көянтә
on *сан.*ун □ **on binlik** ун меңлек (*ассигнация*)
onmak *ф.* 1) яхшыру, төзәлү; 2) сәламәтләнү, тазару
onamak *ф.* яраклы дип тану, яхшы дип тану, мактау, хуплау
onalmak *ф.* сәламәтләнү, тазару, терелү
onanizm *и.* онанизм
onar *сан.* унар
onarmak *ф.* 1) ремонтлау, төзәтү; 2) (*хаталар*) төзәтү
onarım *и.* ремонт, төзәтү
onarımcı *и.* ремонтлаучы, төзәтүче
onaylamak *ф.* раслау, санкцияләү, ратификацияләү, хуплау
onaylanmak *ф.* раслану, санкцияләнү, ратификацияләнү
onaylı *с.* расланган, санкцияләнгән
onaysız *с.* расланмаган, санкциясез
onbaşı *и.* 1) ефрейтор; 2) десятник
onca *а.* аныңча, аның фикеренчә
ondalık *сан.* 1. 1) уннан бер өлеше; 2) тар. унлык салымы. 2. *с.* унарлы
ondalıkçı *и.* 1) *тар.* унлык салымын җыючы; 2) ун процент алучы
ondurmak *ф.* яхшырту, төзәтү
ongun 1. *с.* 1) мул, бик күп, бай, юмарт; 2) имин, җитешле, төзек; 3) бәхетле, шатлыклы. 2. *и.* 1) тотем; 2) герб
ongunluk *и.* 1) муллык; 2) тынычлык, рәхәт тормыш; 3) бәхет, иминлек
onikiparmak bağırsağı *и.* унике илле эчәк
onikitelli *и.* унике кыллы гитара

onkoloji *и.* онкология
onlar *а.* алар
onlu *сан.* 1) унлы; 2) унлык (*кәрт*)
ons *и.* унция
onsuz *рәв.* 1) ансыз; 2) аннан башка
ontoloji *и.* антология
onu *а.* аны
onun *а.* аның
onuncu *сан.* унынчы
onur *и.*1) үз-үзен ярату; 2) дәрәҗә, намус
onurlu *с.* 1) үз-үзен яратучы, дан (шөһрәт) сөючән; 2) дәрәҗәле, хөрмәткә лаек
onursuz *с.* хөрмәткә лаек түгел
onursuzluk *и.* лаексызлык
opal *и. мин.* ак ахак
oparlör *и.* репродуктор
opera *и.* 1) опера; *opera sanatçıları* опера артистлары; 2) опера театры
operakomik *и.* бер үк вакытта җырлап та, сөйләп тә башкарыла торган опера
operasyon *и.* операция, *эш*
operatör *и.* 1) хирург; 2) оператор
operet *и.* опереттa
oportünist *и.* оппортунист
oportünizm *и.* оппортунизм
optik 1. *и.* оптика. 2. *с.* оптик
optimist *и.* оптимист
optimizm *и.* оптимизм
optimum *с.* оптималь
opus *и. муз.* опус
ora *а.* ул урын, ул җир; *oranın havası* ул җир(ләр)нең һавасы
oracıkta *а.* шунда гына, шул тирәдә генә
orada *а.* тегендә, шунда, анда
orak *и.* 1) урак; 2) уру; 3) урак вакыты
orakçı *и.* уракчы, урак белән уручы
oralı *с.* шул урыннан, шуннан
oramiral *и.* армия адмиралы (*төрек армиясендәге дәрәҗә*)
oran *и.* 1) пропорциональлек, үзара бәйләнеш, мөнәсәбәт; 2) үлчәү; 3) гипотеза, фараз итү, гоман итү
orandışı *с. мат.* иррациональ, пропорциональ булмаган, туры килми торган
orangutan *и. зоол.* орангутан
oranla *рәв.* чагыштырып караганда, чагыштармача
oranlamak *ф.* 1) санау; 2) фараз кылу, уйлау; 3) үлчәү
oranlı *с.* пропорциональ, симметрик
oransız *с.* пропорциональ түгел, туры килми торган
orantı *и.* пропорциональлек, пропорция
orantılı *с.* пропорциональ, туры килә торган
orası *а.* 1) ул урын, теге урын, теге тирә; 2) ул як, эшнең шул ягы
oratoryo *и. муз.* оратория
ordinaryüs *и.* ординар, университетта укытучыларның югары дәрәҗәсе; *ordinaryüs profesör* ординар профессор
ordinat *и. мат.* ордината
ordino *и.* ордер; лицензия
ordövr *и.* кабымлык
ordu *и.* 1) армия, гаскәр; *ordu merkezi* армия штабы; *sömürge ordusu* колониаль

гаскәрләр; 2) *күч.* кешеләр төркеме, чирү □ **ordu evi** офицерлар йорты
ordubozan *и.* 1) фетнәче, коткы таратучы, интриган; 2) *сөйл.* варикоз авыруы
ordugâh *и.* лагерь, җәйләү
org *и. муз.* орган
organ *и.* орган; *basın organı* матбугат органы; *devlet organ narı* дәүләт органнары
organik *с.* органик
organizasyon *и.* оешма, организация; оештыру эше
organizatör *и.* оештыручы
organize etmek *ф.* оештыру
organizma *и. биол.* организм
orgazm *и.* оргазм
orgcu *и. муз.* органчы
orgeneral *и.* армия генералы (*терек армиясендәге чин*)
orijinal 1. *с.* оригиналь. 2. *и.* оригинал
orijinallik *и.* оригинальлек
orkestra *и.* оркестр
orkide *и. бот.* күке яше (орхидея)
orkit *и. мед.* орхит, аталык орлыклары бизе ялкынсыну
orman *и.* урман
ormancı *и.* урманчы
ormancılık *и.* урманчылык
ormangülü *и.* урман чәчәге
ormanlık *и.* урманлык
orman tavuğu *и.* урман тавыгы, кыр тавыгы
ornitolog *и.* орнитолог
ornitoloji *и.* орнитология
orojeni *и. геол.* тау барлыкка килү
orospu *и.* фахишә
orospuluk *и.* Фахишәлек
orostopolluk *и. арго.* алдау, хыянәт
orsa *и. диңг.* 1) корабның җилгә каршы торган яны; 2) җилкәннәрне җил уңаена боруда кулланыла торган канат (бау); 3) корабны җил уңаена бору
orta 1. *и.* 1) урталык, урта; 2) ачыклык; 3) *физ.* сфера; 4) *мат.* Пропорция; 5) *спорт.* урта авырлык. 2. *с.* уртадагы, урта □ **orta yaşlı** урта яшьләрдәге; ◊ **ortaya atmak** сөйләп бирү
orta ağırlık *и.* урта авырлык
ortaç *и. гр.* сыйфат фигыль
ortaçağ *и.* урта гасырлар
ortadamar *и.* (*агач яфрагындагы*) урта җепсел
ortaderi *и. анат.* мезодерма
orta direk *и.* 1) грот-мачта; 2) төп терәк, төп нигез
ortadoğu *и.* Урта Көнчыгыш
orta halli *с.* урта хәлле
ortak 1. *и.* 1) эшне уртак оештырган кешеләрнең һәрберсе; 2) (*күпхатынлылыкта*) көндәш, хатыннарның һәрберсе. 2. *с.* уртак. 3. *рәв.* бергәләп, уртаклашып; □ **ortak yapım** (*ике ил, ике як һ. б.*) бергәләшеп төшерелгән фильм
ortakçı *и.* уртакка эшләүче
ortakçılık *и.* уртакка эшләү
ortaklaşmak *ф.* оештыручыларның берсе булу
ortaklaşa *рәв.* бергә, бергәләп, коллектив белән
ortaklaşacılık *и.* коллективизм
ortaklaşma *и.* 1) коллектив, ширкәт, артель; 2) уртак милек

ortakulak *и. анат.* урта колак
ortakyaşama *и. биол.* симбиоз
ortakyaşar *и. биол.* симбионт
ortak yönetim *и.* уртак идарә
ortalamak *ф.*1) уртасын табу; 2) урталай бүлү
ortalama 1. *с.* 1) урта, уртача; *ortalama hız* уртача тизлек; 2) якынча. 2. *рәв.* яртылаш, урталай (*яру, кисү һ. б.*)
ortalı *и.* урталы
ortalık *и.* әйләнә-тирә, тирә-як
ortam *и.* тирә-юнь, мохит, хәл, шартлар
ortanca *с.* уртанчы
ortaokul *и.* урта мәктәп
ortaöğretim *и.* урта белем
orta parmak *и.* урта бармак
orta sıklet *и.* урта авырлык
ortodoks *с.* православие; *ortodoks kilisesi* православие чиркәве
ortodoksluk *и.* православие
ortopedi *и.* ортопедия
ortopedist *и.* ортопедист
oruç *и.* 1) ураза; руза; 2) *күч.* тыелу, нәфесен тыю
oruçlu *с.* уразалы, рузалы
oruçsuz *с.* уразасыз, рузасыз
oryantal *с.* ориенталистик (*көнчыгышны өйрәнүгә караган*)
osmanlı *с.* госманлы, төрек, Госманлы дәүләте кешесе
osmanlıca *и.* Госманлы дәүләте теле; иске төрек теле
osurböceği *и. зоол.* сасы коңгыз
ot *и.* 1) үлән; 2) дәва үләне, дару үләне; 3) агу; 4) *арго.* наркотик
otamak *ф.* дару үләннәре белән дәвалау
otacı *и.* им-том итүче, төрле үләннәр белән дәвалаучы
otağ, **otak** *и.* бизәлгән зур чатыр
otakçı *и.* чатыр ясаучы яки сатучы
otalamak *ф.* 1) агулау; 2) шифалы үләннәр белән дәвалау
otarmak *ф. сөйл.* көтү көтү
otçu *и.* им-том итүче
otel *и.* отель, кунакханә
otelci *и.* кунакханә хуҗасы
otlamak *ф.* көтүдә йөрү, утлау
otlak *и.* утлавык, көтүлек
otlakçı *и. сөйл.* әрәмтамак
otlakçılık *и. сөйл.* әрәмтамаклык, паразитизм
otlubağa *и.* гөберле бака
otluk *и.* 1) болын, көтүлек; 2) печәнлек, печән өелгән урын
oto *и.* авто, автомобиль, автомашина
otobiyografi *и.* автобиография
otobiyografik *с.* автобиографик
otobüs *и.* автобус
otobüsçü *и.* автобус йөртүче
otokar *и.* автокар, күп урынлы пассажир автомобиле
otoklav *и. тех.* автоклав
otokrasi *и.* автократия
otokrat *и.* автократ
otokritik *и.* 1) үзтәнкыйть; 2) үз-үзен тәнкыйтьләүче

otomasyon *и.* автоматизация
otomat *и.* 1) автомат; 2) газ колонкасы
otomatik 1. *с.* автоматик. 2. *рәв.* автоматик рәвештә
otomatikleştirmek *ф.* автоматиклаштыру
otomatizm *и.* автоматизм
otomobil *и.* автомобиль, машина
otomobilci *и.* автомобилист .
otonomi *и.* автономия, мохтариять
otopark *и.* автопарк
otopsi *и. мед.* аутопсия
otoray *и.* автодрезина
otoritarizm *и.* авторитаризм
otorite *и.* авторитет
otostop *и.* автостоп
otsuz *с.* үләнсез
oturmak ф. 1) утыру; 2) утырып тору (*озак вакыт*); 3) таман килү, ятышып тору; 4) (*җир, бина, һ. б.*) иңү; 5) урнашу
oturacak *и.* утыргыч
oturak 1. *и.* 1) *төрле мәгъ.* нигез; 2) утырырлык урын; 3) тору урыны; 4) төнге чүлмәк. 2. *с.* урын өстендәге (*авыру*)
oturaklı *с.* 1) нигезле; 2) нык торучы; 3) урынлы, вакытлы (*сүз һ. б.*); 4) җитди, төпле
oturma *и.* 1) утыру; 2) утырма (*кунакта утыру*)
oturtmak *ф.* 1) утырту; 2) кую; 3) (*көймәне*) комга утырту
oturum *и.* утырыш, җыелыш
oturuş *и.* утыру рәвеше
otuz *сан.* утыз
otuzar *сан.* утызар
otuzuncu *сан.* утызынчы
ovmak *ф.* 1) уу, ышку; 2) сөртү; ышкып чистарту
ova *и.* үзәнлек
oval *с.* овал рәвешендәге
ovalamak *ф.* 1) (*кул белән*) уу, ышку; 2) изү, сыту; ваклау
ovunmak *ф.* уыну
oy *и.* 1) фикер; 2) тавыш, сайлау хокукы
oymak *ф.* 1) ую, чоку, уеп алу, чокып чыгару; 2) (*тукыманы*) кисү, ую; *gömleğin koltuğunu biraz oymak* күлмәкнең култыгын бераз ую
oya *и.* челтәр
oyacı *и.* челтәр бәйләүче
oyalamak *ф.* 1) читкә юнәлдерү, күңелен ачу, юату; 2) челтәр белән бизәү, челтәрләп бәйләү
oyalanmak *ф.* күңел ачу, юану
oyalı *с.* челтәрле, челтәр белән бизәлгән
oydaş *и.* фикердәш
oydurmak *ф.* казыту, чокыту
oylamak *ф.* чокырга салу
oylama *и.* тавыш бирү (юлы)
oyma 1. *и.* ую, чоку, гравировка. 2. *с.* чокылган, уелган
oymacı *и.* гравёр
oymacılık *и.* гравёр эше, гравёрлык сәнгате
oymak I *и.* ыру, нәсел
oymak II *и. астр.* Киек каз юлындагы йолдызлыкларның һәрберсе

oynamak ф. 1) уйнау, шаяру; 2) сәхнәдә уйнау; 3) (*телевизордан*) күрсәтелү; *televizyonda hangi film oynuyor?* телевизордан нинди фильм күрсәтелә?; 4) *спорт.* уйнау; 5) бию; 6) селкенү
oynak *и.* 1) уйнак, җитез; 2) мобиль, маневрлы; 3) үзгәрүчән
oynaklık *и.* 1) уйнаклык, җитезлек; 2) кыланчыклык; 3) маневрлылык
oynaş *и.* сөяркә
oynaşmak *ф.* 1) уйнашу, шаяру; 2) мәхәббәт уенын уйнау
oynatmak *ф.* 1) селкетү, кыймылдату, хәрәкәтләндерү; 2) уйнату; 3) ялганлап йөрү, алдап йөртү
oysa *терк.* алайса, юкса, югыйсә
oyulga *и.* күкләү, күкләп чыгу, типчү, типчеп чыгу
oyulgalamak *ф.* күкләү, типчү
oyun *и.* 1) *төрле мәгъ.* уен; 2) тамаша, спектакль; 3) бию; 4) пьеса; 5) алдау, ялган
oyuncak *и.* 1) уенчык; 2) *күч.* санга сугылмаган кеше; 3) *күч.* җиңел
oyuncakçı *и.* уенчык ясаучы яисә сатучы
oyuncu *и. с.* 1) уенчы; 2) актер, актриса; 3) биюче; 4) шаян; 5) алдакчы
oyunlu *с.* уенлы
oyuntu *и.* 1) уемты; 2) чокыр, куышлык
ozan *и.* халык шагыйре **ozon** *и. хим.* озон
ozonlamak *ф.* озонлау

Ö

öbür *с.* 1) башка, теге; 2) икенче, алдагы, киләсе
öç *и.* үч, үч алу
ödemek *ф.* 1) түләү; 2) компенсацияләү
ödemeli *с.* түләүле; *ödemeli paket* түләүл**е** хат
ödenek *и.* дотация
ödenti *и.* 1) кертем; 2) компенсация, җитмәүчелекне каплау
ödev *и.* бурыч, йөкләмә; *muharebe ödevi* хәрби бурыч
ödül *и.* 1) бүләк; премия; 2) приз
ödüllendirmek *ф.* премия бирү, бүләкләү
ödün *и.* кире кайтару; компенсацияләү
ödünç *с.* кире кайтарыла торган, бурычка; *ödünç para vermek* бурычка акча бирү
öfke *и.* ачу, ярсу, үпкә
öfkelenmek *ф.* ачу кабару, ярсу
öfkeli *с.* 1) ачулы, ярсулы; 2) ярсучан, кызу
öfkesiz *с.* ачусыз, тыныч
öğe *и.* 1) элемент, материя; 2) элемент, кисәк; 3) *гр.* кисәк
öğle *и.* әйлә; *öğleden evvel* өйләгә кадәр
öğlen *рәв.* өйлә вакытында
öğrenmek *ф.* 1) уку, белем алу; 2) өйрәнү
öğrenci *и.* 1) укучы, студент; 2) курсант
öğrencilik *и.* укучылык
öğrenim *и.* уку, өйрәнү
öğretmek *ф.* 1) укыту; 2) өйрәтү
öğreti *и.* белем, доктрина, тәгълимат
öğretici *с.* өйрәтүче, дидактик
öğretim *и.* укыту, белем; *ilk öğretim* башлангыч белем; *yüksek öğretim* югары белем
öğretmen *и.* укытучы
öğretmenlik *и.* укытучылык хезмәте
öğünmek *ф.* 1) горурлану; 2) мактану, үз-үзеңне мактау
öğür 1. *и.* 1) яшьтәш; 2) төркем. 2. *с.* 1) ияләшкән; 2) өйрәнгән

öğürlük *и.* гадәт, ияләшү, хирыслык
öğüt *и.* үгет, киңәш, нәсихәт
öğütçü *и.* 1) үгетләүче, киңәшче; 2) үгет-нәсихәт бирүче; вәгазь сөйләүче, дингә өндәүче, дин таратучы
öğütlemek *ф.* үгетләү, киңәш бирү
ökçe *и.* 1) үкчә; 2) табан, аяк табаны
ökçeli *с.* үкчәле
ökçesiz *с.* үкчәсез
ökse *и.* 1) бер төр үләннән ясалган җилем; 2) шул җилем сыланган таяк (*кош аулау өчен*)
öksürmek *ф.* йөткерү; ютәлләү; *dolu dolu öksürmek* яхшылап йөткерү
öksürme *и.* ютәл, йөткерү
öksürtmek *ф.* йөткертү, ютәлләтү
öksürük *и.* 1) йөткерү, ютәл; 2) салкын тию; *çocuk öksürük olmuş* балага салкын тигән
öküz *и.* 1) үгез; 2) тупас (аңгыра) кеше ◊ **öküz gibi** үгез кебек таза
öküzbalığı *и. зоол.* диңгез сыеры
öküzburnu *и. зоол.* калао (*кош*)
öl *и.* 1) җир дымлылыгы, туфрак дымлылыгы; 2) дымлы җир, юеш туфрак
ölmek *ф.* 1) үлү, вафат булу; җан бирү; 2) сулу (*үсемлек тур*); 3) *күч.* юкка чыгу, кулланыштан төшү (төшеп калу)
ölçmek *ф.* 1) үлчәү; *boy*(*unu*) *ölçmek* буен үлчәү; 2) *күч.* чама белү; *sözünü ölçmek* сүзне үлчәп сөйләшү
ölçü *и.* 1) үлчәү, чама; 2) үлчәү берәмлеге; 3) үлчәү үрнәге; 4) үлчәм, габарит; 5) *фәлс.* критерий
ölçülü *с.* 1) үлчәүле; 2) уйланылган, алды-арты уйланган
ölçüm *и.*1) үлчәү ; 2) үлчәм; 3) бәя, нәтиҗә
ölçüsüz *с.* 1. 1) үлчәүсез; чиксез, чамасыз, чиктән тыш; 2) чама белмәүче, тотнаксыз, холыксыз. 2. *рәв.* 1) чиксез рәвештә, чиктән тыш; 2) дуамал рәвештә, уйламыйча
ölçüsüzlük *и.* чиксезлек, чамасызлык
ölçüşmek *ф.* үлчәшү
öldürmek *ф.* 1) үтерү, гомерен өзү; 2) юк итү; 3) *сөйл.* газаплау; 4) *сөйл.* вакытны әрәм итү
öldürücü *и.* 1) үтерүче; 2) үтергеч
öldürüş *и.* үтерү, үтереш
ölmez *с.* 1) үлмәс, мәңгелек; 2) *күч.* нык, таза
ölmüş *с.* 1) үле, үлгән; 2) мәрхүм
ölü 1. *с.* үле, тере түгел, тере булмаган. 2. *и.* 1) үлек, мәет; 2) үләксә
ölüm *и.* үлем
ölümcül *с.* 1) үлемгә илтүче, үтергеч, һәлакәтле; 2) үлеп баручы
ölümsüz *с.* үлемсез
ölümsüzleştirmek *ф.* үлемсезләштерү; мәңгеләштерү
ölümsüzlük *и.* үлемсезлек
ömür *и.* гомер; *ömrü oldukça* исән чакта
ömürsüz *с.* гомерсез, кыска гомерле
ön 1. *и. төрле мәгъ.* ал, алгы як; *pencerenin önü* тәрәзә алды; *önümüz kış* алда (алдыбызда) кыш. 2. *с.* алгы; *ön siper* алгы траншея □ **ön söz** кереш сүз (*әсәрдә, китапта*); **ön ad** *гр.* сыйфат ◊ **ön ayak olmak** алдан аяк киенү; эшкә беренче булып керешү һәм башкаларны үз артыннан иярту; **önünü kesmek** 1) юлын кисү; 2) (*елганы, суны*) буу
önbilgi *и.* беренчел мәгълүмат. башлам

önce *рәв.* 1) элек, кадәр; *bir yıl önce* бер ел элек; *senden önce* сиңа кадәр, синнән элек; 2) башта; *önce* □ *söyledi* башта ул әйтте (сөйләде)
önceden *рәв.* элек, алдан, баштан ук, әүвәл
önceki *с.* 1) моннан алдагы, элеккеге, элгәреге; 2) элекке, үткән (*вакыт*)
öncelemek *ф.* 1) өстенлек бирү, алгы планга чыгару; 2) вакытын алгарак күчерү
öncelik *и.* 1) өстенлек; 2) тотыклык
öncelikle *рәв.* беренче чиратта, барыннан да элек
öncesiz *с.* бик борынгы, мәңгелек
öncü *и.* 1) пионер; 2) авангард; 3) лидер, җитәкче, юлбашчы
öncülük *и.* җитәкчелек, лидерлык
öndelik *и.* аванс
önder *и.* лидер, җитәкче, башлык
önderlik *и.* лидерлык Вазыйфасы яки хезмәте, лидерлык, җитәкчелек
öndüç *и.* хәбәр китерүче, яңалык әйтүче, алдан хәбәр бирүче; билге
önem *и.* әһәмият, мөһимлек
önemli *с.* әһәмиятле, мөһим
önemsiz *с.* әһәмиятсез, мөһим булмаган
önemsizlik *и.* әһәмиятсезлек
önerge *и.* тәкъдим (*рәсми оешмага*)
önerti *и.* алшарт, шарт, нигез
öneze *и.* засада
öngörmek *ф.* күздә тоту, игътибарга алу, алдан күрү
öngörü *и.* саклык, сакчыллык; алдын-артын уйлау, алдан күрә белү
önkol *и.* беләк сөяге
önlemek *ф.* булдырмый калу, саклап калу, алдан чарасын күреп булдырмый калу
önleyici 1. *и.* булдырмаучы. 2. *с.* саклау, превентив; *önleyici harp* превентив сугыш
önlük *и.* алгы бүлмә
önseçim *и.* сайлауларның беренче туры
önsel *рәв.* тәжрибәгә нигезләнмичә, абстракт рәвештә, коры фикер йөртүгә нигезләнеп
önsellik *и.* дәлилсезлек, априорлык
öntasar *и.* проект, тәкъдим
önyargı *и.* алдан ук ялгыш фикер, алдан ук тискәре фикер, тискәре мөнәсәбәт
önyüzbaşı *и.* хезмәте тулган капитан, сроктан тыш капитан, капитан званиясендә срогыннан артык хезмәт итүче
öpmek *ф.* үбү; *el öpmek* кул үбү
öpücük *и.* үбү, үбеп алу
öpüş *и.* үбешү
öpüşmek *ф.* 1) үбешү; 2) *күч.* бәрелешү (*мәс., машиналар*)
örmek *ф.* 1) үрү, бәйләү; 2) үреп ямау; 3) (*чәч*) үрү, 4) (*дивар*) өю, салу
ördek *и.* 1) үрдәк; *baba ördek* ата үрдәк; 2) *мед.* утка, сидек (бәвел) савыты
ördürmek *ф.* үрдерү, бәйләтү
örek *и. сөйл.* дивар
ören *и.* 1) хәрәбәләр, җимерекләр; 2) тузган бина
örf *и.* гореф, традиция, гореф-гадәт
örfî *с.* гадәти, традицион, гореф-гадәтчә булган
örgü *и.* 1) үрү, бәйләү; 2) үрелгән яки бәйләнгән әйбер; 3) толым
örgülü *с.* үрүле, үрелгән
örgüt *и.* оешма; *gençlik örgütleri* яшьләр оешмалары
örgütlemek *ф.* оештыру
örneğin *кер. сүз.* мәсәлән, мисалга
örnek *и.* 1.1) үрнәк, өлге, модель, макет; *kumaş örnekleri* тукыма үрнәкләре;

2) рәсем; 3) күчермә, охшаш әйбер; 4) үрнәк. 2. *с.* үрнәк, үрнәк булырлык
örs *и.* сандал, тимерче сандалы
örselemek *ф.* таушату, искертү, бөрештереп бетерү
örtmek *и.* каплау, өстен ябу
örtü *и.* 1) бөркәнчек, япма, япкыч; *yüz örtüsü* вуаль, чадра, пәрәнҗә; 2) төрле *мәгъ.* каплама, япма
örtücü *и.* ябучы, каплаучы
örtülü *с.* 1) каплаулы, ябулы; 2) яшерен, серле
örtüsüz *с.* япмасыз, өсте капланмаган
örümcek *и.* 1) үрмәкүч; 2) үрмәкүч оясы, пәрәвез
ötmek *ф.* 1) сайрау; 2) яңгырау, аваз чыгару; 3) сызгыру; 4) *арго.* лыгырдау, бертуктаусыз, сөйләшү
öte *и.* 1. 1) теге (*икенче*) *яхта* урнашкан урын, аралык; 2) калганы, башкасы. 2. *с.* (*нәрсәнең дә булса*) икенче (яктан), икенче ягындагы, ерактагы, тегендәге; *ırmağın öte yakası* елганың икенче (*каршы*) яры
öteberi *а.* тегесе-бусы, теләсә-нәрсә, анысы-монысы, вак-төяк
öteki *а.* теге, башка; *onlardan ötekisi* алардан башкасы
ötürü *бәйл.* сәбәпле, аркасында; *bundan ötürü* шуңа күрә, шуның өчен, шул сәбәпле
ötüş *и.* (*кошларның*) сайрау рәвеше, сайрау, чыркылдау
övmek *ф.* мактау, бик нык мактау, күккә күтәрү
övgü *и.* 1) мактау; 2) *әд.* панегирик, ода, мәдхия
övgülü *с.* мактаулы, дан җырлаучы
övünç *и.* 1) мактаныч; 2) мактану, шапырыну, мактанчыклык
öykü *и.* хикәя, новелла; *hayat öyküsü* биография, тәрҗемәи хәл
öyle *рәв. с.* 1) шундый, шуның кебек, охшаш; 2) шулай, шул рәвешле, алай; 3) җөмлә ахырында *ne, nasıl* h. б. алмашлыклар булганда чиктән тыш аптырауны, шаккатуны яки ризасызлыкны белдерә; □ *nasıl hayvan öyle!* нинди хайван ул, ә!
öz I *и.* 1) (*кешенең*) үз асылы, үзе; 2) асыл, нигез, квинтэссенция, эчтәлек; *esas öz* төп эчтәлек; 3) сок, су, сыгынты; *portakal özü* апельсин согы
öz II *с.* 1) бертуган; 2) үз; 3) чын, натураль, саф
özbek *и.* үзбәк
özbekçe 1. *и.* үзбәк теле. 2. *рәв.* үзбәкчә
özbeslenen *с. биол.* автотрофик
özbeslenme *и. биол.* автотрофия
özdek *и.* 1) *фәлс.* материя; матдә; 2) *диал.* агач кәүсәсе; үсемлек сабагы
özdeş *с.* 1) тигез, бертигез; 2) *мат. фәлс.* бердәй, охшаш, тиңдәш
özdeşlemek *ф.* охшату, бердәй санау, тиңләштерү
özdirenç *и. физ.* чагыштырма каршылык
özel *с.* 1) шәхси, үз, индивидуаль; *özel hayat* шәхси тормыш; 2) хосусый; *özel sermaye* хосусый капитал
öz eleştiri *и.* үзтәнкыйть
özelik *и. фәлс.* сыйфат, үзлек, хосусият
özellik *и.* үзенчәлек, башкалык, аерымлылык
özellikle *рәв.* аеруча
özenli *с.* тырыш, тырышучан, ихласлы
özensiz *с.* 1) өстән генә, сай, өстән-өстән генә; 2) игътибарсыз, җыйнаксыз
özenti *и.* 1) охшарга тырышу; 2) тырышлык
özentili *с.* тырыш
özentisiz *рәв.* естән-өстән генә
özerk *с.* автономияле, үзидарәле

özerklik *и.* 1) автономия, мохтариять; 2) үзидарә
özet *и.* 1) экстракт; 2) квинтэссенция; 3) резюме, кыскача нәтиҗә, кыскача эчтәлек
özetlemek *ф.* 1) нәтиҗә чыгару; 2) кыскача сөйләү, резюме ясау
özge *с.* 1) үзгә, башка; 2) чит; 3) үзгә, үзенә бертөрле, аерым
özgeci *и.* альтруист
özgü *с.* 1) хас, хас булган; 2) махсус эшләнгән
özgülemek *ф.* 1) алдан билгеләү, алдан билгеләп кую; 2) ассигнацияләү
özgün *с.* оригиналь, үзенә бертөрле
özgünlük *и.* оригинальлек
özgür *с.* ирекле, бәйсез
özgürce 1. *рәв.* ирекле рәвештә. 2. *с.* ирекле
özgürlük *и.* ирек, бәйсезлек
özindükleme *и. физ.* үзиндукция
özlemek *ф.* 1) сагышлану, сагыну; 2) нык теләү, омтылу
özlem *и.* 1) сагыш, хәсрәт; 2) нык теләк, омтылыш; 3) һәвәслек
özleşmek *ф.* үз йөзен табу, үз кыяфәтенә кайту
özleştirmek *ф.* үз (чын) йөзен (кыяфәтен) кайтару
özleyiş *и.* сагыш; нык теләк, омтылыш
özlük 1. *и.* асыл, нигез, үзенчәлекле сыйфат. 2. *с.* шәхси
özne *и.* 1) *фәлс.* субъект; 2) *гр.* ия
öznel *с.* субъектив
öznelcilik *и.* субъективизм
özöğrenim *и.* үзлегеннән уку (белем алу, өйрәнү)
özür *и.* 1) аклану өчен дәлил, гафу итәрлек сәбәп; 2) җитешсезлек, дефект, кимчелек □ **özür dilemek** гафу үтенү
özürsüz *с.* 1) нигезсез, тиешсез; 2) сәбәпсез
özveren *и.* фидакарь, үз-үзен аямаучы
özyönetim *и.* үзидарә

P

pabuç *и.* 1) аяк киеме; 2) урындык (өстәл) аякларына кидерелгән металл яисә пластик аслык ◊ **pabuç eskitmek** (*бер эш артыннан йөреп*) чабата туздыру
pabuççu *и.* итекче, кәвешче
pabuçluk *и.* аяк киеме куя торган урын
pabuçsuz *с.* яланаяк, аяк киемсез
paça *и.* 1) аякның түбән өлеше; 2) сарык аякларыннан пешерелгән ашамлык; *paça dondurması* сарык аякларыннан ясалган койка
paçal *и.* онның төрле сортларын бергә кушу (*ипи пешергәндә*)
paçavra *и.* 1) чүпрәк-чапрак; 2) иске-москы
padavra *и.* дранча; юка такта
padişah *и.* падишаһ, солтан, монарх, патша
padişahlık *и.* 1) солтанат, патшалык, дәүләт; 2) падишаһлык итү
pafta *и.* 1) кечкенә тимер пластинка; 2) зур миң
pagan 1. *и.* 1) мәҗүси, потка табынучы; 2) кяфер, алласыз. 2. *с.* мәҗүси
pagoda *и.* пагода (*буддистлар гыйбадәтханәсе*)
pah *и. архит.* очлы кант
paha *и.* бәя, хак
pahalanmak *ф.* бәясе арту, кыйммәтләнү, хакы арту
pahalı *с.* бәяле, кыйбат
pahalılık *и.* 1) кыйммәтлелек; 2) югары эш хакы
pak *с.* 1) чиста, пакь; 2) тапсыз; 3) саф, гыйффәтле □ **pak adam** намуслы кеше
paket *и.* пакет, төргәк; *posta paketi* посылка; бандероль

paketlemek *ф.* төрү, төреп бәйләү, пакетка салу
Pakistanlı *и.* Пакистанлы
paklık *и.* 1) пакьлек, чисталык; 2) намуслылык, сафлык
pakt *и.* пакт, килешү
palamut 1 *и.* имән чикләвеге
palamut II *зоол.* пеламида балыгының бер төре
palan *и.* ияр (*бер төре*)
palas I *и.* тупас келәм, палас
palas II *и.* отель-люкс, затлы кунакханә
palavra *и.* 1) ялган, уйдырма; 2) үзәк палуба
palaz 1. *и.* кош баласы, кошчык, бәбкә; *kaz palazı* каз бәбкәсе. 2. *с.* симез
palazlamak *ф.* 1) (*кош баласы*) үсеп зураю; 2) *күч.* баю, байлыгы арту
paleograf *и.* палеограф
paleografi *и.* палеография
paleontoloji *и.* палеонтология
paleozoik 1. *и.* палеозой эрасы. 2. *с.* палеозой эрасы белән бәйле
palet *и.* 1) палитра; 2) буын, божра; 3) палетка
paladyum *и. хим.* палладий
palmiye *и.* пальма
palto *и.* пальто; бишмәт
palyaço *и.* паяц, шамакай, мәзәкче
pamuk *и.* мамык; *pamuk bezi* бәз, киҗемамык тукыма
pamukbalığı *и.* акула
pamukçuluk *и.* мамык үстерү һәм эшкәртү
pamukelması *и.* мамык кабы
pamuklu *с.* мамыклы
pamuktaş *и.* травертин (*бергә укмашып каткан тау токымнары*)
pamukyağı *и.* мамык мае
panama *и.* панама
panayır *и.* ярминкә □ **panayır oyuncusu** балаганчы
pancar *и.* чөгендер □ **şeker pancarı** шикәр чөгендере
pandomima *и.* пантомима
pandül *и.* маятник, сәгать теле
panel *и.* пульт, панель (*приборлар тактасы*)
panik *и.* паника; *paniğe kapılmak* паникага бирелү; *panik saçan* паникёр
panislamizm *и.* панисламизм
pankart *и.* плакат, транспорант
pankreas *и. анат.* ашказаны асты бизе
pano *и.* панно
panorama *и.* панорама
pansiyon *и.* пансион
pansiyoner *и.* пансионер
panslâvizm *и.* панславизм
pansuman *и.* 1) тишекне каплау; 2) бәйләү (*яраны*)
pantolon *и.* чалбар, пантолон; *pantolon zıhı* лампаслар; *iç pantolonu* кальсон; *kilot pantolonu* галифе, бриджи
panteist *и.* пантеист
panteizm *и.* пантеизм
panteon *и.* пантеон
panter *и.* пантера
pantufla *и.* 1) өйдә кия торган аяк киеме; 2) *арго.* алдау, караклык
papa *и.* папа (*Ватикандагы*)

papağan *и.* попугай, тутый кош
papak *и.* папаха
papatya *и. бот.* акбаш
papaz *и.* поп, священник
papel *и. арго.* 1) *иск.* бер лира (*кәгазь*); 2) кәгазь акча
papirüs *и.* папирус
papyon *и.* күбәләк (*галстук*)
para *и.* 1) акча; 2) пара (*курушның кырыктан бер өлеше*) □ **para buhranı** финанс кризисы ◊ **para akıtmak** акчаны җилгә очыру
parabellum *и.* парабеллум (*пистолет төре*)
paraçol *и.* кронштейн, консоль
paradigma *и.* парадигма
paradoks *и.* парадокс
paradoksal *с.* парадоксаль
paraf *и.* инициаллар; кыска имза (*кул кую*)
parafe *и.* парафлау
parafin *и.* парафин
paragöz *с.* акча яратучы, саран
paragraf *и.* 1) параграф; 2) абзац
paraket *и.* 1) лаг (*суднoның йөрү тизлеген күрсәтә торган әсбап*); 2) ятьмә (*балык тоту өчен*)
paralamak *ф.* 1) ерту, өзгәләү; 2) бозып әйтү, бозып сөйләү
paralel *и.* 1) *геогр.* параллель; 2) параллель сызык; 3) *мат.* параллель
paralelizm *и.* параллелизм
paralelkenar *и. мат.* параллелограмм
paralelyüz *и. мат.* параллелепипед
paralı *с.* 1) акчалы, бай (*кеше*); 2) түләүле; *paralı okul* түләүле мәктәп
paralık *с.* тиенлек, бер тиенлек (*бернигә ярамаган*); *bu beş paralık kitaptır* бу бер тиенлек китап
paralojizm *и. лог.* паралогизм
parametre *и. мат.* параметр
paranoya *и. мед.* паранойя
parantez *и.* җәя (*тыныш билгесе*); *köşeli parantez квадрат җәя*
parapet *и.* 1) *архит.* парапет; 2) *диңг.* фальшборт
parasal *с.* акчалы
parasız *с.* 1) акчасыз; хәерче; 2) бушка килгән, түләүсез
parasızlık *и.* акчасызлык, хәерчелек
paraşüt *и.* парашют; *paraşütle atlamak парашют* белән сикерү
paraşütçü *и.* парашютчы
paratoner *и.* яшен кайтаргыч
parazit *и.* паразит
parazitlik *и.* паразитлык
parazitoloji *и.* паразитология
parça *и.* 1) кисәк, өлеш; 2) данә, предмет (*комплектның бер әйбере*); 3) кисәк, киземтә; 4) *муз.* өзек
parçalamak *ф.* вату, бүлү, өзгәләү, тураклау, кискәләү
parçalanmak *ф.* 1) ватылу, өзгәләнү, тураклану, кисәкләргә бүленү; 2) *күч.* бөтен көчен кую, бик нык тырышу
parçalı *с.* 1) берничә кисәктән торучы; 2) зур гәүдәле, нык бәдәнле; 3) хурлыклы, намуска тия торган
pardesü *и.* плащ; юка пальто
pardon *ы.* пардон! гафу итегез!

parfüm *и.* ислемай
parfümeri *и.* парфюмерия
parıldatmak *ф.* ялтырату, балкыту
parıltı *и.* ялтырау, балкыш, нур
parıltılı *с.* ялтыравык, балкумы, нурлы
parıltısız *с.* тонык, ялтыравыксыз
parite *и.* паритет, ике ил акчасының бер-берләренә карата кыйммәте
park *и.* 1) парк, депо; 2) туктау урыны
parke *и.* 1) паркет; 2) урамга җәелә торган таш плитка; *park taşı* таш кирпеч (*урамга җәю өчен кирпеч формасындагы таш*)
parlak *с.* 1) ялтыравык, балкучы, нурланучы, якты, күз чагылдыргыч; 2) якты, зиннәтле, шанлы, шөһрәтле, данлыклы
parlamak *ф.* 1) ялтырау, балку, нурлану; 2) кабыну; 3) *күч.* кызып китү, ачу кабарып китү, ярсып китү
parlaklık *и.* 1) ялтырау, балкыш, нурлану; 2) яктылык, үтә күренмәлелек; 3) зиннәтлелек
parlamentarizm *и.* парламентаризм
parlamenter *и.* парламентарий
parlamento *и.* парламент; *parlamento dışı savaş* парламенттан тыш көрәш
parmak *и.* 1) бармак; *parmak emmek* бармак суыру; 2) киги, теш (*тәгәрмәчтә, көпчәктә*); 3) дюйм; 4) бармак (*борынгы төрек озынлык үлчәме = 3 см.*)
parmakçı *и.* 1) рәшәткә ясаучы; 2) *күч.* котыртучы, коткы салучы, кузгатучы
parmaklamak *ф.* 1) бармак белән кагылу; 2) *күч.* кыздыру, котырту
parmaklık *и.* рәшәткә, балюстрада, челтәрле койма; култыкса
parodi *и.* пародия
parola *и.* 1) пароль; 2) лозунг
parter *и.* партер
parti I *и.* партия, фирка
parti II *и.* 1) партия; *bir parti mal* бер партия товар; 2) уен партиясе; 3) кичә; 4) *муз.* партия
particilik *и.* 1) бик нык яклау, бирелеп яклау; 2) партизанлык
partizan *и.* яклаучы, тарафдар, апологет
pas I *и.* 1) тутык, күгәрек; 2) кунык
pas II *и.* пас
pasaj *и.* 1) пассаж; 2) *муз.* өзек
pasaport *и.* паспорт
pasif *с.* пассив
pasifleştirmek *и.* пассивлаштыру
pasiflik *и.* пассивлык
paslanmak *ф.* тутыгу; күгәрү
paslı *с.* тутыккан, күгәргән
paso *и.* 1) (*транспортта*) бушлай йөрү билеты; 2) пас!
pasta I *и.* пирожный
pasta II *и.* бөгелгән урын, бөкләнгән урын
pastacı *и.* кондитер
pastav *и.* 1) постау; 2) постау төргәге
pastörize *с.* пастеризацияләнгән
paşa *и. тар.* паша (*Госманлы дәүләтендә югары титул*)
paşalık *и.* 1) паша титулы; 2) *тар.* пашалык (*паша күл астындагы административ округ*)
pat I *иярт.* шап!
pat II *с.* яссы, җәенке

patak *и.* таяк, күсәк
pataklamak *ф.* кирәген бирү, ни эләксә шуның белән кыйнау
patates *и.* бәрәңге; *patates haşlaması* итле бәрәңге
patatesli *с.* бәрәңгеле
paten *и.* 1) тимераяк; 2) роликлар
patent *и.* патент
patent(a) *и.* 1) патент; 2) гражданлык турында таныклык
patır 1. *иярт.* шау-шу, чытырдау. 2. *и.* аяк тавышы, тавыш
patırdamak ф. тавышлану, шау-шу кубару
patinaj *и.* 1) тимераякта шуу; 2) (*тәгәрмәчләр*) *шуу*; бер урында әйләнү
patlamak *ф.* 1) шартлап ярылу; 2) шартлау; 3) тавышлану, шаулау; 4) кабыну, кубу (*бураң давыл һ. б.*); 5) *күч.* ярсу, кызу
patlak *и.* 1. 1) шартлау; 2) ярык; 3) тишек. 2. *с.* 1) шартлаган, ярылган, яргаланган, урталай бүленгән; 2) акайган, чекерәйгән
patlangıç *и.* 1) пугач (*уенчык пистолет*); 2) шапылдаткыч, шапылдавыч (*бәйрәмнәрдә күңеллелек өчен җиргә бәрелә, шапылдап шартлаган тавыш чыгара*)
patlatmak *ф.* шартлату, тишеп чыгу
patlayıcı *с.* шартлаулы, шартлаучы
patlayış *и.* 1) шартлау; 2) гөрселдәү, дөбердәү
patlıcan *и.* бадымҗан (баклажан)
patoloji *и.* патология
patolojik *с.* патологик
patrik *и.* патриарх
patrikhane *и.* патриархия, патриарх резиденциясе
patron *и.* 1) хуҗа, патрон, шеф; 2) үрнәк, өлге
patronaj *и.* патронаж, яклау, канат астына алу, химая
pavyon *и.* павильон
pay *и.* 1) пай, өлеш, порция; 2) шелтә
paydaş *и.* пайчы, акционер, компаньон
paydos 1. *и.* тәнәфес, учреждениеләрдә аш вакыты. 2. *ы.* бетте! булды!
paylamak *ф.* 1. бүлү, өләшү. 2. *күч.* шелтәләү
paylaşmak *ф.* үзара бүлешү; та-
paytak 1. *и. шахм.* пешка. 2. *с.* чатан, кәкре аяклы
pazar *и.* базар □ **pazar kurmak** базарда сату итү
pazarcı *и.* базарда сату итүче, вак сәүдәгәр
pazarlamak *ф.* базарда урын алу
pazarlık *и.* 1) сатулашу; 2) кешелек кием; 3) *күч.* (*берәр мәсьәләне хәл итү өчен*) очрашып сөйләшү
pazartesi *и.* дүшәмбе
pazen *и. с.* фланель, бумази
pazval *и.* шпандырь
peçe *и.* пәҗә, пәрәнҗә
peçeleme *и.* маскировка, камуфляж
peçete *и.* салфетка
peçuta *и. зоол.* пеламида
pedagoji *и.* педагогика
pedagojik *и.* педагогик
pedal *и.* тәбәлдерек, педаль
pederşahî *с.* патриархаль
pederşahîlik *и.* патриархат
pediatr *и.* педиатр

pedikür *и.* педикюр
pegmatit *и. геол.* пегматит
pehlivan *и.* 1) атлет, көрәшче; 2) пәһлеван
pejoratif *с.* түбәнсетә торган, кимсетүле
pek 1. *с.* 1) нык, каты, көчле; 2) кырыс, каты, каты күңелле, рәхимсез, мәрхәмәтсез. 2. *рәв.* 1) бик, нык; *pek şeker* нык баллы; *pek yoruldum* бик арыдым; 2) тиз
pekâlâ *с. рәв.* 1) гүзәл, искиткеч; 2) бик яхшы, шәп
peki *рәв.* бик яхшы, әйбәт, шәп, ярый, ярар, шулай булсын
pekleşmek *ф.* 1) катылану, тыгызлану; 2) ныгу
pekiştirmek *ф.* 1) катыру; 2) ныгыту; *barışı pekiştirmek* тынычлыкны ныгыту
peklik *и. мед.* эч кибү, эч кату.
peksimet *и.* сухарый, галет
pelerin *и.* пелерина, япма
pelikan *и. зоол.* пеликан
peltek *с.* сакау
peltekleşmek *ф.* 1) сакаулану; 2) тотлыгу, авырлык белән сөйләү
pembe *с.* ал (*төс*)
pembemsi *с.* алсу (*төс*), алсурак
penaltı *и. спорт.* пенальти
pencere *и.* тәрәзә; *pencere perdesi* тәрәзә пәрдәсе
pençe *и.* 1) тәпи, аяк табаны; тырнак (*кошларда, хайваннарда*); 2) бармак эзе; 3) (*биттә һ. б.*)*зур* таплар; 4) олтан
pençelemek *ф.* 1) тәпи белән эләктерү, тырнау, өзгәләү; 2) *күч.* көч белән эләктерү, эләктереп алу; яулап алу
pençeli *с.* 1) тәпиле, тырнаклы; 2) *күч.* ерткыч, кансыз, рәхимсез
pençesiz *с.* тырнаксыз
penguen *и.* пингвин
peni *и.* 1) пинцет; 2) келәшчә
penisilin *и.* пенициллин
pens *и.* пенс, пенни (*Англиядәге вак акча*)
pentatlon *и.* бишле ярыш (*пятиборье*)
pepelik *и.* тотлыгу
perakende *рәв.* ваклап (*сату*); аеры (*саты*)
perçin *и.* клёпка, заклёпка
perçinlemek *ф.* 1) заклепка белән беркетү; 2) нык итеп тоташтыру
perçinli 1. *и.* дага кадагы. 2. *с.* 1) заклепка белән беркетелгән; 2) нык
perdahçı *и.* шомартып ялтыратучы, шомартучы
perdahlamak *ф.* шомарту, ялтырату
perdahlı *с.* шомартылган
perdahsız *с.* шомартылмаган
perde *и. төрле мәгъ.* пәрдә ◊ **perdeyi kaldırmak** фаш итү, чын йөзен ачу
perdelemek *ф.* каплап кую, пәрдә кору, пәрдә (*чаршау*) *корып* кую
perdeli *с. төрле мәгъ.* пәрдәле; каплап куелган; *üç perdeli piyes* өч пәрдәле пьеса
perdesiz *с.* 1) пәрдәсез, капланмаган; 2) *күч.* оятсыз
performans *и.* җитештерүчәнлек (*гадәттә, бер станокның яки машинаның җитештерүчәнлеге*)
perhiz *и.* 1) диета; 2) христианнар уразасы
perhizli *и.* диета тотучы, ураза тотучы
perhizsiz *с.* уразасыз
peri *и.* пәри
peri hastalığı *и.* эпилепсия

periskop *и.* перископ
perişan *с.* 1) тузган, чәчелгән, тәртипсез; 2) аптыраулы, борчулы; 3) күңелсез, сагышлы; 4) бичара
perişanlık *и.* 1) тәртипсезлек; 2) аптырау, борчылу; 3) күңелсезлек, сагыш
periyodik *с.* периодик
perki *и. зоол.* алабуга
peroksit *и. хим.* перекись
peron *и.* перрон
personel *и.* персонал
perspektif *и.* перспектива
perşembe *и.* пәнҗешәмбе, атнакич
pervane *и.* 1) төн күбәләге; 2) пропеллер; винт (*пароходта*), канат (*җил тегермәнендә*)
pervaneli *с.* пропеллерлы, винтлы
pervasız *с.* куркусыз, гайрәтле
pes I *ы.* пас! ◊ **pes dedirmek** җиңү, өстенлекне исбат итү
pes II *с.* акрын, шыпырт
pesimist *и.* пессимист
pesimizm *и.* пессимизм
peşin *с.* 1) башта, баштан, элек, аңарчы, беренче чиратта; *peşin cevap* әзер җавап; 2) алдан түләүле; саф акча түләп; *peşin para* алдан түләнгән акча
peştamal *и.* алъяпкыч; мунча сөлгесе
peştamala *и.* алъяпкыч (сөлге) тегүче яки сатучы
petek *и.* кәрәз
petrol *и.* 1) керосин; 2) нефть; *petrol deposu* нефть саклагыч
peyda *с.* чын, ачык, күренеп торучы □ **peyda olmak** пәйда булу, барлыкка килү, күренү
peydahlamak *ф.* пәйда булу, барлыкка килү (*күбесенчә, тискәре күренешләр тур.*)
peygamber *и.* пәйгамбәр
peygamberlik *и.* пәйгамбәрлек
peyk *и.* 1) сателлит; 2) *астр.* иярчен, юлдаш; *suni peyk* ясалма иярчен
peynir *и.* сыр □ **beyaz peynir** брынза; **taze peynir** эремчек
peynirli *с.* сыр салынган
peynirsiz *с.* сырсыз
peyzaj *и.* пейзаж
pıhtı *с.* укмашкан (*нәрсә*), оешып каткан (*нәрсә*)
pıhtılaşmak *ф.* укмашу, оешу, оешып кату
pınar *и.* чишмә, фонтан
pır *иярт.* фырр (*кош очу тавышы*)
pırasa *и.* кыяклы суган
pırıl pırıl *с.* якты, ялтыравык (*күз чагылырлык якты*)
pırıltı *и.* якты лык, ялтырау
pırıltılı *с.* якты, ялтыравык
pırlamak *ф.* 1) очып китү; 2) чабып китү
pırlanta *и.* бриллиант; *pırlánta küpe* бриллиант алка
pıtır pıtır *иярт.* тиз-тиз һәм җиңел (*атлау*), тып-тып (*атлау*)
pıtırdamak *ф.* шытырдау, аз-маз тавыш чыгару
piç *и.* 1) имгәк, җилдән туган; никахтан тыш туган; 2) *күч.* тәрбиясез бала
pide *и.* яссы көлчә, юка кабартма, төче күмәч
pigment *и.* пигмент
pijama *и.* пижама
pik I *с.* пики (*уен кертләренең бер төре*)

pik II *и.* калын тимер торба
pikap *и.* 1) радиола, электроуйнаткыч; 2) пикап (*автомобиль төре*)
pike I *и.* пике, мамык тукыма төре
pike II *и. ав.* пике
piket *и.* пикет (*кәрт уены*)
piknik *и.* пикник
pil *и.* батарея, гальваник элемент
pilâv *и.* пылау
piliç *и.* чеби, чебеш
pilot *и.* пилот, очучы
pilotaj *и.* пилотаж
pim *и. тех.* 1) пиноль; 2) шпиндель; 3) болт, штырь
pinel *и.* флюгер, җил юнәлешен күрсәтүче
pinti *с.* үтә саран
pintileşmek *ф.* саранлану
pipet *и.* пипетка
pipo *и.* челем, тәмәке трубкасы
piramit 1. *и.* пирамида. 2. *с.* пирамидаль
pirinç I 1. *и.* җиз. 2. *с.* җиз, җиздән *коелган*
pirinç *и.* дөге
pirometre *и.* пирометр
pirzola *и.* итне суккалап йомшартып ясалган кәтлит
pis *с.* 1) пычрак; 2) шакшы, җирәнгеч; начар
pisbsyık *и.* сирәк һәм килешсез мыек
pisboğaz *и. с.* талымсыз, ашамсак
piskopos *и.* епископ; *baş* (*ser*) *piskopos* архиепископ
piskoposluk *и.* епархия
pislik *и.* 1) шакшылык; 2) пычрак; 3) начар эш
pist I *и.* мәйдан, арена
pist II *ы.* прес (*песи куу ымлыгы*)
piston *и.* 1) поршень, пешкәк; 2) *күч.* яклау, канат астына алу, химая, протекция
pişmek *ф.* 1) пешү (*азык*); 2) пешү, өлгерү; 3) тәҗрибә туплау; 4) (*кояшта*) пешү
pişirmek *ф.* пешерү
pişirici *и.* пешерүче
pişkin *с.* 1) пешкән, пешерелгән; 2) пешкән, өлгергән; 3) тәҗрибәле; 4) *күч.* оятсыз, тәкәллефсез, тартынусыз
pişman *с.* пошынучы, борчылучы □ **pişman etmek** борчуга салу
piton *и.* питон
piyade *и.* 1) пехота; пехотачы; 2) бер *генә* ишкәкле көймә
piyango *и.* лотерея
piyanist *и.* пианист
piyano *и.* фортепьяно, пианино
piyanocu *и.* пианино төзәтүче (көйләүче)
piyes *и.* пьеса
plaj *и.* пляж
plâk *и.* 1) граммофон пластинкасы; 2) фотопластинка; 3) металл пластинка
plâka I *и.* (*автомобиль, экипаж һ. б.да*) номер
plâka II *и.* 1) элмә такта, урам исеме һәм йорт номеры язылган такта; 2) номерок
plâkalı *с.* номерлы
plâkasız *с.* номерсыз
plân *и.* план
plânet *и.* планета

plânetaryum *и.* планетарий
plânlamak *ф.* 1) планлаштыру; 2) план сызу
plânlı *с.* планлы
plânör *и.* планер
plânörcü *и.* планерчы
plânsız *с.* плансыз
plâstik 1. *с.* пластик, пластмасс, 2. *и.* пластмасса
plâstikçi *и.* пластмасса ясаучы
plâstron *и.* күкрәкчә, күкрәк капкачы (*фехтовальщик өчен*)
plâtform *и.* платформа
platin *и.* платина
plâtonik *с.* платоник
plâzma *и. биол. физ.* плазма
plebisit *и.* плебисцит
plevra *и.* плевра
plüton *и. астр.* Плутон
plütonyum *и. хим.* плутоний
podösüet *и.* замша
podyum *и.* подиум
poğaça *и.* бәлеш
pohpoh *и.* ялагайланып мактау, ярарга тырышып мактау, юмалау
pohpohçu *и.* ялагай
pokerci *и.* покерчы, покер уйнаучы
polarma *и.* физ. поляризация, полярлаштыру
polaroit *и.* полароид
polemik 1. *и.* полемика. 2. *с.* полемик
polietilen *и.* полиэтилен
polifonik *с.* полифоник
poligam *и. с.* полигамия
poligon *и.* полигон
poliklinik *и.* поликлиника, сырхауханә
polimer *и.* полимер
polip *и.* 1) *мед.* полип; 2) *зоол.* коралл полиплары
polis *и.* 1) полиция; 2) полисмен, полицейский
polislik *и.* полиция хезмәте
politik *с.* сәяси
politika *и.* 1) сәясәт; *sömürge politikası* колониаль сәясәт; 2) сәясәтчәнлек
politikacı *и.* 1) сәясәтче, сәяси эшлекле; 2) политикан
politikacılık *и.* политиканлык
polka *и.* полька (*бию*)
polo *и.* поло
polonez *и.* 1) полонез; 2) полька
polonyalı *и.* поляк
pomak *и.* помак (*ислам динен кабул иткән һәм болгарча сөйләшүче Румелия кешесе*)
pompa *и.* помпа, насос
pompalamak *ф.* помпалау
ponpon *и.* пудра сөрткеч
ponton *и.* понтон
ponza *и.* пемза
poplin *и.* поплин
popüler *с.* популяр

popülizm *и.* популизм, халыкчылык
pornografi *и.* порнография
porselen 1. *и.* фарфор. 2. *с.* фарфордан ясалган; *porselen tabak* фарфор тәлинкә
porsiyon *и.* порция
portakal *и.* әфлисун
portakal renginde *с.* әфлисун төсендәге (*кызыл-сары*)
portatif *с.* портатив
porte *и.* мәйдан, арена (*хезмәт мәйданы*)
portekizce 1. *и.* португаль теле. 2. *рәв.* португальчә
portekizli *и.* Португалия кешесе, португалияле
portmone *и.* портмоне, акча букчасы
porto *и.* портвейн
portre *и.* портрет
posa *и.* утырма, юшкын, куелык, сыгынты, түп
posalarımak *ф.* төпкә утыру, юшкынлану, түп барлыкка килү
posta *и.* 1) почта; *posta pulu* почта маркасы; 2) *хәрби.* команда, пост, пункт; 3) курьер; 4) бәйләнеш; рейс
postacı *и.* почтальон
postahane *и.* почта, почта бүлеге
postal *и.* 1) солдат ботинкасы; 2) *күч.* фахишә
postalamak *ф.* почта белән җибәрү
postin *и.* тире, мех
postrestant *с.* сорап алына торган хат h. б. ш. (*до востребования*)
postulat *и.* постулат
pot I *и.* паром
pot II *и.* 1) сыр, җыерчык; 2) *күч.* ялгышлык, хата
pota *и. хим.* тигель
potansiyel 1. *и.* Потенциал. 2. *с. физ.* потенциаль
potasyum *и. хим.* калий
potuk I *с.* киң, җыермалы
potuk *и. сөйл.* дөя баласы, бута
potur *и.* шаровар
poyra *и.* втулка, бүкән (*тәгәрмәч бүкәне*)
poz *и.* 1) поза; 2) фотоэкспозиция; 3) *спорт.* хәрәкәтсез туп-туры басып тору
pozitif *с.* 1) уңай; 2) *фәлс.* позитив
pozitiflik *и.* позитивлык
pozitivist *и.* позитивист
pozitivizm *и.* позитивизм
pragmacı *и. фәлс.* прагматик
pragmacılık *и.* прагматизм
pragmatik *с.* прагматик
pratik 1. *и.* практика, тәҗрибә. 2. *с.* практик, тәҗрибәле
pratisyen *и.* 1) практик, үзлегеннән өйрәнгән; 2) практикант
prens *и.* принц, кенәз
prenses *и.* принцесса, княжна, княгиня
prenseslik *и.* принцесса булу
prensip *и.* принцип
prenslik *и.* принцлык, кенәзлек
pres *и.* пресс; эскәнҗә
presbit *и. мед.* якыннан күрмәүче, якыннан начар күрүче
presbitlik *и. мед.* якыннан күрмәү, якыннан начар күрү
preslemek *ф.* Пресслау

prestij *и.* престиж
prezervatif
prezervatif *и.* презерватив
prim *и.* приз, премия; курс премиясе
primitif *с.* примитив
printer *и.* принтер
priz *и.* 1) штепсель; 2) *тех.* трансмиссия
prizma *и.* призма
problem *и.* проблема, мәсьәлә, сорау
problemli *с.* проблемалы
problemsiz *с.* проблемасыз
prodüksiyon *и.* продукция
prodüktif *с.* продуктив
prodüktör *и.* продюсер
profesör *и.* профессор
profesörlük *и.* профессорлык
profesyonel *с.* профессиональ
profesyonelleşmek *ф.* профессиональләшү
profil *и.* 1) профиль, яннан караш; 2) *тех. мат.* профиль, киселеш, кисем
program *и.* программа, план
programcı *и.* программачы
programlamak ф. программалау
programlı *с.* программалы
programsız *с.* программасыз
proje *и.* 1) проект, план; 2) план, ният, теләк, максат
projektör *и.* 1) прожектор; 2) газомет; 3) фара (*автомобильдә*)
proletarya *и.* пролетариат
proleter *и. с.* пролетарий
prolog *и.* пролог
propaganda *и.* пропаганда
propagandacı *и.* пропагандачы
propan *и.* пропан
prosodi *и.* просодия
prospektüs *и.* проспект; каталог
prostelâ *и.* алъяпкыч
protein *и.* протеин
protestan *и.* протестант
protestanlık *и.* протестантлык
protesto *и.* 1) протест; 2) (*берәр эшнең хаксызлыгын исбатлаучы*) рәсми язу
protez *и.* протез
protokol *и.* протокол, дипломатик этикет кагыйдәләре; *protokola dahil протокол* кысаларында
proton *и. физ.* протон
protoplazma *и.* протоплазма
prototip *и.* прототип
prova *и.* 1) сынап карау, сынау, тикшерү; 2) репетиция; 3) примерка, үлчәп карау; 4) корректура (*полиграфиядә*)
provokasyon *и.* провокация, коткы
provokatör *и.* провокатор
psikanaliz *и.* психоанализ
psikanalizci *и. мед.* психоаналитик
psikiyatr *и.* психиатр

psikiyatri *и.* психиатрия
psikolengüistik *и.* психолингвистика
psikolog *и.* психолог
psikoloji *и.* психология
psikolojik *с.* психологик
psikolojizm *и. фәлс.* психологизм
psikometri *и. мед.* психометрия
psikopat *и.* психопат
psikopati *и.* психопатия; психоз
psikopatoloji *и.* психопатология
psikososyoloji *и.* психосоциология
psikoterapi *и.* психотерапия
psikoz *и.* психоз
puan *и.* 1) күз, очко (*уенда*); 2) билге (*белемне билгеләүче*); 3) (*тукымада*) төртке □ **puan vermek** билге кую
puanlamak *ф.* бәяләү
puanlı *с.* бәяле, бәя куелган
puding *и.* 1) пудинг; 2) *геол.* конгломерат
pudra *и.* кершән
pudralamak *ф.* кершәнләү
pudralı *с.* кершәнле
pudriyer *и.* кершән савыты
puf I *ы.* уф! фу!
puf II *и.* 1) пуф (*аяклары күренми торган, йомшак, артсыз урындык*); 2) колак мендәре
pufböreği *и.* кабартма
puflamak *ф.* уфылдау, авыр сулау
pul *и.* 1) марка; 2) ялтыравыклы әйберләр; 3) тәңкә (*балык тәңкәсе*); 4) кадак башы; 5) кечкенә тап, тимгел, бөрчек; 6) бирка, тамга
pulat *и.* булат, корыч
pulcu *и.* 1) маркалар белән сату итүче; 2) филателист, маркалар җыючы
pullamak *ф.* марка ябыштыру, марка белән түләү
pullu *с.* 1) маркалы; 2) ялтыравыклы әйберләре булган; 3) тәңкәле (*балык*)
pulsuz *с.* маркасыз, марка белән түләнмәгән
punç *и.* пунш
punt *и.* нәкъ вакыты, үз вакыты; форсат
punto *и. полигр.* шрифт; пункт; *iri punto* эре шрифт
púpa *и.* 1. 1) корма, суднoның арткы (койрык) өлеше; 2) фордевинд. 2. *рәв.* арттан, корабның койрык өлешеннән
púpla *и.* гага (*кош*)
pus *и.* 1) сыек томан; 2) агач мүге
pusarık 1. *и.* мираж. 2. *с.* томанлы
pusat *и.* 1) корал, инструмент; 2) *хәрби.* корал
pusula I *и.* компас
pusula II) кечкенә язу, ордер, тилхат; 2) хисап кәгазе
put *и.* 1) пот, кумир; 2) тәре
putlaştırmak *ф.* культ ясау
püre *и.* пюре, измә, ботка; *patates püresi* бәрәңге измәсе
pürtük *и.* кабарчык; чыгынты
pürtüktü *с.* кабарчыклы
pürüz *и.* 1) тигезле-тигезсез кырый; 2) җитешсезлек; 3) *күч.* киртә, кыенлык, читенлек, комачау

pürüzlü *с.* 1) кытыршы, тигез түгел; 2) карлыккан (*тавыш*); 3) *күч.* кыен, катлаулы (*эш, хәл һ. б.*)
pürüzsüz *с.* 1) тигез, шома; 2) кимчелексез; 3) *күч.* гади, җиңел
püskül *и.* чук
püskürmek ф. 1) чәчрәтү, сибү, бөркү; 2) ыргыту, атып чыгару (*янартау тур.*)
püskürtmek *ф.* 1) чәчрәттерү, сиптерү, аттыру; 2) чигенергә мәҗбүр итү, чигендерү
püskürteç *и.* сиптергеч, пульверизатор
püskürtü *геол.* лава
pütür *и.* кытыршы

R

rabıta *и.* 1) элемтә, бәйләнеш; 2) мөнәсәбәт; 3) бәйле булу; 4) тәртип, система
racon *и. арго.* 1) (*хәйләле һ. б. ш. эшләрдә*) юл, ысул; 2) ясалмалык, кыланчыклык
radar *и.* радар, радиолокатор, радиолокацион җайланма
radikal 1. *и.* радикал. 2. *с.* радикаль
radyasyon *и.* радиация
radyatör *и.* радиатор
radyo *и.* радио; *radyo cihazı* радиоаппарат, радиостанция
radyoaktif *с.* радиоактив
radyocu *и.* радист
radyoelektrik *с.* радиоэлектрик
radyotelefon *и.* радиотелефон
radyotelgraf *и.* радиотелеграф
radyum *и. хим.* радий
raf *и.* 1) киштә; 2) этажерка
rafadan *и.* чиле-пешле йомырка; ярым пешкән йомырка
rafine *с.* чистартылган, сафландырылган, чиста
rafineri *и.* 1) чистарту (рафинадлау) заводы (*шикәр һ. б.*); 2) нефть эшкәртү (чистарту) заводы
rafya *и.* бер төр пальманың туку эшләрендә кулланыла торган җепселләре
rağbet *и.* 1) теләк, һәвәслек, омтылыш, симпатия, кызыксыну; 2) популярлык, игътибар; 3) үтемлелек (*базардагы товар тур.*)
rağmen *рәв.* карамастан
rahat 1. *и.* 1) тынычлык, ял; 2) рәхәтлек, иминлек, комфорт. 2. *с.* 1) җиңел, тыныч; 2) уңайлы, җайлы, комфортлы
rahatça *с. рәв.* 1) җайлы; 2) астыртын, яшертен
rahatlanmak *ф.* 1) ял итү; 2) тыныч булу, тынычлану; 3) үз-үзеңне иркен тоту, җайлап урнашу; 4) рәхәтләнү
rahatlık *и.* 1) тынычлык, рәхәтлек; 2) уңайлык, комфорт
rahatsız *с.* 1) тынычсыз; 2) җайсыз, уңайсыз; 3) авыру; 4) борчулы, борчылган, дулкынланган □ **rahatsız etmek** борчу; комачаулау; **rahatsız olmak** кәефсезләнү, сәламәтлеге какшау
rahatsızlanmak *ф.* авыру
rahatsızlık *и.* 1) тынычсызлык; 2) җайсызлык, уңайсызлык; 3) авыру □ **rahatsızlık vermek** кәефен җибәрү, тынычлыгын бозу
rahibe *и.* монахиня
rahim *и. анат.* аналык
rahîm *с. иск.* рәхимле, шәфкатьле
rahip *и.* монах; *rahipler yurdu* монастырь
rahmet *и.* 1) Аллаһының ярлыкавы (мәрхәмәте); 2) *сөйл.* яңгыр □ **rahmet okumak** Аллаһының мәрхәмәтен сорап дога уку

rahmetli *и. с.* мәрхүм □ **rahmetli olmak** үлү
rakam *и.* 1) цифр; 2) сан; 3) күләм, микъдар
rakamlı *с.* цифрлы
raket *и.* ракетка (*теннис*)
rakı *и.* ракы, терек аракысы □
rakı âlemi аракылы мәҗлес
rakıcı *и.* 1) аракы ясаучы; 2) аракы эчүче
rakibe *и.* көндәш (*хатын-кыз*)
rakip *и.* конкурент, көндәш (*ир*)
rakor *и.* ниппель; муфта, кыска труба
raks *и.* 1) *иск.* бию; 2) *физ.* тирбәлеш, тирбәлү, калтырау
raksetmek *ф.* 1) бию; 2) тирбәлү, пульсацияләү
ralli *и.* ралли
ramak *и.* аз гына □ **ramak kalmak** (*берәр нәрсә булыр өчен*) аз гына калу
ramazan *и.* рамазан
rampa *и.* 1) рампа; 2) платформа; 3) ракеталар һ. б.ны очыру мәйданы; 4) абордаж
randevu *и.* (*алдан килешеп куелган*) очрашу, күрешү
randevulaşmak *ф.* очрашу (күрешү) турында сүз куешу (килешү)
randıman *и.* җитештерүчәнлек, файдалылык, рентабельлек
randımanlı *с.* җитештерүчән
rantiye *и.* рантье
rapor *и.* 1) доклад, рапорт; хисап; 2) белешмә, акт
raporcu *и.* докладчы, нотыкчы
rapsodi *и. муз.* рапсодия
rapten *рәв.* бәйләнгән хәлдә
raptetmek *ф.* эләктерү, тоттыру, беркетү
raptiye *и.* кнопка (*канцелярия әйбере*)
rasat *и.* күзәтү
raspa *и.* рашпиль, эре сырлы игәү
rast I *с.* туры □ **rast gelmek** 1) очрау; 2) туры килү, эләгү; *kumaşın iyisi bana rast geldi* тукыманың яхшысы миңа эләкте; 3) (*атылган, ыргытылган нәрсә*) тию, эләгү; 4) туры килү (*эзләгәндә*); **rast getirmek** 1) тидерү; 2) очрату, туры китерү
rast II *и.* терек музыкасында бер мәкам, көй
rastgele 1. *с.* очраклы, туры килгән, беренче очраган. 2. *рәв.* очраклы рәвештә, ничек туры килсә шулай
rastlamak *ф.* 1) каршы алу, очрату; 2) табу
rasyonalist *и.* рационалист
rasyonalizm *и.* рационализм
rasyonel *с.* рациональ
raşe *и.* дерелдәү, тетрәү
raşitizm *и. мед.* рахит
raunt *и. спорт.* раунд
ray *и.* рельс; *ray başlığı* тупик ◊ **rayına girmek** әзенә төшү, җайлану
rayiç *и.* базар бәясе
razı *с.* разый, риза
reaksiyon *и.* реакция
reaktör *и.* реактор
realist *и.* реалист
realite *и.* реальлек, чынбарлык
reçel *и.* варенье
reçete *и.* рецепт □ **reçeteyi yaptırmak** рецепт буенча дару хәзерләтү ◊ **reçete gibi**

танып (укып) булмаслык язу
reçeteli *с.* рецептлы
reçetesiz *с.* рецептсыз
reçine *и.* канифоль, агач сумаласы
redaksiyon *и.* 1) редакцияләү; 2) редакция
redaktör *и.* редактор
reddetmek *ф.* 1) кабул итмәү, кире кайтару; 2) кире кагу, инкяр итү
reel *с.* реаль
refah *и.* иминлек; муллык
refakat *и.* 1) озата бару; бергәлек; 2) *муз.* аккомпонемент
refakatçi *и.* хастаханәдә авыру янындагы (аны караучы) кеше
referandum *и.* референдум
referans *и.* рекомендация
refleks *и.* рефлекс
reflektör *и.* рефлектор
reform *и.* реформа
reformcu *и.* реформист
regülatör *и. тех.* регулятор
rehabilitasyon *и. мед.* реабилитация
rehavet *и.* 1) сүлпәнлек, сүрәнлек, дәртсезлек; 2) ялкаулык
rehber *и.* 1) җитәкче, юлбашчы; 2) гид; юл күрсәтүче; 3) белешмә китап □ **rehber öğretmen** класс җитәкчесе
rehberlik *и.* 1) юл күрсәтү, озата бару; җитәкчелек итү; 2) (*уңучылар сыйныфы белән*) җитәкчелек итү
rehin *и.* залог, закладка салынган әйбер
rehine *и.* тотык (*заложник*)
reis *и.* 1) рәис, председатель; 2) башлык, начальник; *aile reisi* гаилә башлыгы; 3) лидер, юлбашчы; 4) судно капитаны
reislik *и.* 1) президент урыны; 2) президиум
reji *и.* режиссерлык, режиссура
rejim *и.* режим
rejisör *и.* режиссер
rekabet *и.* конкуренция, ярыш
reklam *и.* реклама
reklamcı *и.* реклама белән шөгыльләнүче кеше
rekor *и.* рекорд □ **rekor kırmak** рекорд кую
rektör *и.* ректор
rektörlük *и.* ректорлык
rekzetmek *ф.* кагып кертү; кадау, утырту
rençper *и.* 1) көнлекме; 2) игенче, җир эшкәртүче
rende *и.* 1) ышкы, струг; 2) кыргыч, угыч
rendelemek *ф.* 1) ышкылау; *tahtayı rendelemek* тактаны ышкылау (струглау); 2) кыргычта кыру; *peynir rendelemek* сырны кыргычта кыру
rendeli *с.* ышкыланган; кырылган, уылган
rengârenk *с.* чуар, төрле төсле
rengeyiği *и.* төньяк боланы
renk *и.* 1) төс, буяу, пигмент; *renk*(*i*) *atmak* төсен югалту; (*кояш*) төсен алу; тоныклану; 2) төс, характер, колорит
renkgideren *и. хим.* төссезләндерүче матдә
renkkörlüğü *и. мед.* ахроматия, дальтонизм
renkkörü *и.* дальтоник
renklemek *ф.* (*берәр төскә*) буяу

renkli *с.* төсле
renkölçer *и.* колориметр
renksiz *с.* төссез
renksizlik *и.* төссезлек
renkyuvar *и. астр.* хромосфера
reorganizasyon *и.* реорганизация
repertuar *и.* репертуар
resepsiyon *и.* 1) кабул итү, каршылау; регистрация; 2) кабул итү бүлеге; регистратура
reseptör *и.* 1) радиоалгыч; 2) телефон трубкасы
resim *и.* 1) рәсем, сызым, план; 2) рәсем ясау; 3) фотография, кадр; 4) салым, пошлина; 5) тантана, церемония; 6) рәсмилек; 7) гореф-гадәт, традиция
resimci *и.* 1) рәссам; 2) рәсем укытучысы; 3) фотограф
resimlemek *ф.* иллюстрацияләү
resimli *с.* иллюстрацияле, рәсемле
resimlik *и.* рәсемлек
resimsiz *с.* рәсемсез
resital *и.* соло концерты, концерт
resmen *рәв.* 1) рәсми рәвештә; 2) формаль рәвештә
resmî *с.* 1) дәүләт белән бәйле; *resmi dil* дәүләт теле; *resmi il**â**n* рәсми белдерү; 2) официаль; 3) *күч.* рәсми (*күрешү, сөйләшү һ. б.*)
resmigeçit *и.* рәсми парад, процессия
resmîlik *и.* рәсмилек
ressam *и.* рәссам; *kitap ressamı* иллюстратор
ressamlık *и.* 1) сәнгать, рәссамлык сәнгате; 2) рәссам хезмәте
restoran *и.* ресторан
restorasyon *и.* реставрация
restore *с.* элекке хәленә кайтарылган □ **restore etmek** реставрацияләү
ret *и.* 1) кире кагу, инкяр; 2) *юр.* баш тарту
retorik *и.* риторика
reva *с.* яраклы, урынлы
revaç *и.* 1) популярлык; 2) үтемлелек
reverans *и.* реверанс
revir *и.* амбулатория; санитария бүлеге
revizyon *и.* ревизия
revizyonizm *и.* ревизионизм
revolver *и.* револьвер
reybî *и.* 1) скептик; 2) икеләнүче
reyon *и.* (*магазинда*) бер генә төрле товар сатыла торган бүлек; *ayakkabı reyonu* аяк киемнәре бүлеге
rezalet *и.* 1) оят, хурлык; 2) гауга, җәнҗал
reze *и.* 1) ишек биге (*этеп яба торган*); 2) элгеч бик
rezede çiçeği *и.* резеда чәчәге
rezerv *и.* резерв
rezervasyon *и.* бронь (*транспортта, отельдә һ. б.*)
rezil *с.* оятлы, хурлыклы □ **rezil etmek** оятлы итү
rezillik *и.* 1) оят, хурлык; 2) җәнҗал
rıhtım *и.* пристань; *istasyon rıhtımı* дебаркадер
rıza *и.* 1) ризалык, кабул итү, (*язмышка*) *буйсыну*; 2) теләк
rızk *и.* ризык
riayet *и.* 1) хөрмәт, игътибар, игътибарлылык; 2) үтәү, саклау, бозмау, ригая итү
rica *и.* теләк, үтенеч □ **ricada bulunmak** үтенү, сорау; **rica etmek** үтенү

ricat *и.* чигенү, кире китү
rimel *и.* керфек буявы, тушь
rimellemek *ф.* керфекне буяу
ring *и.* 1) *спорт.* ринг; 2) әйләнә □ **ring seferi** әйләнәле маршрут
ringa *и. зоол.* диңгез сельде, диңгез майчабагы
ritm *и.* ритм, темп
ritmik *и.* ритмик
rivayet *и.* 1) риваять; 2) хәбәрләр, сүзләр, имеш-мимешләр
riya *и.* рия, икейөзлелек, эчкерлелек
riyasız *с.* эчкерсез
roba *и.* 1) *иск.* кием-салым; 2) (*күлмәктәге*) кокетка
robalı *с.* кокеткалы
robot *и.* робот
rodyum *и. хим.* родий
roket *и.* ракета
rokoko *и. архит.* рококо; *rokoko bina* рококо стилендәге бина
rol *и.* роль
roman *и.* роман
romancı *и.* романчы, роман язучы
romanlaştırmak *ф.* роман өчен сюжет итеп алу
romanyalı *и.* румынияле, румын
romatizma
romatizma *и. мед.* ревматизм
rop *и.* хатын-кыз киеме
rota *и.* курс, юнәлеш; *rotayı değiştirmek* курсны үзгәртү
rotasyon *и.* ротация
rotatif 1. *и.* ротацион машина. 2. *с.* ротатив
rotor *и.* ротор
rozbif *и.* ростбиф
rozet *и.* розетка, бант, орден планкасы,значок
rölyef *и.* рельеф
römork *и.* ремарка, билге
Rönesans *и.* ренессанс
röntgen *и.* 1) рентген; 2) *арго.* кеше тәрәзәсенә карап йөрү
röntgenlemek *ф.* рентген белән карау
röportaj *и.* репортаж
röportajcı *и.* репортер
röprodüksiyon *и.* репродукция
rötar *и.* соңга калу, тоткарлану
rötarlı *с.* соңга калган, соңарган
rövanş *и.* реванш
rubaî *и.* робагый (*шигъри стиль*)
ruble *с.* рубль, сум
rugan *и.* лакланган тире
ruh I *и.* 1) бит (*кешедә*); 2) *шахм.* тура *иск.*
ruh II *и.* рух, җан; 2) җанлылык; 3) экстракт, эссенция; *nışadır ruhu* нашатырь спирты
ruhbilimci *и.* психолог
ruhbilim(i) *и.* психология
ruhen *рәв.* рух белән, җан белән
ruhî *с.* рухый; психик, психологик
ruhlu *с.* рухлы

ruhsal *с.* рухый, психик; психологик
ruhsat *и.* рөхсәт, рөхсәт кәгазе
ruhsatlı *с.* рөхсәтле, рөхсәт ителгән
ruhsatsız *с.* рөхсәтсез, рөхсәт ителмәгән
ruhsuz *с.* 1) рухсыз, җансыз; 2) кансыз, коры; 3) рухсыз, көчсез, апатияле
ruj *и.* иннек, помада
rulet *и.* рулетка (*уен*)
rulman *и.* подшипник; *bilyalı rulman* шариклы подшипник
rum *и.* 1) (*Төркиядә яки башка бер мөселман илендә туган һәм яшәгән*) грек; 2) *тар.* борынгы грек, византияле
rumca 1. *и.* грек теле, 2. *рәв.* грекча, грек телендә
rumen *и.* румын
rumence 1. *и.* румын теле. 2. *рәв.* румынча, румын телендә
rumlaşmak *ф.* греклашу
rus *и.* рус, урыс (*сөйл.*)
rusça 1. *и.* рус теле. 2. *рәв.* русча, рус телендә
ruslaşmak *ф.* руслашу
Rusya *и.* Россия, Русия (*иск.*)
Rusyalı *и.* Россия кешесе
rutubet *и.* дымлылык, юешлек, дым; *rutubet ölçme aleti* гигрометр
rutubetlenmek *ф.* дымлану, юешләнү
rutubetli *с.* дымлы, юеш
rutubetsiz *с.* дымсыз, коры
ruzname *и.* 1) көн тәртибе; 2) көндәлек
rüküş *и. с.* зәвыксыз киенгән (бизәнгән) хатын-кыз
rüstik *с.* авылча
rüşt *и.* 1) балигълык, балигъ булу; 2) өлгергәнлек
rüşvet *и.* ришвәт
rütbe *и.* 1) дәрәҗә; 2) чин, ранг, исем, сан
rütbeli *с.* дәрәҗәле, чинлы, нинди дә булса чины, (рангы, дәрәҗәсе) булган (*кеше*)
rütbesiz *с.* чинсыз, рангсыз, дәрәҗәсез
rüya *и.* төш, хыял
rüzgâr *и.* җил; *batı rüzgârı* көнбатыштан искән җил ◊ **rüzgâr almak** җилле урында урнашкан булу; **rüzgâr gibi** җилдәй җитез
rüzgârlı *с.* җилле; *rüzgarlı bir hava* җилле һава, җилле көн
rüzgârsız *с.* җилсез, тыныч

S

saadet *и.* бәхет, шатлык, уңышлылык; *ne saadet!* нинди бәхет! ◊ **saadet asrı** Мөхәммәт пәйгамбәр заманы □ **Deri saadet** Истанбул шәһәренең борынгы исеме
saat *и.* 1) сәгать, вакыт; *saatında* билгеләнгән вакытта; 2) сәгать; *saat camı* сәгать пыяласы ◊ **saat bu saat**! нәкъ вакыты!
saatçi *и.* 1) сәгать остасы; 2) сәгать сатучы
saatlik *и.* 1) сәгатьлек; *bir saatlik işimiz var* бер сәгатьлек эшебез бар; 2) сәгать исәбеннән; *saatlik ücret* сәгать исәбеннән түләү
saba *и.* 1) иртәнге җил; 2) *муз.* борынгы мәкам
sabah 1. *и.* иртә; *sabaha doğru* иртәнге якта; *sabah erkenden* иртән иртүк. 2. *рәв.* иртән; *dün sabah* кичә иртән (иртә белән) □ **sabah akşam** *көн* буе, иртәдән кичкә кадәр
sabahçı *и.* 1) төнге дежур (кизү); 2) йокламыйча таң аттыручы; 3) беренче сменада укучы

sabahki *с.* иртәнге
sabahlamak *ф.* таңга кадәр йокламау
sabahları *рәв.* иртәләрен, һәр иртә
sabahleyin *рәв.* иртән, иртәнге сәгатьтә
sabahlı akşamlı *рәв.* иртә-кич
sabahlık *и.* хатын-кызлар халаты (*иртән кия торган*)
saban *и.* сабан, сука; *saban demiri* сука калагы
saban balığı *и. зоол.* акуланың бер төре
sabık *с.* 1) элекке, үткән, булган; 2) элеккеге; *okulun sabık müdürü* мәктәпнең элеккеге директоры
sabıka *и.* 1) үткәндә булган хәл (вакыйга); 2) (*кабат-кабат эшләнгән*) җинаять
sabıkalı *и. юр.* рецидивист
sabır *и.* сабырлык ◊ **sabır acıdır**, **meyvası tatlıdır** сабыр итү авыр, тик җимеше татлы; сабыр төбе - сары алтын
sabırlı *с.* сабыр, сабыр итүчән
sabırsız *с.* сабырсыз
sabırsızlanmak *ф.* сабырсызлану
sabırsızlık *и.* сабырсызлык; *sabırsızlıkla* сабырсызлык белән
sabi *и.* сабый
sabit *с.* 1) каты, нык, даими; *sabit renk* нык (уңмый торган) төс; 2) билгеле, исбатланган
sabretmek *ф.* сабыр итү, түзү ◊ **sabreden derviş muradına ermiş** сабыр иткән морадына җиткән
sabun *и.* сабын ◊ **sabin köpüğü gibi sönmek** сабын күбеге кебек шиңү
sabuncu *и.* 1) сабын кайнатучы; 2) сабын сатучы
sabunlamak *ф.* сабынлау
sabunlanmak *ф.* сабын белән юыну
sabunlu *с.* сабынлы, сабынланган
sabunluk *и.* сабын савыты
sacayak *и.* казан кую өчен өчаяк
saç *и.* чәч, чәчләр; *kıvırcık saç* бөдрә чәчләр □ **saçına ak düşmüş** чәченә чал кергән (ак төшкән); **saç yapmak** прическа ясау; чәчне рәтләү, тарама ясау ◊ **saçları iki türlü olmuş** картайган, олыгайган
saçmak *ф.* чәчү, сибү, тарату ◊ **saçıp savurmak** җилгә очыру (*акчаны*)
saçak 1. *и.* 1) чачак, чук; 2) кәрниз. 2. *с.* чәчелгән, сибелгән
saçakbulut *и.* каурый болыт
saçaklanmak *ф.* сүсәрү (*кием кырые*)
saçaklı *с.* 1) чачаклы-чуклы; 2) кәрнизле; 3) *күч.* таушалган
saçı *и. этн.* вак акчалар, чәчәкләр, һ. б. (*туйда кәләш өстенә сибелә*)
saçık *с.* чәчелгән, сибелгән
saçılmak *ф.* чәчелү, таралу ◊ **dökülüp saçılmak** 1) тотып бетерү; 2) ачылу (*серләрен сөйләү*)
saçıntı *и.* кыйпылчыклар; кисәкләр
saçıştırmak *ф.* аз-азлап сибү, тигезләп чәчү
saçlı *с.* чәчле; *siyah saçlı* кара чәчле
saçma 1. *и.* 1) балык тоту ятьмәсе; 2) *күч.* буш сүз. 2. *с.* ахмак
saçmacı *и.* буш сүз сөйләүче; лыгырдык
saçmalamak *ф.* юк-барны сөйләү
saçmalama *и.* юк-бар сүз, сафсата
saçmalık *и.* ахмаклык, мәгънәсезлек
sada *и.* аваз; тавыш
sadak *и.* ук савыты, садак

sadaka *и.* сәдака □ **sadaka istemek** хәер сорау; **sadaka vermek** сәдака бирү
sadakat *и.* 1) тугрылык; 2) авазның сафлыгы
sadakatli *с.* тугры, бирелгән
sadakor *и.* салам төсендәге тыгыз ефәк тукыма
sadalı *с.* 1) яңгыравыклы; 2) *лингв.* сузык (аваз)
sadasız *с.* 1) яңгырашсыз; 2) *лингв.* тартык (аваз)
sade *с.* 1. 1) гади, бизәксез, тыйнак; 2) саф, кушылмаган; 3) гади, чын күңелдән. 2. *терк., кис.* бары тик ◊ **sade börek** эчлексез бәлеш
sadece *терк., кис.* бары тик, ... гына
sadeleş-
sadeleşmek *и.* гадиләшү
sadelik *и.* 1) гадилек, үзенчәлекле билгеләре булмау; 2) сафлык
sadet *и.* мәсьәлә, сөйләшү темасы □ **sadede gelmek** мәсьәләгә кире кайту
sadık *с.* 1) тугры, бирелгән; 2) *иск.* чын, дәрес
sadıkane *с.* тугры, бирелгән
sadme *и.* 1) һөҗүм; 2) бәрелеш; 3) шартлау, этәрелү; 4) тетрәү
saf I *и.* 1) рәт, саф; 2) алгы кырый □ **saf dışı etmek** сафтан чыгару
saf II *с.* 1) чиста, саф; 2) *күч.* гади, саф, эчкерсез
safa *и.* шатлык, рәхәтлек, күңеллелек, борчу-хәсрәтсезлек □ **safa vermek** канәгатьлек бирү ◊ **safa geldiniz**! хуш килдегез, рәхим итегез!; **safa bulduk** "хуш килдегез" гә җавап; **safa ile yenen cefa ile kazanılır** рәхәтләнеп ашала торган ризык җәфа чигеп табыла, аягың тапылдамаса, авызың шапылдамый
safalı *с.* күңелгә хуш килә торган
safer *и.* сәфәр ае
safha *и.* 1) кырый, як; 2) чор, стадия; дәрәҗә; *inkişaf safhası* үсеш стадиясе (дәрәҗәсе) ◊ **bu safhada a**) бу мөнәсәбәттә; б) бу очракта
safı *с.* 1) чиста, кушылмаган; 2) тик,... гына ◊ **safı kemik** шыр сөяк (*ябык кеше тур.*)
safiha *и.* 1) табаклы тимер; 2) яссы һәм тигез өслек
safir *и.* сапфир
saflaşmak *ф.* сафлану
safra I *и.* 1) үт; 2) үт куыгы □ **safra kesesi** үт куыгы ◊ **safra bulanmak** (**kabarmak**) күңел болгану
safra II *и. диңг.* авырлык, йөк (*балык ятьмәсен, көймәне һ. б. тиешле тирәнлектә батырып тоту өчен*)
safran *бот.* зәгъфран
safsaf *и. бот.* тал (агачы)
safsata *и.* 1) софизм; 2) ялган, дөрес булмаган, буш сүз; сафсата
sağ I 1. *и.* уң як; *sağa* уңга; *sağımda* уң ягымда. 2. *с.* уң; *sağ yan* а) *маг* тигезләмәнең уң ягы б) *хәрби.* уң фланг ◊ **sağ gözünü sol gözünden kıskanmak** уң күзен сул күзеннән көнләү (*бик көнчел кеше тур.*)
sağ *с.* 1) исән-сау; сау-сәламәт; 2) саф □ **sağ ol**(**sun**)! рәхмәт, исән бул!
sağmak *ф.* 1) саву; 2) умарталардан бал алу; суырту
sağalmak *ф.* терелү, савыгу
sağanak *и.* күк күкрәү, көчле яңгыр
sağbeğeni *и.* зәвык
sağcı *и. сәяси.* уңчы
sağdıç *и.* кияү егете
sağdıçlık *и.* кияү егетенең вазифалары
sağdırmak *ф.* саудыру
sağduyu *и.* акыллы фикер
sağgörü *и.* үткенлек

sağgörülü *с.* үткен (*караш, фикер*)
sağı *и.* кош тизәге
sağılmak *ф.* 1) савылу; 2) таушалу (*тукыма тур.*)
sağım *и.* 1) савым (*сөт*); 2) савым сыер
sağımlı *с.* савымлы (*хайван тур.*)
sağır *с.* чукрак □ **sağır dilsiz** чукрак-телсез, **sağır edici** колак тондыргыч ◊ **hem sağır hem sığır** мәгънәсез һәм үзсүзле, тискәре
sağırlaşmak *ф.* чукраклану, саңгыраулану
sağırlık *и.* чукраклык, саңгыраулык
sağlamak I *ф.* 1) тәэмин итү, булышлык итү, шартлар тудыру, ярдәм итү; *başarı sağlamak* уңышка ирештерү; 2) *мат.* исбатлау
sağlamak il *ф.* уң яклап бару
sağlam 1. *с.* 1) нык, таза; *sağlam bir genç* таза егет; 2) нык, каты; *sağlam ayakkabı* нык (чыдам) аяк кием; 3) ышанычлы, тәртипле, яхшы оештырылган; 4) бөтен, ватылмаган-кителмәгән. 2. *рәв.* 1) нык, каты; 2) тәгаен ◊ **sözü sağlam** ышанычлы (*кеше*)
sağlamlamak *ф.* 1) ныгыту; көчәйтү; 2) ышанычлы итү
sağlamlaşmak *ф.* 1) ныгу; көчәю; 2) раслану; 3) тәэмин ителү
sağlamlık *и.* 1) саулык; 2) ышанычлылык; дөреслек, хаклык; 3) ныклык
sağlanmak тәэмин ителү; ярдәм күрү
sağlı *с.* уң □ **sağlı sollu** уңлы-суллы; **akciğerin sağlı parçası** *анат.* үпкәнең уң ягы
sağlık I *и.* саулык, сәламәтлек; *sağlığınıza!* саулыгыгызга! сезнең саулыкка! □ **sağlık ocağı** медпункт
sağlık *и. к.:* **salık**
sağlık bilgisi *и.* гигиена
sağlıklı *и.* таза-сау
sağmal 1. *с.* савыла торган. 2. *и.* 1) сөтле сыер; 2) *күч.* савым сыеры (*кеше тур.*)
sağrı *и.* савыр (*хайванда*)
saha *и.* 1) мәйдан; 2) өлкә, зона, район; *siyasi sahada* сәясәт өлкәсендә
sahaf *и.* букинист; *sahaf çarşısı* китап базары
sahan *и.* сай зур җиз тәлинкә
sahanlık 1. *и.* мәйданчык (*баскычта, трамвайда*). 2. ризыктан гыйбарәт (*мәс., кунак ашы*); *üç sahanlık yemek* өч төрле ризыктан гыйбарәт аш мәҗлесе
sahavet *и.* киң күңеллелек, вөҗданлылык, мәрхәмәтлелек
sahi *с.* тугры, дәрес, чын, хак, төгәл
sahici *с.* чын, хак, чып-чын
sahiden *рәв.* чынлап та, чын-чыннан
sahil *и.* яр, яр кырые, яр буе; *sahil bölgeler* яр буе өлкәләре
sahileşmek *ф.* тормышка (чынга) ашу
sahip *и.* 1) хуҗа, ия; *sahip bulunmak* хуҗа булу, ия булу; *ev sahibi* йорт хуҗасы, гаилә башлыгы; 2) саклаучы, яклаучы; 3) (*ниндидер*) сыйфатларга ия; *hüner sahibi* һөнәр иясе, һөнәрле, талантлы
sahiplik *и.* 1) яклау; (*үз*) канаты астына алу; протекция; 2) ия булу хокукы
sahipsiz *с.* 1) хуҗасыз, иясез; караучысыз; 2) саклаучысыз
sahne *и.* 1) сәхнә, арена; *sahne arkası* сәхнә арты; 2) пәрдә; *акт*; *birinci sahne bitti* беренче пәрдә бетте
sahnelemek *ф.* сәхнәгә кую
sahra *и.* 1) тигезлек; 2) дала, чүл; *Büyük sahra* Сахара чүле; 3) кыр; *sahra atelyesi* кыр остаханәсе; *sahra postası* кыр почтасы
sahte *с.* 1) ясалма; ялган; *sahte varaka* ялган документ; 2) ялган; күз буяучы, алдаучы; *sahte hareket* ялган хәрәкәт
sahteci *и.* 1) фальсификатор; 2) ялганчы

sahtecilik *и.* фальсификация
sahtelik *и.* 1) ясалмалылык; 2) ялган, фальшь
sahtiyan *и. с.* сәхтиян
sahur *и. дини.* сәхәр ашау (*рамазан аенда*)
sair *с.* башка, икенче бер
sak *с.* 1) сак, уяу; 2) сак йокылы
saka I *и.* су ташучы; *saka meşki* су салу өчен күн капчык
saka II *с. зоол.* купшыл, купшы чыпчык
sakak *и.* 1) ике ияк; 2) муен астына салынып төшкән тире (*мәс., үгездә*)
sakal *и.* сакал □ **sakal bırakmak** (**uzatmak**, **koyuvermek**) сакал җибәрү (үстерү) ◊ **sakal akı** картлык; **sakalına gülmek** күзенә карап көлү
sakalık *и.* 1) су ташу, су китерү; 2) су ташучы хезмәте
sakatlanmak *ф.* сакал үстерү
sakallı *с.* 1) сакаллы; 2) кырынмаган ◊ **sakallı bebek** сакаллы сабый
sakalsız *с.* сакалсыз
sakandırık *и.* баш яулыгының ияк астында бәйләнгән төене
sakar I *и.* ак кашка (*хайван маңгаеңда*)
sakar II *с.* җебегән, булдыксыз
sakarlı *с.* ак кашкалы (*хайван*)
sakat 1. *и.* 1) гарип, зәгыйфь, инвалид; 2) имгәнү; 3) кимчелек, хаталык. 2. *с.* 1) им энгән, гарипләнгән, инвалид; 2) ватылган, җимерелгән, сындырылган; 3) хаталы, бозык, дөрес булмаган
sakatat *и.* баш-аяк, эчәк-бавыр (*иткә суелган хайванның*)
sakatlamak *ф.* 1) имгәтү, гарипләндерү; 2) бозу, зыян китерү; 3) бозып күрсәтү (әйтү)
sakatlanmak *ф.* гарипләнү, имгәнү
sakatlık *и.* 1) гариплек, имгәклек; 2) зыян-зурат, бәла-каза
sakınmak *ф.* 1) саклану; 2) саклау
sakınca *и.* 1) каршылык, комачау; кыенлык; 2) киресен күрсәтү
sakıngan *с.* сакланган, сак; тотнаклы, артын-алдын уйлап эш итүчән
sakıntı *и.* саклык, саклану
sakıntılı *с.* сак
sakıntısız *с.* саксыз
sakırdamak *ф.* дерелдәү (*туңудан, куркудан*)
sakırga *и. зоол.* талпан, урман бете
sakır sakır *иярт.* шыкыр-шыкыр (*көчле дерелдәү тур.*)
sakız *и.* агач чәере, агач сагызы; (чәйни торган) сагыз ◊ **sağız ağacı** пестә агачы
sakızlı *с.* сагызлы, чәерле
sakil *с.* 1) авыр; 2) йөдәтүчән
sakin 1. *с.* тыныч, тын; аз хәрәкәт итүчән. 2. *и.* яшәүче, торучы
sakinleşmek *ф.* тынычлану, тыну; үтеп китү (*мәс., хисләр*)
sakinleştirmek *ф.* тынычландыру
sakinlik *и.* тынычлык, тынлык
saklamak *ф.* 1) саклау; 2) яшерү, яшереп калу; 3) саклап тору
saklanmak *ф.* 1) яшеренү, качу; 2) саклану; 3) сакланып калу
saklambaç *с.* качышлы (*уен*)
saklantı *и.* 1) яшеренү урыны; качу урыны; 2) яшерен җир; 3) тартма (*нәрсәдер саклау өчен*)
saklayıcı *и.* 1) саклаучы, яклаучы; 2) яшереп калучы; яшереп саклаучы
saklı *с.* 1) саклы, саклана торган; 2) яшерелгән, яшерен; 3) яшертен, серле
sako *и.* куртканың бер төре
saksağan *и. зоол.* саескан

saksı *и.* 1) гөл чүлмәге; 2) *арго.* чүлмәк (*кеше башы тур.*)
saksılık *и.* 1) гөл чүлмәкләрен кую өчен киштә яисә аслык; 2) кышын гөлләрне саклау урыны
saksonya *и.* саксон фарфоры
sal *и.* сал (*елгада, күлдә*)
salmak *ф.* 1) җәю; 2) җибәрү, чыгарып җибәрү; 3) җибәрү (*мәс, хәбәр*); 4) салу (*мәс., савытка*); 5) чыгару (*мәс., диңгезгә көймәләрме*); 6) салу, җәелдерү; *korku salmak* курку салу; 7) өстерү (*этне*); 8) ташлану (*мәс., ерткыч*)
salak *с.* аңгыра, тинтәк
salaklaşmak *ф.* аңгыралану
salaklık *и.* ахмаклык, аңгыралык, идиотлык
salamura 1. *и.* 1) тозлы су, тозлык; 2) тозлаган кәбестә (кыяр һ. б.) суы. 2. *с.* тозлы, тозланган (*балык һ. б.*)
salaş *и.* шалаш
salata *и.* салат; *domates salatası* помидор салаты
salatalık 1. *и.* кыяр. 2. *с.* салат ясарга ярый торган; салатлык
salça *и.* 1) аш тәмләткеч, соус; 2) томат пастасы
salçalı *с.* соуслы
saldırmak *ф.* 1) ташлану, һөҗүм итү; 2) *диңг.* җилгә чыгу, җил уңаен алу; 3) ашау (*химик матдә тур.*)
saldırgan *и.* һөҗүм итүче; агрессор
saldırganlık *и.* агрессивлык, агрессия
saldırı *и.* һөҗүм, ташлану; агрессия
saldırıcı 1. *и.* агрессор. 2. *с.* агрессив
saldırmazlık *и.* 1) һөҗүм итмәү; 2) һөҗүм итмәү турында килешү
salep *и.* 1) *бот.* төер тамыр; 2) төер тамыр төнәтмәсеннән кайнар эчемлек
salgı 1. *и.* бүлеп чыгару. 2. *с.* бүлеп чыгарылган
salgın 1. *и.* 1) эпидемия, кизү; 2) вакытлы салым; 3) *күч.* яу; *çekirge salgını* саранча явы. 2. *с.* 1) ташланучы, ябырылучы; 2) күчә торган, тарала торган (*чир*)
salhane *и.* терлек сую цехы **salı** *и.* сишәмбе; *salı gönü* сишәмбе көнне
salık *и.* 1) хәбәр, яңалык; 2) киңәш, рекомендация
salınmak *ф.* тирбәлү, чайкалу
salıncak *и.* 1) таган; *kayık salıncak* "көймә" таган; 2) бишек
salıncaklı *и.* тирбәлә торган
salınım *и.* 1) *астр.* либрация (*айның*); 2) *физ.* тирбәлү
salıntı *и.* 1) тирбәлү, чайкалу; 2) диңгез дулкынлануы
salıntılı *с.* тотрыксыз, какшаган
salıvermek *ф.* 1) җибәрү, чыгарып җибәрү; 2) иреккә җибәрү; азат итү
salim *с.* 1) *иск.* бөтен, тоташ; таза-сау; зыян күрмәгән; 2) саф, кимчелексез
salip *и. иск.* тәре, хач
salkım 1. *и.* чук, тәлгәш; *bir salkım üzüm* бер тәлгәш йөзем, 2. *с.* тәлгәшле, чуклы
salkımak *ф.* салыну, салынып тору
salkımsöğüt *и. бот.* еламсар тал
sallamak *ф.* 1) тирбәтү, чайкау, селкетү, селкү, болгау; 2) сузу
sallanmak *ф.* 1) тирбәлү, чайкалу, селкенү; 2) какшау, селкенү; 3) *күч.* асылынып тору, көч-хәл белән эләгеп тору
sallandırmak *ф.* 1) чайкалдыру; 2) *күч.* асып кую
sallantı *и.* 1) тирбәлү, селкенү; 2) игътибарсызлык
sallapati *с. рәв.* җиңелчә, җиңел холыклы (*кеше*)
sallasırt etmek *ф.* аркага салу
sallı *с.* яссы (*сал кебек*)
salma I *и.* 1) салма (*дөгедән пешерелгән ризык төре*); 2) крестьяннардан җыела

торган салым (*авыл кирәк-ярагы өчен*)
salma II *и.* 1) көтүчесез йөри торган хайваннар; 2) агымсу
salmalık *и.* җәйләү, көтүлек
salon *и.* 1) кунак бүлмәсе; кабул итү бүлмәсе; 2) зал, салон
saloz *и. арго.* акылга сай, тинтәк
salpa *с.* салпы, салынып төшкән
salt 1. *кис.* гына. 2. *терк.* бары тик,.. гына, тик... гына. 3. *с.* абсолют
salta I *и.* сальто ◊ **salta durmak** арт аякларыңда тору; хезмәт итү (*эт тур.*)
salta II *диңг. и.* тарттырылган тросны акрынлап җибәрү
salta III *и.* куртканың бер төре (*кием*)
saltanat *и.* 1) хакимлек, идарә; 2) солтанат; 3) байлык, зиннәтлек, купшылык
saltanatlı *с.* зиннәтле, купшы
saltçılık *и.* абсолютлык
saltık *и.* абсолют
salvo *и.* салют; берничә мылтыктан берьюлы ату
salya *и.* селәгәй
salyangoz *и.* 1) *зоол.* әкәм-төкәм; 2) *биол.* кабырчык
saman *и.* салам ◊ **saman alevi gibi** тиз кабынып китүчән
samanî *с.* салам төсендә, ачык сары
saman kağıdı *и.* әйбер төрү өчен начар сыйфатлы кәгазь
samankapan *и.* гәрәбә
samanlı *с.* саламлы
samanlık *и.* саламлык, печәнлек
saman rengi *с.* салам төсендәге
saman sarısı *с.* салам төсле ачык сары
Saman uğrusu *и. астр.* Киек каз юлы
samimî *с.* самими, чын күңелдән, эчкерсез
samimiyet *и.* 1) чын күңелдәнлек, эчкерсезлек, саф күңеллелек; 2) үзен иркен тоту
samsa *и.* самса (*ризык*)
samsun *и. иск.* сугыш эте
samur *и.* 1) кеш; 2) кеш тиресе ◊ **samur kaş** куе кара кашлар
sam yeli *и.* сам җиле, чүлдән искән эссе җил
san *и.* 1) мәшһүрлек, танылганлык; ихтирам, хөрмәт; 2) титул
sanmak *ф.* исәпләү, санау,... дип уйлау ◊ **sanırsam** әгәр ялгышмасам
sana *а.* сиңа ◊ **sana yalan bana gerçek** сиңа ялган - миңа чын
sanal *с.* уйланылган, күз алдына китерелгән
sanat *и.* 1) сәнгать; 2) иҗат; 3) осталык, эшли белү, булдыру; 3) һөнәр
sanatçı *и.* 1) һөнәрче; 2) сәнгатьче, артист; 3) оста
sanatkâr *и.* сәнгатьче
sanatlı *с.* сәнгатьле, оста
sanatoryum *и.* санаторий
sanayi *и.* җитештерү
sanayici *и.* җитештерүче, фабрикант
sanayileşmek *ф.* индустрияләшү
sancak *и.* 1) байрак; 2) *тар.* Госманлы дәүләтендә административ берәмлек; 3) *диңг.* зур көймәнең уң ягы
sancaktar *и.* байрак йөртүче
sancı *и.* чәнчү, чәнчеп авырту
sancımak *ф.* авырту, чәнчеп авырту, сызлау
sancılanmak *ф.* чәнчеп авырту тою
sançmak *ф.* 1) чәнчү, тыгу; 2) батыру
sandal I *и.* сандал (*аяк киеме*)

sandal II *и. бот.* сандал агачы
sandal III *и.* көймә, шлюпка
sandalcı *и.* көймәче
sandalye *и.* 1) урындык, утыргыч; 2) урын (*эш урыны*)
sandalyeci *и.* урындык ясаучы һәм сатучы
sandık *и.* 1) сандык; әрҗә; 2) касса; 3) банк ◊ **sandık eşyası** бирнә
sandıklamak *ф.* каты әрҗәләргә тутыру
sandviç *и.* сандвич, бутерброд
sanem *и.* гүзәл хатын-кыз
sangı *с.* гажәпләнгән, хәйран калган, исе киткән
sangılamak *ф.* шаккату, гажәпләнү
sangılık *и.* хәйран калу, ис китү
sanı *и.* сиземләү
sanık *и.* гаепләнүче
saniye *и.* секунд
saniyelik *с.* секундлык
sanki *терк.* 1) гүя, гүяки; 2) шулай да булсын ди; дип саныйк
sanlı *с.* хөрмәтле, ихтирам ителә торган
sanrı *и.* галлюцинация, күзгә күренү
sanrılamak *ф.* галлюцинация белән авыру
sansar *и.* 1) *зоол.* таш сусары; 2) *арго.* кесә карагы
sansasyon *и.* сенсация
sansasyonel *с.* сенсацион
sansür *и.* цензура
sansürcü *и.* цензор
santim *и.* 1) йөздән бер өлеш; 2) акча берәмлеге; 3) сантиметр
santimantal *с.* сентименталь
santimetre *и.* сантиметр
santral 1. *и.* 1) үзәк станция; 2) коммутатор. 2. *с.* үзәктәге
santralci *и.* телеграфчы
sap *и.* 1) *бот.* сабак; *çiçek sapı* чәчәк сабагы; 2) сап; *bıçağın sapı* пычак сабы; 3) муен (*музыка уен коралларында*); 4) көлтә; 5) саплам; *bir sap ibrişim* бер саплам ефәк җеп
sapmak *ф.* 1) борылу, борылып керү; 2) *күч.* ялгыш юлга керү (басу)
sapa *с.* читтә яткан, читтә урнашкан
sapak *с.* аномаль
sapaklık *и.* аномалия
saparta *и.* 1) салют, залп; 2) *сөйл.* катгый кисәтү
sapasağlam *с.* тап-таза, сау-сәламәт, нык
sapık *с.* 1) бозык; 2) авышкан, *акылга* сай
sapıklık *и.* 1) бозыклык; 2) акылга сай булу
sapılmak *ф.* борылу
sapınç *и.* 1) ялгышу; 2) нормадан авышу
sapıtmak *ф.* 1) яздыру, саптыру (*юлдан*); 2) *күч.* башын чуалту; 3) язу (*юлдан*); 4) *күч.* ялгышу; 5) *күч.* акылдан язу
sapkı *и.* бозыклык
sapkın *с.* 1) юлын югалткан, юлдан язган, адашкан; 2) *күч.* юлдан язган
saplamak *ф.* кадау, чәнчү
saplama *и.* 1) *тех.* стержень, очлы тимер; 2) штык белән кадау
saplanmak *ф.* 1) кадалу, чәнчелү; 2) кереп утыру, кереп бату
saplatmak *ф.* кадату
saplı 1. *и.* саплы таба. 2. *с.* 1) сабы булган, саплы; 2) (*нәрсәгә дә булса*) кадап

куелган
sapsarı *с.* 1) сап-сары; 2) саргайган, агарган (*йөз тур.*)
sapsız *с.* 1) сапсыз, сабы булмаган; 2) *бот.* сабагы булмаган (*үсемлек*)
saptamak *ф.* 1) билгеләү, ачыклау; 2) беркетү
saptanım *и.* үзгәрмәүчәнлек
sarmak *ф.* 1) бәйләү; 2) әйләндереп алу, чолгап алу; 3) чолгану; 4) чорнау (*йомгакка*); 5) төрү; 6) сарып алу; 7) килешеп тору (*кием тур.*); 8) ошау, күңелгә хуш килү; 9) (*кемгәдер*) сарылу; 10) көчләп тагу
sara *и. мед.* эпилепсия; өянәк, зыяндаш авыруы
saraç *и.* ияр ясаучы кеше
saraçhane *и.* ияр ясап сатыла торган эшханә
saralı *и. с.* зыяндаш авырулы
sararmak *ф.* 1) саргаю; 2) агару; 3) (*кояштан*) уңу
sarartmak *ф.* 1) саргайту; 2) агарындыру
saray *и.* сарай; *Ticaret Sarayı* Сәүдә йорты; *Spor ve Sergi Sarayı* Спорт һәм күргәзмәләр сарае
sardalye *и. зоол.* сардинка
sardoğan *и. зоол.* карчыганың бер төре
sardun *и.* (*балыкчылар куллана торган*) аркан (бау)
sarf *и.* 1) сарыф итү, тоту; куллану; *para sarfı* акча тоту; 2) *иск.* морфология
sarfınazar *рәв.* (*... дән*) тыш, (*... ны*) исәпкә алмаганда
sargı *и.* 1) бинт; 2) тех. чорнау, чолгау
sarhoş *с.* исерек
sarhoşluk *и.* исереклек
sarı *с.* 1) сары; 2) аксыл ◊ **sarı altın** саф алтын
sarıasma *и. зоол.* шәүлегән (*кош*)
sarıca 1. *и.* шөпшә. 2. *с.* саргылт
sarıcık *и. зоол.* шәүлегән; яңгыр теләнчесе
sarıçalı *и. бот.* барбарис
sarık *и.* чалма □ **sarık sarmak** чалма сару
sarıklı *с.* чалмалы
sarılmak *ф.* 1) төрелү, төренү; 2) чолгану; 3) бәйләнү (*яра тур.*); 4) (*кемгәдер*) сарылу
sarılı I *с.* сарылы, сары таплы
sarılı *с.* 1) төрелгән; 2) бәйләп куелган
sarılık *и.* 1) сары төс; 2) *мед.* сары авыруы
sarılışmak *ф.* 1) сарылышу, үрелү; 2) кочаклашу
sarım 1. *и.* бинт. 2. *с.* үткен
sarımsak *и.* сарымсак
sarımsı *с.* саргылт
sarımtırak *с.* саргылт
sarınmak *ф.* 1) төренү; 2) бил буу; 3) чалма чалу (*үзеңә*)
sarısabır *и. бот.* алоэ
sarışın *с.* 1) блондин, сары чәчле һәм ак тәнле; 2) саргылт
sari *с.* 1) күчә торган; 2) тарала торган; күчә торган (*авыру*)
sarih *с.* ачык, билгеле
sarkmak *ф.* 1) асылынып тору, салынып тору; 2) юлны дәвам итү; 3) кинәт һөҗүм итү
sarkaç *и.* маятник
sarkık *с.* асылынып торган, салынган
sarkılmak *ф.* 1) салыну; 2) бау буйлап төшү
sarkınmak *ф.* 1) асылынып тору; 2) *күч.* бәйләнү; төпченү; тәңкәгә тию

sarkıntı 1. *и.* асылынып торган нәрсә. 2. *с.* бәйләнчек □ **sarkıntı olmak** бәйләнү
sarkıt *и. мин.* сталактит
sarkıtmak *ф.* 1) (*асылындырып*) төшерү; *iple sarkıtmak* җеп белән төшерү; 2) *күч. арго.* асу, асып кую
sarma 1. *и.* 1) төрү; 2) сарма (*ризык*). 2. *с.* төрелгән
sarmal *с.* спираль (*шәкелеңдә*)
sarmalamak *ф.* 1) төрү; 2) конвертка салу
sarmalama *и.* (*йомшак*) төрү материалы
sarman 1. *с.* зур, эре. 2. *и.* сары песи
sarmaşmak *ф.* үрелү; сарылу
sarmaşan *и. бот.* лиана
sarmaş dolaş *рәв.* кочаклашып, сарылышып
sarmaşık *и. бот.* чормавык
sarnıç *и.* 1) сулык, су җыелып торган урын; (*җир астында, таш яисә кирпеч түшәп*) яңгыр суын саклый торган урын; 2) цистерна
sarnıçlı *с.* 1) сулыклы; 2) цистерналы
sarp 1. *с.* 1) текә, текә ярлы; үтә алмаслык; 2) кыен, авыр. 2. *и.* кыенлык, авырлык
sarpın *и.* 1) ашлык саклау өчен чокыр; ашлык амбары; 2) ашлау
sarplaşmak *ф.* 1) текәләнү; үтәр өчен кыенлашу; 2) *күч.* кыенлашу
sarplık *и.* (*текәлек сәбәпле*) үтеп булмаслык
sarraf *и.* акча ваклаучы; алтынны акчага алыштыручы
sarraflık *и.* 1) акча ваклауны (алтын алыштыруны) кәсеп иткән кеше; 2) акча ваклауда арадашлык итүчегә түләнгән акча
sarsmak *ф.* 1) селкетү; 2) *күч.* какшату (*мәс., саулыкны*)
sarsak *с.* көчсез; зәгыйфь, таушалган, мәлҗерәгән
sarsaklık *и.* хәлсезлек, мәлҗерәгәнлек
sarsık *с.* дерелди торган, дерелдәвек, калтырый торган
sarsılmak ф. 1) селкенү, дерелдәү, сискәнү; 2) *күч.* какшау, каушау, тетрәнү
sarsıntı *и.* 1) селкенү, чайкалу; дерелдәү; *beyin sarsıntısı мед.* ми селкенү; *yer sarsıntısı* җир тетрәү; 2) тирән борчылу, кайгы
sarsıntılı *с.* 1) тетрәүле, дерелдәүле; 2) *күч.* нык булмаган
sarsıntısız *с.* 1) нык, нык торган; 2) *күч.* нык, тәртипле
sası *с.* сасы, сасы ис килгән
sasımak *ф.* сасу
satmak *ф.* 1) сату; 2) *күч.* мактану; 3) *күч.* сату
sataşmak *ф.* 1) борчу, йөдәтү; бәйләнү; 2) бәйләнер өчен сылтау эзләү
saten *и. с.* 1) атлас; 2) сатин
satı *и.* сату, сатыш
satıcı *и.* сатучы
satıcılık *и.* 1) сатучылык хезмәте; 2) вак сәүдә
satılmak *ф.* 1) сатылу; 2) *күч.* сатылу, каршы якка хезмәт итү
satılık *с.* сатыла торган; сатлык
satım *и.* сату, сату-алу
satımlık *и.* процентлар (*сатучы тарафыннан товар хуҗасыннан алына торган акча*)
satın almak *ф.* сатып алу
satır *и.* юл (*язуда*), линия □ **satır başı** кызыл юл
satirli *и.* зур пычак
satış *с.* сату, күпләп сату
satlıcan *и. мед.* плеврит
satranç *и.* шахмат
satrançlı *с.* шакмаклы

sattırmak *ф.* саттыру, сатарга мәҗбүр итү
satürn *и. астр.* Сатурн
sav *и.* 1) сүз; 2) хәбәр; 3) тезис
savmak *ф.* 1) куып җибәрү; җибәрү; 2) котылу, кичерү, үткәрү
sava *и.* 1) хәбәр; 2) шатлыклы хәбәр, яхшы яңалык
savacı *и.* 1) хәбәр китерүче; 2) яхшы хәбәр китерүче; 3) *дини.* рәхбәр, рәсүл, нәби
savaş *и.* 1) сугыш, кырылыш; *savaş alanı* сугыш кыры; 2) көрәш; *barış uğrunda savaş* тынычлык өчен көрәш
savaşmak *ф.* 1) сугышу, бәрелешү; көрәшү; 2) *күч.* бик нык тырышу
savaşçı 1. *и.* 1) сугышчы; 2) көрәшче. 2. *с.* батыр, сугышчан
savaşçılık *и.* сугышчанлык
savaşma *и.*) сугыш, бәрелеш; 2) көрәш
savat *и.* көмештәге каралтылган бизәкләр
savatlamak *ф.* көмешкә бизәкләр төшерү
savatlı *с.* бизәкле, каралтылган (*көмеш*)
savcı *и.* прокурор
savcılık *и.* 1) прокурор хезмәте; 2) прокуратура
savdırmak *ф.* бетерү (*авыртуны*)
savlamak *ф.* раслау
savlayıcı *и.* раслаучы
savruk *с.* таркау, игътибарсыз
savrukluk *и.* 1) таркаулык, игътибарсызлык; 2) күз буяу өчен эшләнгән эш
savrulmak 1) күтәрелү (*һавага*); 2) таралу (*һавада*)
savsamak *ф.* салкын карау, ташландык хәлгә китерү
savsak *и. с.* эшкә салкын караучы; ялкау, гамьсез, ваемсыз (*кеше*)
savsaklamak *ф.* 1) ваемсызлану; 2) тоткарлау
savu! *ы.* саклан!
savulmak *ф.* читкә тайпылу; юл (урын) бирү
savunmak *ф.* саклау; яклап чыгу
savunma
savunma *и.* илне саклау
savunmalık *с.* саклагыч, саклау өчен кирәкле
savunmasız *с.* саклаучысыз, яклаучысыз
savunucu *и.* саклаучы, яклаучы
savunulmak *ф.* саклану
savurmak *ф.* 1) җилгәрү; сибеп җибәрү, чәчеп җибәрү; чәчү; 2) селтәү; селтәнү; 3) күтәрү (*һавага*); 4) *күч.* сибү, сиптерү (*сүгенү сүзләрен һ. б.*); 5) *күч.* җилгә очыру
savurgan 1. *с.* әрәм-шәрәм итүчән. 2. *и.* әрәм-шәрәм итүче
savuşmak *ф.* 1) шыпырт кына китү (юкка чыгу); 2) үтү (*авыру*)
savuşturmak *ф.* 1) алып ташлау; куып җибәрү; 2) кичерү, котылу
saymak *ф.* 1) санау, санап чыгару; 2) исәпкә кертү; исәпләү; 3) исәпләшү; игътибарга алу; 4) хөрмәт итү; 5) *күч.* санау, исәпләү; *kendini adam mı saymıyor?* үзен кешегә санамыймы әллә?
saya *и.* аяк киеме тегү өчен кисеп куелган күн (*заготовка*)
sayaç *и.* исәпләгәч; *elektrik sayaç* электр исәпләгеч
saydam *с.* үтә күренмәле
saydamlaşmak *ф.* үтә күренмәлегә әйләнү
saydamlık *и.* үтә күренмәлелек
saydamsız *с.* тонык
saydırmak *ф.* 1) исәпләтү, санату; 2) санлату
saye *и.* 1) күләгә; 2) *күч.* яклау, саклау □ **bu sayede** бу сәбәпле, шуның аркасында;

sayesinde аркасында, ярдәмендә
sayfa *и.* 1) бит (*китап, журнал һ. б.*); 2) сәхифә; 3) *күч.* тема
sayfiye *и.* җәйге өй, вилла
saygı *и.* хөрмәт, ихтирам; *karşılıklı saygı* үзара хөрмәт
saygıdeğer *с.* хөрмәткә (ихтирамга) лаек
saygılı *с.* ихтирамлы; игътибарлы; ягымлы
saygın *с.* хөрмәт ителә торган
saygısız *с.* ихтирамсыз, игътибарсыз; дорфа ◊ **saygısız ağız anahtarsız açılır** дорфа авыз ачкычсыз ачылыр (*тәрбиясез кеше тур.*)
saygısızlık *и.* игътибарсызлык; ихтирамсызлык
sayha *и.* ачы итеп кычкырган тавыш; үксеп елау
sayı *и.* 1) сан; 2) *гр.* сан (*сүз төркеме*); 3) исәп; 4) сан, номер (*газетның һ. б.*); ◊ **sayı saymak** санау
sayıca *рәв.* сан буенча
sayıcı *и.* исәпләүче; хисапчы
sayıklamak *ф.* 1) саташу; йоклаганда сөйләшү; 2) *күч.* саташу, хыяллану
sayılmak *ф.* 1) (*саннар белән*) *са*налу, исәпләнү; 2) саналу; исәпләнү; *insandan sayılmaz* кешегә саналмас; 3) хөрмәт ителү
sayılama *и.* 1) статистика; 2) исәп; 3) нумерация
sayılı *с.* 1) исәпле; сирәк; 2) номерлы; 3) алдан исәпләп куелган; билгеле ◊ **sayılı gün tez geçer** санаулы көн тиз үтә
sayım *и.* 1) исәп алу; 2) терлек башыннан салынган салым; 3) контроль
sayın *с.* хөрмәтле, мөхтәрәм
sayınmak *ф.* сак булу
sayısız *с.* 1) сансыз; 2) иксез-чиксез
sayış *и.* санап чыгу; исемлек ◊ **yerinde sayış** бер урында таптану
sayışmak *ф.* 1) исәпләү; хисаплашу; 2) исәпкә кертү
sayışma *и.* түләү; компенсация
Sayıştay *и.* Югары финанслар советы (*Төркиядә*)
saylav *и.* делегат, депутат
sayma *и.* исәп, хисап, санап чыгу
saymaca *с.* шартлы; номиналь
sayman *и.* хисапчы, бухгалтер
saymanlık *и.* 1) бухгалтерия; 2) бухгалтер, хисапчы хезмәте
saymazlık *и.* хөрмәт итмәү, кабул итмәү
saz I *и. с.* камыш; *saz ev* камыш өй
saz II *и.* 1) саз (*музыка уен коралының бер төре*); 2) саз (*кыллы музыка коралларының уртак исеме*) ◊ **saz söz** нотык
sazan *и. зоол.* сазан (*балык*)
sazcı *и.* сазда уйнаучы
sazlık *и.* камышлык, камышлы урын, камыш үсә торган җир
sebat *и.* ныклык, какшамау □ **sebat etmek** чыдау, түзү, какшамау; нык тору
sebatlı *с.* нык, чыдамлы, тайпылмас
sebatsız *с.* икеләнүчән, үзгәрүчән; зәгыйфь, аумакай
sebep *и.* сәбәп, сылтау; *sebebiyle* сәбәпле, нәтиҗәсендә; *haklı sebep* җитди сәбәп ◊ **sebep olan sebepsiz kalsın** начарлык кылган әҗерен алсын
sebepli *с.* сәбәбе булган, нигезле □ **sebepli sebepsiz** тиктомалга
sebepsiz 1. *с.* сәбәпсез, нигезсез. 2. *рәв.* тиктомалга, юкка ◊ **sebepsiz kuş uçmaz** бер сәбәпсез кош та очмый; **sebepsiz ölüm olmaz** сәбәпсез үлем булмас
sebil *и.* 1) юл; 2) бушлай су яисә ризык өләшү (*мөселман дини бәйрәмнәреңдә*); 3) эчә торган су фонтаны (*мәчет янына куела*)
sebilci *и.* су яисә ризык өләшүче кеше; эчә торган су фонтаны янында су өләшеп

торучы *кеше*
sebze *и.* яшелчә; *sebze bahçesi* яшелчә бакчасы
seccade *и.* намазлык
seciye *и.* холык
seciyeli *с.* нык холыклы
seciyesiz *с.* холыксыз; йомшак холыклы
seçmek *ф.* 1) сайлап алу; 2) сайлап кую; 3) сайлану, теләсә нәрсәне ошатмау
seçi *и.* сайлау, сайлап алу
seçilme *и.* сайлану
seçilmiş *с.* 1) сайланган; 2) сайлап алынган
seçim *и.* 1) сайлау, сайлап алу; 2) аеру; 3) сайлаулар □ **genel seçimler** гомуми сайлаулар; **seçim hakkı** сайлау хокукы; **seçimi kazanmak** сайлауларда җиңеп чыгу
seçkin *с.* 1) сайлап алынган; сайланма; 2) танылган, күренекле, мәшһүр; *seçkin devlet adamı* күренекле дәүләт әшлеклесе
seçme 1. *и.* сайлау; сайлап алу, сайланыш. 2. *с.* сайлап алынган, сайланма; *seçme eserler* сайланма әсәрләр
seçmece *рәв.* сайлап (*күңелең теләгәнен алу*)
seçmeli *с.* 1) сайлап алу хокукына ия булган; 2) мәҗбүри булмаган
seçmen *и.* сайлаучы; *seçmen listesi* сайлау бюллетене
seçtirmek *ф.* сайлату
seda *и. к.:* **sada**
sedalı *с. к:.* **sadalı**
sedasız *с. к.:* **sadasız**
sedef *и.* 1) кабырчык; 2) перламутр (*кабырчыкларның эчке катлавы*); *sedef düğme* перламутр сәдәп ◊ **sedef hastalığı** *мед.* кабырчыклы тимрәү
sedefli *с.* перламутрдан ясалган □ **sedefli kalker** *геол.* мәрмәрнең бер төре
sedefotu *и.* сәдәп уты, рута (*көньякта үсә торган, яфрагыннан эфир мае алына торган куаклы үсемлек*)
sedir I *и.* софа; тахта
sedir II *и.* кедр агачы
sefa *и. к.:* **safa**
sefahet *и.* 1) әрәм-шәрәм итү, саксыз тоту; 2) азгынлык
sefalet *и.* хәерчелек; *sefalete düşmek* хәерчелеккә төшү □ **sefaleti fiziyolojiye** *мед.* нык ябыгу (*ашау җитмәүдән*)
sefer *и.* сәфәр ае
sefer 1. *и.* 1) юлчылык, сәяхәт; юл, сәфәр; *dönüş seferi* кайту юлы; 2) *хәрби.* сугыш хәрәкәте; сугыш; *sefer açmak* сугыш хәрәкәтен башлау. 2. *рәв.* юл(ы), талкыр; *bu sefer* бу юлы; *geçen* **sefer** үткән юлы, теге юлы □ **sefer etmek a**) сәяхәт итү; б) сугышка китү
seferber *с.* хәрби хәлгә күчерелгән; сугыш хәрәкәтенә әзер хәлдә булган
sefil *с.* 1) ярлы, мескен, хәерче; 2) түбән, әһәмиятсез, хурлыклы
seğirmek *ф.* (*тән*) тартышу, тарту
seğirdim *и.* 1) чигенү, качу; 2) *хәрби.* сугыш коралларын алып чигенү; 3) (*су тегермәнендә*) улак авышлыгы
seğirme *и.* тарту; тартышу (*тәннең, нервыларның*); *gözün seğirmesi* күз кабагы тарту
seğirtme *и.* 1) качу; элдерү; 2) җимсез кулланыла торган кармак
seğmen *и.* милли киемнәр кигән һәм коралланган җайдак (*төрек бәйрәмнәреңдә һәм туйларда катнашалар*)
seher I *и.* (*иртә таңда*) көн яктыра башлаган вакыт
seher II *и.* йокысызлык авыруы; йокысызлык

sehpa *и.* 1) кечкенә өстәл; 2) дар агачы
sek 1. *с.* (*берәр нәрсә*) кушылмаган (*эчемлек*), саф; *sek viski* саф виски*и.* 2. *рәв.* кушмыйча, катыштырмыйча
sekmek *ф.* 1) сикерү, тыраклау; 2) сикергәләү
sehil *с.* җиңел, гади
sekant *и. мат.* 1) кисүче, кисеп үтүче (*сызык*); 2) секанс
Sekendiz *и. астр.* Сатурн
sekiz *сан.* сигез; *sekizden üç çıktı beş kaldı* сигездән өчне алгач, биш кала; *sekiz iki daha on eder* сигезгә икене кушкач, ун була; *on altıda sekiz iki var* уналтыны сигезгә бүлгәч, ике була
sekizer *сан.* сигезәр
sekizinci *сан.* сигезенче
sekizli *с.* 1) сигезле, сигез өлештән торган; 2) сигез яшьлек
sekizyüzlü *и. мат.* октаэдр, сигезкырлык
seksek *и.* балалар уеныңы исеме
seksen *сан.* киксән; *yüzde seksen* киксән процент ◊ **seksen doksan bir gün yoksun** иртәме-соңмы һәркем үлә
seksener *сан.* киксәнешәр **seksenlik** *с.* 1) киксән әйбер урнаша (сыя) ала торган; 2) киксән яшьлек
sekte *и.* 1) тукталу, туктап калу; *bu iş sekteye uğradı* бу эш туктап калды; 2) зыян; *sekte getirmek* зыян китерү **sekter** *и. с.* сектант **sel** *и. төрле мәгъ.* агым ◊ **sel gider** (**geçer**) **kum kalır** агым бетәр, ком калыр
selâm *и.* 1) тынычлык; 2) сәламләшү, сәлам □ **selâm söylemek** сәлам тапшыру ◊ **selâmı kesmek** исәнләшми (сөйләшми) башлау, араны өзү; **selâm verip borçlu çıkmak** тик тормаган (күп сөйләшкән) телдә бәла бар; **ne selâm ne sabah** исәнме юк, саумы юк (*игътибар итмәү, игътибарсыз калдыру*)
selâmet *и.*1) иминлек; *cemiyetin selâmeti için* җәмгыятьнең иминлиге өчен; 2) исән-иминлек; куркынычсызлык; бөтенлек □ **selâmete çıkmak** исән-имин котылу; **selâmetle a**) изге юлга! Аллага әманәт!; б) исән-имин; таза-бөтен; **selâmetle varış** исән-имин барып җитү; **selâmet parası** сәдака итеп бирелгән акча; сәдака акчасы
selâmlamak *ф.* сәламләү
selâmlaşmak *ф.* сәламләшү
selâmlık *и. иск.* йортның ирләр өчен бүленгән ягы
selçuklu *с.* сәлҗуклы
sele I *и.* киң кәрзин
sele II *и.* велосипед утыргычы
sele III *к.:* **sere**
selek *с. сөйл.* юмарт
selim *с.* 1) *иск.* таза-сау; бөтен, зыян-зарар күрмәгән; 2) куркынычсыз, әшәке түгел (*кайбер авырулар тур.*)
sema *и.* күк йөзе
sembol *и.* символ
semen *и.* 1) *иск.* симерү; 2) *мед.* симезлек
semender *и. зоол.* саламандра
semer *и.* (*йөк хайваннарының сыртына йөк урнаштыру өчен*) аркалык
seminer *и.* семинар
semirmek *ф.* симерү
semirgin *с.* (*ялкаулыктан*) симергән; (*симезлеге сәбәпле*) ялкауланган
semirtmek *ф.* симертү
semiz *с.* симез
semizce *с.* шактый симез

sempati *и.* симпатия
sempatik *с.* сөйкемле, күңелгә хуш килә торган
semt *и.* 1) як, төбәк, район; *hangi semtte oturuyorsunuz?* кайсы районда яшисез?; 2) *астр.* азимут
sen *а.* син *с.* **sen bilirsin** син үзең яхшырак беләсең, үзеңә кара ◊ **sen sağ ol**! сиңа саулык! (*кемнең дә булса авыруы яисә үлеме турында хәбәр итәр алдыннан әйтелә торган сүз*); **sen ağa ben ağa bu ineği kim sağa**? син ага, мин дә ага, бу сыерны кем сава; син дә мулла, мин дә мулла, атка печән кем сала?
senato *и.* 1) сенат, парламент; 2) гыйльми совет (*мәс., югары уку йортында*)
sendika *и.* профсоюз
sendikacı *и.* профсоюз эшлеклесе
sene *и.* ел; *senelerce* елларча, күп еллар буе
senelik 1. *и.* (*нәрсәгә дә булса*) еллык түләү. 2. *с.* еллык; *senelik gelir* еллык табыш
senet *и.* 1) вексель, документ; акт; *hisse senedi* акция; 2) дәлилләү; раслау □ **senet vermek** нәрсәне дә булса документ ярдәмендә раслау
senetli *с.* раслау кәгазе булган
seni *а.* сине ◊ **seni kurnaz**! кирәгеңне бирәм!
senin *а.* синең; *bu senindir бу* синеке
seninki *а.* синеке □ **seninkiler** синекеләр (*туганнары турында*)
senli benli *рәв.* "син" дип дәшеп ◊ **senli benli olmak** (*кем белендә булса*) аралары якын булу
sepet *и.* кәрзин; *çilek sepeti* җиләк җыяр өчен кәрзин; җиләк кәрзинә
sepetçi *и.* кәрзин үрүче яисә сатучы
sepetlemek *ф.* 1) кәрзингә салу (урнаштыру); 2) куып диярлек җибәрү
sepetli *с.* әрҗәле; *sepetli motosiklet* әрҗәле мотоцикл
sepi *и.* тире эшкәртү
sepili *с.* эшкәртелгән (*тире*)
sepken *и.* вак яңгыр; *sulu sepken* юеш кар, карлы яңгыр
ser I 1. *и.* 1) баш; 2) түбә; 3) оч. 2. *с.* баш, өлкән ◊ **ser verip sır vermemeli** башсыз калсаң да, сереңне бирергә ярамый; авызың тулы кан булса да, кеше барында төкермә
ser II *и. к.:* **sera**
sermek *ф.* 1) җәю, элү, тарату (*мәс., киптерү өчен*); *çamaşır sermek* керләрне элү (*кибәргә*); *üzümü güneşe sermek* йөземне кояшка кибәргә таратып салу; 2) сузу, урнаштыру (*кабельне һ. б.*) ◊ **sere serpe** иркенләп, уңайлы итеп; *balkonda sere serpe oturulabilir* балконда иркенләп утырырга мөмкин
sera *и.* парник, теплица
seramik *и.* керамика
serap *и.* мираж
serasker *и. тар.* 1) (*Госманлы дәүләтендә*) хәрби министр; 2) баш командующий
serbest *и.* 1) ирекле, азат; *serbest tercüme* ирекле тәрҗемә; 2) буш; *serbest zaman* буш вакыт
serbestçe *рәв.* ирекле, каршылыксыз, басымсыз
serbestlik *и.* ирек, бәйсезлек; *hareket serbestliği* хәрәкәт иреге
serçe *и. зоол.* чыпчык ◊ **serçeden korkan darı ekmez** чыпчыктан курыккан тары икмәс; бүредән курыккан урманга бармый
serçeparmak *и.* чәнчә бармак
sere *и.* карыш, сөям (*озынлык*)
serenat *и.* серенада
sergen *и.* 1) киштә; 2) витрина
sergi *и.* 1) күргәзмә; *sergi salonu* күргәзмә залы; 2) кечкенә кибет, ларек; *karpuz sergisi* карбыз ларегы □ **sergi evi** галерея, күргәзмә залы

sergilemek *ф.* күргәзмәгә кую, күргәзмәдә күрсәтү
sergin *с.* 1) җәелгән; 2) селкенмичә ятучы (*авыру*)
seri I 1. *и.* серия. 2. *с.* серияле ◊ **seri numarası** тәртип номеры
seri II *с. рәв.* тиз, йөгерек, ашыгыч; *seri yazabilmek* кызу яза алу
serin *с.* салкынча, саф; *serin hava* саф һава; *serin su* салкынча су
serinkanlı *с.* салкын канлы
serinkanlılık *и.* салкын канлылык
serinlemek *ф.* 1) аязу, сафлану; салкынчалану; 2) *күч.* юану, күңел ачу
serinlik *и.* салкынлык; аяз (саф, салкын) һава; *akşam serinliği* кичке салкынлык
serkeş *с.* буйсынмас, тыңлаусыз; фетнәчел
serkeşlik *и.* буйсынмау, тыңламау
sermaye *и.* 1) капитал; *banka sermayesi* банк капиталы; *esas sermaye* төп капитал; 2) үзкыйммәт; *sermayesinden daha ucuz* үзкыйммәтеннән очсызрак; *malları sermayesine satmak* товарларны үзкыйммәтенә сату
sermayeci 1. *и.* капиталист. 2. *с.* капиталистик
sermayecilik *и.* капитализм
sermayeli *с.* 1) капиталга ия; капиталы булган; 2) тәҗрибәле
serpmek *ф.* 1)чәчү, тарату, чәчеп салу, сибү; 2) чәчрәтү, бөркү, сиптерү; *yüzüne su serpmek* йөзенә су бөркү; 3) сибәләү; *kar serpiyor* кар төшкәли (сибәли); ◊ **saçlarına kır serpti** чәчләре чаларды
serpelemek *ф.* сибәләү; төшкәләү (*яңгыр, нар тур.*)
serpilmek *ф.* 1) сирпелү, чәчрәү; 2) чәчелү, сибелү; 3) туздырылу, тотылу; 4) арыл аяктан егылу; 5) үсү, зураю; олыгаю; *çocuk çabuk serpildi* бала тиз үсте ◊ **serpilip gelişme** герләп чәчәк ату; уңышлы алга бару
serpinti *и.* 1) чәчрәвек, чәчри торган вак кисәкләр (*мәс., су тамчылары*); *dalgaların serpintisi* дулкыннарның чәчрәгән тамчылары; 2) вак яңгыр; 3) төпкә утырган кисәкләр; тузан ◊ **serpintiye uğramak** зыян күрү
serpiştirmek *ф.* 1) чәчү, тарату; 2) чәчрәтү, сирпү, сибү; 3) сибәләү, төшкәләү; *yağmur serpiştiriyor* яңгыр сибәли
sersem *с.* 1) миңгерәгән, аңкы-миңке; *dumandan, gürültüden sersem* төтеннән, гөрелтедән миңгерәгән; 2) таркау, гамьсез; җобалгы
sersemletmek *ф.* һуштан яздыру, шаккатыру
sersemlik *и.* 1) шаккату; тораташ булу, катып калу; миңгерәү; аңкы-миңке килү; *uyku sersemliğiyle* йокылы баштан; йокы миңгерәүлеге белән; 2) таркаулык
serseri 1. *и.* сукбай, йолкыш. 2. *с.* йорт-җирсөз; иясез; юлдан язган; *bir serseri köpekte karşılanan sokaklar* иясез этләр генә очрый торган урамнар; 2) очраклы; *serseri kurşun* очраклы пуля
serserilik *и.* сукбайлык; юлдан язганлык; азганлык
sert *с.* 1) каты, нык; *keçi eti sert olur* кәҗә ите каты була; 2) көчле; *sert şarap* көчле шәраб; *sert tütün* каты тәмәке; 3) кырыс; *sert iklim* кырыс климат; 4) кырыс, таләпчән, кискен; тәвәккәл, кыю; *sert adam кырыс* кеше; *sert ses* кырыс тавыш □ **sert damak** каты аңкау ◊ **sert adımlar** кискен чаралар
sertifika *и.* таныклык, сертификат
sertlenmek *ф.* 1) кату; 2) катылану; 3) кырыслану
sertleşmek *ф.* 1) *тех.* чыныгу; 2) *лингв.* саңгыраулашу
sertlik *и.* 1) катылык; 2) кискемлөк; 3) кырыслык, таләпчәнлек; *sertlik göstermek* таләпчәнлек күрсәтү; 4) көч
serüven *и.* маҗара
servet *и.* 1) байлык; *servet içinde yaşamak* байлык эчендә яшәү; *toprak altı servetler* файдалы казылмалар; җир асты байлыклары; 2) мөлкәт, дәүләт; *milli servet* милли байлык; *servet yapmak* байлык туплау ◊ **bir servet aşırmak** мал үзләштерү

servi *и. бот.* мәңге яшел кипарис ◊ **servi boylu** кипаристай тез, сылу гәүдәле; зифа буйлы

servis *и.* 1) хезмәт; *hava gözetleme servisi* һава торышын күзәтү хезмәте; 2) хезмәт күрсәтү; *posta servisi* почта хезмәтен күрсәтү; 3) бүлек; тармак; *kambiyo servisi* валюта алыштыру бүлеге □ **servis kapısı** хезмәткәрләр өчен ишек; **servis takımı** сервиз

serzeniş *и.* үпкә, шелтә, ризасызлык

ses *и.*) тавыш; **ses** *çıkarma aygıtı* (*organı*) тавыш (ясалу) аппараты; *sesini çıkarmamak* дәшмәү, каршы килмәү, тавыш чыгармау; *ses*(*in*)*i kes!* дәшмә!; *ses vermek* **а**) җавап кайтару; б) эндәшү, чакыру; *ses yükseltmek* тавыш күтәрү; *alçak sesle* акрын тавыш белән; *dik ses* кискен тавыш; *pes ses* саңгырау тавыш; *yavaş sesle* акрын тавыш белән; *sesi pürüzlendi* тавышы калтыранды; 2) аваз; *bir ses çıktı* бер аваз ишетелде; *ses düşmesi лингв.* аваз төшү; *ses bandı* магнитофон тасмасы; *sesi soluğu çıkmıyor* тавышы-тыны чыкмый

sesbilgisi *и. гр.* фонетика

sesbilimi *и. гр.* фонология

seslemek *ф.* колак салу, тыңлау

seslenmek *ф.* 1) кычкыру, кычкырып әйтеп кую; 2) кычкырып дәшү; чакыру; *seslendim duymadı* кычкырып дәштем, ишетмәде; 3) җавап бирү; эндәшү; *çağırdım, seslenmedi* кычкырдым, җавап бирмәде

seslendirmek *ф.* 1) тавышлы итү; 2) *муз.* нотаны җырлау

sesli 1. *с.* авазлы, тавышлы. 2. *рәв.* яңгыратып, кычкырып (*мәс., сөйләшү*); *sesli ağlamak* үксеп елау; *sesli gülmek* кычкырып көлү. 3. *и. лингв.* сузык аваз; *yuvarlak sesliler* иренләшкән сузыклар

sessiz *с.* 1) авазсыз, тавышсыз; 2) яңгыравыксыз, тонык, тыныч; *sessiz sedasız* тавыш-тынсыз; *sessiz sessiz* тыныч кына; 3) аз сүзле, сөйләшмәүчән; 4) юаш, карышмаучан; *sessiz bir genç* юаш кына бер яшь кеше; 5) *лингв.* тартык аваз; *sert sessizler* саңгырау тартыклар; *yumuşak sessizler* яңгырау тартыклар

sessizce *с.* тыныч, тавышсыз

sessizleşmek *ф.* басылу, тыну

sessizlik *и.* 1) тынлык; *ölüm sessizliği* үлем тынлыгы; 2) аһәңсезлек

sesteş *и. лингв.* омоним **set** *и.* 1) ябылу, каплану; 2) тыгылу, томалану; 3) каршылык; 4) буа; 5) мол; туфрактан өелгән ныгытма; 6) терраса; 7) *мех.* йодрыкча

setir *и.* 1) каплау; 2) яшерү

sevmek *ф.* 1) сөю, ярату; *açık renkleri sevmek* ачык төсләрне ярату; *çiçekleri sevmek* чәчәкләрне ярату; 2) назлау, иркәләү; *gel çocuğum, seni biraz seveyim* кил, балам, сине бераз иркәлим әле □ **seve seve** бик шатланып

sevap *и.* 1) яхшылык, игелек; 2) савап; *bunun sevabı çoktur* моның савабы зур

sevaplı *с.* мактаулы, изге, игелекле

sevda *и.* 1) мәхәббәт, гыйшык, сөю; 2) дәрт, омтылыш; *sevdasına düşmek* дәрт кабыну; *son günlerde de roman yazmak sevdasına düştü* соңгы көннәрдә исә роман язу дәрте белән яна башлады; *bu sevdadan vazgeç!* бу *уеңнан* ваз кич! □ **sevda çekmek** гыйшык тоту; мәхәббәт утында яну

sevdalanmak *ф.* гашыйк булу

sevdalı *с.* 1) гашыйк; *sevdalı çiftler* гашыйк парлар; 2) көчле теләгә булган, дәрте кабынган (*кеше*)

sevdiceğim *и.* сөеклем, сөйгәнем

sevdirmek *ф.* яраттыру, гашыйк итү

sevecen *с.* мөлаем, нәзакәтле; шәфкатьле

sevgi *и.* мәхәббәт, сөю □ **sevgi beslemek** сөю хисе булу

sevgili 1. *и.* сөйгән кеше. 2. *с.* сөекле, кадерле; *sevgili çocuklar* кадерле балалар!

(*эндәшү*)
sevilmek *ф.* яратылу; *sevilen melodiler* яраткан көйләр
sevimli *с.* сөйкемле, ягымлы, мөлаем; *sevimli bir çocuk* сөйкемле бала
sevimlilik *и.* сөйкемлелек
sevimsiz *с.* сөйкемсез; *burası bana pek sevimsiz geldi* миңа биредә бер дә ошамый
sevinmek *ф.* шатлану, куану, сөенү
sevinç *и.* сөенеч, шатлык; *sevinç içinde bırakmak* (кемнедер) сөендерү; *sevincim içime sığmıyor* шатлыгым эчемә сыймый
sevinçli *с.* шатлыклы, сөенечле, шат; *sevinçli bir haber* шатлыклы хәбәр; *sevinçli bir yüz* көләч йөз
sevindirmek *ф.* шатландыру, сө-
ендерү, күңел(ен) күрү; куандыру
seviniş *и.* шатлык, сөенеч, куаныч
sevişmek *ф.* бер-береңне ярату, сөешү, яратышу
sevişme *и.* сөешү, яратышу
seviye *и.* 1) дәрәҗә; *seviye farkı* дәрәҗә аермасы; *geçim seviyesi* тормыш дәрәҗәсе; 2) тигезлек; *deniz seviyesi* диңгез тигезлеге □ **seviyesinde** дәрәҗәсендә
seviyeli *с. күч.* дәрәҗәле (югары дәрәҗәле)
seviyesiz *с.* 1) *күч.* түбән дәрәҗәле; 2) гадәти
sevme *и*1) сөю; 2) наз
seyahat *и.* сәяхәт, юлчылык
seyahatname *и.* сәяхәтнамә
seyir *и.* 1) агым, агыш, барыш, хәрәкәт; *seyir halinde bir gemi* хәрәкәттә булган көймә (судно); 2) тамаша; *seyir yeri* тамаша урыны; 3) күзәтү
seyirci *и.* тамашачы; *tiyatro seyircileri* театр тамашачылары
seylânî, **seylan taşı** *и. мин.* гранат төре (*асылташ*)
seyran *и.* күңел ачу
seyrek *с. рәв.* сирәк; *seyrek saç* сирәк чәч; (*bir yere*) *seyrek gitmek {бер* җиргә) сирәк бару
seyrekçe *рәв.* шактый сирәк
seyrekleşmek *ф.* сирәкләнү, сирәгәю; *yağmurlar seyrekleşti* яңгырлар сирәгәйде
seyreklik *и.* сирәклек
seyretmek *ф.* 1) карау, күзәтү, тамаша итү; 2) хәрәкәт итү
seyyar 1. *и.* сәяхәт итүче, күчеп йөрүче, сәйяр, гизүче. 2. *с.* күчерелмәле
sezmek *ф.* 1) тою, сизү; 2) сизemләү; шәйләү
sezdirmek *ф.* 1) сиздерү; *sezdirmeden* сиздермичә; 2) төшендерү; *meseleyi sezdirmek istedim, ama farkına varmadı* эшнең нидә икәнлеген төшендерергә теләдем, ләкин төшенмәде
sezgi *и.* 1) сизү, тою; кабул итү; 2) *фәлс.* интуиция; 3) сизенү, күңел белән тою
sezinlemek *ф.* сизemләү, төшенү
sıcak 1. *и.* 1) эссе, кызу; *sarı sıcak* җәйге челлә; *yaz sıcağı* җәйге эссе; 2) җылы; 3) мунча; *sıcağa gitmek* мунчага бару. 2. *с.* 1) җылы, кайнар; *sıcak yemek* кайнар ризык; 2) *күч.* кайнар; җылы; *sıcak bir karşılama* җылы каршылау; *sıcak istek* кайнар теләк
sıcaklaştırmak *ф.* җылыту
sıcaklık 1) эсселек, кызулык; 2) җылылык; температура □ **sıcaklık değişmeleri** *физ.* температура үзгәреше
sıcaklıkölçer *и.* термометр
sıçan тычкан; күсе □ **bizam sıçanı** *зоол.* ондатра ◊ **sıçan deliği paha biçilmez oldu** тычкан тишеге тиңе булмаган кыйммәткә әйләнде (*качарга урын табылмаслык куркыныч хәл тур.*)
sıçanotu *хим.* мышьяк

sıçramak *ф.* 1) сикерү, сикергәләү, сикереп кую, сикереп менү, сикереп тору; *çocuk taştan taşa sıçrayarak gitti* бала таштан ташка сикергәләп китеп барды; 2) сискәнү; *çocuk sıçrayarak uyandı* бала сискәнеп уянды; 3) чәчрәү; *çamur sıçradı* пычрак чәчрәде; 4) (*берәр нәрсә аша*) сикереп чыгу; күчү

sıçratmak *ф.* 1) сикертү; сикертеп торгызу; 2) чәчрәтү

sıfat I *и.* 1) сыйфат, үзенчәлек; 2) йөз, чырай, кыяфәт; *onun ne adam olduğu sıfatından belli* аның нинди кеше икәнлеге чыраеннан (*йөзеннән*) күренә ◊ **sıfat ile** (кемдер) буларак; **arkadaş sıfatiyle** дус буларак; **ne sıfatla**? кем буларак?

sıfat *и. гр.* сыйфат

sıfır *сан. төрле мәгъ.* нуль, ноль; *tepmometre sıfıra indi* термометр нольгә төште; *bu malın kıymeti sıfırdır* бу товарның бәясе ноль (сукыр бер тиен дә тормый) *с.* **sıfır noktası a**) *физ.* кату (туңу) ноктасы; б) *мат.* ноль ноктасы; координаталар башы ◊ **sıfırı tüketmek** *арго.* көчсезләнү; хәерчеләнү; **sıfıra sıfır elde var sıfır** чәлпәрәмә килү, теләккә ирешә алмау

sığ 1. *с.* сай. 2. *и.* сай җир (урын); *sığa oturmak* комга утыру (терәлү)

sığmak *ф.* сыю, керү ◊ **akla sığar** акылга сыярлык, аңлашылырлык; **kabına sığmamak** тиресенә сыймау; **mantığa sığmaz** акылга сыймас, башка сыймас, мантыйкка туры килми торган

sığdırmak ф. сыйдыру, тыгу; *kitapları çantaya sığdıramadım* китапларны сумкага сыйдыра алмадым

sığınmak *ф.* сыену, килеп яшеренү, качып котылу; *sığınacak yer* сыеныр урын, яшеренер (баш тыгар) урын

sığınak *и.* 1) сыену урыны, ышык урын; 2) яшеренү урыны

sığınık *и.* качак; эмигрант

sığır *и.* сыер, үгез, эш үгезе; мөгезле эре терлек; *sığır eti* сыер ите

sığırcık *и. зоол.* сыерчык

sığırgözü *и. бот.* үгез күзе

sığırtmaç *и.* көтүче, сыер көтүчесе

sığışmak *ф.* сыешу, тыгызланып керү

sığlaşmak *ф.* саегу; *deniz sığ/aştı* диңгез саекты

sığlık *и.* сайлык, саегу

sıhhat *и.* сәламәтлек, саулык □ **sıhhhatınıza**! сезнең саулыкка!; **sıhhatte olmak** сау-сәламәт булу ◊ **sıhhat gibi insana sermaye olmaz** саулык — иң зур байлык; **sıhhatler olsun** парың (парыгыз) саулыкка!, җиңел пар белән!

sıhhatli *с.* сау-сәламәт; исән-сау

sıhhî *и.* санитария (гигиена, медицина) белән бәйле; *sıhhi hizmet* санитария хезмәте; *sıhhi yardım* беренче ярдәм (санитария ярдәме)

sıhhiye *и.* санитария

sıhhiyeci *и.* санитар; фельдшер

sık *с.* еш; куе, тыгыз, нык; тар, кысынкы; *sık çalılıklar* куе куаклык; *sık kumaş* тыгыз тукыма; *sık orman* куе урман; *sık saç* куе чәч; *sık sık* бик еш, тыгыз, якын; *bir yere sık gitmek* берәр җиргә еш бару

sıkmak *ф.*1) кысу, басу; *birbirinin elini sıkmak* бер-беренең кулын кысу; *diş*(*ler*)*ini sıkmak* а) тешләрен кысу; б) *күч.* чыдау, түзү; 2) сыгу, сыту, изү; *çamaşır sıkmak* кер сыгу; *limon sıkmak* лимон (*суын*) сыгу; *üzüm sıkmak* йөзем сыту; 3) туйдыру, йөдәтү; *artık sıktın amal* тәмам туйдырдың!; *bu muhit onu sıkıyordu* әйләнә-тирә (мохит) аның күңелен җәфалый иде

sıkboğaz etmek *ф.* мәҗбүр итү

sıkça *с.* еш, еш кына; *sıkça görülen* шактый еш очрый торган

sıkı I *и.* 1) авыр хәл, кыен хәл; *sıkıya gelmek* кыен хәлгә төшү; *başı sıkıda olan* бәлагә тарыган; 2) кырыслык; каты(лык); *sıkıya alışmamış* кырыслыкка (каты

тәртипкә) ияләнмәгән ◊ **sıkıyı yemek** каты шелтә алу

sıkı *с.* 1) кысан, тар; *sıkı ayakkabı* кысан (тар) аяк киеме; 2) якын; *sıkı dosttuk münasebetleri* якын дуслык мөнәсәбәтләре; *sıkı fıkı* иң якын, интим; *sıkı fıkı arkadaş* ахирәт дус; *sıkı fıkı temas* интим мөнәсәбәт; 3) тыгыз; дыңгычлап тутырылган; *sıkı sıkıya* бик тыгыз; 5) кырыс, каты, көчле; *sıkı bir kontrol* көчле контроль; *pasaport muayenesi sıkı mıdır?* паспортларны бик каты тикшерәләрме?; *sıkı rüzgâr* көчле җил ◊ **işi sıkı tutmak** эшне кызу тоту

sıkıca *с.* 1) тыгыз, нык; 2) кырыс, каты

sıkıcı *с.* ялыктыргыч, кызыксыз

sıkılmak 1) сыгылырга; *çorbaya limon sıkılır* ашка лимон суы сыгыла; 2) сагыну, сагышлану, юксыну, ямансулау; *canım sıkıldı* а) туйдым, туйдырды; б) ачуым чыкты; *içim sıkılıyor* миңа бик күңелсез; 3) оялу, уңайсызлану; *sıkılmadan* оялмыйча, тартынмыйча; 4) кыен хәлдә калу; *sıkılırsam bu parayı harcarım* кыен хәлдә калсам, бу акчаны тотармын

sıkılamak *ф.* тарайту, кыскарту; тарттырып бәйләү; кысып бәйләү

sıkılgan *с.* оялчан, тартынучан, басынкы

sıkılganlık *и.* оялчанлык, тартынучанлык, басынкылык

sıkılma *и.* оялу хисе, уңайсызлану; *bu adamın sıkılması yok* бу кешенең ояты юк

sıkılmaz *с.* әрсез, үткен, оятсыз

sıkım *и.* уч, бер уч; *bir sıkım un* бер уч он

sıkıntı *и.* 1) юксыну, сагыш, хәсрәт, борчу; *can sıkıntısı* йөрәк сагышы; 2) тартыну, кыенлык, бәла, бәхетсезлек; *yollarda çok sıkıntı çektik* юлларда күп кыенлыклар күрдек; 3) *эч* пошу □ **sıkıntı vermek a**) сагышландыру; б) ялыктыру; **sıkıntıya girmek** авырлыкны үз өстенә алу ◊ **sıkıntıdan patlamak** сагыштан саргаю

sıkışmak *ф.* 1) кысылу, тыгызлану; *lütfen biraz sıkışırmısınız!* бераз (кысыла) тыгызлана алмассызмы икән?!; 2) кысылу (*ике әйбер арасына*); *parmağı kapıya sıkışmış* бармагы ишеккә кысылган; 3) авырлык күрү, кыенлык күрү, җәфа чигү; *bu parayı ancak sıkıştığın vakit sarfet* бу акчаны бик авыр хәлгә калсаң гына тот

sıkıştırmak *ф.* 1) кыстыру, этеп кертү, тыгу; *şişenin mantarını iyi sıkıştırdın mı*? шешәнең бөкесен яхшылап тыктыңмы?; 2) кыстыру, кысу; 3) басым ясау

sıkkın *с.* күңелсез, эчпошыргыч

sıklanmak *ф.* 1) ешаю, куелану; 2) кысылу, тыгызлану; 3) ешаю (*вакыт аралыгында*)

sıklaştırmak *ф.* 1) куерту; 2) тыгызлау, кысрыклау; 3) ешайту; *adımlarını sıklaştırmak* адымнарны ешайту

sıklet *и.* 1) авырлык (*үлчәм*); 2) *иск.* авырлык, борчу

sıklık *и.* 1) тарлык, кысынкылык; 2) куелык, ешлык, тыгызлык; 3) ике нокта арасы, интервал

sıkma 1. *и.* 1) кысу, сыту, басу; 2) тар чалбар төре. 2. *с.* сыгынтылы; согы күп, сыгынты алырлык; *sıkma portakal сыгынтыны* әфлисун ◊ **sıkma baş** хатын-кыз чәчтарамының (прическасының) бер төре

sıla *и.* 1) килеп җитү; 2) туган җиренә (туганнырына) күрешә килү □ **sıla etmek** туган җирләрне күрергә килү; **sıla hastalığı** җирсү, туган илне сагыну

sımsıkı *с.* 1) бик тар, кысан; 2) нык, тыгыз

sınmak *ф.* 1) сыну, ватылу; 2) җимерелү; 3) буйсыну

sınamak *ф.* 1) тәжрибә ясау, тикшереп карау, сынап карау; 2) имтихан алу, сынау алу

sınatmak *ф.* сынау үткәртү

sınav *и.* имтихан, сынау, тикшерү; *bitirme sınavı* чыгарылыш имтиханы; *giriş sınavları* керү имтиханнары

sındı *и.* тегүче кайчысы
sındırmak *ф.* вату, җимерү, бастыру
sınıf *и.* 1) сыйныф; *işçi sınıfı* эшчеләр сыйныфы; 2) категория (*классификацияләүдә*); 3) сыйныф, курс; *sınıf arkadaşı* сыйныфташ; 4) гаскәр төре; *subay sınıfı* офицерлар корпусы
sınıflamak *ф.* классификацияләү
sınıflama *и.* классификация
sınık *с.* 1) ватылган, сындырылган, җимерелгән; 2) сибелгән, чәчелгән; 3) җимерелгән, аударылган; буйсындырылган, җиңелгән
sınır *и.* чик, чик сызыгы
sınırdaş *с.* чиктәш
sınırlamak *ф.* 1) чикләрен билгеләү, чикләү; 2) каймалау, урату
sınırlı *с.* 1)чиге булган, чиктәш булган; 2) чикле, чикләнгән
sınırsız *с.* 1) чиксез; (*билгеле бер*) чикләре булмаган; 2) *күч.* чиксез, чиге булмаган, күп, зур
sıpa *и.* ишәк баласы
sır *и.* 1) сер; *sır tutmak сер* итеп тоту; *başarının sırı* уңышка ирешүнең сере; 2) билгесезлек, сер; *tabiatın sırları* табигать серләре ◊ **sır küpü cep** чүлмәге; сер капчыгы; **sır olmak** җир упкандай юкка чыгу
sır *и.* ялтыраткыч яисә саклагыч лак
sıra 1. *и.* 1) рәт; саф; *bir sıra* бер рәт; 2) рәт, саф, строй; 3) тәртип, чират, нәүбәт; *sıraile* бер-бер артлы, чират буенча; *sıra beklemek* чиратта тору; *sıraya girmek* чиратка басу; *sırayı kaybetmek* чиратны югалту; *sıra sıra* рәт-рәт; *boy sırasıyla* буй буенча, буйга карап; *kimin sırası?* кемнең чираты?; *her şeyin sırası var* һәрнәрсәнең үз тәртибе бар; 4) очрак, форсат; *sırasında* а) вакытында; б) җае чыкканда; *sırası düşerse* җай чыкса; 5) вакыт, мәл; □ *sırada* шул мәлдә; □ *sıralarda* ул вакытларда; *bir sırasını bulursam söylerim* бер вакыт тапсам, сөйләрмен әле; 6) парта; озын урындык; *tek kişilik bir sıra* бер кешелек парта; 7) **-dığı sırada** рәвешендә килеп, иярчен вакыт җөмлә мәгънәсен бирә; *tam arabaya bineceği sırada* машинага утыра дигәндә генә. 2. *с.* гадәти; сайлап алынмаган; *sıra adamı* гадәти бер кеше; *sıra ressamı* гадәти рәссам
sıraca *и. мед.* төче авыруы □ **sıraca otu** *бот.* сыраҗ
sıralamak *ф.* 1) рәткә тезү; 2) билгеле бер тәртиптә тезү; 3) системалаштыру; 4) чиратка салу; 5) яңадан кабатлау; 6) әйбергә тотынып йөрү (*кечкенә бала туп.*)
sıralanmak *ф.* 1) рәткә тезелү; 2) билгеле бер тәртиптә тезелү; 3) чиратлашу
sıralı *с.* 1) бер рәткә куелган; 2) рәтле, рәтләнгән □ **sıralı sırasız** теләсә ничек, рәтсез-чиратсыз
sırasız 1. *с.* 1) тәртипсез, рәтсез; 2) чиратсыз. 2. рәв. 1) вакытсыз; 2) чираттан тыш
sırça *с.* пыяла; *sırça eşya* пыяла әйберләр ◊ **sırça evde oturan**, **komşusuna taş atmamalı** пыяла өйдә яшәүче кешегә күршесенә таш атарга ярамый
sırdaş *и.* сердәш
sırf *с.* 1.1) саф; чын, табигый; *sırf sütten mamul* саф сөттән хәзерләнгән; *söyledikleri sırf yalandır* сөйләгәннәре чын (чи) ялган. 2. *рәв.* 1) бары тик; бары тик ...генә; *sırf ilmi gayeler* бары тик гыйльми максатлар гына; 2) бөтенләй
sırık *и.* колга ◊ **sırık domatesi** эре помидор сорты; **sırık gibi** колга кебек (*озын буйлы кеше*)
sırım *и.* 1) тупас сәхтияннең бер төре; 2) күн каеш ◊ **sırım gibi** нечкә, ләкин нык (*әйбер*); ябык, ләкин нык һәм көчле (*кеше*)
sırıtmak *ф.* 1) ыржаю; мәкерле итеп көлү; 2) *күч.* бүселеп чыгу, бүлтәеп чыгу
sırıtkan *с.* 1) ыржайган; 2) *күч.* астыртын көлүче
sırıtma *и.* мәкерле (зәһәр) көлү

sırlamak *ф.* ялтыравык (*глазурь*) белән каплау; эмаль белән каплау
sırma 1. *и.* көмеш яисә алтын җеп; *sırma işlemeli* алтын белән тегелгән (чигелгән). 2. *с.* алтын сары (*чәч*)
sırmalı *с.* алтын яисә көмеш белән тегелгән
sırnaşmak *ф.* йөдәтү, аптыратып бетерү
sırnaşık *с.* йөдәтүчән, тәңкәгә тиючән, интектергеч
sırp *и.* серб
sırpça 1. *и.* серб теле. 2. *рәв.* серб телендә, сербча
sırrolmak *ф.* юкка чыгу; күздән югалу; яшеренү
sırsıklam *с.* чыланып беткән, юешләнеп беткән □ **sırsıklam olmak** манма су булу ◊ **sırsıklam sarhoş** лаякыл исерек
sırt *и.* 1) арка, сырт; *sırt üstü düşmek* чалкан егылу; арып егылу; *sırt üstü uyumak* аркага ятып йоклау; 2) сырт (*тау, калкулыкта*); 3) сырт, үтмәс ягы (*пычакның һ. б.*) □ **sırt çevirmek** 1) сырт бирү; аркасы белән борылып кую; 2) *күч.* баш тарту; ташлау; кире кагу; **sırt kemikleri** *анат.* сырт сөякләре, умырткалык ◊ **sırtı yuka** өстендә юка (*кием тур.*); **sırtında yumurta küfesi yok ya** сыртында (*җилкәсендә*) йомырка тутырылган кәрзин юк ла (*югалтыр бер нәрсәсе дә юк*)
sırtar *и.* кәлтә еланның бер төре
sırtarmak *ф.* 1) һөҗүм кайтарырга хәзерләнү; 2) туплану, җыелу
sırtlamak ф. 1) аркасына (сыртына) салу; 2) *күч.* үз өстенә алу; 3) арка белән этү, арка белән терәү
sırtlan *и. зоол.* сыртлан
sıska *с.* 1) *мед.* җилсенгән, шешенгән; сарысу авыруы белән җәфаланучы; 2) ябык, зәгыйфь; *sıska kollar* ябык куллар
sıskalaşmak *ф.* хәлсезләнү, зәгыйфьләнү, бетерешү
sıskalık *и.* 1) *мед.* сарысу авыруы; 2) ябыклык, чирлелек
sıtma *и. мед.* бизгәк
sıtmalanmak *ф.* бизгәк белән авыру
sıtmalı *и.* бизгәк белән авыручы
sıva *и.* штукатурка
sıvamak I *ф.* 1) штукатурлау; сылау; 2) сылау, буяу, буяп пычрату; *çocuk reçeli yüzüne sıvadı* бала битен вареньегә буяды
sıvamak II 1) *ф.* сызгану (*җиңне*); бөкләү, җыеп кыстыру (*итәкне*)
sıvacı *и.* штукатурчы
sıvalamak *ф.* 1) штукатурлау; 2) сыпыру
sıvalı I *с.* штукатурланган
sıvalı *с.* сызганган (*җиң*); бөгелгән (*итәк очы*); кыстырылган (итәк); *kolları sıvalı* җиңнәре сызгануны
sıvama *с.* 1) капланган, сибелгән; 2) мөлдерәмә тулы; *bardağı sıvama doldurdu* стаканны мөлдерәмә тутырды
sıvanmak I *ф.* 1) штукатурлану; агартылу; 2) буялу
sıvanmak *ф.* эшкә хәзерләнү
sıvaşmak *ф.* 1) пычрану, буялу; 2) ябышкаклану
sıvazlamak *ф.* сыпыру; *sakalını sıvazlamak сакалын* сыпыру
sıvı 1. *и.* сыекча. 2. *с.* сыек
sıvık *с.* сыекланган, сыегайган
sıvınmak *ф.* сыек хәлгә килү
sıvışmak *ф.* 1) җәелү (*сыеклык тур.*); 2) *күч.* китү, таю
sıvışık *с.* 1) ябышкак; 2) *күч.* сыланучан; бәйләнчек
sıvıyağ *и.* сыек май
sıyırmak *ф.* 1) сыдыру; тырмау; суеру; 2) салдыру, төшерү, каезлау; *ağaç dalının*

kabuğunu sıyırmak агач ботагының кабыгын салдыру; 3) сыпырып алып бетерү; 4) ерту (*тукыманы*); 5) *күч.* коткару, йолып алу
sıyrık *с.* 1) сыдырылган урын, тырналган җир; 2) *күч.* оятсыз
sıyrıntı *и.* 1) касмак; 2) телгәләнгән тукыма кисәге
sızmak *ф.* 1) сарку, таму, үтеп чыгу; *fincan sızıyor, çatlamış olacak* чынаяктан (чәй) саркый, чатнаган булса кирәк; 2) таралу (*гайбәт, хәбәр һ. б.*)
sızak *и.* кыялардан агып тешә торган су
sızı *и.* авырту, сызлау
sızılı *с.* сызлап авыртулы, сызлаулы
sızıltı *и.* шикаять, канәгатьсезлек
sızım sızım sızlamak *ф.* бик нык сызлау; сызлап авырту
sızıntı *и.* саркып торган сыеклык; тамчылау
sızırmak *ф.* саркыту; сөзү
sızlamak *ф.* 1) сызлау, авырту; *yarası sızlıyor* ярасы сызлый; 2) шыңшу; такмаклап елау; *ağladı, sızladı* такмаклый-такмаклый елады
sızlanmak *ф.* зарлану, канәгатьсезлек белдерү, ризасызлык белдерү
sicil *и.* 1) реестр; 2) анкета, досье (*хезмәткәрнең*); 3) характеристика, аттестация
sicim *и.* бау
sidik borusu *и.* сидек юлы
sidikkavuğu *и.* сидек куыгы
sidik torbası *и.* сидек куыгы
sidik yolu *и.* сидек каналы
siftah 1. *и.* сата башлау; *benim siftahım uğurludur* минем кулым җиңел (сатуны мин башласам, уңышлы булыр). 2. *рәв.* беренче мәртәбә (тапкыр)
siftahlamak *ф.* башлау
sigara *и.* сигарет □ **sigara içmek** сигарет тарту; **sigara tablası** көл савыты; **sigarayı bırakmak** тартуны ташлау
sigorta *и.* 1) иминлек тәэминате, страхование, страховка; *sigorta primi* страховка акчасы; 2) (*электр приборларында*) саклагыч; предохранитель □ **sigorta etmek** иминлек тәэмин итү, страховкалау
sigortacı *и.* страховкачы
sigortalı 1) иминлек тәэмин ителгән, страховкаланган; *bu ev sigortalıdır* бу өй страховкаланган; 2) гарантияле
sigortasız *с.* страховкасыз, страховкаланмаган
siğil *и.* сөял
sihir *и.* сихер, тылсым, сихри көч □ **sihir yapmak** сихерләү; хәйран калдыру
sihirbaz *и.* сихерче
sikke I *и. дини. тар.* дәрвишләрнең баш киеме
sikke II *и.* металл акча; металл акчага төшерелгән сурәт
sikke II**i** *и. сөйл.* хайван арканлый торган казык
siklamen *и.* 1) *бот.* цикламен; 2) шәмәхә төс
silmek *ф.* 1) сөртү; *ellerini silmek* кулларын сөртү; *göz yaşını silmek* күз яшьләрен сөртү; 2) юу; чистарту; *cam silmek* (тәрәзә) пыялаларын юу; 3) сызып ташлау, сызу; *kaydını silmek* исемлектән чыгарып ташлау ◊ **silip süpürmek** 1) җир йөзеннән себереп түгү; 2) сыпырып (ялтыратып) ашап кую; *bir oturuşta hepsini silip süpürdüm* бер утырышта бөтенесен сыпырып бетердем (*ашап бетердем*)
silâh *и.* 1) корал; 2) мылтык; *silâhı omuza asmak* мылтыкны иңгә асу; 3) *күч.* корал, чара □ **silâh almak** коралсызландыру; **silâh atmak** ату; корал ташлау; **silâh başı** хәрби тревога; **silâh patlamak** ату; сугыш башлау; **silâha sarılmak** коралга тотыну (ябышу); **silâh sesi** ату тавышы
silâhlamak *ф.* коралландыру; *yeniden silâhlamak* яңадан коралландыру

silâhlanmak *ф.* кораллану
silâhlı *с.* кораллы; *silâhlı hizmete elverişli* хәрби хезмәткә яраклы; *silâhlı kuvvet kullanmak* кораллы көч куллану
silâhlık *и.* 1) корал йөртү өчен каеш; 2) корал ясау ашханәсе
silâhsız *с.* коралсыз
silâhsızlanmak *ф.* коралсызлану
silâhtar *и.* корал йөртүче
silecek *и.*) мунча җәймәсе; 2) (*ишек төбенә куела торган*) аяк киемен сөрткеч; 3) машина тәрәзәсен чистарткыч
silgi *и.* 1) сөрткеч (*мәс., өстәлне*); 2) резин бетергеч
sili I *с.* саф, чиста
sili II *с.* әхлаклы, гыйффәтле
silici *и.* җыештыручы, чистартучы (кеше)
silik *с.* 1) ышкылган, кыршылган; 2) тонык, төссез, гадәти, күзгә ташланмый торган
sililik *и.* чисталык, сафлык
silinmek *ф.* 1) сөртенү; 2) чистартылу; 3) сызып ташлану; 4) юкка чыгу
silinti *с.* ышкылган (сызылган) урын
silkmek *ф.* селкетү, селкү, кагу, кагып төшерү (чыгару); *halıyı silktin mi?* келәмне какттыңмы?; *toz silkmek* тузан кагу ◊ **omuz silkmek** иң башларын селкетү
silkelemek *ф.* селкенү, кагу
silki *и.* куркып сискәнү (*йоклаганда*)
silkinmek *ф.* 1) селкенү; кагыну; 2) сискәнеп, китү, дерт итеп китү; 3) кагып чыгарылу (*тузан*); 4) *күч.* котылу; *tembellikten silkinmek* ялкаулыктан котылу
silkinti *и.* 1) селкенү, калтырау, дерелдәү; калтырату; сискәнеп китү; 2) *бот.* үсемлекләрнең чәчәк атып бетерүе
silkme *и.* 1) селкетү, селкү, кагып төшерү; 2) ваклап туралган яшелчәләрдән итле ризык; *patlıcan silkmesi* бадымҗан силкмәсе
sille *и.* яңаклау, яңакка сугу □ **sille vurmak** яңагына сугу ◊ **sille tokat** кыйный-кыйный
silme 1. *и.* 1) сөртү; корыту; 2) кәрниз. 2. *с. рәв.* тулы, тулысынча
silo *и.* саклагыч, саклау урыны
silsile 1) рәт, тезмә, җыелма; *dağ silsileleri* тау тезмәләре; 2) инстанция; 3) шәҗәрә; буын ◊ (**birinin**) **silsilesine okumak** (берәүнең) җиде буын бабасына ләгънәт уку
sim I 1. *и. иск.* көмеш. 2. *с.* көмештән эшләнгән
sim II *и. диал.* символ
sima *и.* 1) йөз, бит; *melek sima* фәрештә йөз(ле); 2) шәхес; *tanınmış bir sima* танылган шәхес
simge *и.* символ, тамга, билге; шартлы билге
simit *и.* 1) келиндер; 2) *сөйл.* югары сортлы он
simitçi *и.* келиндер пешерүче (яисә сатучы) ◊ **simitçi küreği gibi dili var** ипи көрәге хәтле теле бар (күп сөйләшүчән, усал телле)
simsar *и.* арадашлык итүче, арадашчы, маклер
simsariye *и.* комиссион акча; арадашчыга түләнә торган акча
simsiyah *с.* кап-кара, чем-кара
simya *и.* алхимия
sin I *и. иск.* кабер
sin II *и.* яшь (*кеше гомере*); *biz sindekiler* безнең яшьтәгеләр
sinmek *ф.* 1) яшеренү; качу; посу; күзгә ташланмаска тырышу; *avcı sine sine avına yaklaştı* аучы сиздермичә генә корбанына якынлашты; *kedi gibi sinmek* песи кебек йомарлану; 2) шүрләп калу; 3) (*ис, тәм, сыеклык һ. б.*) сеңү; (*ис*)

таралу; *balığın kokusu eve sinmiş* балыкның исе өйгә таралган; *yağmur toprağa sine sine yağıyor* яңгыр җиргә сеңдереп ява

sincap *и. зоол.* тиен

sindirmek *ф.* 1) яшереп калу, яшерү; 2) сеңдерү, эшкәртү (*ризыкны*); *içine sindirmek* (*ризыкны*) үзләштерү; 3) җиңү, бастыру

sindirilmek *ф.* сеңдерелү, эшкәртелү (*ризык тур.*)

sine *и.* 1) күкрәк, куен, кочак; 2) *күч.* күңел, йөрәк ◊ **sineye çekmek** түзү, чыдау, үткәреп җибәрү

sinek *и.* чебен □ **at sineği** кигәвен ◊ **sinek avlamak** чебен аулау (*эшлексез яисә сәүдәсе алга бармаган кеше тур.*); **sinekten yağ çıkarmak** чебеннән май чыгару; юкны бушка аудару; иләк белән су ташу

sinekçil *и. зоол.* чебенче (*кош*)

sineklik *и.* чебен үтергеч; шапалак

sinema *и.* кино; кинотеатр; *bugün sinemada hangi film oynuyor?* бүген кинотеатрда нинди фильм күрсәтелә?

sinemacı *и.* кинематограф

sinemacılık *и.* кинематография

sinemasever *и.* кино яратучы

singin *с. сөйл.* оялчан, тартынучан

sini *и.* түгәрәк җиз паднус (*аш өстәле хезмәтен үти*)

sinik *с.* яшеренгән

sinir *и.* 1) *анат., физиол.* нерв; 2) *сөйл.* нервылар; *sende hiç sinir yok mu, bu kadar aldırmazlık olur mu?* синең нервыларың юкмы әллә, бу кадәр ваемсызлык булырмы?; 3) сеңер □ **sinir boğumları** *анат.* нерв төеннәре; **sinir otu** бот. бака яфрагы; **sinir teli** *анат.* нерв җепселе ◊ **sinirleri ayaklanmak** нервылары чыгу; **siniri tutmak** каушау, нервылану; **sinirleri yatıştırmak** нервыларны тынычландыру

sinirbilimi *и. мед.* неврология

sinirce *и. мед.* невроз

sinirdoku *и. анат.* нерв тукымасы

sinirlemek *ф.* 1) итне сеңерләрдән арындыру; 2) *иск.* атның арт *аягындагы* сеңерләрен кисеп җибәрү (*җайдак ерак китә алмасын өчен*)

sinirlenmek *ф.* ачу килү, кызып китү, ярсу; *insan sinirlenince hatır gönül tanımaz* кеше, каны кызганда (ачуы килгәндә), хәтер саклап тормый

sinirlendirmek *ф.* нервыландыру; чәүчәләкләндерү, канын кыздыру, ачуын кабарту

sinirli *с.* 1) нервылы; чәүчәләк, тиз кызучан, ярсучан; тынычсыз, борчулы; 2) сеңерле; *sinirli et* сеңерле ит

sinirlilik *и.* борчылучанлык

sinlemek *ф.* кызганыч ыңгырашу; шыңшу

sinlik *и.* зират

sinmez *с.* сеңми торган; начар үзләштерелгән

sinsi *с.* яшертен; астыртын; мәкерле

sinsice *с. рәв.* яшерен; *sinsice plânlar kurmak* яшерен планнар кору

sinsilik *и.* астыртынлык; хәйләкәрлек; икейөзлелек

sintine *и. диңг.* трюм

sinyal *и.* сигнал

sipariş *и.* 1) заказ; *sipariş başarıldı* заказ үтәлде; 2) акча белән тәэмин итү; алимент □ **sipariş etmek** заказ бирү

siper 1. *и.* 1) траншея, окоп, ныгытма; 2) саклагыч; *rüzgâr siper* җилдән саклагыч (пыяла); 3) түбәлек; 4) козырек. 2. *с.* ышык; *burası siper bir yerdir* биредә ышык □ **siper almak** яшеренү; **siper etmek** каплау, кую; *elini gözlerine siper*

ederek кулын маңгаена куеп
siperlenmek *ф.* 1) күмелү; 2) (*нәрсәнеңдер артына*) яшеренү
siperlik *и.* чыгынты
sipsi *и.* 1) сыбызгы (*диңгезчеләрдә*); 2) сорнай мундштугы
sipsivri 1. *с.* бик очлы; нык очланган. 2. турыдан-туры, ачыктан-ачык; катгый ◊ **sipsivri çıkagelmek** кинәт пәйда булу
sirayet *и.* 1) таралу; 2) инфекция
siren *и.* сирена
sirk *и.* цирк
sirke I *и.* серкә □ **sirke asidi** *хим.* серкә кислотасы
sirke II *и.* серкә (*бет, кандала кебек бөҗәкләрнең күкәе*)
sirkeci *и.* серкә сатучы
sis *и.* төтен; томан
sislenmek *ф.* төтен белән каплану; төшү (*томан туры.*); томан белән каплану; *sisleniyor* томанлана
sisli *с.* 1) төтен белән капланган; томан белән капланган; 2) томанлы; тонык, ачык булмаган
sistem *и.* 1) система; *akaryakıt sistemi mex.* ягулык системасы; *kontrol sistemi* идәрә итү системасы; тикшерү (контроль) системасы; 2) юл, ысул, метод; *eski bir sistem* иске ысул; 3) өйрәтмә, тәгълимат
site *и.* шәһәрчек
sitem *и.* шелтә, үпкә, ризасызлык □ **sitem etmek** шелтәләү
sitemli *с.* шелтәле, үпкәле □ **sitemli sitemli** үпкәләп, шелтәләп
sivil 1. *с.* гражданлык белән бәйле; штатка караган. 2. *и.* 1) штат кешесе; 2) яшерен полиция агенты
sivilce *и.* сыткы, бетчә
sivri 1. *и. зоол.* тунецның (*диңгез балыгы*) бер төре, 2. *с.* очлы башлы; очлы; *sivri burunlu* очлы башлы (*аяк киеме тур.*) ◊ **sivri akıllı** гаҗәпкә калырлык үзенчәклекле холык; **sivri başlı** тискәре, көйсез, үз сүзле
sivribiber *и.* яшел борычның бер төре
sivrilmek *ф.* 1) очлану; 2) аерылып тору
sivrileşmek *ф.* 1) очлану, очланып килү; 2) үсеп чыгу, үсеп зураю
sivrilik *и.* 1) очлылык; 2) *mex.* конус шәкеллелек
sivriltmek *ф.* очлайту; *dudaklarını sivriltmek* иреннәрен очлайту
sivrisinek *и.* черки, озынборын
siymek *ф.* сию (*бары тик этләр, песиләр тур.*)
siyah 1. *с.* кара (*төс*); *siyah biber* кара борыч; *siyahtan giyinmiş adam* карадан киенгән кеше. 2. *и. арго.* әфьюн □ **siyah leylek** *зоол.* кара ләкләк; **siyah şarap** кызыл шәраб ◊ **siyahlar** *сөйл.* негрлар; **siyah altın** кара алтын (*ташкүмер тур.*)
siyahlanmak *ф.* каралу
siyahlaşmak *ф.* карала төшү; карарак төскә керү
siyahlatmak *ф.* каралту
siyahlık *и.* 1) каралык; 2) караңгылык
siyaset *и.*) сәясәт; *siyasetle uğraşmak сәясәт* белән шөгыльләнү; *dış siyaset* тышкы сәясәт; 2) дипломатия
siyasetçi *и.* сәясәтче
siyasî *с.* сәяси
siyatik *и. анат.* утракса нервы
siz *а.* сез □ **siz bilirsiniz** үзегезгә карагыз (*үзегез теләгәнчә эшләгез*); **sizli bizli konuşmak** "сез" дип дәшеп сөйләшү ◊ **siz sağ olsun**! баш исән булсын! (*ягъни, башкасы мөһим түгел*)

sizin *a.* сезнең; *sizin için* сезнең өчен; *sizin eviniz сезнең* өегез
sizinki *a.* сезнеке; *bu sizinkidir* бу - сезнеке ◊ **sizinkiler** сезнекеләр (*туган-тумача тур.*)
Slâv *и.* славян халыклары
Slâvca *и.* славян телләре
slogan *и.* лозунг; чакыру; шигарь
Slovak *и.* словак
Slovakça 1. *и.* словак теле. 2. *рәв.* словак телендә, словакча
soba *и.* 1) мич; *soba borusu* мич торбасы; 2) теплица □ **çiçek sobası** оранжерея
sobacı *и.* миччe
soda *и.* 1) сода; 2) газлы су
sodyum *и. хим.* натрий
sof *и.* 1) *иск.* нечкә йон тукыма; 2) эшкәртелмәгән ефәктән тукылган ефәк астарлык
sofa *и.* 1) алгы бүлмә; вестибюль; 2) софа, диван; 3) таш эскәмия
sofi *и. дини.* суфый
sofra *и.* 1) табын, аш өстәле; аш хәзерләнгән (куелган) өстәл; *sofra bezi* эскәтер; *sofra sahibi* **а**) хуҗа кеше; б) *күч.* икмәк-тоз; *düğün sofrası* туй табыны; *şimdi sofradan kalktım* әле генә өстәл (табын) артыннан (яныннан) тордым; 2) (*тәбәнәк аяклары булган һәм түгәрәк*) куна тактасы □ **sofrası meydanda** кунакчыл **soğan** *и.* 1) суган; *taze soğan* яшел (*кыяк*) суган; 2) (*үсемлекләрдә*) суганча ◊ **soğana dönmek** төбенә төшү (*бөтенләй алып бетерү*)
soğancı *и.* суган сатучы
soğanlı *с.* суганлы, суган салынган
soğumak *ф.* 1) суыну; *çorba soğudu* шулпа суынды; 2) *күч.* суыну; *araları soğudu* аралары суынды; *bu işten soğudu m* бу эшкә карата суындым
soğuk 1. *и.* 1) суык hава; суык; *soğuklar* суыклар; *soğuğa alışık olmak* суыкка күнеккән булу; *bugün soğuk var* бүген суык. 2. *с.* 1) салкын, суык; *buz gibi soğuk* боз кебек салкын; 2) *күч,* салкын; *çok soğuk selâmlaşmak* бик салкын күрешү □ **soğuk algınlığı** салкын (суык) тидерү
soğukça *с.* салкынча
soğukkanlı с, 1) салкын канлы; 2) *зоол.* суык канлы
soğuklama *и.* салкын (суык) тидерү
soğukluk *и.* 1) суыклык, салкынлык; 2) *күч.* салкынлык, битарафлык; 3) салкын десерт; 4) мунча алачыгы
soğulmak *ф.* 1) сулу (*су, дым җитмәүдән*); 2) кору (*елга, чишмә тур.*)
soğurmak *ф.* суыру, сеңдерү (*үзенә*)
soğuşmak *ф.* дымлану
soğutmak 1) суыту; *limonatayı soğuttunuz mu?* лимонадны суыттыгызмы?; 2) *күч.* суындыру
soğutmaç *и.* суыткыч әсбап, суыткыч
soğutucu *и.* 1) суыткыч; 2) радиатор
sohbet *и.* сөйләшү, әңгәмә □ **sohbet etmek** сөйләшү, сөйләшеп утыру
sokmak *ф.* 1) тыгу, кертү, кыстыру, салу; *cebine sokmak* кесәсенә салу (*яшерү*); *sakın, içeriye kimseyi sokma!* кара, беркемне дә кертмә!; *topu kaleye sokmak* тупны капкага кертү; 2) чагу, тешләү; *çocuğu arı sokmuş* баланы бал корты чаккан; 3) тыгып (*арасына салып*) җибәрү; 4) *күч.* (*сүз белән*) чәнчү
sokak *и.* урам □ **sokak arası** тыкырык; **sokak başı** урам башы ◊ **sokak ağzı** урам теле; **sokak çocuğu** урам баласы
sokma 1. *и.* чагу (*елан, бөҗәк һ. б.*). 2. *с.* сугылган, кагылган
sokman *и.* сазда йөри торган итекләр
sokranmak *ф. сөйл.* сукрану

sokulmak *ф.* 1) үтеп керү; 2) ныклап урнашу, тамыр җәю; 3) тыгылу; 4) елышу
sokulgan *с.* йөдәтүчән, тыкшынучан, әрсез
sokur 1. *и. иск.* сукыр тычкан. 2. *с.* 1) эчкә баткан (*күзләр*); 2) бер күзе сукыр (*кеше*)
sokuşmak *ф.* кысылу, кысыла-кысыла керү
sokuşturmak *ф.*1) этеп кертү; кыстыру; 2) *күч.* сиздермичә салу (*мәс., сыйфатсыз товарны*); 3) *күч.* усал сөйләшү
sol I 1. *и.* 1) сул тараф, сул як; *solumda* минем сул ягымда; *soldan gidiniz* сул яктан барыгыз; 2) *сәяси.* сул позиция. 2. *с.* сул; *sol parti* сул партия ◊ **sol eli beklemek** (*берәүнең*) өстәл янына килүен көтү; **solda sıfır** сулда ноль (*вак нәрсә, әһәмиятсез кеше*); **solundan kalkmak** сул аяктан тору
sol II *и. муз.* соль (*нота*)
solmak *ф.* сулу, тоныклану, агару
solak I *с.* сулагай
solak II *и. тар.* сулак (*Госманлы Төркиядә солтанның шәхси сакчысы*)
solcu *и. сәяси.* сулчы
soldurmak *ф.* сулдыру; уңдыру; *güneş boyaları* **sol***durur* кояш буяуларны уңдыра
solgun *с.* сулган; агарган
sol iç *и.* сул сакчы (*футболда*)
sollamak *ф.* 1) сул яктан үтеп китү; 2) сул яктан бару (*шоферлар сөйләмендә*)
sollu *с.* сул; *akciğerin sollu parçası анат.* сул үпкә
solumak *ф.* авыр итеп сулау, тыны кысылу, тыны бетү, сулышы тараю
solucan *и.* 1) суалчан, җир суалчаны; 2) аскарида
soluğan 1. *и.* акрын дулкын, су өстендәге шадралар. 2. *с.* әлсерәгән (*хайван*)
soluk I *с.* сулган, төсе уңган; *soluk yüzlü* сулган йөзле
soluk II *и.* сулыш; *soluğunu toparlamak* тын алу; *soluğunu tutmak* сулыш алмыйча тору
soluklanmak *ф.* тирән һәм тыныч сулау
soluksuz *рәв.* тын да алмыйча
solunmak *ф.* сулау
solungaç *и.* саңак; *solungaç yaylan* саңак дугалары
solunum *и.* сулыш, сулау
soluş *и.* сулу, төсен югалту, тоныклану
solutmak *ф.* әлсерәтү, хәлдән тайдыру
som I *с.* 1) тоташ, бөтен; 2) чиста, кушылмаган
som II *и.* причалның су астындагы өлеше
somurdanmak *ф.* сукрану
somurtmak *ф.* турсаю, *каш* җыеру, чырай сыту
somurtkanlık *и.* турсайганлык, караңгы чырайлылык
somut *с.* конкрет; матди; *somut sonuç* конкрет нәтиҗә
somutlaşmak *ф.* конкретлашу
somya *и.* 1) пружиналы матрац; 2) тимер сетка
son 1. *и.* 1) ахыр; нәтиҗә; *son bulmak* бетү, тәмамлану; *sonunu düşünmek* ахырын уйлау; *sonuna getirmek* ахырына җиткерү; *sonuna yaklaşmak* ахырына якынаю; *mevsimin sonunda* сезон ахырында; 2) *анат.* соңгылык; 3) ахыр, чик. 2. *с.* 1) соңгы, ахыргы; *son defa* соңгы мәртәбә; *son kerte* соңгы стадия; 2) соң, соңарган □ **son günlerde** күптән түгел; соңгы көннәрдә; **en sonu** соңгы чиктә; **son ek** *гр.* суффикс; кушымча
sonbahar *и.* көз
sondurmak *ф.* сузу, озынайту
sonlu *и. мат.* чикле сан
sonra *рәв.* 1) соңыннан, аннары, (*моннан, шуннан*) соң; *biraz sonra* бераздан соң;

daha sonra бераздан, моннан соң; *sonra söyliyeceğim* соңыннан сөйләрмен; *yazdıktan sonra* язганнан соң; 2) алайса; *tembellik etmesin, sonra sınıfta kalır* ялкауланмасын, алайса икенче елга калыр; *senden sonra* синнән соң ◊ **sonra gelen devlet devlet değildir** соңлап килгән бәхет - бәхет түгел; **sonrası sağlık** менә шул!

sonradan *рәв.* соңыннан, шуннан соң, аннары

sonraki *с.* (*-дан*) соңгы, (*-дан*) соң килгән; соңгы; *sonraki günlerde* соңгы көннәрдә

sonrasız *с.* мәңге, мәңгелек

sonrasızlık

sonrasızlık *и.* мәңгелек

sonsuz *с.* 1) чиксез, соңы (ахыры) булмаган; чамасыз; *sonsuz keder* чиксез хәсрәт; 2) *мат.* чиксез; 3) нәтиҗәсез

sonsuzluk *и.* чиксезлек

sonuç *и.* нәтиҗә; күрсәткеч йомгак; сөземтә; *onlar bu işte iyi sonuçlar elde ettiler* алар бу эштә яхшы нәтиҗәләргә ирештеләр □ **sonuç çıkarmak** нәтиҗә (йомгак) ясау (чыгару); **sonuca varmak** нәтиҗәгә килү

sonuçlanmak *ф.* тәмамлану, бетү; *bu iş çabuk sonuçlandı* бу эш тиз тәмамланды

sonuçlandırmak *ф.* тәмамлау, бетерү

sonuçsuz *с.* нәтиҗәсез

sopa *и.* 1) юан таяк, күсәк; *kauçuk* (*lâstik*) *sopa* резин күсәк; 2) таяк белән сугу; кыйнау ◊ **sopa yemek** (*таяк белән*) кыйналу; тукмак (таяк) ашау

sorgu *и.* сораштыру; сорау алу □ **sorgu hakimi** суд тикшерүчесе

sorgulamak *ф.* сорау алу **sorgun** *и. бот.* тал-чыбык **sorgusuz** *рәв.* сорау алмыйча □ **sorgusuz sorusuz** (**sorgusuz sualsiz**) тикшереп тормыйча

sormak *ф.* 1) сорау, сорау бирү; (*birine*) *saatin kaç olduğunu sormak* сәгать ничә икәнлеген сорау; 2) сорау, сораштыру; 3) сорашып белү; *hatırını sormak* хәлен сорашып белү; 4) сорау, җавап бирдерү; *bu işi benden sorarlar* бу эшне миннән сорарлар (*моңа мин җавап бирәм*) ◊ **sorma**! **sorma gitsin**! сорама да инде! (*канәгатьсезлеген уртаклашканда әйтелә*); **sora sora Bağdat bulunur** сорый-сорый Багдадны табарсың; теле барның юлы бар

soru *и.*) сорау; *soruyu karşılamak* сорауга җавап бирү; 2) сорату □ **soru edatı** *гр.* сорау кисәкчәсе ◊ **soru yağmuruna tutmak** сорау (яңгыры) яудыру

sorumak ф. суыру; *parmağı sorumak* бармак суыру

sorulmak *ф.* 1) сорау биреп җавап алу; 2) сорау бирелү; *böyle sualler sorulmaz* мондый сораулар бирелергә тиеш түгел

sorum *и.* җаваплылык

sorumlu *с.* җаваплы; *daha sorumlu hareket ederek* тагын да җаваплы эшләп

sorumluluk *и.* җаваплылык; *sorumluluğunu başkasına yıkmak* җаваплылыкны башка берәүгә аудару

sorumsuz *с.* җавапсыз (*битараф*); *sorumsuz insanlar* җавапсыз кешеләр

sorumsuzluk *и.* җавапсызлык; *sorumsuzlukla suçlandırmak* җавапсызлыкта гаепләү

sorun *и.* мәсьәлә; *sorunların çözümlenmesi* мәсьәләләрнең чишелеше

soruş *и.* сорашу, сораулар бирү □ **sual soruş** төпченү

soruşmak *ф.* бер-береңнән сорашу

soruşturmak *ф.* сораулар биреп тикшерү; сорау алу

sorutmak үпкәләү, турсаю, ачулану, каш җыеру

sorutkan *с.* караңгы чырайлы, ризасыз, күңелсез

sosyal *с.* социаль, иҗтимагый; җәмгыять белән бәйле; *sosyal bağlar* иҗтимагый бәйләнешләр; *sosyal bilimler* иҗтимагый фәннәр; *sosyal eşitsizlik* социаль тигезсезлек

sosyete *и.* 1) (*җәмгыятьтә*) югары катлам; 2) югары даирә

sovyet *с.* совет; *Sovyetler Birliği* Советлар союзы

soy 1. *и.* 1) нәсел, нәсел-нәсәп, буын; *bütün soyunu etrafına topladı* бетен нәсел-нәсәбен янына җыйды; 2) ата-бабалар; 3) буын (*бер үк чор кешеләре*); 4) токым. 2. *с.* 1) (*чыгышы буенча*) затлы, мәшһүр, данлыклы; *soy adam* затлы кеше; 2) нәселле; *soy at* нәселле ат □ **soy ağacı** шәҗәрә; **soy sop** туган-тумача; **soyu sopu belli** затлы нәселдән; **soy adı** фамилия ◊ **soy dönmek** нәселе начарлану

soymak *ф.* 1) кабыгын арчу, каезлау; *patatesi soymak* бәрәңге кабыгын арчу; 2) чишендерү, киемен салдыру; *çocuğu soy* баланы чишендер; 3) талау; *evi soydular* өйне таладылар ◊ **soyup soğana çevirmek** талап белдерү

soya çekim *и.* нәселдәнлек

soydaş *с.* бер токымнан булган

soydurmak *ф.* чишендерү, салдыру

soygun 1. *и.* талау. 2. *с.* чишендерелгән

soyguncu *и.* талаучы

soygunculuk *и.* талау; *soygunculuk politikası* талау сәясәте

soylu *с.* 1) мәшһүр; затлы нәселдән; 2) нәселле; 3) намуслы, вөҗданлы, мәрхәмәтле, турылыклы ◊ **soylu soyundan huylu huyundan vazgeçmez** затлы нәселдән булган кеше үз нәселеннән, холкы булган кеше үз холкыннан ваз кичмәс

soyluluk *и.* затлылык, танылганлык, чыгышы буенча затлы нәселдән булу

soymantı *и.* 1) яшелчәләр (*кабыгын чистартып ашый торганнары*); 2) кабык

soymuk *и.* 1) нараттан алынган сагыз; 2) наратның сагызын алу өчен киселгән урыннары

soysuz *с.* 1) гади нәселдән; 2) *күч.* әшәке, намуссыз

soyucu *и.* талаучы

soyulmak *ф.* 1) кабыгыннан чистартылу (*арчылу*); 2) чишендерелү; 3) талану

soyunmak *ф.* чишенү; киемнәрне салу, кием алыштыру □ **soyunup dökünmek** чишенеп өйдә йөри торган киемнәрне кию

soyuntu *и.* кабык

soyut *с.* абстракт

söbe, **söbü** *с.* озынча түгәрәк, йомырка шәкелендә

söğüş *и.* пешкән салкын ит

söğüt *и. бот.* тал (*агач*) □ **salkım söğüt** еламсар тал

sökmek *ф.* 1) (*теккәнне*) сүтү; *bu dikişi sökünüz* бу җөйне сүтегез; 2) аеру, чишү; *atları arabadan sökmek* атларны туару; 3) сүтү (*кисәкләү*); *çadırı sökmek* чатырны сүтү; 4) тартып (суырып) чыгару; *çiviyi sökmek* кадакны суыру; 5) ерып үтү; 6) тану (*укый алу*) ◊ **söküp atmak** чишү, чишеп ташлау (*буталчык эш, мәсьәләне*)

sökel *с.* гарип

söktürmek *ф.* 1) сүттерү, чиштерү; 2) *сөйл.* авырлык белән төшенү, акрынлап аңлый башлау

sökük *с.* сүтелгән; тишелгән; ертылган; *sökük örmek* тишекне ямау

sokulmek *ф.* 1) сүтелү, чишелү; 2) *арго.* чыгарып салу (*акчаны*)

sökün etmek кинәт пәйда булу; килеп чыгу

söküntü *и.* 1) сүтелгән урын; 2) ватылган кисәкләр

sölpümek *ф.* 1) мәлҗерәү, салыну; 2) ябыгу (*юан кеше тур.*)

sömürmek *ф.* 1) эксплуатацияләү; изү; 2) чөмерү (*шешә авызыннан*); 3) комсызланып ашап бетерү; кабып йоту

sömürge *и.* колония

sömürgeci *и.* колонизатор

sömürme *и.* эксплуатация, изү

sömürü *и.* эксплуатацияләү

sömürülmek *ф.* эксплуатацияләнү
sönmek *ф.* 1) сүнү; *ateş söndü* ут сүнде; 2) шиңү (*һаваны чыгару*); 3) *күч.* сүнү, тынычлану; *aşkı söndü* мәхәббәте сүнде; 4) *күч.* сүнү; бушау, начарлану
söndürmek *ф.* сүндерү
sönük *с.* 1) сүнгән; 2) шиңгән; *sönük balon* шиңгән шар; 3) *күч.* тонык, сүрән, зәгыйфь (*мәс., өмет чатқысы*); 4) *күч.* күрексез, шыксыз; *sönük bir adam* шыксыз кеше
sönüklük *с.* тонык, ялтыравыксыз
sövmek *ф.* сүгү, хурлау
söve *и.* тәрәзә рамы; ишек яңагы
sövgü *и.* сүгенү, хурлау, кимсетү
sövme *и.* гайбәт; хурлау, кимсетү
sövüşmek ачулану, кычкырышу
söylemek *ф.* 1) сөйләү, әйтү; *açık söylemek* ачык әйтү; *türkçe söylemek* төрекчә сөйләшү; *bu sözleri söylerken* бу сүзләрне әйткәндә; *reşit ağa - ona böyle söylüyordu* аңа (*ул*) Рәшит ага дип дәшә иде; 2) тәкъдим итү; 3) сорау, әйтү; *çorba söyledim* шулпа сорадым, шулпа китерергә әйттем; 4) җырлау; *şarkı söylemek* җыр җырлау ◊ **bir söyle iki işit** бер (*мәртәбә*) әйт, ике (*мәртәбә*) тыңла; аз сөйлә, күп тыңла
söylenmek *и.* 1) әйтелү, сөйләнү; *söylenmedik şey kalmadı* әйтелмәгән (сөйләнмәгән) сүз калмады; 2) үз алдына сөйләнү мыгырдану
söyleniş *и.* әйтелеш
söylenti *и.* 1) риваять; 2) сүз, хәбәр, гайбәт; *söylentiler çıktı* сүз чыкты
söyleşmek *ф.* 1) сөйләшү; 2) сөйләшеп килешү, сөйләшеп хәл итү
söyleşme *и.* сөйләшү, әңгәмә
söyletmek *ф.* 1)сөйләтү; 2) тану, икърар итү
söylev *и.* сөйләү, сүз, нотык
söyleyiş *и.* 1) сөйләш; 2) сөйләшү рәвеше
söz *и.* 1) сүз; *başka sözle* башка сүз белән (*әйткәндә*); 2) сүз, сөйләү, нотык; *söz istemek* сүз сорау; *söze karışmak* сүзгә катышу; 3) сүз, вәгъдә; *söz*(*ünü*) *tutmak* сүзен тоту (*вәгъдәсен үтәү*); 4) сүз, хәбәр, гайбәт; *ortalıkta bir söz dolaşıyor* бер сүз (хәбәр, гайбәт) йөри □ **söz etmek** сөйләшү, сөйләү; сөйләшеп бер фикергә килү, килешү; *ondan söz ederken* аның турында сөйләгәндә ◊ **söz anlamak** сүз тыңлау; **söz aramızda** кайда сөйләшкән, шунда калсын; **söz bir etmek** сүз берләштерү; **sözü bol** такылдык, күп сөйләүче; **sözü çiğnemek** сүзендә тормау; **sözünün eri** сүзенең хуҗасы; **sözü geçer** сүзе үтә торган, дәрәҗәле; **söz gelmek** сүз тию, сүзе булу; **sözü sohbeti yerinde** җиңел һәм аңлаешлы сөйләшүче; **söz yaş deriye benzer**, **nereye çekersen oraya gider** сүз чи тирегә охшаган, кая тартсаң шунда тартыла
sözbirliği *и.* килешү, сүз берлеге
sözcü *и.* комментатор
sözcük *и.* сүз; "*anlamak" yerine "düşünmek" sözcüğünü kullanıyorlar"* “аңлау” урынына "төшенү" сүзен кулланалар
sözde 1. *терк.* диярсең; гүя; 2. *с.* дип атала (йөртелә) торган
sözdizimi *и. гр.* синтаксис
sözgelimi *кер. сүз.* мәсәлән, әйтик
sözgelişi *кер. сүз.* мисалга әйтик; беләсегез килсә
sözleridirmek *ф.* 1) тавышлы итү; 2) кабатлау
sözleşmek *ф.* 1) килешү; 2) сүз беркетү
sözleşme *и.* 1) килешү, контракт; 2) сүз беркетү
sözlü 1. *и.* ярәшелгән кыз яисә егет. 2. *с.* 1) сүз биргән; 2) телдән әйтелгән
sözlük *и.* сүзлек; *türkçe sözlük* төрек теле сүзлеге

sözlükçü *и.* сүзлекчә, лексикограф
spiker *и.* 1) диктор (*радиода*); комментатор; 2) спикер
spor *и.* спорт; *sporla meşgul olmak* спорт белән шөгыльләнү; *spor ayakkabı* спорт аяк кием□ **spor loto** спортлото
sporcu *и.* спортчы
stadyum *и.* стадион
staj *и.* стаж; стажировка
statüko *и. сәяси.* статус-кво
stil *и.* стиль
stok *и.* запас; *altın stoku* алтын запасы □ **stok etmek** запас ясау (җыю)
stratej *и.* стратег
strateji *и.* стратегия; *harp stratejisi* хәрби стратегия
stüdyo *и.* студия
su *и.* 1) су; *su boru hattı* су үткәрү трубалары линиясе; *su buğusu* су пары; *su çekmek а*) суны сеңдерү (*үзенә*); б) су алу (*коедан һ. б.*); *su deposu* сусаклагыч; *su geçmez* су үткәрми торган; *içilir su, içme su* эчә торган су; *maden suyu* минераль су; 2) яшелчә (*җиләк-җимеш һ. б. үсемлекләр*) *суы*; 3) чишмә, елга, күл; *suyun başı* чишмә башы; *su basan* (*ova*) елга үзәне; *sığ su* сай җир (*елгада, күлдә*); 5) төнәтмә; шулпа; *ıhlamurun suyu* юкә чәчәге төнәтмәсе; *et suyu* ит шулпасы; *tavuk suyuna çorba* тавык шулпасыннан аш; 6) (*бот. зоол. терминнар составында*) суда яшәүче; су яратучы мәгънәсендә; *su çulhası зоол.* акуланың бер төре; *su keneviri бот.* өч аертылы эт тигәнәге; *su köpeği зоол.* кама; *su örümceği зоол.* су үрмәкүче ◊ **sudan** ялган, дәлилсез, уйдырма; *sudan bir özür* берни тормый торган аклану; **su içinde** ким дигәндә; **sular kararmak** караңгы иңү; **su katılmamış** саф, саф иткән; **sularında** якынча, тирәсендә; **suyu çekilmek** кибү, кору (*кое, күл һ. б.*); кимү, бетү (*азык-төлек һ. б.*); *param suyunu çekti* акчам бетте; **suya düşmek** уңышсызлыкка очрау; **suyunca gitmek** җаеннан тору; **suyu göstermek** аннан-моннан гына юу; **suyu mu çıktı**? нинди кимчелеген күрдең? нәрсәсе белән ошамый?; **suyuna tirit geçinmek** көч-хәл белән тормыш итү (*бергә яшәү*); **suyun yavaş akanından**, **insanın yere bakanından sakın** акрын аккан судан, түбән карап йөргән кешедән саклан
su altı *и.* су асты, диңгез (елга, кул) төбе
suaygırı *и. зоол.* бегемот
subay *и.* офицер; *deniz subayı* диңгез офицеры; *yedek subay* запастагы офицер
sucu *и.* су сатучы; су ташучы
sucuk *и.*1) казылык; колбаса; 2) татлы ашамлыкларның бер төре ◊ **sucuğunu çıkarmak** кирәген бирү (*кыйнау*)
suç *и.* 1) гаеп; хата; 2) җинаять; *benim ne suçum var?* минем ни гаебем бар? □ **suç etmek** хаталану, хата ясау; **suçtan geçmek** кичерү, гаебен гафу итү
suçiçeği *и. мед.* су чәчәге
suçlamak *ф.* гаепләү
suçlanmak *ф.* гаеп ителү
suçlu 1. *и.* җинаятьче. 2. *с.* 1) гаепле; *suçlu görülmek* гаепле саналу; 2) гаепләнүче; 3) гөнаһлы ◊ **hem suçlu**, **hem güçlü** үзә гаепле, үзен акларга маташа
suçluluk *и.* 1) гаеплелек; 2) җинаять, җинаятьчелек
suçsuz *с.* гаепсез, гөнаһсыз
suçsuzluk *и.* гаепсезлек
suçüstü *рәв. юр.* җинаять урынында (өстендә)
sudan *с.* уйдырма, ялган
Sudanlı *и.* Суданда яшәүче
su kamışı *и. бот.* җикән

su korkusu *и. мед.* гидрофобия, судан курку
sulamak ф. 1) су сибү; 2) сугару, терлекләргә су эчертү
sulak 1. *и.* 1) кошларга су эчертә торган улак; 2) су сипкеч. 2. *с.* сулы, *су* күп булган (*җир*) □ **sulak yer** сазлык
sulandırmak *ф.* 1) су сиптерү; 2) су эчертү; 3) су кушып сыегайту
sulanmak *ф.* 1) сулану; 2) сыеклану; 3) дымлану ◊ **ağzım sulandı** авызыма сулар килде
sulfata *и.* хинин, хина
sulh *и.* 1) тынычлык иминлек; *sulh içinde beraber yaşama* янәшә тыныч яшәү; 2) тынычлану; тынычлык; 3) килешү, солых □ **sulh etmek** солых төзү; тынычлык турында килешү ◊ **sulha sübhana yatmak** җайга килү, ипкә килү
sulhen *рәв.* тынычлык юлы белән
sulp 1. *и.* 1) умырткалык; 2) *күч.* буын, нәсел; *sulbünden gelmek* нәселдән килү, 2. *с.* нык, каты, тыгыз
sultan *и.* солтан
sultanlık *и.* 1) хакимият, югары хакимият; 2) *күч.* тынычлык, рәхәтлек
sulu *с.* 1) сулы; *sulu yemiş* сулы җимеш; 2) сулы, су кушылган; *sulu sepken* карлы яңгыр, юеш кар; *sulu sut* су кушылган сөт; 3) су салып (суда) пешерелгән; 4) сыек; *sulu gıda сыек* ризык; 5) *күч.* йөдәтүчән (*кеше*); 6) су сибеп үстерәлә торган
suluboya *и.* акварель
sümer *и.* Шумер дәүләте кешесе
sümerce 1. *и.* шумер теле. 2. *рәв.* шумер телендә
sunmak *ф.* бирү, сузу, тапшыру, тәкъдим итү
suna *и. зоол.* ата үрдәк, күл үрдәге ◊ **suna gibi** күрекле, матур
sungu *и.* бүләк
sungur *и. зоол.* шоңкар
sunî *с.* 1) ясалма; синтетик; 2) *күч.* ясалма
suntıraç *и.* тимерче тишкече
sunturlu *с.* 1) шау-шулы; 2) начар, әшәке ◊ **sunturlu savurmak** әшәке итеп сүгенү
sunu *и.* 1) тәкъдим; 2) багышлау
sunulmak *ф.* тәкъдим ителү, бирелү, куелу
sunuş *и.* (*язма*) тәкъдим, рапорт; гозер
sur I *и.* язмыш, тәкъдир
sur II *и.* шәһәр дивары
surat *и.* 1) чырай; 2) *күч.* караңгы чырай ◊ **surat asmak** каш җыеру
suratlı *с.* ачулы, караңгы чырайлы
suratsız *с.* 1) ямьсез, кыяфәтсез; 2) оятсыз, дорфа
sure *и.* сүрә (*Коръәндә*)
suret *и.* 1) сурәт, йөз, тышкы кыяфәт; 2) күчермә; рәсем; 3) рәвеш; *bu suretle бу* рәвешле; □ *surette* алай булгач, ул очракта □ **suret almak** күчермәсен алу; ◊ **suret(ly)le** (*берәр*) юл белән; *fenalıkları kaldırmak suretiyle* кимчелекләрне бетерү юлы белән; **sureti haktan görünmek** изге булып кылану
sureta 1. *рәв.* тышкы кыяфәте буенча. 2. *с.* формаль
suriyeli *и.* Сүриядә (Сириядә) яшәүче
susmak *ф.* эндәшмичә тору, тынлыкны саклау □ **sus**! эндәшмә!
susamak *ф.* 1) сусау, эчәргә теләү; 2) (*нәрсәнедер*) бик нык теләү ◊ **ölümüne susamak** үз үлемен эзләү
susak 1. *и.* тустыган (*агачтан яисә агач кабыгыннан ясалган*). 2. *с.* 1) сусаган; 2) *күч.* ахмак
susam *и.* 1) көнҗәт; *susam yağı* көнҗәт мае; 2) ирис
su samuru *и. зоол.* кама

susanmak *ф.* эчәсе килү
susatmak *ф.* эчәсене китерү
susku *и.* эндәшмәү
suskun *с.* аз сүзле, сөйләшмәүчән, тавыш-тынсыз
suskunluk *и.* тынлык, эндәшми тору; пауза
susma *и.* тынлык, тавышсыз тору
susmalık *и.* серне сакласын дип бирелгән ришвәт
suspus *рәв.* бик тын гына
susta *и.* (саклагыч) пружина; *çakının sustası* (*ябылмалы*) пәкенең пружинасы; ◊ **susta durmak** арт аякларында тору (*эт тур.*); яраргa тырышу, ялагайлану
sustalı 1. *и.* ябылмалы пычак (*пәке*). 2. *с.* пружиналы
susturmak *ф.* 1) дәшәргә ирек бирмәү; 2) авызын каплау; бәхәстә җиңү
susturucu *и. тех.* тавыш томалагыч
sususmak *ф.* тыныч тору (*берничә кеше бергә*)
susuz *с.* 1) сусыз, коры; 2) дымсыз
sut *и. хим.* натрий
sutavuğu *и. зоол.* су тавыгы
suteresi *бот.* бөергән, су борычы
sutyen *и.* бюстгальтер; күкрәкчә
suvarmak *ф.* сугару, терлекләргә су эчертү
suvare *и.* кичә (*мәҗлес*)
suvat *и.* су эчертә торган урын
su yılanı *и.* тузбаш елан
su yolu *и.* 1) канал; 2) суүткәргеч
su yosunu *и. бот.* су мүге
suyuk 1. *и.* сыеклык. 2. *с.* сыек
su yuvarı *и. геогр.* гидросфера
suzidil *и. муз.* борынгы бер мәкамнең исеме
süblime *и. хим.* сүләмә (*агулы матдә*)
südremek *ф.* исерү
süfli *с.* 1) түбәндәге, (*нәрсәнеңдер*) астында булган; 2) түбән, начар; 3) шапшак, җыйнаксыз киенгән
süklüm püklüm *рәв.* оялып, каушап, уңайсызланып
sükûn, **sükûnet** *и.* 1) тынычлык, тынлык; 2) хәрәкәтсезлек
sükûnetli *с.* 1) тынычланган; 2) хәрәкәтсез, тын
sükût *и.* тынлык, тавыш-тынсыз тору, тынычлык, дәшмәү ◊ **sükût ikrardan gelir** дәшмәү -ризалык билгесе
sülâle *и.* токым, буын; династия; *sülâlesi kesildi* буыны өзелде
sülf *и. хим.* күкерт
sülfürik *с. хим.* күкертле; *sülfürik asit* күкерт кислотасы
sülük *и.* 1) *зоол.* селек (*медицинада кулланыла*); 2) *бот.* мыекча
sülün *и. зоол.* фазан
sülüs *и.* 1) өчтән бер өлеш; 2) гарәп язуының бер төре
sümmek *ф.* 1) төртеп имү (*бозау, бәрән тур.*); 2) аудару
sümbül *и. бот.* сөмбел, гиацинт
sümek *и.* йон җеп йомгагы
sümkürmek *ф.* борын сеңгерү
sümsük *с.* гади, хәйләсез, беркатлы
sümter *и.* бодайның бер төре
sümük *и.* 1) маңка, лайла; 2) *анат.* лайлалы яры
sümükdoku *и. анат.* лайлалы яры
sümüklü *с.* 1) лайлалы; 2) маңкалы □ **sümüklü böcek** *зоол.* әкәм-төкәм

sünmek *ф.* тартылу, сузылу (*тукыма тур.*)
süne *и. зоол.* зарарлы ташбака
sünepe *с.* 1) килешсез, ямьсез, мескен кыяфәтле; 2) акылсыз, ахмак
sünger *и.* болыт (*губка*) ◊ **sünger kâğıdı** киптергеч кәгазь
süngü *и.* 1) сөңге, штык; 2) кабер өстенә кадалган казык ◊ **süngüsü ağır** авыр хәрәкәтләнүче кеше
süngülemek *ф.* 1) сөңге белән кадау; 2) болгату (*мәс., мичтәге утынны, күмерне*)
süngüleşmek *ф.* сөңге (штык) белән сугышу
süngülü *с.* сөңгеле, штыгы булган
sünnet *и.* 1) сөннәт (*Мөхәммәт пәйгамбәрнең кылган эшләре, тормышы турындагы хикәятләр*); 2) сөннәт; *sünnet düğünü* сөннәт туе
sünnetçi *и.* сөннәтче
süper *с.* өстен, супер
süprüntü 1. *и.* чүп; *süprüntü tenekesi* чүп әрҗәсе. 2. *с. күч.* әшәке
süprüntücü *и.* 1) чүпче; 2) *күч.* вак-тияк (чүпрәк-чапрак) сатучы
süprüntülük *и.* чүплек, чүп өеме
süpürmek *ф.* 1) себерү; 2) щетка белән кием чистарту; 3) *күч.* кырып себерү, бетерү
süpürgü *и.* себерке; *çalı süpürgesi* чыбык себерке; *hasır süpürge* камыш себерке; *ip süpürge* швабра; *elektrik süpürgesi* тузан суырткыч ◊ **süpürge sapı yemek** кыйналу
süpürgeci *и.* 1) урам себерүче; 2) себерке ясаучы һәм сатучы
süpürgedarısı *и. бот.* сорго (*тарыга охшаш игүле үсемлек*)
süpürge otu *и. бот.* арчан (*мәңге яшел куак*)
süpürücü *и.* җыештыручы, чистартучы
süpürülmek *ф.* себерелү
sürmek *ф.* 1) алып бару; куып бару; йөртү; 2) этү; 3) сөрү (*читкә*); 4) ышку, сөртү; 5) сатып җибәрү сатып котылу; 6) сөрү (*җирне*); 7) дәвам ителү, озакка сузылу; *bu iş iki saat sürer* бу эш ике сәгатькә сузылачак; 8) этеп кертү (*тыгу*); 9) үсеп чыгу; 10) эч китү белән авыру
sürahi *и.* графин
sürat *и.* тизлек, кызулык, ашыгычлык; *en yüksek sürat* иң югары тизлек
süratle *рәв.* тиз, кызу, ашыгыч, җитез
süratlenmek *ф.* тизләнү, ешаю
süratlendirmek *ф.* тизләтү, кызулату
süratli *с.* җитез, өлгер, ашыгыч, кызу, тиз
sürç *и.* онытучанлык
sürçmek *ф.* 1) сөрлегү; 2) *күч.* ялгыш адым ясау, ялгышу
sürdürmek *ф.* озайту; дәвам иттерү
süre *и.* срок, вакыт аралыгы; *bir hafta süresince* бер атна буе
süreduran *с.* инертлы
süredurum *и.* инертлык
süregelmek *ф.* дәвам итү
süregelen *с.* дәвам иткән
süreğen *с.* дәвамлы, даими; әледән-әле булган
süreğenleşmek *ф.* даими булып тору; дәвамлы булу
sürek *и.* 1) дәвамлылык; вакыт озынлыгы; 2) көтү (*терлек*); 3) тиз чабучы җайдак
sürekli *с.* озакка сузылган, озак; даими, дәвамлы
süreksiz *с.* озак бармаган; тиз үтеп киткән, кыска вакытлы
süreli *с.* әзлекле, вакытлы, периодик; *kısa süratli kurslar* кыска вакытлы курслар
sürerlik *и.* дәвамлылык (*вакыт эчендә*)
süresiz *с.* вакыты чикләнмәгән

süreyya *и. астр.* Плеядалар
sürfe *и. зоол.* күбәләк корты
sürgit *с.* мәңге, мәңгегә, туктаусыз
sürgü *и.* 1) тырма, җир тырмасы; 2) эшермә, эшермә бик; 3) сәмек, затвор (*мылтыкта*)
sürgülemek *ф.* 1) җир тырмалау; 2) эшермә бик белән бикләү; 3) тигезләү (*юлны, стенаны*)
sürgülü *с.* 1) эшермә биккә бикле; 2) эшермәле (*мәс., логарифм линейкасы*)
sürgün *и.* 1) яшь үсенте; 2) сөрелгән (*кеше*); 3) сөрген (*җире*); 4) эч китү; дизентерия
sürgünlük *и.* 1) сөргенгә сөрү; 2) сөрүле җир; 3) эчне йомшартучы дару
sürme I 1. *и.* 1) сөрү, куу; 2) эшермә, келә; 3) өстәл тартмасы. 2. *с.* эшермәле, этелмәле **sürme** II *и.* сөрмә □ **sürme çekmek** сөрмә тарту
sürmelemek *ф.* 1) сөрмә тарту (*күзгә*); 2) эшермә биккә бикләү
sürmeli *с.* 1) сөрмә тартылган (*күзләр*); 2) эшермә, биккә бикләнгән ◊ **gözü sürmeli** икейөзле **sürmelik** *и.* сөрмә тартмачыгы
sürtmek *ф.* 1) нык ышку; 2) эштеренү ◊ **el sürtmek** кысылу (*берәр эшкә, сүзгә һ. б.*); **taban sürtmek** күп йөрү
sürtünmek ф. 1) өстерәлү, көч-хәл белән атлау; шуышу; 2) ышкылу, сырпалану; 3) бәйләнү
sürtüşmek *ф.* бер-беренә ышкылу **sürü** *и.* көтү; *bir sürü inek* (*sığır*) бер көтү сыер
sürümek *ф.* 1) тарту, өстерәү; 2) тарттыру, сөйрәтү; 3) *күч.* тарту, сузу (*мәс., эшне*)
sürücü *и.* 1) куып баручы; 2) (*йөк хайваннарын*) әйдәп баручы; 3) йөртүче
sürüklemek *ф.* 1) өстерәтү; 2) өстерәп килү; 3) җәлеп итү
sürüklenmek *ф.* 1) тартылу, өстерәлү, тартып китерелү; җәлеп ителү; 2) сузылу, дәвам ителү
sürükletmek *ф.* 1) тарттыру; 2) өстерәтү
sürülmek *ф.* сөрелү (*җир*) **sürüm** *и.* 1) сатып җибәрү; әйләнеш (*товар, акча*); 2) сөрү җире, сөрелгән җир; 3) товар партиясе ◊ **sürüm sürüm sürünsün**! көн күрмәсен! **sorumlu** *с.* үтемле (*товар*) **sürümsüz** *с.* үтемсез, үтмәс (*товар*)
sürümsüzlük *и.* үтемсезлек
sürünmek *ф.* 1) сөртенү, ягыну; 2) сузылу, сөйрәлү; *sürünerek* шуышып; 3) тию, кагылу; 4) (*көч-хәл белән*) көн итү (көн күрү); *yarı aç yarı tok sürünmek* ачлы-туклы көн итү
süründürmek *ф.* хәерчелеккә төшерү
sürüngen *и.* 1) *зоол.* сөйрәлүче; 2) *бот.* үрмә үсемлек □ **sürüngen sap** үрмә сабак
sürütmek *ф.* сөйрәттерү, өстерәттерү
sürütme *и.* 1) *диңг.* трал; 2) кармакның бер төре (*диңгездә балык тоту өчен*)
süs *и.* бизәк; бизәнү әйбере; нәкыш, орнамент ◊ **süsü vermek** үзен башка берәү итеп таныту
süsmek *ф.* сөзү (*мөгез белән*)
süsen *и. бот.* ирис
süslemek *ф.* бизәү, матурлау, нәкышьләү
süslenmek ф. бизәнү
süslendirmek *ф.* бизәкләү
süslü *с.* бизәлгән, бизәнгән, күркәм, нәфис һәм купшы (*киенгән*)
süssüz *с.* гади, бизәксез
süt *и.* 1) сөт; *ekşi süt* ачыган сөт; 2) *бот.* үсемлек сөте, латекс; 3) *зоол.* балык агы ◊ **aslan sütü** аракы; котырган сыер сөте; **sütle giren huy canla çıkar** сөт белән кергән холык җан белән чыгар; бөкерене кабер генә төзәтә
sut ana *и.* сөт анасы, имезгән ана
sütbeyaz *с.* сөттәй ак

sütçü *и.* сөт сатучы
sütçülük *и.* 1) сөт сату; 2) сөт ризыклары хәзерләү
sütdişi *и.* сөт теше (*балада*)
sütkardeş *и.* сөт-кардәш, сөт кардәше (*имчәктәш*)
sötkırı *с.* ак төстәге (*ат тур.*)
sütlaç *и.* сөтлаш (*сөттән, дөгедән шикәр кушып пешерелә*)
sütleğen *и. бот.* сөтлегән
sütliman *с.* 1) *диңг.* тыныч, җилсез; 2) тыныч, хәрәкәтсез
sütlü *с.* 1) сөтле, сөттә пешерелгән; 2) сөтле (*мәс., сыер*); 3) сөтле (*үсемлекнең өлгерү дәрәҗәсе турында*) ◊ **sütlü mantar** сары гөмбә, нарат гөмбәсе
sütlük *и.* сөт фермасы
süt ölçer *и.* сөт үлчәгеч
sütsüz *с.* сөтсез
sütun *и.* 1) колонна; багана; 2) багана (*газетта*)
sutyen *и. к.:* **sutyen**
suyum *и.* энә күзенә кертелә торган җеп очы
süzmek *ф.* 1) сөзү, фильтрлау; 2) сөзеп карау, текәлеп карау
süzdürmek *ф.* сөздерү (*фильтрлау*)
süzek *и.* сөзгеч
süzeni *и.* чигеш тере
süzgeç *и.* сөзгеч, фильтр
süzgeçti *с.* сөзгечле
süzgün *и.* 1) һушсыз; хәлсез, көчсез; сүлпән; 2) талган; меланхолик
süzgünlük *и.* 1) һушсызлык, хәлсезлек; 2) талганлык
süzülmek *ф.* 1) сөзелү; 2) канат какмый очу (*мәс., бөркет*); 3) чытлыклану
şaban 1. *и.* шәгъбан ае. 2. *с. арго.* тиле-миле
şabanlaşmek *ф. арго.* шашу, акылдан язу
şadırvan *и.* фонтан
şafak *и.* шәфәкъ, таң □ **şafak sökmek** таң ату
şaft *и. тех.* күчәр
şaful *и.* кисмәк (*бал өчен*)
şah I *и.* атның арт аякларына басуы
şah II *и.* 1) шаһ; 2) *шахм.* шах, король ◊ **şahımı bu kadar severim** шуннан артыгын булдыра алмыйм
şahadet *и.* 1) шәһадәт, таныклык; шаһит күрсәтүе; 2) дәлил
şahadetname *и.* шәһадәтнамә, таныклык кәгазе; диплом, аттестат
şahane 1. *с.* 1) шаһ (*хөкемдар*) белән бәйле; 2) гаҗәеп, искиткеч. 2. *рәв.* шаһларча
şahap *и. иск.* атылган йолдыз; метеор
şahdamarı *и. анат.* аорта
şaheser *и.* шедевр
şahım *и. иск.* эч мае (*суелган терлектә*)
şahıs *и.* 1) шәхес; 2) *гр.* зат; 3) катнашучы, персонаж (*пьесада*)
şahin *и. зоол.* сапсан (*кош*) ◊
şahin bakışlı бөркет карашлы
şahit *и.* 1) шаһит; 2) дәлил
şahitlik *и.* шәһитлек
şahlanmak *ф.* 1) арт аякларында күтәрелү (*ат тур.*); 2) вертикаль буенча өскә очып күтәрелү (*мәс., вертолет*); 3) *күч.* ачулану; 4) илһамлану
şahlık *и.* шаһлык
şahrem şahrem *рәв.* юл-юл, кисәк-кисәк
şahsen *рәв.* шәхсән
şahsî *с.* шәхси

şahsiyet *и.* 1) шәхес; 2) мөһим кеше
şahtur *и.* паром (*елгада*)
şair *и.* шагыйрь
şairane *с. рәв.* шагыйранә, шагыйрьләрчә, шигъри
şairlik *и.* шагыйрьлек, шагыйрьлек таланты
şak *иярт.* шалт, чалт (*сукканда чыга торган тавыш*)
şaka *и.* шаярту, шаянлык, шаян, көлке □ **şaka söylemek** шаярту, шаяртып әйтү; **şaka yapmak** шаяртып әйтү; шаярту
şakacı *с.* шаяртучан, шаян (*кеше*)
şakacıktan рәв. 1) сөйл. шаяртып, көлеп; 2) көлке өчен; 3) шаяртып-көлеп кенә; тиз, җиңел
şakadan *рәв.* шаяртып, көлке өчен
şakak *и.* чигә
şakalaşmak *ф.* шаяртышу

Ş

şakasız *с. рәв.* шаяртуларсыз; җитди
şakayık *и. бот.* чалмабаш (*чәчәк*)
şakımak *ф.* 1) сайрау; чыркылдау; 2) *күч.* җырлау, сөйләү
şakırdamak *ф.* 1) шакылдау, шапылдау; 2) шыбырдау (*яңгыр тур.)*
şakır şakır *иярт.* шыбыр-шыбыр; *şakır şakır yağmur yağıyor шыбыр-шыбыр* яңгыр ява
şakırtı *и.* шалтырау; шакылдау, шапылдау; *el şakırtıları* кул чабулар
şaki *и.* талаучы
şakilik *и.* талау
şakketmak *ф.* икегә яру, телү
şaklamak *ф.* шапылдау, шартлау (*бармак, тел*); чупылдау
şaklaban *с.* шарлатан
şaklatmak *ф.* чалтыратып сугу; шартлату (*мәс., камчы*); чупылдату (*иреннәрне*)
şakrak I *с.* сайраучы, чыркылдаучы
şakrak il *с.* шат, сөенгән; елмаеп торган
şakrakkuşu *и. зоол.* карабүрек (*кош*)
şakraklık *и.* шат күңеллелек
şak şak *иярт.* шак-шак (*сугу*)
şakşak *и.* шакылдавык
şakşakçı *и.* ялагай
şakşakçılık *и.* ялагайлык
şal *и.* 1) шәл; *şal yaka* шәл яка; 2) кашемир (*тукыма*); 3) пута
şalgam *и.* шалкан □ **tarla şalgamı** бүкән шалкан, гәрәнкә
şallak I *с.* ялангач, шәрә
şallak II *с.* оятсыз
şalter *и.* электр өзгече
şalúpa *и.* диңг. шлюп, баркас
şalvar *и.* чалбар
şalvarlı *с.* чалбар кигән
şama *и.* балавызлы фитиль
şamalı *с.* фитильле (*мәс., шәм*)
şamama *и.* хуш исле вак кавын
şaman *и.* шаман
şamanlık *и.* шаманлык, мәҗүсилек
şamar *и.* яңакка сугу
şamarlamak *ф.* яңакка сугу

şamata *и.* тавыш, гауга; бәхәс, кычкырыш
şamatacı *и.* тавыш-гауга чыгаручы; кычкырышучы, бәхәсләшүче, гаугачы
şamatalı *с.* тавышлы, гаугалы
şamdan *и.* шәмдәл
şamdancı *и.* шәмдәл ясаучы һәм сатучы
şamfıstığı *и.* пестә (*чикләвек*)
şampanya *и.* шампань шәрабы
şampiyon *и.* чемпион
şampiyona *и.* чемпионат
şampuan *и.* шампунь
şan I *и.* 1) дан, шөһрәт, шан; 2) репутация; абруй; 3) чин, дәрәҗә
şan II *и.* җырлау, җыр
şangırdamak *ф.* чылтырап ватылу (*мәс., савыт-саба*)
şangırtı *и.* чылтыраган аваз (*мәс., пыяла һ. б.*)
şanjan *с.* күз камаштыра торган; үзгәрүчән (*төс*)
şanlı *с.* 1) шанлы, данлы, шөһрәтле; 2) дәрәҗәле, хөрмәткә ия
şano *и.* сәхнә
şans *и.* 1) бәхет, уңыш, уңышка ирешү; 2) шанс, мөмкинлек
şanslı *с.* бәхетле, уңышка ирешкән
şanssız *с.* бәхетсез
şanssızlık *и.* бәхетсезлек, уңышсызлык
şantaj *и.* шантаж
şantör *и.* җырчы
şap I *и.* ачуташ
şap II *иярт.* шап (*иреннәрнең чупылдавы*)
şapırdamak *ф.* чапылдау, шупырдау (*мас., ашаганда*)
şapırdatmak *ф.* чапылдату (*авызны*)
şapır şapır *иярт.* чапыл-чапыл, чуп-чуп (*авыз, иреннәр чыгарган тавыш*)
şapırtı *и.* чапылдау, шупырдау
şapka *и.* 1) баш киеме, бүрек, эшләпә; 2) *тех.* калфакчык; 3) эшләпә (*гөмбәнең*)
şaplamak ф. шапылдау
şaplak *и.* сугу тавышы
şaplatmak *ф.* 1) яңакка чалтырату; 2) чупылдату; *şaplatarak öpmek* чупылдатып үбү
şappadak *рәв.* кинәт, көтмәгәндә
şapşal *с.* 1) шапшак, җыйнаксыз; 2) эленке-салынкы; таркау
şarabî *с.* кызыл шәраб төсендә
şarampol *и.* юл читендәге канау
şarap *и.* шәраб □ **şarap rengi** куе кызыл төс; куе кызыл төстәге
şarapçı *и.* шәраб ясаучы һәм сатучы
şarbon *и.* 1) күмер; 2) *мед.* түләмә (*авыру*)
şarıl şarıl *иярт.* чылтыр-чылтыр (*су агышы*)
şarıldamak *ф.* чылтырап агу
şarıltı *и.* чылтырау
şarj *и.* 1) йөк; 2) авырлык
şark *и.* шәрык, көнчыгыш
şarkı *и.* җыр □ **şarkı söylemek** җырлау
şarkıcı *и.* җыр иҗат итүче; җырчы
şarküteri *и.* казылык сатыла торган кибетчек
şarlatan *и.* шарлатан
şar şar *иярт к.:* **şarıl şarıl**
şart *и.* шарт; *çağdaş şartlarda* хәзерге шартларда ◊ **şart olsun**! ант итәм!

şartınca *рәв.* тиешенчә, кирәгенчә
şartlamak *ф.* өч мәртәбә юу (*ислам буенча*)
şartlanmak *ф.* шарт куелу, шарт белән чикләнү
şartlaşmak *ф.* килешү төзү
şartlaşma *и.* контракт
şartlı *с.* шартлы
şartname *и.* контракт
şartsız *с.* шартсыз, чикләүсез, берсүзсез
şaryo *и.* каретка (*язу машинасында*)
şasi *и.* рам (*автомобильдә*)
şaşmak *ф.* 1) аптырау, гаҗәпкә калу; 2) ялгышу, буталу
şaşaa *и.* 1) *иск.* ялтырау; 2) *күч.* купшылык
şaşakalmak *ф.* аптырап калу, шаккату
şaşı *с.* 1) кылый; *şaşı gözlü* кылый күзле; 2) кыек
şaşılaşmak *ф.* кылый калу
şaşırmak *ф.* 1) югалып калу, каушап калу; бик каты гаҗәпләнү; 2) югалту (*мәс., юлны*); 3) ялгышу, буталу
şaşırtmak *ф.* 1) буталдыру; аптырату; ялгыштыру; 2) күчереп утырту (*үсентеләрне*)
şaşırtıcı *с.* 1) ялган, күз буяучы; 2) акылдан язарлык
şaşırtma *и. бот.* күчереп утырту
şaşırtmaca *и.* башваткыч
şaşkaloz *с. арго.* кылый күзле
şaşkın *с.* 1) ачык авыз; 2) аптырап калган, шаккаткан ◊ **şaşkın ördek kıçtan dalar** аптыраган үрдәк арты белән күлгә чума
şaşkınlamak *ф.* каушау, югалып калу
şaşkınlık *и.* 1) каушау, аптырау, оялу; 2) ачык авызлык; 3) аңгыралык
şaşma *и.* гаҗәпкә калу
şaşmaz *с.* юлдан тайпылмас, нык, кыю ◊ **şaşmaz gözler** кыю караш
şat *и. диңг.* сай суда кулланыла торган көймә
şatafat *и.* ялтырау; купшылык
şatafatlı *с.* 1) ялтыравыклы; 2) купшы
şato *и.* сарай, замок
şavk *и. сөйл.* ут
şayak *и.* саржа
şayet *терк.* әгәр, әгәр дә ки; бәлки
şayia *и.* сүз, хәбәр
şayka *и. тар.* көймә төре
şebboy *и. бот.* шәббуй (*хуш исле гел*)
şebek *и.* 1) *зоол.* бабуин; 2) *күч.* әшәке кеше
şebeke *и.* 1) *төрле мәгъ.* челтәр; 2) *күч.* банда; 3) студент билеты
şecere *и.* шәҗәрә
şecereli *с.* мәшһүр, затлы нәселдән
şeddadî *с.* зур, нык, таза (*мәс., йорт*)
şef *и.* шеф, башлык **şefaat** *и.* юллау, үтенү; яклау
şefaatçi *и.* юллаучы, үтенүче; яклаучы
şeffaf *с.* үтә күренмәле
şeffaflık *и.* үтә күренмәлелек
şefkat *и.* шәфкать, мәрхәмәт
şefkatli *с.* шәфкатьле
şeftali *и.* шәфталу, шапталы, персик
şehir *и.* шәһәр □ **şehir hatları** шәһәр *эче* юллары

şehirci *и.* архитектор (*шәһәр тезелешендәге*), шәһәр төзелеше һәм бизәлеше буенча белгеч
şehirlerarası *с.* шәһәрара
şehirleşmek *ф.* шәһәрләшү **şehit** *и.* 1) шәһит (*ислам дине өчен корбан булган*); 2) шәһит (*сугышта һәлак булган*)
şehitlik *и.* **t**) сугыш кырында үлеп калу; 2) туганнар кабере
şehlâ 1. *с.* бераз кылыйрак күзле (*хатын-кыз*). 2. *и.* соры күк төстәге күзләр
şehriye *и.* токмач; *şehriye çorbası* токмач ашы
şehvet *и.* дәрт, хис, җенси теләк
şehzade *и. мар.* шаһзадә, шаһ баласы
şeker 1. *и.* шикәр; татлы әйберләр; *toz şeker* шикәр комы. 2. *с.* кадерле, сөекле, сөйкемле ◊ **şekerim** сөеклем
şekerci *и.* татлы тәгамнәр хәзерләүче һәм сатучы
şekerkamışı *и.* шикәр камышы
şekerlemek *ф.* шикәр сибү; шикәр салу
şekerlenmek *ф.* шикәрләнү
şekerli *с.* 1) шикәрле; 2) шикәр авыртулы
şekerlik 1. *и.* шикәр савыты. 2. *с.* шикәр алына торган; *şekerlik pancar* шикәр чөгендере
şekerrenk *с.*) *иск.* соргылт (*төс*); 2) *кун.* салкын (*ике кеше арасындагы мөнәсәбәт*)
şekil *и.* 1) шәкел, форма, рәвеш; рәсем; 2) сурәтләнеш; фигура; 3) схема, план; 4) сорт, төр
şekilci *и.* формалист
şekillenmek *ф.* шәкелләнү; билгеле бер шәкел алу
şekillendirmek *ф.* шәкелләндерү, формалаштыру
şekillenme *и.* шәкелләнү, формалашу
şekilsiz *с.* 1) шәкелсез, формасыз; 2) схемаларсыз
şeklen *рәв.* тышкы кыяфәте буенча; тышкы яктан
şelâle *и.* шарлавык
şema *и.* схема
şemail *и. иск.* тышкы кыяфәт үзенчәлекләре; холык
şematik *с.* схематик
şemsiye *и.* кулчатыр, зонт; *plâj şemsiyesi* пляжда кулланыла торган зур кулчатыр
şemsiyeli *с.* кулчатыр тоткан
şen *с.* шат, бәхетле; *şen ses/er* шат авазлар
şendere *и.* өслек (каплам) итеп кулланыла торган юка такта
şenelmek *ф.* 1) (*буш җирләр*) кешеләр тарафыннан үзләштерелеп яшәү урынына әйләнү; 2) *сөйл.* сөенү
şeneltmek *ф.* яңа җирләргә китереп урнаштыру
şenlenmek *ф.* 1) шатлану; җанлану; 2) *күч.* чәчәк ату; 3) урнашу
şenlik *и.* 1) шатлык; куаныч; җанлану; 2) бәйрәм тантанасы ◊ **şenlik görmemiş** тәрбия күрмәгән
şenlikli *с. сөйл.* күп кеше яши торган (*урын*)
şenliksiz *с. сөйл.* кеше аз яши торган (*җир, урын*)
şer *и.* 1) усаллык, начарлык; 2) дошманлык
şerbet *и.* 1) ширбәт (*су*); 2) эретмә, эремә
şerbetli *с.* 1) елан һ. б. чагуыннан зарар күрми торган; 2) *күч.* начар гадәтләре булган; *yalana şerbetli* ялганчы; 3) *күч. начарлык* күрергә *күнеккән*
şeref *и.* 1) дәрәҗә; хөрмәт; намус; 2) хөрмәт; дәрәҗә (*җәмгыятьтә*)
şerefe *и.* манарадагы кечкенә балкон (*азан әйтелә торган урын*)
şereflenmek *ф.* хөрмәт ителү

şereflendirmek *ф.* хөрмәт итү
şerefli *с.* ихтирамга лаек; хөрмәтле
şerefsiz *с.* ихтирамсыз
şergil *с.* шук, шаян
şerh *и.* 1) аңлатма, шәрех; 2) *күч.* җентекләп аңлату □ **şerh etmek** аңлатма бирү
şeriat *и.* шәригать
şeriatçı *и.* шәригатьче
şerit *и.* 1) тасма; 2) ука; 3) *анат.* яры
şeritlemek *ф.* ука чигү
şeritli *с.* укалы, ука белән бизәлгән
şev 1. *и. иск.* сөзәклек, авышлык. 2. *с.* сөзәк, авыш, янтайган
şevk *и.* 1) *иск.* көчле теләк, омтылыш, илһам; 2) шатлык
şevkli *с.* 1) көчле теләгә булган; 2) шат күңелле
şevksiz *с.* 1) салкын, тыныч; 2) күңелсез
şey *и.* 1) әйбер; нәрсә; 2) ни (*сүзне онытып торганда әйтелә*) ◊ **çok şey**! гаҗәп!
şeyh *и.* 1) олы кеше, аксакал; 2) шәех
şeytan *и.* шайтан
şeytanet *и. иск.* шайтанлык; хәйлә, мәкер
şeytankuşu *и. зоол.* дагаборын (*ярканатның бер төре*)
şeytanörümceği
şeytanörümceği *и.* рәшә, сагым (*эссе көннәрдә*)
şeytansaçı *и. бот.* баса киндере
şeytantersi *и. бот.* асафетида (*үсемлек сагызы*)
şık I *и.* мөмкин булган очрак
şık I *с.* нәфис, элегант
şıkırdamak *ф.* шылтырау, чылтырау (*мәс., металл акчалар*)
şıkırdatmak *ф.* шылтырату, чылтырату
şıkır şıkır *иярт.* 1) чылтыр-чылтыр (*акча чылтыраган тавыш*); 2) шарт-шорт (*бармак шартлаткан тавыш*)
şıkırtı *и.* шарт, шартлау (*сынганда*)
şıklaşmak *ф.* нәфисләнү **şıklık** *и.* элегантлык
şımarmak *ф.* бозылу, дуамаллану
şımarık *с.* иркәләп бозылган
şımartmak *ф.* иркәләп бозу
şımartılmak *ф.* тәртипсезләнү, кулдан ычкыну
şıngıl *и.* кечкенә тәлгәш **şıngır**
şıngır *иярт.* чылтыр-чылтыр
şıngırdamak *ф.* чылтырау
şıngırtı *и.* чылтырау, шалтырау
şıp 1. *иярт.* тып (*тамчы*). 2. *рәв.* шып □ **şıp diye** кинәт; шунда ук
şıpıdık *и.* башмаклар (*өйдә кия торган*)
şıpın işi *рәв. арго.* бик тиз
şıpır şıpır 1. *иярт.* тып-тып (*тамчы*). 2. *рәв.* шыбыр-шыбыр (*тир агу*)
şıpırtı *и.* чайпалу тавышы
şıppadak *рәв.* кинәт, көтмәгәндә
şıpsevdi *с.* гашыйк булучан
şıra *и.* йөзем суы
şırak *иярт.* шалтыр (итү), шатыр(дау)
şırakkadak *рәв.* кинәт
şıralı *с.* сулы, сутлы, ширбәтле
şırfıntı *с.* сөйрәлчек, түбән әхлаклы
şırıldamak *ф.* чылтырау, шарлау

şırıl şırıl *иярт.* шыбыр-шыбыр, чыпыр-чыпыр (*су агу*)
şırınga *и.* шприц □ **şırınga yapmak** укол ясау (кадау)
şırlamak *ф.* шарлап агу
şırlağan *и.* көнҗет мае
şırlop *и.* йомырка белән йогурттан пешерелә торган ашамлык
şiddet *и.* 1) көч; ныклык; 2) интенсивлык; катгыйлык, кискенлек; чиккә җиткәнлек; 3) кырыслык
şiddetlenmek ф. 1) көчәю; ныгу; 2) кискенләшү, катгыйлашу; кырыслану
şiddetli *с.* 1) көчле, нык, каты; 2) кискен; 3) кырыс, каты, рәхимсез
şifa *и.* шифа □ **şifa bulmak** шифа табу; **şifa**(**lar**) **olsun**! **cay**лыкка!
şifalı *с.* шифалы; файдалы
şifasız *с.* дәвалап булмый торган
şifre *и.* шифр; шифровка
şifreli *с.* шифрланган
şiir *и.* шигырь
şikâyet *и.* шикаять; ризасызлык, претензия, канәгатьсезлек
şikâyetçi *и.* 1) шикаятьче; 2) ризасызлык белдерүче
şile *и. бот* мәтрүшкә, йылывыт *диал.*
şilep *и. диңг.* шлюп, йөк судносы
şilte *и.* кечкенә киез, түшәк
şimdi *рәв.* хәзер, әле, хәзер генә; *şimdi geldi* әле генә килде
şimdicik *рәв.* шушы минутта, шушы мизгелдә
şimdiden *а.* моннан соң
şimdiki *с.* хәзерге □ **şimdikiler** хәзерге яшьләр, яңа буын
şimdilik *рәв.* хәзерге вакытта, хәзерге моментта, бу юлы
şimşek *и.* яшен; *şimşek çaktı* яшен яшьнәде
şimşekli *с.* яшенле
şinanay 1. ы. 1) шатлыкны, (сөенүне) белдерә; 2) җырдагы рефрен. 2. *с.* матур бизәкле, бизәлгән
şinik *и.* бөртекле әйберләр үлчәве = 8 л
şipşak *рәв.* шунда ук, шул ук моментта
şipşirin *с.* бик мөлаем
şiraze *и.* китап төпләүдә кулланыла торган тасма ◊ (**iş**) **şirazesinden çıkmak** (эшнең) рәте -чираты китү
şirden *и. анат.* күшәүче хайваннарда ашказанының икенче бүлеге (*төп ашказаны*)
şirin *с.* 1) татлы; 2) сөйкемле, мөлаем
şirinlik *и.* 1) татлылык; 2) сөйкемлелек, мөлаемлек
şirket *и.* ширкәт, компания
şirpençe *и. мед.* карбункул
şirret *с.* тынышмаучан, тар холыклы; тиргәшүчән
şirretlik *и.* тыныша алмау; сүз тыңламау; тискәрелек
şist *и. мин.* сланец
şiş I *и.* 1) шеш, шампур; 2) инә; *örgü şişi* бәйләү инәсе; 3) *тех.* киги; теш; 4) шпага □ **şiş kebap** шешлек (шашлык)
şiş II 1. *и.* шеш, шешкән җир. 2. *с.* шешкән, кабарган
şişmek *ф.* 1) шешү, күперү; кабару, кабарыну; 2) артыгын ашау; ашап кабару; 3) күтәрелү
şişe I *и.* 1) шешә; банка; баллон; 2) лампа пыяласы □ **şişe çekmek** *мед.* банка салу
şişe II *и.* казык
şişek *и.* икенче яше белән барган бәрән
şişinmek *ф.* эреләнү; масаю, кәпрәю
şişirmek *ф.* 1) өреп кабарту, тутыру; 2) *күч.* күпертү, арттыру; 3) *күч.* йөдәтү

şişkin *с.* шешкән, шешенке, кабарынкы, күперенке
şişkinlik *и.* шеш; күперү
şişlemek *ф.* шешкә кидерү
şişli *с.* 1) шешле, шеше булган (*ит кыздыру өчен*); 2) пычаклы; чәйле
şişlik *и.* шеш; кабарган (күпкән) җир (*тәндә*)
şişman *с.* юан, симез, таза
şişmanlamak *ф.* симерү, тазару, юанаю
şişmanlatmak *ф.* симертү, юанайту
şişmanlık *и.* юанлык, симезлек
şive *и.* 1) шивә, диалект; 2) *иск.* грация
şoför *и.* шофер
şok *и.* шок
şorlamak *ф.* шарлау, чылтырау (*су, чишмә*)
şort *и.* шорт
şose *и.* шоссе
şoset *и.* оекбаш
şoven *и.* шовинист
şöhret *и.* шөһрәт, дан; мәшһүрлек
şöhretli *с.* танылган, мәшһүр
şölen *и.* банкет, аш мәҗлесе
şömine *и.* камин
şövale *и.* мольберт
şövalye *и.* рыцарь
şöyle *а.* шулай, менә шулай, шулай итеп, шул рәвешле □ **şöyle bir** аннан-моннан; **şöyle dursun** түгел; (*нидер турында*) әйтәсе дә юк
şöylece *а.* шулай, менә шулай
şöylesine *рәв.* менә шулай итеп
şu *а.* 1) шул, шушы; 2) түбәндәге, түбәндә күрсәтелгән □ **şu bu** тегесе-монысы; **şuna bak**! кара әле син моны!
şubat *и.* февраль
şube *и.* 1) бүлек, секция; 2) тармак
şuh *с.* уенчак, шаян; көяз, кыланчык
şunca *рәв.* шул кадәр
şundan *а.* шуннан
şunlar *а.* шулар
şunu *а.* шуны
şunun *а.* шуның
şura *а.* (*менә*) бу; (*менә*) шул □ **şurada burada** анда-монда
şûra *и.* шура, совет
şuracık *а.* менә шушында гына
şuralı *с.* шундагы; шул җирдә яшәүче
şurası *и.* шул (ул) җирләр; *şurasını beğendiniz mi?* сезгә анда ошадымы?
şurup *и.* 1) сироп; сок; җимеш суы; 2) микстура
şuur *и.* 1) акыл, аң; 2) аңлылык
şuurlu *с.* акыллы; аңлы; фикерле
şuurluluk *и.* аңлылык
şuursuz *с.* акылсыз; аңсыз; аңлаешсыз
şükretmek *ф.* рәхмәт белдерү; шөкер итү (*Аллаһыга*)
şükür *и.* шөкер; рәхмәтлелек
şüphe *и.* шөбһә, шик
şüpheci *и. фәлс.* скептик
şüphelenmek *ф.* шикләнү, шөбһәләнү

şüphelendirmek *ф.* (*кемне дә булса*) шик астында калдыру
şüpheli *с.* 1) икеле; 2) шикле
şüphesiz 1. *с.* шиксез, шөбһәсез. 2. *рәв.* һичшиксез, шиксез, әлбәттә
şüphesizlik *и.* шөбһәсезлек

T

ta *кис.* нәкъ □ **ta kendisi** нәкъ үзе
taahhüt *и.* 1) өстенә алу, алыну; 2) бер эшкә алыну документы □ **taahhüt etmek** (*берәр эшкә*) алыну
taahhütlü *с.* йөкләмәле □ **taahhütlü mektup** заказлы хат
taahhütname *и.* йөкләмә кәгазе, йөкләмә алу турындагы кәгазь
taarruz *и.* һөҗүм □ **taarruz etmek** һөҗүм итү
taassup *и.* (*дини һ. б.*) фанатизм
taba *с.* кофе төсендәге
tababet *и.* табиблык
tabak I *и.* табак (*савыт*)
tabak II *и.* күнче, тирече
tabaka I *и.* 1) катлам; табак; *bir tabaka kâğıt* бер табак кәгазь; 2) *күч.* катлау, сословие
tabaka II *и.* тәмәке савыты
tabakalarımak *ф.* катламлану
tabakalı *с.* катламлы, кат-кат
tabakasız *с.* катламсыз
tabakhane *и.* тире-күн заводы
tabaklamak ф. күн ясау
tabaklık I *и.* күн иләү
tabaklık II *и.* табаклык, табак-савыт киштәсе
taban *и.* 1) табан, аякның асты; 2) аяк асты, идән; 3) олтан; 4) аслык; 5) *мат.* нигез □ **taban basma** көрәштә бер алым; **taban fiyatı** иң түбәнге бәя; **taban tepmek** озын юл йөрү; **tabana kuvvet** аягың арымасын! (*җәяүлене очратканда әйтелә*); **tabanları kaldırmak** үкчәңне күтәрү; **tabanları yağlamak** табан майлау, качып китү
tabanca *и.* 1) револьвер, пистолет; 2) (*буяу һ. б.*) сиптергеч
tabanlı *с.* табанлы, табаны бар
tabansız *с.* табансыз
tabanvay *рәв. неол.* җәяүләп, тәпиләп
tabelâ *и.* 1) табло, игълан тактасы; 2) көнлекнамә, хастаханәдә хастаның көнлек ризыгы, режимы һ. б. бәян ителгән кәгазь кисәге
tabelâcı *и.* таблочы, табло язучы
tabetmek *ф.* буйсындыру
tâbi I *с.* бәйле, буйсынган
tâbi *с.* нәшер итүче
tabiat *и. төрле мәгъ.* табигать □ **tabiat üstü** табигатьтән өстен, табигатьтән тыш
tabiatlı *с.* табигатьле, билгеле бер табигаткә ия
tabiatsız *с.* 1) табигатьсез; 2) гадәтсез, холыксыз
tabiatüstü *с.* табигатьтән өстен
tabiî 1. *с. төрле мәгъ.* табигый; чын. 2. *рәв.* әлбәттә, шулай
tabiileşmek *ф.* табигыйләшү
tabiilik *и.* табигыйлык
tabiiyet *и.* табигъ булу, табигълык (*подданство*)
tâbilik *и.* басмачылык, китап һ. б. бастыру *эше*
tabip *и.* табиб, врач, дәвачы

tabiplik *и.* табиблек
tabir *и.* 1) әйтелмә, тәгъбир; 2) (*төш*) юрау, юрап әйтелгән хөкем
tabirname *и.* теш юрау китабы
tabla I *и.* 1) сатучы өстәле; 2) паднус, төгер *иск.*; 3) көл савыты
tabla II *и.* базис, база, таяныч өлеш
tablalı *с.* 1) махсус өстәлле; 2) түгәрәк өслекле
tabldot *и.* 1) табльдот, ашханәләрдә бербөтен итеп бирелә торган ашамлыклар; 2) берничә кеше исеменнән бирелгән ашамлык заказы
tablet *и.* 1) таблет, таблетка; 2) *мар*. борынгы язулы такта h. б.
tabiiye *и.* күпер торыгы
tablo *и.* 1) рәсем, картина; 2) таблица; 3) күч. манзара, күренеш
tabu *и.* табу, тыелма
tabur *и.* 1) батальон, дүрт ротадан гыйбарәт гаскәри бүлек; 2) колонна
taburcu *с.* хастаханәдән савыгып чыгасы кеше □ **taburcu etmek** хастаханәдән чыгару; **taburcu olmak** хастаханәдән савыгып чыгу
tabure *и.* табурет
tabut *и.* 1) табут; 2) (*махсус*) йомырка савыты
taciz *и.* аптыраш □ **taciz olmak** аптырашта калу
tacizlik *и.* аптырашта булу
taç *и. төрле мәгъ.* таҗ □ **taç beyit** касыйдәдә авторның исеме телгә алынган кушык, бәит
taç *и.* аут, футбол уенында тупның уен мәйданыннан чыгуы
taçlamak *ф.* таҗ кидерү
taçlanmak *ф.* таҗ кию
taçlı *с.* таҗлы
taçsız *с.* таҗсыз
taçyaprağı *и. бот.* таҗ яфрагы
tadat *и.* 1) санау; 2) *хәрби.* санау юлы белән тикшерү
tadım *и.* татым
tadil *и.* үзгәреш, үзгәртү; алмаштыру
taflan *и. бот.* каражимешнең эре яфраклы төре
tafta *и.* тафта, каты ефәк тукыма
tağyir *и.* үзгәртү; алмаштыру
tahakkuk *и.* чынга әверелү, тормышка ашу
tahakküm *и.* хакимлек итү; изү, басым астында тоту
tahammül *и.* түзеп тору
taharet *и.* тәһарәт
taharetlenmek *ф.* тәһарәтләнү
tahayyül *и.* хыялда җанландыру, хыялга китерү
tahdit *и.* чикләү, чик кую
tahıl *и.* ашлык, ашлыклар
tahin *и.* көнҗет оны
tahinî *с.* көнҗет төсендәге
tahinrengi *и.* көнҗет төсе
tahkik *и.* белешү, сораштыру, сорашып белү
tahkimat *и.* ныгытылу, ныгытылма; ныгытмалар линиясе
tahkir *и.* кимсетү, мыскыллау, тәхкыйрь *иск.*
tahlil *и.* анализ □ **tahlil etmek** анализлау
ahlilî *с.* анализлы
tahliye *и.* 1) азат итү; 2) бушату
tahmin *и.* 1) чама, якынча билгеләү; 2) алдан чамалау □ **tahmin etmek** чамалау
tahminen *рәв.* чамалап

tahminî *с.* чама белән; якынча
tahra *и.* бакчачы пычагы
tahrik *и.* котырту, коткы салу
tahrikçi *и.* коткычы; агитатор
tahsil *и.* 1) гыйлем алу, тәхсил; 2) (*салым, акча һ. б.*) җыю □ **tahsil etmek** 1) уку, өйрәнү, белем алу; 2) (*акча*) җыю
tahsildar *и.* салым җыючы, налукчы сөйл.
tahsis *и.* (*берәр нәрсәне кемгә дә булса яки берәр җиргә*) бирү, билгеләү, аерып кую
tahsisli *с. махсус* билгеләнгән
taht *и.* тәхет □ **tahta çıkarmak** тәхеткә утырту; **tahttan indirmek** тәхеттән төшерү
tahta *и. с.* 1) такта; 2) түтәл □ **tahta perde** бүлмә тактасы; **tahtaya kaldırmak** (*укучыны*) такта янына чыгару
tahtakurdu *и. зоол.* тишмән (*коңгыз төре*)
tahtakurusu *и.* зоол. кандала
tahtalı *с.* такталы
tahtalı güvercin *и. зоол.* кыргый күгәрчен
tahta pamuk *и.* җәймә мамык
tahvil *и.* 1) *иск.* үзгәреш; 2) облигация, заем
tak I *иярт.* так, шак (*сукканда, бәрелгәндә чыккан тавыш*)
tak II *и.* арка, дугасымак корылма (*бәйрәмнәрдә вакытлыча корыла, чәчәкләр һәм язулар белән бизәлә*)
takmak *ф.* 1) *төрле мәгъ.* тагу; 2) сынаудан (имтиханнан) үтмәү □ **takıp takıştırmak** артык бизәнү
taka *и.* башлыча яр буйларында йөри торган диңгез көймәсе
takacı *и.* така дигән яр көймәсен йөртүче
takanak *и. сөйл.* 1) алачак, аласы кеше бурычы; 2) бәйләнеш, багланыш
takas *и.* 1) товарга товар алмашу, бартер; 2) аласы-бирәселәрне кәгазьдә генә башкару, клиринг
takat *и.* тәкать, түзем, түземлелек □ **takat getirmek** тәкать тоту; **takat kalmamak** тәкать калмау
takatli *с.* тәкатьле, түзем
takatsiz *с.* тәкатьсез, көчсез, хәлсез
takatuka *и.*) так-ток итү; 2) типографиядә хәреф тигезләгеч
takaza *и.* табалау, бик ныk орышу
takdim *и. төрле мәгъ.* тәкъдим □ **takdim etmek** тәкъдим итү
takdimci *и.* тәкъдим итүче; танытучы
takdir *и.* 1) тәкъдир; 2) **takdirde** тәкъдирдә, очракта; □ *geldiği takdirde* ул килгән тәкъдирдә, әгәр ул килсә □ **takdir olunmak** тиешенчә бәяләнү
takdirkâr *с.* тиешенчә бәяләүче, бәясен белүче
takdirname *и.* мактау кәгазе
takdis *и.* изге дип санау, изгеләү
takı *и.* 1) өйләнешүчеләргә бирелә торган (алка, йөзек, беләзек кебек) бүләк; 2) бизәнү әйберләре; 3) *гр.* килеш кушымчасы
takılmak *ф.* 1) тагылу, кадатып (*киертеп*) куелу, утыртылу; 2) куелу; 3) бәйләнү; усал шаярту; үртәү, юри ачуын китерү; 4) тагылып йөрү, кирәкмәгәнгә ияреү
takılgan *и. с.* усал *шаяртучы*; мыскыллаучы, үртәүче
takım *и.* 1) нинди дә булса берәр эшкә кирәкле нәрсәләр җыелмасы, тирге *диал.*; 2) комплект; 3) группа, груһ, такым *иск.*; 4) команда, экипаж һ. б.; 5) *биол.* отряд (*мәс., кимерүчеләр отряды*); *б*) *хәрби.* взвод; 7) мөштек □ **takım taklavat** һәммәсе бергә; **takım tutmak** берәр команданың җиңүен теләү **takım-takım** *с.* төркем-төркем **takımada** *и. геогр.* архипелаг **takımerki** *и.*

олигархия, элита **takımyıldız** *и.* йолдызлык **takınmak** *ф.* 1) тагыну, үзеңә бизәнчекләр һ. б. тагу; 2) (*кем булып*) кылану
takınak *и.* бәйләнчек фикер (идея)
takınaklı *с.* бәйләнчек (*фикер, уй һ. б. тур.*)
takıntı *и. с.* 1) тагылма; 2) өстәмә; 3) йөкләмә
takıntılı *с.* 1) тагылмалы; 2) йөкләмәле
takır takır 1. *иярт.* кытыр-кытыр. 2. *с.* кибеп каткан
takırtı *и.* кытырдау тавышы
takır tukur *иярт.* дөбер-шатыр
takışmak *ф.* 1) тагылу; 2) якалашу, гаугалашу
takibat *и.* 1) эзәрлекләү; 2) иярү, калышмау
takiben *рәв.* ияреп; калышмыйча
takim *и.* стерилизация
takimetre *и.* тахиметр
takip *и.* 1) эзәрлекләү, эзеннән бару; 2) иярү; 3) күзләү, күзәтү; 4) алып бару (*мәс., билгеле бер сәясәтне*)
takipçi *и.* эзәрлекләүче
takkadak *рәв.* тик торганда, кинәт
takke *и.* такыя
takkeli *с.* такыялы
takkesiz *с.* такыясыз
takla böceği *и. зоол.* тәкмәрче (*коңгыз*)
taklidi тәкълиди, ияреп эшләнгән □ **taklidi kelime** ияртем
taklit *и.* 1) кемгә дә булса ияреп эшләнгән эш; 2) ияреп язылган әсәр, тәкълит; □ **taklit etmek** тәкълит итү, ияреп эш эшләү, ияреп әсәр язу һ. б.
taklitçi *и.* тәкълитче, иярүче
takma *и. с.* 1) тагу эше; 2) тагылган, ясалма; *takma diş* ясалма теш, куелган теш
takoz *и.* 1) тубырчык; 2) агач чәй; 3) аркылы агач
takozlamak *ф.* тубырчык кую; чөй кагу
takrir *и.* 1) тәфсилле таныклык; 2) тәкъдим □ **takrir vermek** саттым дип кул кую (раслау)
taksi I *и.* такси, таксомотор
taksi II *и. биол.* таксис
taksici *и.* таксичы, такси йөртүче
taksim *и.* 1) бүлү, бүлгәләү; 2) *мат. иск.* бүлү гамәле □ **taksim etmek** бүлеп өләшү, өлешләргә бүлү
taksimetre *и.* таксометр (*таксиларда була торган санагыч*)
taksit *и.* бурычның билгеләнгән вакытта түләнергә тиешле өлешләренең һәрберсе
takt *и.* такт, әдәп-инсаф
tak tak *иярт.* так-так (*итү*), шак-шок (*итү*)
taktik 1. *и.* тактика. 2. *с.* тактик
taktikçi *и.* тактик, тактика белгече
takunya *и.* агач табанлы аяк киеме
takvim *и.* 1) календарь; 2) календарь план
takviye *и.* 1) ныгыту, көчәйтү; 2) ярдәмче көч
tal *и. биол.* садә гөмбә, мүк кебек үсемлек
talan *и.* талау һөҗүме, чапкын
talanlamak *ф.* чапкын ясау
talaş *и.* талкыш; пычкы чүбе
talaş kebabı *и. кулин.* бөккәннең бер төре
talaşlamak *ф.* талкышлау
talaz *и.* 1) диңгез дулкыны; 2) (*ефәк тукымада*) таушалып сүсәргән урын

talazlanmak *ф.* 1) дулкынлану; 2) сүсәрү (*ефәк тукыма тур.*)
talazlık *и. диңг.* көймә (каек) читенә дулкын чәпчүе эчкә кермәсен өчен беркетелгән такта кайма
talep *и.* таләп, катгый үтенеч
talih *и.* талигъ, *иск.* бәхет йолдызы □ **talih kuşu** бәхетле талигъ; **talihi yaver gitmek** эше җайга салыну; **talihine küsmek** талигыннан зарлану
talihli *с.* талигълы, тәләйле; бәхетле
talihsiz *с.* талигъсыз, тәләйсез; бәхетсез
talika *и.* көймәле арба
talim *и.* 1) *иск.* өйрәтү, гыйлем бирү; 2) гаскәри хезмәт; 3) күнегү; 4) хәрби h. б. ш. өйрәнүләр
talimat *и.* 1) боерык; 2) *хәрби.* боерык
talimgâh *и.* хәрби училище, офицерлар мәктәбе
talimhane *и.* хәрби күнегүләр йорты һәм мәйданы
talimli *и.* 1) өйрәтелгән (*мәс., эт*); 2) күнеккән, күнектерелгән
talimname *и.* хәрби устав
talip *с.* 1) теләгән, теләкле; таләпле, таләп итүче; 2) кызны соратучы (*егет*) □ **talip** (**talibi**) **çıkmak** соратучы (соратучысы) чыгу (*кыз тур.*)
talk *и. геол.* тальк, яшькелт-коңгырт төстәге уалучан таш
talkım *и.* шәлкем, оешма чәчәк
talkın *и.* сөйл. *к.:* **telkin**
tallahi *и.* "валлаһи" сүзенә тагылма
talveg *и. геогр.* тальвег, елга юлагының иң тирән өлеше
tam *с. рәв.* 1) төгәл, бөтен, там *иск.*; 2) хәзер, менә-менә; 3) нәкъ □ **tam açı** тутыргыч почмак; **tam bölen** вакланмасыз бүлүче сан; **tam siper** тулысынча яшеренү
tamah *и.* нәфеслелек, ачкүзлелек
tamahkâr *с.* нәфесле, ачкүз
tamam 1. *и. с.* 1) һәммәсе, бөтен; 2) тәмам, тәмамланган; 3) *төрле мәгъ.* тәмам. 2. *ы.* "аңлашылды"; "сөйләшү бетте" дигәнне аңлата □ **tamam gelmek** туры килү; **tamam mı**? аңлашылдымы? булдымы?
tamamen *рәв.* тәмам; барысы бергә
tamamlamak *ф.* 1) төгәлләү; 2) бетерү, тәмамлау
tamamlayıcı *и.* тәмамлаучы
tambur *и.* (*саз төреннән*) кыллы музыка уен коралы, тамбур
tambura *и.* саз төрендәге музыка коралларының гомуми исеме
tam gün *и.* тулы эш көне
tamim *и.* җитәкче күрсәтмә, директива
tamir *и.* төзәтү, ремонтлау
tamirat *и.* ремонт эшләре
tamirci *и.* 1) ремонт ясаучы, ремонтчы; 2) ремонт цехы
tamirhane *и.* ремонтханә, ремонт цехы
tamlama *и. гр.* сүзтезмә
tamlanan *и. гр.* аерылмыш
tamlayan *и. гр.* аергыч
tamsayı *и.* бөтен сан
tamtakır *с.* бум-буш, буп-буш
tamtam *и.* барабанның бер тере, тамтам
tan *и.* таң
tandır *и.* җиргә чокыр казылып ясалган мич, тандыр
tane *и.* 1) данә; 2) бөртек, орлык
tanecik *и.* данә (*бик кечкенә*)

tanelemek *ф.* ваклау, кисәкләргә аеру
taneli *с.* данәләрдән (*берәмлекләрдән*) торган
tangırdamak *ф.* дыңгырдау
tangır tangır *иярт.* шалтыр-шолтыр; даңгыр-доңгыр
tangırtı *и.* дыңгырдау
tango *и.* танго, музыка һәм бию тәре
tanı *и.* диагноз
tanımak *ф. төрле мәгъ.* тану
tanıdık *и.* таныш
tanık *и.* шаһит
tanıklamak *ф.* шаһит табып берәр эшне исбатлау
tanıklık *и.* шәһитлек
tanılamak *ф.* диагноз кую, тану
tanımazlık *и.* 1) танымау; 2) кабул итмәү; 3) кире кагу ◊ **tanımazlıktan gelmek** танымаганга салышу
tanımlamak *ф.* таныту, үзенчәлекләрен аңлату, билгеләмә бирү
tanınmak *и.* беленү, танылу **tanınmış** *с.* күренекле, танылган, мәшһүр
tanısızlık *и.* диагноз булмау; сәбәпләрнең билгесезлеге
tanış *и.* таныш
tanışmak *ф.* танышу
tanışık *и.* таныш булган нәрсә
tanışma *и.* танышу
tanıştırma *и.* таныштыру
tanıtmak *ф.* таныту
tanjant *и. мат.* тангенс
tank *и.* танк
tankçı *и.* танк йөртүче, танкчы
tanker *и.* танкер
tanrı *и.* тәңре (*борынгы төркиләрнең инанган илаһи көче*)
tanrıça *и.* алиһә
tanrısal *с.* илаһи
tanrısız *и.* атеист
tanrıtanımaz *и.* атеист
tansiyometre *и.* кан басымын үлчи торган прибор
tansiyon *и.* кан басымы
tantana *и.* тантана, купшылык
tantanalı *с.* тантаналы, купшы
tantanasız *с.* тантанасыз
tan yeli *и.* сабах җиле
Tanzanyalı *и.* Танзанияле, Танзания гражданы
tanzim *ф.* тәртипкә китерү
tapmak *ф.* 1) табыну; 2) *күч.* табыныр кебек ярату
tapa *и.* бөке, пробка
tapalamak *ф.* (*шешә һ. б.*) *авызын* бөке белән томалау
tapınak *и.* гыйбадәтханә
tapınış *и.* табыну
tapırdamak *ф.* тапырдау, лапылдау
tapma *и.* табыну
taptaze *с.* 1) өр-яңа, һич кулланылмаган; 2) хәзер генә әзерләнгән
taptırmak *ф.* көчләп табындыру
tapu *и.* күчмәс мөлкәткә таныклык
tapulamak *ф.* мөлкәткә таныклык әзерләү, рәсми кәгазь язу

tapulu *с.* таныклыгы булган, кемнеке икәнлеге рәсми кәгазь белән ныгытылган, рәсми кәгазьле
tapusuz *с.* таныклыгы булмаган
taramak *ф.* 1) тарау; 2) штрихлау; 3) җәелеп эзләү
taraça *и.* терраса
taraf *и.* 1) тараф; 2) урын, җир; 3) кат, ян
taraflı *с.* 1) яклы, яклы; 2) яклаучы (*фикерне һ. б.*)
tarafsız *с.* битараф
tarafsızlık *и.* битарафлык
taraftar *и.* тарафдар
tarak *и.* тарак
taralı *с.* 1) штрихланган; 2) тарап куелган (*чәчләр*)
tarama 1) тарау; 2) штрихлылык; 3) балык уылдыгыннан хәзерләнгән кабымлык
tarator *и.* (*зәйтүн мае, сарымсак, чикләвек, серкә һәм икмәк йомшагыннан эшләнә торган*) салкын кабымлык
tarayış *и.* тарау
tarçın *и.* дарчин
tarh *и.* 1) шәрех; 2) искәрмә; 3) ас төшермә, асъюл
tarhana *и.* киптерелгән әзер аш (*йогырт, он, помидор катнашмасын киптереп һәм ваклап ясала*), шуңа су кушып хәзерләнгән аш
tarım *и.* игенчелек
tarımcı *и.* игенче
tarımsal *с.* авыл хуҗалыгы белән бәйле
tarif *и.* 1) аңлату, узенчәлекләрен сөйләү; 2) күрсәтү
tarife *и.* 1) тариф; 2) транспорт йөрешенең расписаниесе; 3) рецепт
tarifsiz *с.* 1) тарифсыз; 2) *күч.* аңлатып бетереп булмый торган
tarih *и.* 1) тарих; 2) дата
tarihli *с.* (*билгеле бер*) даталы
tarikat *и.* дәрвишләр җәмгыяте
tarikatçı *и.* дәрвишләр җәмгыятенә бәйле кеше
tarla *и.* кыр, иген басуы, ялан □ **tarla faresi** кыр тычканы
tartaklamak *ф.* йолыккалау; тарткалау; этү-төртү
tartaklanmak ф. йолкыну, тарткалану
tartı *и.* авырлык (*үлчәм*)
tartıcı *и.* үлчәүче
tartılı *с.* 1) авырлыгы үлчәнгән; 2) *күч.* үлчәүле, чамалы (*сүз, тотыш һ. б.*)
tartışmak *ф.* 1) бәхәсләшү; 2) гаугалашу
tartışma *и.* бәхәс, диспут, дискуссия
tartışmacı *и.* бәхәсләшүче
tartışmalı *с.* 1) бәхәсле, шау-шулы; 2) бәхәсле, тәмам хәл ителмәгән
tarz *и.* 1) ысул, әмәл; 2) стиль
tas *и.* таз, табак
tasa *и.* борчу, уй, кайгы
tasalanmak *ф.* борчылу, кайгыру
tasalı *с.* борчулы
tasarı *и.* проект, план
tasarım *и.* план; күзаллау
tasarımcı *и.* проектлаучы
tasarruf *и.* экономия, сакчыллык, тота белү
tasasız *с.* борчуы булмаган
tasavvuf *и.* суфыйлык, мистика
tasavvur *и.* күзаллау, уй, хыял итү

tasdik *и.* 1) раслау; 2) ратификацияләү
tasdikli *с.* расланган
tasfiye *и.* 1) чистарту, тазарту; 2) бер җирдән башка җиргә күчерү
taslak *и.* эскиз, схема, проект, план; каралама
taslakçı *и.* проектчы
tasma *и.* муенчак
tasnif *и.* классификацияләү, аеру
tastamam *с.* тап-таман, тәмам туры килгән
taş *и. төрле мәгъ.* таш
taşbaskı *и.* ташбасма
taş bebek *и.* таш уенчык ◊ **taş bebek gibi** таш курчак, салкын матур хатын-кыз
taşçı *и.* ташчы
taşeron *и.* бер эшне башкаручы җитәкче белән килешеп, эшнең бер өлешен бүлеп алып, шуны башкаруны үз өстенә алган кечерәк җитәкче
taşımak *ф.* 1) ташу, күтәреп күчерү; 2) (*берәр исемне һ. б.*) йөртү, берәр исемдә булу
taşımacı *и.* йөк ташучы
taşımsı *с.* ташка охшаган, ташсыман
taşınmak *ф.* ташыну, бер җирдән икенче бер җиргә күченү
taşınmaz *с.* тотрыклы, башка җиргә күчерелми торган
taşıt *и.* транспорт
taşıtçı *и.* транспортчы, транспорт эшләренә бәйле кеше
taşıtma *и.* татыту
taşıyıcı *и.* ташучы, йөкче
taşkın 1. *и.* 1) ташучы; 2) ташкын. 2. *күч.* чигеннән ашкан, нормаль хәрәкәт итмәгән.
taşkömürü *и.* ташкүмер
taşlamak *ф.* 1) таш ату, ташка тоту; 2) таш түшәү; 3) *күч.* төрттереп сөйләшү
taşocağı *и.* таш руднигы
taşra *и.* провинция
taşralı *и.* провинция кешесе
taş yürekli *с.* таш йөрәк, таш йөрәкле
tat *и.* тат, тәм; татлылык
Tatar *и.* татар
tatar *и. иск.* чапкын, ерак араларга почта ташучы
Tatarca 1. *и.* татар теле. 2. *рәв.* татарча
tatarcık *и.* черки
tatarsı *с.* 1) татар кебек, татарга охшаш; 2) *күч.* чиле-пешле, ярым пешкән
tatbik *и.* практикада куллану
tatbikî *с.* кулланылырга мөмкин
tatil *и.* ял, каникул □ **tatil köyü** ял базасы, ял итү базасы
tatlı 1. *с.* 1) татлы, баллы; 2) төче; 3) *күч.* күңелгә хуш килә торган. 2. *и.* татлы ризык
tatlıca *с.* бераз татлы
tatlıcı *и.* татлы нәрсәләр пешерүче яисә сатучы
tatlılıkla *рәв.* әйбәт итеп, кәеф
төшермичә
tatmin *и.* канәгатьләндерү
tatminkâr *с.* канәгатьләндерүче
tatminsiz *с.* канәгать булмаган
tatsız *с.* татсыз, тәмсез
tav *и.* 1) тиешле кызулык, җитәрлек температура; 2) тиешле дымлылык

tava *и.* таба
tavaf *и.* хаҗ вакытында Мәккәне җиде тапкыр урау
tavan *и.* түшәм □ **tavan arası** чарлак, чорма
taverna *и.* музыка уйнала торган мәйханә; таверна
tavır *и.* хәрәкәт, халәт, хәл
tavla I *и.* ат абзары
tavla II уен төре, нард
tavlamak *ф.* 1) (*эшләнеләчәк берәр нәрсәгә*) кирәкле җылылык һәм дым бирү; 2) *күч.* тозакка төшерү, күңелен аулау, акылын алу
tavlı *с.* симез, юан, тулы
tavlumbaz *и.* начар һаваны чистарта торган корылма
tavsiye *и.* 1) үгет бирү; 2) киңәш *итү* (*берәр нәрсәне, чараны һ. б.*)
tavşan *и.* куян
tavşanuykusu *и.* бик уяу (сак) йокы
tavuk *и.* тавык □ **tavuk göğsü** тавыкның түш итен ваклап, сөттә кайнатып пешерелгән татлы ашамлык
tavukkarası *и.* тавык күзе (*авыру*)
tay I *и.* тай
tay II *с.* тигез, иш
taydaş *и.* (*яшь, мәсләк, иҗтимагый хәле буенча*) тиңдәш, замандаш
tayf *и. физ.* спектр
tayfa *и.* 1) (*сәүдә корабында*) матрослар; экипаж, команда; 2) бер үк эш белән шөгыльләнүче кешеләр төркеме
tayfölçer *и.* спектрограф
tayfun *и.* тайфун
tayın *и.* гаскәри азыгы, коры паек
tayın *и.* билгеләү, карарлаштыру
tayyör *и.* хатын-кыз костюмы (*пиджак һәм итәк*)
taze *и.* 1) яңа, яңа хәзерләнгән, искермәгән; *taze ekmek* яңа пешкән икмәк; 2) таушалмаган; 3) *күч.* яңа; вакыты үтмәгән
tazelemek *ф.* яңарту, яңадан эшләү
tazeleşmek *и.* 1) яңару, иске хәленә кайту; 2) яшәрү, гүзәлләнү
tazelik *и.* яңа булу хәле, сафлык
tazı *и.* бурзай, тазы
taziye *и.* үлем кайгысын уртаклашу
tazmin *и.* компенсация
tazminat *и.* компенсация итеп түләнгән акча
tazyik *и.* басым, кысу, изү
tebarüz *и.* барлыкка килү, күренү
tebdilihava *и.* климат алыштыру (*бер җирдән икенче җиргә китү*)
tebessüm *и.* елмаю
tebeşir *и.* 1) (*язу өчен*) акбур; 2) известь
tebrik *и.* тәбрик, котлау, тәбрикләү
tecavüz *и.* 1) һөҗүм итү; 2) (*берәүнең*) өлешенә керү; 3) намуска кагылу
tecil *и.* күчерү, икенче бер вакытка билгеләү
tecrit *и.* 1) абстракцияләү; 2) изоляциядә калу
tecrübe *и.* 1) тәҗрибә, сынау; 2) тормыш тәҗрибәсе
tedarik *и.* хәстәрен күрү
tedarikli *с. рәв.* әзерлекле, әзерлекле рәвештә
tedavi *и.* дәвалау
tedavül *и.* 1) әйләнеш (*мәс., акча әйләнеше*); 2) кулланылышта булу (*акча һ. б. ш.*)
tedbir *и.* чара

tedirgin *и.* эче пошкан, борчулы; рәхәт булмаган
tediye *и.* түләү, кертем
tedricen *рәв.* тора-бара
tef *и.* тиредән тарттырылган бәрмә музыка уен коралы
tefrika *и.* 1) бүлек; 2) бүлем
teğmen *и.* лейтенант
tehdit *и.* куркыту, янау
tehir *и.* күчерү, кичектерү
tehirli *с.* күчерелгән, кичектерелгән
tehlike *и.* куркыныч, куркынычлык
tehlikeli *с.* куркыныч, куркынычлы
tehlikesiz *с.* куркынычсыз
tek I 1. *с.* 1) так, ишсез; 2) ялгыз; 3) бары тик. 2. *и. мат.* так сан □ **tek bencilik** эгоизм; **tek erçi** монархист; **tek erkçilik** монархизм; **tek erklik** монархия; **tek hücreli** *биол.* беркүзәнәкле; **tek örnek** бертөрле, монотон; **tek renkli** бер генә төстәге; **tek sesli** беравазлы; **tek tanrıcı** бертәңрече, тәңренең бер генә булуына ышанучы
tek II *рәв.* тик, тавыш-тынсыз
tekaüt *с. иск.* пенсионер
tekdüze *с.* монотон
tekdüzeleşmek *ф.* үзгәрешсез кабатлану
teke *и.* 1) тәкә, кучкар *диал.*; 2) әкәм-төкәм □ **teke sakalı** *бот.* кәҗә сакалы
tekel *и.* 1) монополия, дәүләт яки хосусый компания монополиясе; 2) бердәнбер баш булу □ **tekelinde olmak** баш булу
tekelci *и.* 1) монополист; 2) монополиягә хезмәт итүче; монополия тарафдары
tekelcilik *и.* монополиячелек
tekelleşmek *ф.* монополияләшү
teker *и.* 1) тәгәрмәч, көпчәк, тәгәр *диал.*; 2) түгәрәк әйбер; 3) күк гөмбәзе, фәләк; ◊ **tekerine taş koymak** тәгәрмәченә таяк кыстыру, аяк чалу
tekerlemek *ф.* 1) тәгәрәтү, тәгәрәтеп җибәрү; 3) тәгәрмәч атыну
tekerlek *и.* 1) әйләнә, түгәрәк; 2) дәрес әйләнә формасындагы нәрсә, тәкәрләк *диал.*; 3) тәгәрмәч □ **tekerlek pabucu** тармач (*арба тормозы*)
tekerlekli *и.* тәгәрмәчле
tekerlenmek *ф.* тәгәрәү, әйләнү
tekerli *с.* тәгәрмәчле, тәгәрле *диал.*
teker teker *с.* берәм-берәм
tekfur *и. тар.* Византия империясе заманында Анатолиянең аерым өлкәләренең идарәчесе, губернатор
tekfurluk *и. тар.* Византия империясендә губернаторлык
tekil *и. гр.* берлек саны
tekin *с.* 1) буш, кешесез; 2) бердәнбер варис; 3) *күч.* бәхетле, тәләйле
tekinsiz 1. *с.* бәхетсез, тәләйсез. 2. *и.* тыелган эш, тыелган сүз (*җәмгыять тормышында*)
tekir 1. *с.* көлсу чуар (*песи*). 2. *и.* чуар балык төре
tekke *и.* 1) *тар.* дәрвишләр яшәгән йорт (урын); 2) теләнчеләр (тәмам ярлыланган кешеләр) сыена торган җир
teklemek *ф.* сирәкләтү, сирәкләү
tekleşme *и. гр.* редукция, авазлар редукциясе, сүздәге ике бертөрле аваздан берсе генә калу
teklif *и.* 1) тәкъдим; 2) рәсмилек, ясалмалылык □ **teklif etmek** (*берәр эш*) тәкъдим итү
teklifli *с.* рәсми, коры

teklifsiz *с.* тәкәллефсез, дустанә
teklifsizlik *и.* тәкәллефсезлек
teklik *и.* 1) бердәнберлек; 2) *сөйл.* бер лира акча
tekme *и.* тибү; тибенү
tekmelemek *ф.* тибү, тибеп җибәрү
tekmil *с.* 1) бөтен, барча, һәммә; 2) кимчелексез □ **tekmil haberi** хәрби рапорт
tekmillemek *ф.* төгәлләү
tekne *и.* 1) тигәнә; 2) *диңг.* кораб (көймә) кирәче (каркасы); 3) диңгездә (зур күлләрдә һ. б.) йөрүче ташыгыч; 4) *гөол. геогр.* улаксыман иңкүлек, улаклык
teknik 1. *и.* техника. 2. *с.* техник
teknikçi *и.* 1) техник, техника белгече; 2) техник, урта белемле инженер
tekniker *и.* техника белгече
teknikokul *и.* техник училище
teknik öğretim *и.* техник белем бирү
teknisyen *и.* техникачы, техника галиме
teknokrasi *и.* технократия
teknokrat *и.* технократ
teknoloji *и.* технология
teknolojik *и.* технологик
tekrar 1. *и.* кабатлау, тәкрар. 2. *рәв.* кабат, кабаттан
tekrarlamak *ф.* тәкрарлау, кабатлау
tekrarlayıcı *и.* кабатлаучы
tekrarlı *с.* тәкрарлы, кабатланган, кабатланмалы
teksir *и.* ишәйтү, күбәйтү
tekst *и. сир.* текст
tekstil *и.* текстиль
tek tük *с.* сирәк-мирәк
tekvando *и. спорт.* теквандо
tekzip *и.* ялганлау, фальсификация
tel I *и.* 1) чыбыкча; тимерчыбык; 2) *сөйл.* чәч бөртеге; 3) *сөйл.* киндерә, шнур, җеп □ **tel çekmek** бау тарттыру
tel II *и. сөйл.* телеграф **telâkki** *и.* аңлау, тою, кабул итү □ **telâkki etmek** аң белән кабул итү
telâş *и.* 1) ашыгычлык, хафа, хафалану; ыгы-зыгы; 2) кайгы-хәсрәт, борчылу; □ **telâş olmak** (**etmek**) хафалану, борчылу
telâşe *и.* ыгы-зыгы, (*юкка*) борчылулар ◊ **telâşe müdürü** юкка борчылучан, ыгы-зыгы чыгаручан *кеше*
telâşlanmak *ф.* борчылу; хафалану
telâşlandırmak *ф.* борчылдыру, ыгы-зыгы куптару
telâşlı *с.* борчулы, хафалы
telâşsız *рәв.* борчылусыз, тыныч (кына), хафасыз
telcik *и.* 1) төкчә; җепсел, сүс; 2) *бот.* серкәлек сабы
teldolap *и.* челтәрле шкаф (*ашамлыклар өчен*)
telef *и.* 1) юк итү, бетерү, тәләф *кит.*; 2) әрәм-шәрәм итү □ **telef etmek** юк итү; үтерү
telefaks *и.* телефакс
teleferik *и.* арканлы (канатлы) юл (*мәс., тау-чагыллы җирләрдә*)
telefon *и.* телефон □ **telefon etmek** (**açmak**) телефоннан шалтырату
telefoncu *и.* телефончы
telefonlaşmak *ф.* телефоннан сөйләшү
telefonometre *и.* телефонда сөйләшү вакытын (бәясен һ. б.) күрсәткеч әсбап (*прибор*)

telefoto *и.* телефото
telefotografi *и.* телефотография
telek *и.* каурый
teleke *и.* чылгый, зур каурый
telekinezi *и.* телекинез, ерактан хәрәкәт тапшыру
telekomünikasyon *и.* телекоммуникация
teleks *и.* телекс, телетайп
telem *и.* телепринтер
teleme *и.* әремчек төре, тура
telemetre *и.* телеметрия
teleobjektif *и.* телеобъектив
teleoloji *и.* телеология
telepati *и.* телепатия, ерактан сизү
telesimek *ф.* 1) сүсәрү; 2) нык ябыгу, арыклану
telesine *и.* телекино
televizyon *и.* 1) телевизия, телевидение; 2) телевизор □ **televizyon filmi** телевизион фильм
televizyoncu *и.* 1) телевидение хезмәткәре; 2) телевизор сатучы яисә төзәтүче
telgraf *и.* 1) телеграф; 2) телеграмма □ **telgraf çekmek** телеграмма җибәрү
telgrafçı *и.* телеграфчы
telif *и.* 1) *иск.* ярашу, килешү, яраштыру; 2) җыентык төзү; китап язу □ **telif hakkı** автор хокуклары
telis *и.* сүстән (*үсемлек җепселләреннән*) тукып ясалган капчык
telkâri *и.* борым, тагыл (*алтын яки көмеш җепләрдән үрелгән бизәнчек*); шундый бизәнгечне эшләү
telkin *и.* 1) бәйнә-бәйнә аңлату; хис-тойгыларны аңлатып сөйләү; 2) *дини.* тәлкыйнь (*яңа гына күмелгән кабер янында имам яки бүтән бер дин әһеленең мәрхүмне алла каршында яклап сөйләгән сүзләре*)
telkurdu *и. зоол.* камыл корты
tel küf *и.* күпкүзәнәкле организмнарда паразитлык итүче гөмбәчек
telküflüce *и.* гөмбәчекле чир
tellâk *и.* мунчада кешеләрне мунчала белән юучы
tellemek I *ф.* 1) чыбыкча үткәрү; 2) көмеш (алтын) җеп белән чигү
tellemek II *ф. сөйл.* телеграмма җибәрү, телеграм сугу
tellenmek I *ф.*1) астар асып бизәнү; 2) тимерчыбык белән әйләндереп алу
tellenmek II *ф.* телеграм җибәрелү
tellendirmek *ф.* кәефләнеп сигарет тарту
telli *с.* чыбыкчалы
telliturna *и. зоол.* карабаш торна
telsi *с.* җепселле, сүссыман
telsiz I *с.* җепселсез, сүссез
telsiz II *с.* чыбыкчасыз (*телефон һ. б.*)
telsizci *и.* чыбыкчасыз багланыш (*элемтә*) белгече яисә хезмәткәре
telve *и.* чәй (кофе) шамасы (чүбе)
telyazı *и.* телеграф; телеграмма
tem *и.* тема
temas *и.* 1) кагылу, орыну; терәлү, сөйкәлү; 2) бәйләнеш, багланыш, мөнәсәбәт; 3) *хәрби.* бәрелеш □ **temasım yok** кагылышым юк
temayül *и.* 1) *иск.* авышлык; 2) мәеллек, мәел; 3) тенденция
tembel *и. с.* 1) ялкау; 2) *мед.* начар эшләүче орган
tembelce *рәв.* ялкауланып
tembelleşmek *ф.* ялкаулану

tembellik *и.* ялкаулык
tembih *и.* 1) (*кемнең дә булса*) күзен ачу; искәртү; 2) инандыру
tembihlemek *ф.* кисәтү, үгетләү, үгет-нәсихәт бирү
tembihli *с.* кисәтүле, үгет-нәсихәтле
temek *и.* кечкенә тәрәзә (*мәс., ат абзарыңда*)
temel 1. *и.* 1) *төрле мәгъ.* нигез; 2) база, базис. 2. *с.* иң әһәмиятле, баш, төп □ **temel cümle** *гр.* баш җөмлә; **temel taşı** 1) нигез ташы; 2) *күч.* нигез, таяныч
temellenmek *ф.* нигезләнү, ныгып урнашу, тамырлану
temellendirmek *ф.* нигез салу, нигезләндерү
temelleşmek *ф.* нигезләшү, тамыр җибәрү
temelli *с.* 1) нигезле, төпле; 2) бөтен, тәмам; 3) *күч.* дәвамлы, даими
temelsiz *с.* 1) нигезсез, төпсез; 2) *күч.* нигезсез, ялгыш
temin *и.* 1) тәэмин; 2) ышандыру □ **temin etmek** 1) тәэмин итү; 2) ышандыру, ышаныч тудыру
temiz *с.* 1) чиста, саф, ару; 2) әйбәт эшләнгән; 3) өр-яңа, тузмаган, таза; 4) төзек; 5) һәйбәт кенә, шактый әйбәт, юньле □ **temiz kan** 1. артериаль кан; 2. саф токымлы; **temiz para** саф табыш; **temiz raporu** сәламәтлек турында белешмә; **temiz tutmak** чиста тоту; **temize çekmek** акка күчерү ◊ **temize çıkarmak** аклау; **temize çıkmak** аклану
temizce *рәв.* чиста, ару хәлендә
temizlemek *ф.* 1) чистарту; 2) сафландыру; 3) четерекле эшне төзәтеп чыгу; 4) сөйл. башкарып чыгу, тәмамлау; 5) *күч.* "чистарту", бөтенесен алып бетерү
temizlenmek *ф.* чистару, сафлану
temizletmek *ф.* чистарту, сафландыру
temizleyici *и. с.* чистарткыч; сафландыргыч
temizlik *и.* чисталык, сафлык; арулык
temizlikçi *и.* чистартучы, җыештыручы
temkin *и.*) рәтләп эшләү, рәтлелек, юньлелек; 2) олпатлык, салмаклык, җитдилек
temkinli *с.* 1) рәтле, юньле; 2) олпат, салмак, җитди
temkinsiz *с.* 1) рәтсез, юньсез; 2) җитди булмаган
temmuz *и.* июль
tempo *и. төрле мәгъ.* темп
tempolu *с.* темплы
temposuz *с.* темпсыз
temren *и.* ук очы (*тимер башак*)
temriye *и.* 1) тимрәү; 2) җир мүге, таш (кыя) мүге
temsil *и.* 1) вәкиллек, вәкил булу; 2) үзе белән нәрсәне дә булса символлаштыру; үрнәклек; 3) кыска пьеса; 4) мисал, чагыштыру; 5) мәсәл □ **temsil etmek** вәкиллек итү, нинди дә булса бер төркемнең вәкиле буларак чыгыш ясау яисә күрсәтелү; мисал булып килү
temsilci *и.* вәкил; үрнәк
temsilcilik *и.* вәкиллек
temyiz *и.* 1) асылын (асыл сыйфатын) күрсәтү яисә ачыклау; 2) *юр.* законнарның дөрес үтәлешенә контроль ясау; конституцион контроль □ **temyiz etmek** 1) нәрсәнең дә булса асылын (нигезен) ачыклау; 2) карарның (хөкемнең) дөреслеген тикшерту
ten *и.* 1) тән; 2) *иск.* гәүдә
tencere *и.* кәстрүл
tender *и.* тендер (*паровозның су һәм утын вагоны*)
teneffüs *и.* тәнәфес
teneke *и.* 1) табаклы калай; 2) дүрт почмаклы калай савыт; 3) бидон, канистр
tenekeci *и.* калайчы, калайдан төрле нәрсәләр ясаучы

teneşir *и.* мәет юу колашасы
teneşirlik *и.* 1) мәет күмү кирәк-ярагы куелган җир (*урын, бүлмә*); 2) колашалык, колаша ясарга яраклы такта h. б. ш. материал; 3) *күч.* үлгәнче үз начар гадәтләрен куачак кеше; 4) *күч.* үлем түшәгендә ятучы
tenha *и.* 1) *иск.* тик бер; бер ялгызы; 2) кеше аз булган; *tenha köy yolları* кеше аз йөри торган авыл юллары
tenhalaşmak *ф.*1) *иск.* ялгыз калу; 2) (*кешеләрдән*) бушап калу
tenhalık *и.* ялгызлык; бушлык
tenis *и. спорт.* теннис
tenisçi *и.* теннисчы
tenkidî *с.* тәнкыйди
tenor *и. муз.* тенор
tenrengi *и. с.* тән төсе, тән төсендәге
tentür *с.* сыек дару
teokrasi *и.* теократия
teolog *и.* теолог
teoloji *и.* теология
teorem *и. мат.* теорема
teori *и.* теория
teorik *с.* теоретик
tepmek *ф.* 1) тибү; 2) тула (пима h. б. ш.) басу; 3) авыр атлау; 4) кире тибү; 5) (*билгеле бер потенциаль сыйфат*) кискен рәвештә пәйда булу, үзен сиздерү
tepe *и.* 1) *төрле мәгъ.* түбә; 2) *геогр.* калкулык ◊ **tepeden bakmak** югарыдан карау; **tepeden inmek** көтмәгәндә килеп чыгу; **tepeden tırnağa** баштанаяк; **tepesinde havan dövmek** баш очында (өстәге катта h. б.) дөпелдәү, шаулау
tepecamı *и.* түшәмгә якын (*яисә түшәмдәге*) тәрәзә
tepecik *и.* 1) *геогр.* кечкенә калкулык; 2) *бот.* чәчәк баллыгы
tepegöz *и.* 1) баш түбәсендә сыңар күзе булган әзмәвер гәүдәле явыз зат, циклоп; 2) дуамал кеше; 3) *зоол.* кандаласыман бөҗәк төре
tepelemek *ф.* тәпәләү, түбәләү; типкәләү; кыйнау, тукмау
tepeli *с.* 1) түбәле; калкулыклы; 2) бүрекле (*кошлар тур.*)
tepeli dalgıç *и. зоол.* чумга (*кыргый үрдәк*)
tepelik *и.* түбәлек, калкулык
tepeli tavuk *и.* бүрекле тавык
tepesiz *и.* түбәсез
tepetaklak *с. рәв.* баштүбән
tepi *и.* көчле теләк
tepik *и.* тибү
tepiklemek *ф.* атны (*һ. б. ш.*) шпорлау, такым кысу
tepinmek *ф.* 1) тибенү; 2) *күч.* протест күрсәтү, кискен ризасызлык белдерү
tepir *и.* ындыр иләге
tepirlemek *ф.* ашлыкны эре иләктән үткәрү
tepişmek *ф.* тибешү
tepke *и. неол.* рефлекс
tepki *и.* 1) *төрле мәгъ.* типке; 2) кару, каршылык күрсәтү
tepkimek *ф.* реакция бирү, кару күрсәтү
tepkime *и. неол.* реакция, тәэсиргә җавап; кару
tepme I *и.* тибү
tepme II *и.* керешкән йоннан тукылган
teprenmek *ф.* тибрәнү, тетрәнү
tepsermek *ф.* кипшерү, кипшенү

tepsi *и.* 1) паднус, төгер *иск.*; 2) киң (зур) таба
ter *и. төрле мәгъ.* тир □ **ter alıştırmak** тир киптерү; **ter dökmek** тир түгү
terakki *и.* үсеш, үсү, тәрәккый
terakkiperver *с.* тәрәккый пәрвәр, үсешкә омтылган
terane *и.* 1) *иск.* озын көй, көйләү, җыр; 2) *күч.* күп тапкырлар кабатланган нәрсә
terapi *и. мед.* терапия
teras *и. төрле магъ.* терраса, киртләч, тәңкәл
teraslamak *ф.* киртләчләү
terazi *и.* 1) бизмән, зур үлчәү, көянтәле үлчәү; таразы *кит.*; 2) киләпләрне тәртип белән элеп кую өчен махсус колга
Terazi *и.* Мизан йолдызлыгы
terazilemek *ф.* тигезләү, тигезләндерү
terbiye I *и.* 1) тәрбия; 2) кайбер ашамлыкларны махсус куерту; катык; 3) ат өйрәтү
terbiye II *и.* 1) дилбегә; 2) дирбия
terbiyeci *и.* тәрбияче, педагог
terbiyeli *с.* 1) тәрбияле; 2) катык h. б. ш. катылган
terbiyelilik *и.* тәрбиялелек
terbiyesiz *с.* тәрбиясез
terbiyesizce *рәв.* тәрбиясез рәвештә
terbiyesizlik *и.* тәрбиясезлек
terbiyevî *с.* тәрбияви
tercih *и.* (*кемне, нәрсәне*) өстен күрү; сайлап алу
tercüman *и.* 1) тәрҗемәче; 2) комментатор
tercüme *и.* тәрҗемә
tere *и. бот.* салат
tereci *и.* яшелчә сатучы
tereddüt *и.* икеләнү, шикләнеп калу; вәсвәсә
tereddütlü *с.* икеләнүле
tereddütsüz *с. рәв.* 1) икеләнүсез; 2) икеләнмәстән
tereyağı *и.* акмай
terfi *и.* 1) дәрәҗә арту; 2) дәрәҗәсен күтәрү
tergal *и.* синтетик сүс, җепсел
terhis *и.* демобилизация
terilen *и.* терилен, синтетик сүснең бер төре
terim *и.* 1) термин; 2) *мат.* алу яисә кушу билгесе; тигезләмәнең ике ягының һәрберсе; 3) логик термин
terk *и.* калдыру; кире кагу □ **terk etmek** калдыру, кире кагу
terki *и.* канҗыга (*ияр арты һәм шуңа бәйләнгән каеш*)
terlemek *ф.* 1) тирләү; 2) су парландыру (*үсемлекләр тур.*); 3) *сөйл.* мыек чыга башлау
terletici *и.* 1) тирләткеч (*дару һ. б. ш.*); 2) *күч.* кыен хәлгә куя торган
terli *с.* тирле
terlik *и.* 1) (*өйдә кия торган*) башмак; 2) кәләпүшсыман юка башлык
terliksi 1. *с.* башмаксыман. 2. *и. зоол.* башмакчык
termal *и.* термаль □ **termal sular** термаль сулар
terme *и. бот.* 1) кыргый торма; 2) турнепс
termik *с. төрле мәгъ.* термик
terminal *и.* 1) авиавокзал; 2) терминал
terminoloji *и.* терминология
termodinamik *и.* термодинамика
termofor *и.* техник яисә лаборатор термос, термофор
termokimya *и.* термохимия

termometre *и.* термометр
termos *и.* термос
termosfer *и.* термосфера
termosifon *и.* су җылыткыч җайланма
terör *и.* террор
terörist *и.* террорист
terörizm *и.* терроризм
ters I 1. *с.* 1) кире, каршы, тискәре, тирес *диал.*; 2) *күч.* сөйкемсез, ямьсез. 2. *и.* 1) кисү коралының кисми торган ягы; 2) *күч.* нәрсәнең дә булса киресе, киресенчәсе; 3) нәрсәнең дә булса эчке ягы □ **ters açı** *мат.* кире почмак; **ters beşik** тезләрне тотып йомарланып тәгәрәү (*спорт һәм дәвалану күнекмәсе*); **ters pers** йөзтүбән; **ters ters bakmak** кырын карау ◊ **ters tarafından kalkmak** сул аяктан тору; **tersinden okumak** ялгыш аңлау
ters II *и.* хайван тизәге, тирес
tersane *и.* арсенал; диңгез арсеналы; төрсәнә *иск.*
tersi *и. зоол.* сельдь балыгы, майчабак
tersinmek *ф.* түнү, кире кайту (*фикердән һ. б.*)
tersine *рәв.* киресенчә □ **tersine çevirmek** тискәрегә әйләндерү; **tersine gitmek** кирегә китү
terslemek *ф.* 1) киреләнү, киреләү, тискәреләнү; 2) тизәкләү (*хайван тур.*)
terslenmek *и.* тузыну, гасабилану **tersleşmek** *ф.* тискәреләнү, карышу
terslik *и.* 1) тигезсезлек, кытыршылык; 2) эчке каршылык; 3) кару, тоткар, каршылык; 4) тискәрелек, кирелек; 5) пырдымсызлык, холыксызлык **tersyüz** *и.* чүрә, тискәре як **tertemiz** *с.* чип-чиста, тап-таза **tertibat** *и.* 1) хәзерләнү, әзерләнү, хәзерлек күрү; 2) хәзерләнгән әйберләр, кирәк-ярак
tertip *и.* 1) *төрле мәгъ.* тәртип; 2) доктор биргән *дәвалану* программасы; 3) гаскәри дисциплина □ **tertip etmek** төзү, кору, тәртип итү *иск.*
tertipçi *и.* 1) тәртип саклаучы, тәртипче; 2) (*җыентыкны һ. б.*) төзүче, тәртипкә салучы
tertiplemek *ф.* тәртипләү; төзү
tertipleyici *и.* тәртипкә салучы; төзүче
tertipli *с.* 1) тәртипле; 2) тәртипкә салынган
tertiplilik *и.* тәртиплелек
tertipsiz *с.* тәртипсез
tertipsizlik *и.* тәртипсезлек térütaze *и.* тап-таза, яшь
terzi *и.* тегүче, төгемче
terzilik *и.* тегүчелек, тегемчелек
tesadüf *и.* 1) очрак, очраклылык; 2) очрау, очрату □ **tesadüf etmek** очрату
tesadüfen *рәв.* очраклы рәвештә
tescil *и.* 1) язып (теркәп) бару (*кую*); 2) исемлеккә теркәп кую □ **tescil etmek** рәсмиләштерү, кенәгәгә язып кую
tescilli *с.* теркәлгән, язып куелган
tescilsiz *с.* теркәлмәгән
teselli *и.* юаныч, тәсәллә *иск.* □ **teselli bulmak** юаныч табу; **teselli etmek** юату; **teselli mükâfatı** күңеллек, күңел өчен бирелгән бүләк
tesellisiz *с.* юанычсыз
tesir *и. иск.* тәэсир
tesis *и.* 1) *иск.* оештыру, нигезләү, нигезен кору, тәсис *иск.*; 2) корылма, җайланма
tesisat *и.* корылма
teskere *и.* носилка, ташыгыч
teskin *и.* үпкә, ачу, ярсу кебек тойгыларыңны бастыру; үзеңне-үзең кулга алу
teslim *и.* 1) тапшыру, бирү; 2) бирелү, тәслим; 3) дөресләү, раслау; 4) юлга салу;

□ **teslim almak** тапшырылган нәрсәне алу; **teslim etmek** 1) иясенә тапшыру; 2) бирү, корбан итү, тәслим итү *иск.*; 3) төзәтү; **teslim olmak** бирелү, тәслим булу *иск.*; **teslim taşı** *тар.* бикташи мәзһәбенең символы булган унике почмаклы яссы таш ◊ **teslim bayrağı çekmek** җиңелүне тану

teslimiyet *и.* буйсыну

tesmiye *и.* исемләү, исем бирү, атау

tespih *и.* тәсбих □ **tespih çekmek** тәсбих тарту

tespihli *с.* тәсбихле

tespit *и.* 1) ныгытып беркетү; 2) раслау, исбатлау □ **tespit etmek** ныгыту; исбатлау

test *и.* 1) тест, сынау ысулы; 2) лаборатор тикшерү

testere *и.* кул пычкысы, кулпычкы

testerebalığı *и. зоол.* пычкыбалык

testereli *с.* 1) кулпычкылы; 2) кул пычкысы шикелле (*тешле*)

testi *и.* тоткалы чүлмәк

testici *и.* чүлмәкче

tesviye *и.* 1) тигезләү, тиешле горизонталь яисә вертикаль торышка китерү; 2) кору, җайлап җыю; 3) түләү

teşebbüs *и.* (*эшкә*) керешү, тотыну □ **teşebbüs etmek** керешү, тотыну, эшли башлау, башкара башлау

teşehhüt *и.* намазда әт-тәхият догасын уку

teşekkül *и.* тәшкилләнү, формалашу

teşekkür *и.* 1) шөкер итү; 2) *хәб. сүз.* "рәхмәт!" □ **teşekkür etmek** рәхмәт әйтү

teşhir *и.* һәркемгә белдерү, хәбәр салу; реклама

teşhirci *с.* үзреклама белән шөгыльләнүче

teşhircilik *и.* үзреклама

teşhis *и.* 1) җансыз нәрсәләрне җанлы итеп күрсәтү, шәхесләндерү, персонификация; 2) кемнең кем булуын тикшерү; 3) хасталыкның сәбәбен тикшерү һәм бәян итү

teşkil *и.* 1) формалаштыру, тәшкилләү, тәшкил; 2) оештыру □ **teşkil etmek** тәшкил итү; оештыру

teşkilât *и.* 1) формалаштыру эше; 2) оешма, учреждение, тәшкиләт

teşkilâtçı *и.* оештыручы; тәшкиләтче

teşmil *и.* җәйрәтү, җәеп салу, киңәйтеп салу

teşrifat *и.* тантаналы кабул итү

teşriî *с.* закон чыгару белән бәйле

teşvik *и.* 1) күңел кузгату (*куҗгыту*); 2) агитация, тәшвикать *иск.*

teşvikçi *и.* 1) агитатор; 2) котыртучы, коткычы

tetik I *с.* теремек, терчән, темпераментлы, җитез

tetik II *и.* 1) тәте, курок; 2) тәтек, деталь

tetikleşmek *ф.* теремекләнү, терчәнләнү

tetir *и.* 1) әстерхан чикләвегенең яшел кабыгы; 2) үсемлек буявы; 3) үсемлек буявыннан калган тал

tetkik *и.* тикшеренү, төпченү, тәткыйк *иск.* □ **tetkik etmek** тикшерү, тикшеренү; төпченү; тәткыйк итү

tevdi *и.* бирү, (*кемгә дә булса*) калдыру

tevdiat *и.* (*банкка һ. б.*) акча салу, акча кертү

tevek *и.* виноград үрентесе

tevekkel *с.* тәвәккәл

tevekkeli *с.* бушка, юкка гына

tevkif *и.* туктату, тоту; тоткынлау

teyel *и.* типчү, типчеп тегү

teyelli *с.* типчүле, типчелгән

teyemmüm *и. дини.* сусыз җирдә ком белән тәһарәт алу
teyp *и.* 1) магнитофон; 2) (*типографиядә*) литера, хәреф
teyze *и.* түти (*түтәй*), балтүти (*әнинең кыз кардәше*)
teyzezade *и.* тумачи (*әнинең кыз кардәшенең баласы*)
tez I *рәв.* тиз; тиз генә □ **tez canlı** җитез; **tez elden** тиз кулдан
tez II *и.* 1) диссертация; 2) тезис
tezahürat *и.* күргәзмә
tezat *и.* капма-каршылык; эчке каршылык
tezatlı *с.* каршылыклы
tezek *и.* 1) коры тирес; 2) кизәк, тирес-тизәктән ягулык итеп әзерләнгән кирпеч
tezekli *с.* 1) тиресле; 2) кизәкле
tezene *и.* кыллы музыка уен коралының чирткече, медиатор
tezgâh *и.* 1) (*кибеттә һ. б.*) сатучы өстәле; 2) һөнәрченең эш өстәле; 3) станок, урдын
tezgâhlamak *ф.* 1) туку урдынын тукуга әзерләп кую, күшәләү; 2) эш урынын әзерләү
tezgâhtar *и.* сату өстәле артында (урдында, станок янында) торып эшләүче
tezhip *и. сир.* путаллау, бизәү
tezhipçi *и.* путаллап бизәүче
tezkere *и.* 1) *к.:* **tezkire**; 2) кечкенә язу, записка
tezkire *и.* 1) искәртү кәгазе, хәбәрнамә; 2) армиядә булып гаскәри хезмәтне тутырганлык турында бирелгән рәсми кәгазь, белешмә; 3) истәлекләр, автобиографик әсәр, мемуарлар; тәзкирә *иск.,* 4) табибның хасталыга (авыруга) инструкциясе
tezlemek *ф.* тизләү, тизләтү
tezleşmek *ф.* тизләнү
tezli *с.* 1) диссертацияле; 2) тезислы, билгеле бер фикерле
tezlik *и.* тизлек
tıbben *рәв.* медицина гыйлеменә карап, медицина гыйлемемчә
tıbbî *с.* медицинага бәйләнешле
tıbbiye *и.* медицина факультеты; медицина уку йорты
tıbbiyeli *и.* медик студент
tıfıl *и.* бәби, нарасый
tığ I *и.* 1) бәйләм инәсе; 2) без; 3) тишкеч, уймыр
tığ *и.* туры кылыч
tık *иярт.* тык (*төртелү тавышы*)
tıkmak *ф.* тыгу, тыгызлау, дыңгычлау
tıkamak *ф.* тыгын тыгу, тыгынчыклау
tıkabasa *рәв.* төеп тутырып, төйгечләп
tıkaç *и.* тыккыч, бөке
tıkaçlamak *ф.* тыккычлау, бөкеләү
tıkaçlı *с.* бөкеле
tıkaçsız *с.* бөкесез
tıkalı *с.* тыгылган, бөялгән
tıkanık *с.* тыгылган, үзенә тыгынчык тыгылган
tıkılmak *ф.* тыгылу
tıkım *и.* кабым, авызга сыярлык ризык кисәге, бер кабым ризык
tıkır *иярт.* тыкыр; **tıkır tıkır** тыкыр-тыкыр
tıkırdamak *ф.* тыкырдау
tıkırdatmak *ф.* тыкырдату
tıkırtı *и.* тыкырдау авазы
tıkışık *с.* тыгын, кысык

tıkışıklık *и.* тыгынлык, кысыклык
tıkız *с.* 1) тыгыз; 2) тулган, тулынкы
tıkızlaşmak *ф.* тыгызлану
tıkızlık *и.* тыгызлык
tıklatmak *ф.* тык иттерү (итү)
tıklım tıklım *рәв.* шыгрым
tıknaz *с.* тулымса, тумпа
tıknazlık *и.* тулымсалык, тумпалык
tıksırmak *ф.* авыз ачмыйча ютәлләү (йөткерү)
tıksırık *и.* авыз ачмыйча ютәлләү (йөткерү) авазы
tılsım *и.* тылсым
tılsımlı *с.* тылсымлы
tımar I *и.* 1) *иск.* яраларны дәвалау; 2) бакча һ. б. карау; урман чистарту; 3) атны чистарту
tımar *и. тар.* урта гасырларда гаскәри һ. б. төрле дәүләт хезмәтен үтәү шарты белән бирелә торган җир кишәрлеге
tımarcı *и.* 1) яра төзәтүче; 2) бакча багучы, урман чистартучы
tımarhane *и.* психик авырулар хастаханәсе
tımarhanelik *с.* психик авыру белән авыручы
tımarlı *с.* тәрбияле, чистартылган, каралган
tınmak *ф.* 1) игътибар итү; 2) аваз бирү
tıngır *иярт.* дыңгыр; **tıngır tıngır** дыңгыр-дыңгыр
tıngırdamak *ф.* дыңгырдау
tıngırtı *и.* дыңгырдау авазы
tını *и. муз.* тембр, тон
tınlamak *ф.* чыңлау, яңгырау
tınmaz *с.* реакциясез, берничек тә җавап бирми торган
tınnet *и.* аваз бирү; чыңлау
tıp *и.* медицина, тыйп
tıpa, **tapa** *и.* пластырь, тефтә
tıpalamak *ф.* пластырь ябу, тефтәләү
tıpalı *с.* пластырьле, тефтәле
tıpasız *с.* пластырьсыз, пластырь ябылмаган
tıpatıp *рәв.* бөтенләй, тәмамән
tıpır tıpır *иярт.* тыпыр-тыпыр, лепер-лепер
tıpırtı *и.* лепердек авазы; тыпылдау тавышы
tıpış tıpış *иярт.* тып-тып (*кыска адымнар белән кызу-кызу йөрү*)
tıpı tıpına *рәв.* нәкъ, төп-төгәл
tıpkı *рәв.* нәкъ; тамам
tıp tıp *иярт.* тып-тып, дөп-дөп
tırak *иярт.* тыкырт, шатырт
tıraş *и.* 1) чәч алу һәм сакал-мыекны кыру эшә; 2) тигезләп юну, ышкылау; 3) *күч. сөйл.* ялыктыргыч озын сүз □ **tıraş bıçağı** чәч алу өчен пәке, бритва; **tıraş etmek** чәч алу яки сакал-мыек кыру эшен башкару; **tıraş olmak** чәч алдыру яки сакал-мыек кырдыру; **tıraş gelmek** чәч яки сакал-мыек җитү
tıraşçı *и. күч.* сүзе белән ялыктыручы; күпсүзле кеше
tıraşlamak *ф.* 1) чәч алу һәм сакал-мыекны китәрү; 2) юнып тигезләү, ышкылау; 3) *күч.* бик озак сөйләү, сүзе белән ялыктыру
tıraşlı *с.* 1) чәчен алдырган; сакал-мыегын кырдырган (китәргән); 2) юнылган, юнып тигезләнгән
tıraşsız *с.* 1) чәч-сакалы җитү; 2) юнылмаган, юнып тигезләнмәгән
tırhallı *с.* беркөе, үзгәрешсез

tırıl *с.* 1) ялангач; 2) ярлы
tırıllamak *ф.* ярлылану, ялангачлану
tırınk *иярт.* чылтыр, чылтырт
tırıs *и.* юртакпау
tırkaz *и.* ишек (капка h. б. да) эшермә бик
tırkazlamak *ф.* эшергечләп бикләү
tırmamak *ф.* тырнау, тырмау
tırmalamak *ф.* тырнау, тырнаклау
tırmalanmak *ф.* тырналу
tırmanmak *ф.* 1) тырману, тырнану; тырнашу; 2) *күч.* көчәю, арту
tırmanıcı *с.* тырнагым, тырный торган (*үсемлек*)
tırmaşmak *ф.* тырмашу; тырнашу
tırmık *и.* 1) тырнак эзе; 2) тырмачык, кул тырмасы
tırmılanmak *ф.* тырналу
tırnak *и.* 1) тырнак; 2) (*төрле җайланмаларда*) тырнак, тырнакча, тырнакчык, эләктергеч ◊ **tırnak göstermek** тырнак күрсәтү; **tırnak kadar** тырнак кадәр; **tırnak sürüştürmek** гауганы кузгату; **tırnakı olamamak** (*кемнең, нәрсәнең*) тырнагына да тормау
tırnakçı *и. с.* кемнең дә булса акчасын әкренләп үзләштерүче
tırnaklamak *ф.* 1) тырнау, төрлечә тырнау; 2) тырнаклау, тырнакка эләктерү (*мәс., ерткыч кош тур.*)
tırnaklı *с.* тырнаклы
tırnaklık *и.* 1) эләктергеч; 2) ату коралының көпшәсендәге махсус кирт, прицел
tırnaksı *с.* тырнаксыман
tırpan *и.* чалгы, чапкыч ◊ **tırpan atmak** кырып ташлау (*мәс., дошманны*)
tırpana *и. зоол.* озын гәүдәле балык тере
tırpancı *и.* чалгычы; печәнче
tırpanlamak *ф.* 1) чалгы белән чабу, чапкычлау; 2) *күч.* кыру, кырып салу
tırtık *и.* кытыр, чый, чыенты; билгеле бер өлектәге кисү (тырнау, киртү) эзе
tırtıklamak *ф.* чәлдерү, чәлү
tırtıklı *с.* кытырлы, кытыршы; чыентылы; киртле
tırtıl I *и.* 1) чимай (җимай), шаблон; 2) танк чылбыры, гусеница; 3) тешләч кырый, тешле-тешле чит, сырлы чит, сырлы бизәк
tırtıl *и. зоол.* карышлавык (*бөҗәк корты*)
tırtıllı *с.* тешләч, тешле-тешле
tırtılsı *с.* сырлы бизәксыман
tırtır *и. зоол.* мыеклач (*зарарлы бөҗәк төре*)
tıs *иярт.* ысс (*ысылдау авазы*)
tıslamak *ф.* 1) ысылдау; 2) эһелдәү
tıynet *и.* 1) холык, табигать; 2) кыяфәт, килбәт
tıynetsiz *и.* килбәтсез, рәтсез
ti *и.* тантаналы быргы авазы
ticaret *и.* тиҗарәт, коммерция; сәүдә эшчәнл**ere** □ **ticaret filosu** сәүдә флоты; **bavul ticareti** *сөйл.* вак сәүдә, ваклап ташып сәүдә итү
ticaretgâh *и.* сәүдә йорты; сәүдә урыны, базар
ticarethane *и.* сәүдә йорты, зур магазин h. б. ш.
ticarî *с.* тиҗари, коммерциягә бәйләнешле
tifdruk *и.* китап басу техникасы (*бер төре*)
tifo *и. мед.* тиф, корсак тифе
tiftik 1. *и.* 1) дебет; кәҗә мамыгы; 2) йомшак сү*с.* 2. *с.* дебет; кәҗә мамыгыннан бәйләнгән
tiftiklenmek *ф.* сүсәрү

tifüs *и. мед.* тиф, тимгелле тиф
tik *и.* тик, тартышу, тарту
tik ağacı *и. бот.* тик (*агачы*)
tike *и.* кечкенә телем; өлеш
tikel 1) *с.* өлешле; 2) *рәв.* өлешчә
tiksinmek *ф.* җирәнү, җиксенү
tiksindirmek *ф.* җирәндерү
tiksindirici *с.* җирәндергеч, җирәнгеч
tik tak *иярт.* тек-тек; тик-так (*сәгать турында*)
tilki *и.* 1) *зоол.* төлке; 2) *күч.* хәйләкәр һәм елгыр кеше, төлке
tilkileşmek *ф. күч.* төлкеләнү
tilkilik *и. күч.* төлкелек
tim *и.* отряд (*гаскәрдә*)
timbal *и.* тимбал, барабан төре
timsah *и. зоол.* тимсах, крокодил
tiner *и.* буяу сыеклаткыч
tinsel *с. неол.* рухи; әхлакый
tinselcilik *и.* идеализм
tin tin *рәв.* тавыш-тынсыз
tip *и.* тип; *aynı tipte* бер типта
tipi, **tıpı** *и.* кар бураны
tipik *с.* типик
tipilemek *ф.* буранлау
tipleme *и.* әдәби (сәнгати) типта чагылдыру
tipografi *и.* типография
tipoloji *и.* кешеләр типологиясе
tiraj *и.* тираж
tiramola *и.* җилкәннәрне җил көченә карап көйләү
tiran *и.* тиран
tirat *и.* тирада, озын һәм тәэсирле сөйләм
tire I *и.* юан мамык җеп
tire II *и.* тире, сызык
tirfil *и. бот.* кыргый тукранбаш, клевер
tirfillenmek *ф.* тузу, ышкылып тузу
tirhandil *и. диңг.* жилкәнле-ишкәкле көймә төре
tirildemek *ф.* дерелдәү
tirit *и.* 1) кыздырылган икмәк кисәкләрен ит шулпасына салып хәзерләнгән ризык; 2) *күч.* карый, бик картайган кеше
tirittenmek *ф.* бик нык картаю
tiriz *и.* тар кайма
tiroit *и. анат.* калкан бизе
tirpit, **tirpidin** *и.* кечерәк китмән
tirsi *и. зоол.* хамсаның бер төре
tirşe *и.* зәңгәрсу яшел төс
tirşeleşmek *ф.* зәңгәрсу яшелләнү
tirşemsi *с.* зәңгәрсу яшелгә тартым
tir tir *иярт.* дер-дер
tiryak *и.* 1) *иск.* тирьяк, агу кайтаргыч катнашма; 2) тирьяк, наркотик
tişört *и.* кыска җиңле спортив күлмәк, футболка
titan, **titanyum** *и.* титан (*химик элемент һәм шуның эретмәсе*)
titiz *с.* 1) һәрвакыт ризасыз, вакчыл; бөртекләүчән; 2) чиктән тыш чисталыкка омтылучан; 3) ярсынучан; үпкәчел

titizce *рәв.* аеруча тырышып
titizlenmek *ф.* вакчыллану, артык таләпчәнләнү
titizlik *и.* вакчыллык, артык таләпчәнлек; җиренә җиткереп эшләү
titremek *ф.* тетрәү, дерелдәү
titrek *с.* дерелдек, тетрәп торган
titrekleşmek *ф.* дерелдәү, тетрәнү
titretmek *ф.* тетрәтү, дерелдәтү
tiz *с.* нечкә һәм кискен (*аваз*)
tizleşmek *ф.* (*аваз*) нечкәрү һәм кискенләшү
tizlik *и.* аваз нечкәлеге
tohum *и.* 1) орлык; 2) токым; 3) *сөйл.* мәни
tohumcu *и.* чәчүлек орлык хәзерләп сатучы
tohumlamak *ф.* аталандыру
tohumlanmak *ф.* аталану
tohumlu *и.* 1) орлыклы; 2) орлыктан үрчи торган
tohumluk *и.* орлыклык
tok *с.* 1) тук; 2) тыгыз тукылган; 3) калын (*тавыш тур.*); 4) *күч.* уңышка ирешкән
toka I *и.* 1) ает; 2) төке (*брошка*)
toka II *и.* 1) кул кысышу; 2) (*бокалларны*) чәкештерү
tokaç *и.* кер тукмагы, бәләк
tokaçlamak *ф.* бәләкләү
tokalaşmak *ф.* кул кысышу
tokalı *и.* 1) аеллы; 2) төкеле
tokat I *и.* чабып җибәрү, сугып җибәрү, яңаклау (*күренеше*)
tokat II *и. сөйл.* каралты-кура
tokatçı *и. күч.* болгатучы
tokatlamak *ф.* чабып җибәрү, яңаклау
tokgözlü *с.* киң күңелле, ачкүз түгел
toklu *и.* бер яшьлек бәти, туклы *диал.*
tokluk *и.* туклык
tokmak *и.* тукмак
tokmakbaş *и. зоол.* тукмакбаш, кыялы яр буенда яши торган диңгез балыгы
tokmaklamak *ф.* тукмаклау
toksikolog *и.* токсиколог
toksikoloji *и.* токсикология
toksikoman *и.* токсикоман
toksin *и.* токсин, организм эчендә барлыкка килгән агу (зәһәр)
tok sözlü *с.* чиктән тыш туры сүзле
tokurdamak *ф.* (*су*) бүлкелдәү
tokuşmak *ф.* 1) бәрдерү; 2) бәрелешү
tokuz *с.* калын һәм тыгыз (*тукыма*)
tokyo *и. неол.* (*Япониядә эшләнгән*) ачык башмак
tol *и.* 1) яссы таш; шундый ташлардан ясалган корылма (*өй, япма, амбар*); 2) кечкенә өй, алачык; 3) кечкенә тау авылы
tolerans *и.* толерантлык, түземлелек, хәерхаһлы булу
tolga *и.* тимер башлык, каска
tolgalı *с.* башына каска кигән, тулгалы
tolgasız *с.* тулгасыз
tomak *и.* агач туп; агач күсәк
tomar *и.* торба рәвешле төргәк, рулон
tombak 1. *и.* томпак (*бакыр белән цинк кушмасы*). 2. *с.* томпактан эшләнгән
tombala *и.* лото (*уены*)

tombalacı *и.* лоточы
tombalak с, юантык һәм тәбәнәк (*кеше*)
tombaz *и.* яссы төпле елга көймәсе
tombul *с. к:.* **tombalak**
tombullaşmak *ф.* юантыклану
tombulluk *и.* юантыклык
tomruk *и.* 1) агач тумырка; бүрәнә; 2) эшкәртелмәгән таш
tomurcuk *и.* 1) үсенте; 2) чәчәк бөресе
ton I *и.* тонна
ton *и.* тональлек
tonga *и. сөйл.* хәйлә-мәкер
tonilâto *и.* корабның ничә тонна күтәрүчәнлеге
tonluk *с.* (*билгеле бер сандагы*) тонналы (тонналык)
tonoz *и.* таш гөмбәз
tonton *и. сир.* ягымлы кеше
top *и. төрле мәгъ.* туп (*йомарлак*; *төргәк, рулон*; *ату коралы*; *көтү тупламы*; *тыгыз тупланган төркем, груһ*) ◊ **top atmak** каты гына ялгышу, төпкә утыру
topaç *и.* 1) бөтерчек; 2) тубал; 3) нәрсәнең дә булса тупсыман очы (яисә тоткасы, чыгынтысы һ. б.)
topak *и.* 1) әвәләнгән камыр кисәге; 2) йомарлак, йомарлам; 3) терескән (*хайваннарның арт аякларыңдагы тез чыгынтысы*); 4) *диал.* колба, шешә, графин һ. б.
topaklamak *ф.* йомарлау, йомарлаклау
topal *с. и.* аксак
topalak *и. бот.* яфрагыннан яшел буяу ясала торган бер үсемлек
topallamak *ф.* аксаклау
topallanmak *ф.* аксау
topallık *и.* аксаклык
toparlamak *ф.* туплау
toparlacık *с.* түп-түгәрәк, йоп-йомры
toparlak *и. с.* йомарлак, тупарлак *диал.*
toparlanış *и.* тупланыш, тупарланыш
toparlanmak *ф.* туплану
topçu *и.* тупчы, артиллерист
topla *и.* өч җәпле сәнәк
toplamak *ф.* туплау, берләштерү; җыю
toplaç *и.* коллектор
toplam *и. мат.* туплам
toplanık *с.* тупланган, җыелган
toplantı *и.* җыелыш
toplardamar *и. анат.* вена
toplaşmak *ф.* 1) туплану; 2) туп хәленә килү
toplatmak *ф.* туплату
toplu *с.* 1) туплы, үзенең (үзендә) тубы булган; 2) туплы, тупланган хәлдәге
topluca 1. *рәв.* тупланып. 2. *с.* тулымса
topluçalışı *и. неол.* семинар
toplugörüşme *и. неол.* конференция
topluluk *и.* 1) туплылык; 2) җыен; җәмгыять
toplum *и.* 1) җәмгыять; ил-көн; 2) җыелыш; 3) коллектив
toplumbilim *и.* җәмгыять белеме
toplumbilimsel *с.* җәмгыять белеменә бәйле
toplumcu 1. *и.* җәмәгатьче. 2. *с.* җәмәгатьчел

toplumdaş *и.* җәмгыятьтәш
toplumdışı *с.* җәмгыятьтән тыш
toplumlararası *с.* җәмгыятьара
toplumlaşmak *ф.* җәмгыятьләшү
toplumsal *с.* җәмгыятькә багланышлы; иҗтимагый
toplusözleşme *и.* коллектив шартнамә
toplutaşıma *и.* иҗтимагый транспорт
topograf *и.* топограф
topografya *и.* топография
topoloji *и.* топология
toprak *и.* 1) туфрак, балчык; 2) җир, территория, өлкә; 3) нигез, аяк баскан җир
toprakaltı *и. с.* җир асты
toprakbilimi *и.* туфрак гыйлеме (белеме)
toprakbilimci *и.* туфрак белгече
toprakboya *и.* мәте буяу
topraklamak *ф.* 1) туфрак (балчык) белән күмү; 2) җирлекләү
topraklandırmak *ф.* җир бирү
topraklı *с.* 1) туфраклы; 2) җирле, җире булган (*кеше*)
toprakrengi *и. с.* туфрак төсе, туфрак төсендәге
topraksız *с.* туфраксыз; җирсез
toptan 1. *рәв*. бергәләшеп, күмәк, күмәкләшеп, тупланып. 2. *с.* күмәртәле; күмәртәләп
toptancı *и.* күмәртәче, күмәртәләп сәүдә итүче
topuk *и. анат.* 1) тубык, тез күмәче; 2) ашык, тубын *диал.*; 3) үкчә
topukdemiri *и.*1) капка тупсасы; 2) күгән ыргагы
topuklu *с.* 1) тубыклы; 2) биек үкчәле (*туфли һ. б.*)
topuksuz *с.* 1) тубыксыз; 2) үкчәсез (*туфли һ. б.*)
topur *и.* кайбер чикләвекләрнең тышкы яшел кабыгы
toput *и.* түпрә, түп (*төпкә утырган чүп, шама*)
topuz *и.* 1) тимер сугыш чукмары; 2) тупсыман, шарсыман нәрсә
topuzlu *с.* 1) тимер чукмарлы; 2) шарсыман
topyekûn рәв., *с.* гомумән
tor I 1. *и.* тур (*киек тоту өчен челтәр*). 2. *с.* Челтәрсыман, челтәрле
tor II *с.* кыргый; чи
toraman *с.* эре гәүдәле, әре сөякле
torba *и.* 1) торба (*ашатканда атның муенына асыла*); 2) *анат.* умал, күкәйлек, йомырка капчыгы
torbalamak *ф.* 1) торбага (*ат азыгын*) салу; 2) торба кебек итү
torik *и. зоол.* торик (*диңгез балыгы төре*)
torluk *и.* кыргыйлык, тупаслык
torna *и.* кыргыч чар, станок (*урдың токарь станогы*)
tornacı *и.* урдынчы (*станокчы*)
tornalamak *ф.* урдында (*станокта*) эшкәртү
tornavida *и.* гайка боргыч
torpido *и.* торпедалы катер
torpil *и.* 1) торпеда; 2) *күч.* яклаучы, таяныч, терәк
torpilbalığı *и. зоол.* торпеда балык
torpillemek *ф.* торпедалау
torpilli *с.* торпедалы
tortop *с.* йоп-йомры
tortu *и.* 1) турта, төпкә утырган масса, түп; 2) *күч.* калдык
tortul *с.* 1) *зоол.* су төбендәге хайваннар, бентос; 2) *геол.* утырма катлам

tortulanmak *ф.* турталану; төпкә утыру
tortulu *с.* турталы; утырмалы
tortusuz *с.* туртасыз; утырмасыз
torum *и. сөйл.* дөя баласы
torun *и.* онык, торын
tos *и.* сөзү
tosbağa *и. зоол.* ташбака
toslamak *ф.* сөзү
toslaşmak *ф.* сөзешү, текәшү
tost *и.* тост, майлап кыздырылган ипи телеме, гренка
tostoparlak *с.* йоп-йомарлак
tosun *и.* 1) печтерелгән башмак үгез; 2) тап-таза (сәламәт) егет
tosuncuk *и.* гадәттән тыш эре туган бәби
total *с.* тоталь
totalitarizm *и.* тоталитаризм
toy I яшьлеге сәбәпле булдыксыз
toy II *и. иск.* туй, мәҗлес
toygar *и. зоол.* тургай
toynak *и.* тояк
toynaklılar *и. зоол.* тояклылар
toz 1. *и.* 1) тузан; 2) порошок, порак. 2. *с.* тузансыл, тузгыл, порошоклы □ **toz koparmak** тузан кубару; **toz şeker** шикәр комы ◊ **tozdan dumandan ferman okunmamak** берни күренми, берни аңлашылмый торган тәртипсез җир
tozamak *ф.* тузанлану, тузу
tozan 1. *и.* 1) тузан бөртеге, тузанак. 2. *с.* тузанлы
tozanmak *ф.* тузыну, тузгылу
tozarmak *ф.* тузу, тузанга әверелү
tozboya *и.* порошок буяу
tozlamak *ф.* тузанлау
tozlu *с.* тузанлы
tozluk *и.* 1) тузанлык (*тузаннан саклану чарасы*); 2) тузанлылык
tozpembe *с. и.* җете алсу (*төс*)
tozsabun *и.* порошоклы сабын
tozumak *ф.* тузан булып күтәрелү
tozuntu *и.* күтәрелгән тузан, тузынты *диал.*
tozutmak *ф.* тузгыту
töhmet 1. *и.* яла, әләк, төхмәт *иск.* 2. *с.* инсафсыз, намуссыз (*кеше*)
töhmetti *с.* ялалы, әләкле
töhmetsiz *с.* яласыз, әләксез
tökezmek *ф. к.:* **tökezlemek**
tökezlemek *ф.* сөрлегү
tökezlenmek *ф.* сөрлегеп китү
tömbeki *и.* тәмәкенең бер төре
tömbekici *и.* тәмәкече (*тәмәке тартучы*)
töre *и.* әдәп-инсаф кагыйдәләре, түрә *иск.,* юсын *иск.*
törebilim *и.* әхлак гыйлеме
töreci *и.* 1) түрәче, судья; 2) әхлакчы
törecilik *и.* 1) түрәчелек; 2) әхлакчылык
töredışı *с. и.* әхлактан тыш, әхлаксыз рәвештә
töredışıcılık *и. фәлс.* әхлаксызлык, инсафсызлык
törel *с.* әхлакка бәйләнешле
töreli *с.* 1) әхлаклы, инсафлы; 2) законлы, заңлы *иск.*

tören *и.* тантана, тантаналы җыен; мәҗлес; йола мәҗлесе
törenli *и.* тантаналы
törensel *с.* рәсми тантанага бәйләнешле
törpü *и.* терпе, агач игәве
törpülemek *ф.* терпеләү
tös *ы.* артка! (*атны чигендерү ымлыгы*)
töskürmek *ф.* артка чигенү
töskürtmek *ф.* артка чигендерү
töskürü *рәв. сөйл.* чигенә-чигенә, чигенеп-чигенеп
tövbe *и.* тәүбә
töz *и.* 1) асыл, иң кыйммәтле өлеш; 2) *фәлс.* бөтен барлыкның күзгә күренми торган асылы, түз *диал.*
tözcülük *и.* күренмәс-беленмәс нигезгә (түзгә) ышану
tözel *с.* түз белән баглы, түзгә бәйләнешле
trafik *и.* 1) олы юл, трасса, тракт; 2) юллардагы хәрәкәт; 3) *күч.* эшчәнлек һәм аралашу активлыгы
trafikçi *и.* олы юл полициясе
trafo *и. сөйл.* трасформатор
tragedya *и.* (*тормыштагы*) трагедия, фаҗига
trahom *и. мед.* трахома
trajedi *и.* (*театраль*) трагедия
trajik *с.* трагик
trajikomedi *и.* трагикомедия
trake *и. мед. анат.* трахея
trakeliler *и. зоол.* трахеялелар (*бөҗәкләр, үрмәкүчләр һ. б.*)
traktör *и.* трактор
traktörcü *и.* тракторчы
trampa *и.* бартер, бартерлы товар алмашу
trampacı *и.* бартерчы
trampete *и.* барабан, бәләкәйрәк барабан
tramplen *и.* трамплин
tramvay *и.* трамвай
transandantal *с. фәлс.* трансценденталь (*формасы бар, эчтәлеге билгесез*)
transfer *и.* 1) трансфер, йөкләрне махсус рәвештә күчерү; 2) финанс хокукларын күчерү-тапшыру; 3) спортчының бер спортив оешмадан (*клубтан*) икенчесенә китүе (*"сатылуы"*)
transformasyon *и.* трансформация
transformatör *и.* трансформатор
transfüzyon *и.* трансфузия, кан күчертү
transistor *с.* транзистор
transit *и.* 1) транзит (*транспорт үзәгендә бер транспорт чарасыннан икенчесенә утырып юл йөрү*); 2) чикләрдә махсус тикшерелмичә юл үтү; 3) (*машинада һ. б. ш.*) юл кагыйдәләрен бозып (*тиешле җирдә тукталмастан*) үту
transkripsiyon *и.* транскрипция
transport *и.* транспорт
tranş *и.* (*ит буларак*) сыер боты
trapez *и.* (*гимнастикада*) трапеция
trapezci *и.* трапецияче гимнаст
trapeze *и.* трапеза, тәгамьләнү
travers *и.* шпал
traverten *и.* известьле утырма
travmatoloji *и.* травматология

tren *и.* поезд ◊ **treni kaçırmak** форсатны кулдан ычкындыру
trençkot *и.* эчлекле плащ
treyler *и.* трейлер, озын кызаулы яисә озын арбалы автомашина
tribün *и.* трибуна
trigonometri *и.* тригонометрия
triko *и.* трико (*бәйләмле тукыма*)
trikotaj *и.* трикотаж
trilyon *и.* триллион
tripleks *с.* өчкат, өч катлы
triportör *и.* өч тәгәрмәчле автомашина
trişin *и. зоол.* трихина (*яман суалчан*)
trok *и.* алмашу, товар алмашу
trol *и.* трал
troleybüs *и.* троллейбус
tromp *и. архит.* почмак гөмбәз
tropika *и.* 1) тропика, тропик параллельләрнең берсе; 2) ике тропика арасы, тропиклар
tropikal *с.* тропик, тропик өлкәгә хас
tropizm *и.* тропизм, организмнарның җылы һәм эссе тәэсирендә торышларын үзгәртүе
troposfer *и.* тропосфера
trotuar *и.* тротуар
tröst *и.* трест (*экономик берләшмәнең бер төре*)
trup *и.* (*театраль*) труппа
truvakar 1. *и.* кыска пәлтә. 2. *с.* кыска җиңле
trük *и.* (*кинода һ. б.*) трюк
tu *ы.* тфү! хәерсез!
tuval *и.* майлы буяу белән рәсем ясау өчен чәпе (*тупас тукыма*)
tuvalet *и.* 1) *төрле мәгъ.* туалет; 2) әҗәтханә □ **tuvalet ispirtosu** дәвалауда (чистартуда) кулланыла торган саф спирт
tuba *и. миф.* (*җәннәттәге*) тубый агачы
túba *и.* бырганың бер тере
tufan *и. төрле мәгъ.* туфан
tufeylî *и. с.* 1) тофәйли, кеше исәбенә көн күрүче; 2) *биол.* паразит
tugay *и.* хәрби бригада
tuğ *и.* баш киеменә беркетелгән каурый, чук
tuğamiral *и.* контр-адмирал
tuğbay *и.* (*гаскәри*) капитан
tuğgeneral *и.* генерал-майор
tuğla *и.* 1) яндырылган кирпеч; туңка; 2) гомумән кирпеч □ **tuğla harmanı** кирпеч заводы
tuğlacı *и.* кирпечче, кирпеч яндыручы
tuğra *и.* 1) тугра, мөһер (*элекке төрки хөкемдарларның нәселдән килгән пичәте*); 2) тәңкәнең рәсемле ягы (*күн ягы*) □ **tuğra çekmek** мөһер басу
tuğrakeş *и. тар.* (*Госманлы солтаннары сараенда*) мөһер басучы
tuğralı *с.* 1) мөһерле; 2) рәсемле
tuğyan *и.* ташкын, ташу
tuh *ы.* тфү! хәерсез!
tuhaf *с.* 1) сәер; 2) көлкеле, мәзәк; 3) гаҗәеп; 4) кыргый кыланышлы □ **tuhaf olmak** аптырап калу
tuhafiye *и.* галантерея (*галантерея*) товарлары
tuhaflaşmak *ф.* сәерләшү, сәерләнү

tuhaflık *и.* сәерлек tulûat *и.* импровизация
tulûatçı *и.* артист-импровизатор
tuluk *и.* толык, ток (*хайваннан бетен килеш салдырылган тире һәм шуннан ясалган капчык*)
tulum *и.* 1) *к:* **tuluk**; 2) куш-кубыз, шубыр (*һава капчыгы ярдәмендә уйнатыла торган тынлы музыка әсбабы*); 3) комбинезон; 4) *сир. күч.* тулымса кеше; □ **tulum çıkarmak** 1) хайван тиресен ярмыйча салдыру; 2) *күч.* теләгәнен тулысынча булдыру
tulumba *и.* насос, пыргы
tulumcuk *и.* колак камерасы
tulun *и.* елгадагы зур таш
tulup *и.* тетелгән йон яисә мамык
tumağı *и.* томау
tuman *и. сөйл.* чалбар
tumba *и.* баштүбән килү; башта тору
tumbadız *с. и. сөйл.* кыска буйлы һәм юан (*кеше*)
tumşuk *и.* (*карчыга томшыгы кебек*) бөкре томшык
tumturak *и.* 1) шау-шулы тантана; 2) күперенке (купай) сүзләр
tun *и. сөйл.* караңгы почмак; яшертен урын
tunç *и.* точ, бронза
tunçlamak *ф.* 1) точ белән каплау; 2) точ төсенә кертү
tunçlaşmak *ф.* точ төсенә керү
tuçlaştırmak *ф.* точ (*бронза*) һәйкәл ясау (кою)
tundra *и.* тундра
tur I *и.* 1) тур, ил гизү, әйләнеп сәяхәт итү; 2) тур, спорт ярышларының бер тапкыры
tur II *и. зоол.* тур (*кәҗәсыман тау хайваны*)
tura *и.* 1) үрелгән киләп; борыт, үрмә, ишмә; 2) уенда кулланыла торган төенле тастымал
turaç *и. зоол.* турач (*тавыксыман бер кош төре*)
turalamak *ф.* 1) киләп үрү; 2) төенле тастымал белән сугу
turba *и.* торф, кәлтәү *диал.*
turbalık *и.* торфлык
turfalamak *ф.* санга сукмау
turfanda *и.* 1) беренче булып өлгерә торган җиләк-җимеш (яшелчә); 2) *күч.* яңа гына пәйда булган нәрсә, яңалык
turfe *с.* сәер кыланышлы, гаҗәп тупас
turgay *и.* тургай
turist *и.* турист
turistik *с.* туристик
turizm *и.* туризм
turna *и. зоол.* торна ◊ **turna katarı** бер-бер артлы тезелеп бару рәвеше (*очып барган торналар төркеме шикелле*)
turnagagası *и. бот.* 1) торна борчагы; 2) яран гөле
turnageçidi *и.* язгы көчле җил
turnagiller *и. зоол.* торнасыманнар
turne *и.* турне; чит илләрдә йөреп кайту
turnike *и.* 1) турникет, әйләнмәле ишек; 2) кешеләрне берәмләп кертә торган (*мәс., метродагы*) җайланма
turno *и.* бер генә тәгәрмәчле чыгыр
turnusol *и.* зәңгәр буяу төре
turnuva *и.* турнир

turp *и.* торма; ачы торма
turpgiller *и. бот.* тормасыманнар
turşu 1. *и.* 1) тозланган яшелчә яисә җимеш. 2. *с.* тозланган, әчетелгән □ **turşu kurmak** тозларга кую; **turşu olmak** әчү ◊ **turşu gibi olmak** (**turşu çıkmak**, **turşuya dönmek**) хәлдән таю
turşucu *и.* тозланган яшелчә-җимеш хәзерләүче яисә сатучы
turşuculuk *и.* яшелчә h. б. тозлау эше
turşulaşmak *ф.* 1) тозлану; 2) әчү, әчешү
turşuluk *и.* 1) тозланганлык, тозланыш; 2) әчегәнлек
turşumak *ф.* тозлану; әчү, әчешү
turta *и. кулин.* торт
turuncu *с.* саргылт кызыл, апельсин төсендәге
turunç *и.* нарынҗа (*апельсинның бер теле*)
tuş *и.* 1) *төрле мәгъ.* туш; 2) клавиш, төймә бармакча; 3) (*керештә*) туше; 4) тушь; 5) тоташ бер төскә буялган төш □ **tuş oynamak** *муз.* туш уйнау
tuşlamak *ф.* клавишка (төймәгә) басу
tutmak *ф.* 1) *төрле мәгъ.* тоту; 2) каплау, каплап алу; 3) куәтләү, ярдәм итү; яклау, яклашу; 4) ярашу, килешү; ипле булу; 5) (*белән*) шөгыльләнү; 6) барып җитү, ирешү; барып тию; 7) (*дип*) исәпләү; 8) тотыну, керешү; 9) авыруга, чиргә сабыштыру ◊ **tut kelin perçeminden** тотарсың койрыгын (*берәр кыен, мөшкел мәсьәлә каршысында әйтелә торган суз*); **tuttuğu dal elinde kalmak** тотынган талы өзелү, барча өметләреңдә алдану
tutacak *и.* кухня күпчеге
tutaç *и.* тоткыч, кыскыч
tutak I *и.* 1) тотак, нәрсәнең дә булса тотына (тотыла) торган төше; 2) тоткыч
tutak II *и. тар.* тотык, алдатмау өчен алынган әсир
tutam *и.* тотам
tutamak *и.* 1) тотанак, (*нәрсәнең дә булса*) тота торган җайланмасы; 2) *күч.* таяныч
tutamaksız *с.* тотанаксыз, ышанычсыз
tutamlamak *ф.* тотамлау, бер тотам алу
tutanak *и.* 1) беркетмә; 2) берничә кешенең (күмәклекнең) мөрәҗәгате
tutar *и.* 1) сумма, җәмгы; 2) кемнең дә булса барча килере
tutarak *и.* бума өянәге
tutarlı *с.* тату (яшәү) хәлендәге; ипле
tutarlık *и.* иплелек
tutarlılık *и.* үзара татулык
tutarsız *с.* ипсез; татулыксыз
tutkal *и.* җилем, келәй
tutkallamak *ф.* җилемләү, җилем белән ябыштыру
tutkallı *с.* җилемле; җилемләнгән
tutkalsız *с.* җилемсез
tutku *и.* бик көчле теләк, дәрт
tutkulu *с.* бик көчле теләкле, дәртле
tutkun *и. с.* билгеле бер теләккә (дәрткә) бирелгән
tutma *и.* 1) тоту; 2) ярдәм итү
tutmaç *и.* 1) салмалы аш; 2) *сир.* токмач
tutsak 1. *и.* 1) әсир (*сугыш әсире*); 2) *күч.* (*берәр нәрсәгә яисә кешегә*) бик нык бәйлелек. 2. *с.* комачау
tutsaklık *и.* әсирлек
tutturmak *ф.* 1) *төрле мәгъ.* тоттыру; 2) *сир.* дәвам итү; 3) бәйләү, баглау; 4) ирештерү, җиткерү
tutturmalık *и.* каптырма

tutu *и.* залог (*акча һ. б.*), тоткы *сөйл.*
tutucu *и.* 1) кадимче, консерватор; үзгәртүләргә бик сак караучы; 2) (*кайбер спорт төрләреңдә*) *спортсмен* ярдәмчесе
tutuculuk *и.* консерваторлык, кадимчелек
tutuk *с.* 1) тотлыгучы; 2) кысынкы хәлдәге; 3) параличланган
tutukevi *и.* әсирләр барагы
tutuklamak *ф.* кулга алу
tutuklu *и.* кулга *алынган* кеше, арестант
tutukluluk *и.* арестант булу
tutuksuz *и.* кулга алынмаган (*ләкин хөкем ителгән*)
tutulmak ф. *төрле мәгъ.* тотылу
tutulu *с.* 1) биләнгән, биләүлә, ияле, хуҗалы; 2) залог итеп алынган
tutum *и.* 1) сакчыллык; 2) тотыш
tutumlu *с.* сакчыл
tutumsuz *с.* сакчыллыксыз, исрафчыл
tutunmak *ф.* 1) *төрле мәгъ.* тотыну; 2) урынында калу; 3) *сир.* бәйләнү, тоташу
tuturuk *и. сөйл.* ут кабызу өчен чыбык-чабык
tutuşmak *ф.* 1) *төрле мәгъ.* тотышу; 2) тотыну, керешү; 3) кабыну
tutuşturmak *ф.* 1) кулына тоттыру; 2) кабызу
tuval *и.* рәссамнар өчен грунтланган киндер
tuz *и. төрле мәгъ.* тоз ◊ **tuzla buz** чәлпәрәмә; **tuzu kuru** дарысы коры
tuzak *и. төрле мәгъ.* тозак □ **tuzak kurmak** тозак кору; **tuzağa düşürmek** тозакка төшерү
tuzaklamak *ф.* 1) тозак кору; 2) тозакка төшерү
tuzcu *и.* тозчы, тоз сатучы
tuzla *и.* 1) тоз чыгарыла торган җир; 2) терлекләргә тоз ялату урыны
tuzlamak *ф.* тозлау
tuzlak *и.* тозлак; тозлавык
tuzlanmak *ф.* тозлану
tuzlu *с.* 1) тозлы, тозланган; 2) артык тозлы; 3) бик кыйбат, бәяле
tuzlubalgam *и. мед.* экзема; тире чире
tuzluca *рәв. с.* шактый тозлы
tuzluk *и.* 1) тозлык, тоз савыты; 2) атның күз өстендәге чокырчык, уенты
tuzluluk *и.* тозлылык
tuzsuz *с. төрле мәгъ.* тозсыз
tüberküloz *и.* туберкулез
tüccar *и.* сәүдәгәр
tüccarlık *и.* сәүдәгәрлек
tüf *и. геол.* туф
tüfek *и.* мылтык, винтовка □ **tüfek çatmak** мылтыкларны таганлау (*өчәрләп бер-беренә сөяп кую*)
tükenik *с.* төкәнгән, беткән
tükenmek *ф.* төкәнү, төгәнү; бетү
tükenmez 1. *с.* бетмәс-төкәнмәс. 2. *и.* 1) *күч. сөйл.* йөземнән ясалган бер төр эчемлек; 3) *күч.* авторучка
tükenmezkalem *и.* авторучка
tükenmezlik *и., с.* төкәнмәслек
tüketmek *ф.* 1) төкәндерү (төгәндерү), бетерү; 2) куллану; сарыф итү; 3) көчсезләндерү, хәлен алу
tüketici *и.* 1) кулланучы; 2) *күч.* исраф итүче
tükürmek *ф.* төкерү
tükürük *и.* төкерек

tükürüklemek *ф.* төкерекләү
tül *и.* тюль (*челтәр төре*)
tülbent *и.* 1) чалма; 2) дүлмән, йомшак мамык тукыма
tüm *с.* 1) бөтен, барча, һәммә; 2) *к.:* **tümen**
tümbek *и.* 1) түмгәк; 2) кечкенә түбә, кечерәк кашлак
tümce *и. гр.* җөмлә
tümden *рәв.* бөтенләй
tümdengelim *и. неол.* конкретлаштыру, гомумидән хосусыйга килү
tümel *и.* 1) тулай; 2) гомуми
tümen *и.* 1) *мат.* унмеңлек гаскәр; 2) *сан.* ун мең; 3) дивизия; 4) *күч.* күп кешеле җыен
tümlemek *ф.* җыеп бөтәйтү; тәмамлау
tümleç *и.* 1) җыйгыч; 2) *гр.* тәмамлык
tümlenmek ф. бөтәйтелү; тәмамлану
tümler *с. и. мат.* тутыргыч, бөтенәйткеч
tümsek *и.* 1) кечкенә түбә, кашлак, калкулык; 2) чыгынкы җир
tümsekti *с.* 1) кашлаклы; 2) чыгынкы
tümselmek *ф.* бүлтәю
tünmek *ф.* караңгы төшү
tünaydın *ы.* "хәерле төн!"
tünemek *ф.* 1) төнәү, төн уздыру өчен ботакка һ. б. урынга куну (*кош тур.*); 2) биек урындыкка менеп утыру (*кеше тур.*)
tünek *и.* төнәк; куну өчен (*өйдән читтә*) *туктаган* җир
tüneklemek *ф.* төнәкләү
tünel *и.* туннель
tüp *и.* 1) тюбик, цилиндр формасындагы кечерәк савыт; 2) пробирка
tüplü *с.* тюбикка тутырылган яисә куелган
tüplük *и.* тюбиклар яисә пробиркалар кую җайланмасы
tür *и. төрле мәгъ.* төр
türban *и.* чалма, төрбан
türbe *и.* төрбә, кабер өстендәге ябулы (ишекле) корылма
türbedar *и.* төрбәче, төрбә каравылчысы; мөҗавир
türbedarlık *и.* төрбәчелек; мөҗавирлек
türbin *и.* турбина
türdeş *с. и.* төрдәш
türdeşlik *и.* төрдәшлек
türe *и.* 1) гаделлек; законлылык; 2) хокук, хокукчылык
türemek *ф.* 1) бар булу, барлыкка килү, түрәү *диал.*; 2) *лингв.* (*гадәттә алынма сүзләрдә*) аваз өстәлү; сүз ясалу
türel *с. неол.* хокукый
türetmek *ф.* 1) ясау, барлыкка китерү; 2) *гр.* сүз ясау
türetici *с. и.* 1) ясагыч; 2) сүз ясагыч
türev *и. гр.* ясалма сүз
türeyiş *и.* сүз ясалышы
türk *и.* 1) төрек; 2) төрки, төрки халыкларның берсе һәм шуның бер кешесе
türkbiberi *и.* кызыл борыч
türkçe 1. *и.* төрек теле. 2. *рәв.* төрекчә, төрек телендә
türkçeleşmek *ф.* 1) төрекчәләшү; 2) төркичәләшү
türkçeleştirmek *ф.* 1) төрекчәләштерү; 2) төркичәләштерү
türkmen *и.* төрекмән
türkmence 1. *и.* төрекмән теле. 2. *рәв.* төркмәнчә, төрекмән телендә
türkmeşesi *и. бот.* бөке имәне (*кайрысыннан бөке ясала*)

türkolog *и.* тюрколог
türkoloji *и.* тюркология
turkuvaz *и. с.* яшькелт зәңгәр төс, яшькелт зәңгәр
türkü *и.* халык җыры; кыска җыр □ **türkü çağırmak** (**söylemek**) җыр җырлау; ◊ **türküsünü çağırmak** хушына китәрлек сүз сөйләп исен китәрү
türkücü *и.* җырчы
türkücülük *и.* җырчылык
türkülemek *ф.* җырлау
türküteşmek ф. җырга керү, җырда җырлану
türlü *с.* төрле □ **türlü türlü** төрле-төрле
türüm *и. неол.* 1) барлыкка килү; 2) Алла тарафыннан яратылыш
tüs *и. сир.* чәч бөртеге, кыл, төк
tütmek *ф.* 1) төтәү, тетү *диал.*; 2) буланып (парланып) тору
tütsü *и.* 1) төтәс (*дини мәрасимнәрдә яндырганда хуш ис чыгара торган агач яисә үлән*); 2) ыс, ыслау
tütsülemek *ф.* 1) төтәсләү; 2) ыслау
tütsülü *с.* 1) төтәсле; төтәсләнгән; 2) ысланган
tütsülük *с. и.* төтәслек (*әйбер, матдә*)
tüttürmek *ф.* төтәтү
tütün *и.* 1) тәмәке (*үсемлеге һәм тартыла торганы*); 2) *сир.* төтен
tütünbalığı *и.* 1) *зоол.* ыслана торган балык; 2) ысланган балык
tütüncü *и.* тәмәкече, тәмәке үстерүче яисә сатучы
tütünlemek *ф.* тәмәке сибү (*мәс., үсемлектәге кортларны бетерү өчен*)
tütünlük *и.* йомшак иттән пешерелгән ашамлык, бастырма
tütünrengi *с.* төтен төсе (төсендәге)
tüvit *и.* твид (*йон тукыма төре*)
tüy *и.* төк, кыл бөртеге □ **tüy atmak** теләү, түләкләү, (*кайбер хайваннар*) йон алмаштыру ◊ **tüy dikmek** начар нәрсәнең (хәлнең һ. б.) начарлыгын арттырып сөйләү; **tüyleri ürpermek** чәчләре үрә тору
tüydürmek *ф.* 1) урлап яшерү; 2) ераклаштыру
tüylenmek *ф.* төкләнү, өстенә төк үсү, төкләр каплау
tüylü *с.* төкле
tüy sıklet *и.* җиңел үлчәүдәге спортчы (*көрәшче, боксер һ. б.*)
tüysüz *с.* төксез
tüze *и.* хокук, хокукчылык
tüzel *с.* хокукка (хокукчылыкка) бәйләнешле □ **tüzel kişi** юридик зат
tüzük *и.* низамнамә, кагыйдәнамә

U

ucube *и.* коточкыч җирәнгеч нәрсә
ucun ucun *рәв.* акрын-акрын, көч-хәл белән
ucuz *с.* арзан, очсыз, кыйбат түгел; *ucuz almak* арзанга алу; *ucuz kumaş* арзан тукыма; *ucuza satmak* арзанга сату ◊ **ucuz kurtulmak** җиңел котылу
ucuzcu *и.* 1) арзанга сатучы; 2) арзанга алучы
ucuzlatmak *ф.* арзанайту, очсызландыру
ucuzluk *и.* арзанлык, очсызлык
uç *и.* 1) оч; *bıçağın ucu* пычакның очы; 2) ахыр, оч; очы-кырые; *bu ormanın ucu yok* бу урманның очы-кырые юк ◊ **ucunu bulmak** тәмамлау, бетерү, очына чыгу
uçmak *ф.* 1) очу, очып бару, очып килү; 2) очу, очып бетү, буга әйләнү; 3) очып төшү, килеп төшү
uçak *и.* очкыч, самолет
uçantop *и.* волейбол

uçar *с.* оча торган
uçkun *и. сөйл.* очкын
uçlanmak *ф.* очлану
uçlu *с.* очлы
uçuk I *с.* 1) уңган, сулган; 2) ачык (*төс*); 3) беленер-беленмәс булган
uçuk *и. мед.* чабырткы
uçuklamak *ф.* чабырту (*ирен*)
uçurmak *ф.* 1) очыру; 2) *күч.* чәлү, урлау, очырту
uçurtmak 1) очырту; 2) *күч.* шартлату, җимерү
uçuş *и.* очыш; *uzay uçuşı* космик очыш
uf *ы.* уф!
ufacık *с.* бик кечкенә
ufak *с.* вак; кечкенә
ufaklamak *ф.* ваклау, вак кисәкләргә әйләндерү
ufaklık *и.* 1) кечкенәлек, бәләкәйлек; 2) вак акча
ufalmak *ф.* кечерәю, бәләкәйләнү
ufalamak *ф.* ваклау, вак итү
ufalanmak *ф.* ваклану, вак кисәкләргә ватылу
ufaltmak *ф.* ваклау, кечерәйтү
uflamak *ф.* уфылдау; ах итү
ufuk *и.* офык, горизонт ◊ **ufkunu genişletmek** дөньяга карашын киңәйтү
uğramak *ф.* 1) кереп чыгу; 2) узу, узып китү; 3) чыгу, атылып чыгу; *янына* килү; 5) дучар булу
uğraşmak *ф.* 1) күп көч түгү; азаплану; 2) *күч.* маташу, (*кем беләндер*) булышу, көрәшү
uğrun *рәв.* яшертен рәвештә
uğuldamak *ф.* гүелдәү; улау (*мәс., җил*)
uğur I *с.* уңай билге; уңай очрак
uğur *и.* максат; *bu uğurda canlarını feda ederler* бу максатка (моның *өчен*) җаннарын фида итәрләр
uğurböceği *и.* камка
uğurlamak *ф.* озату, озатып җибәрү
uğurlu ф. бәхетле
uğursuz *ф.* бәхетсез
ukde *и.* 1) *иск.* төен; 2) авырлык, кыенлык; киртә
ukraynalı *и.* украин кешесе
ulamak *ф.* өстәү, кушу, ялгау
ulak *и.* чапкын
ulam *и.* 1) төркем; 2) сыйныф
ulaşmak *ф.* 1) барып җитү; 2) ирешү; 3) кушылу, кою (*елга тур.*)
ulaşım *и.* 1) бәйләнеш; 2) контакт
ulaştırmak *ф.* 1) китереп җиткерү; 2) ирештерү
ulaştırma *и.* транспорт, транспорт чаралары
ulu *с.* 1) олы; бөек; 2) бик зур
ulumak *ф.* 1) улау (*эт, бүре тур.*); 2) *күч.* иңрәп елау
ululamak *ф.* олылау; хөрмәтләү; ихтирам итү
ululuk *и.* олылык, бөеклек
ulu orta *рәв.* уйламыйча; дуамалланып
ulus *и.* милләт
ulusal *с.* милли
ulusçu *и.* милләтче
ulusçuluk *и.* милләтчелек

uluslararası *и.* халыкара
ummak *ф.* өмет итү, ышанып тору; исәп тоту
umacı *и.* бүки (*кечкенә балаларны куркыту сүзе*)
umar *и.* чара
umum *и. с.* гомум; барсы □ **umum müdür** генераль директор
umumî *с.* гомуми, тулы □ **umumî efkâr** гомуми фикер
umur *и.* игътибар бирү
umursamak *ф.* игътибар итү
umut *и.* өмет □ **umut beslemek** өметләнү; **umut etmek** өмет итү
umutlanmak *ф.* өметләнү
umutlandırmak *ф.* өметләндерү
umutlu *с.* өметле
umutsuz *с.* өметсез
umutsuzluk *и.* өметсезлек
un *и.* он; *buğday unu* бодай оны; *patates unu* крахмал, бәрәңге оны
uncu *и.* ончы; он сатучы
unlamak ф. (*өстенә*) он сибү; онда әвәләү
unsur *и.* элемент
unutmak *ф.* оныту
unutkan *с.* онытучан
unutturmak *ф.* онытты́ру
unutucu *с.* онытучан
unutulmak *ф.* онытылу
unvan *и.* исем, титул
ur *и.* оры; шеш
urağan *и.* ураган, давыл
uran *и.* 1) һөнәр; 2) сәнәгать, индустрия
uranüs *и.* Уран (*планета*)
urgan *и.* аркан; бау
uruk *и.* ыру; ыруг
us *и.* 1) акыл; 2) тыйнаклык
usanmak *ф.* бизү; тую; *yaptacık hayattan usandım* ясалмалыклардан туйдым
usa vurmak *ф.* (*берәр мәсьәлә хакында*) бик яхшылап уйлап бер карарга килү
usçu *и.* рационалист
uskumru *и.* скумбрия (*балык*)
uskur *и.* винт (*пароходның*)
uskuru *и.* сыр (*гайкада*)
uslamlamak *ф.* фикерләү; уйлап карау
uslanmak *ф.* төзәлү; акыллылану
uslu *с.* 1) акыллы, әдәпле; 2) тыңлаучан, юаш (*хайван тур.*)
usta *и.* оста
ustalık *и.* осталык
ustura *и.* кырыну пәкесе
usul I *и.* ысул, алым, метод
usul *и.* 1) тамырлар, нигезләр; 2) ата-бабалар
usulca *рәв.* әкрен генә; сиздермәстән
usulsüz *с.* тәртипсез, системасыз; кагыйдәсез
usulsüzlük *и.* системасызлык, тәртипсезлек, кагыйдәсезлек
uşak *и.* 1) үсмер, малай; 2) егет
uşakkapan *и. сөйл.* бөркет
ut I *и.* оят; *ut yeri* оят җир(е)
ut II *и.* төрек музыка уен коралы

utmak *ф.* 1) оту; 2) *иск.* җиңү
utanmak *ф.* оялу; уңайсызлану
utanç *и.* оялчанлык, оялучанлык; оят
utandırmak *ф.* оялту
utangaç *с.* оялчан
utangaçlık *и.* оялчанлык
utangan *с.* оялчан
utanmaz *с.* оятсыз; әрсез
utanmazlık *и.* оятсызлык; әрсезлек
utarit *и. астр.* Меркурий
utku *и.* 1) оту; 2) җиңү
uymak *ф.* 1) туры килү; ярау; 2) (*сүзен, киңәшен*) тоту, тыңлау
uyarmak *ф.* искәртү, кисәтеп кую
uyanmak *ф.* 1) уяну; 2) *күч.* уяну, чынбарлыкны аңлый башлау; 3) килеп чыгу, хасил булу
uyandırmak *ф.* уяту
uyandırıcı *и.* 1) уятучы; 2) ярсытучы
uyarı *и.* искәртү
uyarlamak *ф.* яраклаштыру туры китерү
uyarlanmak *ф.* яраклашу, туры килү
uydu *и.* 1) *астр.* иярчен; 2) *күч.* иярчен, иярүче
uydurmak *ф.* 1) туры китерү; 2) уйлап чыгару, ижат итү
uydurma *и.* уйдырма
uyduruk *и.* уйдырма
uydurukçu *и.* уйдырмачы
uygar *с.* цивилизацияле
uygarlık *и.* 1) цивилизация; 2) мәдәтият
uygulamak *ф.* тормышка ашыру; тормышта куллану
uygulayıcı *и.* тормышка ашыручы
uygun *с.* 1) яраклы; тиешле; 2) лаеклы
uygunluk *и.* яраклылык, туры килү
uygunsuz *с.* яраксыз, туры килмәгән
uygunsuzluk *и.* яраксызлык, туры килмәгәнлек
uygur *и.* уйгур
uygurca *и.* 1. уйгур теле. 2. *рәв.* уйгур телендә, уйгурча
uyku *и.* йокы; *uykum açıldı* йокым ачылды; *uykusu ağırdır* (ул) яхшы йоклый; *uykum geliyor* йокым килә; *uyku il***â***cı йокы* даруы
uykucu *и.* йокы капчыгы
uykuluk *и.* ашказаны асты бизе
uykusuz *с. сөйл.* йокысыз
uykusuzluk *и.* йокысызлык
uylaşmak *ф.* килешү
uymaz *с.* туры килмәгән, ярамаган
uyruk *и.* граждан (*булу*)
uyrukluk *и.* гражданлык
uysal *с.* тыңлаучан; буйсынучан
uyumak *ф.* йоклау, йоклап китү
uyuklamak *ф.* черем итү
uyum *и.* туры килү; гармония
uyumlu *с.* гармонияле, аһәңле
uyumsuz *с.* гармониясез, аһәңсез
uyuntu *с. сөйл.* йоклап йөри торган, ялкау, җебегән

uyuşmak I *ф.* ою; сизмәс хәлгә килү (*мәс., аяк-куллар*)
uyuşmak *ф.* 1) үзара килешү, ярашу; 2) (*бер мәсьәлә хакында*) килешү, уртак фикергә килү
uyuşuk *с.* 1) оеган; сизмәс хәлгә килгән; 2) *күч.* җебегән, ялкау
uyutmak *ф.* 1) йоклату; 2) киметү (*мәс., авыртуны*)
uyuz *и. мед.* кычу (*чир*)
uyuz böceği *и.* кычу бете
uyuzlu *с.* кычулы
uzamak ф. 1) озын булу; 2) озынаю; 3) (*озакка*) сузылу
uza duyum *и.* телепатия
uzak *с.* 1) ерак; *uzak akraba* ерак туган; *uzak şehir* ерак шәһәр; 2) шикле; 3) чит
uzaklaşmak *ф.* 1) ераклашу, ерагаю; 2) китү (*эштән*)
uzaklaştırmak *ф.* 1) ераклаштыру, ерагайту; 2) алу, чыгару (*эшеннән*)
uzaklık *и.* ераклык
uzaktan *рәв.* ерактан
uzanmak *ф.* 1) сузылу, сузылып китү; 2) сузылып яту
uzatmak *ф.* 1) озынайту (*мәс., чалбарны*)*:* 2) сузу (*озакка, мәс., вакытны*)
uzatmalı *с.* озынайтылган
uzay *и.* 1) пространство; 2) *астр.* галәм
uzay adamı *и.* космонавт
uzaycı *и.* косманавт
uzaycılık *и.* косманавтика
uzgörür *с.* алдан күрүче
uzlaşmak *ф.* килешү, килешүгә ирешү
uzlaşmaz *с.* килешмәс
uzlaşmazlık *и.* килешмәслек
uzluk *и.* осталык; җитезлек
uzman *и.* белгеч, мөтәхассыйс
uzmanlık *и.* белгечлек
uzun *с.* 1) озын; *uzun etek* озын итәк; 2) дәвамлы, озак дәвам иткән, озын; *uzun ömür* озын гомер □ **uzun boylu** 1) озын буйлы; 2) *күч.* озак вакыт, озак **uzunca** *с.* озынча
uzunluk *с.* озынлык

Ü

ücret *и.* 1) түләү; 2) эш хакы; 3) кертем, взнос
ücretli *с.* 1) түләүле; түләнә торган; *ücretli izin* түләүле ял; 2) эш хакы алып эшли торган
ücretsiz *с.* түләүсез, түләнми торган; буш; *ücretsiz çalışmak* түләүсез (бушка) эшләү
üç *сан.* 1) өч; *üç saat* өч сәгать; *saat üç* (*вакыт*) сәгать өч; 2) өч, өчле (*билге*) □ **üç dilli** өч телле; **üç köşeli** өч почмаклы ◊ **üç buçuk** аннан-моннан, ярым-ярты
üçdüzlemli *с.* күпкырлы
üçer *сан.* өчәр
üçerlemek *ф.* өчәрләү
üçgen *и.* өчпочмак
üçgül *и.* тукранбаш, клевер
üçkâğıt *и.* 1) кәрт уенының бер төре; 2) *күч.* хәйлә
üçkâğıtçı *и.* шулер
üçlemek *ф.* өчәрләү
üçleşmek *ф.* өчәрләнү, өчәргә әйләнү
üçlü *с.* өчле; *üçlü ittifak* өчле берләшмә

üçüncü *сан.* өченче
üçüz *и.* өч игез бала
üçüzlü *с.* өч игез балалы
üflemek *ф.* өрү; өреп сүндерү
üfleç *и. тех.* һава өрдергеч
üfürmek *ф.* 1) өреп чыгару (*һаваны*); 2) өрү; өферү
üfürükçü *и.* өшкерүче
üfürükçülük *и.* өшкерүчелек
üleş *и.* өлеш; пай
üleşmek *ф.* өләшү, бүлү, бүлеп бирү
ülke *и.* ил, мәмләкәт
Ülker *и.* Өлкәр (*йолдызлык*)
ülkü *и.* 1) идея; мәсләк; 2) идеал
ülser *и.* җәрәхәт (*эчәктәге*)
ültimatom *и.* ультиматум
ümit *и.* өмет; *ümitle yaşamak* өмет белән яшәү □ **ümit etmek** өмет итү, өметләнү
ümitlenmek *ф.* өметләнү
ümitlendirmek *ф.* өметләндерү
ümitli *с.* өметле
ümitsiz *с.* өметсез
ümmet *и.* өммәт (*бер диндәге кешеләр*)
ün *и.* 1) өн; аваз; тавыш; 2) дан, шөһрәт □ **üne kavuşmak** дан казану
üniforma *и.* форма киеме, униформа
üniversal *с.* универсаль
üniversite *и.* университет
üniversiteli *и.* университет студенты
ünlem *и. гр.* ымлык
ünlü 1. с, танылган, күренекле, мәшһүр. 2. *и. гр.* сузык аваз □ **ünlü uyumu** *гр.* сузык авазлар ярашуы
ünsüz 1. *с.* танылмаган, күренекле булмаган, шөһрәтсез. 2. *и. гр.* тартык аваз; □ **ünsüz uyumu** гр. тартыклар ярашуы
üre *и.* сидекчә
üremek *ф.* 1) үрчү, үрчеп арту; 2) *күч.* күбәю, арту
ürem *и.* артым, табыш
üremi *и. мед.* уремия, сидек канлану авыруы
üretmek *ф.* 1) үстерү; 2) үрчетү, асрау; 3) җитештерү, эшләп чыгару, ясау
üreteç *и. физ.* генератор
üretim *и.* 1) җитештерү, эшләп чыгару; ясау; *üretim araçları* җитештерү чаралары; 2) эшләнгән әйбер, продукция, эшләнмә
ürkmek *ф.* 1) курку; шүрләү; 2) өркү (*ат тур.*)
ürkek *с.* 1) өркәк, куркак; *ürkek adam* куркак кеше; 2) тартынучан
ürkü *и.* курку, паника
ürkünç *и.* 1) куркыныч; 2) күңел кайтаргыч
ürküntü *и.* курку тойгысы
ürkütmek *ф.* 1) куркыту; 2) өркетү
ürolog *и.* уролог
üroloji *и.* урология
ürpermek *ф.* 1) каз тәне чыгу, дерелдәү; 2) *күч.* курку
ürümek *ф.* өрү (*эт тур.*)
ürün *и.* 1) эшләнмә, продукция; 2) уңыш; *üzüm ürünü* йөзем уңышы
üs *и.* база; *askeri üs* хәрби база
üsçene *и.* өске теш казнасы **üslûp** *и.* 1) ысул, юл; 2) *әд.* стиль

üst 1. *и.* 1) өс(т); *üste* өстә; *üsten* өстән; 2) өслек, өст; *masanın üstü* өстәлнең өсте; 2) өст, кием; *üst baş* өс-баш. 2. *с.*өске; югарыгы; *üst kat* өске кат □ **üstüne** өстенә; **üstünde** өстендә; **üstünden** өстеннән; **akşam üstü** кичкә таба; **bayram üstü** бәйрәм алдыннан; **üstüne geçirmek** кию ◊ **üst gelmek** өскә чыгу; җиңү; **üstünüze** (**afiyet**) **sağlık**! сезгә саулык! (*башка берәүнең авыруы турында сөйләгеңдә әйтелә*); **bunun üstüne yok** Моңардан яхшысы (шәбе) юк

üstat *и.* оста

üstatlık *и.* осталык

üst dudak *и.* өске ирен

üste *и.* артыгы (беләң)

üstelemek *ф.* 1) өстәү; 2) көчәю; кабатлану (*авыру тур.*); 3) үз дигәнендә нык тору

üstlük *и.* плащ; җәйге пальто

üstün *с.* өстен; өстенлекле; көчлерәк; *üstün kuvvetler* өстенлекле көчләр

üstünlük *и.* өстенлек, өстен булу

üşenç *и.* үшән, ялкау **üşengeç** *и.* үшәнлек, ялкаулык **üşengeçlik** *и.* ялкаулык, үшәнлек

üşümek *ф.* өшү, туңу

üşütmek *ф.* өшетү, туңдыру

ütmek1 *ф.* өтү

ütmek II *ф. сөйл.* оту (*уенда*)

ütopist *и.* утопияче

ütopya *и.* утопия

ütü *и.* үтүк; *ütü yapmak* үтүкләү

ütülemek *ф.* үтүкләү

ütületmek *ф.* үтүкләтү

ütüsüz *с.* үтүкләнмәгән

üvey *с.* үги; *üvey ana* үги ана; *üvey baba* үги ата; *üvey çocuk* үги бала; *üvey kız* үги кыз; *üvey oğul* үги ул

üveymek *ф.* гөрләү (*күгәрчен тур.*)

üveyik *и. зоол.* кыргый күгәрчен

üvez *и.* миләш

üye *и.* 1) әгъза (*берар җәмгыятьтә һ. б. ш.да*); 2) *анат.* очлыклар, кул-аяк

üzmek ф. 1) кәефсезләндерү, борчу; 2) газаплау, интектерү; 3) изү; 4) туздырып бетерү (*киемне*)

üzengi *и.* өзәңге

üzere *кис.* 1) өчен; (*-гә*) дип; *gitmek üzere kalktı* китәргә дип урыныннан торды; 2) (*билгеле бер*) шарт беләң; *akşama geri vermek üzere* кичкә кире бирү шарты беләң; 3) кебек, (*-ган*) кебек; *daha öncü belirtildiği üzere* алдарак күрсәтелеп үтелгән кебек (үтелгәнчә)

üzeri *и.* өст, өсте; *suyun üzen* суның өсте; 2) өст, кием; *üzeri temiz değildir* киеме чиста түгел

üzerine *бәйл.* 1) бәйләнешле, караган; *dil üzerine* телгә караган; 2) буенча; *yeni kanun üzerine* яңа канун буенча; 3) артыннан, соңыннан, ахырыннан; *kibrit üzerine kibrit* шырпы артыннан шырпы

üzerinde *бәйл.* 1) өстендә; *masanın üzerinde* өстәл өстендә; 2) өстендә, буенча; *kimya üzerinde* химия буенча; *üzerimde* үземдә, үзем беләң

üzgü *и.* газап, җәфа

üzgülü *с.* газаплы, җәфалы

üzgün *с.* 1) кайгылы, хәсрәтле; 2) хәлсез, арык; интегеп беткән

üzgünlük *и.* 1) газаплану, интегү; 2) арыганлык, хәлсезлек

üzücü *с.* газаплы, интектергәч

üzülmek *ф.* 1) газаплану, интегү, өзелү; 2) тузып бетү (*кием*)

üzüm *и.* йөзем, виноград; *üzüm salkımı* йөзем тәлгәше; *üzüm suyu* йөзем суы; *kuru üzüm* йөзем җимеше; йөзем
üzümcü *и.* 1) йөзем үстерүче; 2) йөзем сатучы
üzüntü *и.* 1) борчу; мәшәкать; 2) кайгы, хәсрәт; 3) газап, күңелсезлек
üzüntülü *с.* 1) борчулы, мәшәкатьле; 2) кайгылы хәсрәтле

V

vaat *и.* вәгъдә □ **vaat etmek** вәгъдә итү; **vaadini tutmak** (**vaadinde durmak**) вәгъдәсендә тору
vaaz *и.* вәгазь
vacip *с.* 1) *иск.* кирәкле; 2) тиешле (*шәригать буенча*)
vade *и.* 1) түләү вакыты; 2) билгеле вакыт, мөддәт; *vade ile* билгеле бер вакытка
vadeli *с.* мөддәте (*срогы*) билгеле
vadesiz *с.* мөддәтсез, сроксыз, вакыты билгеләнмәгән; *vadesiz hesap* мөддәтсез кертем
vaftiz *и.* чукындыру; *vaftiz tö***reni** чукындыру йоласы
vagina *и. анат.* аналык җиңсәсе
vagon *и.* вагон
vagonet *и.* вагонетка
vah *ы.* ah, ай-яй; кызганыч
vahim *с.* хәтәр, куркыныч; кыен, җитди
vahşet *и.* вәхшилек, вәхшәт, кыргыйлык
vahşî *с.* вәхши, кыргый
vahşileşmek *ф.* вәхшиләшү
vahşilik *и.* вәхшилек
vaiz *и.* вәгазьче, вәгазь сөйләүче
vakar *и.* вәкарь; олпатлык, авыр сабырлылык
vakarlı *с.* вәкарьле; олпат, авыр сабырлы
vakıa *и.* вакыйга; очрак
vakıf *и.* фонд; вакыф (*иганә өчен бирелгән акча яки мөлкәт*)
vaki *с.* булган, килеп чыккан; була торган, килеп чыга торган
vakit *и.* вакыт ◊ **vakit öldürmek** вакытны бушка уздыру
vakitli *с.* вакытлы
vakitsiz *и.* вакытсыз
vakum *и.* вакуум, бушлык
vakur *с.* җитди; авыр сабырлы
vali *и.* вәли, губернатор; вилаять башлыгы
valiz *и.* (*бик зур булмаган*) юл сумкасы
vallahi ы. валлаһи!
vals *и.* вальс
vampir *и.* өрәк; вампир
vanadyum *и. хим.* ванадий
vandal *с.* вандал; вәхши
vandallık *и.* вандаллык
vantilatör *и.* вентилятор
vantuz *и. мед.* банка □ **vantuz çekmek** банка салу
vapur *и.* пароход; *vapurla getmek пароход* белән китү
var 1. *и.* мөлкәт, байлык. 2. *с.* бар (*булу*) 3. *хәб. сүз.* бар; *parası var* акчасы бар ◊ **var olsun**! яшәсен!; **varı yoğu** һәммә нәрсә; **ne var ne yok**? хәлләр ничек? ни хәлләр бар?
varmak *ф.* 1) килү, килеп җитү, барып җитү; *tren ankara'ya yedide varır* Анкарага поезд җидедә килә; 2) җитү; *yaşı elliye vardı* яше иллегә җитте; 3) килеп

җитү; китереп чыгару; бетү; *bu iş nereye varacak?* бу эш нәрсә белән бетәчәк?; 4) аңлау, төшенү сизү, белү; *sırrına varmak* серен белү
varakçı *и.* алтын кәгазь белән бизәк ясаучы сәнгатькәр
varaklamak *ф.* алтын кәгазь белән каплау (бизәкләү)
varda *ы.* игътибар! сак бул!
vargı *и.* йомгак, нәтиҗә
varış *и.* 1) килү, килеш; 2) финиш □ **varış geliş** килү-китү
varışlı *с.* зирәк, сәләтле, тапкыр
varışlılık *и.* зирәклек, сәләтлелек, тапкырлык
varil *и.* мичкә
varis *и. мед.* кара кан тамырының киңәюе
vâris *и.* варис
variyet *и. сөйл.* байлык, мөлкәт, мал
varlık *и.* 1) бар булу; яшәеш; 2) мал, мөлкәт, байлык; 3) *фәлс.* барлык, бар булу
varlıklı *с.* таза тормышлы, бай, мөлкәтле
varlıksız *с.* ярлы, мөлкәтсез
varoş *и.* бистә; шәһәр чите; *şehir varoşu* шәһәр чите
var saymak *ф.* фараз кылу, исәпләү, санау
varta *и.* куркыныч
varyant *и.* вариант
varyemez *с.* саран; карун
varyete *и.* варьете
varyos *и.* зур чүкеч, кувалда
vasat *и.* 1) урта, үзәк; 2) чолганыш
vasatî *с.* урта
vasıf *и.* 1) үзлек, үзенчәлек; сыйфат; *bedeni vasıflar* физик сыйфатлар; *manevi vasıflar* мораль сыйфатлар; 2) дәрәҗә; *vasıfını kazanmak* дәрәҗә алу
vasıflandırmak *ф.* квалификацияләү
vasıflı *с.* квалификацияле
vasıta *и.* 1) чара; 2) арадашчы; 3) арадашчылык
vasıtalı *с.* турыдан-туры булмаган; *vasıtalı vergiler* турыдан-туры булмаган салымнар
vasiyet *и.* васыять; *vasiyet etmek* васыять итү
vasiyetname *и.* васыятьнамә
vaşak *и. зоол.* селәүсен
vat *и.* ватт
vatan *и.* ватан, туган ил
vatandaş *и.* ватандаш; гражданин
vatandaşlık *и.* ватандашлык, гражданлык
vatanperver *и.* патриот, Ватанпәрвәр
vatanperverlik *и.* патриотлык, ватанпәрвәрлек
vatka *и.* ватин
vay *ы.* кызганыч; ah
vazelin *и.* вазелин
vazelinlemek *ф.* вазелинлау
vazgeçmek *ф.* ваз кичү
vazife *и.* вазыйфә, бурыч; *vazife yüklemek* вазыйфә йөкләү; 2) хезмәт, эш итү, хәрәкәт итү; 3) сабак, дәрес, өйгә эш
vaziyet *и.* вәзгыять, ситуация; торыш; хәл; *vaziyet nazik/eşti* хәл четреклегә әйләнде; *hava vaziyeti* һава торышы
vazo *и.* ваза
ve *терк.* һәм, вә; *ve benzerleri* һәм башкалары

veba 1) ваба (*чир*); 2) үләт
vecih *и.* 1) йөз, бит, чәһрә; 2) юл, ысул; *bu veçhile* бу юл белән
veciz *с.* кыска (*сүз*)
veda *и.* саубуллашу □ **veda etmek** саубуллашу
vedalaşmak *ф.* саубуллашу, саубуллашып аерылышу
vefa *и.* мәхәббәттә тугрылык
vefakâr *с.* тугры, тугрылыклы
vefalı *с.* тугрылыклы
vefasız *с.* тугрылыксыз, ышанычсыз, хыянәтче
vefat *и.* вафат, вафат булу □ **vefat etmek** вафат булу
vehmetmek *ф.* Урынсызга курку, шиккә калу
vekâlet *и.* 1) вәкиллек; 2) *иск.* министрлык
vekâleten *рәв.* ышаныч язуы буенча; вәкил буларак
vekâletname *и.* ышаныч язуы, вәкаләтнамә
vekil *и.* 1) вәкил; 2) *иск.* министр
velense *и.* (*бер ягы озын йонлы*) одеял
velev *кис.* хәтта ... да; *bu sözü söylemedim, velev söylemiş olsam ne çıkar?* бу сүзне әйтмәдем, хәтта әйткән булсам да -шуннан ни?
velhasıl *бәйл.* кыскасы, шулай итеп
veli *и.* 1) (*баланы*) опекага алган кеше; 2) әүлия
velûr *и.* велюр; бәрхет; хәтфә
velvele *и.* ыгы-зыгы; кычкырыш
Venüs *и.* Чулпан (*йолдызы*)
vermek *ф.* 1) бирү; 2) бүләк итү; 3) юнәлтү; 4) китереп чыгару, тудыру; *zahmet vermek* борчу тудыру, мәшәкатьләү
veranda *и.* веранда
veraset *и.* мирас, мирас алу
verdirmek *ф.* бирдерү
vere *и. тар.* капитуляция, дошманга бирелү
verecek *и.* бурыч, бирәчәк
verem 1. *и.* туберкулез, үпкә авыруы. 2. *с.* шул авыру белән авыручы
veremli *с.* үпкә авырулы
veresiye *рәв.* кредитка, бурычка
vergi *и.* 1) салым; *vergi dairesi* салым идарәсе; *vergi ödemek* (*vermek*) салым түләү; *gelir vergisi* керем салымы; 2) сәләт
vergici *и.* салым җыючы
vergili *с.* 1) салымлы; 2) *күч.* юмарт
vergisiz *с.* салымсыз, салым түләнми торган
veri *и.* мәгълүмат; *istatistik veriler* статистик мәгълүматлар
verici *и.* 1) бирүче; 2) *физ.* тапшыргыч
verim *и.* 1) уңыш, уңышлылык; 2) җитештерүчәнлек; 3) рентабельлек, табышлылык
verimli *с.* 1) күп уңыш бирә торган; 2) уңдырышлы
veriş *и.* 1) бүләк, бүләк итү; 2) сату-алу, алыш-бирәш
vermut *и.* вермут
vernik *и.* лак
verniklemek *ф.* лаклау
vesika *и.* документ, рәсми кәгазь; таныклык
vesile *и.* 1) сәбәп; сылтау; 2) форсат
vesselâm *ы.* вәссәлам
vestiyer *и.* гардероб (*берәр учреждение бинасында*)
vesvese *и.* вәсвәсә; шик, шөбһә; курку

vesveseli *с.* вәсвәсәлә; шикле, шөбһәле; куркулы
veteriner *и.* ветеринар, байтар, мал врачы
veto *и.* вето
veya *терк.* яки
veyahut *терк.* яки
veyl *ы.* ah, ай!
vezin *и.* 1) *иск.* авырлык; 2) *иск.* гер; 3) *әд.* вәзен, үлчәм (*шигырьдә*)
vezne *и.* касса
vezneci *и.* кассир
veznedar *и.* кассир
vıcık *с.* сыек, сыекланган
vıcıklamak *ф.* сыеклату
vıcırdamak *ф.* чыркылдау (*чыпчык һ. б. ш. кошлар тур.*)
vıdı vıdı *с.* быты-быты иткән, күп сөйләшкән (*кеше*)
vınlamak *ф.* выжлау, сызгыру (*мәс., пуля*), чыңлау (*мәс., колак*)
vırıldamak *ф.* бытылдау, күп сөйләшү
vır vır *иярт.* быты-быты (*бытылдау, бертуктамый сөйләшү*)
vız *иярт.* быз, выж, выжт
vızıldamak *ф.* бызылдау, безелдәү
vızıltı *и.* бызлау тавышы
vızlamak *ф.* бызылдау
vicdan *и.* вөҗдан; *vicdan azabı* вөҗдан газабы; *vicdanım kabul etmiyor* вөҗданым кабул итми
vicdanlı *с.* вөҗданлы; намуслы
vicdansız *с.* вөҗдансыз, намуссыз
vicdansızlık *и.* вөҗдансызлык, намуссызлык
vida *и.* 1) винт, болт; шөреп; 2) сыр (*винтныкы*)
vidalamak *ф.* борып кертү
vidalı *с.* винтлы
video *и.* видео
videoteyp *и.* видеомагнитофон
vietnamlı *и.* вьетнам кешесе
vilâyet *и.* вилаять, губерна
villâ *и.* вилла
vinç *и.* күтәрү краны
vira 1. *с.* туктаусыз, өзлексез. 2. *ы.* вира! күтәр!
viraj *и.* вираж; кинәт борылу
viran *с.* вәйран булган, җимерелгән, хәрәбәгә әйләнгән
virgül *и.* өтер □ **noktalı virgül** нокталы өтер
virüs *и.* вирус
visamiral *и.* вице-адмирал
viski *и.* виски
vişne *и.* чия
vişneçürüğü 1. *и.* черек чия төсе. 2. *с.* черек чия төсендәге
vitamin *и.* витамин
vitaminli *с.* витаминлы
vitaminsizlik *и.* витаминсызлык
vites *и.* тизлек (*автомобильдә*)
vitir *и.* кичке намаз
vitrin *и.* витрина
viyadük *и.* виадук (*күпер*)
viyak *и.* бәби елаган тавыш

viyaklamak *ф.* елау (*бәби тур.*)
viyola *и.* альт
viyolon *и.* скрипка
viyolonist *и.* скрипкачы
viyolonsel *и.* виолончель
viyolonselist *и.* виолончельче
vize *и.* виза; *vize vermek* виза бирү
vizite *и.* 1) (*хастаханәдә*) табибның авыруларны карап чыгуы; 2) (*табибка күренгәннән соң*) табиб хезмәте өчен түләнгән акча
vizon *и. зоол.* чәшке
vodvil *и.* водевиль
vokal I *и. гр.* сузык аваз
vokal II *с.* вокаль
volân *и.* волан
voleybol *и.* волейбол
volfram *и.* вольфрам
voli *и.* ятьмә ташлау (*көймәдән суга*)
volkan *и.* вулкан, янартау
volt *и.* вольт
volta *и.* 1) арканны (*нәрсәгә дә булса*) чорнау; 2) чылбырның якорь тирәли яисә чылбырга уралуы ◊ **volta atmak** әрле-бирле йөренү
voltaj *и.* вольтаж
vonoz *и.* маймычлар
votka *и.* аракы, водка
vóyvo *ы.* фи, хурлык!
vurmak *ф.* 1) кыйнау; 2) бәрү; ору; сугу; *göğsüne vurmak* күкрәгенә сугу; 3) кагу; кагып кертү; *çivi vurmak* кадак кагу; 4) шакылдату; *masaya vurmak* өстәлне шакылдату; 5) үтерү; *haydudu vurmuşlar* бандитны үтергәннәр; 6) кую; салу; *damga vurmak* мөһер салу; 7) кидерү; *hayvana eyer vurmak* атка ияр кидерү; 8) чәнчү; *bıçak vurmak* пычак белән чәнчү; 9) юнәлү; *ormana vurmak* урманга юнәлү; 10) тапкырлау; 11) сугу (*сәгать*); 12) әйләндерү; *işi şakaya vurmak* эшне мәзәккә әйләндерү; 13) табу, эләктерү (*мәс., акча*); 14) талау, үзләштерү; 15) чиләндерү, кабарту (*мәс., аякны*)
vurdumduymaz *с.* 1) аңгыра, аңсыз; 2) ваемсыз, салкын күңелле
vurdurmak *ф.* суктыру, кактыру (*мәс., барабанны*)
vurgu *и. гр.* басым
vurgulamak *ф.* 1) басым ясау; 2) астына сызу; 3) ассызыклау
vurgulu *с.* 1) басымлы (*суз*); 2) бәрмә (*музыка уен кораллары*)
vurgun *и.*) кырау алганлык; эссе какканлык; 2) җиңел табылган байлык; 3) гашыйклык
vurguncu *и.* спекулянт, алыпсатар
vurgunculuk *а.* спекулянтлык
vurgunluk *и.* көчле мәхәббәт
vurgusuz *и.* басымсыз
vurulmak *ф.* 1) кагылу, шакылу; 2) *күч.* гашыйк булу
vuruş *и.* 1) бәрү, сугу; *bir vuruşta* **а**) бер сугуда; б) шундук; 2) тибү, тибеш (*йөрәк*); 3) сугыш
vuruşmak *ф.* сугышу; кыйнашу
vücut *и.* 1) гәүдә; тән; 2) иск. барлык, бар булу □ **vücuda gelmek** килеп чыгу, барлыкка килү; **vücuttan düşmek** зәгыйфьләнү
vücutlu *с.* симез, тулы тәнле
vülgarize *с.* халык өчен эшләнгән

Y

ya I *ы.* йа, йә; әй; *ya allah!* йа Алла!
ya II *терк.* 1) йә ..., йә; яки,... яки; *ya ben, ya sen* йә мин, йә син; 2) ә; *ya ben ne çalışıyorum?* ә мин ни эшлим?
ya III 1. *ы.* әйе; *ya çalışıyorum* әйе, эшлим. 2. *кис.* бит; *hasta iyi oldu ya* авыру сәламәтләнде бит
yaba *и.* агач сәнәк
yabalamak *ф.* агач сәнәк белән эшләү (*мәс., печән өйләндерү*)
yaban *и.* басу, кыр; *yaban keçisi* кыр кәҗәсе; *yaban sarımsağı* кыр сарымсагы □ **yaban inciri** инҗир ◊ **yabana atmak** игътибар итмәү, игътибарсыз калдыру
yabanarısı *и.* божан
yabancı *с.* 1) чит илдән килгән; *yabancı uzman* чит илдән килгән белгеч; 2) чит; таныш булмаган; *yabancı diller* чит телләр; 3) билгеле булмаган, билгесез; *yabancı bir dünya* чит бер дөнья
yabancılık *и.* 1) бу җирдә тумаганлык; 2) чит булу □ **yabancılık çekmek** чит илдә яшәү авырлыкларын кичерү; җирсү
yabandomuzu *и.* кабан
yabangülü *и.* гөлҗимеш, гөләп
yabanî *с.* 1) кыргый; *yabanî kişi* кыргый кеше; 2) *күч.* тәрбиясез □ **yabanî mercanköşk** мәтрүшкә
yabanlık 1. *и.* 1) кыргылыйк; 2) буш яткан җир. 2. *с.* кешелеккә кия торган; *yabanlık elbise* кешелеккә кия торган күлмәк
yad I *с.* чит, таныш булмаган; *yad el* чит ил, чит як; *yad elde* читтә, чит илдә
yâd *и.* искә алу □ **yâd etmek** искә алу, хәтердә яңарту
yadırgamak *ф.* ятсыну, читсенү, ияләнә алмау
yadigâr *и.* ядкарь, сувенир; истәлекле әйбер
yadsımak *ф.* баш тарту; кире кагу
yafta *и.* этикетка, ярлык (*товарда*)
yağ *и.* май; *yağ bulamak* май ягу; *yağ lekesi* май табы; *badem yağı* бадәм мае; *balık yağı* балык мае; *domuz yağı* дуңгыз мае; *hayvansal yağlar* терлек майлары; *keten tohumu yağı* җитен мае; *zeytin yağı* зәйтүн мае ◊ **yağ bal içinde yüzmek** бал-май эчендә йөзү; **yağ çekmek** майлау, куштанлану
yağmak *ф.* яву; *kar yağıyor* кар ява; *yağmur yağıyor* яңгыр ява
yağcı *и.* 1) май әзерләп сатучы; 2) майлаучы (*эшче*); 3) *күч.* куштан, ялагай
yağdırmak *ф. төрле мәгъ.* яудыру
yağı *и.* дошман, каршы як
yağılaşmak *ф.* дошманлашу; сугышу
yağılık *и.* дошманлык
yağır *и.* 1) җилкә; яурын *диал.*; 2) (*атма*) җилкә калкымы; 3) (*атның*) җилкә калкымында (муенында) чиләнгән яра
yağış *и.* яңгыр яву; кар яву
yağışlı *с.* явым-төшемле
yağışsız *с.* явым-төшемсез
yağız *и.* 1) брюнет; 2) кара ат; *yağız doru* кара туры (*ат*)
yağlamak *ф.* 1) майлау; 2) *күч.* артык мактау
yağlı *с.* майлы; *yağlı boya* майлы буяу; *yağlı yemek* майлы аш
yağlık *и.* зур кулъяулык
yağma I *и.* яву
yağma *и.* талау, урлау □ **yağma etmek** 1) талау, талап алу; 2) *мар.* тар-мар итү; әсир алу; малларын талап алу
yağmacı *и.* талаучы
yağmur *и.* яңгыр; *yağmur bulutu* яңгыр болыты; *yağmur suyu* яңгыр суы; *yağmurdan*

üstüm ıslandı яңгырдан өстем чыланды ◊ **kurşun yağmuru** пулялар яңгыры
yağmurkuşağı *и.* салават күпере
yağmurlu *с.* яңгырлы
yağmurluk *и.* плащ
yağsız *с.* майсыз
yahşi *с. сөйл.* яхшы
yahu *ы.* әй! кара әле!; *yahu, neredesin* әй, кайда син
yahudi *и.* яһүд
yahudice i. *и.* яһүд теле, 2. *рәв.* яһүд телендә, яһүдчә
yahut *терк.* яки; яисә; *rüyamızda yahut romanlarda* төшебездә яки романнарда (гына)
yakmak I 1) ягу; яндыру; *çöpleri yakmak* чүпләрне яндыру; 2) кабызу; *sigarasını yakmak* сигаретын кабызу; *elektriği yakmak* электр утын кабызу; 3) *күч.* яндыру; ачыттыру; *berber ağzı yağar* борыч авызны яндыра
yakmak II ф. 1) ягу, сөртү; *kına yakmak* кына сөртү; 2) җыр чыгару (*халык җырлары тур.*)
yaka *и.* 1) яка; *gömlek yakası* күлмәк якасы; 2) як, чит, кырый; 3) *диңг.* җилкәннең читләре һәм почмаклары ◊ **yakasına asılmak** (**yapışmak**) якасына ябышу, якасыннан алу; **yakayı kurtarmak** (**sıyırmak**) котылу
yakacak *и.* ягулык
yakalamak *ф.* кулга алу, эләктерү, тоту
yakalanmak *ф.* 1) кулга алыну, тотылу; 2) эләгү (*мәс., яңгырга*)
yakarmak ф. ялварып сорау, үтенү
yakarı, **yakarış** *и.* ялвару, үтенү
yakı *и.* җылытып дәвалау чарасы □ **hardal yakısı** горчичник
yakıcı *с.* 1) яндыручы, яндыра торган; 2) *күч.* тәэсирле
yakın *с.* якын; *yakın dost* якын дус; *beyaza yakın renk* акка якын төс; *yakın oturuyor* якын тора (яши); *yakın gelecekte* якын киләчәктә
yakında *рәв.* 1) якында; 2) тиздән; *yakında görüşürüz* тиздән күрешербез
yakından *рәв.* якыннан; *yakın-nan bilmek* якыннан белү
yakınlaşmak *ф.* якынлашу
yakınlık *и.* 1) якынлык; 2) якынлык, якын кардәшлек
yakışmak *ф.* килешү, килешеп тору; туры килү
yakışık *и.*1) сөйкемлелек; 2) туры килү; яраклы булу □ **yakışık almak** яраклы булу
yakışıklı *с.* 1) сөйкемле, күркәм; 2) яраклы; килешле
yakışıksız *с.* 1) сөйкемсез, матур түгел; 2) яраксыз, килешсез
yakıt *и.* ягулык
yaklaşmak *ф.* 1) якынаю, якынлашу; 2) охшау, хәтерләтү
yaklaşık *с.* якынча; *yaklaşık bir sayı* якынча бер сан
yaklaştırmak *ф.* якынайту
yakşı *с.* яхшы
yakut *и.* якут, якут кешесе
yakut *и.* якут (*асылташ*)
yakutça 1. *и.* якут теле. 2. *рәв.* якут телендә, якутча
yalamak *ф.* ялау, ялап алу
yalabık 1. *с.* ялтыравыклы. 2. 1) *и.* ялтырау, ялкынлану; 2) елдырым
yalak *и.* 1) тагарак, ялгаш (*терлекләргә су эчертү өчен*); 2) чишмә бурасы
yalaka *и. сөйл.* ялагай
yalan *и. с.* ялган, алдау □ **yalan atmak** ялганлау; **yalan çıkarmak** 1) гайбәт тарату, ялган сөйләп йөрү; 2) ялганга чыгару, юкка чыгару, кире кагу; **yalan söylemek** ялган сөйләү; **yalan yok** алдамыйча, ялганламыйча
yalanmak *ф.* ялану

yalancı *и. с.* 1) ялганчы; алдакчы; 2) ясалма, чын булмаган; *yalancı elmas* ялган алмаз; *yalancı inci* ясалма энҗе
yalancılık *и.* ялган; алдау; ялган сүзләр
yalanlamak *ф.* юкка чыгару, кире кагу, ялган икәнен белдерү
yalapşap *рәв.* әштер-өштер
yalaz *и. сөйл.* ялкын
yalçın *с.* текә; *yalçın kaya* текә кыя
yaldırak *с.* ялтырак
yaldız *и.* 1) (*берәр нәрсә өстенә*) йөгертелгән алтын (яки көмеш); алтын (яки көмеш) йөгертелгән кәгазь; 2) тышкы матурлык, ялтыравык
yaldızcı *и.* алтынлаучы
yaldızlamak *ф.* алтын (яки көмеш) йөгертү
yaldızlı *с.* 1) алтын (яки көмеш) йөгертелгән; 2) *күч.* тышкы матурлыклы, ялтыравыклы
yalı *и.* 1) яр (*диңгез яки елганыкы*); *yalı boyu* яр буе; 2) җәйге йорт, дача
yalım *и.* 1) ялкын; 2) (*кылыч, пычак һ. б. ш. да*) йөз
yalın I *и. сөйл.* ялкын
yalın *с.* 1) ялангач; 2) гади, бизәксез (*сүз, язу һ. б.*)
yalınayak 1. *с.* яланаяклы. 2. *рәв.* яланаяк, яланаяк килеш
yalıncak *с. сөйл.* ялангач
yalınç *с.* ялгыз; гади
yalınlaşmak *ф.* 1) ялангачлану; 2) гадиләшү
yallah *ы.* әй, бара бир(егез); кит(егез); әйдә, әйдәгез
yalnız I *кис.* тик, бары, гына; әмма; *güzel, yalnız biraz renksiz* матур, әмма бераз тоныграк
yalnız *с.* 1) үзе бер, берәү, бердәнбер; *yalnız bırakmak* үзең генә калдыру; 2) мөстәкыйль
yalpak *с.* йөдәтүчән; бәйләнчек
yaltak , **yaltakçı** *с.* ялагай
yaltakçılık *и.* ялагайлык
yaltaklanmak *ф.* ялагайлану
yaltaklık *и.* ялагайлык
yalvarmak *ф.* үтенү, сорау, ялвару
yama *и.* ямау; *yama vurmak* ямау салу
yamamak *ф.* 1) ямау, ямау салу; 2) *күч.* (*начар, түбән сыйфатлы әйберне*) сатып җибәрү, биреп җибәрү
yamak *и.* ярдәмче; йомышчы малай
yamalı *с.* ямаулы **yamaç** *и.* сөзәклек, тау итәге
yaman *с.* 1) искиткеч, таңкалдыргыч; шаккатыргыч; *yaman bir iş* искиткеч бер эш; 2) яман, начар; усал; *yaman bir kişi* яман бер кеше
yamçı *и.* җиңсез тула чикмән
yampiri *с.* какре-бөкре
yamrulmak *ф.* кәкре-бөкре булу, чалыш-чолыш булу
yamru yumru *с.* чалыш-чолыш
yamuk 1. *с.* чалыш, кыек. 2. *и. мат.* трапеция
yamulmak *ф.* бөгелү
yan *и.* 1) як, ян; тараф; *öte yandan* башка яктан; 2) фланг; 3) профиль; *yan cep* ян кесә; *yan kapı* ян капка □ **yanma almak** үзе белән алу; **yanı sıra** аның белән бергә, бер рәттән; **bu yanına** бирегә, бу ягына; **her yanda** һәр җирдә, һәр тарафта; **hiç bir yanda** бер кайда да ◊ **yanına varılmaz** бик кыйммәт, сатып алырлык түгел **yanmak** *ф.* 1) яну, янып китү; кабыну; *lâmba yandı* лампа кабынды; 2) көю, янып чыгу; *ekmek yandı* икмәк көйде; 3) пешү; *eli yandı*

купы пеште; 4) кызу; кызышу; *bedenim yanıyor* тәнем кыза
yanak *и.* яңак; *yanak çukuru* бит чокыры
yanardağ *и.* янартау, вулкан
yanaşmak *ф.* 1) якынлашу, якынлашып килү; 2) *күч.* кызыксыну
yanaşık *с.* якын; аралаш
yanaşılmak *ф.* якынлашу, якынлашып килү
yanaştık *и.* пристань
yanaşma *и.* 1) якынлашу; 2) хезмәтче; батрак
yanay *и. мат.* вертикаль кисем
yandaş *и.* тарафдар
yandırmak *ф.* яндыру
yangı *и.* ялкынсыну; *boğaz yangısı* бугаз ялкынсынуы
yangılanmak *ф.* ялкынсыну
yangın *и.* 1) янгын; *yangın var!* янабыз; янгын!; 2) *сөйл.* югары температура (*авыруда*); 3) *күч.* кайнарлык; сөю ялкыны
yanık 1. *с.* 1) янган; 2) *күч.* ялкынлы, янган (*йөрәк*); 3) *күч.* кайгылы, хәсрәтле. 2. *и.* янган урын
yangıncı *и.* янгынчы
yanılmak *ф.* ялгышу; хаталану; *yanıldım* ялгыштым
yanılgı *и.* ялгышлык, хата
yanılış *и.* ялгыш, хата; ялгышу
yanılmaz *с.* ялгышсыз, хатасыз; ялгышмый торган
yanıltmak *ф.* ялгыштыру
yanıltı *и.* ялгышлык (*бик җитди булмаган*)
yanıltıcı *с.* ялгыштыручы
yanıt *и.* җавап
yanıtlamak *ф.* (*сорауга*) җавап бирү
yani терк. ягъни
yankesici *и.* кесә карагы
yankı *и.* яңгыраш, яңгырау; кайтаваз □ **yankı bilimi** акустика
yankılamak *ф.* яңгырау, кабатланып яңгырау
yanlı *и.* тарафдар
yanlış 1. *и.* хата, ялгыш; *yanlışı düzeltmek* ялгышны төзәтү. 2. *с.* хаталы, ялгышлы; □ **yanlışını çıkarmak** ялгышын күреп алу (күрсәтү)
yanlışlık *и.* ялгышлык, хата; *bir yanlışlık oldu* бер ялгышлык килеп чыкты
yansımak *ф.* чагылу (*яктылык*)
yansılamak 1) чагылдыру (*яктылыкны*); 2) гәүдәләндерү, чагылдыру; иярү
yansıtaç *и.* рефлектор
yansız *с.* битараф
yanşak *с.* лыгырдык, бытылдык, күп сөйләшүче
yap**ma**k *ф.* 1) эшләү, үтәү, башкару; *iş yapmak* эш башкару; 2) төзү, ясау; *resim yapmak* рәсем ясау 3) төзәтү, ремонтлау; 4) хәзерләү; 5) булышлык итү, сәбәпче булу; 6) эш итү, эш кылу; 7) булу; 8) булдыру, ясау □ **yapamamak** булдыра алмау; **ne yapalım**! нәрсә эшлисең! ни эшләмәк кирәк! **yapma**! китче! кит аннан! (*искитүне белдерә*)
yapalak *и. зоол.* ябалак
yapay *с.* ясалма □ **yapay dil** ясалма тел (*сөйләшү өчен*)
yapı *и.* 1) бина, корылма; *betonarme yapı* тимер-бетон корылма; 2) төзелеш; *yapı makineleri* тезелеш машиналары; 3) *лингв.* сүзьясалышы; *yapım eki* сүзьясалыш кушымчасы; 4) гәүдә, бәдән
yapıcı *и.* 1) төзүче; 2) ясаучы, башкаручы, барлыкка китерүче
yapıcılık *и.* тезелеш; архитектура

yapım *и.* җитештерү; тезелеш; ясау □ **yapım evi** ашханә, кырханә
yapınmak *ф.* ябыну
yapışmak *ф.* 1) ябышу; 2) ябышып тору; 3) *күч.* тагылу, көчләп тагылу
yapışık 1) ябышкан, ябыштырылган; ябышучан; 2) *күч.* бәйләнчек, йөдәтүчән
yapıştırmak *ф.* 1) ябыштыру; 2) *күч.* әйтеп салу, уйламыйча әйтү ◊ **bir tokat yapıştırmak** яңагына тондыру
yapıt *и.* әсәр, хезмәт; эш
yaprak *и.* 1) яфрак; *çam yaprağı* ылыс; *çiçek yaprağı* чәчәкнең таҗ яфракчыгы; 2) бит; *kitabın yaprakları* китапның битләре; 4) табак (*мәс., тимернең*)
yapraklanmak *ф.* яфраклану
yapraklı *с.* яфраклы
yapraksız *с.* яфраксыз
yar I *и.* ярдәмче (*сүзенең кыскартылмасы*); *yarmüdür* мөдир урынбасары; *yaröğretmen* укытучы ярдәмчесе
yar II *и.* яр, текә яр
yâr *и.* яр, дус, яраткан кеше
yarmak *ф.* яру; кисү
yara *и.* 1) яра, җәрәхәт, киселгән урын; *yara kabuğu* кутыр; *açık yara* ачык яра; *bıçak yarası* пычак ярасы; 2) тишек □ **yara almak** яралану
yaramak *ф.* 1) ярау; 2) файдалы булу; туры килү
yaradan *и.* тәңре, алла, яратучы
yaradılış *и.* 1) ярату, барлыкка китерү; 2) табигать, холык
yaradılıştan *рәв.* туганнан бирле
yaralamak ф. 1) яралау, җәрәхәтләү; 2) *күч.* тию, кагылу, хәтерен калдыру
yaralanmak *ф.* 1) яралану, җәрәхәтләнү; 2) *күч.* хәтер калу, рәнҗү
yaralı *с.* 1) яралы; *ağır yaralı* авыр яралы; 2) *күч.* кәефе киткән, күңелсезләнгән
yaramaz *с. и.* 1) наян, шук, шаян; 2) яраксыз, юньсез
yârân *и.* дус; яран
yarar 1. *и.* файда, яхшы нәтиҗә. 2. *с.* яраклы, ярардай
yararlanmak *ф.* файдалану; файда алу
yararlı *с.* яраклы, файдалы
yararsız *с.* яраксыз, файдасыз
yarasa *и. ярканат*
yaraşmak *ф. төрле мәгъ.* килешү; *böyle konuşmak sana yaraşmıyor* болай сөйләшү сиңа килешми
yaraştırmak *ф.* яраштыру, туры китерү
yaratmak *ф.* ярату, барлыкка китерү, китереп чыгару
yaratıcı *и.* яратучы, барлыкка китерүче
yaratık *и.* зат, мәхлук, җан иясе
yarbay *и.* подполковник
yardım *и.* ярдәм, булышу; *yardım göstermek* ярдәм күрсәтү; *yardım ve işbirliği anlaşması* үзара ярдәмләшү һәм хезмәттәшлек турында килешү; *ilkyardım* беренче ярдәм; *maddi ve manevi yardım* матди һәм мораль ярдәм □ **yardım etmek** ярдәм итү
yardımcı *и.* ярдәмче, урынбасар, булышчы □ **yardımcı cümle** *гр.* иярчен җөмлә; **yardımcı fiil** *гр.* ярдәмче фигыль
yardımlaşmak *ф.* ярдәмләшү
yaren *и.* иптәш, дус
yarenlik *и.* дуслык
yargı *и.* 1) *фәлс.* хөкем; 2) *юр.* нәтиҗә, карар
yargıcı *и.* арбитр, судья
yargılamak *ф.* хөкем итү

yarı *и.* ярты, ярым □ **yarı çıplak** ярым ялангач; **yarı çöl** ярым чүл; **yarı gece** ярты төн; ярты төндә; **yarı yolda** ярты юлда; **yarıda kalmak** уртада калу
yarıcı *и.* кисүче; яручы
yarık 1. *и.* ярык. 2. *с.* ярылган; киселгән
yarılmak *ф.* ярылу
yarılamak *ф.* уртасына җитү, яртысын бетерү
yarım *с.* 1) ярым; ярты; 2) тулы түгел, тәмамланмаган; *yarım otomatik* ярым автоматик; *yarım saat* ярты сәгать; *yarım yuvarlak* ярым түгәрәк
yarımada *и.* ярым утрау
yarımay *и.* ярым ай
yarın 1. *и.* иртәгесе көн. 2. *рәв.* иртәгә; *yarın sabah* иртәгә иртән
yarış *и.* 1) ярыш; *yarışa kalkmak* ярышырга тотыну (керешү); *yarış kaybetmek ярышта* җиңелү; *yarışı kazanmak* ярышта җиңү; 2) конкуренция; 3) чабышу; узышу
yarışmak *ф.* 1) ярышу; узышу; 2) ярышташ булу
yarışçı *и.* 1) ярышучы; 2) ярышташ, көндәш
yarlık *и. тар.* ярлык, фәрман
yas *и.* матәм; траур
yasmak *ф.* тигезләү; яссы итү
yasa *и.* канун; закон
yasamak *ф.* 1) тәртипкә китерү; 2) закон(нар) чыгару
yasak 1. *и.* тыю, рөхсәт итмәү; *av yasağı* ауны тыю. 2. *с.* тыелган; *yasaktır* тыелган, рөхсәт ителми; ярамый; *bu yoldan geçmek yasaktır* бу юлдан йөрү тыелган
yasaklamak *ф.* тыю, рөхсәт итмәү
yasemin *и. бот.* ясмин
yaslamak *ф.* терәк булу, терәп тору
yaslanmak I *ф. төрле мәгъ.* таяну
yaslanmak II *ф.* траурда булу
yasmık *и.* ясмык
yassı *с.* яссы; *yassı çakıl* яссы чуерташ
yassılanmak *ф.* яссылану
yastağaç *и. сөйл.* куна тактасы
yastık *и.* 1) ястык, мендәр; *yastık kılıfı* (*yüzü*) мендәр тышы; 2) түтәл
yaş I *и.* яшь; *çocuk on yaşında* бала ун яшендә; *yaş günü* туган көн
yaş 1. *и.* яшь, күз яше; *yaş akıtmak* елау*, gözyaşı* күз яше. 2. *с.* чи, дымлы; юеш; *yaş otun* чи утын; *yaş çamaşır* юеш кер
yaşa, **yaşasın** *ы.* 1) яшә, афәрин; 2) исәнлеккә, исәнлеккә-саулыкка
yaşamak *ф.* 1) яшәү, тору; *köyde yaşamak* авылда яшәү; 2) *күч.* типтереп яшәү
yaşantı *и.* тормыш, тормыш юлы
yaşarmak *ф.* дымлану, юешләнү **yaşayış** *и.* яшәеш, яшәү рәвеше
yaşıt *и. с.* яшьтәш
yaşlanmak *ф.* олыгаю, картаю
yaşlı I *с.* карт; олыгайган
yaşlı II *с.* яшьле (*күзләр*)
yaşlılık *и.* картлык, өлкәнлек
yatmak *ф.* 1) яту; *yan yatmak* ян белән яту; 2) риза булу; күңел яту; 3) куну; *açıkta yatmak* ачык һавада куну; 4) утыру (*төрмәдә*)
yatağan *и.* ятаган
yatak *и.* 1) урын-җир; карават; *yatak odası* йокы бүлмәсе; 2) үзән, юл; *nehir yatağı* елга юлы; 4) *күч.* притон (*каракларның*) □ **maden yatakları** мәгъдән ятмалары ◊ **yatağa yatmak** түшәккә калу; авырып китү
yatakhane *и.* тулай торак, интернат

yatay *с. мат.* горизонталь
yatırmak ф. 1) салу; *hastahaneye yatırmak* хастаханәгә салу; 2) сөрлектерү, егу; 3) салу, кертү; түләү (*акча*)
yatırım *и.* 1) капитал салу; инвестиция; 2) капитал; *yatırım yapmak капитан* салу
yatırımcı *и.* акча кертүче; инвестор
yatışmak *ф.* 1) тыну; тынычлану; туктау; *fırtına yatıştı* давыл тынды; 2) хәл ителү; *mesele yatıştı* мәсьәлә хәл ителде
yatıştırıcı *с.* тынычландыргыч (*дару*)
yatsı *и.* ястү; *yatsı namazı* ястү намазы
yavaş 1. *рәв.* 1) акрын; *yavaş bir yürüyüş* акрын бару; *yavaş konuş!* акрын сөйлә! 2. *с.* тыныч; акрын; *yavaş adam* тыныч кеше; *yavaş bir ses* акрын тавыш; ◊ **yavaş**! акрын! ашыкма! **yavaş yavaş** акрын гына
yavaşlamak *ф.* 1) акрынаю, әкренәю; 2) тыну; йомшару
yavaşlatmak *ф.* акрынайту, әкренәйтү
yavaşlık *и.* 1) акрынлык, әкренлек; 2) тынычлык, йомшаклык
yavru *и.* бала; *yavru köpek* көчек, эт баласы; *kedi yavrusu* мәче баласы; *kuş yavrusu кош* баласы □ **yavrum**! дустым! балакаем! (*эндәшү сүзе*)
yavrucuk *и.* 1) балакай; 2) кош баласы
yavrulamak *ф.* балалау, чагалау (*хайваннар тур.*)
yavşak *и.* серкә, бет серкәсе
yavşanotu *и.* әрем
yavuklamak *ф.* ярәшү (*өйләнү һәм кияүгә чыгу турында вәгъдәләшү*)
yavuklanmak *ф.* ярәшелү
yavuklu *с.* ярәшелгән
yavuz *с.* 1) кыю, батыр; 2) явыз, кырыс, каты күңелле
yavuzluk *и.* 1) кыюлык, батырлык; 2) явызлык, кырыслык
yay *и.* 1) җәя (*корал*); *yay kirişi* җәя кереше; 2) пружина; 3) дугасыман (җәясыман) нәрсә
yaymak *ф.* 1) җәю, киңәйтү; 2) тарату
yayan 1. *рәв.* җәяү. 2. *с.* мәгълүматсыз
yaygara *и.* шау-шу, тавыш
yaygın *с.* таралган, билгеле; киң таралаган; популяр
yaygınlaşmak *ф.* таралу
yayık I *и.* май язу җайланмасы; гөбе
yayık *с.* җәенке
yayılmak *ф.* 1) җәелү; 2) таралу
yayım *и.* 1) бастыру, бастырып чыгару; 2) тапшыру (*мәс., радио аша*)
yayımcı *и.* нәшер итүче, нәшир
yayımlamak *ф.* 1) бастыру, бастырып чыгару; 2) тапшыру (*мәс., телевизордан*)
yayın *и.* басма
yayınbalığı *и.* җәен
yayınevi *и.* басмаханә, типография
yayla *и.* җәйләү
yaylamak *и.* җәйне үткәрү (*тауларда, җәйләүдә*)
yaylak *и.* көтүлек
yayma *и.* күргәзмә (*сатыла торган әйберләрнең*)
yaymacı *и.* асламчы
yaz *и.* җәй; *yaz günü* җәй көне
yazmak I *ф.* 1) язу, язып кую, язып алу; 2) алу (*эшкә*)
yazmak II *ярдәмче ф.* язу; *düşe yazdı* егыла язды
yazar *и.* язучы, автор
yazarlık *и.* язучылык

yazı I *и.* 1) язу; *yazı kâğıdı* язу кәгазе; *yazı makinesi* язу машинкасы; *yazı masası* язу өстәле; *el yazıcı* кулъязма; 2) шрифт; 3) почерк, язу рәвеше; кул; 4) мәкалә □ **yazı dili** әдәби тел
yazı *и.* тигезлек, тигез җир
yazıcı *и.* сәркәтип, язу язучы
yazık *и.* 1) үкенеч; 2) гөнаһ, язык; 3) кызганыч (*ымлык функциясендә*) □ **yazık etmek** (**olmak**) зарар китерү
yazılmak *ф.* язылу; *çocuk okula yazıldı* бала мәктәпкә язылды
yazılı *с.* 1) язылган, язма, язулы; *yazılı emir* язылган боерык; 2) язмыш билгеләгән, язмыштан булган
yazın I *и.* җәен, җәйдә
yazın *и.* әдәбият
yazışmak *ф.* язышу
yazıt *и.* язулы таш
yazlamak *ф.* 1) җылыту, җылыну (*һава*); 2) җәй үткәрү
yazlık 1. *и.* 1) җәйге өй, дача; 2) җәйге кием. 2. *с.* җәйге; *yazlık giysi* җәйге кием
yazlı kışlı *рәв.* җәен-кышын
yazma 1. *и.* 1) язма; 2) кулъязма. 2. *с.* язылган (*кулдан*)
yazman *и.* секретарь, сәркәтип
yemak 1) ашау; 2) *күч.* исраф итү, туздыру, җилгә очыру; *miras yemek* мирасны җилгә очыру
yedek *и.* 1) запас, резерв; 2) җитәк, җитәктәге ат
yedekçi *и.* 1) атны җитактә йөртүче; 2) бурлак
yedi *сан.* җиде; *yedi defa* җиде кат (мәртәбә); *yedi saat* җиде сәгать; *saat yedi* сәгать җиде (*вакыт дәвамы*)
yedinci *сан.* җиденче
yedirmek *ф.* 1) ашату; туйдыру; 2) сеңдерү; 3) *күч.* ришвәт бирү
yedişer *сан.* җидешәр
yegâne *с.* бердәнбер
yeğ *с.* яхшырак, әйбәтрәк
yeğen *и.* бертуганның улы (яки кызы)
yeğin *с.* 1) көчле; куәтле; 2) *күч.* өстен
yeğinleşmek *ф.* 1) көчәю; 2) *күч.* өстенлек алу
yeğlemek *ф.* өстен күрү
yeğlik *и.* өстенлек
yeğni *с. сөйл.* 1) җиңел; 2) җитди булмаган
yeğnisemek *ф.* җитдигә санамау
yeis *и.* өметсезлек, рухый төшенкелек
yek *с.* бер, бердәнбер; *yek zarbdan* бер сугуда; берьюлы
yekinmek *ф.* урыныннан сикереп тору
yeknesaklık *и.* бертөрлелек
yekpare *с.* бөтен, тоташ
yekten *рәв.* 1) берьюлы; кинәт; 2) тиктомалга
yekûn *и.* барысы, җәмгысе
yel *и.* 1) җил; *yel değirmeni* җил тегермәне; 2) *сөйл.* ревматизм ◊ **yele vermek** җилгә җибәрү (*мәс., байлыкны*)
yelmek *ф.* җилү, элдертү
yele *и.* ял (*мәс., ат ялы*)
yeleç *с.* җиләс
yelek *и.* 1) казаки, жилет; 2) кош каурые
yelken *и.* җилкән □ **yelken açmak** 1) җилкәнне киерү; 2) диңгезгә чыгу
yelkenci *и.* 1) җилкән сатучы; 2) җилкәнче; матрос

yelkovan *и.* минут угы (*сәгатьнең*)
yellemek *ф.* җилпәзәләү
yelli 1) җилле (*урын, көн*); 2) ревматизмлы
yelpaze *и.* җилпәзә
yem *и.* 1) азык, терлек азыгы; җим; 2) алдавыч җим
yeme *и.* 1) туклану, ашау; 2) татым □ **yeme içme** ашау-эчү
yemek *и.* 1) ашамлык, ашау әйбере; *yemek listesi* меню; *yemek masası* аш өстәле; *yemek odası* аш бүлмәсе; *yemek tenceresi* кәстрүл; *akşam yemeği* кичке аш; *öğle yemeği* төшке аш; 2) аш (кунак ашы)
yemekhane *и.* ашханә
yemeklik *и.* 1) туклану акчасы; 2) ашарга яраклык нәрсә
yemeksiz *с.* ашау-эчү оештырылмаган
yemin *и.* ант □ **yemin bozmak** анты бозу; антны үтәмәү; **yemin vermek** ант итү
yemiş *и.* җимеш, җиләк-җимеш
yemlemek *ф.* 1) азык бирү, җим сибү; 2) *күч.* алдап кулга төшерү
yen I *и.* җиң (*киемдә*)
yen II *и.* Япониядәге акча берәмлеге
yenmek I *ф.* җиңү, җиңеп чыгу
yenmek II *ф.* ашарга ярый торган булу
yenge *и.* җиңги
yengeç *и.* кысла; краб
Yengeç *и. астр.* Кысла (*йолдызлык*)
yeni 1. *с.* яңа; *yeni usul* яңа ысул. 2. *рәв.* яңадан; яңа гына; күптән түгел; *yeni gelen яңа* гына килгән
yeniçeri *и.* янычар
yeniden *рәв.* яңадан, баштан; *yeniden yapmak* яңадан үзгәртеп эшләү
yenik I 1. *и.* тешләнгән эз, ашалган урын. 2. *с. геол.* ашалган
yenik II *с.* җиңелгән □ **yenik düşmek** җиңелү
yenilmek I *ф.* ашалу
yenilmek II *ф.* җиңелү
yenile-
yenilemek *ф.* 1) яңарту; төзәтү; 2) кабатлау
yenilenmek ф. 1) яңару, төзәлү; 2) кабатлану
yenilgi *и.* җиңелү
yenilik *и.* яңалык
yenilikçi *и.* яңалык тарафдары
yeniyetme *с.* балигъ булган
yeniyetmelik *и.* балигъ булу
yenli *с.* җиңле
yenme *и.* җиңү
yensiz *с.* җиңсез
yer *и.* 1) җир; *yerini sattı* җирен сатты; 2) урын; җир; *yer değiştirmek* урын алыштыру; 3) пункт, урын; *idare yeri* идарә пункты; 4) вакансия, эш урыны; 5) билге, эз; *bıçak yeri* пычак әзе; 6) роль, урын; әһәмият; *önemli yer* әһәмиятле урын □ **yer yurt** торган урын, йорт; **hiç bir yerde** беркайда да ◊ **yerine getirmek** үтәү, башкару; **yer kabul etmez** җир алмас, гөнаһка баткан
yermek *ф.* 1) хурлау, кимчелекләрен сөйләү; 2) яратмау, өнәмәү, җиксенү
yeraltı *и.* җирасты
yerbilimi *и.* геология
yerbilimci *и.* геолог
yerel *с.* җирле, урындагы
yergi *и.* сатира

yergici *и.* сатирик
yerinmek *ф.* кызгану, үкенү
yerinde *с.* урынлы, вакытлы
yerkatı *и.* аскы кат (подвал)
yeteneklilik
yerküre *и.* җир шары
yerleşmek *ф.* 1) урнашу, килеп урнашу; җирләшү; 2) урнашу (*эшкә*)
yerleştirmek *ф.* 1) урнаштыру (*квартирга, эшкә*); 2) *күч.* чәпәү, тондыру (*яңакка*)
yerli 1. *и.* җирле кеше; абориген. 2. *с.* 1) җирле; урындагы; *yerli mamulât* урындагы җитештерү; 2) стационар, күчми торган
yerlileşmek *ф.* җирләшү
yermumu *и.* озокерит, тау балавызы
yer sakızı *и.* битум
yer sarsıntısı *и.* җир тетрәү
yer sıçanı *и.* сукыр тычкан
yerüstü *и.* җир өсте
yeryuvarlağı *и.* җир шары
yeryüzü *и.* җир өслеге
yeşermek *ф.* 1) яшелләнү, яшәрү; 2) яфраклану
yeşertmek *ф.* яшелләндерү
yeşil *с.* 1) яшел; 2) яшел, өлгермәгән, пешеп җитмәгән; *yeşil domates* яшел помидор
yeşillenmek *ф.* яшелләнү
yeşillendirmek *ф.* 1) яшелгә буяу; 2) яшелләндерү
yeşillik *и.* 1) яшеллек; 2) яшелчә
yetmek *ф. төрле мәгъ.* җитү; *yetecek kadar* җиткән кадәр
yetenek *и.* сәләт
yetenekli *с.* сәләтле
yeteneklilik *и.* сәләтлелек
yeteneksiz *с.* сәләтсез
yeteneksizlik *и.* сәләтсезлек
yeter *с.* 1) җитәрлек; *yeteri kadar* җитәрлек дәрәҗәдә; 2) җитәр; *yeter, söyleme* җитәр, сөйләмә
yeterlik *и.* сәләтлелек, булганлык
yetersayı *и.* кворум
yetersiz *и.* сәләтсез; ким
yetersizlik *и.* кимчелек
yetim *и.* ятим (йәтим)
yetimhane *и.* ятимханә, приют, балалар йорты
yetimlik *и.* ятимлек
yetinmek *ф.* чикләнү, канәгать булу
yetirmek *ф.* 1) бетерү, тәмамлау; 2) үстерү (*баланы*); 3) тоту (*акчаны*)
yetişmek *ф.* 1) куып җитү; 2) килеп җитү; 3) тәмамлану; тәмам итү; 4) тию, кул җитү; 5) җитү, җитәрлек булу; 6) үсү; үрчү; 7) тәрбияләнү
yetişkin *с.* 1) зур; *yetişkin bir ağaç* зур агач; 2) балигъ булган
yetişme *и.* 1) үсү, арту; 2) балигъ булу; 3) пешеп җитү, өлгереп җитү
yetişmiş *с.* 1) үскән, балигъ булган; 2) пешкән; өлгереп җиткән
yetiştirmek *ф.* 1) китереп җиткерү; 2) хәбәр итү; тапшыру; 3) тәрбияләү, үстерү
yetiştirici *и.* җитештерүче
yetiştirme *с.* тәрбияләнүче, тәрбияләнгән □ **yetiştirme yurdu** (*ятим балаларны*) тәрбияләп үстерү йорты
yetki *и.* вәкаләт, хокуклылык, вәкаләтлелек, компетенция
yetkin *с.* камил; мөкәммәл

yetmiş *сан.* җитмеш
yetmişer *сан.* җитмешәр
yetmişinci *сан.* җитмешенче
yığmak *ф.* җыю; туплау
yığdırmak *ф.* җыйдыру
yığılmak *ф.* 1) җыелу, туплану; 2) егылу
yığılı *с.* җыелган
yığın *и.* өем
yıkmak *ф.* 1) җимерү, вату; 2) кырынайту; 3) түнтәрү, аудару
yıkamak *ф.* юу
yıkanmak *ф.* 1) юылу; 2) юыну
yıkayıcı *и.* юучы
yıkı *и.* хәрабә, җимерекләр
yıkıcı *и.* җимерүче, ватучы
yıkık *с.* җимерек
yıkılmak *ф.* 1) егылу; аву; 2) ишелү, җимерелү
yıkım *и.* 1) бәла-каза, каза; катастрофа; 2) банкротлык, бөлү; яфрак астына керү
yıl *и.* ел; *yıllarca* еллар буе, елларча; *artık yıl* кәбисә ел; *doğum yılı* туган елы; *öğretim yılı* уку елы
yılan *и.* 1) елан; *boğa yılanı* буар елан; 2) *күч.* мәкерле, әшәке кеше
yılbaşı *и.* Яңа ел
yıldıramak *ф.* ялтырау; елтырау
yıldırak *и.* яшен, елдырым
yıldırım *ф.* яшен; елдырым; *yıldırım düştü яшен* сукты
yıldırma *и.* террор
yıldız *и. төрле мәгъ.* йолдыз □ **yıldız akmak** (**kaymak**, **uçmak**) йолдыз атылу; **yıldız yağmuru** йолдыз яңгыры; **yıldız yeli** төньяк җиле ◊ **yıldız barışıklığı** янәшә тыныч яшәү; **yıldızı dişi** сөйкемле сөяге булган; **yıldızı düşük** бәхетсез, тәләйсез; **yıldızı sönmek** популярлыгын югалту
yıldızlamak *ф.* (*төнлә кук аязып*) йолдызлар күренә башлау
yıldızlı *с.* йолдызлы
yılgı *и.* көчле курку
yılgın *с.* бик нык курыккан
yılışmak *ф.* ялагайлану, куштанлану
yılışık *с.* 1) ябышкак; ябышучан; сыланучан; 2) бәйләнчек
yılkı *и.* ат өере
yıllamak *ф.* бер ел яшәү, бер ел тору
yıllık 1. *и.* еллык; еллык хезмәт хакы. 2. *с.* бер еллык; *yıllık kuzu бер* еллык бәрән
yılmaz *с.* курыкмас, кыю
yıprak *с.* искергән; таушалган, иске
yıpranmak *ф.* 1) тузу (*мәс., кием тур.*), искерү (*машина һ. б.*); 2) *күч.* какшау; таушалу (*кеше саулыгы һ. б. ш.*)
yırtmak *ф.* ерту
yırtıcı *с.* ерткыч; *yırtıcı hayvan* ерткыч хайван
yırtık *с.* ертык
yırtılmak *ф.* ертылу
yiğit 1. *и.* егет. 2. *с.* кыю, батыр
yiğitçe *рәв.* егетләрчә, батырларча
yiğitlik *и.* егетлек, кыюлык
yirmi *сан.* егерме
yirmilik *и.* егермелек
yirminci *сан.* егерменче

yirmişer *сан.* егермешәр
yitmek *ф.* 1) югалу; 2) исраф булу
yitik *с.* югалган
yitirmek *ф.* югалту
yiyecek *и.* ашамлык, азык
yiyici *с. и.* 1) ашаучы; 2) *күч.* ришвәтче ◊ **hazır yiyici** әрәмтамак
yiyim *и.* ашау, туклану уо *хаб. суз.* юк! кирәкмәс!
yogi *и.* йог
yoğalmak *ф.* югалу, юк булу
yoğaltmak *ф.* тоту, сарыф итү, куллану
yoğun *с.* куе, тыгыз
yoğurmak *ф.* изү (*камырны*)
yoğurt *и.* йогурт; катыкның бер төре (йогырт)
yoğurtlu *с.* йогуртлы, катыклы
yok *хәб. сүз.* юк; булмау; *parası yok* акчасы юк ◊ **yokuna** бушка, бик арзанга; *hiç yoktan* бер дә юктан
yoklamak *ф.* 1) тикшерү, карау; тентү; 2) белергә тырышу
yoklama *и.* тикшерү
yokluk *и.* 1) юклык, булмаганлык; 2) *күч.* фәкыйрьлек
yoksa терк. юкса, югыйсә
yoksul *и.* юксыл, фәкыйрь, ярлы
yoksullaşmak *ф.* фәкыйрьләнү, ярлылану; хәерчеләнү
yoksulluk *и.* фәкыйрьлек, ярлылык
yoksun *с.* мәхрүм
yoksunmak *ф.* мәхрүм булу
yokuş *и.* калкулык, үр
yol *и.* 1) юл; *yol inşa etmek* юл төзү; *yol tamiratı* юлны ремонтлау; *doğru yol* туры юл; *dört yol* юл чаты; *hava yolu* һава юлы; *su yolu* су юлы; 2) юл, чара; *bu işi yapmanın bir yolu vardır* бу эшне башкаруның бер юлы бар; 3) буй (*тукымада*); 4) мәртәбә, юл; *bu yolda* бу юлы ◊ **yol kesme** юл кисү, юлда талау; **yol vermek** юл бирү; **allah yolunu açık etsin**! хәерле юл!
yolmak *ф.* 1) йолку; 2) *күч.* алдап акчасын алу
yolak *и.* сукмак
yolcu *и.* юлчы; пассажир
yolculuk *и.* сәяхәт; юлга чыгу
yoldaş *и.* юлдаш
yollamak *ф.* җибәрү; юллау
yollu *с.* 1) буйлы (*тукыма*); 2) тиз йөрешле
yolluk *и.* юллык, юллык чыгым
yolsuz *с.* 1) юлсыз; 2) акрын йөрешле
yolsuzluk *и.* 1) юлсызлык; 2) *күч.* законсызлык
yoluk *с.* йолкынган
yolunmak *ф.* йолкыну
yom *и.* 1) бәхет; иминлек; 2) яхшы хәбәр
yonmak *ф.* юну; ышкылау
yonga *и.* юнгы, йомычка
yontmak *ф.* юну, ышкылау
yont kuşu *и. зоол.* сиртмәкойрык
yontu *и.* һәйкәл
yontucu *и.* һәйкәлче
yormak I *ф.* арыту; алҗыту
yormak II *ф.* юрау, дип санау

yordam *и.* өлгерлек, елгырлык
yordamlı *с.* 1) өлгер, елгыр; 2) тәҗрибәле
yordamsız *с.* 1) җебегән; 2) тәҗрибәсез
yorgalamak *ф.* юргалау
yorgan *и.* юрган; *yorgan çarşafi* юрган тышлыгы ◊ **yorgan döşek yatmak** бик нык авырып яту
yorgancı *и.* юрганчы, юрган сыручы һәм сатучы
yorganlık *и.* юрганлык
yorgun *с.* арыган, хәлсезләнгән, алҗыган
yorgunluk *и.* арыганлык
yorulmak *ф.* ару, алҗу
yorum *и.* аңлатма
yorumcu *и.* аңлатучы, комментатор
yorumlamak *ф.* аңлату, комментарийлар бирү
yosun *и.* мүк
yosunlanmak *ф.* мүкләнү
yoz *и.* сөрелмәгән җир; *yoz toprak* чирәм җир
yön *и.* 1) юнь, тараф; 2) юнәлеш ◊ **yönden** (*билгеле бер*) тарафтан
yönelmek *ф.* юнәлү
yöneltmek *ф.* 1) юнәлтү; 2) идарә итү
yönerge *и.* күрсәтмә, директива
yönetmek *ф.* идарә итү, җитәкләү
yönetim *и.* идарә, җитәкчелек
yönetmen *и.* җитәкче, идарәче; мөдир
yönetmenlik *и.* җитәкчелек, идарә, мөдирлек
yöntem *и.* метод, алым, ысул
yöntembilim *и.* методология
yöre *и.* 1) тараф; 2) мохит; 3) тирә-юнь
yudum *и.* йотым
yufka 1. *и.* җәйгән камыр; җәймә. 2. *с. күч.* юка, тиз ватылучан
yugoslav *и.* югослав
yugoslavyalı *и.* Югославияле
yukarı *с.* югары
yukarıda *рәв.* югарыда
yukarıdaki *с.* югарыдагы
yukarıdan *рәв.* югарыдан
yulaf солы; *yulaf unu* солы оны
yular *и.* нукта
yummak *ф.* йому; *gözünü yummak* күзен йому
yumak *и.* йомгак (*мәс., җепнеке*)
yumru 1 *и.* кабарык, *шеш.* 2. *с.* йомры
yumruk *и.*) йодрык; *yumruk kadar* йодрык кадәр; 2) тондыру (*йодрык белән*); ◊ **yumruk oyunu** бокс □ **yumruk oyuncusu** боксер
yumruklaşmak *ф.* йодрык белән сугышу
yumuk *с.* йомык, йомылган
yumulmak *ф.* йомылу
yumurta *и.* 1) йомырка; *yumurta akı* йомырка агы; *yumurta kabuğu* йомырка кабыгы; *yumurta sarısı* йомырка сарысы; 2) уылдык
yumurtlamak *ф.* 1) йомырка салу; 2) уылдык чәчү; 3) *күч.* буш сүз сөйләү
yumuşak *с.* йомшак; *yumuşak ağaç* йомшак агач ◊ **yumuşak adam** йомшак кеше; **yumuşak muamele** йомшак мөгамәлә
yumuşaklık *и.* йомшаклык

yumuşatmak *ф.* йомшату, йомшарту, йомшакландыру
yunan *и.* юнан, грек
yunanca *и.* 1. грек теле. 2. *рәв.* грек телендә, грекча
yunanlı *и.* грек; Грециядә яшәүче
yunus balığı *и.* дельфин
yurt *и.* 1) ил; 2) ватан, туган ил; 3) йорт; 4) тулай торак □ **öğrenci yurdu** интернат, **sağlık yurdu** шифаханә
yurtsever *и.* ватанпәрвәр, патриот, ватансөяр
yurttaş *и.* 1) ватандаш; 2) гражданин
yutmak *ф.* 1) йоту; 2) *күч.* йоту, үткәреп җибәрү; түзеп калу; 3) ышану; 4) оту (*уеңда*)
yutak *и.* йоткылык
yutkunmak ф. 1) йоту; 2) *күч.* чәчәү; *тынып* калу (*сөйләргәме, сөйләмәскәме дил тору*)
yuva *и.* 1) оя; *yuva yapmak* оя кору; 2) йорт; 3) балалар бакчасы; 4) *күч.* оя; *hırsız yuvası* караклар оясы ◊ **yuva kurmak** гаилә кору; **yuvayı yapan dişi kuştur** гаилә учагын саклаучы -хатын-кыз
yuvalamak *ф.* оя кору, оя ясау
yuvarlamak *ф.* 1) тәгәрәтү; 2) төрү; 3) егу; түнтәрү
yuvarlak 1. *и.* шар. 2. *с.* түгәрәк ◊ **yuvarlak sesler** *гр.* ирен авазлары
yuvarlatmak *ф.* 1) тәгәрәттерү; 2) түгәрәкләү
yüce *с.* 1) биек, югары; 2) күтәренке; бөек
yücelenmek *ф.* күтәрелү
yük *и.* йөк; авырлык; *vapur yüğünü boşalttı* пароход йөген бушатты; 2) вазыйфә, йөк; мәшәкать
yükçü *и.* йөкче
yüklemek *ф.* 1) төяү, йөк төяү; 2) *күч.* йөкләү, вазыйфа йөкләү
yüklem *и. гр.* хәбәр
yükletmek *ф.* төятү
yükleyici *и.* төяүче
yüklü *с.* 1) йөк төялгән, йөге булган, йөкле; 2) йөкле (*хатын*)
yüksek *с.* 1) биек; *yüksek dağ* биек тау; 2) югары (*тавыш*); 3) югары; *yüksek öğretim* югары белем; 4) абруйлы; камил □ **yüksek fiyat** югары бәя ◊ **yüksekten atmak** мактану
yükseklik *и.* 1) калкулык, биеклек, кашлак; 2) биеклек; *tepe yüksekliği* тау биеклеге
yüksekokul *и.* югары уку йорты, югары мәктәп
yükseköğrenim *и.* югары белем алу
yükseköğretim *и.* югары белем бирү
yükselmek *ф.* 1) күтәрелү, үсү, арту; 2) көчәю
yükseltmek *ф.* 1) күтәрү, арттыру; 2) *күч.* артык мактау, күккә күтәрү
yüksük *и.* уймак
yüksünmek *ф.* авыр йөк дип санау
yüküm *и.* 1) йөкләмә; 2) вазыйфә, бурыч
yülgü *и.* кырыну пәкесе
yün *и.* йон; *yün çorap* йон оек
yürek *и.* 1) йөрәк; 2) йөрәк, күңел; *yürekten teşekkür etmek* чын күңелдән рәхмәт әйтү; 3) кыюлык, батырлык, йөрәклелек ◊ **yürek kopmak** йөрәк кузгалу; **yürek sızlamak** йөрәк сызлау
yüreklenmek *ф.* рухлану; дәртләнү
yüreklendirmek *ф.* рухландыру, дәртләндерү
yürekli *с.* 1) кыю, батыр; 2) кызганучан
yüreklilik *и.* кыюлык, батырлык

yüreksiz *с.* куркак, кыюсыз
yürümek ф. 1) йөрү, атлау, хәрәкәт итү, бару; 2) гамәлгә керү (*мәс., закон*); 3) йөри башлау (*бала тур.*); 4) йөреп килү; 5) ашыгу; 6) җайлану (*эшләр*); 7) барып җитү
yürünmek *ф.* йөренү
yürürlük *и.* яшәеш, кулланылыш
yürütmek *ф.* 1) хәрәкәткә китерү, йөртү; 2) куллану; башкару; 3) әйтү
yürüyüş *и.* йөреш
yüz I *сан.* йөз; *yüz yıl* йөз ел; *yüzde yüz* йөз процент
yüz *и.* 1) йөз; бит; *genç yüz* яшь йөз; 2) өс(т), өслек, йөз; мәйдан; *deniz yüzü* диңгез өсте; 3) фасад, йөз ягы, бит; *binanın yüzü* бинаның йөзе; 4) мендәр (юрган) тышы; 5) яхшы мөнәсәбәт, яхшы йөз; *yüz göstermek* яхшы йөз күрсәтү; ◊ **yüzünden kan damlıyor** чиртсәң каны чыгарга тора; **yüz akı** намус
yüzmek I *ф.* йөзү, йөзеп йөрү
yüzmek II *ф.* тиресен тунау
yüzbaşı *и.* капитан
yüzde *и.* процент; *yüzde altı* алты процент
yüzdürmek I *ф.* йөздерү
yüzdürmek II *ф.* (тире) тунату
yüzey *и.* өслек; яссылык
yüzgeç *и.* 1) яхшы йөзүче (*кеше*); 2) канат (*балыкның*)
yüzkarası *и.* хурлык, мәсхәрә
yüzlemek *ф.* битәрләү, әрләү
yüzleşmek *ф.* 1) бәхәсләшү; 2) кара-каршы очрашу
yüzleştirmek *ф.* кара-каршы очраштыру
yüzlük *и.* йөзлек (*акча*)
yüzme *с.* йөзү...-ы; йөзә торган, йөзү өчен; *yüzme havuzu* йөзү бассейны
yüz numara *и.* туалет
yüzölçümü *и.* өслек мәйданы
yüzsuyu *и.* йөз суы; намус
yüzsüz *с.* оятсыз
yüzsüzleşmek *ф.* оятсызлану; оятсызга әйләнү
yüzücü *и.* 1) йөзүче; 2) (тире) тунаучы
yüzük *и.* балдак, йөзек; *nişan yüzüğü* никахлашу балдагы
yüzükoyun *рәв.* Йөзтүбән
yüzük parmağı *и.* атсыз бармак
yüzüncü *сан.*йөзенче
yüzünden *бәйл.* сәбәпле, аркасында
yüzyıl *и.* йөзьеллык, гасыр; *yarım yüzyıl* ярты гасыр
yüzyıllık *с.* йөзьеллык; *yüzyıllık çam* йөзьеллык нарат

Z

zaaf *и.* көчсезлек; түземсезлек
zabıt *и.* 1) (*җыелыш, утырыш һ. б.ларда язылган*) беркетмә; 2) тартып алу, ия булу □ **zabıt tutmak** беркетмә язу
zabıta *и.* полиция; *ahlâk zabıtası* әхлак полициясе; *zabıta müdürü* полиция мөдире
zaç *и.* купорос □ **zaç yağı** күкерт
zafer *и.* җиңү; уңыш □ **zafer almak** (**kazanmak**, **bulmak**) җиңү, җиңүгә ирешү
zafiyet *и.* көчсезлек, арыклык
zağ *и.* кылчык (*металлда*)
zağanos *и. зоол.* каракош
zağar *и.* ау эте (*бер төре*)

zahir *и.* кыяфәт, тышкы күренеш □ **zahir olmak** ачылу, билгеле булу, килеп чыгу
zahire *и.* ашлык запасы; *zahire ambarı* ашлык келәте; *zahire borsası* иген биржасы
zahirî *с.* 1) тышкы; күренеп торган; 2) ясалма; чын күңелдән булмаган, уйлап чыгарылган
zahmet *и.* 1) авырлык, мәшәкать; 2) борчылу, кайгырту; *zahmet çektirmek* мәшәкатьләү, авырлык китерү; борчу; *size zahmet verdim* сезне мәшәкатьләдем □ **zahmet etmek** 1) борчылу, мәшәкатьләнү; 2) чыгымлану, чыгым чыгару; **zahmet etmeyiniz**! борчылмагыз!; **zahmet olmazsa** әгәр авыр булмаса
zahmetli *с.* авыр, мәшәкатьле; ялыктыргыч; *zahmetti iş* мәшәкатьле эш
zahmetsiz *с.* авыр булмаган, җиңел; көч сарыф итми торган
zalim *с.* залим, явыз; *zalim adam* явыз кеше
zalimlik *и.* залимлык, явызлык; гаделсезлек
zam *и.* 1) өстәмә, өстәү, арттыру; 2) кушу, китереп өстәү □ **zam yapmak** өстәү, арттыру
zaman *и.* 1) вакыт; *zamanında* вакытында; *zaman farkı* вакыт аермасы; *zaman geçirmek* вакыт үткәрү; *zaman kazanmak* вакытны оту; *aynı zamanda* бер үк вакытта; *uyku zamanı mm* вакыты; *uzun zaman* озак вакыт; *iş zamanı* эш вакыты; 2) чор, заман; *imparatorluk zamanında* императорлык заманында; 3)чор, вакыт; *çocukluk zamanı* балалык чоры; 4) *гр.* заман; *fiil zamanları* фигыль заманнары □ **az zaman sonra** тиздән; **bir zaman** бер заман, бервакыт; **ne zaman** кайчан; **ne** (**kadar**) **zamandan biri** кайчаннан бирле, кайвакыттан бирле
zamane *и.* замана; *zamane çocukları* замана балалары
zamanlı □ вакытлы □ **zamanlı zamansız** вакытлы-вакытсыз
zamansız *с.* вакытсыз **zambak** *и. бот* зәмбәкъ, лилия
zamir *и. гр.* алмашлык □ **soru zamiri** сорау алмашлыгы; **şahıs zamiri** зат алмашлыгы
zamk *и.* җилем, келәй
zamklamak *ф.* җилемләү, җилем белән ябыштыру
zamklı *с.* җилемле, җилемләнгән
zampara *и.* хатын-кыз белән күп чуалучы ир
zamparalık *и.* бозыклык, азгынлык
zan и. фикер; ышаныч; (*дин*) уйлау
zanaat *и.* һөнәр
zanaatçı *и.* һөнәрче
zangırdamak ф. теш тешкә тию (*туңудан һ. б. ш.*)
zannetmak ф. (*дин*) уйлау, (*дин*) санау; *böyle zannederim* мин шулай дип саныйм
zaptetmak *ф.* 1) яулап алу, басып алу; 2) конфискацияләү; *malını zaptetmişler* товарын конфискацияләгәннәр; 3) истә калдыру, үзләштерү (*дәресне*); 4) язып алу
zar *и.* 1) юка кабык (*мәс., суган кабыгы*); 2) *анат.* пәрдә; *göğüs zarı* күкрәк пәрдәсе
zarafet *и.* нәфислек, элегантлык
zarar *и.* зарар, зыян; *zararı dokunmak* зарары тию; *zarar görmek* зарар күрү; *zarar verici* зарар китерүче; *zarar vermek* зарар итү; *zarar yapmak* зарар итү, зарар китерү; *maddi zarar* матди зарар
zararcı *и.* зарар итүче
zararlı *с.* зарарлы; *zararlı böcekler* зарарлы бөҗәкләр; *zararlı iş* зарарлы эш
zararlılık *и.* зарарлылык, зыянлылык
zararsız *с.* 1) зарарсыз; 2) *күч.* яралык, начар түгел
zarf *и.* 1) футляр, сүрү; 2) конверт; 3) *гр.* рәвеш; *soru zarfı* сорау рәвеше; *yer zarfı* урын рәвеше; *zaman zarfı* вакыт рәвеше

zarflamak *ф.* конвертка салу; конвертны ябыштыру
zarif *с.* 1) нәфис, сылу, элегант; *zarif kadın* сылу хатын; 2) үткен акыллы; 3) нечкә зәвыклы
zarp *и.* 1) бәрү, сугу; 2) көчле тәэсир
zaruret *и.* 1) зарурлык, зарурият, мәҗбүрият; кирәклек; *zaruretindeyim* мин мәҗбүрмен; *zaruret halinde* кирәк булганда; 2) мохтаҗлык; хәерчелек; кыенлык
zaruri *с.* зарурый, кирәкле, мәҗбүри; *zaruri masraflar* мәҗбүри чыгымнар; *zaruri olarak* мәҗбүри буларак
zat *и.* зат, шәхес
zaten *рәв.* 1) асылда, чынында; 2) гомумән, бөтенләй; *kardeşini zaten bilmiyordu* туганын бөтенләй белми иде
zatülcenp *и. мед.* плеврит; үпкә пәрдәсенең ялкынсынуы
zatürree *и. мед.* үпкә ялкынсыну, пневмония
zavallı *с.* мескен, бичара; *zavallı çocuk* мескен бала
zayıf *с.* 1) ябык, арык; 2) көчсез, көчсезләнгән, зәгыйфь
zayıflamak *ф.* 1) ябыгу, арыклану; 2) көчсезләнү; зәгыйфьләнү
zayıflatmak *ф.* 1) ябыктыру, арыкландыру; 2) көчсезләндерү, зәгыйфьләндерү
zayıflık *и.* 1) ябыклык, арыклык; 2) көчсезлек, зәгыйфьлек
zayi *и.* югалту; зая итү □ **zayi etmek** зая итү, югалту; **zayi olmak** югалу
zebani *и.* зобаный
zebercet *и.* зөбәрҗәт
zedelemak *ф.* зарарлау; зарар итү; зарар китерү
zedelenmak *ф.* 1) зарарлану; 2) бозылу; 3) зарар күрү
zehir *и.* агу, зәһәр ◊ **zehir gibi** бик ачы
zehirlemak *ф.* агулау; агу эчерү
zehirlenmak *ф.* агулану, агу эчү
zehirli *с.* агулы, зәһәрле; *zehirli gazlar* агулы газлар
zehirsiz *с.* агусыз, агулы булмаган; *zehirsiz mantar* агусыз гөмбә
zekât *и.* зәкят (*керемнең кырыгынчы өлешеннән бирелә торган хәер*)
zeki *с.* зирәк, акыллы
zelzele *и.* җир тетрәү, зилзилә
zemberek *и.* пружина
zembil *и.* камыштан үрелгән сумка (кәрзин)
zemheri *и.* зәмһәрир, каты суык
zemin *и.* 1) туфрак, җир; 2) җирлек, нигез, фон; *zemini siyah bir basma* кара җирлекле тукыма; 3) *күч.* нигез; *bir anlaşma zemini bulunamadı* килешү өчен бер нигез табылмады
zenci *и.* негр
zengin *и.* бай; мул; *zengin bir adam* бай кеше; *zengin bir tabiat* бай табигать; *zengin mal çeşidi* товарларның бай ассортименты
zenginlik *и.* байлык; *ruh zenginliği* рухи байлык; *tabii zenginlikler* табигый байлыклар
zerdeva *и. зоол.* сусар
zerre *и.* кечкенә кисәкчә, тамчы; бөртек □ **zerre kadar** бик аз (*дәрәҗәдә*)
zerzevat *и.* яшелчә
zerzevatçı *и.* яшелчәче
zevk *и.* 1) зәвык; *zevk meselesi* зәвык мәсьәләсе; 2) ләззәт; күңел ачу; *zevk için* күңел ачу өчен; *zevkine gitmek* ошау
zevklenmak *ф.* ләззәтләнү, тәм табу
zevkli *с.* зәвыклы
zevksiz *с.* зәвыксыз

zeyrek *с.* зирәк, аңлы, зиһенле
zeyreklik *и.* зирәклелек, аңлылык, зиһенлелек
zeytin *и.* зәйтүн; *zeytin ağacı* зәйтүн агачы
zeytinci *и.* зәйтүнче (*үстерүче яки сатучы*)
zeytinlik *и.* зәйтүнлек, зәйтүн агачлары үскән урын
zeytinyağı *и.* зәйтүн мае
zıh *и.* кайма, кант; бау
zıkkım *и.* агу, агулы матдә
zımba *и.* 1) тишкеч; борау; 2) тишү
zımbalamak *ф.* 1) бораулап тишү, тишү; 2) билетны тиштерү, компостерлау
zımpara *и.* наждак; *zımpara kâğıdı* наждак кәгазе
zındık *с.* алласыз, аллага ышанмаучы
zıngıldamak *ф.* зыңгылдау
zıngırdamak *ф.* 1) калтырау, теш тешкә тию; 2) зыңгылдау (*мәс., пыяла*)
zıplamak *ф.* сикерү, сикерә-сикерә бару (тәгәрәү)
zıppadak *рәв.* кинәт, кинәттән; *zıppadak içeri giriverdi* кинәттән эчкә кереп китте
zırh 1) броня; 2) *иск.* көбә, көбә кием
ztrılda(n)mak *ф.* акыру, бакыру, кычкыру; чыелдау
zırıltı *и.* кычкырыш, тавыш, гауга
zırlak *с.* кычкырынучан; тавышлы
zırnık *и.* мышьяк
zırva *и.* буш сүзләр, лыгырдау, лаф
zırvalamak *ф.* буш сүзләр сөйләү, лаф ору, лыгырдау
zıt *и.* 1) капма-каршы булу; капма-каршылык; 2) каршылык, каршы булу; каршы сүз әйтү ◊ **zıddı olmak** канәгать булмау; **zıddına basmak** ачуландыру
zıtlaşmak *ф.* (*бер-береңә*) капма-каршы тору, каршылык күрсәтү
zıvana *и.* мөштек
zıvanalı *с.* мөштекле □ **zıvanalı sigara** папирос
zıvanasız *с.* мөштексез □ **zıvanasız sigara** сигарет
zıypak *с.* тайгак
zibidi *с.* килбәтсез
zifaf *и.* зөфаф; *zifaf gecesi* зөфаф киче
zift *и.* сумала; кара сагыз
ziftlemek сумалалау
zihin *и.* зиһен, акыл, аңлау; *zihinli* ачык зиһенле; *zihinim durdu* шаккаттым, нык гаҗәпләндем; *zihin hesabi* телдән санау; *zihinde tutmak* истә тоту ◊ zihnini **toplamak** акылны җыю; **zihinden çıkarmak** зиһеннән чыгару; оныту; **zihinden çıkmak** онытылу, истән чыгу
zikir *и.* искә төшү, искә төшерү
zikretmek *ф.* искә төшерү, билгеләп китү
zikzak *и.* зигзаг; *zikzak yol* зигзаг юл
zil *и.* кыңгырау; *zile basmak* шалтырату; *zil düğmesi* кыңгырау төймәсе; *elektrikli zil* электр кыңгыравы ◊ **karnım zil çalıyor** карным ачты
zillet *и.* хурлык, кимсетелү; түбәнсетелү
zilli *с.* 1) кыңгыраулы; 2) *күч.* әдәпсез (*хатын*)
zilsiz *с.* кыңгыраусыз
zilyet *и.* ия, хуҗа; биләүче
zilyetlik *и.* ия булу, биләү
zimmet *и.* (*бер сәүдә оешмасының*) бөтен бурычлары
zina *и.* зина, җенси азгынлык
zincir *и.*1) зынҗыр; муен зыңҗыры; 2) чылбыр; 3) *иск.* богау
zincirlemek *ф.* 1) чылбыр белән бәйләү; 2) *күч.* бер-бер артлы килү

zindan *и.* төрмә; *zindana atmak* төрмәгә утырту
zindancı *и.* төрмәче, зиндан каравылчысы
zinde *с.* 1) көчле, каты, куәтле; 2) җанлы, тере, дәртле
zira I *бәйл.* чөнки
zira II *и.* (*терсәктән урта бармак очына кадәрге*) озынлык үлчәү берәмлеге
ziraat *и.* игенчелек, авыл хуҗалыгы; *ziraat bankası* авып хуҗалыгы банкы; *ziraat sergisi* авыл хуҗалыгы күргәзмәсе
ziraatçı *и.* игенче
zirve *төрле мәгъ.* иң югарыгы нокта
ziyade *с.* күбрәк, зуррак, артыграк; *yarım saatten ziyade sürdü* ярты сәгатьтән артык дәвам итте
ziyadelemek, **ziyadeleşmek** *ф.* арту, күбәю
ziyafet *и.* 1) сый, сыйлау; 2) ашау-эчүле мәҗлес □ **ziyafet vermek** мәҗлес оештыру, кунаклар чакыру
ziyan *и.* зыян, зарар; *ziyanına* зыянга; *ziyan çekmek / görmek* зыян күрү ◊ **ziyanı yok**! зарар юк!
ziyanlı *с.* зыянлы, зарарлы
ziyansız *с.* 1) зыянсыз, зарарсыз; 2) *сөйл.* начар түгел, яхшы дип әйтерлек
ziyaret *и.* күрешергә (хәл белергә) килү
zoka *и.* зур кармак (*балыкка охшатып ясалган*)
zoolog *и.* зоолог, хайваннар белгече
zooloji *и.* зоология, хайваннар белеме
zor *и.* 1) мәҗбүрилек; *zorunda kalmak* мәҗбүр булу; 2) кыенлык, авырлык; газап; *zorun ne?* нәрсәдән газапланасың?. 2. *с.* 1) авыр, кыен, газаплы; *zor bir çalışma* авыр эш. 3. *рәв.* көч кулланып □ **zor alım** конфискация
zorba *и.* тиран, деспот; изүче, көчләүче
zorlamak *ф.* мәҗбүр итү, басым ясау
zorlaşmak *ф.* кыенлашу, авырлашу
zorlu *с.* 1) көчле, куәтле; каты; *zorlu bir yağmur* көчле яңгыр; 2) кыен, авыр
zorluk *и.* авырлык, кыенлык □ **zorluk çekmek** кыенлык кичерү
zorunlu *с.* мәҗбүри, кирәкле; котылгысыз □ **zorunlu kılmak** мәҗбүр итү
zorunluk *и.* мәҗбүрлек, кирәклек; котылгысызлык
zulüm *и.* золым, изү; гаделсезлек
zurna *и.* сорнай
zurnacı *и.* сорнайчы
züğürt *и.* акчасыз, ярлы □ **züğürt olmak** акчага мохтаж булу
züğürtlemek *ф.* акчасыз калу, ярлылану; бөлү
züğürtlük *и.* акчасызлык, ярлылык, мохтаҗлык
Zühal *и. астр.* Сатурн
Zühre *и. астр.* Зөһрә (Чулпан) йолдызы
zührevî *с.* венерик (*авыру*)
zükâm *и.* томау, салкын тию
zükâmlı *с.* салкын тигән, томаулы
zülüf *и.* чәч бөтеркәсе
zümre *и.* 1) төркем; 2) төр, төркем, катлау
zümrüt *и.* зөбәрҗәт
züppe *с.* франт, кием калыбыдай
zürafa *и.* жираф
zürriyet *и.* токым, бала-чага; *zürriyetsiz bir aile* бала-чагалары юк бер гаилә